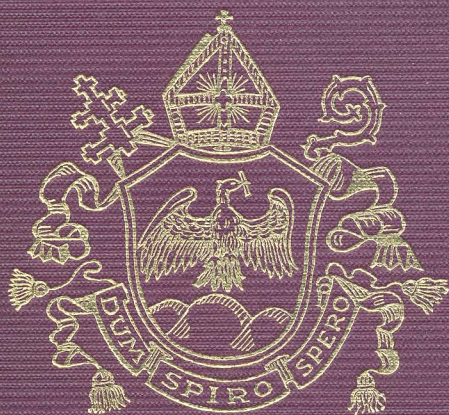

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYŰJTEMÉNYES DISZKIADÁS

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SCHÜTZ ANTAL

IX. KÖTET.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

PROHÁSZKA OTTOKÁR

VILÁGOSSÁG

A SÖTÉTSÉGBEN

PÁSZTORLEVELEK

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot, a fordítás jogát is.

Copyright by Stephaneum Budapest.

Nihil obstat. Nr. 2207. Dr. Theophilus Klinda, censorum praeses.

Imprimatur. Strigoni, die 23. Juli 1928. Dr. Julius Walter, vlc. cap.

Kiadja a Szent István-Társulat.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.

Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz.— Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

Az a Prohászka, aki annyit és oly tüzrel hordta szívében és ajkán Xavéri sz. Ferenc szavát : «Lelkeket adj nekem, lelkeket !» és aki harminc éven keresztül régi és új utakon ennek a szent szenvedélynek szolgálataba állította zsenijének minden fényes tehetségét : mikor IX. Pius pápa akaratából a székesfehérvári püspöki székbe került, híveivel szemben nem is gondolhatott másra, mint hogy *lelküknek* lett püspöke : *episcopus animarum vestrarum* . . .

Ő, aki a keresztény lélek Isten-fiúi méltóságáról olyan mélységes meggyőződést táplált, nem gondolhatott mást, mint hogy hívőinek a legjobb lelki táplálék is épen csak elég jó. Nem habozott tehát lelki életüket a gyökérszerű, alapvető nagy kinyilatkoztatott igazságokra beállítani, nevezetesen az Úr Krisztusban való misztikai egységre ; sőt a modern élet kikezdettségenél világos tudatában vállalkozott arra, hogy — miként korábbi hallgatóságánál, az ország értelmi elitjénél — a hit alapjait biztosítsa : Isten léte és jelenléte, a lélek halhatatlansága, a kegyelem valósága, a vallási alapélmény elemzése — ezekkel a témákkal mert és tudott egyszerű hívei elé is állni.

Ilyenformán ezeknek a pásztorleveleknek — csak a tisztán elvi jelentőségük kerültek bele ebbe a gyűjteménybe — a lapjairól és sorairól kibontakozik egy olyan püspöknek a képe, mint voltak a régi dicső egyház nagy püspökei : Nagy sz. Vazul, Szent Ágoston, Nagy sz. Gergely, akik a püspökség hierarchiai tekintélyét az egyéni szellem kiválóságával elevenítik ; amikor leülnek a templomuk apszisában álló püspöki székre, tanításukból a hierarchiai tanító tekintély, a géniusz fénye és a szuverén lelki vezér ereje szól.

Aki Prohászkat csak egyebünnen ismeri, annak kutató tekintetét itt főleg két dolog köti le : A korszak-

VI

BEVEZETÉS

alkotó, úttörő budapesti konferencia-szónok, akit kemény egyszerűsége és apostoli bátorsága miatt Savonarolához mertek hasonlítani, mily felsőbbbbséges magától-értetődőséggel ölti fel a püspöki palástot; és: ez a szédítő magaslatocon járó sas mikép változik át a fiait szárnya alá váró anyatyúkká. Ezekből a levelekből is folyton elővillan a lángeszű gondolkodó és alakító, aki a legmagasabb igazságokat is szinte fogható közelségben és szemléletességben rajzolja elénk; de ámulattal nézzük a felsőbb művészetű pedagógust is, aki tejjé és kenyérré tudja tenni a hitnek legmélyebb titkait is, aki biztos fogással bele tudja kapcsolni az Isten országának igazságait és követelményeit az egyszerű ember életszemléletének legszilárdabb pilléreibe, s aki zseniális leleményességgel az annyira elszegényedett magyar élet talajában is meg tudja találni azokat az ott maradt gyökérszálakat, melyekből melegebb és gazdagabb hitélet fakadhat.

Nincs a hívő magyar nép — egyszerűek és tanultak — számára jobb és gyümölcsösebb lelkiolvasmány, mint ezek a pásztorlevelek, melyek egyben ennek a hányatott korunknak is örökre beszédes okmányai lesznek.

Budapest, 1928. június 19.

Schütz Antal.

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés	V
1. Mint szent karácsony püspöke (1905)	1
2. A bűjt lelke (1906)	11
3. Krisztusvárás (1906)... ..	15
4. Humiliate capita vestra Deo (1907)... ..	25
5. A házasságról (1908)... ..	31
6. Krisztusi papság (1908)	50
7. Az igazi, mély vallásosság (1909)	56
8. Hogyan élhet az ember hitből? (1910)	76
9. A vallásos erkölcsről (1911)	101
10. A gyermekek erkölcsi neveléséről (1912)... ..	125
11. Isten országa (1913)... ..	138
12. Az egyház (1914)	164
13. Az egyházmegye fölajánlása Jézus Szívének (1914)	179
14. Az ember a viharban (1915)	185
15. Lelkipásztori munka (1916)	201
16. A békevárás napjaiban (1916)	205
17. A világháború sebei (1916)	209
18. Háború és béke (1917)... ..	225
19. A világháború romjain (1918)	239
20. A kommunizmus bukása után (1919)	260
21. Gyakorlati kereszténység (1919)	265
22. A katolikus élet megszervezéséről (1920)	273
23. Élő hit, gyakorlati szeretet, Istenben való meg- nyugvás (1921)	280
24. A fegyelem Szentlelke (1921)	286
25. Az Oltáriszentség (1922)	295
26. A szent tisztaságról (1923)	303
27. A házassági elválások ellen (1923)	315
28. A katolikus missziók (1925)	327
29. Krisztus királysága (1927)	335
A kiadó jegyzetei... ..	345

1.

Mint szent karácsony püspöke...

Kedves híveim ! Apostoli nyomokon az Úr Jézus nevében jövök felétek s mint a szent karácsony püspöke krisztusi kegyelmet, mennyei békét, messiási erőt kívánok és hozok is nektek, hogy ti is viszont rám imádkozhassátok a Messiást köszöntő népek üdvözlétét : Áldott, ki az Úr nevében jön !

Igen, az Úr nevében s apostoli nyomokon s a karácsonyáj áhitatával jövök felétek ! Utjaim nem járatlan, nem nyomtalan utak, melyeket a pusztaságnak s a züllésnek futó homokja temet el ; ez egyházmegye mezőit nem veri föl gaz és bojtorján ; mert az Isten kegyelme a lelkipásztoroknak munkájában s szentéletű elődömnök verejtékében megtermékenyítette hantjait. Türelmes szeretettel s buzgó gondossággal munkálta ő lelketek üdvét s erényeivel szívetekbe írta föl nevét ; a Mester emlékéhez fűzte emlékét, kivált annak a krisztusi szónak erejében : tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok s alázatos szívű. Aranynál, ezüstnél drágább, műremekeknél kiáltóbb emléke az apostoli férfiúnak, ki életével élni tanított s tevékenységével a Mesterre emlékeztetett. Buzdítás a hívekre, hogy példáját kövessék, utasítás az utódra nézve, hogy mily utakon járva férközzék a szívekhez, melyekhez küldetése van. E nagy jótéteményért hálások leszünk, emlékét megőrizzük, nevét imánkba foglaljuk s a kijelölt úton haladni iparkodunk.

De mikor Székesfehérvár földjére lépek, más lábnyomoktól is rendül meg lelkem ; annak az első királynak, apostolnak és szentnek haló porától, ki az ősi, szent kereszténységnek erejét a népek lelki halálból való föltámasztásában, — a hit-s az örök reménynek ezredévre szóló ránk derítésében, — a régi életnek új krisztusi léletté való átalakításában érvényesítette. Szent István királynak nyomaiban állok s járok, ki a kereszténység szellemét ránk lehelte, hervadatlan ifjúságát bennünk fölélesztette ; ez apostolnak, a nemzet ez éltetőjének, az élet e kiírástójának, a szívek s lelkek e szerencsés

vezérének nyomai taposták számomra az utat : e nyomokon akarok járni ; e nyomokon, a szentek nyomain jövök felétek s üdvözöllek titeket.

Küldetésem isteni, követségem krisztusi, föladatom nagy!

Jövök mint a karácsony angyala, Istennek dicsőséget, embernek békességet hirdetve ; jövök mint az Úr Jézus szolgálója, ki csak az ő szent akaratját kívánja cselekedni, — jövök mint küldöttje s föltétlen híve, — jövök mint munkása nagy föladatok komoly napszáma. S hozzátok jövök, a fáradó, munkás néphez, melyet az élet terhe elcsigáz s a gazdasági küzdelem elszegényít, — jövök a kor bágyadtságától beteg intelligenciához, melynek lelkére a kétely árnyéka borul, — jövök hívó s hitben megfogyatkozott emberekhez, kikre mindnyájukra ráfér az Isten kegyelme ; jövök bűnösökhöz, kik éjben állnak s azt napnak tartják ; jövök a szenvedélyek lázában elgyötört szomjazókhoz, kik mélyebb örömök nélkül tengődnek, de bizonyára szintén a jó s nemes felé fordulnak, mihelyt az a maga kedves s fölséges alakjában mutatkozik be nekik. S jövök, hogy keltsélek, hogy fölvilágosítsalak, hogy emeljelek, hogy hittel, szeretettel s örömmel telítselek ; jövök, mint ahogy az Úr Jézus jött, hogy élet, mélyebb, gazdagabb, erősebb élet legyen bennetek s hogy a XX. században, annak igényei s föladatai közt érvényesítsük a kereszténységnek kimeríthetlen, el nem gyöngülő erőit egy erős, keresztény Magyarország megteremtésére, mint ahogy Szent István tette 900 év előtt.

E nagy művön akarok dolgozni, dolgozni minden erőmből ; e nagy munkának napszámosa akarok lenni reggeltől estig, faluban, városban. Dolgozni akarok.

Kétféle munkát tisztellek ; tisztellem a kérges, durva kezet, mely a természet fölötti uralmunk jogarat tartja ; a napsugár barnította arcot, mely emberarc a javából ; a hajlott fejet és hátat, mely azért görbült meg, hogy mi egyenest álljunk s fölemelt fővel járjunk. De tisztellem a munkást is, ki nem a mindennapi kenyeret, hanem az élet kenyerét szegi, tisztellem a nagy gondolatoktól sugalmazott tudóst és művészt, tisztellem a szellemi munkának napszámosait, s Magyarországnak ugyancsak mindkettőre van szüksége. De különösen szüksége van Magyarországnak a keresztény szellem s a keresztény összetartás munkájára. Szüksége van Magyarországnak a keresztény igazságoknak a lelkekben való kimélyítésére s a keresztény meggyőződésnek a nemzet életében való érvényesítésére. A keresztény szellem s a keresztény érzés

közmunkájára van Magyarországnak szüksége. Ásóval, kapával nem dolgozhatom, bár azt is szívesen tenném a testvériség öntudatában, dolgozom tehát a lelkek fölvilágosításán, a bűnök irtásán, az erkölcsök javításán, az erény művelésén, hogy emberek legyünk s éljünk, hogy keresztények legyünk s a hit fényében s melegében fejlődjünk, hogy szentek legyünk, kik az életbe az Úr Jézus szeretetét fektetik, s dolgozom, hogy a keresztény érzés az élet minden terén jótékonyan s győzelmesen érvényesüljön.

Mert bánt engem, k. híveim, az elkínzott, elgyötört élet, az a nagy kedvetlenség s örömtelenség, azok az elkeseredett, fáradt, kislelkű emberek, az a sok «caput languidum et cor moerens»; bánt, hogy a keresztény hit megrendül fönt és lent, az értelmiség körében épúgy, mint a nép rétegeiben s mégsem lángol föl lelkünk s nem forr föl vérünk, mely testvéri összetartásra, vállvetett védelemre, elszánt tevékenységre ösztönözne, a «caput languidum» s a «cor moerens» mellett a kar is lehanyatlík, a kéz is erőtlen.

Ó tehát úgy-e itt tenni, itt dolgozni kell! Kettős munkánk van: föl kell ébreszteni a keresztény hitéletet, éleszeni kell a krisztusi szeretetet s azután egyesíteni kell a testvéreket, hogy lelkük az életet is átjárja, s hogy akik Istennek élnek, azok a világot is Istennek meghódítsák.

I. A keresztény hitélet s a krisztusi szeretet fölélesztésére van egy csodálatos eszközöm, mely az apostoli erőnek s a lelkek meghódításának páratlan titka: *megmutatni az Urat*, szemeitek elé állítani az Úr Jézus imádandó, fölséges, meleg, szép alakját úgy, hogy a lelketek legmélyéig hasson! Így tett Pál apostol Galáciában, így Efezusban s Korinthusban: a hívek szemei elé állította Krisztust, élénken, begyőzően, diadalmasan! Nektek is meg kell pillantanotok az Úr Jézus arcát, mit annyiszor kér az egyházi imáiban; föl kell fognotok, hogy mily nagy, győzelmes és szent az az Údvözítő, ki a legnagyobb hivatás fölségével s a legimádandóbb föladat áldásával jön felétek. Közeledése jó hír, evangélium; megjelenése áldás és boldogság! Mérhetlen átkot jön elosztatni, jön poklokat zární; jön az élet sötét gondját, a bűnt eltörlní. Jön erővel és hatalommal; mert ő győzi; szavával terem s lehel életet: verbo virtutis suae. Jön győzni: zsákmánya a bűn, a halál s a pokol. Kiönti nagy lelkét s attól világosság, szépség, báj, erő, öröm lesz a lelkekben, mint a májusi napsugártól fény, virág, illat lesz a földön. Jön lelket lefoglalni, szívéhez szorítani, azzal a lélekkirádással

melytől megittasul a világ. Jön az Úr békecsókját kiosztani s a szívekben tüzet gyújtani ! Jön mint az Isten Fia s a lelkek jegyese ; a karácsony szent éjének méze van az ajkán ; pünkösdi tűz ég szemében, az angyali köszöntés áhítata és pírja van arcán ; lelkek repülnek feléje, hódolnak neki, imádják őt, élnek s meghalnak érte !

Mily szép, mily erőteljes, mily titokzatos, mily imádandó, mily győzelmes s boldogító ez az Úr Jézus ! Mily lelki világot, mennyi gyengédséget s édes érzést, mennyi könnyet és könnyörületet, mily tisztaságot s vértanúi lelket, mily életszomjat s halhatatlanságot rejtett a szent keresztyénységbe ! Felelet ő minden kérdéseinkre, nyugtatás minden aggályainkban ; minden nehézségünk az Istenről, a világ folyásáról, a bűnről s a pokolról szétfoszlik Jézus imádandó, kedves világosságában.

E világosságban alakul ki egy új világ a földön. E világosságban járnak a szentek, kik Jézus életét önmagukban átélnek, — a tiszta, buzgó, Istent-szerető lelkek — a mi testvéreink, kik, amit az emberi bölcsesség álmodott erényről, békéről, belső világról, életértékről, azt mind az Úr Jézustól bíráják. Mint ihletett, éneklő lelkek élnek köztünk, kik szépségüket kisugározzák, s szép lesz tőlük a világ ; jószág, szentség, türelem, szeretet, irgalom, erő kíséri őket ; porból, sárból, köznapi életből gyöngyszemeket, örök értékeket s érdemeiket tudnak kiemelni ; házakra, udvarokra, kerti palánkokra a megnyugodott, szép lélek világosságát árasztják ; falusi utcákon, szérükön, polgári házak folyosóin, vagy palotákban s világvárosok piacain jár velük az örök élet lelkesülése. S mi e bűvös világ kulcsa ? Az, hogy Krisztust megismerték, képét lelkükbe zárták, szeretetét átélték s átélvezték s nagy öntudattal ismételték a költőnek szavát : scimus, qua simus origine nati ! Tudjuk s érezzük, hogy Isten fiai vagyunk !

Mindezt nekünk is kell tennünk. Kell, hiszen megkezdtük s boldogulásunk művét abba nem hagyhatjuk ; megkezdtük abban *a hiiben*, mely szerint valljuk, hogy minden reményünket Jézus halálába s föltámadásába helyezzük ; «ez a mi reménységünk rendíthetetlen vallása» (Zsid. 10, 23). Megkezdjük, mikor fölesküdtünk Krisztusra s átadtuk magunkat neki, «hogy valakik megkeresztelkedtünk a Jézus Krisztusban, az ő halálában keresztelkedtünk meg. Mert eltemettünk vele együtt a keresztség által a halálba : hogy valamilyen Krisztus föltámadott halottaiból, úgy mi is az élet világában járjunk» (Rom. 6, 3 4). Tehát a bűnnek meghaltunk s új szent életre támadtunk a szent keresztség által.

Jézus gondolta, Jézus akarta így, hogy a régi ember tévelygeivel s kívánságaival együtt megrontassék bennünk s az ő élete áradjon lelkünkbe. S ha megint vétkeztünk, íme bizalmunkat ismét Jézusra fektetjük, hogy bűneink bocsánatát megnyerjük! Hisszük azt is, hogy csak az Úrban van minden igazság és erő (Izai. 45, 23) s hogy benne van megpecsételve szabadságunk s üdvösségünk (Efez. 1, 13). Imáinkkal ostromoljuk, mert az örök élet Jézus ajándéka (Rom. 6, 23). Küzdünk a rossz ellen, mert jóllehet föllőttük Krisztust a keresztségben, de a mi régi emberünk még él bennünk, pedig meg kellene feszíttetnie, hogy a bűnnek teste megerőtlenedjék (Rom. 6, 4—6) s mindezen törekvés és küzdelem révén csak egyre vágyódunk, Krisztus Urunk barátságára: «Ha az én parancsolataimat megtartjátok, ... megmaradtok szeretetemben» (Ján. 15, 10).

Nos, k. k. hívek, e megkezdett művet folytatnunk kell; az élet kikezdéseinél nem lehet megmaradnunk; Krisztus hív; Krisztus vonz; Krisztus kitarja karjait s suttogja: jöjj, jöjj lélek, jöjj, húgom, jegyesem; jöjj szívemre! Fejleszd ki magadban életemet teljesen. S mi tényleg ki is akarjuk fejleszteni Jézus életét magunkban, mi magunk akarjuk átélni Jézust, az ő erejét és boldogságát. Más után nem indulunk; mástól tanácsot nem kérünk. Jézus szól, tehát hallgatjuk; Jézus világossága ragyog bele lelkünkbe, tehát követjük; megyünk, sietünk utána. El nem pártolunk tőle. Ugyan kihez is pártolhatnánk? Hiszen ez isteni arc világossága nélkül sötét nekünk a világ, sötét, esztelen, kegyetlen, örömtelen. Napsugár és Krisztus nélkül nem élhetünk. A napsugár élesíti testi, Krisztus lelki életünket. A sötétség nem a mi elemünk; mi a világosság gyermekei vagyunk s Jézus a mi világosságunk. Hogy másoknak nem az, hogy vakok, mi nem tehetünk róla. Ha milliók is állnak bele készakarva a sötétségbe, én a napsugárról le nem mondok; ha százezren vájják is ki szemüket, én a szememet a világnál jobban szeretem; ha egész Budapest fekszik le művészi koporsókba s eltemeteti magát, én a nagy temető mellett nyíló búzavirágnak szemébe nézek s mondom: úgy-e az élet több, mint a halál, s nekünk élet kell. Igen, nekünk élet, öröm, erő kell, vagyis nekünk Krisztus kell, az a bennünk élő, minket megvilágosító Krisztus.

Továbbá, k. k. hívek, ugyan kihez pártolhatnánk, mikor az ő arcának világossága nélkül zűrzavar borul lelkünkre s összes gondolatainkban megtévedünk? Megzavarodunk az

Isten tízparancsolatja iránt ; az erkölcsös élet eddigi formái, a szabad és tilos, a jó és rossz, az erény s a bűn iránt. Nem mondanám ki e merész szót, ha nem látnám a szomorú valóságot. De úgy van ; mindenünk elvesz Krisztus nélkül ; a régi erkölcs hite megrendül ; feledteti azokat az új s jobb étel csalóka vágya. Aki pedig ez ingoványba tér, biztos talajt sehol sem ér. Ez úton, hol minden hídát letörnek, elvesztjük egyszersmind a tudományt s az ember az életkérdések körül való nagy bizonytalanságában csakhamar meggyőződik, hogy itt erőteljes erkölcs, mely vezessen s igazítson, soha ki nem alakulhat. Ó Jézus, lelkek ereje, mily szomorú látvány, de másrészt mily biztató tudat, ki téged bír, meg nem rendül, nem szégyenül meg örökké ! Kihez pártolhatnánk, mikor tudományunkkal s erkölcsi eszményeinkkel elvesznek egyszersmind intézményeink ; kivész életünkben a lélek s az erő ; munkánkban az öröm ; megrendül hitünk az ember s az élet értéke, a küzdelem s törekvések észszerűsége iránt ; megrendül hitünk a haza és család, az otthon, a gyermek ideáljai iránt ; idegingerekké foszlik szét az élet, erkölcsi tartalom nélkül ; önzésnek bizonyul a barátság, s a férfi s nő tiszta, mély lelki egyesülését elnyeli a modern világ érdekháasságainak mocsara. Szóval az emberiségre sötét, hideg éj borul az Úr Jézus nélkül, melyben pislogó mécset gyújt az ész s a humanizmus tüzenél melegszik a didergő ember ! Szegényke ; biztos, hogy a századok illetén folyamán megvakul és megfagy !

Ó Úr Jézus, ments meg e pusztulástól, a lelki világ e romlásától ; gyujtsd meg világosságodat lelkünkben s szeretetedet szívünkben s fektess értéket életünkbe ; mert ha ez az élet csak munka, csak kőfejtés, vályogvetés, szántás, cséplés, nincs rajta mit szeretnünk ; ha ez az élet csak küzdelem az éhhalál ellen, ha észszerűtlen erőlködés, mely elemészt s nem is gazdagít, hanem szegényít, minek lelkesüljünk érte ; ha szívünk vágyai kielégíthetetlenek s boldogulásunkra nincs erőnk ; ha örökös családások tövises útjain futunk a semmiségbe, minek viseljük el ez alávaló életet ?

Valóban igaz s mélységes e panasz, de szívünk e síró viharában Jézus nyújtja ki karját felénk, megragad, s megnyugtat, mondván : kislelkű ember, nos ha belátod, hogy tehetetlen vagy nélkülem s elpusztulsz, ha nem én vagyok napsugarad s szíved melege, hát jöjj s kövess, de kövess a szív s a lélek teljes odaadásával, s összes reményedet, kincsedet, s boldogságodat fűzd hozzám. Kövess szenvedéllyel s elszántan : szeress úgy, mint ahogy szereted az életet, hisz

látod, hogy kívülem a halál pusztít; szeress, mint ahogy szeretned kell az erényt s a szépséget, hisz látod, hogy kívülem a bűn kísért; szeress, mint ahogy szeretned kell az erőt, hisz látod, hogy kívülem a tehetetlenség próbálkozik; szeress, mint ahogy szeretned kell a szabadítót, az örök reményt, hisz látod, hogy nélkülem kárhozatba rohansz; szeress, mint ahogy szeretned kell azt, kire fölesketted hitedet, reményedet, szeretetedet. Szeress s töltekezzél az én gondolataimmal, az én elveimmal; mély tisztelettel, hódolattal hallgasd igéimet; ez igék szerint alakítsd életedet, kerüld a bűnt; tisztítsd meg szívedet szentségeimben, a szentgyónásban s hevítsd át lelkedet a szentáldozásban s biztosítlak, hogy új, szent, krisztusi nemzedék jelenik meg a földön, mely a zsol-tár versét énekli: «Isten által fejtünk ki majd erőt s ő megsemmisíti háborgatóinkat» (Zsol. 107, 14). Új nemzedék, mely nem beszédben, hanem erőben mutatja majd ki az Isten országát (1. Kor. 4, 26).

II. Az ilyen nemzedék elvégzi majd azt a munkát is, melyet a keresztény érzés közmunkájának neveztem, s érvényesíteni fogja a keresztény meggyőződést az élet összes terein; egyesíteni fogja a testvéreket, hogy egy mindért, s mind egyért álljanak.

Ez az összetartás s ez a közreműködés köztünk még erőlen. Csaknem tíz millió katolikussal él e hazában, de a keresztény élet s keresztény szellem tekintetében, szemben a kultúrélet fokozott igényeivel ez a szám nem esik latba. Az óriási erkölcsi s anyagi hatalom nincs a társadalmi s kulturális életbe mint hajtó s lendítő erő beleállítva. Hírhedt gazdagságunk mellett templomaink nagy része szegyenletes téglatömeg; fejedelemség nagyságú alapítványaink dacára iskoláink nyomorúságban tengődnek. Vannak püspökségeink, káptalanaink, kulturális, jótékonyági intézményeink, iskoláink, lapjaink, de pénzünk átlag nyomtalanul szivárog el a pauperizmus réseiben s erőforrásainkat nem használjuk föl rendszeres, intézményes s az értelmiség s a nép érdekeit fölkaroló tevékenységre. A szabadkőművesség jobban pártolja híveit, mint a kereszténység, s a szociáldemokráciától többet vár az éhes ember, mint a keresztény szeretettől. Lecáfolhatjuk-e e tényeket azzal, hogy ez is, az is ámit s merő érdekszövetkezet? Mindenesetre érdekszövetkezetek, de a keresztény népnek is minden irányban vannak érdekei s bizonyára, ha valaki vagy valami, hát a krisztusi szeretet, a keresztény testvériség, a keresztény hatalom és befolyás van arra hivatva,

azokat fölkarolni s a kereszt ellen irányuló szervezett támadással szemben a szervezett védelmet állítani.

E célból szükséges mindenekelőtt a hitéletet föléleszteni, de szükséges a kereszténységnek gazdasági, társadalmi, kulturális erőit a kor igényeinek megfelelően a népet fejlődésébe beleállítani; «Krisztusból élni s nagylelkűen dolgozni», ez legyen jelszavunk. Szükséges, hogy Jézus legyen mindennünk: eszményünk, mesterünk s királyunk, s a szép, nemes, holdog s örök élet tekintetében más tekintélyt ne ismerjünk. Magasra emeljük a zászlót, lássa mindenki az Úr Jézus arcát, hódítson köztünk tért a Krisztus-ismeret. Fölvilágosult keresztények kellenek nekünk, kik tüzetes ismeretre tettek szert Krisztusról, lélekről, kegyelemről, természetfölötti életéről s nem ütköznek meg gyerekes fogalmakon, nyomorult nehézségeken, sötét kételyeken, hideg félreértéseken. Ne kételkedjeteK Krisztusban, hanem éljeteK Krisztusból; akinek lelkében Krisztus igaz alakja kigyulladt, az kételyt többé nem ismer. Iskolák kellenek, hol krisztusi tanítók tanítanak, — szószékek, hol krisztusi papok prédikálnak, — egyház kell, hol Krisztus ismerete, mint langyos eső hull a rögbe-fagyott kietlen földre. Testvéreim, ismerjék meg s mutassuk meg egymásnak Krisztust, s elváltozik a föld színe. Mondogassuk egymásnak: ezt meg ezt mondta Krisztus s elcsitul a gyűlölet, a harc, a piaci láрма; mutassuk meg egymásnak: így meg így cselekedett Krisztus; így érzett, így könyörült, így szeretett s elváltozik a föld az emberi szív csodáinak bámulatától. Járjon köztünk Krisztus krisztusi lelkek alakjában, s lábaik nyomában virágok nyílnak, s megérzik a sötét, önző, kemény emberek, hogy maga az Isten jár köztük láthatatlanul. Ó Jézus, mutasd meg arcodat; aki megpillant, el nem felejt soha.

Igaz, hogy kevesen pillantották meg még így az Urat, kevesen látták meg szentséges arcát. Sokan beszélnek róla, kevesen ismerik, sok a láрма, kevés a bensőség, sok tinta folyik, de kevés méz csepeg az emberi szívekbe; sok, sok a tudatlan. S nemcsak a tudatlan sok, hanem sok az elfogult, az elbutult. Segítsünk rajtuk! A tudatlanokat szeretjük, hogy fölvilágosítsuk őket, de jaj az elbutultaknak, kik olvasmányaikkal, regényeikkel, lapjaikkal a Krisztus-arc elsötétítésén dolgoznak! Átkozott munka, mely a napvilágot oltja. Félre ez életet ölő sötétséggel! Győződjék meg mindenki, hogy szeretni fogja az Urat, ha megismeri; ha tehát nem szereti, akkor még nincs meg az a ragyogó, mély, meleg Krisztus-ismeret benne.

Továbbá, ha Krisztus mindenünk, mesterünk, királyunk, rakjuk lábai elé kincseinket, ajánljuk föl Neki erőinket, s dolgozzunk dicsőségén itt és most ; most, a XX. század igényei és szükségletei közt, itt, e szép hazában, a nemzeti életnek Krisztus erejéből való kialakításán. Krisztus Urunknak kell vezetnie a világot ! De ha ő vezet, akkor a keresztény szellemnek kell előljárnia ! Ha az Úr vezet, nem szabad hátul kullognunk a világfejlődés szekere mögött s eszméinket s igazságainkat nem a szekér mögé, hanem a szekér elé kell fognunk ; a világmegújítás eszméit nem szabad másoknak átengednünk, azok a mieink. A kereszténység mutat rá az igaz emberre, az hozta az igaz emberséget közénk s meg akarta valósítani azt ; ne engedjük át tehát e munkát semminemű filozófiának vagy mozgalomnak. Nekünk, nekünk kell a világot előbbrevinnünk s a szenvedő s elnyomott embereket fölemelnünk ; nekünk kell egyet éreznünk azokkal, kik az emberi életből, javakból s jogokból még keveset bírnak, nekünk kell az emberiség küzködő felének pártját fognunk. Álljunk bele a népremények zöldelő tavaszába, sejdítsük meg a jövőt s nyúljunk erős kézzel a világalakulásba, elsősorban természetesen azáltal, hogy mély hitre, tiszta, erős erkölcsre s krisztusi érzésre tanítjuk a népet, azután pedig, hogy kulturális s gazdasági tekintetben mozdítjuk elő fejlődését.

A nép, mely hitében s gazdasági fejlődésében megizmocdott, s a papság, melyet az Úr Jézus szelleme éleszt, megállja a helyét s közösen megoldják az örök, szent kereszténységnek mai nagy feladatait. Ne vonuljunk félre Krisztus világosságával s szentségeivel a kor mozgalmaitól s az élet áramaitól ; véka alá rejtjenők a gyertyát s elsötétítenők azt a fényt, melyet Isten derített ránk. A «lumen Christi»-nek «in luce Europae», a világ színe előtt kell ragyognia ; a kereszténységnek a kor magaslatán, vezető s vajudó eszméinek áramában kell állania, ahol megérezze, hogy mi mozgatja a világot, mi színezi álmait s hevíti lázait, s mi vonul el a vágyódó emberiség szemei előtt prófétai látomásokban ködösen bár és határozatlan vonalakban, de a jobb s több élet ígérétével. Akkor majd megnyílik a szemünk s amily mértékben megérezzük mások bajait, olyanban meg is segítjük egymást. Értelmiség, nép és papság nem lesz szétszakítva ; az értelmiség nem nézi majd a gyakorlati kereszténységet klerikalizmusnak, a nép nem tekinti majd az egyházat uraságnak és uradalomnak, hanem testvér testvére ismer s az egyházban Krisztus szellemétől és szeretetétől ihletett anyát lát.

Ime, k. k. híveim, e nagy munkára küld engem az Isten ; e nagy, szent ügyet és érdeket akarom szolgálni köztetek. Imádkozzunk s kérjük az Urat, hogy mutassa meg nekünk arcát : ostende nobis faciem tuam ! Kérjük, hogy teljék el a föld Isten-ismerettel : repleatur terra scientia Domini. Kérüljük a bűnt s tisztuljunk meg, papok, hívek egyaránt, hogy érzékünk legyen Krisztus iránt s megérezzük sugallatait, vágyait, megérezzük közeledését s ne forduljon el tőlünk az Isten soha : non avertas faciem Christi tui. Imádkozzatok értem is, hogy Szent Pál apostol kívánsága szerint «ige adasék nekem az én szám megnyitásakor, hogy bátorsággal hirdessem az evangélium titkait, melyekért követséget viselek, hogy a felől úgy merjek szólni, amint szükséges szólanom» (Efez. 6, 19).

«Kegyelem mindazokkal, kik változatlanul szeretik a mi Urunk Jézus Krisztust.» Amen.

2.

A bőjt lelke.

Sok kifogás esik manapság a bőjt, a *penitencia*, az önmegtagadás ellen; sokan fölpanaszolják a bőjti törvény nehézségeit a munka s az élelmezési viszonyok bonyolultsága miatt, s azt hajtogatják, hogy inkább a belső érzületet kell művelnünk, mint a bőjtöt sürgetnünk; mindezekkel szemben szívesen elismerjük, hogy sok esetben — mint később föl soroljuk — a bőjti törvény tényleg nem kötelez és sokan bizonyos körülmények miatt ki is vannak véve alóla; de mindenekelőtt hangoztatom, hogy ki a bőjtről helyesen akar ítélni, s ki ezt az ősrégi, keresztény gyakorlatot jól akarja méltányolni, annak előbb bele kell hatolni a bűnét bánó s a bűnért vezeklő kereszténységnek szellemébe, — annak előbb látnia kell mindazt, amit azok látnak, kik minket önmagunkbátérésre, penitenciára, bánatra, bőjtre buzdítanak, — annak előbb az örök, szent remény magaslataira kell hágnia s átéreznie az örök üdvösség vágyát, s az örök kárhozat borzalmát, hogy a bűnt magában letörni s az elkövetett bűnökért elégtételt s engesztelést nyújtani tudjon. Álljatok mindenekelőtt a komoly, imádkozó, vezeklő lelkek szempontjára; álljatok az imádandó, szenvedő Úr Jézus nyomaiba s aztán szóljatok. Az Úr Jézus gondolatai nélkül a bőjtről hiába beszélünk; nem értjük meg. Nem tud bőjtölni igazán az olyan ember, aki a dolgától s körülményeitől bőjtölhetne ugyan, de az Úr Jézust nem érti, míg ellenben penitenciát tart, bőjtöl, ég, lángol, áldoz az olyan hívő, aki a törvény szerint a bőjt alól ki van véve, de szíve Jézus szívével egyet dobban, megérti őt, s az ő nyomaiban jár.

Azért én azt sürgetem mindenekelőtt: értsétek meg az Urat, értsétek át gondjait, lépjétek a szenvedő Úr Jézus nyomába, s akkor a világiás érzés kivész belőletek, s ajkaton elhal a kényes ember kifogása. Mindent megtanultok; megtanultok tenni, tűrni, áldozni; megtanultok bőjtölni is, ha átértitek s átérzitek azt, ami Krisztus szívét nyomta,

amit Krisztus tett, túrt, áldozott, hogy lelkünkől lehengerítse a bűnnek terhét. Jézus lelkének terhe a világ bűne, az Isten végtelen fölségének esztelen és gonosz megvetése, a bűn büntetése, a lelkek kárhozata ; ezért lépett ő a kereszttűtra s szenvedett s a világ elé tűzte keresztfáját, mely hirdesse : emberek, nézzétek, mit tettem s türtem értetek ; példát is adtam nektek, hogy mit tegyetek, hogyan küzdjete, hogyan nyujtsatok elégtételt s engesztelést a Fölségesnek.

Akiben szív van, az a szent kereszttel szemben a bőjti szent időben csak egyet gondol : lelkem, indulj te is Megváltódnak nyomaiban, s tarts penitenciát. Aki az Úr Jézus keresztiére hívó szemmel feltekintett, annak csak egy érzése lesz : Uram, veled tartok, s nem az esztelen, fölületes világgal ! Sebzett tested, tövisszorosú fejed, kiontott véred azt kiáltja felém : tarts penitenciát ! — Krisztus nem kímélte magát, te se kényeskedjél. Ő szenvedett, ő bőjtölt ; te is tagadd meg magadat, bőjtölj te is.

Akiben szív van, az nem fog azzal előállni : elhiszem én azt mind, s magam is úgy érzek, de áldozatot ez érzésért nem hozok, magamtól semmit meg nem vonok ; bűnös vagyok — érzem, de penitenciát nem tartok, nem bőjtölök. Mily hideg, haldokló érzés volna az, mely nem mozgatja meg a kényes embert egy betevő falat erejéig ; mily gyöngé indulata volna az az isteni szeretetnek, mely egy kis áldozatra is képtelen ; mily szegényes engesztelési érzület volna az a nagy Isten számtalan sérelmeiért, mely elégtételre, mihelyt az kissé fáj, rá nem szánja magát ; mily tehetetlen, szánalmas vágy volna az tisztulás s üdvösség után, melytől a szem nem lábbad könnybe, az ajk nem lesz beszédes, s az ember még egy falat eledeltől sem tartóztatja meg magát.

Ily lágy-meleg érzéseket nem táplál a krisztusi kereszténység, ily elevenholt lelkekkel nincs közösségben az Úr Jézus, az az alázatos, vezeklő, szenvedő Krisztus. Aki egész ember s egész keresztény, annak áhitata, lelkesülése, bánata, szomorúsága, öröme, elégtételi vágya s engesztelő lelke kitör magából, kitör bensejéből s a külsőben nyilatkozik meg. Ha lelke imában elmerül, szívesen borul arcra, szívesen hajt térdet, hisz ez természetes ; — ha örvend és lelkesül, szívesen olvassa a zsoltárt, szívesen énekel ; — akit szeret, annak nyakába borul ; — ha pedig bánata van, akkor arca szomorú s szeme sír : épenúgy, ha Istent megbántotta, bánatát nemcsak szíve nyögi, de ajka is, s az elégtételt s az engesztelést nemcsak érzelmein veszi meg, hanem vérén, testén is ; az

egész ember áll bele a mély érzésekbe, akár öröm, akár bánat, akár szeretet, akár penitencia, akár vágy, akár bőjt s vezeklés legyenek azok.

Ami szívünkbe markol, attól megrendül lelkünk s testünk egyaránt; a bűn is nemcsak a lélek érzelmeit fogja le, hanem a testet is fertőzi s a külsőt s belsőt egyaránt megmozgatja. Ha tehát a rossznak testestül-lelkestül szolgáltunk, törjük le magunkat s bűnös érzéseinket nemcsak lelkünkben, hanem testünkben is. Ne röstelkedjünk e részben s ne szégyenkezzünk! Ha Amerikában járó honfitársunknak senki sem veheti rossz néven, hogy szülőföldje szép határára gondolván, nemcsak vágyait ereszti szárnyra hazája felé, hanem a szeme is könnybe lábad; miért ne sírnánk mi is, mikor lelkünk elvesztett, édes kincseire, az Isten barátságára, a szív tisztaságára gondolunk? S ha az árvát el nem űzi anyja sírdombjáról senki azért, hogy kesereg, miért ne szoríthatná a bűnös ember is homlokát Krisztus keresztyéhez s miért ne szánhatná fejét igaz töredelemre, bőjtre, vezeklésre, mikor a kereszt alatt szívébe szívárog annak a megtört, krisztusi szívnek bánata, gondja és vágya?

Ilyen bánat, ilyen penitencia, ilyen vezeklés és bőjt kell nekünk! Csak olyan bőjtöt ajánlunk, melyben lélek van. Bőjtölj — mondjuk, — a te anyád, az egyház, köti lelkedre; de hogy szívből s készségesen bőjtölj, gondolj tengernyi bűneidre! Bőjtölj — mondjuk, — az engedelmisség kívánja ezt az anyaszentegyház iránt; de hogy ezt az engedelmisséget szívesen föl vállald, gondolj a vezeklő, szenvedő Krisztusra! Vedd sorba lelked titkos gondjait s kérdezd magad, irgalmas lesz-e az Úr nekem? Megbocsátotta-e már bűnemet? Keveset tettem még eddig érte, följánlom tehát ezt a bőjti szent időt is engesztelésül bűneimért!

Ó k. hívek, kinek szíve nem fogott tüzet, mikor így gyujtogatták, — kinek szeme nem lábad könnybe, ha ily érzelmeik szállják meg lelkét, — ha a lélek üdvösségének gondja, mint sötét árnyék borul rá, — ha az Isten kegyelme mint vágy, mint engesztelés, mint elégtételt nyújtó szeretet ereszkedik le rá? Tehát ez kell nekünk! Elsősorban nekünk papoknak: lélek kell, mely átérezze bűneinek súlyát, Jézus szíve keservét s lélek, mely azután a hívekre önti át saját érzéseit; Szent Pál szava szerint: azt éreztétek, amit Krisztus érzett. Akkor megerecsnek az érzelem forrásai, «folynak éjjel-nappal könnyeid, nem adsz nyugtot magadnak s szemed egyre sír»; akkor a penitencia léssen lelked eledele, nem irtózol tőle,

hiszen több lelket s erőt merítsz belőle ; akkor a szentek érzülete környékez meg téged, s mindnyájan igaz vezeklők, igaz bőjtölők leszünk, kik lélekből bőjtölnek, hitből, bánatból, engesztelési vágyból, szeretetből.

K. Testvéreim s Híveim, ezt a lelket oltszuk magunkba s bőjtjeinkbe. Ha ez nincs bennünk, akkor könnyen szegjük meg a bőjti törvényt ; lesznek, kik azt föl sem veszik s nem törődnek vele ; sőt többet mondok : a szellem nélküli bőjtben sincs köszönet, mert ha a bőjt szellemének, a bánatnak s engesztelésnek érzelmei nélkül bőjtölünk, akkor megtartjuk ugyan a törvény betűjét, de félő, hogy tisztára külsőségesen végezzük azt. Hisz a farizeusok is bőjtöltek, s a mohamedánok s hinduk is bőjtölnek, de bőjtjük nem a keresztyény bőjt, mely irgalmat s Jézus kegyelmét keresi. Ismétlem tehát, induljunk ki mély, bensőséges hitből, akkor bőjtölni is fogunk s bőjtjeink nem lesznek merő formalizmus és külsőség.

Ami pedig a bőjti parancs kivihetőségét illeti, szívesen elismerem, hogy sok esetben a törvény nem kötelez.

Igy akik nehezen dolgoznak, akik úton vannak, akik a gyárakban vagy földmunkákkal vannak elfoglalva, akik vendéglőkben, korcsmákban, vásárokon étkeznek, bőjti étellel nem igen táplálkozhatnak. De k. híveim, hallottátok, hogy a mi bőjtünk nem a régi farizeusok bőjtje ; tehát, hogy nem a törvény betűjét, hanem szellemét kell megtartani. Ha valaki a felhozott körülmények között tényleg nem tarthatja meg a bőjti törvényt, az ne gondolja, hogy vétkezik. Ha valaki nagy munkától elcsigázva egy darab húst eszik, ne gondolja, hogy vétkezik. Aki vásárokon korcsmákban bőjti napon étkezik s darab húsnál mást alig kaphat, ne gondolja, hogy vétkezik. Aki szegénységében, vagy szolgálati minőségében, vagy másoktól függő viszonyában nem rendelkezik szabadon, hanem azt eszik, amije van, vagy amit kap, ne gondolja, hogy vétkezik. Ilyen esetben ugyanis a törvény nem kötelez, de más esetekben, mikor ily nehézségek nem forognak fönn, igenis kötelez.

Tartsa meg tehát ilyen körülmények közt mindenki azt, amit lelkiismerete szerint tarthat, beszélje meg lelkiatvjával, plébánosával kételeyit, de mindenekelőtt teljék el lélekkel, Jézus szeretetével, kínszenvedésének szánakozásával, saját szegény lelkének megsajnálásával, az elégtétel vágyával ; ez a bőjt lelke, ehhez fűződik az érdem s az Úr Jézus vígasza.

Székesfehérvár, 1906 február 12.

3.

Krisztus-várás.

Kedves Híveim! Az anyaszentegyház a hosszú ezred-
éves Krisztus-várásnak emlékeül az advent négy hetén vezet
keresztül; beleállít a próféták szent vágyaiba, az ószövetség-
nek szentelt, de kínos homályába, hogy vágyódjunk mi is
velük, s kiáltsuk forrón, a pusztában kiáltozók szavával:
Harmatozzatok, égi magasok; nyílják meg a föld, legyen
tavasza, s e tavaszban teremje meg nekünk az édes Megvál-
tót! Jöjj, jöjj, akit vártunk, jöjj Úr Jézus!

Igy állunk bele ebbe a szent adventbe! Érezzük han-
gulatát; ezek a hosszú téli éjek lassan bontakozó, ködös
reggelükkel, — az élettelen, lombtalan, fakó természet, —
ezek a bús, hideg decemberi szelek, melyek végigvágatnak
és sírnak a vidéken, mindmegannyi hasonlatosságai a mi lel-
künk adventjének.

Krisztus nélkül sötét van, *Krisztus nélkül hideg* s kietlen
az élet s hidegek, reménytelenek a szívek. Lelkünk sír a
vigasztalan s ijesztő enyészet körében; érzi, hogy kietlen
pusztában halad küzdelmes útja. De hisz ép e sötétben jön-
nek felénk az Úr prófétái s ép e kietlen, s vigasztalan pusztá-
ságban hallatszik a «pusztában kiáltozónak szava: «tartsatok
bűnbánatot, mert elközelgetett mennyeknek országa» (Máté
3, 2), s élénk lép a legnagyobb próféta, sőt több mint próféta,
mert az Úr arcának angyala, s biztat: «gyertek utánam!» Ha
teveször-ruhába öltözött, szikár, kemény alakját nézzük,
úgy látszik, mintha csákány s kalapács volna kezében; azzal
tör Urának utat, összetöri a kemény sziveket; elegyengeti
a hegyeket, a kevélység minden dagályát, betölti a völgyeket,
az ál-alázatosság levetése által; elhárítja az Úr ösvényeiről
az üdv minden akadályát! Majd megint úgy tetszik, mintha
fejsze volna kezében, melyet már a fa gyökerére illesztget
s óva int, hogy «minden fa, mely jó gyümölcsöt nem terem,
kivágatik és tűzre vettetik» (Máté 3, 10), mintha mondaná:
az Isten már kész töletek országát megvonni s titeket kénye-

tekre és a kárhozat útjaira hagyni. Majd ismét úgy tetszik, mintha szórólapátot tartana kezében, mellyel felszórja az élet nagy szérűjén az Isten szántóföldjének termését, hogy a pelyvát az enyészet szele vigye s a magot a világbíró csűrűbe takarítsa. Ennek a hatalmas, kemény prófétának ajkán hangzik el tehát az a szó: tartsatok bűnbánatot! kérlek, eszméljetek! Tudom, *Kriszlust keresitek, lelkeket urdt, eszményképét és pászlordt*, kiből bíztok, hogy *megsegtt és elvezet és üdvözít*. Tudom, hogy őt, az ő áldott eljövetelét várjátok, hogy azután nyomaiban elinduljatok boldogulástok ösvényein. De lelkek, ha igazán őt keresitek s őt várjátok, *ne legyetek azt ily élettelen, járadt szívvel, s bemocskolt, piszkos lélekkel!* Dörzsöljétek ki szemetekből az álmod, ha az igazság napjának fölkelését üdvözölni akarjátok. Ocsudjatok föl tapasztalásokból, ha a messiási tavaszba lépni kívántok. Krisztus a lelkek tavasza; de kivirágzik-e az ilyen redves, pudvás fa, amilyen a zsibbadt, reménytelen lélek, az ő tavaszi fuvalmától? Új lélekre, új szívre van szükségtek. Hát vágjátok ki a bűnös, a férges gyökeret; nyúljatok erős kézzel szenvedélyeitek s bűneitek kötelékei közé, melyekkel lelketek szabadsága szégyenletes rabságba van lekötve; szakítsatok rajtuk úgy, hogy szakadjanak; szakítsatok, még ha fáj is! Krisztus elé kívántok menni, — ez a ti adventi kívánságatok, — de hol vannak érdemeitek, hol jó érzétek, hol van meleg lelkiütemetek, hol vannak cselekedeteitek? Hol a hit, a szeretet, a bizalom, mely az Úrhoz elvezet? Hol a jó gondolatok, a nemes érzések, a szavak és erényes tetteknek aranyos magvai? Nem veri-e föl förtelmes gaz szívetek földjét, hitelenség, hideg lelkiület, bizalmatlanság, harag, káromlás, tisztatlanság, megszólás? Isten kertje-e lelketek benső világa? Istennek teremtek s termeltek-e? Avagy azt várjátok, hogy polyvát jön-e aratni az Úr?!

De mindez az én lelkemet, a ti Főpásztorotok lelkét is megrendíti, a próféta kemény beszéde belevág az én lelkembe is, mintha mondaná: szólj, beszélj, mint a tárogató sírjon föl s mint a harsona, zúgjon végig a te szavad! Keltsd föl, biztasd, emeld, vezesd híveidet; kiáltsd feléjük: Jön az Úr... föl, készüljétek; menjünk eléje.

Igen, menjünk, kedves híveim, menjünk az Úr elé! Egész életünk hosszú, nagy Úr-jövet s Krisztus-várás, még pedig kétféle Úr-jövet; mindkettőre jó lesz elkészülnünk.

I. Az egyik Úr-jövet az, melyben az örökkévalóság kapui nyílnak meg előttünk s e kapukban felénk lép az Úr, lelkünk

Megváltója s bírója ! Ott az örökkévalóság tornácaiban ütötte föl bírói székét s a mennyország kapuiban hirdeti igéit (Prov. 21). Csodálatos, imáandó, félelmetes találkozás lesz az, midőn az örökkévalóság kapuiban Krisztussal találkozunk ; de ki nem kerülhetjük. Az örökkévalóság e kapui felé visz s ragad magával az idők árja, s ha lelkünkbe tekintünk, érezzük, hogy örökkévalóság s halhatatlanság a mi természetünk. Vannak ugyan, kiket megszáll időnként a kétely, létezik-e igazán az az örök élet s szinte jelenést vagy csodát kívánnának, hogy erősen s lelkesen hihessenek. Az ilyenek — úgy látszik — az elkárhozott dűsgazdaggal mondogatják : küldd el Lázárt a túlvilágból, küldd el halottjainkat, hadd jöjjenek s mondják meg a földi lakóknak, vajjon létezik-e hát igazán az örök élet, pokol s mennyország? De már Jézus figyelmeztette a zsidókat, hogy van Mózesük s prófétáik, hallgassák azokat ; mi meg hozzátehetjük : minek idézzük a halottakat, minek kérdezzük a szellemeket, van Jézusunk ; ő onnan jött, hallgassunk rá ! Sokszor hallja az ember szóbeszéd közben, hogy a túlvilágról tudni semmit sem lehet, mert hogy nem jött onnan vissza soha senki. Mily oktalan beszéd ! Hát Krisztus nem az örökkévalóságból jött-e? S nem az szolt-e benne hozzánk, kinek szeme Istent, poklot, mennyországot látott? Mit várjam halottjaimat, mikor Krisztus szolt hozzám? No, de különben az sem igaz, hogy a túlvilágból soha sem jött vissza senki ; dehogy nem jött ; nagyon is sokan jöttek s félreismerhetlen jelenésekben bizonyították, hogy van túlvilág. — Máskor ugyanezek a nehezen hívó emberek mintha jelet kérnének az égen, mellyel az Isten a csillagok közé fölírja : vagyok, létezem s a ti lelketek is halhatatlan ! De mire való jeleket kérni s várni az égen, hisz tele van az ég az Isten titkos írásával ; a baj azonban az, hogy sok ember nem tudja olvasni ezt az isteni írást. S nemcsak az égre írta föl nevét az Úr, hanem beleírta nevét s az örök életet s halhatatlanságunkat saját szívünkbe. Aki lélekről, halhatatlanságról, örök életéről meg akar bizonyosodni, az hallgassa az Úr Jézust, ki a lelket szerette s világnál, kincsnél és saját isteni életénél többre becsülte, — az tekintsen a nagy Megváltó lángoló szívébe s a keresztfán megtört szemébe s hallgassa végső imáját, mely aggodalmaink s kétségeink eloszlatása : Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet. De győződjék meg lelkének halhatatlanságáról s az örök életéről közvetlenebbül is ; ne keresse azt az égen, ne a könyvekben, hanem nyisson rá önmagában ; nézzen önlelkének szemébe s e szemekből olvassa azt ki.

Igen, a lélek közel van hozzánk ; én magam vagyok az a halhatatlan lélek, én magam. Rajtam vannak az örökkévalóság vonásai ; ezeket veszem most szemügyre. Az első vonás maga az én elvonuló s mégis egészben előttem álló életem. Elmúlt, eltűnt, s mégis előttem van ! Jó ideje élek már itt, 20—30—40 éve ; élek s azt mondom : eljár fölöttem az idő. Igazam van ; bizony az eljár, elfolyik, elműlik ; de *fölöttem* jár el az, mialatt én az idő ez elfolyó árában a régi 20—30—40 éves, sőt 100 éves ember lehetek ; ugyanaz vagyok, ki gyerek voltam, ki ifjú, vagy leány voltam, ki férfi vagy asszony lettem, ki mindebbe talán már beleöregedtem s ha 80 éves, vagy 100 éves is vagyok, bizony csak úgy nézem magam, hogy az én, ugyanazon én vagyok s nem más, s mialatt testem elváltozott s annyszor meg-megújult, a hőmpölygő időnek árában én a *régi én vagyok a lélek erejében*. S bármennyit élnek, ha ezer, ha 100.000 évig élnek, akkor is ugyanaz maradnék ! Hát halljátok hívek, így lesz az tényleg ezentúl is ; élni fogok, élni mindig ; ha a testem elszárad s elkorhad is a halálban, nyitva marad lelkem számára az örök időnek folyama. Ott élek majd s éveim el nem fogynak, az örök Istenhez hasonlóan !

Többet mondok : azért van Istenem is, mert lelkem halhatatlan. Azért ismerem föl az örökkévalót, a végtelent, a halhatatlant, mert hasonlítok hozzá, magam is halhatatlan vagyok. Mert csak az ismeri Istent s vele a halhatatlanságot, ki maga is isteni, maga is halhatatlan. Az állat nem tud Istenről semmit, nem tiszteli, nem ismeri ; nincs Istene, mert nincs halhatatlan lelke. Párája a halálban elvész. De a mi lelkünk a halálban is él ; a halálban is Istenhez fordul, mint a napraforgó a naphoz ; a halálban is éneklí a vakmerő imát : Regem cui omnia vivunt, venite adoremus . . . Jöjjetek, imádjuk az Urat, kinek nem halunk meg ; mert a világnak, a rokonságnak, a testnek meghalunk, de Istenünknek s a szellemi világnak meg nem halunk ; jöjjetek, imádjuk a halál kapujában az élet királyát.

E királyságba tartozik a lélek ; ráismer urára ! S mert odatartozik, azért kipusztíthatatlan benne a vallásos érzés, mely halhatatlanság nélkül nem léteznék. Azért szereti az Istent mint az élet urát imádni, hozzá vonzódik, mert a benne rejlő isteni élet hajtja a lelket az élet Ura felé ! Az élet ez országa a mi hazánk ; mi is oda valók vagyunk. Nem föld az, nem kövek és szirtek, nem fák, erdők s folyók ; minden szét-hull, megfagy, kiszárad, elkorhad ; porrá, hamuvá, semmivé

lesz ; az az ország pedig, a szellemi világ országa megmarad, az maga az Isten !

Figyeld meg továbbá, kedves hívem, lelkedet, mily csodálatos erő lakik benne, mely által ki tud emelkedni térből s időből s fölötté tud lebegni mindennek, ami van. Ezek a szárnyak nem anyagból vannak, nem test és vér, hanem szellem és lélek. Csak az ember az, kinek a világról öntudata s átnézete van, mert csak az emberi lélek emelkedhetik az anyagból ki s az anyag fölé. Ha magas hegyre mászunk, nagy darab vidéket látunk, kiemelkedünk valahogy belőle s fölötté állunk ; ha magasabbra hágnánk, tán több megyét is belátnánk s ha továbbá az esnék meg velünk, hogy az Isten anygala emelne ki messze a föld fölé, lábaink alatt gördülne s forogna a föld, s ha még magasabbra emelne hold, nap, csillagok fölé, a mindenséget mint apró gombostű-gombolyagot látnók. Mily fölséges, ijesztő látvány volna ez !

De ha nem tehetjük meg ezt a fölemelkedést testben, megtesszük lélekben ; sőt teszünk ennél különbet. Tér s idő, világ s világok fölé, évezredek s mindenségek fölé emelkedik lelkünk. Térben s időben vagyunk, de tér és idő fölött lebegünk. Ez a csodálatos, titokzatos valaki, aki így tud emelkedni a világ fölé, homlokán hordja megírva, hogy nem az arasznyi világ, nem a futó homok, nem a szitáló part az ő hazája ; ő más világhoz tartozik, mely az anyag fölött is a lelkék halhatatlan világa. Aki ezt átérzi, az könnyen belátja, amit az Úr Jézus mondott : «Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkének kárát vallja?» Mit használ, ha lelkét, ezt a halhatatlan, királyi fölséges lelket elveszti? Hisz oly kevés az egész világ a halhatatlan lélekkel szemben ; kicsiny s parányi, ezerszer s százezerszer nagyobb világ is keskeny volna neki ; világ s mindenség ki nem töltheti a lelket.

Ő örökkévalóság, te kikutathatlan mélység, te mérhetetlen magasság, te tengere s örvénye a lelkeknek ! Feléd evezünk ! Te húzasz, te vonasz ; senki sem állhat ellent vonzalmaidnak ; akár akar, akár nem, feléd menni, karjaidba rohanni kényszerül ; te elnyelsz nemzedékeket s nemzeteket.

Ő örökkévalóság, én is feléd megyek, ha darócban, ha selyemben, ha mezítláb, ha aranyos cipőben, ha gazdagon, ha szegényen ; feléd tartok s végtelen kincset hordozok magamban : lelkemet ! Ő örökkévalóság, sietek feléd ; perceim elfolynak ; nem tudom, mikor érek portádhoz, mikor kopogok kapuidon, mikor mondja maid őrangyalom : nyiljatok meg

örök kapuk ! Húsz, harminc, negyven, ötven, hatvan évnél, vagy tán többnek is, de mindig kurta időnek repülő hídján megyek át az örökkévalóság partjára. Hajótörést nem akarok szenvedni ; halhatatlan lelkemet akarom megmenteni ! Az örökkévalóság kapujához, mint diadalívemhez akarok érkezni ; ne legyen az nekem járom, hanem diadalkapu ; ne nyomódjék ott lelkemre az örök rabságnak igája, hanem adja nekem ott az örök bíró az örök élet koszorúját.

S mennyien vannak már ott túl, kik átmentek s kik reám várnak ! Hányan vannak, kik rám gondolnak, kikért imádkozom, kik velem a halál után is ugyanabban a szerető viszonyban vannak, amelyben itt a földön voltak ! Némelyek még szenvednek, mások már megtisztulva, de komolyan néznek rám, mintha mondanák : «Testvérem, fiam, leányom, anyám, atyám, én már itt vagyok ; átmentem a mulandóság zsilipjein ; gondolj rám s gondozd lelkedet ! Úlj ki, térdelj ki néha-néha siromra, vagy csendes éjjel nézz ki a csillagokra s megcsendül lelkedben a hazavágyó s hívó lélek szava ; meghallod bensődben a te édes holtjaidnak biztató, hívogató szavát ; ne ijedj meg tőlünk, hanem felelj nekünk : értlek, értlek ; megértem, hogy az én részem is a halhatatlanság ; eljövök hozzátok, fogadjatok be örök hajlékotokba !

Ez örökkévalóságra, e közelgő nagy Úr-jövetre figyelmeztet az Úr a tíz szúrról szóló példabeszédében. Akarja, hogy várjuk őt, úgy mint ahogy az őt okos leány tette, ki teli méccsel várta éjjel a jegyest. Várta ugyancsak a jegyest az őt oktalan szűz is ; de ezeknek lámpája üres volt, nem volt olajuk. Az olaj az erényes, érdemszerző élet ! Nem elég várni az Urat ; úgy kell őt várnunk, hogy a tiszta élet s a tiszta lélek tündöklő fényében meglássuk kegyes arcát s leolvassuk róla az irgalom ítéletét.

Legyünk mindnyájan várakozó lelkek ez életben végig ! Ne kételkedjünk benne, hogy az örökkévalóság felé haladunk s ez élet tarka változatai közt is figyeljünk lelkünk nagy vágyára örök élet, halhatatlan dicsőség után, melyet Jézus ígér ! Úr Jézus, feléd megyek ; ez az én utam, az én nagy adventem !

II. De van nekünk, kedves hiveim, másféle Úr-jövetelünk is. Mi nemcsak az örökkévalóság Urának eljövetelét várjuk, amikor az örök élet kapuja nyílik majd meg nekünk, hanem várjuk az Urat, hogy *már itt, e földi életben szívéinkbe jön, lelkünkbe mélyed s úgy jön s úgy mélyed belénk, hogy hasonlók leszünk hozzá.* Várjuk őt, hogy jobban lefoglaljon s önmagát,

szellemét, gondolatait, érzéseit közölje velünk; várjuk őt, hogy minél előbb s minél inkább krisztusivá válják életünk s e folytonos Úr-jövetben Krisztus jelenjék meg mindnyájunkban már itt a földön.

Szép, szent álom ez, merész prófétai látomás, — gondolatok tán magatokban, kedves híveim! Krisztus jelenjék meg köztünk ez alacsony, szalma-, nádfödeles házakban, e béreesszobákban, e közös konyhákban, e poros műhelyekben, ez egyszerű polgári vagy jobbmódú lakásokban? Krisztus járjon az ekeszarva mögött, ez őszi barázdákban, e zörgő harasztban, e lombját hullató akácfák alatt? Krisztus e kövezeten, ez utcákban, e végtelenbe elnyúló országutakon? Igen, igen, Krisztus, Krisztus, bennünk? E merészségre Szent Pál tanít minket: öltések magatokra — mondja ő — az Úr Jézus Krisztust! Ime, kedves híveim, ezt várjuk, ezt sürgetjük, ezt imádkozzuk mi le magunkra, hogy Krisztus alakuljon ki bennünk s a krisztusi élet révén jelenjék meg, járjon s éljen köztünk az Úr!

Minden advent, mely az örök adventre, a folyton közelgő örökkévalóságra mutat, sürget minket, hogy ezt a krisztusi életet magunkban kialakítsuk. Ellépteti előttünk a *Krisztus-váró évezredek prófétáit*, kik mind ugyanezt hirdetik: emberek, Istent várni annyit jelent, mint szentebbül, jobban, nemesebben, tisztábban élni. Ellépteti az adventnek tulajdonképeni nagy prófétáját, Keresztelő sz. Jánost, aki fülünkbe dörge azt a pusztában kiáltó szót: tartsatok penitenciát! szakítsatok a régi étellel ti farizeusok és képmutatók, kiket keresztényeknek hívunk, de pogányoknak ismerünk! Vegyétek Jézus édes kegyelmét, ti viperafajzatok, kik csillogó mezben, külső fényes látszat alatt, síma, finom, világias modorban mérget, halálos bűnt rejtegettek! Térjete Krisztus útjaira ti világfiak, kiket igazságtalanság, önzés, szívtelenség tesz keményekké s kegyetlenekké, kik magatok is nehéz utakon jártok s másokat is az elkeseredés s a lázadás útjaira kergettek... mindnyájatoknak mondom, elközelgett az Isten országa... oly közel van, hogy csak kezeteket kell kinyujtanotok; csak akarnotok kell; akarjatok hát, de akarjatok erősen!

Erős akaratosokat lelkesítse a bizalom, a szent remény, hogy igenis sikerül majd nekem is a tiszta, nemes, jobb krisztusi élet. Hogyne sikerülne, hisz Isten is akarja; akarja, hogy tiszta, nemes, bátor, munkás, bízó, kitartó, takarékos, nagylelkű legyek, kinek sok kegyelme, sok öröme, sok vigasza is legyen, abban a mértékben, melyben magát föltétlenül s

nagylelkűen Istennek adta át. Isten maga biztat s nógat e nagy, szent kötelemekre ; karjaira vesz föl s visz ; mi pedig ellentállunk kegyelmének s karjaiból, a tiszta lelkiismeret s a tiszta öntudat magaslatairól a sárba vágódunk s tényleg le is jutunk. De az Isten újra ostromol : hadd el — mondja — ne szeresd a hitetlenség s a világiás gondolkozás éjét ; hadd el, megvakulsz benne s örömtelenné válik életed ; kísértetek járnak abban az éjben s bármennyire szeretnél megnyugodni Isten, kegyelem, hit, erkölcs nélkül, sokszor fölriadsz bűnösséged álmából, sötét sejtelmek szállják meg s hideg szelek borzongatják lelkedet az örökkévalóságnak hegyei felől !

Másoknak ismét, akik hisznek, de a hit szerint nem élnek s akikben nincs igazi öröm s krisztusi béke, azt súgja : hagyjátok el az alacsony érzések vackát ! Istenem, hogyan éltek ? Akárcsak nem volna lelketek ; mert hinni ugyan hiszték, de nem gondoltok lelkekkel s nem ébredtek örök rendeltetések öntudatára. Nem érzitek át, hogy azt nem szabad odaadnotok semmiért, sem italért, sem igazságtalan nyereségért, sem bűnös élvezetért, sem jogtalan birtokért s nemcsak hogy nem szabad odaadnotok, de ápolnotok, nevelnetek kell lelketeket, imában Istenhez emelnetek, Krisztus könnyeiben megmosnotok, szent testével táplálnotok ! Mi más ember lennél, ha ezt tennéd, s mi vagy most ? Rab vagy, rabja mértéktelenségednek, dévajságodnak, kicsapongásaidnak, hűtlenségednek ; örömtelen s szellemtelen az életed ; keserű hangulatok lepnek meg gyakran ; nincs igazi örömed ! Mi más utakon járnál Krisztus nyomaiban, jó szellemek társaságában, Isten közelségében, ha a szeretetlenség, gyűlölködés tövises útjait elhagynád !

Mindennek egy a nyitja, egy az orvossága : *megtértni !* Legyen advent ; közeledjék felénk, jelenjék meg bennünk Krisztus !

Nem mondhatjuk, hogy nem szorulunk e nagy fordulatra, hogy van erő, kedv, öröm, siker, boldogság életünkben elég ; dehogy van, sőt nagyon is kevés van mindebből ; hisz mindez a krisztusi étellel jár, s ahol ez nincs, ott az erő s öröm is száműzve van.

Nem mondhatjuk, hogy jóakarát s őszinte jóindulat s krisztusi szeretet aranyozza be közéletünket : jaj, dehogy aranyozza ; ellenkezőleg az ijeszt, hogy oly kevés szeretet s jóindulat lakik köztünk. Sok a bajunk, kedves híveim : a gazdasági küzdelem óriási csatasorba állít ; a gondok, a megélhetés nehézségei egyrészt, a könnyelmű, pazar, sok-igényű,

fegyelmezetlen élet másrészt, mint két malomkő őrli az embereket. Nincs kifogás az ellen, hogy jobb sorsot biztosságot magatoknak; nincs kifogás, sőt az a természet rendje, tehát az Isten akarata; nincs kifogás az ellen, hogy több jogot akarjatok s részt kérjetek magatoknak az Isten szép világából; én mindenütt ezt hirdetem s figyelmeztetek kedves híveim, hogy nem igazmondó ember s nincs tájékozva a dolgokról, ki azt állítja, hogy az egyház s a ti papjaitok el akarják ettől ütni a népet. Dehogyan akarják, sőt segítik rá azáltal, hogy gondjuk van arra, ami a haladáshoz, a fejlődéshez, a hódításhoz elsősorban kell, gondjuk van arra, hogy erkölcs, megbízhatóság, kitartás, szolidaritás, mértékletesség, önuralom, önmegtagadás, fegyelem, tisztaság, összetartás, türelem, szeretet legyen bennetek. Ez az Isten-ország kell belétek, ha több emberek akartok lenni. Korhelyek, paráználkók, hitszegők, renyhék, tobzódók, pazarlók az Isten-országát nem bírhatják — mondja a szentírás, — de a földi országot, a hatalmat, a jólétet sem bírhatják. Tiszta, krisztusi erkölcs nélkül semmire sem mehettek.

Megállhat-e valahol csak egy szövetség is összetartás, testvéri együttérzés, bizonyos önzetlenség s áldozatkészség nélkül? Lehet-e az iparosokon segíteni, ha köztük nincs bizalom, megbízhatóság, munkásság, rátermettség, szeretet irigyeskedés s önzés nélkül? Lehet-e a középosztályon segíteni igazi lelki műveltség, komoly erkölcsösség, hit, munkaszeretet nélkül?

Teremtsük meg tehát a haladás s boldogulás e föltételét, hogy több legyen bennünk s köztünk a krisztusi szellemből s a krisztusi életből s ezzel együtt az Isten országából.

Fogjunk hozzá s nézzen mindenki keményen saját lelkének szemébe s vessen föl maga előtt bátran s nyomatékkal az adventi kérdést: «Tu quis es?» Ki vagy te? Mi lappang benned? Mily élet szövődik körülötted? Próféta vagy-e, vagyis van-e Istennel egyesült lelked, melyet a hit világít meg s az ő kegyelme melegít föl? Tőle veszed-e gondolataidat, vagy hitvány emberektől? Forrásból iszol-e, vagy pocsolyákból?

«Elias es tu?» Illés vagy-e? Van-e tűz, kitartás, küzdő s bízó lelkület benned, mely nem csügged s bizvást megy előre, — mely küzd a sorssal, önmagában az indulat s a bűn hatalmával, kívül pedig a világ csábjaival? Tárgyaljuk-e életünk nagy ügyeit s gondjait Istennel — ez a tárgyalás az igazi imádság — tárgyaljuk-e azokat vele alázatban s szeretetben? Ne féljünk tőle; ne rejtőzzünk el gondatlanságunk s könnyelműségünk

áttetsző leplébe! Ah, mily kegyetlenség, mily iszonyú bűn nem nézni föl bizvást az Úrnak szeméibe, hogy meghalljuk lelkiismeretünk meghamisíthatlan szavát: ez rossz, ezt ne tedd; ez bűn, vedd ki hát lelkedből. Mondjuk rá nagylelkűen ez isteni intelemre: a bűn útjain nem mehetek, tehát visszatérek. Ezek az utak a szégyen útjai, s a ha világ tapsolna is nekem, de önmagam előtt szégyenkezném mint gyáva, léha teremtés, ha rajtok tovább járnék. Ezek az utak a vigasztalanság, a lelkiismeret mardosásának útjai, kígyók közt kígyóznak s viperafajok járnak rajtok. Végül ezek az utak a végveszedelem útjai; ki rajtok jár, elkárhozik. Ez utak elé áll Krisztus, az én Uram s Istenem, mint eleven tilalomfa, rajta át, szent testén, szerető szívéen át nem gázolhatok, hanem térdre hulkok előtte s kérem őt: Uram, lelkek atyja s pásztora, jöjjön el a te országod, a hívő, szerető, Istenben bízó s Isten akaratán megnyugvó, dolgos, munkás lelkeknek s testvéreknek országa! Jöjjön el s hozzon több hitet, több szeretetet, több erkölcsi tisztaságot s jóindulatot, több hűséget s józanságot közénk! Jöjjön el a te országod; szívesen akarom ez ország útját egyengetni s lelkemet a szentgyónásban megtisztítani! Hozzád akarok simulni, Uram, munkámban s küzdelmeimben, ó vigasztalj meg engem, hogy érezzem közelségedet s erősítő kegyelmedet. Érezzük át mindnyájan a te biztató, megnyugtató szavadat: elközelgetett hozzátok az Isten országa! Amen.

A köztünk lakó, velünk járó, bennünk küzdő Úr Jézus kegyelme legyen mindnyájatokkal, hívek!

Székesfehérvár, 1906 november.

Humiliate capita vestra Deo.

Krisztusban szeretett híveim! Itt a nagybőjt, Jézus negyvennapos bőjtjének s imájának emléke s előkészület az ő imádandó nagy művére, megváltásunkra s föltámadására! Föl, kedves híveim, Jézus útjai a mi utaink, Jézus példája a mi életünk mintája, ha ő bőjtölt s a magábaszállás pusztájába vonult, mi is utána indulunk, s ha ő szenvedett értünk, mi is szenvedünk érte s küzdelmeinket, fáradalmainkat, szenvedéseinket egyesítjük az ő elkínzott, de türelmes lelkével.

Meg akarjuk tartani ezt a nagybőjtöt, meg akarunk alázódni az Úr Jézus keresztye előtt s vallomást tenni ezzel arról, hogy bűnösök vagyunk s megváltást keresünk bűntől s büntetéstől.

I. E járásban van ősidők óta az ember. Nézzétek az emberek, a nemzetek s nemzedékek útjait, észre fogjátok venni, hogy bármerre járnak, mégis csak szívük nyugalját keresik s azt másban, mint az Isten bűnbocsátó kegyelmében meg nem találhatják. Az ember szíve a régi, bűnössége is a régi, csoda-e hát, hogy megmaradt vágya is az Isten könyörülete s kegyelme után? Ne nézzétek azt, hogy jobb utakon, szebb utcákon járt most, mint járt régen; mert a por, mely lelkére száll, ugyanaz, a sár is a régi, s az ember érzi, hogy a lelke sáros s tisztulnia kell. Ne nézzétek, hogy takarosabb, jobbmódú házakban lakik; mert a lélek háza nem változott Szent Pál óta, aki mondja: «nincs itt maradó városunk, hanem a jövődöt keressük» (Zsid. 13, 14). Ne nézzétek, hogy mily kényelem s kényesség tekint rátok ablakok s kirakatok tükörüvegiből; mert a lélek nem talál pihenőre semmiféle bársony-kereveten, ha alávaló, s ha szívét bűn nyomja, akkor úgy érzi magát, mintha finom, puha szőnyegek is kígyók sziszegnének. Ne nézzétek, hogy mily világosság mellett töltitek az estét, vajjon fagygyügyertya, petróleum vagy gáz és villany világít nektek: mert a szurokfáklyák, az istállólámpák, a villamos fény fölött egyformán

ragyognak az ég néma csillagai. Ne nézzétek, hogy miféle gondolkodás divatja feszeleg körülöttetek, vajjon derültek s mosolygók vagy sötétek s kegyetlenek veletek az emberek ; vajjon féregnek vagy úriembernek érzi-e magát a halandó ; mert a harc az erény s a bűn, a haladás és hanyatlás, az élet és halál közt a régi, régi, nagyon régi, sok-sok ezeréves. Éjben állunk, s kínos gondolatok győtrik nemcsak fejünket, hanem szívünket is, — mindenekfölött pedig ezek : *bűn, bánat, bocsánat*. Nagy s fontos kérdések : mélyek mint az égbolt, s keserűek mint a tenger ; s ezen a sötét mély égbolton függ a tekintetünk s aggódva, imádkozva kérdezzük : mi lesz, mi lesz hát velünk? Könyörül-e rajtunk az Úr, az a hatalmas, háromszor szent Isten? Aki a bűnt gyűlöli, fogja-e a bűnöst szeretni? S aki elszakadt az ő atyai szívéről, nem válik-e annak ez az atyai szív kővé, melyen összetörik az ember reménye?

S e gondolatoktól üzetve megindult az ember bűnt bánni s kegyelmet s bűnbocsánatot keresni. Amilyen tág a világ, oly nagy lett a siralomház, s a világtörténelem útjain folyton föl-fölcsendült az ének : Kyrie eleison . . . Uram, irgalmazz nekünk ! Bármerre tekintünk, akár a virágos, fűszeres Indiába, akár a remeték-lakott Nilus-partokra, akár az Eufrát nagy városaira, mindenütt felhangzik a lélek bánata, s az ember gondolkodik, hogy mint segítsen rajta. Voltak, kik kétségbeestek s egyre hangoztatták : siessünk meghalni ; jót, vigaszt itt a földön úgy sem várhatunk ; voltak, kik tanácsolták : fojtsuk örömbé, élvezetbe lelkünk gondját s ringasuk el énekkel, zenével a síró gyermeket. Voltak, kik kegyetlenkedtek, ostorokkal fölszaggatták testüket, csatokkal földagasztották bőrüket s tűkkel szurkálták : bűnbánatot tartottak, véres nyomokon ; ez a vakbuzgóság bánata volt, mely vérez, öl, nyomorékká tesz. S közbe-közbe halljuk a próféták mennydörgő szavát, mely Ajalon, Hebron, Karmel tájáról hangzik : tartsatok bűnbánatot, de bízzatok ! Szomorkodjatok, de reméljete ! Sírjatok, de kisírt szemekkel is Atyátokra ismerjete Istenben !

II. Itt, itt, a régi zsidók földjén, a hitnek s bűnnek, de bánatnak is földjén keltek föl azok az ihletett férfiak, a próféták, kik szabadok voltak, mint a sólymok ; erősek, mint a tölgyek, s kiknek szava, mint az Isten mennydörgése. Mind-egyikük egy-egy fekete felhő, lelkük a bánat viharjainak szárnyán végigzúg a földön ; szavuk kiáltó szó : fussatok emberek — kiáltják, — fussatok az Isten boszuló haragjá-

nak napja elől. Beszédük ki nem fogy a «jaj» szóból. «Jaj nektek — mondja Izaiás — jaj nektek vétkes nemzet, gonossággal terhelt nép, elvetemült ivadék . . . Jaj nektek, kik házhoz házat ragasztotok és mezőhöz mezőt foglaltok, míg a szegénynek nincs hová fejét lehajtsa . . . Jaj nektek, kik reggel fölkeltek a részegedésre . . . Citera és lant, dob és síp és bor van lakomáitokon . . . Jaj nektek, kik mint szekérkötéllal fogjátok a bűnt . . . kik várost vérről építetek s a szeretet-szolgálatba épéteket eresztitek . . .»

Halljátok, k. h., e keserű komoly beszédet? Ott ülnek a bánatos férfiak Judea hegyein, Jeruzsálem romjain, az Eufrát partjain, lelkük Istenbe mélyed, szívük fáj, karjaikon a rab-ság bilincse, nyakukban az ínség igája s szavuk elcseng a világon, évszázadokon s ezredeken; idegen nyelven beszélnek a fülnek, de édes nyelven, a bízó bánat nyelvéen a szívnek; «convertere, convertere Jerusaleme», térj meg, térj Uradhoz Jeruzsálem, ez a végfohász tör ki belőlük egyre.

III. S mi annál inkább akarjuk szavukat megfogadni, annál inkább akarunk a bánat- s a szívtisztulásnak, a bőjtnek s önmegtagadásnak útjára lépni, mert mi többet tudunk, mint ők; mi többet láttunk, mint ők; mi tudjuk, mi lelken-dezünk attól, hogy az a könyörületes Úr Isten, akinek haragjától félték, leereszkedett közénk; tudjuk, hogy nem villámlással, nem korbáccsal jött, hanem irgalommal s szeretettel; tudjuk, hogy nem zúzott össze, hanem önmagának állította föl a bitófát, hogy bűnbánatot, véres penitenciát tartson s azt az Istennek értünk bemutatassa. Mi tudjuk, hogy eljött a mi Megváltónk, eljött azzal a nagy lélekkel, mely az elrepedt nádat szét nem törí s a füstölgő kanócot ki nem oltja; tudjuk, hogy eljött a bűnösök barátja!

Feléje tart az enyhülést kereső lelkek bánata, feléje repülnek szívek, kik megváltást keresnek. Jönnek, akiket hívott: Zacheus és Lévi, de jönnek hozzá olyanok is, kiket szóval nem hívott, de akik kegyelmének vonzalmát érezték, Magdolna és a házasságtörő asszony! Lelkek tisztultak körülötte; az evangéliumot a lélektisztulás illata vette körül. Érintésére a szívekben bánat fakadt s oly édes volt elsírni az ő keblén, ami fájta lelküknek. Ó gyerünk mi is feléje Zacheus és Lévi, Magdolna és Péter nyomaiban. Gyerünk s bánkodjunk. Bánat nélkül nem férközhetünk hozzá! De az nekünk nem teher; mert ugyan ki ijedeznék attól a bánattól, mely lelket világosít, s szívet tisztít és boldogít. Nem az a sötét, az a vigasztalan, az a kegyetlen bánat az; nem a dervisek,

nem a flagellánsok bánata ; hanem a tékozló fiú bánata, kinek az atya szíve már nyitva állt, mikor a ház kapuja még csukva volt. Szeretetből fakadó bánat ez, melyet Jézus gondolt s a tékozló fiú példabeszédében adott elénk. Lám a tékozló fiú bánatának gondolta el az Úr Jézus összes gyermekeinek s híveinek bánatát. Oly bánatot gondolt, mely nem azért kesereg, hogy nincs többé pénze, melyen mulathat, nem is azért panaszkodik, hogy szívtelen emberek enni nem adtak neki s a moslékvályúhoz utasították ; nem oly bánatot gondolt az Úr Jézus, mely a tékozló fiúban akkor támadt, mikor visszatérve ismét megpillantotta atyai házát s elgondolta eltűnt tiszta szép fiatalságát ; bánat volt ez ugyan mind : de a legégetőbb s egyszersmind legüdvösségesebb bánat, annak a tiszta szeretetnek bánata volt, mikor az atya borult a fiú nyakába, mikor szívéhez szorította s könnyes ajkát arcához nyomta ; ez a csók édes volt, de éles is, éles mint a tör, mint a kard, mely szívet átszegez. Ezzel a bánattal közeledjünk hozzá s mondogassuk : Ah szeret, szeret minket Jézus, vár reánk, szívéhez szorít, homlokunkon csókol ; testvérek, mit tegyünk, hová legyünk e megváltó szeretettől? Úgy-e, hogy e szeretettől bánkodik, sír, sajog a lelkünk, úgy-e, hogy szeretettől fakad ki szívünkbelől a bánat : Atyám, Uram, mesterem s királyom, vétkeztem, de szeretlek s inkább meghalok, semhogy ne bízzam benned, hogy irgalmazol s kegyelmezesz nekem ; bánom bűneimet ! Ezt a bánatot is, k. h., evangéliumnak hívjuk.

Igen, a könnyeknek azt a kristálypatakját, melyben lelkük fürödnek, azt a forrást, mely az Üdvözítő érintésére az emberi szívben fakad a bánatos szívek gyógyítására, azt evangéliumnak hívják. Ez az a forrás, melyről a próféta szólt : «Az napon kúlforrás nyílik meg a bűnösnek megmosására» (Zach. 13, 1).

IV. De ez még nem elég ! Dehogy elég ; még csak kezdet. Az evangélium bánata a tékozló fiúval nem éri be ; magasabbra csap föl érzelmének lángja s mélyebb s tüzesebb bánatra tanítja híveit. Tudjuk mi azt jól, mi a fölfeszített Jézusnak hívei, hogy az a bánatos szeretet, mely a tékozló fiú szívében ég s atyja karjaiba vágyódik, nem marad meg e lágy s édes érzelmek keretében ; a bánat lángját az Úr Jézus maga tűzvészé szítja s a bánat könnyét keserű tengerre dagasztja, mikor a keresztt alá állítja bánkodó, bűnös gyermekeit. Ott is kitérja karjait s kezeit tékozló gyermekei felé, de ah, azok a karok sebzettek s azok a kezek szegekkel átal-

ütött kezek ; arcán nemcsak könnyek, de vércseppek gyöngyöznek ; homlokán nemcsak a gond barázdája, hanem a töviskoszorú árnyéka sötétlik ; ajka kékes, fájdalomtól rángatódzó ajk ; azon folyik le hozzánk az a suttogó, de szíveinkben viharra fokozódó szózat : «Ó ti mindnyájan, kik általmentek az úton, figyelmeztetek és lássátok, ha van-e fájdalom, mint az én fájdalmam, mert megfeddett engem, amint mondotta az Úr, az ő elbúsult haragjának napján» (Jer. Siral. 1, 12), «Ó ti, kik általmentek» — mondja, — nem, nem Uram — feleljük mi — nem mehetünk által ; nem mehetünk tovább, gyökeret vert a lábunk, nem hagyhatunk téged el a nélkül, hogy hódolatul ne ajánljuk föl bánatunkat s bánatunkban szívünket. Arcodra nézünk s szemeidbe tekintünk s megrendülünk a gondolattól, hogy bűneinkért halt meg Krisztus. Nemcsak, hogy által nem mehetünk, hanem feléd tartunk ; stigmatizálva ennyi szeretettől a keresztt alá vonulunk s üdvösségünket is a kereszti szerető bánatában keressük. Ó igen, itt tisztulnak a szívek, itt lesz a bánatból tenger . . . tenger teli gyönggyel, gyöngytiszta lelkekkel ! Itt áll a fájdalmas, a bánatos anya, ki a bűnösöktől, — testvéreim, mi tőlünk — átszegezett Istent siratja és siratja átszegezőit is. Itt válik viharra Magdolna bánata ; itt lesznek sirókká, érzékenyekké a lelkek ; itt dadog a nemzetek apostola is arról, hogy ő úgy érzi, hogy a bűnösök elseje ; a szent kereszti bánatából árad világosság a lelkekre, melynek fényében felragyognak gyönyörű lelkek : Klára, Ferreri szent Vince, Borgiász és Assisi szent Ferenc, . . . mind azt hirdetik : bánjuk, bánjuk bűneinket, nincs nálunknál nagyobb bűnös ! A szent keresztről száll szét a fájdalom boldogsága, mely a bűnbocsánatban a legnagyobb vigaszt élvezi s tapasztalja azt, hogy nincs az a világi élvezet, melynek örömét össze lehetne hasonlítani a mély, igaz bánatnak megnyugvásával, azzal a biztos érzettel, hogy jó nekem az Úr ; megbocsát, mert szívből bánom bűneimet.

Föl tehát testvéreim, énekeljük : a keresztfához megyek, mert máshol nem lelhetek nyugodalmat lelkemnek ! Közeledjünk hozzá az önmegtagadásnak, a negyvennapos böjtnek pusztai ösvényén ; ne panaszkodjunk, hogy nehéz ; aki nem bírja, annak az egyház úgyis megkönnyíti ; de ne panaszkodjunk, sőt ha megérezzük az önmegtagadás kelletlenségét, az jó, úgy illik, hisz Krisztus nyomában pusztai ösvényen akarunk negyven napig járni. Nem lesz az nehéz nekünk, ha Jézust szeretjük ; nem lesz nehéz nekünk, ha a keresztre

tekintünk, melyet Jézus fölmagasztalt s szeretetének tűzszlopává elváltoztatott. Nem lesz nehéz nekünk az önmegtagadásnak s bánatnak útja, ha az Úr zászlaja alá szegődünk, melyet vérével pirosra festett s győzelmes lelkek szent jelévé emelt. Fává növesztette, könnyeivel öntözte s lelkek pihe-nőjévé tette mondván: jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradoztok s terhelve vagytok; jöjjetek hozzám, kik elbuktatok és sárosak lettetek; tiszta vízzel, a bánat harmatával hintem meg lelketeket s békémet adom nektek.

Tartsuk meg mindnyájan a szent bőjtöt, amennyire állapotunktól megtarthatjuk, tartsuk meg penitenciából bűneinkért s szeretetből a mi édes Üdvözítőnkért s végezzük el mindnyájan a húsvéti szentgyónást és áldozást, hogy akik megtisztultak bűneiktől, azokat szent szívére ölelhesse az Úr s a béke s a kegyelem csókját nyomhassa homlokukra. Amen.

Székesfehérvár, 1907. január hó.

A házasságról.

A házasság intézménye ellen több oldalról hangzik most föl panasz s kifogás, s vannak, akik a házasságnak reformjáról is beszélnek. Elismerem, hogy kivált a mai korban sok a szerencsétlen házasság, de ezt az irányzatot megakadályozni s magát a házasságot megreformálni csak erkölccsel lehet. Kevés a házasságban a krisztusi szellem s a házásokban a keresztény jellem, ami a boldogulásnak nélkülözhetetlen keléke volna, s megteremtése megkönnyítené sok más kultúrproblémának megoldását. Ajánlom ezt a *nagybőjti szöveget* a t. papság figyelmébe, s mivel több fontos s kényes kérdést érintek meg benne, azért legjobbnak látnám, ha nem olvasnák föl egyszerre, hanem darabonként s az egyes pontoknál tüzetesebben térnének ki az illető kérdésekre. Karoljuk föl ezt a fontos, nagy ügyet, melyet már társadalom és állam is mozgat, de amely elsősorban a mi földadatunk s hivatásunk.

Krisztusban szeretett híveim! A nagybőjt a magabátóság s a penitencia ideje, hogy Istent keresve, őt megtisztult szívünkben megtalálhassuk. Tudom, hogy ilyenkor azt várjátok tőlem, k. híveim, hogy Krisztus Urunk kínszenvedéséről szóljak hozzátok, — azt várjátok, hogy Szent Pál példája szerint én se beszéljek másról, mint a fölfeszített Úrról s ne hirdessek mást, mint azt, hogy mennyivel tartozunk neki. Hát igen, hiszen tényleg szenvedésről, keresztről, sebekről, töviskoszorúról készülök szólni, de arról a szenvedésről, melyet Krisztus Urunk nem a Golgotán, hanem ugyancsak Szent Pál szavai szerint, az ő titokzatos testében, az anyaszentegyházban szenved, — sebekre akarok utalni, melyek nem szent testében, hanem híveiben fakadnak, s melyek nem az élet, hanem a halál forrásai, — töviskoszorúra akarok rámutatni, melyet a világ mezején, az Istentől elfordult élet köves hegyoldalain köt Krisztusnak a hűtlenség, testiség, szeretetlenség, — s le akarom venni róla azt a szégyent, melyet az a kereszténység hoz reá, mely ajkkal vallja s tettekkel megtagadja őt.

Van ily szenvedésből, ily keresztből és tövishől a világban elég ; nyílik ily seb az egyházban is sok ; de ugyancsak szeretetünk készítet rá, hogy az Úr Jézust e szenvedésében is megcsajnáljuk s tőlünk telhetőleg mindent megtegyünk, ami e sebeket hegeszteti s e gyalázatot róla levenni segít. Ha pedig kérdem magamtól, hogy tekintve a világ mai járását, ugyan mely szenvedésektől akarnám elsősorban is megszabadítani az anyaszentegyházát s miféle tövisszörűt akarnék összetörni, mely Krisztusnak ha nem is a fejét, de a szívét fonja körül, feleletül az a vágy tölti el lelkemet, hogy legjobb volna erőteljes étellel fölzsendíteni az emberiség fájának gyökerét, mely mióta beteg, inkább tövist, mint virágot terem, — legjobb volna Krisztus szellemével kitölteni azt az intézményt, melynek legjobban kellene kötnie embert emberhez, szívet legédesebben kellene fűznie szívhez, — el kellene tölteni tisztasággal s erkölccsel azt a forrást, melyből a gyermek élete fakad s melyet Krisztus is annyira becsült, hogy a szentség méltóságára emelte. Ez az intézmény, ez az életforrás, ez a szentség a házasság. Ha ezt megszentelném s a természetfölötti élet erejével eltölthetném, tudom, hogy a legsebzőbb tövisszörűt emelhetném le nemcsak Krisztus fejről, hanem számtalan testvérem szívéről, kik a házasságban rózsakoszorúról álmodoztak s talán tövisszörűre ébredtek ; vagy ha volt is kezdetben rózsakoszorújuk, de lassanként a rózsza elhervadt s lehullott s maradt a vadrót, mely csupa keménység s éktelenség ; megváltoztatnám akkor azt az életet, mely dicséretünkre nem válik s vigaszt még kevésbbé nyújt a kereszténységnek. Ha a házasságot az Úr Jézus szerint, akarata szerint megreformálhatnám, elválnám a világ kínjainak s szomorúságának egyik áradozó folyamát; mert ugyancsak igaz, hogy a házasság napról-napra nehezebbé válik, nemcsak azért, mert a megélhetési viszonyok rosszabbodnak, hanem azért is, mert a házasságok nem sikerülnek. Mindjobban megszokjuk, hogy a házasságot félelmes ügyletnek tekintjük, melytől jó óvakodni s irtózni. A nem sikerült házasságok miatt azután sokan a házasságot magát lealacsonyító, hazug viszonyynak mondják, mely kinná s gyötrelemmé válik ; elkeseredésükben arról beszélnek, hogy a házasság nem is helyes módja az életnek, — hogy férfiit s nőt nem a jog készítetésével, hanem csak a szeretet vonzásmával szabad összetartani, — hogy a nemi életnek szabadabb, édesebb folyást kellene biztosítanunk s nem szabad kényszeríteniünk egymáshoz embereket, kik már szeretni el-

feledtek s csak gyűlölni tudnak. Ellenzik általában a házasság fölbonthatlanságát vagy pedig annyi szabadosságot visznek bele, hogy az inkább palástja a bűnnek, mint koszorúja a szeretetnek. Mennyire szükséges tehát e zűrzavarban, a lán-goló szenvedések s szenvedélyek e kitöréseiben biztosítani a házasság isteni alapjait s száműzni belőle a félreértés s az alávalóság szellemét, — mennyire kívánja azt Krisztus dicső-sége s az emberiség üdve, hogy a házasság intézményét tartal-mmal vagyis szeretettel s lelkeséggel töltsük ki s fölemeljük s kiemeljük az erkölcsi romlás s blázirtság mocsarából ; hadd legyen ismét a szívek otthona s az élet forrása.

Hallgassátok tehát, k. híveim, e levelemet mindnyájan figyelemmel, akár házasok vagytok, akár nem. Hallgassátok abban a hitben, hogy az Úr Jézus, ha a keresztfán megnyitná néma ajkát, mit mondana nektek a házasság szentségéről s mily útmutatást adna boldog házasságkötésre s még boldo-gabb házas életre. Én tőle veszem gondolataimat, tőle köl-csönzöm a szót, mellyel fölvilágosítsalak, s kérem, hogy ke-gyelme kísérje törekvéseinket.

Előre is kizárom azon kislelkű emberek kételyét, akik mondják, hogy hiába való minden törekvés, a házassági bajon-kon nem segíthet senki. Nem úgy van ; ez a baj is emberi baj s emberi bajon ember segíthet. A világot jobba csak jobb emberek teszik ; akkor lesz a világ jobb, ha több jobb ember lesz benne. A házasságot is jobba a több, jobb ember teszi majd, legalább is két jobb ember, a jobb férj s a jobb feleség. Jobba kell tehát válnunk, vagyis alaposabban kell magunkat s egymást s életkörülményeinket megismernünk, elsősorban azt, vajjon igazán egymásnak valók vagyunk-e, — nemeseb-ben kell az életről s kötelességeinkről gondolkoznunk, — nagylelkűbben kell éreznünk Isten- s az emberrel szemben, — melegebben kell szeretnünk, még pedig elsősorban lelket s azután testet, — okosabban kell élnünk, hogy testi egész-ségünket s lelki erőnket megtartsuk. Az asszonyt s illetőleg a férfit, a házasságot s annak kötelmeit, a testi s a lelki viszonyt, a családot s a gyermeket Krisztus szemeivel kell néznünk, s ahogy ő gondolkozott s érzett e részben, úgy kell nekünk is gondolkoznunk s éreznünk ; ne féljünk, hogy attól elhervad szeretetünk s elgyöngül életünk ; szó sincs róla, sőt ellenke-zőleg, akkor lesz több erő és szépség és boldogság és élet bennünk is s gyermekeinkben is.

Mire tanít tehát minket Krisztus Urunk s mily érzések-kel tölt el a házassággal szemben?

Krisztus mindenekelőtt oly fölvilágosításban részesít minket, mely mély tisztelettel tölt el a házasság iránt. Az Úr Jézus ugyanis a házasságban az Isten első intézményét mutatja be nekünk, midőn arra tanít, hogy az a Teremtő, ki férfivá s nővé alkotta az embert, a férfit s nőt ismét egy testté, egy lélekke egyesítette a házasságban s megáldotta frigyüket. Az Úr Jézus ezt a fontos, életre szóló frigyet külön megszentelte s egyházában szentséggé emelte, úgy, hogy hitünk szerint keresztények közt érvényes házasság nincs, amely egyszersmind szentség ne volna. Aki tehát közülünk Krisztus szerint élni akar s üdvét szent nevéhez s szent véréhez köti, annak a polgári házassággal beérnie nem szabad, aki pedig csak polgári házasságban él, az tudja meg, hogy ez nem a krisztusi házasság, s hogy neki azt az asszonyt bírnia s annak az asszonynak a férfival élnie lelkiismerete szerint nem szabad. Tiszteljük mi is a házasságot úgy, mint ahogy azt Krisztus megtisztelte s megbecsülte, midőn azt az oltárhoz kötötte, a szentségek közé, az Oltáriszentséggel egy sorba állította s a férfinak a nőhöz való viszonyát apostola által azzal a szeretettel hasonlított össze, mellyel ő az egyházat szerette: *«Férjek szeressétek feleségeket, mint Krisztus szerette az anyaszentegyházát»*; ez a házasság legfőbb tisztelete. Ebben a tiszteletben pedig csak akkor részesítjük azt, ha soha semmi föltét alatt sem érjük be a polgári házassággal s ha mielőtt házasodunk, lelkészünknel tudakozódunk, hogy az a házasság, melyet kötni akarunk, egyházilag megáldható-e, nehogy oly polgári házasságba keveredjünk, melyet az egyház előtt érvényesen meg nem köthetünk. Ebből az is következik, hogy *házassági ügyeinket hozzuk rendbe először a plébánián s csak ha a krisztusi házasságnak semmiféle akadálya nincs, akkor jelentkezzünk a világi hatóságnál is*

A keresztény házasságnak szentségi méltósága lesz a ti becsületek s egyszersmind örömeitök, mert érezni fogjátok, hogy Krisztus szentségét veszíték a házasságban; érezni fogjátok, hogy férfinak s nőnek ez a megszentelt egymáshoz való viszonya, s így a nemi élet is Isten szent akarata; ha pedig Isten akarata, akkor erkölcsös, jó dolog, melyet nem szabad lekicsinyelni, s még kevésbé megvetni, hanem melyet tisztelni kell. Férfiúnak s nőnek tehát egyaránt hirdetem: *gondolj tisztelettel a házasságra, tisztelettel a nemi életre is. Ez a tisztelet tartja meg legjobban a képzeletet s a testi vágyat is a tisztesség s az erény korlátai közt. Amit Isten szent akarata gyanánt tisztelni megszokunk, az magasan áll*

előttünk s azt sárba vonszolni nem fogjuk. E részben sehogy sem helyeslem némelyeknek, kivált jólelkű, derék nőknek furcsa érzését, kik a házasságban nem az Isten intézményét látják s a nemi viszonyt szinte bűnnek nézik s az arról való fölvilágosítást serdülő fiaikkal s leányaikkal szemben illetlennek, talán bizony lélekrontásnak tartják. E részben pedig határozottan tévednek, mert tudni azt, amit Isten elem tűzött s amit hivatásom tőlem kíván, az ugyancsak sohasem lehet bűn ; de igenis nagyon is bűn lehet az, ha élethivatásomra elő nem készültem s emiatt azután veszedelemben forgok, hogy életemet s mások boldogságát elrontsam. Ne tartsuk a tudatlanságot tisztaságnak, mert nem az a tiszta, ki a szükséges dolgokat nem tudja, hanem az, ki a rosszat szívből utálja s kerüli. Tiszta az, ki serdült korában a nemi dolgokat is Isten szemeivel nézi s ki fel tud emelkedni az ösztönök fölé a lélek erejével. Tudom nagyon jól, hogy a gyermeknek tudatlannak illik lennie oly dolgokban, melyek hozzá sehogy sem tartoznak s neki csak árthatnak ; tudom azt is, hogy nagy dicséret, ha a gyermek még 12 éves korában is úgy van, mint ki nem törődik azzal, hogy fiú-e vagy lány, de eljön az idő, mikor a természet mint ösztön jelentkezik, s ilyenkor a lelket s az erkölcsiséget nem szabad sem az ösztönre, sem a tudatlanságra, legkevésbé pedig a gyermekeknek egymásközt folytatott beszédeire s csintalanságaira bízunk. Az ösztön jó szolga, de rossz úr ; vagyis az ösztön nagy erő, melyet Isten adott, de erős kéz, erős, jó akarat kell hozzá, mely kurta gyeplőn tartsa ; ha pedig az ösztön úrrá lesz fölöttünk s az veszi kezébe az élet gyeplőjét, akkor jaj nekünk, mert a féktelen s könnyelmű ösztön révén útjainkra a szenvedély sötétsége borul, s nem az ember, hanem az állat nyilatkozik meg bennünk. Ne uralkodjék tehát rajtunk se az ösztön, se a tudatlanság, hanem uralkodjék s vezéreljen a hit által fölvilágosult ész s az ösztönt mérsékelni tudó jó és erős akarat. Aki másképp tesz, okatlanul cselekszik s rossz vezetőkre bizza sorsát. Nincs aztán az ilyennek joga fölpanaszolni azt, hogy el van rontva élete s nyomorúság a kísérője. Erdemel-e nyomorúságnál jobbat az, aki magát s feleségét s gyermekét vak ösztönre, érzékies szerelemre bizza? Erdemel-e betegségnél s szegénységnél egyebet az, ki az élet legfontosabb kérdéseiben, amilyen a házasság, a házasság élet, a gyermek, kellő felvilágosítást nem keres s a véletlentől várja a kegyetlen feleletet? Ez nem az Isten akarata. Ösztön és tudatlanság egyaránt rossz, mert vak vezetők, s ha reájuk

bizzuk magunkat, örvénybe kerülünk. Hogy erre nézve mi ne mondjak: hány asszony betegje a házasság életnek; beteg azért, mert nem ismeri természetét, nem ismeri ki magát ép házasság életének hivatásában s növeli a bajt, hogy férje még kevesebbet ért hozzá s így csak fokozódik a betegség s vele a kedvetlenség s boldogtalanság. Pedig sok bajt, sok betegséget el lehetne kerülni, sok házasságból ép, egészséges gyermekek származhatnának, ha a szülők az Isten szent akarata szerint intéznék életüket; mivel pedig ezt nem teszik, azért maguk is nyögik a házasság igáját s beteg, gyöngye gyermekek sínylik meg szüleiknek nem is annyira bűneit, mint inkább tudatlanságát.

Mivel tehát a tudatlanság nem erény s az Isten sem akarja, hogy tudatlanság és ösztön rontsa el életünket, azért minden okos s istenfélő anya beszélni fog eladó leányával a házasságról is, mikor az férjhez menni készül s a lelkipásztorok is megérintik e kérdéseket a jegyesek oktatásában okosan és tárgyilagosan, mint a lelkek orvosai s a nép felvilágosítói; akit pedig nagyon veszélyezne a beszéd, az megtalálja a módját, hogy jó könyvek által igazítsa útba híveit (Die Ehe. Auer, Donauwörth).

Ezek előrebocsátása után elő akarom adni, hogy az ész s a hit világossága mellett tekintve a házasságot, melyek azok a követelmények, melyek biztosítsák az Isten akarata szerint való, boldog családi életet, s mit hozzon magával a házasságba férj és feleség?

Mindenekelőtt hozzon *egészséget*. A házasságban Isten akarata szerint a szülőknek testi s lelki egyesüléséből, mint erőteljes gyökérből sarjadzik a gyermek; de lesz-e erő s élet a sarjban, ha maga a gyökér beteg? Beteg gyökér hervadt ágat hajt, hervadt ágnak hervadt a virága, fonnyadt a gyümölcs; épúgy a beteges szülők gyermekei is betegesek s erőtlének; életerejük kevés s nem lesznek valók másra, mint hogy beteges szülők szomorú örökségét egy életen át nyöggjék. Aki betegesen házassodik, az, ha oly bajban van, melyből nehéz a gyógyulás, saját maga baját s betegségét oltja bele gyermekeibe, beleoltja azt a mérget, mely az ő vérében van. *Szív-bajosok, rossznyavalyában, nagy ideggyengeségben szenvedők, tüdővérszesek*, kivált ha mindkét fél, férfi és nő szenved benne, *ne házassodjanak*. Igaz, hogy néha az ily családok szinte szaporábbak, több gyermekük van; egy darabig fejlődnek is a gyermekek, de csakhamar elhervadnak, kiűt rajtuk a halál halaványsága. Az ilyeneknek tehát a házasság nem való,

mert magukat nem boldogítták vele s gyermekeiket szerencsétlenekké teszik. Ugyancsak a jó vér s az egészség szempontjából *ne házasodjanak össze rokonok*, mert minél gyakoribb a közeli rokonok közti házasság, annál nagyobb a veszedelem, hogy az egyforma vérnek egyforma bajai összeadódanak s a gyermekben uralkodó bajjá s betegséggé lesznek. Idegen vér való egymásnak. Minél több idegen vér kerül a nemzetségbe, annál jobban fejlődik az s megfordítva, minél több a rokonházasság egy családban, annál csenevészebb s hitványabb a nemzedék testben, lélekben egyaránt. Nem mondom, hogy ez minden esetben megtörténik, nem állítom, hogy a gyermek a rokonok közti házasságból mindenkor beteges és gyöngé lesz : de a törvény nem a kivételt nézi s tőlünk is azt kívánja, hogy a gyermek testi-lelki üdvét rokonok közti házasság által ne tegyük ki veszedelemnek. Ez az oka annak, hogy az egyház tiltja a rokonok közti házasságot. Értsétek meg e tilalmat, kedves híveim, s lássátok be, hogy az tisztára a ti boldogságtokra s a gyermekek üdvére való tekintetből van hozva. A törvény boldogítani akar minket. Azért igazodjatok szerinte már ismeretsegeiteknek megkötésében is ; ne házasodjatok össze rokonok ; ne intézzé házasságaitokat a pénz és vagyon, hanem az egészség, a boldogság, a hit. Hitem s belátásom egyaránt sürgeti, hogy tegyem meg azt, amit anyám, a népek anyja s nevelője, az anyaszentegyház mond, hogy tegyem azt s igazodjam szava szerint főleg az ily nagy, fontos ügyben, amilyen családi életem s boldogságom.

A második kelléke a jó házasságnak, hogy szívet vigyünk bele, vagyis erős, őszinte vonzalmat : *szeretni kell*. Aki nem szeret, az ne házasodjék. Rettenetes szolgaságra vagy üreslelkű formaságra kárhoztatja az magát, aki oly házasságba kényszerül bele, mely nem kell sem testének, sem lelkének. Tudom, hogy fejjel is kell házasodni, s nemcsak szívvel, — de ezt nem is igen kell hangoztatnom — tudom, hogy annak, aki házasodik, számot kell vetnie önmagával, vajjon megélhetnek-e, mert szegénységre észszerűen már csak senki sem házasodik. De azért ez a számítás, mely a vagyoni állapotot nézi, ugyancsak nem volna elég, ezzel nem boldogulnánk. Nemcsak ceruzával kell a házasságokat kötnünk, mellyel összeadni s kivonni tudjunk, hanem kötnünk kell azokat azzal a nyíllal szívünkben, melyről a szentírás mondja : «megsebesíttetted szívemet, én húgom, jegyesem» (Én. é. 4, 9). Ezt az elemet sokan kicsinylik, s mikor a szerelem gyors elvirágzására mutatnak, a szívbeli vonzódást sem értékelik. De ez nem az Isten

gondolata. Akiket egy életre s annak küzdelmeire küld ki, azoknak szívébe az őszinte, mély szeretet rejt. Ez a szívbeli vonzódás köt össze lelkeket, ez ad erőt beléjük, «mert erős, mint a halál a szeretet; kemény mint pokol a buzgó szerelem, annak lobogása tűz és lángok lobogása. A vizek sokasága nem olthatja el a szeretetet és a folyó vizek nem boríthatják el azt; ha az ember háza minden vagyonát adná is a szeretetért, megveti azt mint semmiséget» (En. é. 8, 6). Ha pedig valaki a szeretet hatalma s ereje nélkül indul a házaselet útjára, bizonyára nem az Isten akarata szerint fog boldogságának megteremtéséhez.

Jaj azonban azoknak is, kik a szív vonzalmaiban nem ügyelnek az Isten szent törvényeire s mikor érzelmeik ébrednek, nem fontolják meg, vajjon lehetséges-e köztük a házasság. Mert ha a férfi vagy a nő nem szabad, — ha a férfi vagy nő csak a világi törvényszék előtt vannak elválasztva, ha vallásbeli vagy nagy társadalmi különbségek vannak köztük, — ha nem ismerik egymást s természetüket tüzetesen, akkor parancsoljon mindenki jókor szíve érzelmeinek, csitítsa el vágyait s mondja: Isten ellen, anyám, az egyház ellen ebbe bele nem mehetek; nehéz az élet, van keserve elég; legalább azt a nagy vigaszt nem akarom nélkülözni soha, hogy szeretni s boldogulni is mindig Isten s az egyház szerint akartam! Mily fontos dolog ez, kedves híveim, hogy a szív édes érzelmeiből átok s a rózsákból tövisek ne fakadjanak s hogy ne élje bele magát senki szerelembe s vonzalomba, melylyel vagy vérző szívvel szakítania, vagy Istent megbántania kellene.

Ha valaki szívének vonzalmaival is így intézi, azt ez a gyengéd, de okos szeretet nem teszi vakká, az ilyen a másikkal nemcsak a testet, hanem elsősorban is a lelket nézi, mert nagyon jól tudja, hogy nincs erős szeretet lélek nélkül. Tudja, hogy ahol mély, őszinte vonzalom fűződik jegyesek közt, ott nem a test áll előtérben; a férfi a nőben is nem a báját, nem a szépséget nézi elsősorban, hanem az emberi értéket tekinti, a nőben is először embert lát. Neki a nő nem szép baba, nem játékszer, hanem «segítőtárs», mint ahogy az Irás mondja, segítőtárs, kiből jóságos, erős, szolgálatkész szeretet rejlik; neki a nő nem élvezeti tárgy, nem rabszolganő, hanem édes, legjobb barátnéja, ki csak akkor boldogíthatja a férfit, ha tiszta, nemes, önkéntes szeretettel fűződik hozzá. Azért ez a szeretet nem mámor, nem bódulás, hanem Isten akarata szerinti vonzalom, melyhez ép azért nagy köteles-

ségek is csatlakoznak, s mely telítve van a felelősség érzetével. A szerető férfit ugyanis ép ilyenkor megszállja az élet komolyságának érzete s a családalapítás örömét kísérik a megélhetés s a boldogulás gondjai. Nagy felelősséget vállal magára. Aki családot akar alapítani, attól Isten megköveteli, hogy helyt álljon az élet küzdelmeiben s meg tudja magának s családjának keresni a kenyeret. A munka mint sokszoros, új kötelesség lép eléje s ép szeretete kötelezi őt arra, hogy most már fokozott iparkodással s fegyelemmel vágjon neki a nehézségeknek, mert aki szeret, az dolgozni, küzdeni s áldozni is megtanul. Épúgy a leányt az önálló háztartás kilátásai s a nagy hivatás, mely a keresztény anyaságban lép eléje, komolyabbá, törekvőbbé, munkásabbá teszi; érzi ő is, hogy kettőn fordul meg egynek boldogsága is; érzi, hogy nem játékról, nem mézeshetekről van itt szó, mert kerül ugyan abból is, de a földolog az életre-készülés s a komoly, józan, s ugyanakkor bízó, szerető lelkület. Ezt ápolja magában, mialatt jegyben jár s az életkötelmek szentsége megtartja őt is, jegyesét a helyes úton az eljegyzés tartama alatt is, hogy ne engedjenek meg maguknak semmit egymással szemben, ami mint árnyék kísérné őket az oltárhoz s mint vád és feddés vegyülne hűségesküjökbe.

Ezzel összefügg a boldog házasság harmadik kelléke, mely abban áll, hogy leány és ifjú *testi-lelki tisztasággal* lépjenek az oltárhoz. Tudom, hogy a világ is megkívánja a tisztaságot a leánytól, de sokban elnéző, sőt vétkesen szemet húny a férfiak életére. Mi nem alkuszunk e részben sem. Tudjuk jól, hogy manapság sok a csáb és a bűnrevezető alkalom, s hogy könnyen hozzáfér az ifjúság a tiltott élvezetekhez, melyekre irodalom, sajtó, színdarabok fölkeltik kedvét; tudjuk azt is, hogy a házasságkötés, kivált a középosztályban sok ifjunak nagyon meg van nehezítve, s törvények s társadalmi állapotok nem egyeznek a természettel, de azt is tudjuk, hogy mindezek dacára a házasság előtti nemi élet könnyelmű s jellemtelen s erkölcstelen dolog, mely bármily szép szó dacára is ellenkezik az erénnyel s tisztességgel, s amilyen gondtalan és könnyelmű az ifjúra, oly szomorú és veszedelmes a leányra nézve. Ezt mentenie senkinek, ezt kárhoztatnia mindenkinek kell az élet egész vonalán, akár férfiról, akár leányról legyen szó. Isten mondja: ne paráználkodjál; ha pedig parancsolja, akkor erőt is ad parancsolatainak megtartásához. Minél fontosabb dologban diktálja rám az Úr az ő akaratát, annál súlyosabb a bűn, ha ezt az akaratot nem tel-

jesítem ; már pedig az emberiség testi életére a két legfontosabb parancs ez : ne ölj, ne paráználkodjál ; ha meg nem tartod az előbbi, kiontod vérét embertársadnak, — ha pedig meg nem tartod az utóbbit, rontod vérét az emberiségnek. Mindkét esetben pusztítod az emberiséget. Aki erkölcstelenné teszi az ifjúságot, az megöli a nemzetet, — aki erkölcstelen, léha étellel lazítja a házasság kötelékét, az fölzavarja az élet forrásait s megmételyezi lelkét épügy, mint vérét.

Szívesen elismerem, kedves híveim, hogy e nagy s mégis föltétlenül szükséges tisztességnak megteremtésére a törvény nem elégséges, nem nyúl az eléggé a szívnek s az ösztönöknek mélyébe s inkább a külső rendet gondolja ; ide kegyelem, vagyis isteni erő, s ez isteni erőtlől fönn tartott erkölcs kell. Ezt természetesen csakis Isten adhatja s embernek kérnie kell. Mindennek Szent Pál a megmondhatója, midőn panaszkodik a test és vér hajlamai fölött s kéri Istent, hogy vegye el ezeket tőle, de feleletül azt nyeri : természetedet meg nem változtatom, de kegyelmet adok neked, mellyel a természetet törvényem szerint alakíthatod. A kegyelmet imáinkban s kivált szent áldozásainkban bőven megkapjuk, rajtunk fordul meg aztán, hogy azt életünknek nemes, tiszta kialakítására fordítsuk. Ne kérjünk e részben tanácsot a világtól ; mert a világ betegje az érzékiségnek, hódol neki s szenved alatta. A mai nemzedék főleg túlingerült nemi tekintetben, mely a tiszta, erkölcsös s fegyelmezett élet ideális tartalmát nem ismeri s íróival, művészeivel egyetemben mindig csak az éhes, élvsovár ösztönre van tekintettel s készséggel elégíti ki mohóságát. Az egyszerű népnek lelke, hála a hit s a munka áldásainak, sokkal életrevalóbb s egészségesebb, de a műveltnek nevezett világ tele van beteges lelkű emberekkel, kik az erős, parancsolni tudó akaratnak tájékára sem járnak, kik minden ingernek s csábításnak ablakot s ajtót nyitnak s a modern lazultságban új, szebb világ fölszabadító irányát látják. Ha minél korábbi házasságot is ajánlanak, teszik azt elsősorban a nemi ösztön kielégítésére való tekintetből ; pedig aki folyton a házasságnak csak ösztönös oldalaival bíbelődik, az abban az embernek, a szívnek boldogító viszonyát meg nem teremti.

Tehát Isten akarja és segít rá, hogy hajlamaimat fékezzem s tiszta szívvel lépjek az oltár elé, ott kapja Isten kezéből a férfi nejét, a nő férjét s ott nyerik szentelt viszonyukra az Isten áldását. Erre a szent szeretetre való tekintetből őrizte meg magát férfi és nő egyaránt, hogy minél boldo-

gabban lehessenek egymáséi s ez a szeretet fogja őket megőrizni hűségükben egymás számára. A házasságban is egymás őrangyalai lesznek a tisztaságot illetőleg is. A férj nem fogja erőszakolni s késztetni nejét, mert szeretetet erőszakolni nem lehet; aki pedig ezt teszi s kíméletben s figyelemben nem részesíti feleségét, az állatias ember s ő maga dúlja szét családi boldogságát. Viszont azonban a nő se vigyen bele szélsélyt s önzést a házáséletbe; feleljen meg férje kívánságának s utánozza azokat a derült, jólelkű aszonyokat, kik nem panaszojják föl azt, hogy nőnek születtek, nem nagyítják állapotuk nehézségeit, nem nézik szolgai tehernek az anyaságot, melytől féltik életüket és szépségüket, hanem fölhalálják magukat hivatásukban s tényleg beválnak mint a férfi segítő társai. Mindenesetre ez az életmód s ez a lelkiület nem ismeri azokat a keserves szemrehányásokat, melyeket néha aszonyoktól hallunk, kik vonakodásuknak s szeretetlenségüknek rójják föl férjeik elhidegülését s néha rossz útra való térését is. Mily kár ez s egyszersmind mily késő bánat!

Hogy ez a kölcsönös egymás-megértés és kímélet fönnálljon férj és feleség közt, negyedik kelléknek ajánlom, hogy a férj ne sokat parancsoljon s a feleség szolgáló módjára ne éljen, hanem hogy *becsüljék meg egymást mint két jóbarát*. Hiszen legközelebb állnak egymáshoz, egy életre egyesültek, egymás boldogságát munkálják s egyik a másikáé; ezt mind csak egymásnak nagyrabecsülésével érhetik el. Az Isten negyedik parancsolatát, hogy «tiszteljed atyádat s anyádat», rájuk is alkalmazom: férj, tiszteljed feleségedet, asszony tiszteljed uradat. Nincs igazi, mély szeretet tisztelet nélkül. Nem hiszek szeretetben, mely tisztelni nem tud. Azért téved el a szeretet annyiszor az érzékiség s kegyetlenség útjaira, mert nem párosult tisztelettel. Ez a tisztelő szeretet elnéz, türelmes, igénytelen, egyenes; tele van kímélettel egyes hibák s gyarlóságok iránt; nem zsémbes; tudja magát megtagadni s másokat elviselni; érzi, hogy ő is néha terhére esik másnak, de sőt magamagának is s elnézésre szorul. Ez a tisztelő szeretet áldozatos s megállja a helyét akkor is, mikor nehéz napok jönnek ránk, amikor beköszönt hozzánk betegség, szegénység s nagy gondok alakjában az Isten nehéz látogatása. Ó mily kincs, mily kegyelem ilyenkor a hitvesfél szeretete! Glóriában látják az ilyenek azt az oltárt, hol kezet fogtak s gondjaikat s keserveiket a kézfogó kegyelme enyhíti. Az ilyen lelkek egymásért élnek s egymásban megpihennek!

De, kedves hiveim, ahol ilyen egysége van a szíveknek,

ahol közös az élet s az érzés, ahol megosztanak gondot és örömet s a szentírás szerint már nem is ketten vannak, hanem egyek lettek, lehetséges-e az, hogy ott az Istent-szerető lelkek legnagyobb s legféltettebb kincse, *a hit*, az örök élet *reménye* s az *Isten-szolgálat* közös ne legyen? Lehetséges-e az, hogy azok közt, kik egy életre — s mert a szeretet meg nem hal, — síron túl is örök egy életre egyesültek, benső egység legyen, ha Istent kihagyják frigyükből s az örök élet reményét s a lélek üdvösségét nem gondolják? Hiszen aki szeret s lelket becsül magában, annak a lelket szeretnie s gondoznia kell másban is; s szereti-e a magát, ha nem törődik élte párjának lelkével? Ha nem törődik vele, hogy a kedves mit hisz, mit nem hisz, hogy Isten útjain jár-e vagy a hitetlenség szakadékaiban tévelyeg-e? Ha az én hitem az én kincsem s ha az Isten-szeretet az én vigaszom s erőm, elviselhetem-e azt, hogy az a másik, ki lelkemhez forrott, tévhitben vagy hitetlenségben éljen? Közönyös leszek-e az iránt, hogy más templomban imádkozik s lelkem legmélyebb érzései iránt idegen? Elviselem-e, hogy mikor az Úr Jézus lelke vonz engem, hogy megtisztuljak a szentgyónásban s magamhoz vegyem az Urat a szentáldozásban, hogy akkor éltem párja, lelkem fele e hittal s édes szeretettel szemben hideg s idegen legyen s ne értsen meg engem? Elviselem-e, hogy ami engem nyugtat, azt ő nem érzi s ami legfőbb vigaszom, azt ő nem osztja? No, ha így van, akkor lelkünk idegen egymással szemben s más-más az anyanyelvünk; amit én beszélek, azt nem érti meg az, kit szeretek, s amitől én égek, attól ő nem melegszik. Kedves híveim, így szoktak-e érezni, gondolkozni, tenni azok, kik igazán szeretik egymást? S ha jön a halál s válnunk kell, ha a lelket az Úr kezébe szeretnők ajánlani, lehetséges-e, hogy ne szegezze át fájdalmasan szívünket a tudat, hogy (me gyónás, áldozás nélkül, a haldoklók szentségeinek fölvétele nélkül) megy át a másik világba az, kiért éltünk, s kiért éltünk is odaadnók? Lehetetlen, kedves híveim, hogy ne érezték a belső ellentmondást, mely az ilyen házasságban rejlik, hol a lelkek egységét a hitben való eltérés zavarja meg! Ha élénk a hitünk s nagy Isten iránt való szeretetünk, akkor a lelkünk facsarodik össze, mikor látjuk, hogy akit szeretek, akit mint szemem fényét gondolok s örök, nem az én hitem s vágyaim útjain jár s hogy ott válunk el egymástól, hol a lélek legmélyébe hív az Isten s hol az örökkévalóság nagy ügyét intézzük.

S tényleg tapasztaljuk, hogy a lelket e két szeretet közt

megosztani nem lehet; nem lehet szívből-lélekből hithűnek lennünk s kezünket a «holtomig-holtáig» s azontúl való szent esküre oda nyujtanunk annak, ki vallásunkat, Istenbe, Krisztusba s az anyaszentegyházba vetett hitünket s reményünket nem osztja. Tapasztaljuk, hogy a vegyes házásoknál az egyik szeretet a másikat lerontja; az egyik láng eloltja a másikat. Aki nagyon szereti hitét, az valahogyan elhidegül vagy legalább is nem mélységesen egy szív s egy lélek máshitű vagy hitetlen hitvespárjával, s viszont ki nagyon szereti más-vallású vagy hitetlen hitvestársát, érezni fogja, hogy csökken benne a hit s lohad a gyermeki, közvetlen, édes Isten-szeretet; érezni fogja, hogy meggyöngült, sőt meghasonlott legbensőbb érzelmeiben. Már pedig akarhatja-e ezt az Isten, s azért egyesülünk-e életközösségre, hogy a hit, remény s szeretet kincseit s azzal az Isten kegyelmeit elveszítsük? Azért szeretünk-e embert, hogy kevésbbé szeressük Istent s azért egyesülünk-e az élet útjaira, hogy az örök élet útjait szemeinkben köd s homály fódje? Nem, nem; egész szív, egész lélek lehet csak boldog; az a szív lesz igazán édes és nyugodt, mely kettős szeretetnek — az isteninek s emberinek — egymásba csapó lángjától melegszik, az a lélek lesz boldog, mely mikor lelke felét öleli, az Isten-szeretet biztató s megnyugtató érzetével tapad hozzá.

Ezért ellenzi az egyház a vegyes házasságokat! Nem gyűlölségből, nem ellenszenvből teszi, nem dob követ senkire s az Istenre bízza a jóhiszeműség megítélését tőle elpártolt gyermekeiben; de boldogságunkat, szívünk legmélyebb s leggyengédebb igényeit tekinti s a szeretetnek szent jogait óvja, mikor figyelmeztet, hogy más hiten levő féllel házasságot senki ne kössön. *Akarja a több, a mélyebb lelki egységet: azért nem akarja a hitbeli különbséget, akarja a forróbb, a bensőségesebb szeretetet, azért kívánja, hogy e szeretetnek ne álljon útjába semmi, ami lehűt és elválaszt.*

De talán még fájóbban nyúl bele a hívó lélek szívébe, s gondolom, kivált az anyai szívbe, ha a vegyes házasságban a katolikus félnek, a katolikus anyának gyermekei is más-vallásúak lesznek. Nem érez-e az ilyen szülő néha egy ijesztő, keserű szemrehányást az iránt, hogy életet adott gyermekeinek, de a hitüket elalkudta, s nem rémül-e el önmagától, mikor a vértanúi anyáknak, vagy csak egy Szent Blankának életét olvassa, ki azt mondta: inkább holtan lássalak fiam, mint bűnbén! Mit adtak oda, mit tettek azok, hogy gyermekeiknek a hitet s Isten kegyelmét megtartsák?! Nem ver-

sengtek, nem vitatkoztak senkivel, de a szívük telt el a meggyőződéssel, hogy legnagyobb kincsük hitük, s hogy ha gyermekeikbe életet oltottak s Isten bízta rájuk e gyermekek üdvét, akkor elsősorban adják örökbe nekik a hitet s az örök reményt. Erre kötelez minket az egyház ; azért bár mindig ellenzi a vegyes házasságokat, ha néha fontos okoknál fogva megengedi azokat, azt az egyet mindig kiköti, hogy a gyermekek mind katolikusok legyenek ; akik pedig ebbe bele nem egyeznek, azokat össze nem adja s ha mégis más templomban esküsznek, őket kebeléből kizárja ; az ilyenek ki vannak közösítve. Gondoljuk-e, hogy a boldogság s az édes szeretet útjaira lépett-e az, ki idegen oltárnál az egyházból kilép, s megnyugtató-e számára szemben látni magát hit-tel, lelkiismerettel, szíve féltett reménységével, melyek ellen akkor vétkezik, mikor szeretetet fogad s hűséget esküszik?!

Legyen távol tőlünk az ilyen merénylet, szeressük s teljessük törhetetlenül az Isten s az egyház parancsolatait, hogy annál forróbban s mélyebben szerethessünk hitvest s gyermekeket.

A boldog házasság ötödik kelléke a *hűség*. A jegyesek imája az oltár előtt szeretetvallomás s eskü volt ; egymásnak ígérték s Istenre esküdtek, hogy egymáshoz hívek lesznek. Krisztus keresztyéne fogadták, hogy «holtomig holtáig», «semminemű viszontagságban» egymást el nem hagyják ; később azután az élet sürgeti, hogy az imát, a vallomást, az esküt tettekben beváltsák, beváltsák örömben s nyomorúságban, beváltsák kísértések s csábítások tüzeiben épúgy, mint a szenvedély s a szenvedés megpróbáltatásaiban. Erre is megsegít a szeretet s a kitartó, nemes lelkierő, mely a házasság szentségének kegyelme. Aki szeret s istenfélő, az hű is lesz s ereje lesz hozzá, mert azt az Isten adja. Kegyelemből lehet hűnek is lenni, hűnek a halálig. Ne kételkedjeteek ebben, bármit is beszélnek azok, kik a házassági hűséget kiállhatatlannak, nyűgnek, vagy kínzó szükségletnek mondják s szindarabjaikban s regényeikben mindig csak a gyöngye, tehetetlen, beteges lelkeknek hajótöréseivel bíbelődnek ; szeretetről beszélnek, de szeretni nem tudnak ; maguk hűtelenek s azért mások hűségében nem hisznek.

Ti, kedves híveim, rendületlenül álljatok meg hitvesi hűségtekben s csengjen lelketekben az a kemény szó, melyet eskütoáknél mondtatok : — «Isten engem úgy segéljen.» Igen úgy segéljen, ahogy hű leszek ahhoz, kinek hűséget ígértem. Ez az eskü áldás lesz, ha hitvesi hűségeteket megtartjátok, de

átok lesz, ha házasságtörésbe estek ; s ezt az átkot ti magatok mondjátok ki magatokra.

Minél hívebbek s szeretőbbek lesztek egymáshoz, annál kevésbbé lesz nyűgötök a házasság élet ; törekedjete tehát arra, hogy a hűséget s szeretetet magatokban s hitvestársatokban ápoljátok. Ez egyéniségtől s modorotoktól függ. Ne faragjátok magatoknak igát az élet fájából, s a kötelék, mely szívetket fűz egymáshoz szeretetben, ne váljék rabszolgakötéllé, mely két ellenkező lelket tart rabszíjon. Rajtatok áll ; ne mérgesítsétek, ne keserítsétek el soha egymást, hanem törekedjete, hogy minél kevésbbé legyetek egymásnak terhére. Megesik ez néha a legjobb lelkek közt, de vegyétek észre s ne csináljátok belőle nagyobb bajt. Azért kell a *házasságba* is minél *több erkölcsöt belevinni* s a test mellé minél több lélekről gondoskodni. Viszonyotoknak tisztára erkölcsinek kell lennie, melyet szeretet, elnézés, türelem, igénytelenség, fegyelem jellemez. Ezek hiányában a házasság nem sikerül s gondolom, hogy a mai világban is azért van annyi házassági elválás, mert kevés az emberekben az erkölcs, a lélek s a lelkiismeret. Megtetszenek egymásnak s egybekelnek, de lélek s igazi szeretet s nagyrabecsülés nem lévén bennük, hamar egymásra unnak s ismét szétmennek. Így tesznek az állatok is, egyesülnek és szétmennek, mert nem lévén lélek bennük, hanem csak test, a testi ösztön kielégítése után nem tudnak egymásnak nyújtani mást. A házassági hűség s felbonthatatlanság nem a testen épül, hanem a lelken ; élet, lélek fűződik itt egymáshoz, mely szeret, mely magát adja oda, hogy boldogtson, s hogy saját maga boldogságát is azáltal biztosítsa, hogy másé lehet. Ilyen viszonyt pedig nem lehet kötni holnapig, sem egy évre, sem fölmondásra, mert aki azt mondja, hogy tied leszek holnapig, az nem az enyém, s aki azt gondolja, ezzel leszek egy-két évig, aztán megyek máshoz, az nem szeret. A szeretet csak egy viszonyt ismer, azt, hogy azé legyen, kit szeret s e viszonyban az idő nem szerepel, mert boldogság és mennyország fölmondásra nincs. A szerető férj és feleség a házasság fölbonthatlanságát úgy nézi, mint szeretetüknek elsőrendű kellékét ; nekik az nem jog és kényszer, hanem szívük sugallata és vigasza. Nem hogy nem szabad elválniok, de nem akarnak elválni s ha kényszerítenék őket egymás elhagyására, azt legnagyobb kínuknak tekintenék. Nincs is az igazi házasságokban, melyeket szív és ész, Isten s lélek kötött, veszedelem az elválásra ; elválásról csak ott beszélnek, hol a házasság frivol, üres lelkek szeszélye, hozományvadá-

szat, érzékiség, hol nem nemes emberek keltek egybe egy életre, hanem ideggyöngye, élvezetsóvár, könnyelmű teremtetések próbálták szerencsét szerencsétlenségükre.

Krisztus s az egyház az emberi élet s boldogság ily merénylőit elítéli s óva figyelmeztet szülőt és jegyeseket, hogy az élettel s a házassággal ne játsszanak, mert aki azzal játszik s nem indul el komolyan s istenfélően az oltárhoz s onnan az élet útjaira, az a szívével s a boldogságával játszik. S minden ily vakmerő játész veszít. Mit? Életet, s nem is egyet, hanem két életet.

De híveknek kell lenniök a házastársaknak egy egész életre egymás iránt a *gyermek*ek miatt is. Több szerencsétlen házastárstól hallottam már, hogy házasságuk nem válik örömükre, de belátják, hogy el nem válhatnak a *gyermek*ek miatt. Igen a házasság felbonthatlanságának egyik mélyeséges oka a *gyermek*ekre való tekintet.

A házasság gyümölcse a *gyermek*, mely a jó házasságnak igazi áldása is. Azt szoktuk mondani: Isten megáldotta a házasságot *gyermek*ekkel, s jól mondjuk, mert ahol a *gyermek* hiányzik, ott egy gyengéd, édes kapcsolatot nélkülöznek a hitvesek; ahol pedig *gyermek* van, ott ők is közelebb állnak egymáshoz; ott úgy érzik, mintha több tartalma volna életüknek s munkájuknak, s azt mondogatják, hogy tudják kiért dolgoznak s remélik, hogy *gyermek*eik örömöt s dicsőséget hoznak rájuk. S valóban a jó *gyermek* a szülők legnagyobb öröme s becsülete, s a szentírás is dicséri a szülőt *gyermek*éért. Jól teszik tehát a szülők, ha kívánják s kérik Istent, hogy legyenek *gyermek*eik, kik évek multán majd büszkeségükre s vigaszukra váljanak.

Természetesen, hogy a *gyermek*áldás tekintetében nagy a különbség szülők és szülők közt, mert némelyek ezt az áldást egészen nélkülözik, magtalanok lévén, mások meg azt mondják, hogy túlsok *gyermek*ük van és így szinte sok van az áldásból. Bármint legyen, mindkét esetben csak a természetes, mértékletes, dolgos életmódot kell ajánlanom; ez segít legjobban, ha ugyan segíteni lehet erőgyűjtés által a magtalanon is, s ez segít a sok*gyermek*ű családon is. Elhiszem, hogy néha sok *gyermek* miatt a család szűkebb viszonyok közt él, de annyi bizonyos, mert a tapasztalat mutatja, hogy a sok *gyermek* életrevaló családokban, hol a férj szorgalmas és takarékos s a nő jó háziasszony, hol a családban Isten-félelem, fegvellem, iparkodás lakik, sohasem oka a boldogtalanságnak. Ha a szülők nem is adhatnak vagyont *gyermek*eiknek telkekben s

holdakban, de adnak nekik jó nevelést, életrevalóságot, amint-hogy szentigaz, hogy a sokgyermekű családban jobb a nevelés s kevesebb a kényeztetés mint az átkos, bűnös egygyermek-rendszerben. Az ilyen sokgyermekű családokban a gyermek megtanul egyet-mást nélkülözni, kevéssel beérni, rákényszerül egyik a másiknak segítségére lenni ; az öregebb segít anyjának, a kisebbeket is gondozza ; megtanulják a létért való küzdelmet s megszeretik édes szülőiket s ép az ily családokból származnak a legkiválóbb nők és férfiak. S mennyi öröme van a szülőknek az ilyen jól sikerült gyermekekben, ha lassanként egyik a másik után szárnyra kel s az életben beválik ; ellenben mily szomorú és vigasztalan kis világ az, hol a gyermek testvérek nélkül ténferc, hol nélkülözi a testvéri szeretetet azért, hogy több pénze legyen, s a szülőknek gondjait még sem csökkenti, mert hisz ezért az egyért többet reszketnek s aggódnak mint mások ötért, s mily szomorú egy élet az, ha az ilyen magányos gyermek 10—15 év múlva meghal s nem is lehet már testvére !

Hogy az ilyen egygyermek-rendszer mily sötét árnyék a szülők lelkén s mennyi bűn s természetellenes cselckedet telíti az ilyen családi életet, annak csak az Isten a megmondhatója. Bűnös kézzel nyúlnak e szerencsétlen hitvesek a természet, tehát az Isten szent akaratának folyásába s amit az állat meg nem tesz az életősztön romlatlanságából, azt ők rendszeresen űzik a lélek alávalóságából. Az élet forrásai az ilyen házasságban úgy néznek ki, mint azok a források a part oldalán, melyek körül a csorda delel, sár és piszok van lépten-nyomon, föl van túrva a vízerecske folyása, s a paták s körmök nyomában álló víz poshad. Ilyen a szülők lelki világa az egygyermek-rendszerben : állatiasság, erőszak, bűn ; erkölcs, mélység, szépség nélkül. Mily ítélet vár ezekre !

De vannak, kik nemcsak bűnös, hanem gyilkos kézzel nyúlnak a házasság szentségébe s meggyilkolják a gyermeket, mielőtt azt napvilágra s keresztvíz alá hozták volna s a gyermek-elhajtás nagy bűnébe esnek. A gyermek-elhajtás gyilkosság, mely még meg nem született életet irt kegyetlen kézzel. S ezt anyák teszik ! Az anya keble, mely az élet forrása, tényleg a gyermeknek koporsója lett ; a halál lép ki belőle. Vannak asszonyok, kik nem ártanak a légynek sem, de akik önmagzataikat irtják. Mily rémületes találkozás lesz az, ha majd a másvilágon az ilyen magzat-elhajtó anya elé lépnek azoknak lelkei, kiket megölt, még mielőtt megszületett s kik meg nem születve s meg nem kereszteltetve léptek Isten elé vádlókul :

«Nézd, Uram — kiáltják ezek, — engem anyám ölt meg, az döntött ide, kegyelmeidnek az vágta el útját. Az én kioltott életem az ő szeretetének pokoli foltja».

Isten ments, kedves híveim, ez a folt ne égjen lelketekben, s ha boldogságot kerestek házasságtokban s azért keltek egybe, hogy másoknak is életet adjatok, ne háramolják rátok ép házasságtokból az az átok, mely miatt a szentírás az ördögöt kezdet óta gyilkosnak hívja. Mondjátok ki erre nézve is : Isten engem úgy segéljen, hogy akinek életet adtam, azt meg nem ölöm ; de nemcsak hogy meg nem ölöm, hanem életemmel s minden erőmmel iparkodom gyermekeim testi-lelki épességét s boldogságát biztosítani. Meg akarom azt tenni, mert ezek a javak mind tőlem függenek elsősorban. A gyermek az apától s anyától vérét veszi, életét s lelkületét, legyen gondja tehát atyának-anyának arra, hogy a gyermek a legjobbat vegye tőle. A legjobbat pedig akkor veszi, ha a szülők lelkét s testét a keresztyény erény fegyelme vezérli. Éljenek a szülők a házasságban is az ész s a hit, az egészségtan s erkölcs-tan szabályai szerint ; éljenek mértékkel s kímélik egymást. Az önmegtartóztatás a házasságban is szükséges s kivált ha az egyik fél gyöngélkedik, ha el van csigázva, akkor a másik tekintettel legyen reá. A férj ne készítse nejét az együtt-élésre s kivált áldott állapotában s jó darabig a szülés után is kímélje. Ittas állapotban sohase közeledjék feleségéhez ; hány hülye, buta, félkegyelmű gyerekek sínyli meg apjának ezt a bűnét ; az asszony is tartsa távol az ilyet magától, mert az ittas ember romlott vért juttat a gyermeknek. Áldott állapotban az asszony is lehetőleg kímélje magát s viselje jókedvvel s nagy Isten-szeretettel kedves terhét. Fékezze rossz hajlamait s indulatait s töltsé lelkét szerető, biztató s megnyugtató gondolatokkal és érzésekkel. Buzdítsa erre magát azzal, hogy most mind azt a jót és szépet és szentet, amit érez s gondol, mintegy csecsemőjének lelkébe önti át s hogy erkölcsét, Isten- s emberszeretét beleoltja abba a kis szívbe, mely anyai szíve alatt dobog. Nagy kincset, egy új életet hordoz ő most kebelében, hordozza hát óvatosan és kíméletesen.

Ezeket a nagy kötelességeket akartam lelketekre kötni, kedves híveim, s buzdítani kívántalak, hogy az Isten gondolataival ítéljétek meg a házasságot s e révén biztosítsátok boldogságtokat. A világ, a divat, a könnyelmű ember nem érti, sőt félreérti, — könnyen veszi, majd meg neheznek találja, — lelkesül, majd meg hamar lehül, ösztöneinek él a

házas életben is, melynek pedig szentségnek kell lennie Krisztus akarata szerint, s ezáltal nemcsak saját maga boldogságának, hanem hitvestársa s gyermekei életörömének is sírját ássa. E sírásók közé ne tartozzunk, hanem neveljük rá magunkat már az eljegyzés alkalmával s még inkább a házasságban a nagy felelősség viselésére s a nagy kötelességek teljesítésére, melyek sok életet kérnek tőlünk számon. E kötelességek teljesítése néha nehéz lehet, de a házasság szentségének kegyelme megsegít ebben is s a szeretet a terhet is elviselhetővé teszi. Így biztosítjátok magatoknak a keresztény, nemes, kötelességtudó életnek öntudatát s házasságaitokról igaz lesz, hogy amint azokat Isten előtt kötöttétek, úgy az Isten erejét, vigaszát s áldását is élitek s élvezitek bennük. Embernek ez elég, s ha ketten vannak, akik támogatják egymást, a gondok s küzdelmek terhe könnyebb s az öröm mélyebb s édesebb lesz. Úgy legyen!

Székesfehérvár, 1908. febr. 18.

Krisztusi papság.

A közelgő advent alkalmából figyelmeteket, kedves fiaim, arra fordítom, amit különben az evangélium épűgy, mint a közérzés, a hit épűgy, mint a hitetlen világ egyaránt vár és követel tőlünk, s ez az, hogy a krisztusi papság ne szavakkal és formákkal, hanem étellett és lélekkal emlékeztessen Krisztusra, más szóval, hogy magas erkölcsi színvonalon s Krisztus szellemében éljen. Ezt a fölfogást teljesen osztom, s meg vagyok győződve, hogy ti mindnyájan egyet gondoltok velem s közre is akartok működni abban, hogy mindegyitekben az evangélium nem mint ajkon elhangzó szó, hanem mint tett jelentkezzék s hogy a természetfölötti életet nemcsak hirdetni, hanem elsősorban élni is akarjátok.

Azonban nemcsak erre a belátásra s erre a jóakaratra van szükségünk, hanem szükségünk van kiható, elszánt gyakorlatra s praktikus következetességre is, hogy ez elvi állásfoglalásnak életünkben érvényt szerezzünk. Nekem ugyanis úgy látszik s gondolom mindegyitek tapasztalja azt, hogy a fejletlenségnek s az öntudatlanságnak nevelésünkben s a hagyományos formaságokba ágyazott szellemi rőstségnek nagy része van életünkben, s így egész lelki világunk a krisztusi élet kezdetlegességének bélyegét hordozza; tiszta, világosan végiggondolt s megszeretett s ezáltal vérré vált eszmék ritkák köztünk, s helyett homályosan érzett s fájdalmasan érintő következetlenség jellemzi szellemi életünket, mely az akaratban mint erőtlenség s a tudatban mint elégtelenség s üresség jelentkezik. Ez a lelki üresség pedig ugyancsak szomorú szív- és tudattöltelék! Másrészt megint az advent mindezt tagadni látszik, amennyiben mi az adventben az Űr útjairól, a világ világosságáról s az élet megújhódásáról beszélünk s azt a benyomást tesszük, hogy ezt mind bírjuk s élvezzük, mintha ez az «út, ez az igazság és ez az élet» a maga isteni valóságában érvényesülne köztünk.

A különbség e látszat s a valóság közt csak az, hogy igen, látunk, tudunk eleget arról az útról s abból az igazságból, de még nem járunk az úton s még nem éljük át az igazságot eléggé. Adventben állunk, ami a homályt, a tehetetlenséget és fejletlenséget illeti, de az Istennek bennünk való megtestesülése az erény szolidaritásában s a krisztusi élet szépségében késik, még nagyon messze, messze van. Pedig annak késnie nem szabad, — azt az örökös adventet, melyben folyton világosságról beszélnek, de sötétséget rögzítenek, melyben folyton különb isteni életről szól az ének s mégis folytonosan temetnek, soká el nem bírja a lélek egészséges ösztöne; ha ez állapotot megörökítjük, akkor voltaképpen az ilyen adventtel magára a megtestesülésre is rácăfolunk, mert az evangéliumnak komolyba nem vevése végre is gyakorlati tagadása a kereszténységnek.

K. fiaim, a kereszténységnek e gyakorlati megtagadására nehéz a szívem, főleg ha mi vagyunk a hibások benne. Nehéz a szívem, ha látom, hogy fű női be a próféták és szentek útját, mert nem járunk rajta, s hogy kialszik az evangélium világosságának lámpája, mert a lélek kenete s olaja elapadt. Pedig e részben a klérus csak magára vessen. Mert ha ismerjük Krisztus útjait elvben, de nem ismerjük tettben, — ha mutatjuk azokat másoknak, de magunk nem járunk rajtuk, akkor világos, hogy azok a krisztusi utak nem a mi útjaink. Ha hirdetjük, hogy az élet megjelent köztünk, de ha ez életnek szaporodó, életet szülő természetére rácăfolunk s ha csak satnya, túlszerű próbálkozásokban mutatjuk be a világnak, melyek címke s fölírat nélkül, amilyenek: «Ecclesia», «clerus», Krisztusra nem is emlékeztetnének, akkor kiáltó ellentmondást állítottunk a világra, melyen előbb-utóbb tönkremegyünk.

Ezt az ellentmondást komolyba vesszük mi, de komolyba veszi a közérzés is s botránkozva mutat rá mint hitének s megtérésének nehézségére.

Tudom, hogy aki a klérusnak gyöngye s fejletlen gyakorlati kereszténységéből azt következtetné, hogy magunk sem hiszünk, hogy az tévedne s rossz pszichológusnak bizonyulna; mert ugyancsak igaz, hogy az ember életét nemcsak elvek, hanem természet, szenvedélyek és ösztönök intézik; tudom, hogy az emberiség életén nem a logika uralkodik s kiáltó következtetlenséget tapasztalunk lépten-nyomon, s ha mégis úgy érezzük, hogy a klérus gyakorlati kereszténységének hiánya tűrhetetlen, annak oka az, hogy a világ a legsértőbb

ellentét mégis csak az, mely az evangélium s a világias papság, az élet lelke s szellemtelen szolgálai, az útmutatók s az utat nem járók közt megnyilatkozik.

Ez a mi mulasztásunk s hűtlenségünk a világ legnagyobb botrányköve, melyet el kell hengerítenünk a lelkek útjáról, azért fogjunk hozzá ép ez adventben mi magunk, hogy amit hiszünk, azt átéljük, s amit másokban fölpanaszolunk, legyen az akárcsak szeretetlenség, kíméletlenség, hidegség, megszólás, szerénytelenség, tettetés, jellemhiba, restség, nehézkesség, — azt javítsuk ki s pótoljuk ki elsősorban saját lelkünkön.

Elvünk legyen: nekem magamnak kell élnem igazi, természetfölötti, krisztusi életet, mert szent igaz, s azzal élek-halok, hogy Krisztussal életközösségben állok. Nem a tana, az csak absztrakció, — nem a szava, az csak funkció, hanem ő maga, az az isteni valóság, kell nekem. Belőle vagyok, belőle fakadok folyton; kell tehát, hogy lelkem s öntudatom vele érintkezzék. Én és ő, nem vagyunk mi csak egymáshoz közel, — nem is járunk mi csak egymás mellett, nem is csak kezét fogva, hanem belsőleg vagyunk egyek én meg ő, a lét s az élet legmélyén. Ahogy pedig a lelkem van belőle, úgy fakad a gondolatom, a bensőségem, szívem melege és áhítata, erőm és örömöm; belőle mindezeken keresztül, mint kristálytiszta vizek mélyén át látom s érzem magamban a belőle fakadó élet pulzusát. Ő ad nekem «száját és bölcseséget», hogy beszéljek; ő fakaszt belátást bennem, s ez a belátás másokra fény gyanánt árad ki; lelkem oly föld, mely tele van virággal — érzelemmel —, tele van forrással — energiákkal —, s ezekből lesz erőssé és széppé belső világom!

E nagy igazságot állítja lelkem elé az Úr Jézus, mikor azt mondja: én vagyok a szőlőtőke s te vagy a venyige, belőlem szívárogoz beléd az élet nedve; — mikor azt mondja: én vagyok az élet kenyere, el nem fogyok s téged táplálalak; mikor azt mondja: aki szomjas, jöjjön hozzám s igyék, eleven vizet kap s lelkében fakad majd oly forrás, melynek vize örök életre üdít föl. Tehát életnedv, vér, éltető víz árad belőle belém; erős öntudatomnak nyitja az isteni életközösség; e közösségnek mély fölfogásából s meleg átérzéséből van lelkemben természetfölötti élet s alakul ki bennem a másik, a krisztusi ember.

Ezt a belső embert azután nagy élvezettel s odaadással nevelem, s szívesen foglalkozom magammal. Nézeteimet s hangulataimat jellemzik a következő érzések: tudom s vallom, hogy bűnös ember vagyok; hiszem, hogy az Atya

Isten szeretetből küldte Fiát, hogy a bűnösöket megmentse ; átkarolom Krisztust mint Megváltómat ; szívesen fogadom a Szentlelket megszentelésemre ; teljesen átadom magamat Krisztusnak időre s örökkévalóságra ; szavát s tanát útmutatóul veszem ; gyermekeit testvéreimnek nézem ; az ő dicsőségére szánom fel életemet. — E lelki világomban alakítólag lépnek föl a Szentlélek intelmei s áthatnak lelket, szívet és vesét ; hallom s tartom, hogy «virrasszatok !» (Márk 13, 37), «józanok legyünk» (1. Thess. 5, 6), «szüntelen imádkozzatok» (1. Thess. 5, 17), «imádkozzatok egymásért» (Jak. 5, 16), «egymás terhét viseljétek» (Gal. 6, 2), «az ottfenn valókról elmélkedjétek» (Kol. 3, 2), «ne szabjátok magatokat e világhoz» (Rom. 12, 2), «egyes szívből igazán szeressétek egymást» (1. Pét. 6, 22), «amit cselekesztek szóval vagy tettel, mindent a mi Urunk Jézus Krisztus nevében tegyetek» (Kol. 3, 17), «testeteket adjátok élő, szent, Istennek kedves áldozatul» (Rom. 12, 1), «amit cselekesztek, mindent szívből cselekedjétek, mint az Úrnak s nem az embereknek» (Kol. 3, 23), «a ti szerénységetek ismeretes legyen minden emberek előtt» (Filip. 4, 5), «buzdítsátok egymást, annál jobban, mennél inkább látjátok ama napot közeledni» (Zsid. 10, 25). Ez lesz világom, ez élettartalmam, erőm s örömöm, s az így nevelt, fölvilágosult, átvárt s áthevült ember lesz az a másik, az a krisztusi ember.

Ily elváltozott lélekkel bátorsággal léphetek a világ elé ; mert valamint Krisztus az ő eleven életében lépett velem összeköttetésbe s kiárasztotta azt reám : úgy lépek majd én is mint átformált, lelkes s meleg egyéniség a világba s lényem s valóm s egész mivoltom által segítem majd rá az embereket, hogy bennük is az evangélium s a kegyelem mint erő és élet jelentkezék.

Mind hiába, csak így hathatunk ; élet csak életből való ; ez a törvény érvényesül végig a világon a természetben épűgy, mint a természetfölötti életben. Én is csak akkor elevenítek s éltetek másokat, ha életemmel hathatok rájuk. Azért nem esik latba a léha papok működése a lelki élet terén ; ami akkor is nyilvánvaló, ha különben jóindulattal találkoznak híveik részéről s ezek nem botránkoznak meg rajtuk, sőt mentetik őket. De mivel hassanak s mit érjenek el, mikor a hívek jóindulata mellett is, tanításukban nincs erő, kifejezéseikben nincs meleg, eljárásukban nincs atyai szeretet, szóval nem sugárzik élet és szellem abból, ki maga is nem él ? Az ilyenek hasonlítanak lámpákhoz, melyeket az asztalra

helyezünk s teszünk melljük olajkancsót s gyufát is, de ez erőkészletet fénné s világossággá nem változtatjuk ; a természetfölötti életet át nem élő pap körül is minden van, ami az élethez kell, van lélek, van Isten, kegyelem, evangélium, Oltáriszentség, van gondolat, van szó, de bizalom, szívtisztaság, istenfélelem, áhitat, meleg, boldogság nélkül. Pedig ez utóbbi volna a valóság s az élet, s enélkül a vallás csak forma és megszokás.

Szeressük az életet, k. fiaim, azt a mi friss, tiszta, üde lelki életünket s gondoljuk azt ; abban van az Isten s az élet titka, a kihatás, s az élet virága, az öröm !

Mily nagy különbség van a közt, ha almából vagy körtefából faragott asztalon találunk almát vagy körtét s a közt, ha az az alma s körte a kerti almafán vagy körtefán pompázik ; fa az is, fa ez is, de ez a fa az élet erejével s a termékenység titkaival van telítve, az meg holt, bármily szépen legyen faragva s damasztabrosszal leterítve. Nem lehet az életet s erőt félreismerni, mert jóllehet a bensőben rejlik, de szükségképen kifakad onnan ; titkos, de nyilvános is ; lárvát nem visel ; a legmélyebb s legközvetlenebb adat, melyet még utánozni sem, hamisítani meg épen nem lehet.

Nálunk is, k. fiaim, a legelső adat ez legyen : élni krisztusilag, élni tiszta szívvel, meleg szívvel, türelmesen, alázatosan, okosan, munkásan, bátran, kitartóan, hevülni önmagunkban s önmelegünkkel melegíteni másokat, látni s világosságot árasztani, küzdeni s bele nem fáradni !

Azért én most nem azt mondom nektek, hogy apostolkodjatok, tanítsatok, mentsetek, járjatok, buzdítsatok, hanem inkább azt : testvérek, éljünk, mélyedjünk el, imádkozzunk, melegedjünk ; tisztítsuk szívünket minden bűntől, s örvendjünk a mi Urunknak Istenünknek, akit bírunk és élvezünk ; Krisztusnak szeretnénk tetszeni s mélyebb, korrektebb érzésekre szert tenni, szóval szeretnénk többet s intenzívebben s önmagunknak élni. Szeretnők ezt annál inkább, mert hiszen mindenki csak önmagának élhet ; amit úgy mondanak, hogy másoknak élni, az az önmagunknak való étellel szemben édeskevés, csak funkció és szolgálat, szóval másodrendű valami ! Képzelterítetek, k. fiaim, hogy e világosságban szemlélve az életet, mily kevés van belőle abban, ki sokat lőt-fut, tesz-vesz, de keveset van Istenével, s hogy a világban s az egyházban is mennyire áll előtérben ez az esetékes funkció az ételleljes valóság rovására ! Ez a

körülmény adja magyarázatát az élet léhaságának s ürességének is.

Mi pedig éljünk igazán, éljünk magunknak, tehát Istennek való életet s ne akarjuk megfordítani a dolgok rendjét; nem érnénk el vele mást, mint keserűséget és szomorúságot. Ha pedig a lelki élet terén érvényesítjük lelkünk erőit s a kegyelmet, akkor erő árad belőlünk, mely nekünk öröm s másoknak áldás lesz.

Állítsuk bele a világvajúdás adventjébe a krisztusi lelkek világosságát. Lumen Christi! Deo gratias!

Székesfehérvár, 1908 november 18.

Az igazi, mély vallásosság.

Kedves híveim ! A nagybőjtben a kinszenvedő Úr Jézus szeretete eszünkbe juttatja s élesen megvilágítja, hogy ő életével s halálával nem célzott egyebet, mint keresni, ami elveszett s egybefűzni, ami szétszakadt ; vissza akarta terelni Istenhez lelkünket s örökre hozzáfűzni azt a kegyelem és szeretet kapcsaival. Ez aztán igazán irgalmas s kegyelmes szándék, méltó a Megváltó s Üdvözítő szívéhez, aki amint egy volt Istennel, úgy akart minket is Istennel egyesíteni ; kívánta, hogy Istenhez közel álljunk, s vele folytonos összeköttetésben éljünk, kívánta, hogy ez összeköttetésből erőt s vigaszt merítsünk s szívvel-lélekkel Istenen függvén rászolgáljunk Szent Pál dicséretére : «éltetek el van rejtve Krisztussal Istenben» (Kol. 3, 3).

Ha tehát Jézus akarta s kívánta nekünk ez összeköttetést, kívánjuk s kérjük azt mi is, kívánjuk meg *ezt az Istenhez közel álló s Istennel egyesült életet*. Ez a szó tulajdonképeni értelmében vett vallásos élet. *Ebbe az Istenbe rejtett életbe akarlak titeket bevezetni, rá akarlak oktatni, hogy miben áll s mily nagy áldás ez az embernek; ki akarom mutatni, hogy ez a vallásos élet miben nyilvánkozik meg s mire kell ügyelnünk, hogy el ne fajuljon bennünk, s nagy öröömre szolgálja, ha mindezzel előmozdíthatnám a keresztény nép igazi vallásosságát s ezzel egyszersmind Jézus szándékát, «ki önmagát adta érettünk, hogy minket megváltson minden gonoszságtól és magának kedves, tiszta népet készítsen» (Tit. 2, 14).*

I. Kezdem azon, hogy a *vallásosság alatt az emberi léleknek Istennel való összeköttetését* értem, mellyel ész és szív kapcsolódik Istenhez.

Az ember a maga véges természeténél fogva szükségképen össze van kötve Istennel, hiszen belőle való s benne találja föl végleg nyugalma. Isten állította az embert a világba, hogy fejtsse ki tehetségeit, ismerje őt föl mint Teremtőjét, Urát s ragaszkodjék hozzá, szeresse őt szívvel-lélekkel

s szolgálja őt tettel s étellel. A kis káté ezt úgy mondja, hogy azért van az ember a földön, hogy az Istent megismerje, őt szeresse, neki szolgáljon s ez által üdvözüljön. Tehát megismerni ésszel, s elismerni szívvel s szolgálni étellel, ez a mi kötelességünk, s ha e kötelességet teljesítjük, akkor ez a mi szétszakíthatatlan kapcsunk is.

E *megismerés* s *elismerés* elől egészen alig zárkozhatik el bárki is. Hiszen alig kerülhetjük ki az Urat s a reá való gondolatot a világ útjain, sőt beleütközünk, miután telve van az ég s föld az ő dicsóságával. Feléje terelnek értelmünk s érzelmünk s ugyancsak lelkünknek legmélyebb s legünnepélyesebb sejtelmői. Mikor erdön-mezőn jársz, s szemléled a csodás világot, azt a tömérdek sok alakot, azt a kimondhatatlan sok színt s árnyalatot, úgy tetszik neked, mintha mind-ebben Isten fátyolát látnád s a fátyol mögött őt magát; ha korán indulsz a mezőre, mikor a hajnal hasad vagy későn botorkálsz haza, mikor a nap már nyugovóra száll s nézed azt a tüzes, piros eget, azokat a fényszegélyezett felhőket s közbe azokat a lila, zöld, sárga mezőket, vagy ha öreg este vagy csendes éj borult már a tájra s a sok ezer csillagtól távoli világok biztató köszöntését veszed: okvetlenül elgondolod, hogy mindez lett, mindez kézmű, Isten kezeműve, hogy az az Alkotó ugyancsak hatalmas s hogy féltékeny lehet az ő szépségére, melynek ily bűbajos s pazar kinyomatot adott. De vesz a lélek ennél mélyebb benyomást is, mert nemcsak az az érzés szállja meg őt, hogy ez mind Isten kezeműve, s hogy mindezt ő alkotta meg valamikor régen, hanem érzi azt is, hogy az Úr él itt e művében, s hogy kimondhatatlanul közel van hozzánk s hogy az ő fátyola nemcsak az a csillagos égbolt, hanem ezek a rétek, ez a kalászos mező, az erdő, a virágos bokor; úgy érzi magát, mintha jártában-keltében Isten kísérné s kezénél fogná s mondaná: «ó értelmetlen gyermekem, ki a dolgok mélyébe hatolni nem tudsz, érezd át, hogy a világ nemcsak az én művem, hanem leplem és takaróm; én vagyok itt, én mindenben s benned is! Nem vagyok én neked idegen, hisz én teremtettelek, még pedig azért, mert szerettelek s azért vagy, hogy boldog légy». Ó, mily meleg lesz e gondolatoktól a szívünk a leghidegebb télen is s mily édesen s mily erősen vonz titokzatos közelsége! Úgy látszik tehát, hogy két ellentétes belátás és érzés olvad itt egymásba; egyrészt látom s érzem, hogy Isten nagy és hatalmas és fölséges és végtelen, én pedig kicsiny, mulandó és véges, másrészt meg látom s érzem, hogy közel van hoz-

zám s nekem közöm van hozzá, nem kevesebb közöm, mint a csillagoknak, világnak s mindenségnek, sőt hogy csillagnál, virágnál, tengereknél, hegyeknél közelebb állok hozzá én, s hogy aranynál s ezüstinél drágább s értékesebb neki a lelkem, s hogy ezt az egész csillagos s virágos pompát csak azért teremtette, hogy abban szívem-lelkem adóját, hódolatát, imádását, tisztetét, szeretetét vegye. Ezt én neki ugyan csak megadom, ardra borulok s imádom, mikor pedig megint elgondolom, hogy inkább van bennem, mint a léleknélküli világban, akkor magamba fordulok s átfogom őt, s imádásom örömmé, boldogsággá s erővé válik. Úgy-e, aki így érez és tesz, azt vallásos embernek hívjuk?

Ez a vallásosság a természetes ember vallásossága; ha ugyanis forrását keresem, azt magában a lélekben találok meg; ez a forrás nem egyéb mint az értelem, érzelem s a kedély mélysége; e mélységből fakad a vallásosság. Ahonnan az ismeret, az érzés s a kedély való, onnan való a vallás is; amiből az is következik, hogy míg ismeret s érzés s kedély lesz az emberben, addig lesz a vallás is. Sok minden változhatik bennünk s körülöttünk; elmélyedhetik tudományunk, tökélesbülhet művészetünk, fejlődhetnek intézményeink: a vallásosság mindettől nemcsak el nem enyészik, hanem ellenkezőleg mélyebbé s öntudatosabbá válik. Néha ugyan az embert megzavarja valami káprázatos, új gondolat, elvakíthatja valami új fölfödözés, hogy szinte elfelejti saját létének titokzatosságát, elfelejti természetének korlátoltságát s Istentől való függését; — meglehet, hogy ilyenkor imádkozni is elfelejt s Istenhez ragaszkodnia fölöslegesnek látszik, de mindez csak múló, gyorsan tűnő mámor. Ne féltsük soha tudástól, haladástól, műveltségtől a vallásosságot; mert ahogy nem kell félnünk attól, hogy az emberi haladás valamikor fölöslegessé teszi a napvilágot s a levegőt: úgy nem nélkülözheti szívünk az Istenhez való ragaszkodás erejét s melegét sem. Örök értékek ezek; szépek s fölségesek, mint az alkony s a csillagos mennybolt; kedvesek, mint a pacsirta éneke s bármily szép városokat, palotákat s hídakat építünk, azért a mennybolt nem veszi el fölségét, szép s elragadó lesz az mindig, s akármilyen zenét varázsoljunk elő sípokból-húrokból, azért a pacsirta éneke édes lesz mindig: épúgy áll meg majd s hódít szívet-lelket a mély s meleg vallásosság; tudomány, művészet, műveltség nem törli el, nem teszi fölöslegessé; örök az, mint a lélek maga.

Mutatja a vallásosságnak ezt a kipusztíthatlan s minden

időre szóló szép valóságát a mai világ is ; mert ha vannak is, kik vallástalanoknak látszanak, vagy vallástalansággal kérkednek, — ha vannak is, kiket megzavarnak hangzatos nagymondások s az anyaszentegyház parancsai nem feszélyeznek ; de azért ezek az emberek is érzik időnként Isten vonzalmait s megszállja őket is a vágy Isten után, sír a lelkük létük titokzatos kútfeje s célja után s ki-kitör szívékből a mélyebb érzés, az imádás, a bánat s a boldogulás indulata. Az ilyenek azután megalkotják maguknak a saját vallásukat ; meghasonolva a keresztény egyház formáival hitben s Isten-tiszteletben, saját fejük s ízlésük szerint teremtenek maguknak hitet s vallási formákat. Sajnáljuk őket, de tévedéseikben is látjuk a vallásos érzésnek hatalmát s kipusztíthatlan erejét. — Ezen a téren, a vallásos élet mezején, volt kezdet óta legtevékenyebb az emberi lélek ; alkotott magának bálványokat, faragott képeket, formált isteneket ; néha még szenvedélyeit s ösztöneit is istenítette s bűneit isteneinek tulajdonította. Tudjuk, hogy vétkekkel, tivornyával, tobzódással tartotta meg istentiszteletét s az ösztönös erőket, melyek legyőzésére gyöngének érezte magát, imádta istenei gyanánt. Dehát hál' Istennek, hogy ezen túl vagyunk s hogy a pogányok vallásossága nem a mi vallásosságunk ; de hála az Úrnak azért is, hogy a mai világban sem hagyott magunkra, hanem bevilágított lelkünkbe Krisztus világosságával s rásegített arra, hogy lélekben s igazságban imádjuk, tehát lélek s igazság szerint is megismerjük s megszeressük Istent.

Az a vallásosság, az az Isten-megismerés s Isten-elismerés, melyet mi az Úr Jézustól veszünk, már nem természetes, hanem természetfölötti s végtelenül tökéletesebb s édesebb minden természetes vallásosságnál. E természetfölötti vallásosságban Jézus vetíti lelkünkbe a végtelen Isten képét, ki örök s nincs az időben, — kinek akarata teremt világot, de nem kézzel, — ki mindent tud és lát, de nem szemmel, szóval aki nem ember. Ne képzeld az Istent embernek hosszú szakállal, kopaszodó fejjel, kezében joggal ; ez hamis Istenkép, amelyre szintén ráillik a régi tilalom : faragott képet ne csinálj magadnak, hogy azt imádjad. Nem ember ő — ismétlem, — hanem végtelen szellem, kiben élünk, mozgunk, vagyunk. Ez a mi világunk az ő teremtmése, de lehet neki sok más világa is. Ezen a mi világunkon soknyelvű s nemzeti-ségű emberiség lakik ; némelyek közelebb állnak hozzánk, mások távolabb ; némelyek nyelvét értjük, másokét nem ; de azért az Isten mindnyájunk Atyja s gondozója. Nemcsak

a magyarok Istene ő, hanem minden népnek s nyelvnek Őra ; minden népnek, országnak, világnak Istene. Semmit sem gyűlöl, csak a bűnt s mindenkit üdvözíteni akar. Ő állított e fejlődő világba, ahol dolgoznom, küzdenem kell ; ez az ő akarata, melyet különben is mindenütt s mindenben teljesítenem kell. Minden jót adott nekünk s minden jók közt a legjobbat, az ő szent Fiát ; ez oktatott ki minket igazán Istenről s lelkünkéről, bűnről s megváltásról, az Isten kegyelméről s az Isten országáról s evangéliumában iskolát nyitott az igaz Isten-ismeretnek, igaz Isten-szeretetnek, igaz isten-imáadásnak, szóval az ő szíve, lelke szerint való vallásosságnak.

Nekünk tehát K. H., a vallásosságot az evangéliumból kell merítenünk ; el kell mélyednünk az Őr Jézus szívébe s öntudatunkra hoznunk, amit ő Istenről mondott s amit Atyjával szemben érzett. Ott megtanuljuk azt a mérhetetlen tiszteletet, imádat s Isten-félelmet ; lelkünk előtt áll majd, mint égbe emelkedő hegyek trónján a fölséges Isten s uralmának s szent akaratának szívesen meghódolunk ; érezni fogjuk, hogy egy a mi Urunk Istenünk s nincs más Isten kívül. Ő neki szól imáadásunk, hálánk, engesztelésünk, őt keresi föl vágyódó, epedő lelkünk, s ezt mind Krisztus nyomában az ő példája s útmutatása szerint. Tiszteljük ugyan a Szent Szűzet s a szenteket is, de ezek csak olyanok lelkünkben, mint a kora reggeli csillagok az égbolton, melyek elhalaványodnak s eltűnnek, mikor a nap kel föl az égen ; a mi napunk az Őr Jézus Krisztus s benne az Isten ! Végtelen messze esnek Istentől a Szent Szűz is s a szentek is, hiszen csak véges lények s teremtményei az Őrnak ; kegyelemből lettek, kegyelem emelte őket oda, ahol állnak. Ellenben az Isten, Krisztus : az én Uram s mindenem, s az ő sajátos dicséretét zengem, midőn mondom : «tu solus sanctus, tu solus dominus, tu solus Altissimus», te magad, te kizárólag, te egyesegyedül vagy szent, vagy úr, vagy fölséges, s azután is egyre hangzik a lelkemben : tu solus, tu solus, te egyesegyedül, te egyetlenem ! Szűz Mária s a szentek nekem csak annyiban édesek, amennyiben belőle vannak s hozzá tartoznak s hozzá vezetnek, de azért egy pillanatnyira sem sötétítik el, sem szorítják vissza az én Uramat s Istenemet.

Ez az Isten-megismerés és Isten-elismerés telve lesz nemcsak imádatossal, hanem reménnyel, szeretettel, bizalommal, tisztulással, bátorsággal, mert ha igazán vallásos lelkek vagyunk, akkor összes gondjainkkal, vágyainkkal s igényeinkkel Isten felé fordulunk s Krisztus világosságában s kegyel-

mében átéljük mindazt, amit remélünk s amitől félünk, mindazt, amink már van s amit élvezünk, nemkülönben azt, amink még nincs s amit keresünk. Nevezetesen átérezzük s átéljük azt, hogy Isten szeret minket, mert «úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát adá» (Ján. 3, 16), s az az egyszülött beállított hozzánk s felénk nyújtotta kezét s biztatott, hogy bízzuk rá magunkat, majd ő vezet, majd ő segít. Mily jó ezt tudni, s mily boldogság bírni s szívünkhöz s ajkunkhoz szorítani áldott kezét. — Atéljük továbbá azt is, hogy Jézus a mi szabadítónk s megváltónk, mert nagy teher, a bűn terhe nyomja lelkünket s elzárja az ég útjait; oly gát ez, melyet az ember emelt, de amelyet Isten nélkül nem törhet át soha; Isten pedig szent Fia által emel ki a bűnből, vérenek erejében. Általa tisztulunk meg, általa vesszük a lelket, mely kiáltja majd azt a bízó édes szót: Abba, pater, Atyám, én atyám! Atéljük végre azt is, hogy Jézussal egyesülve s szellemét magunkba véve magunk is áldások forrásaivá leszünk az Úr azon hatalmas mondása szerint: «Aki hisz én bennem, élővíz patakjai folynak majd belőle» (Ján. 7, 38). Úgy kell Jézust megismernem s benne elmerülnöm, hogy e vallásosságomat megérezzék mások is; úgy kell Jézus szellemében élnem, hogy lelke s ereje kiáradjon belőlem másokra is. A vallásos lélek vesz is, ad is; veszi Krisztus fényét s világoskodik tőle s kiárasztja világosságát testvéreire; veszi Krisztus életét, s az föltorlódik benne mint az áradó patak, hogy kiömlőjké környezetére. Megérzik az ilyennek a lelkén a másvilág, az örök élet; megérzik a Szentlélek heve s erélye: bátorság, kitartás, lendület jellemzik.

Már ebből is láthatjátok K. H., hogy ez a krisztusi vallásosság mily erőt ad a halandó, vergődő embernek, de ki akarom mutatni s semeitek elé tární külön is azt a sok, nagy áldást, vigaszt és buzdulást, melyet az ember a vallásosságból merit.

Az első nagy áldása a vallásosságnak, hogy Istennel egye-síti s ezáltal győzelmessé teszi az embert a mulandó s üres világelet fölött. Az embernek tényleg azért kell Istennel összeköttetésben s érintkezésben élnie, mert kevés neki s üres neki nélküle e világ. Csodálatos ugyan, de eltagadhatatlan tény, hogy az ember a mulandósággal, enyészettel be nem éri s vágyik erős, győzelmes, mondjuk, isteni élet után. Mire való — mondja magában — mindez, ami vagyok s ami környez s mire való vagyok jó magam? Arra-e, hogy gyermekeim-nek életet adjak s ezeknek megint gyermekeik legyenek s így

magam másokért s azok ismét másokért éljenek? Ha az ember mindig másért s nem magáért él, akkor önmagában ugyancsak üres élete lehet. Vagy azért élek tán — folytatja az okoskodó ember, — hogy éljek s érezzem, mint múlik életem? Ó nem, ezt ki nem bírom; nekem értékes, tartalmas élet kell; s tartalmas akkor lesz, ha életem nem elmúlás, hanem maradandó, örök élet lesz, — ha életem nem üresség, hanem teltség, nem gyöngeség és tehetetlenség, hanem erő, jószág, szépség lesz. Az ilyen telt, gazdag, erős életről mondta az Úr Jézus, hogy örök élet, s ez az örök élet abban áll, hogy megismerjük Istent s akit küldött Krisztust, — vagyis hogy megismerjük gondolatait, átvegyük s átfogjuk igazságait s azokból élünk; az ilyen élet már itt a földön is isteni élet. S ezt az isteni életet szívom, ezt lélegzem, mikor az Istennel közlekedem, mikor eléje tárom lelkemet, vágyaimat s indulataimat s belém ömlik ő maga: a szellem és élet, s én bírom őt és élvezem. Ime a vallásos ember így győzi le a mulandóságot s a semmiséget; lelke Istennel telt; élete gazdag és erős.

Második nagy áldása a vallásosságnak, hogy ellentállóvá tesz bűn s romlás ellen. Miután ugyanis a vallásos ember az Isten közelében áll és él s gondolatait s érzelmeit Istentől veszi, azért kevésbé győz rajta az érzékiség, önzés és ösztönösség. A világiás, Istennel nem érintkező ember lelki világa olyan mint nedves, rosszul szellőztetett, poshadt lakások levegője; míg ellenben a vallásos, Istennel érintkező ember világa olyan mint a hegyek s a fenyvesek légköre; romlás, rothadás nem érzik meg rajta; sőt mi több, az Isten szelleme egyre keltegeti, frissíti a vallásos lelket; végig fut a gyöngé akaratlan, mint tavaszi éledés s fakasztja a jóindulatok, nemes érzések, a törekvés és bizalom rügyeit. Máskor ismét mintha erjedésbe hozná a lelket, finom érzést ébreszt benne minden bűn, hiba, nyomorúság s gyarlóság ellen s kiveti belőle a tisztátalanság s nemtelenség seprejét; mintha tűz járna benne, mely éget és tisztít. Ime, mire jó az Isten-közelség s az Istennel való belső egyesülés! Közli velünk azt a tisztító, tüzelő, bátorító lelket, megszáll minket s elváltoztat különb emberré.

Harmadik áldása a vallásosságnak az, hogy aki Istennel egyesülve s belőle kiindulva s mindenben szeretetétől ösztönözve dolgozik, az ezzel az örökéletű öntudattal mindennek páratlan értéket ad, mert bármi legyen is, s bármily szerény foglalkozásban legyen is, érzi mégis a maga, Istenhez ragaszkodó s Istennel eltöltött lelkét s annak értékét, s ettől függ az élet tartalma s nem a közvéleménytől. Nem hogy mások

mit gondolkodni, hanem hogy mit gondolok én, s mily lelket, mily indulatot s meleg szívet állítok az én cselekedeteimbe, attól függ életem. Ha például a király baltát fog s fát vág s a királyné söpröt fog és söpör, azért még végtelenül messze állhatnak a favágótól s a cselédttől, mert királyi s királynői öntudattal végezhetik e foglalkozásokat; a balta és söprő le nem fokozza a királyt s a királynét, ha van királyi érzületük. Úgy vagyunk mi is; bármilyen legyen is a foglalkozásunk, bensőséges vallásosságunk révén krisztusi öntudatban, krisztusi lelkületben élünk s nem hagyjuk öntudatunkat lefokozni sem a világtól, sem a napszámtól, sem életünk szerény viszonyaitól. Elnézem az időt, hogyan múlik; elnézem életemet, hogyan foszlik, de én Uramban, a mulandóságot legyőző Istenben élek, mozgok, vagyok; elnézem a világ dolgait s az emberiség történetét s kedvem volna elkeseredni s elpanaszolni, hogy hiúságok hiúsága mindez; de azután föleszmélek s gondolok Uramra, aki ezt mind elgondolta és tervezte s akinek szándéka az, hogy a lelkek a hiúságban, mint hüvelyben az örök élet magvát érleltessék. Járok-kelek múlt világban múlhatatlan lélekkel s így mindent a múlhatatlan lélek öntudatával, az örök élet lelkületével nézek s látok. Nekem ez mind isteni; a napszám épűgy, mint a hullámozó kalásztenger; szívem épűgy, mint ez a fölszaggatott, párolgó hant; a percek s órák épűgy, mint ezek a szaladó barázdák. A szántóvető embernek, a cselédnek, a mesterembernek, a háziaszszonynak élete a maga egyszerűségében, vesződő, vergődő szerénységében, csupa isteni akarat, telve isteni kötelességekkel, isteni kegyelemmel, isteni közelséggel, isteni értékekkel, isteni érdemekkel; de szem kell hozzá, mely mindezt észre vegye s kéz kell hozzá, mely hittel, szeretettel, vallásos bensőséggel tud belenyűlni ez isteni, finom világba. Aki bensőségesen vallásos, aki Istenből s Istennel él, az mindezt jobban érti s jobban meg tudja tenni, mint ahogy én le bírom azt írni! Mihelyt ily lelkülettel álltam bele a világba, azonnal más színben s más világításban áll előttem föld és erdő; minden bokor, mintha Isten sátra volna, minden göröngy, mintha Isten ökle volna, telve termékeny, kenyeretadó erővel; minden harmatcsepp az Isten gazdagságának s áldásának gyöngye; a kötelesség az ő parancsa, az erény az ő hasonlatossága, az eszmény az ő arcának fényessége! S mindezeknek hegyébe Krisztusban nekem adta az Isten-fiúság lelkét s az Isten-gyermekség szeretetét. S miután én is Isten gyermeke lettem, szólnom kell hozzá mint Atyámhoz, s ha feléje

fordulok bajaimban, a gyermek bizalmával kell fordulnom hozzá. A világ ugyan ez érzületeimtől el nem változik ; a föld föld lesz ezután is, a kő kemény, a jég hideg azután is, de elváltozott a szemem s isteni érzés melegíti szívemet s erősíti kezemet. Szántok-vetek, fát vágok, írok, dolgozom, mások ügyeit intézem, de az Isten-gyermek lelkületével ; megyek a szomszéd faluba, vagy ki a szőlőbe, a dűlőre ; az út nem lett rövidebb, de könnyű nekem, mert úgy megyek, akárcsak Krisztus lépteit hallanám mellettem. Magam vagyok erdőn, mezőn vagy álmatlan éjszakákban vagy a betegágyon, de tele van körülöttem erdő s liget s kis szobám Isten-közelséggel. A keresztkép az útszéli mintha integetne s a harangszó a távol faluból, mikor estimára vagy temetésre szól, úgy hat a lelkemre, mintha nem toronyból, hanem a magas égből hullámoznék felém. Hallja ezt a harangszót keselovam, hallja a gonosz, az elgyötört ember s hallja a vallásos lélek, de mi mást hall mindegyik ; bizony, bizony, nem esik a januári, zúzmarás erdő oly messzire a májusi virágos akácostól, mint amennyire különbözik a vallásos lélekben a világ, a környék, az élet képe a hitszegény, Istentől elfordult ember belső világától.

Hát úgy-e végtelenül nagy és sok áldás van az Istennel egyesült, meleg, vallásos ember lelkén ; tele van szíve, meleg a lelke, erős a keze, gazdag s tartalmas az élete. Az ilyen léleknek hangulatában győzelmes erő leng, reménysége halhatatlansággal telve ; megállja a helyét minden körülmények közt, mert érzi, hogy Isten velem, ki ellenem?

S amit el nem mulaszthatok, hogy ne említsek, az koszorúzza meg a mély vallásosságot végleg, hogy nem botránkozik meg az élet keresztyén megpróbáltatásain, mert nagyon jól tudja, hogy a világ Isten gondolatai szerint fejlődik, s hogy mi is a dolgok rendjébe vagyunk beleágyazva s a földhöz van tapaszta házunk ; földtől, rögtől, napsugártól, esőtől függ természetünk s kenyerünk. Ha aztán ez a rend a dolgok végesége miatt megbomlik, — ha a fa leüt valakit, aki nem vigyáz, — ha a hullám elkap valakit, aki nem tud úszni, — ha a föld megrendül s eltemet embert, állatot : az Istennel egyesült ember a véges világ esélyein meg nem botránkozik ; csodákat ugyan nem vár, de szívvel-lélekkel ajánlja magát az Úrnak s a rengő föld, a szakadó hegyek, a kitoró tűzfolyások közt is megfogja Isten kezét s ha belehal is, hitének s bizalmának örök világosságú mécsesével indul neki a sötétségnek.

Hát, K. H., ez a vallásosság áldása s ereje ! Gondoljátok meg, hogy Krisztus nyomaiban hová fejlődik az ilyen lélek ; gondoljátok el, hogy mennyire át fogja élni mindazt, amit az Úr mondott a szőlőtőkéről s a venyigéről, az elásott kincsről, az Isten országáról, a tékozló fiúról s irgalmas atyjáról, a jó pásztorról ; át fogja élni, hogy Atyánk tudta nélkül hajunk szála sem esik le a földre, s ha vár is ránk kereszt s Olajfákertjén át, hűtlen, hálátlan környezetben át vezet is az Isten útja, mégis azt suttogja : Atyám, ha lehetséges, vedd el e kelyhet, e keserűséget tőlem, de csak ha te magad is így akarod. S ha keresztútra állít s azon a keserves úton a kereszt-hez vezet s ha kínszenvedésbe fojtja lelkünket, e drága, drága lelket, akkor is keresünk majd neki helyet, s ezt másutt meg nem találjuk, mint Atyánk kezeiben : Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet. De minek beszélek tovább? Ennél is többet tud és bír, kihen Isten lakik : Istent bír, Istent élvez, s már itt a földön örök életet él.

II. Most már áttérek arra, hogy a vallásos lelkület miképp s hol nyilatkozik meg Istennel szemben, s ismertetni fogom, hogy mily indulatokkal s mily gyakorlatokban közlekedik az Úrral s ugyancsak rámutatok mindarra, amit Isten-tiszteletünkben kerülnünk kell, hogy belső s külső vallásosságunk kifogástalan legyen.

Fölemlitem először is azt, hogy az egész embernek kell vallásosnak lennie s nagyon is természetes, hogy amit szíve rejt s amitől lelke tüzes, annak külső kifejezést is fog adni. A vallásos ember Istent szívvel és lélekkel szereti, ésszel és kézzel szolgálja, lélekkel és testtel, vagyis belső és külső tiszteletnyilvánítással vallja.

Első helyen azonban itt is a lélek áll, s én is a lélekre irányítom tekintetemet s elő akarom adni, mint nyílik meg az Úrnak s mint közlekedik vele, más szóval előadom, hogy milyen lesz a *vallásos léleknek belső Isten-tisztelete*.

Az ilyen léleknek bizonyára sok mondanivalója, van s ha már közel áll az Úrhoz, hát szól is hozzá. Ami van benne gondolat, érzés, indulat, az kiárad belőle. Lelkének első kivirágzása azonban az *imáddás* lesz : «imádlak én Istenem, én Uram s mindenem, imádlak». Ez a szó, ez az érzés nem hideg ; imádni hidegen nem lehet ; már a szó is meleg, mert lélek forr benne. Aki másnak azt mondja : imádlak, az nagyon tisztel és szeret, az nem a magáé már, hanem a másé ; azt meghódította már az ő imádotja, még pedig nem akarata ellen. Aki imád, az hódol is ; Istent imádni meg épen oda-

adás és szolgálatkésztség nélkül nem lehet ; aki azt mondja az Úrnak : «imádlak», az mindjárt hozzáteszi azt is : «Uram, mit akarsz, hogy tegyek?»

Ez imádás tele van örömmel ; az imádó lélek örül az Úrnak s *örömeiben hálát ad* Istennek mindenért s elsősorban is Krisztusért ; hálát ad az Úrnak, hogy fiát adta nekünk s magát benne kinyilatkoztatta, — hogy oly édes s erős nevet adott neki s Jézusnak hívatta ; hálát ad neki Krisztus evangéliumáért s szent véreért, a szentségekért s az anyaszentegyházért, nevezetesen pedig azért, hogy közöttünk maradt az Oltáriszentségben s áldozatot adott nekünk, melyet bízvást bemutatathatunk s az Isten fiainak szellemére tanított minket, melyet a lelkek nagy iskolájában, az anyaszentegyházban, híven eltanulhatunk ; mind ez a vallásos léleknek kincse s örömeinek s hálájának forrása.

Továbbá, aki így imád s így ad hálát, az azt is érzi, hogy az Isten erény, tökéletesség és béke és szentség s hogy ő ez ellen sokat vétett, saját lelkének békéjét megzavarta s a tiszta szív örömét elvesztette, azért aztán *bánja bűnét s bocsánatot kér; engeszteli az ő imádott Urát* s biztosítja hűségéről és szeretetéről, sőt följajánkozik, hogy az élet keserveit s megpróbáltatásait Isten kezéből büntetésképp veszi hűneiért s elviseli türelemmel. «Legyen meg akaratod, — hajtogatja magában — nemcsak az az áldó, segítő s vigasztaló akaratod, hanem az a büntető s tisztító szent akaratod ; mert ha kemény is ez az akarat, de tisztít ; nekem pedig az kell ; az kell, hogy tiszta szívet teremts belém Uram s a jó lelket újítsd meg bennem».

Végre az ilyen lélek természetesen *kér is, esedezik is*; esedezik magáért s esedezik másokért ; kiterjeszti szárnyait családjá, rokonsága, községe, városa, hazája, egyháza s az egész emberiség fölé ; ha kicsi is a szárnya, de ha magasan van s ott terjeszti ki azt, úgy-e e szárnyak árnyéka kiterjedhet egy egész világ fölé. Ki félne imádkozni embertársaiért? Szeretnünk kell mindenkit, tehát imádkozunk is mindenkire. De a vallásos lélek esedezése elsősorban az Isten gyermekeinek javaira s nagy szükségleteire vonatkozik ; Isten országát s kegyelmét, világosságát s erejét, békéjét s szépségét kéri ki számukra. Nemcsak esőért és hóért, nemcsak napsugárért s tiszta időért, nemcsak a vetésért s a barmokért imádkozik, hanem elsősorban lélekért eseng ; lelket kér.

Ezzel a tárgygyal összeköttetésben tehát két dolgot kell szívetekre kötnöm K. H. : *az egyik az, hogy a vallásos lélek*

ímája elsősorban Istenre s Krisztusra irányul, — a másik az, hogy lélekért, kegyelemért, szóval az Isten országáért esd.

Némely keresztény ember, ha megvizsgálja vallásos életét, azon veszi magát észre, hogy alig imádkozik az Úrhoz, hanem inkább a Szent Szűzhöz, Szent Józsefhez vagy Szent Antalhoz ; észreveszi, hogy az Oltáriszentség a templomban kevésbé vonzza őt, mint a lourdes-i szobor vagy valamely eldugott kápolnának szentképe. Testvéreim, ha rajtatok is van ilyesmi, eszméljetek s fogadjatok meg szómat : legyetek keresztények, kikről igaz Szent Pál szava : «Nekünk mindazonáltal csak egy Istenünk vagy, az Atya, kitől mindennek vannak és mi őbenne és az egy Úr Jézus Krisztus, ki által mindennek vannak és mi is ő általa vagyunk» (1. Kor. 8, 6); keresztények vagyunk, kik tudják, hogy «egy az Isten, egy a közbenjáró is Isten s emberek közt, az ember Krisztus Jézus, ki önmagát adta mindenekért váltságul» (1. Tim. 2, 5); keresztények vagyunk, «kik minden helyen imádkoznak, tiszta kezeket emelvén fel», de akik főleg az Oltáriszentség előtt borulnak le, tudván, hogy itt van jelen az, kit Isten «mindenek örökösévé rendelt, ki által a világot is teremtetten, ki mivel az ő dicsőségének fénye és valójának képmása s hatalmának igéjével mindent fenntart, a bűnöktől megtisztulást eszközölvén» (Zsid. 1, 2, 3). Nincs ez a Szent Szűz szeretete s a szenteknek, testvéreinknek tisztelete ellen, sőt ellenkezőleg csak az tudja őket szeretni s tisztelni igazán, aki azt szereti, aki őket fölmagasztalta s csak az tudja őket csodálni igazán, aki azt imádja, akinek ereje dicsőült meg a Szent Szűzben s a szentekben egyaránt. Álljon tehát a mi vallásosságunknak s Isten-tiszteletünknek s imáinknak előterében Isten s az Úr Jézus Krisztus, s csak azután forduljon tiszteletünk s szeretetünk az Isten anyja s a szentek felé.

Ha másképp tennénk, sajnálnám azt azokért is, akik az ilyen áhítatot könnyen félreérteneék s kik azt a benyomást vennék a mi vallásosságunkról, mintha nálunk az Úr Jézust elhanyagolnák s áhítatunkban inkább a szenteket, a szentképeket, ereklyéket részesítenők tiszteletben. Kár volna, ha valaki a katolikusok vallásosságát ezzel gyanúsítaná, de ne szolgáltassunk erre ürügyet s tartsuk magunkat áhítatunkban is Istenhez, Atyánkhoz s az Úr Jézushoz ; a Szent Szűz pedig s a szentek tisztelete segítsen minket közelebb az Úrhoz. Nem kell azért mitsem elhanyagolni, ami az anyaszentegyház vallásosságát oly édessé és meleggé teszi ; nem felejtjük el Szűzanyánkat s dicsőült testvéreinket, tiszteljük a

szentképeket, ereklyéket ; hogyne, hisz minden érző ember kegyelettel őrzi kedveltjének képét s emlékét ; bizalommal mondogatjuk szent olvasónkat s megcsókoljuk érmeinket, miután mindez nagyban fokozza a gyermeki érzületet s az áhítatot ; de azért a hit tartalma s gerince s a vallásos élet ereje az Úr Jézus Krisztus, s mindenki őt nézze, benne bizzék, őt élje, általa győzzön. Így nem leszünk senkinek botrányára s magunkban is a vallásosságnak azt az irányát szolgáljuk, mely való királynak s koldusnak, tanult embernek s tanulatlanak egyaránt.

A másik mondanivalóm, hogy imáitokban *először is kérjetelek lelket, erőt, jóindulatot, bizalmat, szeretetet, bátorságot, kitartást, türelmet* s csak azután kérjetelek esőt, termést, kenyeret. Ezt azért mondom, mert akárhány keresztyén csak földi bajait panaszolja el Istennek ; kenyeret kér s egészséget, de a lelkét elfelejti, arról nem emlékszik, mintha nem is volna neki. Hogyan tűnik föl nekem az ilyen ember? Benn áll a gondok s bajok fekete felhőjében s nem talál ki belőle utat a napsugárba, hanem azt kéri, hogy az Isten a fekete felhőt oszlassa el, vigyen el minden bajt s betegséget tőlünk ; léniazza meg az égnek felhőit s aztán hullasson esőt a kapás növényre, de ne hullasson a mellette álló learatott keresztekre ; tüntessen el minden gondot s a temetőt is boronálja be úgy, hogy a síroknak is nyoma vesszen a földön. Kedves, ker. híveim, ez az érzület s az ilyen ima cseppet sem hasonlít Krisztus lelkéhez s imájához. A gondok s bajok fekete felhőjét végleg eloszlatni itt a földön nem lehet ; hanem aki sötétben, sötét gondban, sötét bajban áll, az gyújtson mécset magának, gyujtsa meg a hit s a bizalom mécsét s úgy járjon a sötét éjszakában ; értse meg, hogy attól a szerény mécsestől nem lesz napvilág a földön, de neki a mécses elég, mert eligazítja őt s így utat nem téveszt.

Most pedig ügyeljetelek, vajjon nem ezt a lelket kereső s erőt s bátorságot s kitartást kérő áhítatot küzdte-e ki nekünk az Úr Jézus? Ugyan melyik az a főáhitata a keresztyénységnek, melyet Krisztus hagyott reánk s melynek szent tüzét egyre éleszti? A keresztyénység legfőbb áhitata s Isten-tisztelete, imádása és esdeklése Krisztus áldozata, a szentmise ; az az áldozat, melyet ő először az utolsó vacsorán mutatott be s melyet telített búcsúzó, ragaszkodó szeretetének, de egyszersmind bátor, áldozatkész s minket is bátorító s biztató szívének érzéseivel ! Hát, k. h., a szentmise áldozata ugyancsak hirdeti, hogy mit kérjetelek ; hisz áldozatról van

itt szó, mely bűneinkre is rámutat, azok büntetésére emlékeztet, de mindenekfölött bizalomra, bátorságra, türelemre s erősségre int. Kár, hogy sok hívő erre nem gondol s bajával nem errefelé tart, ahol megnyugodnék s megerősödnek!

Ezzel kapcsolatban áttérek most már a *külső Isten-tiszteletre*, melyet a vallásos ember nem hanyagolhat el, s melyre szintén rámutattam már, még pedig magának az Úr Jézusnak kezével, mikor az ő szent áldozatát, a szentmisét említettem.

Mindenütt kell imádnunk az Istent, mert mindenütt közel van hozzánk, akár erdőn, mezőn, akár a városok utcáin járunk, sőt többet mondok, bennünk van. De ha imádjuk őt erdőn, mezőn, ne felejtjük el imádni őt a templomban.

A templom a község Isten-tiszteletének, a nyilvános Isten-szolgalatnak helye s az Úr azt akarta, hogy testvérek legyünk s egymást gyámolítsuk a társadalomban s ugyancsak azt akarta, hogy a hozzá való viszonyban is testületet, közösséget képezzünk; ez a *testvérület az anyaszentegyház*. Végig a történelmen csak társadalomban boldogult az ember s ugyancsak a kereszténységet s az evangéliumot s az Isten gyermekeinek szellemét Isten a hívek társadalmában, az egyházban származtatta át mireánk; az egyház nevelte Krisztus híveit, az őrizte az evangéliumot, az mutatta be az áldozatot. Bármik legyünk tehát, k. h., bármily hatalmasok s tudósok, szent igaz, hogy társadalmi lények vagyunk s mindenünket, tudományunkat épűgy, mint gépeinket, evangéliumunkat épűgy, mint Isten-gyermekségünket mások közvetítésével kaptuk. Mi lenne belőlünk, ha magunkra volnánk hagyatva; mily fogalmaink volnának Istenről s kegyelemről, ha mindenre magunknak kellene rájönnünk? De hiszen Krisztust sem ismertük volna meg, ha mások révén nem nyertünk volna róla tudomást. Ezek a mások a mi testvéreink s mi velük képezzünk egy testet az egyházban, velük egyesülve imádkozunk, velük mutatjuk be a község áldozatát.

Jézus áldozata ugyanis nem az egyesnek, hanem a *községnek, az egyháznak áldozata*; ezt nem mutatja be az egyes külön-külön, ezt mindig az egyház mutatja be; mindig az egész egyház nevében folyik a szentmisében az Isten-tisztelet, még akkor is, ha csak 3—4 ember van a misén jelen. Lát-hatjátok ebből, hogy mennyire rá vagyunk utalva a *külső Isten-tiszteletre*, mikor maga az Úr Jézus az ő áldozatát a közös, külső Isten-tisztelet keretébe állította bele.

No de kinek is volna kifogása e fölséges, közös Isten-tisz-

telet ellen, mikor látja, hogy a szentmisében Krisztus oltára köré gyűl a hívő nép, mikor mindenki mintegy közelebb akar állni a magát föláldozó Úr Jézushoz s mindenki áhíttattai suttojja: a te véred, a te véred lelkünknek vált-sága?! Kinek volna kifogása a külső Isten-tisztelet ellen, mikor látja, hogy hogyan veszik s eszik Krisztus titokzatos testét s átérzik az apostol szavát: testvérek vagyunk, egy kenyeret eszünk, egy lelkületen osztozunk?! Mi ezzel szemben az erdő csendje, a harmatos rét, a hegycsúcsok fölsége vagy a mező illata? Szép, szép ez is, hogy ne volna, hiszen Isten műve, de mikor Krisztus jön le hozzánk a szent titokban, mikor velünk egyesül s szíveinket hevíti s áldozatra, szeretetre neveli, úgy-e kimondhatatlanul édesebben s melegebben szól szívünkhöz mint hegy, erdő, rét, pacsirtaének? Igen, igen, mindenütt imádkozzunk, de elsősorban a szentmise legyen a mi imánk; Krisztus imádkozik itt, itt és most, ahogy ott régen Jeruzsálemben s irgalmat kér s lélektisztulást, s megmos vérében s szeretetre tanít, arra az új parancsolatra, melyet nekünk adott s bizalomra serkent, hogy ne háborodjék meg szívünk s békét ígér, melyet a világ, tehát hegy, erdő s pacsirtadal sem adhat; Jézus lelke s szíve sugárzik itt felénk, s mi e felkelő nap felé fordulunk s szívesen megyünk misére!

S ha a szentmisét becsüljük, akkor az Úr Jézus titokzatos velünk való életének színhelyeit, a templomokat is tisztelhetn tartjuk. Minden templom az Úr Jézus emléke s mindegyik arra való, hogy ott lelkünk érzéseinek, lelkünk ünnepeinek Isten iránt való hódolatban, dicséretben, énekben, zenében kifejezést adjunk. Mi ugyanis nem akarjuk belsőkbe zárni az Isten tiszteletét, hanem akarjuk, hogy velünk ünnepeljen a külvilág, hogy harsogjon az orgona, zengjen az ének, zúgjon a harang a mi Urunknak Istenünknek. Mily jól esik annak az ünneplő léleknek, ha vannak szép, tiszta templomai, ha szívből énekel a nép, ha az Isten szelleme hat át ifjat, öreget; bizony nincs szebb s emelőbb látvány az ilyen Isten-tiszteletnél, s ilyenkor mondhatja el az ember igazán: valóban szent ez a hely, ez az Isten háza s a mennyország kapuja.

Mily fontos tehát a nép vallásos érzületére nézve, hogy szép, tiszta, Istenhez méltó templomai legyenek, hogy lássassék meg rajtuk s a nép is úgy viselkedjék bennük, hogy ezek az Isten házai. Tiszták legyenek, ahol a jól öltözött ember is megfordulhat, anélkül, hogy ruháját bepiszkítsa, s csinosak legyenek, ahol semmi se sértse az ember ünneplő áhíttatát. Ha a templom, nevezetesen a padok köze sáros,

piszkos, poros, — ha az emberek köpdösnek a templomban, — ha az oltárok rozogák, a képek csúnyák, — ha az orgona nyikorog, hogyan épüljön s ájtatoskodjék az ilyen helyen az ember? Ünneplő hely-e az, hol az ember ünneplő ruhában le nem ülhet? Hasonlóképen ha a nép nevetlen s tolakodik, lökdösődik a templomban, ha egymást zavarja, mennyire távol esik akkor attól, hogy átérezze: szent ez a hely, valóban Isten háza s a tisztelet iskolája! Annyi bizonyos, hogy vallásos népeknek szép, tiszta templomaik vannak, s ezek a templomok viszont emelik s nevelik a nép vallásos érzületét. Azért kérek, k. h., legyen érzéketek s szívetek az Isten háza iránt s iparkodjatok, hogy templomaitok szépek, tiszták legyenek. Legyetek áldozatkészek s adjatok szívesen a templom szükségleteire; ha csak egy fillért dobtok is vasárnaponként a perselybe, adjátok azt azzal a szándékkal, hogy ezt az Isten-szolgálatra szánjátok s ha többet akartok adni vagy hagyni, kérek ne intézkedjék minden egyes külön a maga feje szerint, hogy az egyik vesz ilyen, a másik olyan gyertyát, vagy hogy Mária-szobrocskát vagy képet hoz Cellből vagy éktelen csinált virágot s azt szánja a templomnak; kár minden krajcárért, melyet ilyenre adtok; ha azt a templomnak juttatni akarjátok, akkor adjátok adományaitokat a plébánosnak, ki majd valami értékeset s igazán szépet vehet s adományaitokat elszámolja.

Mily sokat tehetnek továbbá a kántorok is az Isten-tisztelet emelésében, ha a népéneket művelik, ha kifogástalan szövegű énekekre tanítják be a népet s azokat jól előadatják. Sehol sem érzem az Isten-tisztelet fölségét úgy, mint azokban a templomokban, hol a nép szépen s szívből énekel. Ez az ének már magas lelki műveltséget jelent, s aki a népet emelni s lelkét finomítani kívánja, az ne felejtse, hogy jó népénekek nagy szolgálatot tehet a művelődésnek is.

Templomról s külső Isten-tiszteletéről szólva nem hagyhatom szó nélkül azt sem, hogy voltaképpen a mi templomainkban folytonos Isten-tisztelet folyik, mert ott imádkozik, ott ad hálát, ott mutatja be engesztelését a köztünk lakó Úr Jézus. Nem is értem, hogy hogyan is lehetnek katolikus templomok, a köztünk élő s imádkozó s velünk közlekedő Úr Jézus lakóházai egész nap zárva, s érzem, hogy a hitnek szelleme ezen megütődik s kívánja, hogy lehetőleg nyitva legyenek s a hívek oda időnkint betérjenek. Ha csak egy percre is betérnél, mikor a templom mellett elhaladsz s üdvözlőnéd az Urat, jól esnék neked. Azért már csak legyünk azon,

hogy a templom nyitva álljon, mert az nem a senki háza, hanem lakóház, Krisztus lakik benne. Ott ég a főoltár előtt az örök lámpa, — égjen mindig — s ott él az Oltáriszentségben az örök szeretet, az ki nem alszik soha ; mikor bemegyek a templomba s meglátom az örök lámpa szende fényét, akkor lelkem már az örök szeretetre gondol s melegszik rajta. — Ha pedig be nem térhetek, elmenve a templom előtt kalapomat emelem meg, mintha üdvözlőlném Krisztust magát, vagy ha távol járok s a harangszót hallom, akkor is Krisztusra gondolok, ki ott a torony mellett lakik s figyelmeztet : imádjatok s imádkozzatok !

A külső s belső Isten-tiszteletnek ezt a szellemét szeretném látni mindenütt, ahol imádságról, Isten-szolgálatról, valóságos gyakorlatokról van szó, s ezt kötöm szívetekre s kérlek, *tartsátok meg a litániákon, körmenetekben, búcsújáratokon, temetéseken*, s most ez utóbbira akarok kitérni. Mily szomorú látvány az arra a szegény elhunyt, kinek a lelke tán itt a koporsó körül jár, ha fecsegve, trécselve mentek egymás mellett, s ahelyett hogy imádkoznátok érte, nem is gondoltok rá. Pedig a temetést végtisztességnek hívják ; de az emberek rendesen tiszteletet, szentelt fájdalmat ugyancsak keveset mutatnak az elhunytnak. Ezzel szemben azonban valóban emelő s vigasztaló látvány a temetés, ahol szép rendben, imádkozva kísérik a halottat sírhelyéhez ; ahol mindenki a halott emlékét hordja lelkében s imádkozva s a testvéri szeretetnek szép megnyilatkozásával búcsúzik el tőle. Fölszólitlak titeket, kedves híveim, hogy ahol a temetést nem tartjátok meg ily módon, ott egyeztetek meg plébánostok közbenjöttével, hogy ezentúl rendben járva s imádkozva kíséritek ki halottaitokat végső nyugalomukra.

Itt megemlítem azt is, hogy dicséretes dolog, ha vallásos érzülettel viseltetünk *a temető s a sírok iránt*, miután ezek nekünk szent helyek. Temetők, melyeket alig határol árok, alig kerít sövény, gondozatlan sírok, melyeken nem nő virág, fájdalmasan érintik lelkünket. Hiába görbülnek a sírok felett azok a keresztek, nem emlékeztetik, úgy látszik, az életben maradottakat kegyeletre ; azokat a sírfömliratokat pedig, hogy itt nyugszik ez meg ez, meg kellene toldani azzal, hogy itt nyugszik, de nyugtában is panaszt emel vérei, gyermekei, rokonai ellen, akik meg sem kapálgatják a sírhalmot, nem plántálnak rajta egy rozmarinszálat sem. Ha a sírokat gondozzuk, akkor, kedves híveim, a lelkünk is közelebb áll majd az elhunyt lelkéhez, jól fog esni imádkoznunk s néha

napján misét szolgáltatunk értük. Vegyük lelkünkre e túlvilági intelmet!

Mikor azonban így buzdítlak, kedves híveim, a vallásosságnak belső s külső gyakorlatára, nagyon kell hangsúlyoznom, hogy azért mindez az áhítat nem cél önmagában, hanem csak eszköz, eszköze a krisztusi életnek, eszköze a javulásnak s az erényben való haladásnak, s aki Istent imádni akar lélekben s igazságban, ahogy azt az Úr Jézus köti lelkünkre, annak mindig szem előtt kell tartania az áhítatnak ezt a gyakorlati, életre való irányát. Miután pedig e részben is sok hibát látok, azért rá akarok mutatni még itt is egyre-másra, amit okvetlenül kerülnünk kell.

Kerüljük az áhítatban először is a *csalódást*. Csalódik az a vallásos ember, aki áhítatának értékét csakis érzelmeinek édessége s melegsége szerint méri, aki azt gondolja, hogy nem jól imádkozott, ha törekvése s összeszedettsége dacára nem jutott el édes érzések vigasztalásához. Mindenesetre jól tesszük, ha érzéssel is kívánunk imádkozni; de ne helyezzük a vallásosságnak súlypontját érzésbe, mely tulajdonképen az akarat odaadásában s hűségében rejlik. Erre a hibára különösen a nőket kell figyelmeztetnem. A nők ugyanis érzelmesebbek mint a férfiak, s mivel a valláshoz mély érzés kell, azért azt látjuk, hogy a nők az érzést illetőleg vallásosabbak is. De nagyon tévedne, aki a vallást, tehát az áhítatot is, csakis érzésbe helyezné; tévedne, aki csupa érzéstől a mély meggyőződésről, az erős, odaadó akaratról s az életről megfeledkezne. Vallásos, tehát áhítatos a szó igaz értelmében csak az, aki meggyőződést és érzést, szívet és életet egyesít. S e részben elmondhatom a vallásosságról s az áhítatról azt, amit egy híres bölcsező az igazságról mondott, hogy az igazságnak nincs neme, az se nem férfi, se nem nő, hanem olyan, mint az Isten anygala; az igazi vallásosság is ilyen; nemcsak nőies, de nem is csak férfias, hanem nőies és férfias egyben; szív is, lélek is: szellem is, élet is. Imádkozunk tehát úgy, hogy ha nem is találunk imánkban mindig vigaszt, de hódolatunk, hűségünk s odaadásunk az Úr iránt mindig kifogástalan legyen.

Más nagy hiba a vallásosságban az önfejlőség, melybe azok esnek, kik szeretnek imádkozni, szeretnek elmélyedni, de a maguk feje szerint igazodva az anyaszentegyház szokásaihoz nem alkalmazkodnak; az ilyenek misére nem járnak, a gyónást évszámra elmulasztják s az egyház Isten-tiszteletéről azt tartják, hogy az csak külső forma, melyet elhanyagolni nem

nagy baj. Ezekben hiányzik a gyermeki lelkület s így meg nem értik, hogy a vallásosságban is mint mindenben a főszabály az, hogy az Isten szent akaratához szabjuk eljárásunkat s itt is azt keressük, hogy mit akar tőlünk az Úr. A vallásosságban is a főérték az engedelmesség. Ha az ember csak úgy ájtatoskodik, ahogy kedve tartja, — ha inkább hétfőn vagy szombaton megy misére, mint vasárnapon, s ha inkább akkor megy a templomba, mikor nincs mise, vagy ha jár a misére, de a misében az áldozást soha sem végzi, az ilyen ember a vallásosságból kifelejtette az engedelmisséget. Pedig Jézus azt mondja nekünk: add nekem, fiam, *szívedet*; mutasd meg, hogy le tudod értem törni kedvedet, mutasd meg, hogy igazán szeretsz s úgy imádkozol, hogy akaratodat felém hajlítod. Különb is, k. h., úgy-e ami fő gondunk s vágyunk az, hogy Jézus neveljen minket s irányítsa mindenben; de ha ez a mi vágyunk, akkor vallásos gyakorlatainkban se vegyük ki magunkat kezei alól. Neveljen minket az Úr, mi fogadjuk meg szavát s azt akkor tesszük meg, ha mindenben az egyházhoz ragaszkodunk s az egyház szerint igazodunk. Egyeztessük meg tehát vallásos gyakorlatunkat az egyház törvényeivel s ne keressük magunkat, hanem Istent.

De még azzal sem érem be, hogy vallásosságunk az egyház szerint igazodjék, hanem mindennek fölött sürgetem, hogy ne legyen *üres forma*, ne legyen *szokás- és gépszerű*, hanem legyen benne s minden gyakorlatában szellem és élet, lélek és erő. Látszassék meg azokon az imádkozókon, hogy Istennel közlekednek, — látszassék meg azokon a misét hallgatókon, hogy Jézus áldozatos szellemével töltekeznek, — látszassék meg azokon az áldozókon, hogy Krisztust vették s ő él bennük. Mert mit mondjunk k. h. azokról, kik sokat imádkoznak, de életükben semmiben sem különböznek azoktól, kik nem imádkoznak? Hát lehetséges-e az, hogy valaki szívvel imádkozzék s Istenhez közeledjék s ne merítsen belőle lelket, melyet kivigyen magával az életbe s ott érvényesítse erényekben? Vagy mit mondjunk azokról, kik a szentségekhez járnak s hiszik, hogy a kegyelem forrásai nyílnak meg ott számukra, de nem készülnek azokra jól elő s megszoknak misét, szentáldozást, szentséget, s nem lendít rajtuk sem ez sem az? Ime így lesz az áhítat gyakorlata, a szentáldozás s a szentséghez való járulás üres forma, mely nem szentel meg s nem visz előbbre igazán, holott át kellene járniok szívünket s hasonlóbba kellene átalakulnunk Krisztushoz s Istenhez. Tegyük tehát szert erős s igaz vallásosságra, mely ragasz-

kodik az egyház formáihoz is, de mindenek előtt tartalmat s erőt sürget a formába. Aki így tesz, az életével adja legszebb magyarázatát a vallásosságnak s áhítatnak.

Ezek volnának az útmutatások, melyeket vallásosságtok kifejlesztésére nyujtok, nemkülönben az intelmek, melyekkel meg akarlak óvni az elfajulástól. Végül csak azt mondom: legyen Krisztus vallásosságtoknak mestere s áhítatóknak irányítója s járjon ő s álljon ő előttetek, mikor Istent keresitek. Vegyetek részt a szentmisében úgy, mintha csak az utolsó vacsora termében térdelnétek előtte; járuljatok a szentáldozáshoz úgy, mintha szent testét az ő kezéből vennétek; hallgassátok s olvassátok az evangéliumot úgy, mintha azt az ő ajkairól hallanátok; járuljatok a szentgyónáshoz úgy, mintha maga Krisztus illelné s gyógyítaná lelketek sebeit s gyakoroljátok ezt mind az anyaszentegyházban az egyház tanítása, vezetése, irányítása szerint; áldozatok úgy, mintha a katakombákban Szent Pál térdelne mellettek, gyónjatok úgy, mintha Magdolnával síratnátok bűneiteket, imádkozzatok úgy, mintha a középkor sötét templomaiban Szent István vagy Szent Erzsébet imádkoznék veletek; legyen vallásosságtok mély, igaz, legyen katolikus, hogy azután egészen krisztusi is lehessen. Amen.

Székesfehérvár, 1909 február 17.

8.

Hogyan élhet az ember a hitből?

Krisztusban Szeretett Híveim! Mult évi, nagybőlti pásztorlevelemben a vallásosságról s annak néhány gyakorlatairól szóltam s örömmel láttam, hogy e szózatom nem hangzott el a pusztában, hanem visszhangot keltett, sőt leveleket kaptam a hívőktől, melyekben megköszönik szorgoskodásomat s ugyanakkor fölkérnek, hogy írjak erről megint s fejtssem ki tüzetesebben, hogy hogyan is élhet hát az ember hitből s hogyan nevelheti magát az Úr Jézus érzéseire. E levelekben megnyilatkozott a krisztusi élet vágya s olvasásukkor majd úgy éreztem magam, mint a családatyja, ki gyermekei körében asztalhoz ül s minden oldalról hallja az esengő szót: Kenyeret, Atyánk, adj kenyeret! Majd megint úgy tetszettem magamnak, mintha tanító volnék, akinek tanítványai nem gyermekek, hanem meglett emberek, emberek, kik az iskolapadokban szorongva türelmetlenkednek s modogatják: Mester, betűket már betűztünk eleget; hittant is tanultunk; a káté elnyűtt kezeink közt; ne vedd hát rossz néven, hogy az ólmos betűre, a sok szép szóra ráuntunk; szűk ez nekünk mint az iskola padja; a padba nem fér a testünk s a betűkbe nem fér bele szívünk; élet után kívánczozunk. Taníts hát rá a tanban rejlő életre, a krisztusi élet gyakorlatára. Múltánylom, k. h., ezt a ti kívánságotokat; igazatok van, mikor lelketeknek kenyeret kértek s ugyancsak igazatok van, mikor életet kívántok. Hiszen érzem én, érzitek ti, hogy a kereszténység még nem vált vérünné; sokat tanultunk ugyan könyv nélkül, megtanultuk a kátét; megtanultuk, hogy mi az Isten, kicsoda Krisztus, micsoda a malaszt, a szentmise; de megessett velünk is, hogy ha tudtuk is elmondani, de nem tanultuk meg átérezni; megtanultuk könyv nélkül, s ugyancsak tudtuk szív nélkül; vagyis azon vettük magunkat észre, hogy van valami tudás a fejünkben, de nincs érzés a szívünkben; tudunk valamit, hiszünk is, de érzés nincs a hitben, mi azt át nem éljük. Pedig a kereszténység nem ez a száraz tudás, nem

ez a terméketlen hit, hanem tűz, szellem és élet. Érzitek ti, k. híveim, s érzem én, hogy a vallás nem külsőség, nem is szó és beszéd, sőt még gondolat s tudás sem, legalább nemcsak az, hanem hogy a vallás meleg, erős, édes élet s hogy Krisztus híveinek Krisztus életét nem tudniok, Krisztus példáját nem nézniök, hanem Krisztust magát, igazságát, kegyelmét kell átélniök s megtapasztalniok. Azért mondotta Szent Pál: azt éreztétek, amit Krisztus érzett, vagyis, amit az Úr érzett, azt nektek is át kell éreznetek s amin az Úr átment belső lelki világában, lelki életének megtapasztalásában, azt nektek is meg kell tapasztalnotok. Mindegyiknek közölünk, mindegyiknek külön, nekem magamnak kell azt átéreznem s azt átélnem; más azt helyettem meg nem teheti; mint ahogy senki sem élhet más helyett, hanem mindenkinek önmagában kell élnie. Arra akarok tehát tanítani, k. híveim, hogy *mit kell megtapasztalni mindenkinél önmagában s minél kell történnie benne, lelkében s öntudatában, hogy a kereszténység benne nem szó és beszéd, hanem tett és élet legyen, s erre a célra, erre a fontos fölvilágosításra van szentelve e levelem.*

Azon nem fogtok csodálkozni, ha mondom, hogy a tudás s az ismeret csak kezdete a vallásos életnek s hogy az ismeret az az első gyökérszál, mellyel a hit lelkünkbe belekapaszkodik. Ez a gyökérszál megered lelkünkben már édesanyánk ölén, mikor mind kisdedekek beszél a jó Istenről, s a kis Jézusról s az őrzőangyalról; ez a gyökérszál izmosodik bennünk oltáraink s szentképeink szemléletétől; az év ünnepei, a harangszó, az útfélen álló keresztfa a hit gondolatait ápolják bennünk; még keresztnevünk is szentekre emlékeztet. Tagadhatlan nagy kegyelme a gyermeknek, ha szülője szent buzgósággal csepegteti a hitet lelkébe, s nagyon kérem az anyákat s az édesapákat, hogy beszéljenek gyermekeiknek gyakran Istenről, Krisztusról s a Szent Szűzről s oltásá lelkükbe a gyermek Jézus szeretetével a kötelességérzést; legyenek ők a családban Krisztus apostolai. S később is, mikor a gyermekek már iskolába járnak, bizonyára szent kötelessége a szülőnek arra nézni, hogy a gyermek a kátét jól megtanulja s hogy azt otthon is tanulja; kell, hogy a szülők ki is kérdezzék, amikor ráérnek, gyermekeiktől a leckét, hogy ezáltal a gyermek szívében, de meg a maguk lelkében is fölújtsák mindazt, amit Krisztus Urunk tanított, az apostolok hirdettek s a közönséges, apostoli anyaszentegyház, hogy higgyük, elénk ad. Nincs ember, aki rá nem szorulna, hogy világítson neki Krisztus s mutasson neki utat; a fölsé-

ges igazságokkal szemben gyermekek vagyunk mi mindnyájan, kiknek folyton tanulniok kell, kiknek az elmélyedés a hit igazságaiban annyi, mint fölvilágosítás és fölüdülés, s boldog ember, ki alázatos lélekkel s készséges szívvel veszi s zárja magába a hit igéit, tudván azt, hogy ezek az erős, isteni s örök életnek magvai.

Igen, a magvai, de csak a magvai! A magban ugyanis le van kötve még az élet, s annak abból ki kell zsendülnie: ép úgy a hitigazságok ismeretében még csak a lekötött, tehát ki nem fejlesztett étellel állunk szemközt. Tudni nem elég; érezni, élni, megtapasztalni kell mindazt, amit az ember hisz. Tudhatja valaki könyv nélkül az egész kátét s az egész bibliát; de mi haszna a tudásnak, ha nem él belőle. Mi haszna a betegnek tudni, hogy mi az egészség, ha az az egészség nála csak ismeret, csak emlékezet, s ha valóságban betegség gyötri; íme, az ilyen tudja, hogy mi az egészség, de azt át nem éli. Mi haszna az éhesnek látni a terített asztalt, ha ahhoz hozzá nem ülhet, a tudástól ugyan nem lakik jól. S ugyancsak mi haszna a törvényszék foglyának kinézni a tömlőc ablakából s látni a vásártéren sürgő-forgó népet; ezek szabadok, ő meg fogoly; ismeri az ő szabadságukat, de amellett nyögi a maga rabságát; ő csak tudja, hogy mi a szabadság, de nem élvezi azt. Szakasztott úgy áll a dolog a hitben is. Mit használ tudni, hogy mi az Isten, kicsoda Krisztus, mi a malaszt s az örök élet, mit használ el is mondani, ha nincsenek meg szívünkben s ha meg nem tapasztaljuk a valóságban e hatalmakat. Ez az a terméketlen tudás, melynek nincs gyümölcse. Ilyen ismerete az ördögnek is van; ismeri az Úr Jézus életét, ismeri a szentek lelkületét, jól tudná elmondani a hitigazságokat; de mindez csak a lángész tükrözése a lelken, a szív s az élet melege nélkül. Távol legyen tőlünk ez az ismeret, mely az életet elfojtja s a kegyelem tavaszát leperzseli. Mi ezzel szemben inkább azt tudjuk, hogy gondolat, ismeret és hit is arra való, hogy azokat átéljük, s követni akarjuk e részben a híres Berulle bíborost, akinek életrajzában olvassuk, hogy mihelyt valamit átértett a hit igazságaiból, azonnal Istenbe merült, hogy a megfelelő érzéseket is fölébressze s gyakorlathá átvigye; követjük a híres karthauzi Dénest, ki roppant sok könyvet írt s életrajzában mégis azt olvassuk, hogy csak azért akart tudni, hogy jobban szeressen; minél többet akart érteni, hogy annál melegebben s lelkesebben éljen.

Mindezzel csak azt akarom hangsúlyozni, hogy igenis nagy szükségünk van rá, hogy a hitet jól ismerjük s abban

elmerüljünk ; már csak azért is, mert ismeret nélkül lelkünk meg nem indul s így természetünk is s az Isten parancsa is követeli tőlünk, hogy lássunk, tudjunk, ismerjünk. S mégis, k. ker. híveim, a mai világ főhibáját s a vallásos élet sorvadásának s ennek a mi szent, édes kereszténységünk gyöngeségének okát, főokát, nem abban látom, hogy nem tudunk eleget, hanem abban, hogy nem éljük azt át, amit tudunk. Igaz ugyan s ismételten fölpanaszolom, hogy némely katolikus szégyenletesen keveset tud hitéből, de ki merem mondani a bátor szót, hogy voltaképen minden ember tud annyit, hogy szentté válnék, ha átelné azt, amit tud, ha a hitet életbe átvinné. S épen azért ezt kell mindenekfölött sürgetnünk s én is ezt sürgetem s erre akarok e pásztorlevelemben rámutatni. *Tetteket, k. h., tetteket ; elsorvad a lélek, melynek nagy tettei nincsenek ;* elsorvad a vallásos élet, mely tenni elfelejt. Mikor pedig nagy tetteket említek, ne zavarodjatok meg ; mert nem világias értelemben, hanem a szó Isten előtt igaz értelmében veszem azt, hogy nagy tetteket kell gyakorolnunk ; előttem ugyanis a legnagyobb tett a krisztusi élet, s ennek a krisztusi életnek *néhány nagy tettét akarom most ismertetni*, melyeket mindenki végezhet, melyeket mindenkinek végeznie kell ; aki pedig azokat tényleg megteszi, az oly nagysággá fejlődik, melyet Isten becsül, szeret s egykor megkoronáz.

Az első nagy tett, melyet a léleknek, a belső embernek meg kell tennie, az, hogy öntudatosan Isten elé lépve magát s mindenét az ő föltétlen, korlátlan uralma alá hajtja, — hogy lelkét s üdvét kezeire bizza s mélyen átérzi : «Én Istenem, én mindenem, kezdetem s végcélom, leheletem s napvilágom, utánad megyek s téged követlek !» *Az odaadás e tételt hitnek hívják ;* hit tehát nem ismeret, nem tudás csak, hanem a hit nagy tett, még pedig a lélek eligazodása s odaadása a végtelen Istennel szemben. Az ember sok mindenfelé igazodhatik s életét a földön különböző hivatásoknak s életpályáknak szentelheti, de a végcél tekintetében mindenkinek kezdet óta tisztában kell lennie azzal, hogy az ő célja, sarkcsillaga, az ő ura és mestere az Isten ; neki adja át magát. Lehet valaki pap vagy katona, lehet földműves vagy iparos, lehet férjes vagy nőtlen ; ugyancsak hallgathat tudományban, művészetben, pártéletben ilyen vagy olyan híres emberre ; egészség, betegség, dolgában rábízhatja magát erre vagy arra a neves doktorra ; de az élet célját s értékét s értelmét illetőleg csak egyre hallgathat, Krisztusra ; csak egynek kezére, s szívére bízhatja

magát, Istenére. A lélek útjain neki Krisztus világít s ő rendületlenül s híven jár nyomában.

Ezt a nagy tettet nem lehet megtenni csak ésszel, hanem ezt szívvel, akarattal s a lélek teljes erejével kell megtenni. Ahol szív, akarat, egész lélek nincs e tethen, ott megint csak üres szavakkal bibelődünk, de az élet s az erő messze jár tőlünk. Mert szentigaz, hogy nem attól vagyok én keresztény, hogy tudom, hogy az Isten örök s végtelen szellem, minden létnek kútfeje és gyökere, s ugyancsak nem attól vagyok Krisztus híve, hogy tudom, hogy őbenne megtestesült az Isten második személye; hanem keresztény a tettemtől vagyok, mellyel Istent átkarolom s átérzem, hogy ki ő nekem, hogy folytonos eredetem, Atyám, Uram, erőm, reményem boldogságom. Keresztény én a tettemtől vagyok, mellyel Krisztus lelkét vettem s világosságában járok s életerejétől melegszen. Világosságom, tüzem, atyám, anyám, szerelmem, lelkem, életem ő. S mindez tapasztalatom és tettem. Úgy vagyok vele, mint egyáltalában az étellel. Az élet a legnagyobb s legértékesebb valóság s azt én elsősorban nem tudom, nem értem, hanem élem! Hogy van világosság, azt nem tanultam könyvből, hanem azt látom, s lelkem örül neki! Hogy a tűz lobog, hogy ragyog és éget, azt nem könyvből olvastam ki magamnak; hanem azt megéreztem s megtapasztaltam s érzem s tapasztalom, valahányszor feléje tértek! Hogy mi nekem atyám, anyám, ahhoz nem kellett papír és betű; ott volt a meleg élet, s én azt nem tanultam meg sem könyvből, sem mástól, hanem mielőtt tudtam is, már átéltem s átélveztem: hát épúgy átélem s átélvezem azt, hogy ki nekem az Isten s az ő imádandó Fia, az én testvérem, az Úr Jézus Krisztus; érzem s átélvezem azt, hogy ahogy a forrás vize buggyan vízhólyagokban a mélységből, úgy fakadok s eredek belőle én; úgy függök tőle s szent akaratától. Érzem s átélvezem, hogy Krisztus lelke, a Szentlélek előmlik bennem mint világosság, végig suhan rajtam mint tűz, s világossága nekem biztonság s melege nekem öröm és újhódás. Érzem s átélem, hogy Isten nekem atyám, anyám, s legnagyobb gyönyörűségem az, hogy átélvezhetem s szerethetem őt. Természetesen szerinte s kinyilatkoztatása szerint igazodom el mindenben; hiszem azt, amit az egyház tanít; de ez az én hitem nem valami elvont gondolat és állítás, hanem valóság; nagy tette és ténye lelkemnek; eleven kapcsolatam a végtelen Istennel, amilyen kapcsolata van tudómnak a levegővel, mikor lélekzem; amilyen kapcsolata van

szememnek a világossággal, mikor látok. Lélekzeni nem annyit jelent, mint tudni azt, hogy mi a tudó s mi a levegő, s látni nem annyit jelent, mint tudni azt, hogy mi a szem s mi a fény, hanem lélekzeni s látni is annyit jelent, mint valóságos kapcsolatokban, valóságos hatások és visszahatások alatt állni, szóval annyit jelent, mint élni; hát hinni is annyit jelent, mint Isten világosságában élni, azt élvezni, abban megnyugodni!

Ha így élünk a hitből, akkor az a hit nem tan és szó, hanem tett és valóság lesz; akkor az a hit nem lesz távol, messze tőlünk, nem úszik majd magasan, egy más világ felhői közt, hanem közel lesz, bennünk lesz, mienk lesz! Közel lesz az Isten, bennem lesz! Mert tény, hogy okoskodással föl nem érem; de megfogom, mikor átérzem s átélem. Mily gyöngé s vérszegény fogalmaink vannak róla, s ezeken át nézve őt, ugyancsak messze van tőlem, végtelenül s megközelíthetetlenül messze; de mily közel van, ha Kempis Tamással átérezhetem azt, hogy «én Uram-Istenem, te vagy javakincsem s én édes, édes mindenem. S ki vagyok én, hogy hozzád szólni merjek? Én szegénynél szegényebb kis szolgád és hitvány férgecske, sokkal szegényebb és gyarlóbb, hogysem eszemmel felérném és szóval kifejezni merném. Te vagy egyesegyedül jó, igaz és szent; te mindent tehetsz, te mindent adsz, mindent betöltesz, az egy bűnöst hagyva magára üresen. Emlékezzél nagy irgalmasságodra s töltsd telestele szívem szent malasztoddal, ki nem akarod, hogy üres legyen alkotmányod» (III. 3, 5). Mily közel itt az Isten, oly közel, hogy szólok hozzá, közlekedem vele s eltölt engem!

Igy vagyunk Isten minden tökéletességeivel. Vannak gondolataim azokról is; de az nem elég, nem megyek velük sokra; sőt nehézségről nehézségbe ütközöm; azonban minden nehézséget megoldok vagy jobban mondva, elkerülök, ha átélem a nagy Istent. Így pl. mit csináljak vele, a mindenhatóval, a végtelennel, az örökkévalóval, míg értelmem forgatja e fölfoghatatlanságot; de ha imádom, s megalázódok, s ha örülök neki s elmerülök benne, akkor eltaláltam hozzá, sőt benne vagyok; mert megint csak igaz, hogy «ha semmiségem mélyére szállok s felhagyok minden önérzettel, ha magamat a tiszta valóság szerint minden izemben pornak vallom: megkönnyörül rajtam a te kegyességed, szívemhez fér világosságod fénye s minden még oly csekély önérzetességem alámerül s örökre elvész semmiségem örvényében» (III. 8, 1).

Igy vagyok a Szentháromsággal is. Ember e titkot, a

végtelen Isten belső életét, nem érti ; de ha átélni iparkodom azt, amire ez a szent titok figyelmemet fordítja, akkor mindjárt tudok vele mit tenni. Mert a Szentháromság titka végre is azt mondja, hogy három személy van az egy Istenben, Atya, Fiú és Szentlélek. Ha kérdem, hogy mit jelent az, hogy személy, hát a legjobbat találtam el, ha azt mondom, hogy személy az végre is olyan valaki, akihez szólni, akivel beszélni, akit valamire kérni s akit szeretni, akihez futamodni lehet, s aki viszont jó, szóba áll velünk, felel nekünk, segít rajtunk ; szóval, akivel viszonyba lehet lépni s akinek szintén viszonya van hozzánk. Személyes viszony köt minket emberekhez, szülőkhöz, rokonokhoz, feleséghez, férjhez, gyermekhez, hát a végtelen Istenben is három ilyen van, kihez minket személyes viszony fűz. Viszonyban állunk Istennel mint Atyával, ki mindenek Atyja s eredete, aki az én atyám is ; kitől való létem, tudatom, értelmem világa s szívemnek melege. Viszonyban állunk Istennel mint Fiúval, ki ember lett s Megváltóm lett, testvérem lett, hogy mesterem legyen s lelkét adta nekem ; ajkainak mézét adta az evangéliumban ; szemeinek tekintetével vonzott, lépte-nyomával taposott utat ; vérért is ontotta értem, s miután elbúcsúzott, hogy elmegy, mégis köztünk maradt, itt van, köztünk van a szent-séges Krisztus, akit meg lehet látogatni s szívünkbe fogadni. Viszonyban állok a Szentlélekkel, aki mint az Atya s Fiú lelke fakad és hajt bennem, dolgozik bennem, előmlik rajtam s megnyilatkozik lelkem indulataiban, ő az én olajom, s az én vigaszom. Itt tehát a Szentháromság titka is arra való, hogy azt átéljem, vagyis, hogy ily hármas viszonyom legyen s viszony nekem annyi, mint élet. Igen, meleg, való élet ; mert viszony nekem annyit jelent, mint adni magát s venni mást ; átadni lelket, szívet ; közeledni, odalépni, egyesülni ; viszony nekem annyit jelent, mint életet kívánni s életet venni ; kívánni azt, ami legjobb és legédesebb bennünk ; szeretni, függni máson, eltetni vele s bírni őt. Mikor így átadom magamat a Szentháromságnak, akkor fogom meg ; akkor érzem, hogy itt van, hogy áthat, hogy eltölt, hogy felelget s én megpihenek benne s kielégítésemet találom benne. Maga az a körülmény, hogy viszonyban állok a Szentháromsággal, mutatja páratlan, egyetlen értékemet, s minél jobban élem bele magamat abba, hogy ki az az Atya, Fiú s Szentlélek nekem s kije vagyok én neki, annál értékesebbé válik lelkem s gazdagabb lesz belső életem ; megtalálom magamat Istenemben !

Ezt a tettet kívánja tőlünk az Úr Jézus. Nem fogalmakat

akar, nem tudást sürget, mikor hitet követel, hanem teljes, lelkes odaadást; sürgeti azt, hogy teljesen s egészen, hogy mindenestül, egész valónkkal meggyökeresedjünk benne s fogjuk őt át, mint létünk gyökerét s élünk erejét s boldogságunk koronáját. Az evangélium természetesen igazság, tehát tan is, s azt ismerni kell; de az evangélium oly igazság, mely út és élet is, és senki sem ismerheti meg igazán, aki át nem éli. Az evangélium oly igazság, mely út; oly igazság, mely élet, Krisztus szava szerint: «én vagyok az út, az igazság és az élet.» Az úton járni kell; arra való az út, s bolond ember, ki az út szélére kiül s nézi, nézi és sohasem megy rajta; az olyan nem ér el sehová s nem ismeri még az utat sem. Az életet élni kell s még az élet fogalma sincs meg élet nélkül; csak aki él, tudja, hogy mi az élet, s tudása is nem onnan van, hogy okoskodik, hanem onnan, hogy tényleg él; ő maga egy darab élet. Krisztus után kell tehát tényleg járnunk, mert ő az út; Krisztus életét kell átélnünk, mert ő az élet, hogy aztán meg is ismerjük őt igazán, őt, ki az igazság.

Tehát tenni, k. h., tenni, megtenni a vallásos élet első nagy tettét. Adjuk át magunkat Istennek, — bízzuk rá magunkat, — legyen ő világosságunk, legyen hordozónk, legyen életünk! Nagyon szeretnélek, k. h., erre a nagy tetre rásegíteni, hogy átadnátok magatokat Krisztusnak fönttartás nélkül, teljes szívvel s lélekkel, hogy megnyugodnátok benne úgy, mint hogy a vak megnyugszik vezetőjében, kiről tudja, hogy meg nem csalja s el nem hagyja, s ha úgy ragaszkodnátok Krisztushoz a mi a hitet illeti, hogy rábíznátok magatokat szavára, az evangéliumra; rábíznátok magatokat szívére, melyből az utolsó csepp vér is a tietek s rábíznátok magatokat kezére! Erős kéz az, biztos kéz az, akit megfog, azt úgy viszi, hogy elbírja s el nem ereszt senkit, aki el nem hagyja.

De ismétlem, ezt az odaadást meg kell tenni, vagyis nekem magamat kell Krisztusnak a hitben odaadnom; azt én teszem meg s senki más helyettem. Rá kell bíznom magam, még pedig föltétlenül. Úgy vagyok ezzel, mint ahogy vannak, kik a nagy városok három-négy emeletes házaiban fönt a felső emeleten rekedtek, mikor az alsó emeleteken tűz van, mikor ég a lépcső s lemenni nem lehet; ilyenkor a tűzoltók mentőponyvát feszítenek ki az utcán s biztatják azokat a kétségbeesetteket, kik a negyedik emelet ablakaiban állnak s kezeiket tördelik és segítségért kiáltanak; biztatják őket, hogy rajta, ugorjanak le a mentőponyvára, ott nem történik bajuk. Hát bizony nehéz elhatározás az, leugrani

a negyedik emeletről ; de a ház ég, más kiút nincs ; meg kell tenni, le kell ugrani. Úgy vagyunk mi, k. k. híveim, a világban : körülöttünk sötétség, sok örvény, sok veszély ; nem látunk biztosan s világosan semmit, sem az útból, sem a célból ; de íme, Krisztus jön s mondja : én vagyok a világ világossága ; én vagyok az út, aki engem követ nem jár sötétségben ; rá kell tehát magunkat szánunk s azt mondanunk : te vagy az én világosságom, te utam, te reményem ; te céloom és erőm, te vigaszom, utánad megyek s téged követlek ; megteszem, mert akarom ; hiszek, mert akarom ; hitem tett és odaadás, teljes átadás !

Boldog lélek, ki ezt teszi ; tette jó tett, tette üdvösség s Krisztus maga hálát ad ezért : «Hálát adok neked Atyám, mennynek s földnek Ura ; mert elrejtetted ezeket a bölcseségtől és okosaktól s kijelentetted a kisdedeknek» (Máté 11, 25). Amit oly sokan vélt bölcseségben meg nem találtak, amit okoskodva el nem értek, azt megtalálták azok, akik a föltétlen odaadás nagy tettét végrehajtották, vagyis akik nem beszélni, nem okoskodni, nem tudósok lenni akartak, hanem akik tenni akartak s megtették azt, hogy szívvel-lélekkel átadták magukat.

Menjünk már most tovább és soroljuk föl a vallásos ember többi tetteit is. *A másik nagy tett*, melyet nem elgondolni, nem elképzelni, nem megérteni, hanem megtenni kell : *a lélek fölzsabadítása bűneinek tudatától.*

Legnagyobb bajunkat, legsorvasztóbb gondunkat úgy fejezzük ki, hogy mellünket verve mondjuk : én vétkem, én vétkem, én legnagyobb vétkem. Igazán szegény ember, akár koldus, akár király legyen, a bűnös ember, s mindegyikünkről igaz, hogy «nincs miben dicsekedned, de van sok miért magad porig aláznod ; mert értednél-véltednél gyarlóbb vagy». Tudom ugyan, hogy ezt sokan nem érzik, de azért végig sír az emberiségben ez a panasz, a bűn tudata, s hallatszik a bukott ember fohásza a legjobb szívek mélyéből, mely szabadulást keres s bocsánatért eseng. «Ki ad nekem könnyeket, hogy sirjak, hogy lelkem fakadó vizeiben tisztuljak», — kérdi a régi bűnbánó s a próféta nem csitítja, hanem inkább buzdítja : sirj, sirj, sirasd lelkedet, mintahogy az anya siratja egy-szülöttjét, mint ahogy a jegyes jegyesét s kifejezést ad e borongó nagy gondnak s vágynak Krisztus is, mikor egyik példabeszédében előadja, hogy az ember úgy érzi magát Istennel szemben, mint az a szolga érezte magát Urával szemben, kinek több millió korona adóssága volt ; ezt az adósságot

ugyan le nem fizethette volna, ha verejtékét is s minden vére cseppjét pénzzé teszi. Annak a szolgának mást kellett tehát tennie; de tennie kellett; le kellett borulnia, szíve bánatát kellett kiöntenie, meg kellett alázódnia s kérnie kellett az urat, hogy engedje el neki töméntelen adósságát. Ime, k. h., mindegyik közülünk bűnös, a lélek terhe van rajta; sok bűn s tökéletlenség borítja; sok hűtlenség vádja szólal meg szívében; de itt a nagy különbség az emberek közt, hogy némelyek csak elgondolják, hogy bizony nyomorult s bűnös az ember, — hogy bizony hitvány a világ erkölcs s jellem tekintetében, — de tenni nem tesznek; gondolkoznak, okoskodnak és beszélnek. Ezek nem az én embereim; ezek nem az Isten szellemének hordozói; nekem ott is *tett kell*; nagy tetre kell szánnom magamat. Nekem a bűn nem szó és fogalom, hanem teher, mely alatt fölsikít a lelkem; aggódva nézek körül s átérzem rettenetes adósságomat; megborzong egész valóm az Isten fölségével szemben, aki az én bírám! Hej, az én bűnöm nem fogalom, hanem éltem gondja, melytől nehéz a fejem, s érzem, hogy mily nehéz volna, ha halálos ágyamon e tudattal hanyatlanám párnámra s ha nem volna akkor valaki, aki párnám alá dugná karját s nem tudná fölemelni úgy fejemet, hogy le is vegye a bűn terhét szívemről! A bűn terhét — rettenetes érzés ez, — ezt nem veheti le szeretett nejének lelkéről a hűséges gondos férj; ezt nem veheti le rólam anyám, atyám szeretete; hanem csak az az egyetlen, ki mindezeknél több is, jobb is, kihez nekem első sorban is közöm van, ki az én Megváltóm és Szabadítóm. S ez a Jézus felém jön, még pedig segíteni jön! Ó az én sötét éjszakámnak napja, ő az én szabadító Üdvözítőm! Hogy oly nagy s oly fölséges, én pedig oly bűnös s oly nyomorúságos, az engem nem ijeszt; sőt így kell annak lennie. Hisz a nap is nagy az égen és szép és ragyogó, s mégis az enyém s azért van az égen, hogy nekem, szegénynek világoskodjak s az a Krisztus is azért nagy és fölséges s azért megy föl, mint ragyogó nap, elsötétült lelkek egére, hogy tavaszt hozzon nekik s fölszabadulást az örök haláltól. A szántóföldön is a göröngyök alól kibontakozik a szík s fölemeli fejecskéjét, mintha mondaná: kicsi vagyok, göröngy alól való vagyok, de azért enyém a napsugár s az vonz engem a végtelen ég mélységeiből, húz, vonz s élni akar bennem. Az élet ez isteni törvényét kövesse, k. h., a bűnös ember is; ne okoskodjék, ne beszéljen, hanem tegye meg, érezze át, hogy Isten nem akarja a bűnös halálát, de várja a bűnös ember tettét, azt az

üdvöztető tettet, hogy forduljon hozzá, forduljon el a bűntől s forduljon hozzá, a szépség s fölség eszményéhez. Isten húz, Isten vonz, de a tettet nekem kell megtennem, nekem kell kilépnem úgy a bűn bűvköréből, mint a bűnösség alacsony érzetéből; nekem kell megtennem a lépést, nekem kell bűnömet Krisztus vérébe fojtanom.

Ezt *tenni* kell, nemcsak hinni s megérteni, de tenni. Tedd meg, hajtsd meg fejedet bűneid rengeteg terhe alatt s kiálts az Úrhoz: Uram bocsáss meg; engedd el adósságomat; én le nem robotolhatom, de te elengedheted. Hozzád fordulok, aki elfordultam tőled; s megnyugszom benned, mert te nem akarod a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen s éljen s én megnyugszom benned, mert bánok, tehát élek.

Ez a második nagy tett, a penitencia tette, mellyel a vallásos ember Isten elé lép, hogy tegyen s igazságot szolgál-tasson a megsértett isteni Fölségnek. Ez a tett a szívfájdalom, a bánat tette, melyet Krisztus rendelkezéséből abban is gyakorolunk, hogy bűneinket alázattal meggyónjuk, nagy vigasztalásunkra szolgálván az Úr Jézusnak ez intézményben is megtapasztalt szeretete, aki úgy ismerte szívünket, hogy tudta, hogy nekünk valamiképen közvetlen biztosítás, közvetlen megnyugtató is kell, s ezt a föloldozásban nyerjük, melyet hallunk s melynek boldogító megnyugtatója szívünkbe száll annak a vigasztos szónak nyomában, melyet a pap mond: «én téged föloldozlak». Mily nagy tett ez, kedves hűeim, a felszabadulás tette! Ismétlem, nem szó, nem beszéd, hanem tett, melybe beleállítjuk egész lelkünket, sötét gondjainkat, szenvedélyes vádjainkat, epedő aggodalmainkat; nem szó, nem beszéd, hanem tett, melyben a lélek szenved, hogy azután kitörjön a mélységből s fölszabaduljon, hogy Istenénél megnyhüljön s fölujjongjon.

A *harmadik nagy tett*, mely reánk vár s melyet meg kell tennünk, ha nem szóval, de tényleg vallásosak lenni akarunk, az, melyet Szent János evangelista így fejez ki: *Isten fiainak hivatalunk, hát legyünk is azok*. Mindegyik közülünk abban a tudatban járjon, hogy Isten fia, s váltsa ki a keresztyéniséget azzá a gyakorlati nagy tette: Krisztus egy lett közülünk, hogy mindnyájan testvérei legyünk s hozzá hasonlítsunk.

K. h., nagyon tudatában vagyok ennek a nagy mondásnak, s ha a világot veszem, sőt ha csak a keresztyéniséget is nézem s az Isten fiait s Krisztus hasonmásait keresem, fejcsoválva ismételtetném, hogy «Isten fiai» nagy szó, szép szó, de nem üres szó-e? Van-e ennek értelme s tartalma? Sőt

bevallom, hogy magamtól ajkamra sem merném venni, mert ellenkezik természetemmel szavakat használni, melyeknek értelmét a világban kiváltva nem látom; ellenkezik őszinteséggel nagyokat mondani, mikor körülöttünk a törpeség ijeszt. De hát értsétek meg, k. h., ezzel a nagy szóval is úgy vagyunk, hogy annak tettét, még pedig a mi tettünket lehet csak jelentenie, s hogy ha az a nagy szó üres, hát azért üres, mert a tartalmát mi magunk nem teremtettük meg. Nem hogy ellenkezik az Isten-fiúság az emberrel, nem hogy lehetlenség azt a világba beállítani, hanem azt az Isten-fiúságot nekem magamnak kell megragadnom, nekem kell érvényesítenem, nekem kell megtennem s átélnem. Mert fiúnak lenni, nem annyit tesz, mint fiúnak neveztetni s szólíttatni; hiszen az édesanya nevéen szólíthatja halott gyermekét is, pedig az már nem az ő gyermeke, az már csak volt, az meghalt; a gyermeknek, ha igazán gyermek s nemcsak a neve van meg, élnie kell; így tehát az Isten gyermekének s az Istenfiaknak is élniök kell. Isten fia tehát az, aki él, azt pedig nekem kell megint csak megtennem s más helyettem meg nem teheti; nekem kell az Isten-gyermek életét élnem; nekem kell valamikép isteninek lennem s félreértések elkerülése végett mindjárt hozzáteszem, hogy mivel nem lehetek emberlétemre természet szerint isteni, hát legalább lélek, még pedig Szentlélek szerint kell isteninek lennem.

Ezt a Szentlélek szerinti Isten-fiúságot jelzi az Úr, mikor mondja: «Aki nem születik vízből s Szentlélekből, az nem megy be mennyek országába»; vagyis az embernek lélek szerint Istentől kell születnie s ez újjászületésben új erőket olt az Isten a megigazult ember lelkébe; új világosságba állítja őt s ad hozzá «fölvilágosított szemeket» (Efez. 1, 18); új törekvéseket s vágyakat támaszt benne, «kimondhatatlan fohászzkodásokat» (Rom. 8, 26); új érzéket nevel benne, új «értelmet» ad neki (Ján. 5, 20); úgy, hogy valamint a születésben emberi természetet s így emberi értelmet, emberi érzéket, emberi hajlamokat és ösztönöket nyertünk, úgy a megigazult ember is az újjászületésben isteni hasonlatosságot ölt, amit megszentelő malasztnak hívunk. Ennek az újjászületésnek természetfölötti voltát azon vesszük észre, hogy nemcsak emberi, hanem természetfölötti, krisztusi gondolataink vannak; Krisztus a mi világosságunk, s hogy érzésünkben nemcsak ösztön s földi érdek szerint, hanem hitből vett indítások szerint igazodunk, Krisztus a mi életünk. Nincs is abban kétség, k. h., hogy az Isten közli magát s hogy

érintkezésben vagyunk vele, hiszen folyton tapasztalhatjuk, hogy nemcsak könyvekből s jó emberek tanácsaiból, hanem belső fölvilágosításokból is okosodunk. Van ugyan értelmünk, van akaratunk ; de nemcsak e természetes tehetségek, hanem e tehetségekben érvényesülő isteni indítások is vezetnek minket ; lelkünkben nemcsak természetes érzések járnak, hanem fakadnak ott a Krisztus által emlegetett élő vizek forrásai is. Lelkünk mélység, mely az Istenség örvényeivel érintkezik s e mélyégekből lökéseket, indításokat, elérzékenyüléseket, fölbuzdulásokat veszünk, melyek nem a kedélynek kiszámíthatatlan áramai, hanem az Isten benyomásai. Ezekre vonatkozik Szent Pál, mikor írja : «Az Isten szeretete kiöntetett a mi szívünkben a Szentlélek által, ki nekünk adatott» (Rom. 5, 5) s ismét : «maga a Lélek könyörög érettünk kimondhatatlan fohászokdásokkal» (Rom. 8, 26) s ismét : «elteltem vigasztalással, fölötte bővelkedem örömmel minden szorongatásunk mellett» (2. Kor. 7, 4.)

Már most kérdem tőletek, k. h., valóság-e ez az Istenfiúság vagy szép szó? S nem felelhettek másképp, mint az apostol bölcsességével, hogy akinek az Isten-fiúság szó, annak bizonyára üres és semmitmondó, de akinek nem szó, hanem tett, annak valóság, még pedig az Isten ereje. S lehet-e hát valóság számunkra is? Többször hallani egyik-másik művelt zsidótól, hogy nem keresztkedik meg, mert az a kis víz nem változtat rajta. Hát körülbelül ugyanezt mondta a régi írástudó, Nikodemus is Krisztusnak : Mímodon születhetik az ember — mondotta kételkedve Nikodemus, — ha már vén, s van-e arra hatalom, hogy egyáltalában újra szülessünk? De az Úr erősítgette, hogy igen is újjászülethetünk s kell is újjászületnünk, de hogy az Isten lelke kell hozzá s ezt a Szentlelket fogadjuk a keresztségben s egyáltalában a megigazulásban. A zsidóknak nem ezen, hanem inkább azon kellene méltán megütközniök, hogy hol vannak hát azok az újjászületett emberek, hol van a krisztusi érzés, a krisztusi hasonlatosság a keresztkények közt ; mert hiszen keresztkelt ember töméntelen sok van, de újjászületett embert keveset találunk. S igazuk van ; de a hiba nem az Isten lelkében s nem az újjászületés kegyelmében leledzik, hanem az emberekben, kik újjászületnek ugyan s kezdetlegesen s kikezdképpen megkapják az Isten-fiúságot, de azután nem nőnek, nem fejlődnek, hanem csúf törpék maradnak, törpéi és csufságai a keresztkénységnek. Az Isten lelke megindítja bennük az isteni életet, de ez élet hamar kihűl, hamar meg-

fagy ; megkapják a lelket, de nem foglalják le s nem élik át, nem dolgozzák fel érzéssé s életté.

Ime, itt kell a tett, kell az a nagy tett, a mi tettünk, melyet senki más, még az Isten sem tehet meg helyettünk, hogy amint a Szentlélek indít minket, úgy tényleg induljunk is, s amint hevít minket, úgy lelkesüljünk is, s amint buzdít, úgy akarjunk is. Szentlélekből kell kiindulnunk, lélekkel kell járnunk, lélekkel éreznünk, lélekkel akarnunk s ezt foglalta össze Szent Pál, mikor írta azt az Isten-fiúságot röviden kifejező s megmagyarázó szót : «Ugyanazon érzés legyen bennetek, mely a Krisztus Jézusban» volt, vagyis tapasztaljátok meg azt, amit Krisztus érzett ; éljétek át Krisztus életét melegen s bensőségesen, éljétek át igazában ! Ő a példakép, mely szerint alakuljunk ; őt kell néznünk s szemlélünk, még pedig úgy, hogy meg is lássuk ; őt kell tanulmányoznunk, de csak gyakorlatilag lehet őt tanulmányoznunk, azzal t. i., hogy folyton utánozzuk.

Megértitek hát, k. h., hogy kik közülünk s hányan vannak az Isten fiai? Azok az Isten fiai, akik tesznek ; akik Krisztusnak hozzánk közel álló életét egyre öntudatukra hozzák s egyre azt kérdik viselkedésükben s eljárásaikban : hogyan is tett, hogyan is érzett, hogyan is szenvedett egykor köztünk Krisztus? Azok az Isten fiai, kik azt a fölséges Krisztus-arcot s annak arkifejezéseit el nem felejtik, hanem lelkükben él Krisztus minden vonása s öntudatukban hordozzák azt, hogy hogyan gondolkozott, hogyan beszélt s cselekedett az Úr. Azok az Isten fiai, kik mind meg vannak győződve, hogy ahogy Krisztus élt, úgy élhetnek ők is, s hogy azt a krisztusi életet élni bírja az egész világ, mert nekünk mindnyájunknak s az egész világnak szánta az Úr a maga példáját. Azért történt, hogy köztünk élt s közönséges halandó életet élt ; nem volt az Úr remete, nem élt a pusztában ; hanem evett-ivott, mint más, ruházkodott, mint más ; lakott, dolgozott, járt-kelt, mint honfitársai szektak volt ; társalgott bűnössel, igazzal s nemcsak bőjtölt annak idején, hanem menyegzőre is ment, szóval élt emberséges életet, ugyanakkor azonban szándékában, érzésében, szíve bensőségében, lelke erejében s hevében az Isten fia életét élte s ezt tőlünk is várja s nekünk ajánlja, mondván : példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjétek.

Hát, k. h., amit Krisztus Urunk 30 even át a világnak bemutatott, amit a názáreti házban köténnyel nyakában,

baltával kezében, közönséges életviszonyok közt gyakorolt, azt cselekedjétek; ezt a nagy tettet, a *Krisztus-utánzás*t kérem tőletek. Aki e nagy tettet megteszi, az Isten fia lesz; aki nem teszi, az törpe, hajótörött teremtség lesz. S ne mondjátok nekem: hogyan kívánhatsz tőlünk nagy tetteket, kik gyarló emberek vagyunk? Ne beszéljétek így, mert nincs igazatok. Gyarlóknak ugyan gyarlók vagyunk mindnyájan, de mégis győzzük, mert hiszen az Isten lelkét vesszük s csak «kik az Isten lelkétől vezéreltetnek, azok az Isten fiai» (Rom. 8, 14); lélek van, hát vegyétek a lelket s tegyetek indításai szerint; mert azok a nagy tettek, melyekről itt szó van, az evangéliumi élet tettei, melyekhez mindenki ért, ha tiszta a szíve s ha bizalmas a Szentlélekkel, aki bennünk él. Legyen bizalmunk benne; ő erős s hűséges lélek, s ha érzékenyek leszünk indításai iránt, elváltozik lassan-lassan a mi lelkünk is szerinte. Ugyan milyen lelke volt Szent Pálnak, mikor még Saul volt s milyen más lelke lett, mikor megtért?! S nem látom-e magam is, hogy mire képesít a Szentlélek embereket, kik megragadják kegyelmét s megteszik, hogy inkább meghalnak mintsem vétkezzenek; mire képesíti a lélek a tiszta ifjúságot, mely komolyba veszi, hogy Isten lakik a tiszta szívben; — mire képesíti a türelem a beteget, ki Krisztussal szenved; — mire képesíti azt a jó asszonyt, kinek férje részeges, gyermeke beteges s aki mégsem zúgolódik, hanem türelemben bírja lelkét?! Hej, van lélekjárás a földön; vannak az életnek, a krisztusi életnek áramai köztünk; s azért én is csak egyre azt mondogatom magamnak: vedd a lelket, fogd meg, éldd át s te is Isten fia leszel! Kell, igen, kell azzá lennem, mert Isten is úgy gondolta, Isten is úgy akarja; azért tehát én is bátran nézek szemébe ennek a nagy igénynek s nem ijedek meg tőle.

Aki megijed attól, hogy Isten fia legyen, az saját maga kárhuzatát pecsételi meg. S hogy csak egyet mondjak, hát ijesztő-e bárkire nézve is az az imádság, melyre Krisztus tanított rá minket, s melyet utána rehog az egész világ, mikor azt mondja: Mi atyánk? Tán bizony ijedezve s elképedve szokták ezt az imát mondani, vagy nem inkább megvigasztalódva mondogatjuk s valljuk, hogy atyánk az Isten, még pedig kegyes, irgalmas atyánk. De ha atyám az Isten, akkor én fia vagyok s akkor az a Miatyánk folyton ezt visszhangoztatja szívemben, visszhanggal, mely magának az Istennek szava, aki imádkozó lelkemnek felelget s mikor én azt mondom: Mi atyánk, ő azt mondja: fiam; s mikor én azt

mondom : «szenteltessék meg a te neved», ő azt feleli : szenteld meg te, hiszen fiam vagy ; legyen szent az ajkadon s a szivedben s lehelj bele tiszteletet s áhítatot. Mikor én azt mondom : «jöjjön el a te országod», ő azt mondja : terjeszd te országomat, te, a fiú atyád országát ; vidd bele országomat gyermekeid, tieid szívébe, házádba, műhelyedbe ; magától nem megy az Isten országa, annak szekere is, kereke is lélek ; vidd hát te is lélekkel szerteszét. Mikor én azt mondom : «legyen meg a te akaratom miképen a mennyben, azonképen itt a földön is», ő azt feleli : az rajtad fordul meg ; tedd meg akaratomat, szeresd s gyakorold azt, hiszen fiam vagy, s így tovább. Lám, k. h., imádkozó szívünk sem sokalja, hogy Isten gyermekei legyünk ; lelkünk legőszintébb s legmélyebb vágya tanuskodik róla, hogy az Isten-fiúság érzése nem idegenszerű s nem esik távol tőlünk. Értsük hát meg magunkat s lelkünket s vegyük komolyba Krisztus életének utánzását. Isten a mi atyánk, szülők, mesterünk, nevelők ; ne váljunk hát szegényére, hanem ahogy el merjük hinni, hogy gyermekei vagyunk, úgy merjük átélni is ; mutassuk meg, hogy Isten lelke él s dolgozik bennünk.

A negyedik tette a vallásos léleknek a teljes megnyugvás Istenben s az a rendületlen bizalom, mellyel lelkünket s üdvünket kezére bízuk ; a szentírás ezt így fejezi ki : «Legyen bizodalmaid az Úrban teljes szívedből és ne támaszkodjál okosságodra» (Példab. 3, 5).

Ez a bizalom megint a mi tettünk, mert jóllehet Isten indít s sürget rá ; jóllehet ad hozzá kegyelmet ; de a tettet azért mégis nekem kell megtennem ; Rákóczi Ferenc imáját nekem kell nemcsak elmondanom, hanem átéreznem s főleg átélnem, hogy «Győzhetetlen én kőszálom, Védelmezőm és kővárom, A keresztfán drága árom, Oltalmadat tőled várom».*

Győzhetetlen én kőszálom,
Védelmezőm és kővárom,
A keresztfán drága árom,
Oltalmamat tőled várom.

Sebeidnek nagy voltáért,
Engedj kedves áldozatért,
Drága szép piros véredért,
Kít kiöntél ez világért.

Irgyemet zabolázd meg,
Szándékában tartóztasd meg,
Szegény fejem koronázd meg,
Mennyen, földön boldogítsd meg.

Aki sziklán áll, az érzi, hogy biztosan áll, hogy ott bátran megvetheti lábát, de azért a lábát mégis csak neki kell megvetni ; aki erős várfalak közt él, az érzi, hogy nagy erősség áll rendelkezésére, de azért a várfalokról neki kell az ostromló ellenséget visszavernie ; mert ha nem teszi, nem segít rajta sem vár, sem fal. Ime, tehát *tenni, küzdeni, iparkodni, dolgozni kell* s mindezt rendületlen bizalommal az Úr iránt, aki vezet, aki szeret, tehát segít is ; segít a maga módján. A bizalom is a mi tettünk : Bízunk az Úrban, egész szívünkéből, úgy hogy fölhasználunk erőt s tehetséget, észet és világfolyást, de azért nem támaszkodunk saját okosságunkra, úgy, hogy az Istenbe vetett bizalomról megfélekedzünk, s hogy ez a bennünk fakadó lelkiiség ne legyen a mi főerőnk.

Midőn a vallásos lélek e nagy tetteről akarok beszélni, bele kell állnom a gyakorlati, köznapi élet kellő közepébe s a vallásos embereket is az eleven élet áramába kell állítanom s figyelmeztetnem őket : testvéreim, itt érvényesüljetelek. Az ugyanis Istennek akaratja, hogy az ember használja föl tehetségeit s erőit ; mert ezek a természetes tehetségek, a test, a vér, az ész, a kéz, a gőz, a villám is isteni erők, hiszen Isten adta s azért adta, hogy az ember használja föl azokat. Nem mondhatja tehát okosan senki, hogy ő nem dolgozik s inkább imádkozik, mert hogy az Isten megsegíti azt, ki hozzá fohászkodik. Hát, igen, megsegíti, de használja föl mindenki az Isten-adta erőket s ne várjon tudatlanságban s lustaságban isteni közbelépést. Isten akarja, hogy okosak s körültekintők legyünk, hogy dolgozzunk, serénykedjünk s osszuk be életünket ; akarja, hogy terjeszkedjünk s boldoguljunk ; ugyanakkor azonban lelkünkre köti, hogy legyen bizalmunk benne egész szívünkéből s ne bízzuk el magunkat s ne bizakodjunk okosságunkban, mert különben csalódás és keserűség lesz részünk. Fogjuk meg erősen a munkát, álljunk bele emberül életünkbe, de ugyanakkor fogjuk meg bizalommal Isten kezét, simuljunk hozzá s érezzük át : reád Uram, kegyelmedre, világosságodra s biztatásodra van szükségem ; légy erőm s

Reád bízom ez ügyemet,
Én Jézusom, én lelkemet,
Megpedgett bús szívemet,
És szegény árva fejemet.

Irgalmazz meg én lelkemnek,
Ki vagy ura mennynek, földnek,
Könyörgők nagy felségednek,
Mint kegyes Üdvözítőmnek.

életkedvem! Rászorulok én az Urra sokféleképen, akár milyen okos, erős s gazdag legyek is! Az emberi életben ugyanis fődolog a megnyugvás; az az életnek egyensúlya, s ezt a megnyugvást, életemnek ezt az egyensúlyozását találom meg az Istenbe vetett bizalomban. Látjuk azt a világban, hogy megnyugvás nélkül nincs igazi erő és kitartás az emberekből, s fájdalommal látjuk azt is, hogy a megnyugvásból végre is kevés van a világban, hacsak család, üzlet, vagyon, megélhetés, jobb mód a vezető gondolatunk. Lehetetlenség ugyanis, k. h., hogy az embernek súlypontja ne a lelkébe s örök értékeibe, hanem rajta kívül essék, s hogy az ember elsősorban ne magáért, hanem másért legyen a világon, ha pedig mindenki önmagáért van elsősorban a világon, akkor okvetlenül az kell, hogy a szíve legmélyén tisztában legyen önmagával s Istenével, tisztában küzdelmeivel s élete céljával; kell, hogy szétszakíthatlanul össze legyen kötve az Úrral s belőle merítse világosságát, belőle élete irányát s ugyanakkor azt a meggyőződést is, hogy az Isten segít, ő lévén az erők áradozó kútfeje, ő az életerők dagálya, kiben én is élek s belőle merítek.

Ez nagy szó, azaz *hogy nagy tett s e teltől édes-keves van a világban*. Nézd az emberek sürgését-forgását, fejük-szívük tele van gonddal, egymást űző gondolattal; benső világukban semmi rend, semmi rendszer; nincsenek tisztában önmagukkal, azért kergetnek világot s keresik önmagukon kívül a boldogságot. Minden ember sírjára azt írják, hogy «itt nyugszik», «itt nyugszik» s az emberek töméntelen nagy számának életére pedig azt kellene írunk, hogy «itt nyugtalankodik». Az élet zürzavarával szemben méltán azt kell kérdeznünk: így gondolta-e az Isten az életet? így akarta-e azt? S azt kell mondanunk, hogy így bizonyosan nem akarta.

Az Isten bizonyára nem úgy gondolta, hogy az ember össze-visszahányódva, kapkodva s belső megnyugvás nélkül éljen; bizonyára nem akarta, hogy hajó legyen kormány s útírány nélkül. Mert jól tudom én, hogy harc az ember élete, s hogy munka, küzködés, jó-rossz indulat, öröm és fájdalom váltakozik fölötte s így lesz ez mindig, mert a világ terve a folytonos fejlődésnek gondolata; tudom azt is, hogy üzletben, gazdaságban gyakran rossz idők járnak, — hogy házasságban, rokonságban nincs minden rendén, — hogy betegségek, veszteségek szántogatják az ember homlokát; de hát ettől a nyugtalanságtól még nem lesz boldogtalan az ember élete; nem ettől elviselhetetlen és unalmas az élet; hanem az élet

elviselhetetlen és értelmetlen attól lesz, hogy az ember az ő belső, lelki világában üres s hogy nem rendezi dolgát Urával — Istenével.

Ezt a nyugtalanságot tartom én az élet legnagyobb bajának s hogy mily nagy baj lehet ez, azt az Úr Jézus is nyomósítja, mikor a világ e nyugtalan szenvedőit hívja magához, mondván: «Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradoztok s terhelve vagytok s megtaláljátok lelketek nyugalmaát». Tehát megnyugvás kell, a lélek nyugalma kell a fáradozó s terhelt emberiségnek. De ehhez a megnyugváshoz megint egy *nagy teltre van szükség*, a mi tettünkre, arra, hogy *fölkellenül adjuk át magunkat az Úrnak, s bízunk benne*, bízunk benne egész szívünkben; bízunk megváltásában, ő megfizetett értünk; bízunk vérében, ő lemossa lelkünk foltjait; bízunk szeretetében, ő boldogítani akar örökké; bízunk kegyelmében, ő erős és hennünk él, hogy megsegítsen.

Ez a bizalom a mi tettünk s ettől szabadulunk föl! Ez a bizalom a mi egész öntudatunk kilépése önmagából s restségéből, mely küzdelemmel s gyarlósággal szemben is vallja, hogy az Úr velem s azért örvend lelkem, «örvend Üdvözítő Istenében». Ez a nagy tett az, hogy az ember megveti a lábát sziklán, az Isten szent akaratának szikláján, — hogy az ember él és küzd erős kővár falain, bizalma lévén az erkölcsi rendben s az Isten segítségében, mely lelkünkben mint bátorság, kitartás, kedv nyilvánkozik s végül ez a nagy tett az, hogy meg vagyok győződve, hogy a rossznak, a kétségnek, a züllésnek nem kell megadnom magamat soha, soha. Ez a nagy tett az, hogy az ember *bízik*, még pedig *egész szívből bízik s nemcsak remél* s ezt Isten lelke akarja, mikor mondja: «legyen bizalmas az Úrban egész szívedből». S méltán; mert a remény nem elég. Minden bizalom ugyanis remény, de nem minden remény bizalom, s a különbség ép abban van, hogy a reménnyel járhat még valami félelem is, hogy hátha nem teljesül az, amit várunk; de a bizalom leküzdí az aggodalmat; az már úgy vár, hogy biztosan tudja, hogy nem csalódik. Ettől a bizalomtól lesz az ember a szív legmélyében nyugodt; tudja, miért él; tudja, hogy az Isten vele, s ha van is hullám és elvonuló vihar életének tengerén, de van irány, van kormány s van hajtó erő, mely a hullámot veri s a hajót Isten felé viszi. E bizalmamban ismétlem aztán én is Szent Pál szavát: «Ki szakíthat el engem Krisztustól». Kinek juthat csak eszébe is, hogy el akarjon szakítani, mikor én szívestül-lelkestül megnyugodtam benne? Aki ilyesmit akar, az másfelé

menjen, — nálam sikert nem lel, — csáb, kísértés, ösztön dacára világosan látok s erősen akarok ; *ez az én tettem, az enyém Isten kegyelméből!*

Mily nagy dolog ez, k. h., mily művészet, mily lelki nagyság, s ugyanakkor mily igényünk ez nekünk ; szívünk érzéséhez mily közel áll, oly közel, hogy szinte ránk erőszakolja magát ! Tegyük hát meg ezt a belső nagy tettet ; tegyük meg ; nyugtassuk meg szívünket ; teremtsünk mindenekelőtt rendet szívünkbe. Gondolkozzunk, nincs-e még valami titkos bűnünk, melyért Istent még ki nem engeszteltük, melyet meg nem gyóntunk? Nem nyomja-e valami titkos teher lelkünket, s nem vagyunk-e még mindig a bűnnek öntudatos és szántsándékos rabjai? Azután lépünk hozzá őszintén, kendőzetlenül s adjuk át magunkat neki. Krisztus hív, segíteni akar ; bizzuk rá magunkat gyarlóságainkkal, gondjainkkal, nehézségeinkkel s hasson át az érzés, hogy benned bízom Uram, nem szégyenülök meg örökké. Tegyük meg ezt a fölséges belső tettet ; tegyük meg ; ismételten mondom s kérem, tegyük meg ! Lám, k. h., hányszor halljátok tőlem e pásztorlevelemben, melyben pedig vallásos életre oktatlak, ezt a szót, «tegyünk», «tegyünk» ; pedig tudattal, készakarva teszem ; mert tudom, hogy igenis abban van a hiba s a hiány, abban, hogy nem teszünk. Itt is azt ismétlem : ha jobb világot, ha nyugalmas öntudatot, ha egyensúlyt akarunk életünkbe, ne várjuk azt kívülről, ne várjuk tudománytól, művészettől ; ne várjuk intézményektől, mert jóllehet ez mind jó és üdvös s Isten akarata szerint való, de azért *a meleg s mély élet, mely a mi igényünk, az nem jön kívülről*, hanem az az emberben alakul ki, ép abban a mérvben, melyben magát megérti s Istennek átadja s a Szentlelket életének erejévé, mesterévé s alakító művészévé, no meg ezzel együtt édes, erős megnyugtatójává választja. Bár értenők ezt meg ; de biztosítlak, hogy megértjük, ha megtesszük.

Igy azután lesz bennünk *az ötödik s a legnagyobb tett*, melyre ez alkalommal még figyelmeteket felhívni akarom, *az Isten-szeretet tette*, az az édes valóság, hogy bírom az Urat szívemben, — hogy átérzem s átélem, hogy itt van nálam s hogy én őt szívből szeretem. Szeretem őt s örülök neki ; ez legédesebb belső tapasztalatom. Ha pedig kérdezi tőlem valaki, hogy miért szeretem, hát csak azt mondom : szeretem, mert ő az én Uram, Istenem, mindenem ! Szeniem szereti a fényt ; szereti, mert neki való, mert az ő eleme s rokon is

vele ; szívem szereti az élet melegét, a piros meleg vért, mert a szív kis malmát ez a meleg patak hajtja : én pedig szeretem az Istent, szemem világát, szívem vigaszát, munkám erőforrását, kedélyem tavaszát, örömeim fakadását, megnyugvásom szikláját, életem célját s koronáját s értem Assisi sz. Ferencet, aki egész éjjel, mikor imádkozott, csak azt hajtogatta : én Istenem, én mindenem. Kevés szó ez, de mindent mond ; mert mialatt az ajka mondta, azalatt szállt lelke ágról-ágra, mint a madár a fakadó bükkerdőben s egyet csiripelt, egyet énekelt, hogy amilyen szép ez mind, olyan szép az az Isten, akivel tele van, telidestele a szíve ; — majd megint repkedett mint a méhecske virágról-virágra s minden virágkehelybe azt zümmögte bele : jaj, be édes, be édes, csupa méz és illat ; olyan édes és fölséges az én Istenem, kitől a világok áradoznak ki, s ki minden virágszirmot s minden lepkeszárnyat külön rajzolt és színezett s minden madárnak külön elgondolta és megkomponálta menyegzős dalát. Ezt érzi minden Isten-szerető lélek, ki egy vele ; érzi, hogy nagy, szép, édes ; s főleg érzi s örül neki, hogy ez a nagy és fölséges Isten, aki kezdettől az övé volt, a végtelenségen át is mindig övé leszén, s aki oly jó hogy mindent arra használ, hogy a szerető lélekben is egyre több legyen belőle, több szellem és élet, több fakadás, több öröm és ének.

Ily alapon, k. h., már csak lehet szeretni, s meg vagyok győződve, hogy ily alapon minden embernek könnyű az Isten-szeretet. Szeretünk mi mást is, atyát, anyát, férjet, feleséget, gyermeket s jóbarátot ; — szeretjük az otthont, a tűzhelyet ; szeretjük az ablakban a muskátlit, s a tűzhelyen az izzó, virító parazsat ; szeretjük, mert ez mind jó, mert élet s virág nekünk. De hiába, nem tehetünk róla ; ez mind nem elég nekünk ; szűk, kis körök ezek, nem fér bele a lelkünk, s akármilyen puha fészket rak is magának, a legédesebb álmaiban is félrebeszél a szívünk s fölrebben s vágyik, vágyik az örök, boldogító szeretet után, mely a földi szeretetet ugyancsak le nem törí, sőt amely azt is tartósabbá s értékesebbé teszi, de amellet a léleknek az örök jót s az örök boldogságot nyújtja. Ez szívünk természete, ez a léleknek Istennel való rokonsága. Ne panaszoljuk ezt föl, sőt inkább örüljünk neki ; hisz ez a vágya, ez a kiolthatatlan szomja utal épen veleszületett nagyságára, nemességére s fölséges voltára. Nem tehet róla, hogy Istennel rokon s a földdel be nem éri. A földi szeretet a léleknek gyöngye, kis láng, paráztűz, éphogy kis otthont, négy falközt melegítsen ; de nem

lehet a mi egünknek napja és napsugara, melyből végre is élünk; a földi szeretet lüktetései olyanok mint az erdei forrás csendes bugyborékolása, szép is, kristályos is s az ember szívösen elnézi, de az nem a tengerek hullámzása, mely az égre a felhőket leheli, hogy termékenyítsenek világrészeket s adjanak a kis erdei forrásnak is tápot. Az idegszálak kurta s szakadó fonalak; hamar lazulnak, még ha nem is szakadnak; földi örömeink, apró élvezeteink virágait csokorba köthetjük velük; kis bokréták azok; de világokat, időt s örökkévalóságot nem fűzhetnek egybe; arra nem valók. Érzem én jól, hogy a földi szeretet, család, rokonság, csak kis körben érvényesül; mily idegen nekünk, ha ugyan ismerjük, a negyedik, az ötödik ősrünk; úgy érezzük, hogy szinte már nem is a mienk; hát még a tizedik vagy a huszadik?! De az Úr az más; az örök s mégis az enyém; családnál, rokonságnál, gyermeknél közelebb áll hozzám. Igaz, hogy gondolataiban s terveiben úgy jár fölöttem mint a nap, hold és csillagok, s kicsiny vagyok vele szemben; de ez az ő nagysága nem ijeszt engem, sőt szeretem és élvezem azt is, mert hiszen a gyermek is, minél kisebb, annál simulóbb és bizalmasabb. Milyen simuló s bizalmas s szerető gyermeke lehetek hát én az Úrnak, mikor ő olyan nagy s én oly kicsiny vagyok. Úgy vagyok minden egyéb tulajdonságaival; nem hül el azoktól szeretetem; olaj ez mind szeretetem tüzére. Ha olajat öntünk a tűzre, először lohad a láng, de azután fölcsap: úgy vagyok én is az én Uram fölségével; mikor eszmélek róla, szinte fuldoklom tőle, de azután rátalál lelkem a mentő, az üdvözítő érzésre, mely végre is megérteti velem a legfontosabbat, azt tudniillik, hogy az Isten lelkem kincse, üdve, hogy ő az én Atyám, s hogy azt szeretnem kell.

Már most, k. h., legyen arra gondunk, hogy az Isten-szeretetnek az átérzett hatalma és ereje tényleg mint nagy erő nyilatkozzék meg lelkünkben, s hogy azt lelkünk tisztulására és életünknek átalakítására használjuk föl. Ami az elsőt, a lélek tisztulását illeti, azt közvetlenül azáltal érjük el, hogy gyakran fölkeljük magunkban a tökéletes bánatot, vagyis hogy Isten iránti szeretetből bánjuk bűneinket. Tegyük meg ezt mindennap este, amikor esti imáinkat végezzük, tegyük meg, mikor úton-útfélen a kereszt mellett elhaladunk; érezzük át ilyenkor, hogy ami rossz volt vagy van még bennünk, hogy azt ezzel a simuló, bízó, ragaszkodó s engesztelő szeretettel akarjuk lelkünkéről letörölni. Nem bírja el szeretetünk, hogy köztünk s közte, lelkünk s Urunk közt

választó jégfal álljon, hogy legyen valami, ami sötétség, aljasság legyen bennünk és sértés s fájdalom legyen benne. Ez oly közvetlen érzésünk, amilyen közvetlen a mi szeretetünk. Halljuk ugyan gyakran, hogy a tökéletes bánat nehéz mert hogy szeretni Istent önmagáért nehéz ; de, k. h., ez a nézet ne aggasszon minket, mert mi az ellenkezőt tapasztaljuk meg ; ha ugyanis a lélek úgy áll Istenhez, mint ahogy azt előadtam, ha komolyba veszi, hogy Isten gyermeke s Krisztus szemeivel akar látni s szívével akar érezni, akkor természetesen megkönyékezi őt is az az őszinte, igaz, s csalhatatlan érzés, mely ajkain is ellebben, hogy «én Uram s én mindenem», «én szeretetem, erőm s Atyám». Aki a Miatyánkot őszinte, igaz szívvel mondja, az az Istent is igazán szereti, hiszen azért imádkozik, hogy szenteltessék meg neve, — az után eped, hogy jöjjön el országa, — arra vágyik, hogy legyen meg akarata, miképen a mennyben, azonképen itt a földön is, vagyis Isten dicsőségeért s a lelkek üdvösségeért imádkozik s nemcsak a maga lelkének üdvösségét hordja szívén, hanem minden ember üdvét foglalja imájába ; ez pedig mind Isten-szeretet. Ugyancsak, aki azt mondja magában : mindent Istenért akarok tenni s túrni, hogy életem az ő imádása s lelkem haláljának kimutatása legyen, az szereti az Istent. Vagy pedig aki Krisztus nyomában járva, az ő szemeivel nézi a világot s érte szereti s segíti az embereket, az se kételkedjék, hogy szereti-e az Istent igazán, s így tehát abban se, hogy szeretetből bánja-e bűneit s hogy Isten ezért megbocsát-e neki. Bizonyára megbocsát, mint ahogy megbocsátott Magdolnának az Írás szavai szerint : «megbocsáttatnak neki sok bűnei, mert igen szeretett» (Luk. 7, 47). Szokjunk e szeretet-hez s a szeretetből fölindítandó bánathoz ; ébresszük föl gyakran, kivált ha életveszélyben forgunk. Aki szeret, az üdvözl !

A másik nagy érdek, amelyre föl kell használnunk az Isten-szeretet erejét s hatalmát, az életnek átalakítása, a szívnek fölmelegítése, az életre s munkára való jókedv. Mindezekre nagy szükségünk van ; szükségünk van rá, hogy ezek végig kísérjenek minket egész életünkön, hogy mindegyikünk mindig át legyen hatva attól, hogy tudom, kinek hittem, — tudom, miért élek s küzködöm, — tudom s érzem, hogy mi az én erőm s örömöm. Aki így érez, az jól is fogja magát érezni, kedve is lesz az élethez, főleg pedig ereje is lesz, hogy a krisztusi életet, a szívtisztaságot s becsületet, a hűséget s kötelességtudást magában kialakítsa, s kialakítsa

nemcsak magánéletében, nemcsak családjában, hanem a közéletben is, ha kell, a világ rossz elveivel s rossz példáival szemben is. Érintkezünk mi ugyanis sok mindenféle emberrel, kik másképp éreznek, másképp beszélnek s tesznek mint mi, sőt akik ellenzik azt, ami nekünk szent. Találkozunk sok hamis-isten-imáddal, az élvezet, a pénz, a dicsőség bálványozójával, — sok ledér, hiú, fölületes emberrel. Mit tegyünk ezekkel szemben? Szeressük az Istent s ismételgessük magunkban a szentírás szavát: «látván hátul s elől a bálványozó sereget, mondjátok ti szíveitekben: Téged kell imádnunk, Uram» (Baruk 6, 5). A tömeg ne tántorítson meg, a példa ne zavarjon meg! Ne zavarjon meg az, hogy sokan vannak, akik másképp gondolkoznak, másképp tesznek, akik hitetlenek, vagy nem szeretik Istent. Nem zavar meg az engem, ha sokan is, ha számtalanok is azok, kik nem szeretnek, azért én mégis szeretek, s ha sokan is vannak, kik feledik az Urat s élik világukat, azért én mégis csak élem a magamét, a szeretetnek meleg, édes, erős, vigaszos világát. S tudom, hogy győzni fogok s nem fog ártani a rossz példa sem, ép azért, mert teli a szívem s mert az Urat hordom szívémben; lelkem egyre azt suttogja: Téged kell imádnom, Uram!

Ime, k. h., ezek a vallásos életnek nagy tettei, s aki ezeket teszi, az krisztusi ember lesz, Isten fia lesz. A krisztusi életnek nem szabad kivesznie, hanem bennünk, keresztyényekben, kell folytatódnia, hiszen Krisztus nekünk is adta lelkét s mi azzal az igénnyel járunk-kelünk, azzal vigasztalódunk, hogy Krisztus életét éljük. Az ő világossága a mi világosságunk, s attól mi is világoskodunk, mert nemcsak önmagáról mondta az Úr, hogy «én vagyok a világ világossága», de rólunk is mondta: «ti vagytok a világ világossága», s szentigaz, hogy aki hitből s szeretetből él, az világít a világnak. Ugyancsak, ha az embereket szeretjük, ha lelküket világnál többet érő, drága gyöngynek nézzük s a szerint teszünk, akkor életünk az Isten fiainak élete, mely Krisztusra emlékeztet, s a világ észre fogja venni, hogy Krisztus él bennünk. Ha önzetlenül s kitartóan gyakorolunk irgalmat, ha lelkünket állítjuk bele a világ kegyetlenségeibe, ha lélekkel közeledünk minden szenvedőhöz, a fáradt emberiség fölemeli majd fejét s észre fogja venni, hogy ezek az irgalmas szeretetnek régi, isteni útjai. Ezt festette meg Murillo, a spanyol festő, azon a képen, ahol Istenről nevezett Szent János éjjel beteget visz hátán s Krisztus megy előtte s világít neki. Krisztus megy Szent János előtt, de voltaképp nem előtte megy, hanem benne

él és szeret. Vajjon Jánosnak, Ferencnek, Istvánnak hívnak-e valakit, az mindegy, a fő az, hogy világítson s szeressen benne Krisztus. S világít majd s szeret majd bennünket is, ha az ő életét éljük, ha azokat az általam most felsorolt tetteket hűségesen megtesszük. Ne várjuk azt, k. h., hogy az Úr nem tudom hogyan közelítsen, hogyan környékezzen meg minket; ne várjuk, hogy megjelenjék s csodákat műveljen; mire való volna ez, mikor oly közel van, hogy bennünk van, s nem ér-e minden jelenésnél többet, ha Krisztus maga él bennünk. Nincs mit várni, hanem tenni s élni kell! Mily csodás világ lesz az, ha az embereket átjárja majd a tudat, hogy Krisztus él bennük s ha megszállja őket a vágy s az isteni erő, hogy ezt a krisztusi életet lehetőleg hiven kialakítsák magukban. Segítsen rá Krisztus kegyelme és szeretete s erre nézve mondom én mindnyájatokkal: Mi Atyánk, jöjjön el a te országod!

Székesfehérvár, 1910 január 31.

A vallásos erkölcsről.

Krisztusban Kedves Híveim! Mindig azzal a gonddal s vággyal járok-kelek, hogy bár volna a keresztény nép erkölcsiiben jobb és szentebb, s bár látszanék meg rajta szembe-
szökőbben Krisztus kegyelme s ereje, hogy elmondhatnók róla azt, amit Szent Pál mondott az apostolokról: «apostoli . . . gloria Christi», Krisztusnak dicsősége az ő tanítványai! Más koszorú úgy sem kell az Úrnak, mint a nyomában fakadó jobb s szebb világ hódolata. Ő is csak ezt kereste; lelkeket keresett, kik szerinte alakulnak. S apostolai is így értették őt, s dolgoztak azon, hogy az ő vére erejében jobbbá s istene-sebbé váljék az ember. Szent Pál szerint ugyanis Krisztus «önmagát adá érettünk, hogy minket megváltson minden gonoszságtól, és magának *kedves, tiszta* népet készítsen, a *jó cselekedetek követőjét*» (Tit. 2, 14). A szenvedő Úr Jézus szemei előtt tehát a «*kedves, tiszta nép*» lebegett; ezért nem kímélt vért, ezért nem sokalt szenvedést. Ezt a jobb, szentebb népet nevelte s alakította az Úr életével s példájával is, mert ugyancsak Szent Pál szerint azért jelent meg s arra oktatott minket a mi üdvözítő Istenünk kegyelme, «hogy lemondván az istentelenségről és a világi kívánságokról, *józanul, igazán és ájtatosan éljünk a világon*» (Tit. 2, 11). Szent Péter a keresztség összes céljait s áldásait foglalatban adja, mikor azt írja, hogy «ti pedig (keresztények) *választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, megváltott nép vagytok*»; az az Isten akarata, «hogy jót cselekedvén elnémissátok az oktan emberek» ítélkezését; ne szóval, hanem tettel cáfoljátok meg a rólatok való balhiedelmeket; ne tűrjétek el, hogy valaki azt bizonyíthassa rátok, hogy «gyilkosok, tolvajok, átkozódók s a másénak megkívánói» vagytok; csak ha ártatlanul s azért, mert keresztények vagytok, szenvedtek, azt «ne szégyeljétek, hanem dicsóítsétek az Istent e névvel» (1 Pét. 2, 9; 4, 15).

S e részben még ugyancsak messze vagyunk az Úr Jézus

szíve vágyának s e két apostol kívánságának teljesedésétől. Haladtunk ugyan már sokat, haladtunk nagyot. Krisztus kegyelme megszentelte a lelkeket, újjászülte az embert, s aki átadta magát neki, abból minden korban s a legnehezebb körülmények közt is szentet nevelt; az is igaz, hogy hathatósan emelte a tisztesség és becsület, a testvériség és szeretet, az igazság s a könyörület színvonalát a világban, s ez áldást azok is élvezik, kik nem hisznek benne: de mégis azt kell mondanom, hogy az Úr Jézus többet vár, hogy jobbat vár s hogy még töméntelen sok a dolgunk addig, míg a keresztény nép lelkületében s érzésben úgy hasonlít majd hozzá, hogy a világ elmondhassa, hogy a keresztényekről ismer rá Krisztusra. Kevés keresztényben van fölkeltve a szívbeli jószág érzete úgy, hogy tudatosan jó, erényes s istenes legyen; kevesen vannak, kik a jónak gyakorlatában önmagukból, jó érzéseikből indulnának ki; — kik kötelességeik teljesítésében az azokban fekvő jószágot átérezni s élvezni is tudnák s azon iparkodnának, hogy necsak több kenyér s nagyobb gazdagság, necsak több gyár s jobb földek, necsak több áru s több pénz legyen a világon, hanem hogy mindenekelőtt *jobb emberek*, tehát *több jószág, több jóindulat, több nemes érzés, több istenes jóakaral legyen köztünk*. S a jószág e nagy kincsét nekünk kell előteremtenünk. Nem paréj az, hogy megteremjen magától; nem betű az és tudomány, hogy könyvekből lehetne kiolvasni, nem portéka az, hogy kisebb-nagyobb csomagban megvehetné az ember; hanem oly gyöngy, mely csak a lélekben terem, azaz azt én teremtem meg magamban, öntudatos, készakaratos lelkemben s én állítom azután a világba külső jócselekedeteimben. Amit tudva-akarva elvégzek magamban, amit öntudatosan átérzek s akaratommal átfogok, ahogy aztán adom magam, ahogy nézek, szólok, teszek-veszek, ahogy a jó érzést sugározom, ahogy dolgozom és szenvedek: ez mind az a belőlem való erkölcsi jószág. Tehát a jótakaró ember lelkében van meg a jószág, mely aztán kültre is árad; a lélekben fakad, azt kitölti, s onnan ömlik azután a világba. Ilyen jótakaró embernek kell lennem, s ezt akarja az Úr Jézus; ezzel a vággyal néz ránk, mintha mondaná: te sem vagy még ilyen, de lehetsz ilyené; bízzál bennem s megsegítek. Ő nem osztja föl az embereket jókra s rosszakra, hanem úgy nézi, mint akikben jó is van, rossz is van; ő tudja, hogy a bűnös emberben is sok-sok jó van, s hogy arra kell törekednünk, hogy a rosszakat is jó útra segítsük. Nem mondta, hogy angyalok vagyunk vagy ördögök, hanem embereknek nézett,

kik Istené, de az ördögé is vagyunk rossz hajlamainkat s bűnünket tekintve, de akiket föl akar karolni, hogy minél inkább Istené s minél kevésbbé az ördögé legyünk. Így kell néznie a szülőnek is gyermekét, így a tanítónak tanítványát, így mindenkinek az emberiséget, aki dolgozik rajta s javítani s nemesíteni kívánja ; így kell néznünk önmagunkat is s nem szabad elvesztenünk türelmünket, hogy a jobb, a nemesebb embert emeljük ki s neveljük ki fejletlen, ösztönös magunkból.

Próbálkozzunk hát meg, kedves híveim, e nagy földadattal, s miután tudom, hogy mindnyájan szívből jobbak kívánunk lenni, kutassuk ki s értsük meg, hogy mi is kell hát ahhoz, hogy *erkölcsi jóságra* szert tegyünk?

I. S azon kezdem, amit már megpendítettem, tudniillik hogy az erkölcsi jóra nekem önmagamból kell kiindulnom, — hogy azt a jót nekem magamnak kell megteremtenem. Lelkemben, öntudatom műhelyében készül az, s annak minden porcikája az enyém. Isten kegyelme fölvilágosít ugyan, de nekem kell tudnom róla ; Isten indít s segít ugyan, de nekem magamnak kell azt elgondolnom s akarnom. S amit így akarok s átérzek, az az én lelkemnek legbensőbb s legsajátosabb tartalma ; abban én adom, abban én fejezem ki önmagamát. Míg nem akarok s nem érzek öntudattal, addig a lelkem olyan mint a zárt bimbó, addig az «én»-em még nem nyílt meg ; de mikor öntudatosan akarok s érzek, akkor a lelkem nyílik s kifejti s kifejezi önmagát. Ha jót, ha nemeset s isteneset érzek s akarok, akkor magamra öltöm a nekem való alakot s kifejtem Istentől elém szabott méretekben s arányokban addig szunnyadt öntudatomat, szóval jó és szép leszek. Mint ahogy az a fésző bimbó kisimítja összezsugorodott szirmait s kiszabja nem ollóval, de belső mértékkel levélkéit ; mint ahogy színeit önmagából ömlesztzi s nem festéket ecsetez magára ; mint ahogy illatos lesz szöveteinek olajától s nem boltban vett szagos vizektől : így fejt ki a lélek önmagán törvényt, mértéket és arányt ; így simítja ki öntudatos akarásban, ami rejlik benne összezsugorodott ösztönösségben s indulatosságban ; így gyulladnak ki nemes és istenes indulatai az erények színeiben ; így lesz a lélek olajos, kenetes és illatos ; így lesz kedves Istennek s embernek.

De ezt mind nekem, magamnak kell megtennem ; mindennek belőlem kell fakadnia. Mint ahogy a bimbóban már megvan a rózsa vagy liliom, de nem a kész, színes, illatos virág van meg, hanem a kikezdése s a törvénye : úgy az én

lelkemben is ott szunnyad a jobb ember, de még csak a törvény alakjában; lelkemben már ki vannak pontozva az én mértékeim; mindaz, ami szépet Isten rólam gondolt s ami jót akar tőlem. Ismétlem kikezdeképen, képesség szerint már megvan bennem a jobb ember; úgy van meg bennem, mint bimbóban a virág. Hogy a virág kifejlődjék, szükséges, hogy kihúzza s kiszínesítse szirmait, vagyis hogy megvalósítsa a maga törvényét: hasonlóképen hogy belőlem igazán jó ember váljak, nekem is föl kell értenem a törvényt, melyet Isten természetembe fektetett s a kinyilatkoztatásban eléem adott, azt öntudatomra kell hoznom s magamban megvalósítanom.

Mikor tehát a szőlőt fakadni látod vagy mikor örömmel szemléled, hogy miként dagadnak rózsádnak és barackfádnak bimbói, gondold el: ez a szőlő és barackfa, ez a rózsza most a maga legbensőbb törvényeit ki akarja göngyölíteni, akar szépségbe, színekbe s illatba öltözködni, s magadra fordítva a gondolatot, folytasd ekképen: bennem is van sokféle törvény; törvénye van sejtjeimnek, véremnek, törvénye van értelmemnek s ösztöneimnek, törvénye s mértéke van minden vágyamnak; ezt mind Isten fektette belém, aki engem elgondolt s alkotott; de ez mind csak ki van bennem pontozva s akkor fejlík ki s fejeződik majd ki szépségben s erőben, egészségben s erényben, ha én azt öntudatosan akarom, — ha azt a lelkemben kipontozott törvényt erős akarattal mindmegannyi vonással kirajzolom. Úgy nézem tehát lelkemet mint a jó s szép életnek bimbóját, s minden áron azon leszek, hogy jól fakadjon s szerencsésen nyíljk; mert kár volna érte.

Igen, igen, kár volna értem, ahogy kár annyiért, annyi sok emberért, kik meg nem értik önmagukat, — annyi sok lélekért, kik nem tisztelik s nem szeretik életüknek s fejlődésüknek törvényeit s azok ellen tesznek, vagy ha nem is tesznek ellenük, de nem fejlődnek szerintük, öntudatos, erős akarattal, boldogságukat megillető érdeklődéssel és kitartással! Tudom, hogy májusi fagyban elfagy sok szőlővirág s országos esőkben elrothad sok bimbó; de azért hál' Istennek van szőlő is s van virág is: de hány [van] az erkölcsileg jól kifejlett, arányos s arányos s virágos ember?! Pedig ennek is úgy s annyinak kellene lennie mint amennyi szépen fakadó virág s illatos gerezd van szőlőn és fán! S ha nagyon sok virág pusztul el, tudom, hogy baj van a határban, fagy jár vagy aszály, fereg rájja vagy moly szurkálja: épúgy, kedves

híveim, hiba lesz a szívek körül, ha annyi lélek — s életbimbó pusztul el, ha annyi ember lelke satnyul s hervad el, s szerintem az első oka ennek a bajnak éppen abban rejlik, hogy az emberek másról, hogy kívülről várják azt az erkölcsi jót s azt a lélekfakadást s nem akarják megérteni, hogy azt nekik kell megtenniök s hogy arra önmagukból kell kiindulniok. Így, hogy néhány példát említsek: a legtöbb ember csak gépszerűen él; akár hivatalban, akár gyárban, műhelyben vagy a gazdaság körül dolgozik, nem fektet abba jószágot, jóindulatú, meleg lelket; nem gondolja s nem akarja a jót, amit tesz, *ön tudatosan*, hanem lélek nélkül, gondolatlanul, megszokásból gyűri le a munkát. Az ilyen munkában nincs erkölcsi tartalom, s azért az ilyen munka üres és hideg. Vagy pedig, a legtöbb ember azért jó, mert kedvező körülmények közt él, mert sokoldalú, éber ellenőrzés alatt áll; ellenőrzi őket a család, a környezet, a nyilvánosság s úgy fogja meg őket, mint ahogy fogja s tartja a zsúfolt tömegbe rekedt embert ép az őt körülvevő tömeg; ha akarna is elesni, hát nem eshetik el, mert viszik. Ezek is azért jók, mert a külső körülmények is jók, *de önmagukból kevés jót állítanak bele a világba.* — Ugyancsak kevés az erkölcsi jóakarásra való kiindulás azoknál az embereknél, kik az élet bajaitól eltompultak s kiknek fejét folyton gondok borítják; nemkülönben kik folytonos rendetlenségben vagy inségben élnek. Bizony az olyan szegény asszony, kit nemcsak a kenyér gondja, hanem gonosz, iszákos férj s nevetlen, durva gyermekek környékeznek, szinte belefásul az életbe s elgyötört lelke inkább szenved s panaszkodik, de nem kel ki önmagából, hogy az őt környékező rosszba s kínba a fájdalmas anyának lelki jószágát állítsa bele; pusztaság van körülötte, de a szíve is kiapadt forrás: nem fakad belőle lelkeség a pusztaság öntözésére. Pedig úgy-e az kellene; lelket, meleget, édességet kellene e kegyetlen s szellemtelen környezetbe sugároznia. — Vagy pedig van ember, van férj, kit hűtlen, oktalan, rossznyelvű asszony kínozt, kit pörpatvar fogad otthon s hazulról kormarába kerget; van megint egy másik, kit szerencsétlenség s betegség üldöz, s bármerre fordul, kudarc éri: bizony az ilyenek belefásulnak s belekeményszenek az őket környező csúnya, rongyos s piszkos világba s nem értenek ahhoz, hogy a szegénységbe názáreti házat állítsanak bele s az élet kálváriájára krisztusi keresztet tűzzenek.

Pedig úgy-e ép ezekbe az emberekbe kellene lélek s lelkeség, kellene erkölcsi jószág és erény, kellene lelki szépség!

Úgy-e ép itt kellene *léleknek állnia s ellentállnia*; itt kellene *léleknek* küzdenie s rendezkednie; itt kellene a sötétséget *lélekkel* földeritenünk, a pusztaságot a *lélek szépségébe* öltöztetnünk, ahogy azt az Úr Jézus mondta: ti vagytok a világ világossága; ha sötét van körülöttetek, nektek kell a sötétséget földeritenetek, azzal a *lélekkel*, melyet én adok nektek. Ti vagytok a föld sava; ha körülöttetek romlás s rothadás van, nektek kell azt a romlást megállítanotok; *lelkeitek* erkölcsi ereje legyen a világ épülése. Ott a szenvedélyek s az ösztönök zshivájában kell a bízó, esdeklő imának fakadnia, ott kell az értelmes, türelmes, megadó szóznak elhangzania; oda a gondok töviskoszorúja alá való a nyílt, erős, krisztusi homlok s a homlokról sugárzó, bízó krisztusi lélek. Igen, igen, ide is, oda is s mindenhová kellene az a *jót akaró, rosszat jóval legyőző, az a sötétben világoskodó, a keserűséget kiédesítő, a gondok alatt le nem törő, a zshivajban imádkozó lélek*; s ha kérded, hogy honnan vegye magát ez az erős jószág s ki teremtsen oda, ahol nincs belőle semmi, annak tétovázás nélkül azt felelem: *Nekem kell annak az ezermesternek lennem, aki nyomorúságból egy kis mennyországot — úgy, ahogy azt Krisztus hordozta magában — varázsoljon; nekem kell annak a teremő s alakító szellemnek lennem, aki kedvezőillen környezetbe szebb, jobb s melegebb világot tud beállítani, mint ahogy azt Krisztus a zöldcsülörtőki álmatlan éjszakába vagy a názáreti műhelybe állította bele, s hinnem kell erősen, hogy én azt bírom s hogy én azt tudom s hogy a lelkemben van ahhoz erőm; csak ki kell azt ásnom s föl kell találnom.*

II. Ez az erő az Isten. Ő van bennem; bennem a jónak s rossznak fölismerése által, — bennem a jónak járó föltétlen hódolat megkövetelése által, — bennem a törvény szigorában, — bennem a lelkiismeret eligazításában; bennem az erős, hajthatatlan meggyőződés által, hogy ami az ő szent akarata, annak végrehajtására én mindenkor s minden körülmények közt képes is vagyok. Ez az az engem fölvilágosító, engem eligazító s elevenítő, engem megerősítő végtelenség, lelkem lelke, életem gyökere, Uram Istenem! Ő van bennem; de nem úgy van bennem, mint a lakó a házban vagy a búza a zsákban, hanem úgy van bennem, mint ahogy az élet van bennem, mint ahogy a látás van a szemben s a zene a fülben; úgy van bennem, mint aki adja magát tehetségeimben, erőimben, célomban, törvényeimben, s úgy van bennem, mint aki a jóságból, mértékből, rithmusból s szépségből egyre többet akar belém fektetni; többet magából belém átöm-

leszteni. Mikor tehát én valamit belátok, amit tennem kell s kötelezve érzem magamat arra, akkor abban az én belátásomban Isten gondolatai fakadnak, érzéseimben az ő indításai lüktetnek, lelkiismeretem eligazodásában az ő törvénye, mértéke s aránya bontakozik ki, s egész lelkemen az isteni életnek friss, eleven hullámai gördülnek végig. Itt a törvény már nemcsak eszme s gondolat, hanem isteni szándék és erő ; itt a törvény nem hasznosság s a fajnak ránk maradt szokása, hanem az isteni életnek bennünk való kinyilatkoztatása. Itt a törvény kapcsolat magával az Istennel s ahogy a törvényben megtudom az ő *gondolatát és akaratát*, úgy veszem benne egyzersmind *az erőt* e szent akaratnak teljesítésére.

Ettől a kapcsolattól lesz szent és sejtelmes az én valóm, mert hiszen tapasztalom, hogy mikor önmagamba térek s eszmélek, a lelkem mélyében ott találkozom magával az Istennel, vele érintkezem s tőle veszem indításaimat. Mózeshez az égő csipkebokor ficáncoló lángjaiból szólt az Úr s kinyilatkoztatta neki akaratát, hogy vezesse ki Egyiptusból népét, s ott hallatszott a szózat : «vesd le saruidat, mert szent a föld, melyen állsz»; de a legelső s a legszükségesebb s a legáltalánosabb kinyilatkoztatás az, mellyel az Úr minden egyes embernek kinyilatkoztatja magát, kinyilatkoztatja lelkiismeretében gondolatait, törvényét, szent akaratát ; kinyilatkoztatja szentségét s tökéletességét. Minden ember önmagában érintkezik Istennel s próféták és szentek s az anyaszentegyház s a szentségek nem mentenek föl ettől, sőt ellenkezőleg mélyebbé s szorosabbá teszik ez érintkezést. Rásegítenek, hogy ismerjük föl magunkban, önlelkünkben az Urat, hogy ismerjük föl a törvényben az ő arcának vonásait ; rásegítenek, hogy érezzük át az ő jelenlétét, az ő tekintélyét s szent akaratának hajthatatlan, kötelező voltát s teljünk el azzal a tudattal, hogy az Isten nemcsak azért szól meg bennünk, hogy ránk diktáljon törvényeket, hanem ha törvényt ad, ad hozzá erőt is ; juttat parancsot, de kinyújtja kezét is, hogy segítsen. Lelkem, lelkiismeretem világa tehát az a szentföld, hol az Isten lép felém s ahol megcsendül a szózat : «Én vagyok a te Urad Istened eszményed s törvényed, erőd és segitőd ! Lelkedbe vagyok oltva, szíved mélyén lakozom ; ha gondolkozol, belém ütközöl : ha jóindulatra gyullad szíved, a meleg indulattól előtűnnek arcom vonásai lelkeden, mint ahogy előtűnik a titkos írás, mikor tűz fölé tartjuk a papírt».

Eszméljetez föl már most, kedves híveim, hogy mi kö-

vetkezik mindebből. Nem kevesebb mint az, hogy mikor én azt hirdetem, hogy önmagunkból kell az erkölcsileg jó gondolatra, érzésre és indulatra, akaratra és gyakorlatra kiindulnunk, — mikor azt sürgetem, hogy nekem magamnak kell azt a jót tennem, hogy akkor voltaképen én azt akarom, s arra nevellek titeket, hogy a *lelkünk mélyén velünk érintkező Istentől s az ő szent akaratából induljunk ki*, abból a tudatból, hogy az erkölcsi jót, a törvényt s kötelességeimet az Isten akarja, s azért jó minden, mert ő akarja, s azért is kell mindezt tennem, mert akarja, hogy tegyem. Mikor eszmélődve magamba térek s a jót mint jót, az erényt mint kötelességemet fogom föl, akkor *önmagamban rányitottam az istenre s a törvényben s természetem mértékeiben az ő szépségének megnyilatkozását ismertem meg.*

Mily fölséges elváltozása ez annak a száraz szükségességnek, annak a rideg, kelletlen kötelességnek, mely csak azt zúgja a fülembe, hogy ezt kell tenni, azt meg nem szabad. Hát miért kellene ezt tennem s miért nem volna szabad azt tennem — felelem, — ha minden csak természet és természet? Hogyan kötne le engem a természet törvénye, mikor én eszemmel s akaratommal kinövök a természetből s úrnak s szabadnak érzem magam vele szemben, s ha függök is sokban a természet törvényeitől, de eljárásomban s viselkedésemben kijátszhatom azokat? Igen, sok ilyesmit vehetnék ellent; de elnémulok s nehézségeim eltűnnek, ha a *természet törvényei s mértékei s korlátai az Isten szent akaratává változnak el szemeimben*; ha magán azon a természetén átverődik az Isten lelke, mint a lámpaernyőn a fény; ha a törvény s kötelesség mint Isten jósága s szépsége mutatkozik be nekem, s ha arra ébredek, hogy kötelességeim fölismerésében s felelősségérzetemben voltaképen Isten nyilatkozik meg s az tölt el engem. Pedig hát így áll a dolog: a természet törvényében én az Isten törvényére ismerek s lelkiismeretem szavában az engem kötelező Istennek akaratát veszem. Bennem az Isten gondolata s akarata nyilatkozik meg!

S ha már a természet törvénye is olyan nekem, hogy az Isten szent akaratát látom benne: mennyivel közvetlenebbül lép elélem az Isten s az ő szent akarat a kinyilatkoztatásban. Itt a törvényt ugyanis Isten közvetlenül adja: adta a Sina-hegyen mennydörgés s villámlás közt, adta az Úr Jézus által az evangéliumi törvényt a nyolc boldogság hegyén. Ott a törvényhozó maga még láthatatlan s csak Mózes által szól népéhez: itt, az evangéliumban mint az igazság- s jóságnak

megtestesült szépsége lép elélem s Szent Jánossal elmondhatjuk: «És az Ige testté lőn és miköztünk lakozék és láttuk az ő dicsőségét mint az Atya egyetlenegy szülöttének dicsőségét, telve malaszttal és igazsággal» (Ján. 1, 14). Az ószövetségben a törvényt próféták s írástudók magyarázzák; itt, az evangéliumban ő maga magyarázza szóval, s főleg magyarázza példával s akarja, hogy szerinte tegyünk s átéljük azt, amit már a zsoltáros mond: «Szívembe rejtem a te beszédeidet, hogy ne vétsek ellened. A te bizonyosságaid útjában gyönyörködöm, mint mindannyi gazdagságban... Jobban szeretem parancsaidat az aranynál s topáznál» (Zsolt. 118). Többet mondok, *az evangéliumban a törvény már nemcsak törvény, hanem szellem és lélek, tehát szeretet.* Krisztus akarja, hogy a törvényben ne csak Isten akaratát lássam, hanem magában e szent s hajlíthatatlan akaratban Isten örök szeretetére ismerjek rá. Isten jót ad, mikor terem s jót akar, mikor törvény alá állít engem. Ez a törvény nekem *az ő jó, az ő szerető akarata!* Nem nézem én a törvényt kényszernek, nem nézem vasláncnak, hanem Isten vezető, nevelő s boldogító akaratának s bennem megnyilatkozó, örök szeretetének. A törvényben is szeret engem; szeret, mert jót akar, a legjobbat akarja; jobbá, szebbé, nemesebbé, tökéletesebbé akar engem tenni; tehát jóságából s szépségéből akar nekem minél többet adni. Örülök neki s hálát adok ezért! Könnyű így a törvénynek hódolnom; könnyű így azt akarnom, amit ő akar; hisz akarata az én fejlődésem, az én boldogulásom; törvénye nekem nem is parancs, hanem zene és ének!

III. Ezúton, kedves híveim, két óriási előnyben részesülünk; az egyik az, hogy megértjük, hogy mi is hát az erkölcsi jósnak, az erénynek s a kötelességnek a gyökere s forrása, hogy t. i. az az Isten maga, aki mindennek mértékét s törvényét elgondolta s ránk szabta; a másik nagy előny pedig az, hogy *Krisztusban az erkölcsi törvénynek s jósnak a legbiztosabb s a legtüzesebb kifejezését látjuk s megóvjuk lelkünket a kételytől s jellemünkkel ingadozásoktól.*

Az előbbi előnyről már szóltam, az utóbbira pedig most térek rá.

Nem lehetünk elég hálásak azért, hogy az erkölcsi törvény Krisztusban a hitnek erős s változhatatlan fogalmazásában lép elélem. Nálunk az erkölcsi törvény oly szent s oly biztos mint a hit maga, s valamint a hit nem ismer ingadozást s elváltozásokat, hanem mindenütt ugyanaz: úgy az erkölcsi törvény is, melyet a hit mint Isten szent akaratát mutat be,

nem ismer elváltozásokat, hanem ugyanaz most ami volt 200 vagy 800 vagy 1000 év előtt ; ugyanaz Magyarországon, mint Afrikában vagy a jeges sarkon ; ugyanaz az előkelő körökben, ami a szegénységben ; mert egy az Isten, egy az Úr s egy az ő szent akarata.

Némelyek erre azt fogják tán mondani, hogy a rend s törvény magukban a dolgokban van s azt azokból lehet s kell is megismernünk. Így pl. hogy mit kell, mit szabad vagy nem szabad az embernek tennie, azt az ember természetéből kell megtudnom, s értelmem fog rá kötelezni, hogy ezt vagy azt tegyem vagy ne tegyem. Ugyancsak azt fogják tán mondani, hogy mindenki tudja, hogy lopni, csalni, gyilkolni, hamisan tanúskodni nem szabad, mert különben fölbomlik a család s a társadalom ; azt is megérti mindenki, hogy amit magadnak nem akarsz, azt ne tedd másnak, s hogyha nem akarsz, hogy bántalmazzanak s megkárosítsanak téged jószágodban, gyermekeidben, hecsületedben, akkor ne károsíts meg ezekben te sem mást. Mindezt úgy látszik a dolgok rendje követeli s így tehát lehetnek, kik be nem látják, hogy mi különös előnye s ereje van annak a hitből fakadó erkölcsnek, mely a rendben Isten akaratját látja, mikor ugyanezt a rendet s törvényt az ember is megismerheti s nem kell a dolgok mögött rejtőző Istenre visszanyúlnia.

De ez a fölfogás nem állja meg helyét ; sőt ki kell jelen-tenem, hogy téves is s fölületes is s ép ezért nem szabad annál megállapodnunk, hanem mélybe, Istenig kell a törvénnyel s felelősségérzetünkkel hatolnunk.

Téves az a nézet azért, mert bizony a történelem nem azt mutatja, hogy az ember a rendet eszével fölismerte. Fölismert ugyan egyet-mást, de sok tévedéssel s kegyetlenséggel párosította az ismeretet. Úgy volt vele mint egy füstölő lámpással, melynek lángját a szél lobogtatja ; lát vele valamit, el-eligazodik valahogy, de ficánkoló árnyak ijesztik, látszatok tévesztik, a szenvedélyek szele s szeszélye játszik vele, s azért aztán lát sokat ami nincs s nagyon sokat másképp lát, mint ahogy van. Gondoljunk csak arra, hogy mennyi hibába s tévelybe esett az emberiség a természeti törvény körül is ! Így pl. az ausztráliai négerek minden lelkiismereti furdalás nélkül megölik gyermekeiket, akik terhükre vannak vagy megölik szülőiket, ha már megvénhedtek. — Gondoljuk el, hogy a nemi élet körül s az adás-vevésben nemcsak a vadak, hanem az európai emberek is mily szörnyű hibák közt tévedeznek ; az egyik ezt, a másik azt mondja megengedettnek ;

az egyik bűnnek állít valamit, aminek a másik oda sem néz ; úgy hogy azt kell mondanunk, hogy nemcsak alacsony fokon álló népek közt sok a tévely, hanem magas műveltség mellett is ugyanaz a bizonytalanság kísért az emberek közt. S ennek okát az ember érti is ; a természet törvénye ugyanis nincs a dolgokba úgy bele írva, hogy csak át kell olvasni ; hanem a törvény a dolgoknak s viszonyaiknak fölismerésétől s helyes méltánylásától függ, amire csak nagy fölvilágosultság, hosszú tapasztalat s tisztult, nemes akarat képes. De hol találni meg mindezt? ! Sőt ép ebből van édeskevés a világon. Lehet ugyanis a dolognak sok oldala, lehet sok előnye s hátránya, lehet sokféle lehetőség valami körül, s az egyik a dolognak csak egyik oldalát, a másik a másikat nézi, s amit nem néz, azt nem látja, s amitől fázik, azt kicsinyli vagy tagadja. Nem lehet tehát azt oly egyszerű eljárásnak mondani, hogy íme itt a világ s a természet nyitott könyve, tehát olvassa ki mindenki belőle, hogy mi szabad, mi nem. Hej, be sokan olvasnak benne, s az egyik ezt, a másik azt olvassa ki belőle, azaz hogy beleolvassák azt, amit szokásaik, nevelésük s szenvedélyeik sügnak.

Az ilyen kétes s csúrt-csavart törvénnyel nem boldogulunk. Ha ugyanis nincs biztos mértékünk, ha nincsenek pontos arányaink s meghatározott céljaink, akkor az egész olyan, mint egy háztetőgerendázat, melyben a gerendák nincsenek jól kimérve, a lyukak nincsenek a megfelelő helyen kivésve, a csapok nincsenek jól megfaragva ; az egyik dúc kelleténél hosszabb, a másik rövidebb ; kerül-e az ilyen összevisszafaragcsált s ácsolt fából háztető? ! Pedig az életem szakasztott ilyen, ha nem vagyok biztos benne, hogy mit szabad tennem, mit nem ; ha ingadozom s látszatok szerint igazodom, melyek máról holnapra elválnak ; ha folyton ott settenkedik a gondolat, hogy hát így szokták meg s így tartják ezt nálunk, de hát lehetne másképp is, s ha nem lát senki, hát megpróbálhatod úgy is. Ha valaki nem adja oda magát az Isten szent törvényének, hanem eltér jobbra-balra a helyes iránytól ; ha nincs biztos ítélete a teendőkről s az egész erkölcsiséget csak illemszabálynak s divatnak nézi : akkor az egész ember olyan, mint a ficáncoló árnyék ; nincsenek biztos körvonalai, nincs mértéke s megállapodottsága ; nincs súlypontja ; az ilyen ember meg van verve azzal a bizonytalansággal, mely lehetetlenné teszi az erősen megalapozott, a helyesen megrajzolt, a szépen kialakított, a jól fölépített s biztosan egyensúlyozott életet. Egy jeles műértő azt mondja,

hogy a remekműveknek az a sajátosságuk, hogy rajzukban s fölépítésükben megvan a biztos arány s ki van elégítve az a nagyon egyszerű, de nélkülözhetetlen igény, hogy a művésznak sikerült az alaknak súlypontját jól elhelyezni. Azért aztán az ilyen alakok természetes biztossággal állnak, járnak, ülnek; tekintetük határozott, az egész kép azt a benyomást teszi, hogy szóba állhat s kezet foghat velük a szemlélő. Még élettelen dolgoknak, pl. fáknak, hajóknak, székeknek képei is nem tesznek jó benyomást, ha nincsenek a művéstől súlypontjukra állítva. Legyen különben a mű kitűnő, mégis rossz benyomást tesz, mert nem tud rajta megpihenni tekintetünk s attól nyugtalan lesz szemünk, sőt lelkünk is.

Már most, kedves híveim, mi lesz az emberérettel, ha nincs biztos erkölcsi törvénye s ha következőleg nem adhatja át magát föltétlenül erkölcsi sugallatának? ! Hisz az emberélet is mű; annak is mértékei s arányai s viszonyai vannak; azt is jól kell megalapozni, hibátlanul megrajzolni s erősen fölépíteni; de mi lesz belőle, ha a mérték nincs jól kimérve, ha az alak súlypontja nincs eltalálva, ha a tekintet nem biztos; ha nem áll, hanem inog; ha nem jár, hanem támolyog; ha nincs az arcán a biztos tudásnak s a megnyugodott akaratnak vonása. Bizony az ilyen élet csak szerencsétlen és szomorú mű, tehát csak kontárkodás lehet; annál szerencsétlenebb és szomorúbb, mert itt minden rajzhibát s minden súlypont-csuszamlást mint kint és sötétséget, mint bajt s vigasztalanságot, mint bánatot s céltalanságot érzünk meg s panaszlunk föl. S minél többet kételkedünk törvényekben s eszményekben s minél többet válogatunk köztük, annál többet rontunk magunkon; s minél több prófétára hallgatunk s minél több után indulunk, annál tanácstalanabbul állunk s meg kell tapasztalnunk a próféta szavát: «Tudjad és lássad, mily rossz és keserű, hogy elhagytad a te Uradat Istenedet és hogy nincs nálad az én félelmem, úgymond a seregek Ura Istene» (Jer. 2, 19). Kár azokért, kik szabadulást keresnek eszményektől s törvényektől s örülnek a test és vér s az emancipált szenvedélyek szabadságának: meg fogják keservesen tapasztalni, hogy eszményektől szabadulni annyi, mint végleges szegénységbe esni, s az a szabadság, mely vért s ösztönt, tehát idomítatlan természetet szabadít föl, az az idomító művészi léleknek kezeire békót kovácsol s a szellemet szolgaságra kárhoztatja.

A lélek ez szomorú sorsától ments meg Uram minket! Mi mindakét szemünket reád szegezzük, törvényeidet vesz-

szük s utaidon járunk ; mi nem kételkedünk, nem alkuszunk; de nem is csalódunk.

Semmire sincs az emberiségnek annyira szüksége, mint erős, rendületlen regulára, hogy földindulás s égszakadás közt is tudja s állja azt, ami jó s kerülje azt, ami rossz. Már pedig a kinyilatkoztatás épp erre segít rá minket ; rásegít, hogy jól olvassunk a természet könyvében s hogy fölismerjük a dolgok rendjét ; rásegít, hogy halljuk meg tüzetesen az Isten szavát s hogy ne ülünk föl a szenvedélyek ösztönzéseinek, az élvezetek varázsának s az ingerek izgalmainak. Rásegít arra, hogy a létet annak legmélyebb gyökerén fogjuk meg s az igazat s jót annak legtisztább forrásából merítsük. Ez a gyökér s ez a forrás az Isten s ennek az Istennek nagy kegyelme az, hogy a történelemben, az emberiség víg- és szomorú-játékainak e sorozatában megismertette s kinyilatkoztatta önmagát s törvényét. Most tudjuk már, hogy mit tegyünk s kétség s ingadozás nélkül nekiindulhatunk a törvény gyakorlatának ; elmondhatjuk a zsoltárossal : «Mondom, most felfogtam ! Te vagy az Isten, ki . . . megismertetted erődet a népekkel» (Zsolt. 76, 11).

IV. Van azonban a vallásos erkölcsnek még egy más óriási előnye, s ez abban áll, hogy mikor a jóságnak s a törvénynek megtaláltuk az eredetét az Isten szent akaratában, ugyanakkor s ugyanott megjeljük az *erőt is, a kedvet s a buzdulatót is, hogy a jót tegyünk s a törvényt készséggel teljesítsük*. Ahhoz ugyanis, hogy valaki a jót tegye s a rosszat kerülje, hogy a jóban bízzék s azért minden áldozatra kész legyen, az szükséges, hogy meg legyen győződve, hogy azt az Isten akarja s hogy megsegíti őt a jónak gyakorlásában. Győzhetetlenné tesz az a meggyőződés, hogy Isten van velem, hogy Isten segít s el nem hagy s hogy az ő útjai, ha áldozatok elé állítanak is, sőt ha a halálba visznek is, mint vitték a vértanúkat, azért mindig dicsőséges utak s az Isten jár velem rajtuk. A vértanúk is sokat szenvedtek, gyalázatban s vigasztalanságban volt részük, de volt erejük hozzá, mert tudták, hogy amit hitért s becsületért szenvednek, azt Istenért szenvedik s ő erőt ad hozzá. Minden nagy erkölcsi erőnek titka a rendületlen meggyőződés, hogy ezt meg azt Isten akarja s hogy megsegít. Az ember csodálkozik a hívő lelkiismeretnek törhetlen hűségén s bátor kiindulásain. Honnan veszik — kérdezi a világ — ez egyszerű hívek az erőt, ki képesíti őket hűségük áldozataira, ki emeli föl őket az erkölcsi jósáig és szépség e magaslataira? A felelet az, hogy Istenből indulnak

ki, hogy a magasból jönnek, azért van lendület, erős kitartás bennük. A folyók is azért folynak s lapályokon is átfolynak, mert hegyekről jönnek s a magasság ereje s lendülete lejt hullámaikban. A Duna vize is 2600—3000 méter magasból jön, hegyekről jön, azért van lejtése, van eleven ereje: így van az az erkölcsi világban is; azért lendületesek a jó hívek az erkölcsben, azért van kitartás hűségükben s lendület akaratukban, mert az erkölcsi jóság s kötelesség az ő lelkükben olyan, mint a hegység, melyről lejönnek; a legfőbb akaratnak, az isteni törvénynek magaslatairól ereszkednek le az élet lapályaiba s azért ennek a legfőbb s legmagasabb akaratnak eleven ereje dolgozik bennük.

Képzeld csak el, mily erő szabadul föl abban a lélekben, mely átérzi, hogy az a törvény annak a hatalomnak az akarat, mely terem s ront száz világot s mely hatalomnak minden alá van vetve s nincs, ami kivegye magát alóla. Mily készítés lesz a törvény megtartására az a belátás, hogy az isteni akarat előtt nekem is kell fejet s térdet hajtanom annak a nagy szükségességnek erejében, mely mondja: «Élek én, úgymond az Úr, hogy nekem hajol meg minden térd és minden nyelv vallást teszen az Istenről» (Rom. 14, 11). Mily készséget kelt lelkemben az az érzés, hogy egész erkölcsösségem voltaképen vallásossággá s minden jócselekedetem tulajdonképen Isten-tiszteletté változik el. E világításban ugyanis én már nemcsak azért tiszteltem és szerettem szüleimet, mert az ő vérük s fiuk vagyok, kit ők is szeretnek, s akivel jót tesznek, hanem azért becsülöm és szeretem, mert minden létnek s érzésnek s életnek teremtő és sugalmazó szelleme ellen, Istenem s Uram ellen lázadnék föl, ha vétkezném ellenük; én nemcsak azért nem csábítok el senkit, mert a csábítás hazugság is, álnokság is, erőszakosság is, szóval csalás és károsítás, hanem azért nem teszem ezt, mert a förtelemben az isteninek torzképét látom s bánnám, ha ennyi alávalóságot ömlesztének bele az életbe; nemcsak azért nem vagyok mértékletlen, mert ami a mértéken túl van, az nem való nekem s nemhogy használna, hanem biztosan megárt, hanem azért is, mert a természetem mértékében is Isten szerető s javamat akaró gondolatait látom, s nem vagyok állat, hogy azokat tapossam. — Azután meg a hívő ember a törvény mögött a törvényhozót látja, ki nemcsak parancsol, hanem aki követel s ellenőrzi cselekedeteinket. Ő az az átható szellem, aki mindent lát, aki szívet-vesét kutat; nincs lelkünknek titkos gondolata, melyet nem ismerne; nincs szívünknek

fodra, melybe az ő tudtán kívül rejtőzhetnek érzés vagy indulat. S ahogy ellenőrzi lelkünknek öntudatos világát, úgy igazságot is szolgáltat saját szent s sérthetetlen akaratának. Megszeghetem ugyan itt és most a törvényt; vétkezhetek, ha akarok; ez a szomorú szabadságom megvan; de kezeiből ki nem szabadulok, s ha nem akartam akaratát teljesíteni szabad elhatározásból, érvényesíti ő majd az ő szent akaratát akaratom ellen büntetésben; mert ő bírja minden léleknek s a halál után megítéli a lelkeket, s akik jót cselekedtek, azok bevonulnak vele az örök életre, akik pedig rosszat cselekedtek s azt jóvá nem tették, azok elkárhoznak.

Ha valami indíthatja az embert a törvény megtartására s ha valami hajlíthat akaratokat a rendhez, bizonyára az erkölcsnek ez az eleven s mélységes felfogása lesz az; mert ez nemcsak tudás, hogy így meg úgy kell tennünk, ez nemcsak szemlélet, hogy a rend ezt meg azt kívánja, hanem ez indítás és löktetés és lökés a jó s a rend felé, *s ez kell az akaratnak*. Kell, hogy az akaratnak lendületes indító okai legyenek; kell, hogy bensőséges, meleg indulatai fakadjanak; vonzalom kell bele, kedv kell bele, öröm és szeretet, s ezt nem a betű, nem a tudás adja, hanem az a több, az a más valami, amiről az Úr mondja: *az én igéim szellem és élet*.

Igen, szellem és élet, ez kell lelkünknek, ez kell erkölcsünknek, s ez a szellem és élet megvan a vallásos erkölcsösségekben s ez a szellem és élet hiányzik a vallás nélküli erkölcsben.

Sőt többet mondok: a vallásos erkölcsben nemcsak szellem és élet dolgozik, hanem a vallásos embert a törvény megtartására s a jónak gyakorlatára a lélek legfőbb ereje, *a szeretet* ösztönzi. Szeretet nemcsak a rendhez, nemcsak az eszméhez, hanem szeretet *valakihez*, aki nekem mindenem, gyökerem és koronám, lelkem és életem, erőm és szépségem. Van ilyen *valaki*, s az én nagy szerencsém s kegyelmem, hogy őt egyre jobban bírhatom s jobban lefoglalhatom magamnak. Mikor a törvényt megtartom, közelebb jutok hozzá; közelebb ahhoz, akit szeretek. De nem a térben közeledem hozzá, hanem lélek, érzés, élet szerint közelítem meg őt. S megközelítem azáltal, hogy elváltozom bele, mikor azt gondolom, amit ő gondol s azt teszem, amit ő akar, vagyis mikor a törvényt megtartom. Engedelmisségem által szerinte idomulok s úgy veszem észre, hogy több lesz bennem belőle; többet kapok, többet veszek belőle, s ő belém szövődik s belém ágyazódik, szóval bennem él. Mikor úgy szeretetből akarok mindent, amit ő akar, akkor a gondolatom, az érzésem, az

akaratom is valahogy elváltozik ; a lelkem arculata hasonlítani kezd az ő arculatához s az apostolt kezdem érteni, aki mondja : élek én, már nem én, hanem Krisztus él bennem. Igen valahogy más emberré leszek, akinek a lelke nem az ösztön, nem a szenvedély, nem az utca szerint alakul, hanem az ő édes Ura s Istene szerint. Más érzéseim vannak : kitartóbbak, gazdagabbak, acélosabbak ; más indító okaim vannak : lendületesebbek, melegebbek ; más szándékaim vannak : tisztábbak, nagylelkűebbek ; s ez a «más» mindig azt a legfőbbet s legtokéletesebbet jelenti, azt a végtelen fölséges Urat, akit szeretek.

S mikor őt szeretem, akkor azt a törvényt s azt a rendet s azt a legfelsőbb akaratot voltaképen már nem mint valami külsőségest, nem mint valami magunkon kívül fekvőt nézem, hanem mint a lelkem legmélyebb s legszükségesebb igényét, mint öntudatomnak legértékesebb tartalmát, mint létemnek s életemnek tulajdonképeni értelmét. Az én Istenem s az én lelkem egybefolyik, s az én Istenem törvénye lesz az én lelkem legmélyebb s legkiáltóbb igénye. Tenni akarom azt, amit ő akar, mert hisz ez lesz a legjobb s a legboldogítóbb akarat. Ez akaratközösség az én vágyam, s örömöm telik benne, hogy ez imádandó akaratba belenőjek s beleöltözködjem s így isteni szépséggel s jósággal elteljem ! Istent s az ő gondolatát s az ő jóságát s szépségét kívánom magamba beleszőni ; őt szomjazom ; ő kenyerem ; őt lélekzem ; ő életem ! Így értette bizonyára az Úr Jézus is azt, amit tanítványainak mondott, mikor nógatták, hogy «Mester, egyél» : hagyjátok el, — felelte — nekem más kenyerem van, azzal töltekezem. Annyira tele volt a lelke Istennel, az ő gondolataival s szent akaratával, szépségével s erejével, hogy szinte nem érezte hiányát a búza- s rozskenyernek s ahogy ez vérré s erővé válik az emberben, úgy vált vérré, erővé s léletté Krisztusban az Isten szent akarat s ez akarat révén az Isten élete.

Természetes, hogy akik így tudnak kiindulni a törvény megtartására, azok igazán legyőzhetetlenek s mérhetetlenül fölülmadják azokat, kik az erkölcsi jót s a törvényt csak az ész sugallatának vagy a természet rendjének vagy az egyén s a faj hasznosságának tartják s ez indító okokból akarják megtartani. Szegény emberek biz ezek, vízzel főznek ; lelkükben nem lobog a tűz és ereikben nem lüktet a nagy vágyak s az örök élet szenvedélye !

Mily gyöngé ugyanis az akarat megindítására s a türe-

iemnek s hősiességnak fölélesztésére az a gondolat, hogy a törvény az ész sugallata, hogy a természet rendje szép eszmény s vezető nagy eszme. Megengedem s magam is vallom, hogy a természet rendje nagy, vezető eszme; de hogy erős s tartalmas eszme legyen, ahhoz az kell, hogy ne lógjon a levegőben, hanem kapcsolata legyen a lét alapjaival s céljaival; mert ha rend a rend, akkor valahonnan indul s valahová törekszik. A világrendben is az ember a kezdetet s a végcélt nézi s ezektől el nem tekinthet, mint ahogy el nem tekinthet a fánál a gyökértől, mely a földben van, s a virágjától s gyümölcsétől, mely a napsugárban fürdik. A világrend gyökere pedig az Isten s a koronája is ő. Tehát a világrend eszméje is csak akkor erős és tartalmas, ha általa a végtelen Istenbe kapcsolódunk.

E nélkül a legszebb eszmék s eszmények nem érnek semmit. A legszebb eszmék is elkopnak, ha nincs isteni tartalmuk; a legragyogóbb ideálok is csúnya múmiákká száradnak, ha nem az isteni élet lüktet bennük; a legbűbajosabb eszmények is lejárják magukat, kicsépelődnek, kirázódnak, pelyvává, pozdorjává vékonyulnak, ha nem az isteni valóságot tükröztetik.

Sokszor szomorúság és bánat szállja meg lelkemet, mikor látom, hogy a legragyogóbb s legnépszerűbb eszmék hogyan hervadnak, mint a tarló virágai őszkor; mi lesz például a szabadságból, testvériségből, egyenlőségből, ha nincs erkölcsiség s lelkiismeret hozzájuk! Elbúsulok, mikor látom, hogy a lelki világ nagy értékei, pl. szerelem, lelkesülés, hűség, mily hamar kopnak s lapulnak, ha a magvuk nem Isten-szeretet s Isten-félelem; a legnagyobb eszmék is csak egy darabig vonzanak, egy darabig hevítenek; azután elvesztik erejüket mint az ócska vas közé dobott mágnes; mint hogyha mindez figyelmeztetni akarná az emberiséget, hogy csak az isteni nem kopik, — hogy csak azt nem hordja le az idők árja, — hogy csak az állja meg a helyét. A többi mind gyöngye s megbízhatatlan s a gyors mulandóság úgy bánik el eszmékkal, gondolatokkal s eszményekkel mint a vihar, mikor beletáncol a pelyvába s viszi, szórja s röptíti szerte-széjjel. Az istenit el nem viszi; azzal nem bír. Istenivé kell tehát a világrend eszméjét is tenni; isteni jóságot s isteni akaratot a törvényben tisztelnünk; ez megfogja majd akaratunkat, ez tüzeli majd lelkünket, hogy el ne eresszük s el ne áruljuk semmiért.

Ugyancsak nem elég a lelkes s kitartó életre az a fölfogás

sem, hogy nekem a természet törvényét azért kell megtartanom, mert én ennek a nagy természetnek, ennek a nagy világnak egy darabja vagyok s alkalmazkodnom kell hozzá. — Szentigaz ez s egy percig sem tagadom ; de ezt a hitet is mélyebben kell megfognunk, a gyökerén kell megfognunk, ha akarjuk, hogy fogja meg az is, hogy hajlítsa s vigye határozatosan a mi akaratunkat. Nekem ugyanis nem lehet a természetnél s ennek a nagy, szép világnak szemléleténél megállanom. Hiába türtőztetem ott magam ; nincs nekem ott nyugtom. Érzem én azt, hogy ez a világ is, meg az én életem is nagy, szent titok, s minél többet gondolok e titokra, annál csodálatosabb sejtelmek vesznek körül ; mintha valamiféle szent felhő ereszkednék a lelkemre, meghatottság, ellágyulás tölti el szívemet s ellentállhatatlanul érzem, hogy nekem ezen a természetén túl a létnek mélységeihez, a magát kinyilatkoztató végtelenhez van közöm ; közöm annyira, hogy vonz engem, hogy rokonságomat érzem vele, s hogy lehetetlen nekem megállnom kőnél, fánál, virágnál ; lehetetlen beérnem renddel és törvénnyel ; hanem nekem több kell, nekem ő kell, nekem az a virágot teremtő, a rendet elgondoló s életemet szépségbe s tökélybe s boldogságba fölszívó Isten kell.

Ez a lelkem érzése, a lelkem látomása, ez legmélyebb vágyaim szava, ez a lelkem hangja s én hiszek magamnak s én értem e szót s követem. Ismétlem, nem maradok meg kőnél, csillagnál, virágnál ; mélyebbre hatolok, a világ élő lelkének szemébe nézek ! Nem maradok erdőzúgásnál, pataklocsogásnál, nem elvont fogalmak kísérteties némaságánál ; nem maradok, mert többet hallok, különbet hallok, a végtelen tökély s szépség lelkének suttogását hallom ; lelkemhez szól s mondja : hallgass rám, lélek, leányom ; én vagyok az erő s az örök élet szelleme, s a törvény az én kisugárzásom, fogd föl, szívód föl s éld át magadban.

Mily zene, mily ének ez «a természet rendjének» szögletes és lapos némajátékával szemben !

Mily kedvet merítek az élő Isten törvényében rejlő gondolatoknak s szándékoknak átélésére, mikor azok a gondolatok s szándékok is csupa élet és szellem, s ahogy életből fakadnak, úgy szebb s tökéletesebb életet akarnak varázsolni belém is. Istenem, hogyne volna kedvem törvényhez, mely életet alakít, szépséget ad lelkemnek ! Pedig az élő Isten törvénye ezt sugalmazza s ezt teremti meg ! Mikor Isten szerint élünk, akkor Istent magát vesszük vagy inkább azt a bennünk is rejlő s lappangó Istent emeljük ki s domborítjuk ki ön-

tudatunkban. Minden törvény Istennek egy-egy vonása, szépségének egy-egy formája s életének egy-egy árnyalata ; mikor pedig a törvényt megtartom, akkor magát a lelkemet úgy hajlítom, érzelmeimet úgy színezem, életemnek oly formát adok, ahogy ezt ő gondolta s akarta ; átviszem az ő gondolatait magamra, az ő vonásait lelkem arculatára, s isteni alakot adok egyéniségemnek s isteni tartalmat életemnek. Élek s magammá, életemmé, meleg valósággá s édes öntudattá változtatom őt magát ! Ez úton egész életem jóssággá, erkölcsiséggé, értékke válik. Ha dolgozom vagy pihenek, ha étkezem vagy járok-kelek, ha a felkelő vagy a leáldozó napot nézem, ha a mezei virágot vagy a hajnali csillagot szemlélem, ha egészségemet gondozom vagy szórakozom, — szóval az apostol szerint «akár esztek, akár isztok s bármit tesztek», — mindenütt s mindenkor az Isten dicsőségét szövöm ki életemben. Életté változtatom azt, ami eddig csak ismeret volt bennem ; isteni tetté s ténnyé, isteni valósággá s életté azt, ami eddig csak mint isteni gondolat s törvény lebegett fölöttem.

Ugyancsak nem ad nekem sok kedvet a jóra s az erkölcsi törvény megtartására az, aki a törvényt úgy magyarázza, hogy az *azért törvény, mert hasznos dolgot s célszerű eljárást parancsol*, amire az embernek mint egyes személynek vagy az emberiségnek, mint nagy közösségnek szüksége van. Ezen magyarázat szerint valami azért jó, mert hasznos s valamit azért kell tenni s mást azért nem szabad tenni, mert használ vagy árt. Így például azért nem szabad mértéktelennek lenni, mert az árt az egészségnek, — azért nem szabad csalni, lopni, mert az árt a társadalomnak, — azért nem szabad házasságot törni, mert az árt a családnak s a gyermeknevelésnek. Ugyancsak e nézetnek hívei az erkölcsiségre s a jótettekre azzal akarnak minket buzdítani, hogy teljünk el saját javunk s a társadalom előnyeinek szeretetével s hozzunk áldozatot értük.

S mit mondunk mi erre? azt-e, hogy az erkölcs nem hasznos, vagy hogy saját javunkat ne szeressük s ne tekintsük a társadalom előnyeit? Dehogyan ne ; nagyon is hirdetjük, hogy az erkölcs hasznos s hogy célszerű ; nagyon is hirdetjük, hogy minden országnak támasza s talpköve a tiszta erkölcs, mely ha elvész, Róma ledől s rabigába görnyed ; de épen, mert szeretjük magunkat s hazánkat, gondunk van az igazi, az erős, a jól megalapozott erkölcsre s ép azért vissza kell vetnünk az oly gyöngye megalapozást, amelyet a hasznosság

akar adni az erkölcsnek, s vissza kell vetnünk ezeket a rövid-lélekzetű s fölületes magyarázatokat, melyek az erkölcsi jót a haszonnal összetévesztik.

Az erkölcsben van hasznosság ; de *nemcsak az van, hanem több van benne*. A hasznosság már csak a levele, a lombja az erkölcs fájának ; de levél s lomb itt sem gyökér. A hasznosság is valami, ami fakad az erkölcsből, s kell az erkölcsnek hasznosnak is lenni, de a fakadásnak titka s az erkölcsnek gyökere más ; az erkölcs gyökere az Isten örök gondolata s az ő fölséges akarata, s ez végelemzésben mindent hasznunkra s javunkra fordít, de itt és most nem minden, ami erkölcsös, hasznos is, sőt óriási áldozatokat követelhet, követelhet türelmet, kínt, lemondást, vért s életet. S nekünk az erkölcsiséget így kell néznünk s nem szabad a hasznosságnak szempontjára helyezkednünk, mikor az erkölcs tiszteletére s föltétlen szolgálatára akarunk nemzedékeket nevelni.

Félre a hasznosság kufár-gondolatával, hol felsőbbrendű s előbbrevaló értékekről van szó. Minden dolognak megvan a maga mértéke, melyet Isten gondolt s beléje fektetett ; minden természetnek, állatnak s embernek egyaránt, megvan a maga sajátos alkata s aránya ; önmagában hordozza tehát törvényét, az írja elő útjait, az biztosítja fönnállását. Nem lehet tehát azt mondani, hogy a hasznosság írja elő a törvényt s a mértéket, hanem megfordítva igaz, hogy *a mérték s a törvény határozza meg azt, hogy mi hasznos, mi nem, s az határozza meg azt is, hogy mit kell tenni s mit nem szabad tenni, akár hasznos, akár káros legyen valami itt és most*. Az erkölcs tehát *felsőbbrendű, előbbrevaló érték* mint a hasznosság, s azért az erkölcsöt nem szabad a hasznossággal mérni ; az hamis mérték. Ha erős erkölcsöt akarunk, akkor ne a hasznosságnál kezdjük, mert ha igaz a költő szava, hogy lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága, még igazabb az, hogy lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs gyökere? Már pedig az erkölcs gyökere az Isten akarata ; ha e gyökeret elvágjuk, hiába várunk gyümölcsöt a fán, s ha gyümölcsöt akarunk s az erkölcsiség áldását s hasznosságát a társadalomnak biztosítani akarjuk, akkor neveljük magunkat s gyermekeinket az erkölcsi parancsban rejlő, isteni akaratnak föltétlen hódolatára, s ne azt nézzük, hogy hasznos-e nekünk, vagy hogy jó üzletet csinálunk-e, ha megtartjuk?!

Meg fogja-e tartani az erkölcsi parancsokat s áldozatot fog-e hozni tisztességért s becsületért az a nemzedék, melyet arra nevelték, hogy az erkölcsiség nem egyéb, mint hasznos-

ság s mely sok-sok esetben látni fogja, hogy itt és most neki az erkölcsnek megtartása éppen nem hasznos? Ki lesz vértanúvá csak azért, mert jó az emberiségnek, ha vértanúi is vannak? Nem fogja-e erre méltán azt mondani: dehát mi közöm nekem az emberiséghez, hogy az életemet adjam érte s a hasznáért, mikor ezt az emberiséget is ide a világra a véletlen hozta s előbb-utóbb el is viszi megint? Minek éljen az emberiség s minek áldozzam föl magamat érte, mikor az egész csupa ily céltalan lényekből áll, mint amilyen én vagyok? Minek áldozzak én egyáltalában bármit is ezért az emberiségért, mely milliószor céltalanabb, mint én? ! Ki lesz tiszta azért, mert végelemzésben ez jó a fajnak, mikor az én egészségemnek itt és most nem árt, ha a tisztaságot nem is tartom meg? A közhasznosságra való tekintet fojtja-e el az önzést s azért fogunk-e odaadni becsületért vagyont s életet, mert hasznos dolog, hogy becsületes emberek legyenek a világban? Ezzel semmire sem megyünk; jellem, becsület, tisztesség, tisztaság bizonyára kell a társadalomnak, *de azt nem lehet a hasznosságra való tekintettel kifejleszteni!* Az erkölcsnek alapja nem az érdek s hordozója nem a hasznosság, hanem az Isten, ki az «örök mértékek titkát» fektette a világba, s e titkot nekem kell kibontanom erkölcsös, istenes életemben, nekem s mindenkinek.

Ez alapra kell állnunk; ez alapra kell állítanunk ifjúságunkat s rá kell oktatnunk, hogy ezt meg azt kell tenni, mert ez az Isten törvénye, s a bűnt nem szabad elkövetni, ha élvezettel, haszonnal, nyereséggel kecsegtetne is. Erre nevel minket Krisztus, s ezzel nevelt evangéliuma s kegyelme erős, fejlődő népeket a múltban s nevel majd a jövőben is. Lesz összetartásunk is, lesz áldozatkészségünk is, lesz, ahogy most mondják, szolidaritásunk is; de ne akarjuk az erkölcsöt az összetartásból s az áldozatkészségből s szolidaritásból magyarázni, hanem megfordítva tegyünk; legyen gondunk az erkölcsre, az Isten szent akaratának követésére, s lesz szeretet, összetartás s áldozatkészség is köztünk.

S végül én mélységesen meg vagyok győződve; hogy én mindig s mindenkor tisztességes s jóerkölcsű ember lehetek s rendületlenül bízom abban, hogy Isten megsegít rá, ha én is úgy akarom. S ugyan miért? Hát azért, mert ahogy az erkölcs s a törvény gyökere a mélybe, magába az Istenbe ágyazódik, úgy szí föl az Istenből erőt, nedvet, életető levelet is s megadja a léleknek azt, hogy kihajtszon s szentségben s szépségben kivirágozzék. Ha a lelkenek minden mértéke

Isten gondolata, ha életemnek minden törvénye az ő akarata, ha az a mérték s az a törvény nem betű, nem papír, hanem élet és szellem, szívárgó élet s alakító szellem, mely áthat és indít és nőgat és emel s kihajtani akar bennem is : akkor csak át kell adnom magamat neki, csak engednem kell indításainak, s buzdulás is, kedv is s erő is lesz bennem. Az Isten lelke vágyik majd bennem s az nyújtja ki a lelkemet ; az Isten lelke világosít föl engem s szétszlatja sötétségemet ; az ad nekem kedvet és örömet, hogy a jót szívesen s áldozatok árán is megtegyem. Nagy hitet, nagy kedvet, nagy erőt s nagy örömet ad ! Ez kell nekünk ! Nagy művekhez nagy inspirációk kellenek : az istenes élet is nagy mű, a legnagyobb mű ; ahhoz is nagy, mély és meleg inspiráció kell. Az akaratnak, mely bűnös szenvedélyek törmelékén s a külvilág sarán s porán át s a közélet botránykövei közt iparkodik fölfelé s szépségbe s erénybe akar öltözködni, mély gyökerű, erős motívumok kellenek ; Isten legyen hát a gyökere, hogy tökély, szentség s szépség legyen a koszorúja. Igen, Istenből kell kiindulnunk, az ő fölségének elismeréséből ; övele kell érintkeznünk minden jóra való kiindulásunkban s az erényért való küzdelmünkben, s akkor lesz erő s lesz kedv s lesz inspiráció is elég az erkölcsös élethez. Tisztelnünk kell az Istent, szeretnünk kell az Istent, meg kell fogadnunk szavát, lelkesülnünk kell s égnünk kell érte, akkor bizonyára sikerül megtartanunk törvényét, s olyanok leszünk »mint a fa, mely vízfolyások mellé ültettetett, mely gyümölcsét megadja idejében és levele el nem hull» (Zsolt. 1, 1).

S még valamit : forrón imádkozni s kérni, hogy az Isten adja meg nekünk a hajlamot, az érzéket, a kedvet s az erőt a jóra. Minden azon fordul meg, kedves híveim, hogy kitarthatóan, híven, melegen s lelkesen akarjunk. Az erkölcsiség ugyanis nem tudás, nem látás, hanem akarás, készség, tett. Az erkölcshez tehát nem elég, hogy belássuk, hogy ezt vagy azt meg kell tennünk ; hanem szükséges, hogy akarjunk ; az akarathoz meg indítás, buzdulás, kiindulás kell. Az akaráshoz vonzalmak s lökések, — indítások s löktetések kellenek ; az akaráshoz lendület s erő kell, sugallat és kedv kell. Lehet az erkölcsi törvényeket érdekesen magyarázni, hogy mikép keletkeztek, például alkalmazkodásból ; lehet belátásosan fejtegetni, hogy mint származtak hasznosságból s célirányosságból ; de ez mind egy fabatkát sem ér, ha az akarat energiáit fölbresztteni s a szíveket a jónak s szépnek szeretetére hevíteni nem tudjuk, ha az akaratokba nem bírunk lendületet

s lelkesülést teremteni. Az akaratnak nem okoskodás kell, — hisz okoskodás a tett halála ; az akaratnak nem prókátorság kell, mely kiforgat mindent ; hanem az kell, ami izgassa s melegítse, ami a nagynak s fölségesnek tisztetével eltöltse s az eszményinek búbájával teltse ; kell neki valami, ami az egyénnek önálló nagyságot biztosítson s cselekedeteinek haszonnál s élvezetnél külön, felsőbbrendű értéket adjon ; kell neki valami, ami legmélyebb vonzalmainak s legbensőségesebb igényeinek megfeleljen ; valami, ami által kiemelkedjék a környező fizikai világból s beleállítson a világba mindennél külön és jobb értékeket. Mindebben pedig akkor van része az embernek, ha a törvényt Isten akaratának tekinti s ha az Isten kegyelmétől átvált szabadság erejében akarja az erkölcsi jót s beleállítja a világba az igazságot, a jóságot, a türelmet, a szelídséget, a szeretetet. Imádkozunk ezért a jó, hűség, bátor s tevékeny lelkületért s utánózzuk a bölcsnek, aki írja : «És följebb becsültem azt az országoknál s királyi székeknek és a gazdagságot semminek tartottam ahhoz képest. Nem is hasonlítottam hozzá a drágakövet ; mert minden arany ahhoz képest parányi fővény és mellette az ezüst sárnak ítéltetik. Az egészség és szépség fölött szerettem azt és eltökéltem világosságul tartani azt, mert elolthatatlan az ő világa. És vele egyetemben jött minden jó nekem és számtalan tisztesség az ő kezei által. És örültem mindenekben, mert előttem ment ez a bölcsesség... s ez az a végtelen kincse az embereknek, mellyel akik éltek, részesek lettek Isten barátságában a fegyelem ajándékai által» (Bölcs. 7, 7).

Ezt a jó, isteni lelket szívjuk magunkba a szentségekben, melyeken át mint gyökérszállakon a nedv, beleszívárog lelkünkbe Krisztus kegyelme. Bánjuk meg bűneinket s induljunk ki mindannyiszor a jobb életre. Mikor gyónni megyünk s őszinte bánattal vesszük Krisztus föloldozását, akkor üdüljünk föl s fogjunk hozzá az erény gyakorlatához megújódott lélekkel. Tudom, hogy nem vagyok kész ember ; tudom, hogy sok küzdelmembe kerül az erénynek szebb s erőteljesebb kialakítása ; de kedvet ad hozzá az Úr, s törekszem, óvakodom s fegyelmezem magam, hogy ha csak egy lépésnyire is közelebb jussak az Úrhoz. S mikor áldozom s jól áldozom, akkor úgy érzem, hogy melegszem és fejlem ; érzem, hogy a Krisztussal való egyesülés bensőségesebbé, tisztábbá, nemesebbé tesz engem ; megtapasztalom, hogy ő a szólótöke s én a szólóvessző, s hogy e tökében van erő, van méz, van zamat, csak

vessző legyen hozzá, mely fölszívja a tőke titkos erejét s kivirágoztassa magában. S így akarok tovább is iparkodni, így akarok küzdeni s fejlődni, s akkor nemcsak törvény lesz, eszmény lesz, szentség és kegyelem lesz, hanem ember lesz, ki a törvényt s a kegyelmet átéli s az eszmény felé közeledik. Így akarja az Isten, erre hív Krisztus; gyerünk utána!

Székesfehérvár, 1911 január 31.

A gyermekek erkölcsi neveléséről.

Krisztusban Kedves Híveink! Mikor egyre több gond gyötör szülőt s nevelőt a gyermekek sikeres nevelése körül s gyakrabban hangzik föl a panasz, hogy az ifjúság romlik s erkölcsi érzülete gyöngül; mikor a világ kísértései s csábjai közt, melyek ifjúságunkat metelyezik, a kislelkűség veszedelme környékeztet s kételkedünk, hogy képesek leszünk-e távoltartani gyermekeinktől az erkölcsi romlást s megbirkózunk-e a nehézségekkel, melyek egy tiszta, erőteljes nemzedék nagyra nevelésének útjában állnak: mindannyiszor oly sokatmondóan hangzik lelkünkben Krisztus szava: «Hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket; mert ilyeneké az Isten országa» (Márk. 10, 14). Ezeket a szavakat intézi az Úr Jézus ma is hozzánk, intézi a szülőkhöz, nevelőkhöz, lelkészekhez, s szemeink elé állítja a nagy hivatást, hogy a gyermekeket neveljük az ő számára, neveljük olyanokká, akiké az Isten országa. Küzdelmet jelentenek e szavak a gyermekek lelkéért s boldogulásáért; jelentenek munkát, gondosságot, törődést; jelentenek szeretetet s áldozatot, melyet a gyermeknevelésbe fektessünk. Ugyanakkor a nevelés szükségességének élnék tudatát ébresztik föl bennünk, hogy a nevelést nézzük a szülők, tanítók, lelkészek főbenjáró kötelességének, hogy ne csak ne tiltsák el Jézustól a gyermekeket, hanem hozzák hozzá őket, vezessék közelébe, emeljék föl őket szívéhez, hogy megszentelje s megáldja őket.

Megtörtént ez eddig is valahogy, de ha ennek dacára a züllés jelei mutatkoznak a társadalomban és sok a panasz és sok a sikertelenség, jónak láttuk, kedves hívek, szülők, tanítók, lelkészek, figyelmeteket külön e nagy föladra föl hívni s titeket buzgó s kitartó munkára serkenteni. Rá akarunk mutatni egyes mulasztásokra s nehézségekre, melyek a nevelést akadályozzák, ugyanakkor pedig figyelmetekbe akarjuk ajánlani a természetes s természetfölötti eszközöket, melyek igénybevételére Isten kötelez, hogy bennük s általuk megáldja s biztosítsa nevelési munkánkat.

I. Az Úr Jézus szavai, hogy «hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket», háromféle kötelességet rónak ránk. Először is úgy érthetjük azokat, hogy tegyetek róla, dolgozzatok gyermekeitek lelkén, vezessétek s óvjátok őket, igazítsátok el őket úgy, hogy az erkölcs útján járjanak s ezáltal hozzám jöjjenek. Jézushoz jönni ugyanis annyit jelent, mint tisztalelkűnek s erkölcsösnek lenni. De a jó erkölcs nincs meg készen a gyermek lelkében, hanem azt ki kell dolgozni; a gyermek lelkét illemre, engedelmességre, Isten-félelemre szoktatni kell; távol kell őt tartani a rossztól, föl kell benne ébreszteni a jó érzést; ez mind föladata annak a nevelési munkának, mely a szülőkre s tanítókra, a nevelőkre s lelkészekre vár.

A nevelést munkának mondjuk, még pedig amily fontos, oly nehéz munkának. Isten gyermeket adott, de azt nevelni is kell; nevelés nélkül az az élet nem öröm és áldás, hanem inkább sokféle boldogtalanságnak forrása. Azért, aki életet adott a gyermeknek, annak nevelést is kell adnia. Ezt a nevelési munkát elsősorban azáltal végezzük, hogy sokat foglalkozunk a gyermekkel s nem hagyjuk magára. Tudjuk, hogy az élet küzdelmei s a kenyérkereset a szülőket elvonják a gyermekek gondozásától, akik aztán magukra maradnak; de ne hagyjátok őket, kedves szülők, magukra legalább akkor, mikor a munka nem von el titeket; ne szakítson el ilyenkor titeket gyermekeitektől sem léhaság, sem mulatozás vagy élvezethajhászat. A gyermekeikkel foglalkozó, éber szülők oltalma alatt fejlenek a gyermekek mind erkölcsi, mind testi fejlődés irányában. A jó szülők figyelme kiterjed arra, hogy a családi ház a maga rendjével, csínjával, tisztességével alkalmas környezete legyen az ébredő s fejlődő léleknek. A gyermek lelke ugyanis lágy és fogékony s az első benyomásokat öntudatlanul is a környezettől veszi. A benyomások ott vetődnek rá; lelkébe nyomódik a szülőnek jóságos vagy haragos tekintete, szerető vagy gyűlölséges arckifejezése, jóindulatú vagy szitkozódó beszéde. Lelkére vetődik a lakás képe, rendje vagy rendezetlensége, tisztasága vagy piszkos, szurtos volta. A gyermek látja, hogy hogyan élnek körülötte, hogy mit tisztelnek, mit vetnek meg, hogy mit szeretnek, mit gyűlölnék. Látja, hogy szemérmesek-e vagy szemérmetlenül; hogy fegyelmeztettek-e vagy fegyelmezetlenek, s mindezt már akkor kezdi tapasztalni, mielőtt arról még valamiféle fogalma volna; még mielőtt e dolgokról beszélni tudna, már nemesbül vagy tompul az erkölcsi érzése.

Jegyezzétek ezt meg jól magatoknak, kedves szülők és nevelők, s érezzétek át, hogy rajtatok nevelődik a gyermek, rajtatok, nem annyira a szavatokon, mint az életetek. Úgy vagyunk mindnyájan, hogy amik vagyunk s amilyenekké lettünk, azt leginkább mások befolyásának köszönhetjük s az összes tényezők közt, melyekkel Isten hatott ránk, a legfontosabbak az emberek. Azért lehet a szülő átok vagy áldás, pokol vagy mennyország a gyermekre. Ha vallásos, jó szüleink vannak, akárcsak Istennel magával találkozottunk volna éltünk kikezdő útjain. A jó szülők istenes életüket, magát a Szentlelket élik bele gyermekeikbe; «sermo vivus», élő beszédé válik életük. Tanaik, szavaik életükben eleven kifejezést nyernek s ezzel az eleven étellel hatnak gyermekeikre. Egy híres angol mondja: istenes életet, fegyelmet s bizalmat nem lehet beszéddel tanítani. Sokszor az édesanya vagy atya néma arckifejezése vagy tekintete, ha igazi erkölcs s jámborság lakik lelkükben, kihatóbb tanítást ad, mint egész könyvtárak.

Tanítsuk a gyermeket tiszteletre, fegyelemre s önmegtagadásra az erkölcsi renddel s Isten parancsaival szemben, hogy folyton hallja, hogy van, amit szabad s van, amit nem szabad tenni, s ugyanakkor lássa, hogy azt nem teszi meg sem az apa, sem az anya, tehát neki sem szabad. Szoktassuk rá, hogy mindenben rendet s mértéket kell tartani, s lássa a gyermek, hogy azt megtartják mindnyájan, szülők is, tanítók is. Vezessük be a gyermek életébe a rendet s mértéket s követeljük meg, hogy ahhoz tartsa magát s azt szívesen s úgy tegye mint valamit, amit nem a parancs miatt, hanem azért kell tenni, mert szép és jó. Vigyázzunk a gyermekekre, hogy mit s mennyit s hogyan esznek s isznak; szeszes italokat ne adjunk nekik; vigyázzunk testtartásukra, hogy illedelmesen álljanak, üljenek, járjanak; hogy illedelmesen beszéljenek s durva szavaktól s kifejezésektől tartózkodjanak; vigyázzunk öltözködésükre, hogy mindig szermérmesek s egyszerűek legyenek; gondoskodjunk, hogy a gyermekek, főleg fiúk s leányok egy ágyban ne háljanak. Legyen szemünk a gyermekek játékaiba, hogy ne bujdossanak, ne titkolódzzanak, s nyerjük meg szeretettel bizalmukat, hogy kérdéseinkre ne hazudjanak, hanem őszintén s egyenesen beszéljenek. Ha bizonyos fogyatkozásokat látunk, igyekezzünk komolyan, de szeretetteljesen lelkükre beszélni, hogy a gyermek lássa, hogy neki okvetlenül kell engedelmeskednie s attól nem szabadul, de hogy ugyanakkor tapasztalja is meg azt, hogy mindezzel csak javát

akarják. A durvaságtól durva lesz a gyermek lelke s megkérgesedik a szíve s érzéseiben s gondolataiban saját útjaira tér. Óvjon meg ettől szeretetünk s tiszteletünk a gyermek lelke iránt s segítsen meg arra, hogy a gyermek értse meg a jóakaratot s hogy a jó példára hajtván, maga is jó akarjon lenni.

Azonban, kedves hívek, a gyermeket nemcsak a szülő s a család környezi, hanem környezik azt ismerősök és pajtások, az emberek viselkedése és szóbeszéd, környékezik az utca, a falu vagy város ; a képek, melyeket lát ; könyvek, melyeket olvas, mind veszedelmeket rejthetnek számára. Sok szülő panaszkodik, hogy nem bír gyermekével, hogy az, bármennyit is beszéljen neki, szélnek ereszti szavát. Erre nézve azt kell tekintetbe vennünk, hogy a gyermek nemcsak a szülői háznál, nemcsak az iskolában, hanem az utcán, rossz pajtások közt, alsóbbrendű szórakozásokban is, talán korcsmában is megfordul ; lelkébe szívárogo, emlékezetébe oltódik ott sok benyomás. A gyermekeket e veszélytől távol kell tartanunk s nem szabad őket szabadjukra bízunk. Ha valahol, hát főleg a nevelésben van a hanyagságnak s a kötelességmulasztásnak sok módja, melyet mind el kell kerülnünk, ha nem akarjuk, hogy megmértelyeztessenek gyermekeink s főleg a házon kívül ólálkodó sok veszedelemmel szemben meg kell tennünk óvintézkedéseinket. Nagy veszélyt rejtenek magukban a zsengekorú s testileg s értelmileg fejletlen ifjúságra nézve az alsóbbrendű szórakozások, mulatóhelyek, mozgósínházak, melyek most már kisebb helyeken is fölkinálják mutatványaikát ; legyen az ifjúság nevelőinek, lelkészeknek és szülőknek gondjuk e vállalatokra, s ha kifogás alá esnek, forduljanak a közigazgatáshoz, mely a közerkölcsöt érintő bajokban bizonyára el fog járni. Óvjuk meg a gyermekeket s a serdülő ifjúságot, hogy rossz olvasmány ne kerüljön kezeibe, s ahogy vigyázunk egészségére, hogy meg ne fertőzzék, s ruháira, hogy be ne sárosodjanak s össze ne piszkolódjanak, úgy legyen gondunk arra is, hogy a ponyvairodalom, a rossz könyvek, újságok s iratok meg ne fertőzzék s a szennyirodalom be ne piszkítsa lelkét. Az erkölcsrontó irodalom valószínű méreg, mely romlásba dönti a fiatal nemzedéket, mert hűnre hív föl s megismerteti a vétkezés útjait s módjait s csunya képeivel s elbeszéléseivel természetellenes túlsúlyra emeli az éretlen nemi hajlamokat s uralkodókká teszi azokat a fiatal lélekben. De nemcsak a rossz olvasmányoktól kell ifjainkat megóvnunk, hanem szülőknek s nevelőknek állást kell foglalniok a szemérmes sértő falragaszok, az érzékiség

felgerjesztésére szolgáló képek, a hirdetési cédulák ellen. Hisz az ifjúságot ingerli s izgatja az, amit a könyvesboltok s trafikok kirakataiban annyira hirdetnek s szeretné megismerni azt, ami ily behizelgően és sokat ígérően lép eléje. Ez az inger kedves, ez a méreg édes; ha keserű volna, nem volna veszélyes. E sóvár vágyat a merő tiltás vagy büntetés nem töri le, sőt esetleg még fokozza a kíváncsiságot. Nekünk e dolgokat nem szabad úgy tiltanunk, hogy ingereljük a gyermeket, hanem úgy, hogy egyéniségünkről s föllépésünkről leolvassa, hogy ugyancsak silány s hitvány lehet az ilyen könyv vagy kép s nem méltó ő hozzá. Amellett azonban ne legyünk türelmesek az oly boltosok iránt, kik erkölcsrontó könyveket vagy ledér képeket tartanak kirakatukban s árusítanak gyermekeknek vagy fiatalkorúaknak, hanem forduljunk közbelépésért a bírói vagy közigazgatási hatósághoz is.

Még egy pontot kell e részben figyelmetekbe ajánlanunk. Vigyázatok arra is, hogy kikkel társalognak gyermekeitek s ne hagyjátok őket rossz pajtások közt. A gyermekek maguk nagyon jól tudják, hogy kik a rossz pajtások s mennyi illetlenség és rosszaság keveredik egyes játékaikba. Gyermekek s gyermekjáték, távolról nézve merő ártatlanságnak s naivságnak látszik, de ha közelebből vizsgáljuk, megdöbbenünk azon, hogy mennyi romlottság rejtőzhet 9—10 éves gyermekek barátkozásában s játékaiban, főleg olyan gyermekek-nél, kik magukra vannak hagyatva s kiknek nevelője az utca s a sok rossz hajlandóság. Buzgó nevelők és hitoktatók néha a romlás örvényeit fedezték föl, melyekbe a gyermekeket kivált a kisebb városokban a kíváncsiság s a csintalanság sodorja. Sok szülő nagyon gondatlan e részben s azzal kecsegteti magát, hogy az ő fia, leánya jó gyermek; nem értesül a gyermeket környékező veszélyről s azért gondolja, hogy nincs benne romlás. Hát legyen így, kedves hívek, kívánjuk szívünkbelől, de az bizonyos, hogy a gyermek sok kísértés közt él, bizonyos, hogy könnyen romlik, s ép azért legyen gondunk, hogy amit a szülői ház s az iskola épít, azt az utca s a rossz társaság romba ne döntse.

Mindebből megérthetitek, kedves szülők és nevelők, hogy a nevelés sok gondot, kitartó szorgosságot s nagy munkát igényel, amelyben össze kell fognunk mindnyájunknak: szülőknek, tanítóknak, lelkészeknek, akiket telítsen egyrészt nagy tisztelet a gyermek iránt, másrészt lelkesítsen a vágy, hogy a gyermekeket jókká kell fegyelmezni, lelküket meg kell

menteni, Isten gyermekeivé kell őket nevelni, hogy a mi munkánk s szorgosságunk révén Krisztushoz közeledve hallhassák a szót: ilyeneké a mennyek országa. Ez lesz a mi nevelőmunkánknak is legnagyobb dicsérete.

II. Az Úr Jézus szavait, »hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket«, másodszor úgy lehet érteni, hogy hozzuk a gyermekvilágot s az ifjúságot Krisztus Urunknak közvetlen közelébe; állítsuk őt gyermekeink szeméi elé s hozzuk erkölcsiségüket, jellemüket, kísértéseiket s küzdelmeiket eleven, szoros kapcsolatba Jézussal, hogy a bűn ellen Jézusért küzdjenek, hogy az erényt Jézusért gyakorolják, hogy a jót iránta való szeretetből tegyék s erkölcsi életüknek vonzó s ragyogó indító oka Jézus legyen. Tehát meleg, eleven gyakorlati vallásosságra kell őket nevelnünk; ez mozdítja elő bennük hathatósan a jót, ez töri le győzelmesen a rosszat. Egy híres angol mondja: »A legfőbb szer a bűn ellen az Istenfélelem, s az erény útjairól elpártoltak számára, éljenek azok Angliában vagy Japánban, Afrikában vagy Indiában, a legkurtább út a jóra az Istenhez való visszatérés. Ha csak hasznossági szempontból nézném is e dolgot s ha nem is volnék hívó s csak tapasztalataim után indulnék, azt kellene mondanom, hogy a nagy erkölcsi sikerekhez s a végleges sikerhez vezető út az a módszer, mely a nevelésben az isteni befolyásnak enged helyet.« Kedves hívek, mi is sikereket akarunk elérni; tiszta, lelkes, életrevaló ifjúságot akarunk nevelni, legyen hát gondunk arra, hogy a gyermekek lelkébe az isteni befolyásnak nyissunk utat. Ezt azért tesszük meg, ha a gyermekeket meleg, eleven vallásosságra neveljük

A vallásos élethez nem elég, ha a katekizmust valahogy tudjuk, hanem ahhoz az kell, hogy az élet egész vonalán érezzük függőségünket Istentől, kitől való az élet, ez a mi életünk is s akinek az életért, annak tartalmáért s mindazért, amit akarunk s cselekszünk, felelősséggel tartozunk. Az lesz a jó vallásos nevelés, mely ezt a tudatot fejleszti ki bennünk, s mely rásegít, hogy Isten közelében érezzük magunkat, benne éljünk, mozogjunk, legyünk, hozzá fohászkodjunk s belőle erőt merítsünk. Utasítsuk gyermekeinket Istenhez, hogy kérjék őt s fohászkodjanak hozzá segélyért. A gyermek tudja a Miatyánkot s Üdvözlégy Máriát s el is mondja naponként; de ez nem elég. Figyelmeztessük a gyermeket, hogy szeretettel gondoljon Istenre s mikor nézi a szép természetet s látja Isten műveit, emelkedjék föl csodálkozva hozzá s mondja: Én Uram, Teremtőm, mily nagy, mily hatalmas

vagy, mily szép és fölséges vagy! Figyelmeztessük, hogy adjon hálát Istennek reggel és este; de ne csak akkor, hanem ha lát egy vak gyermeket, gondoljon arra: hálát adok neked, Uram, hogy látok; mily boldog vagyok! Ha betegnél volt vagy temetésen, adjon hálát s mondja: Uram, mily jó vagy irántam, hogy éltetsz! Mily jó nekem, hogy még élek és neked szolgálhatok! Figyelmeztessük, hogy minden veszélyben s kísértésben, rossz gondolatok és csábítások közt, bizalommal kérje az Urat: segíts Uram, segíts, világosíts s vezess! Követlek. Tanítsák gyermekeiket a Szűz Anyához fohászkodni: «Ő szeplőtelenül fogantatott Szent Szűz, könyörögj érettünk, kik hozzád menekszünk» — s a Megváltóhoz: «Jézusom, irgalmazz.» Vezessük így be s neveljük rá a gyermeket, hogy Istentől kiindulva erősen akarjon, buzgólkodjék s törekedjék.

Már most semmi sem segít erre a meleg, lelkes vallásosságra, legyen szó akár gyermekekről, akár meglett emberekről, mint az Úr Jézus alakja s a hozzá való szerető, bízó ragaszkodás. Őt kell szem előtt tartanunk s tőle kell tanulnunk szeretetet Isten s emberek iránt; tőle kell tanulnunk kötelességtudást, hűséget és kitartást; tőle kell tanulnunk lelki békét és küzdelmet s azt, hogy hogyan kell istenesen élni, dolgozni s áldozni.

Ebbe az irányba könnyű beleterelni a gyermekek lelkét; könnyű fölébreszteni figyelmüket az Úr Jézus élete s az evangélium szép elbeszélései iránt, melyekből kiemelhetjük a bennük rejlő tant s életirányt. Ezen fáradság az iskola s a hitoktatás; de segítsék meg az iskola munkáját a jó szülők s ismételjék a gyermekekkel otthon a leckét s beszéljék el ők is Krisztus életét. Főleg a gyermek Jézus példáját kell az ifjúság elé állítani, hogy a gyermekek s ifjak, mikor otthon szót fogadnak s atyjuknak s anyjuknak segítenek, mikor iskolába vagy templomba mennek, gondoljanak rá arra, hogy hogyan is járt Krisztus a názáreti utcákon, hogyan élt otthon, hogyan engedelmeskedett s dolgozott már mint ifjú. Mikor otthon reggel, délben, este imádkoznak, gondoljanak a szentszalád s Jézus imájára; mikor magukat meg kell tagadniok s egyetmást maguktól megvonniok, tegyék ezt Jézus példájára. Erre a gondolkozásra gyakori figyelmeztetéssel kell a gyermeket rászoktatni s nem szabad azzal beérnünk, hogy mondjuk: tégy úgy, mint a gyermek s az ifjú Jézus tett, hanem az egyes erénygyakorlatokat vagy önmegtagadásokat a gyermekkel meg kell beszélnünk, azokat neki megmagyaráznunk s jól szívére kötnünk. Így pl. ha a gyermek makrancos,

dacos, akkor valamely ünnepélyesebb alkalommal, pl. ünnep vagy vasárnap, templomból hazajövet a szülő beszél gyermekével s megérteti vele, hogy Jézus hogyan engedelmeskedett; nem elég azt mondani: no hát te is engedelmeskedjél, s nem elég a gyermekkel megfogadtatni, hogy igazán engedelmes lesz; hanem meg kell vele beszélni a nehézségeket, rá kell mutatni a rossz, nehézkes természetire, mely fölötte uralkodik s melyet neki le kellene győznie; meg kell vele beszélni, hogy mit fog majd édesanyja vagy atyja akkor, amikor engedelmeskednie kell, eszébe juttatni, hogy megemberelve magát, erősen akarjon s tényleg engedelmeskedjék. Azt is lehet kilátásba helyezni, hogy az esetben, ha engedelmeskedik s rossz természetét legyőzi, valami elismerésben, dicséretben, jutalomban lesz része. Beszéljük meg a gyermekkel kötelességeit s buzdítsuk, hogy teljesítse azokat jól, mert teheti s csakis tőle függ. Mindenütt pedig a háttérben ott ragyogjon Jézus alakja, úgy, hogy a gyermek összes jó gondolatait, vágyait s nehézségeit, küzdelmeit s kötelességeit öreá vonatkoztassa. Mily nagy eredmény, ha az ifjúság szeretettel gondol Jézusra, ha indítóokait kötelessége teljesítésére belőle meríti! Az Isten-szeretetnek különös fénysugara ragyog azon a gyermekben, mely Jézusért tud tenni, mely hozzá fohász-kodva egyben-másban le tudja magát győzni, mely öntudattal tudja mondani azt a győzedelmes szót: érted Jézusom!

Ezzel elérjük azt is, hogy a káté s a biblia s az egész hittani s erkölcsstani oktatás már nemcsak tanulás s emlékezés lesz, hanem meleg keresztény élet lesz. S valóban ez a cél, melyet a gyermekek nevelésénél szem előtt kell tartanunk. Nekik nemcsak könyvnélkül kell megtanulniok a kátét, hanem gyakorolniok kell a hitet s élniök kell szerinte. A keresztény életet a gyermeknek is kell gyakorolnia a maga módja szerint, hiszen a keresztségben ő is Isten gyermeke s Krisztus testvére lett; s a hitnek világossága neki is világít s az Isten kegyelme az ő lelkére is ki van öntve. A nevelés tehát nem arra fekteti a súlyt, hogy mit kell tennie a gyermeknek, majd ha felnő, hanem arra, hogy mit tegyen itt és most s gondja is van rá, hogy azt tényleg tegye. A gyermeknek is meg kell tapasztalnia Isten szeretetét; meg kell éreznie a törvényben vezető kezét; át kell élnie, hogy Istennek szolgálni s szerinte igazodni, jó, édes és dicsőséges. Szívvel-lélekkel kell az Isten szavát megfogadnia s gyakorolnia, mert a gyermekre is áll, hogy nem aki hallja, nem aki tudja, hanem aki megteszi s aki gyakorolja a hitet, az üdvözülni (Rom. 2, 13).

Kedves hívek, használjuk föl a gyermekek nevelésében a nagy kegyelmeket, melyeket Isten nekünk Krisztusban ad. Ő átélte számunkra emberi lében az isteni életet s ezzel az életével lett ő a világ világossága s azzal világít nekünk is, utat mutat s biztat : utánam jöjjetek, így tegyetek. S ahogy a napot az égen látja a gyermek is s a nap világosságában jár : úgy láthatja a lelki világ napját, az Úr Jézust a gyermek is s járhat utána s tehet szerinte. Mutassunk rá sokszor e ragyogó napra ; nincs a gyermeki léleknél alkalmasabb arra, hogy Krisztus világosságát bevegye s példáját utánozza. S lássa a gyermek e világosságot rajtunk is ; szemlélje a krisztusi életet életünkben, melyet neki önmagán kell kialakítani ; mert amire valakit nevelni akarunk, arról nem elég beszélnünk, hanem azt meg kell mutatnunk, s ha keresztény életéről s nevelésről van szó, akkor nem elég azt mondanunk, hogy így éltek a szentek, hanem nekünk magunknak kell keresztény életet élnünk s azt példánkkal a gyermek lelkébe oltanunk.

III. Az Úr Jézus szavait «hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket», harmadszor úgy lehet érteni, mintha Jézus azt mondaná : hozzátok hozzám, hozzátok közelembe a gyermekeket s az ifjúságot ; hagyjátok hozzám jönni szentségeimben, nevezetesen a penitenciatartásban s az Oltáriszentségben s én megszentelem a gyermeki szíveket, bajvívásra szoktatom s avatom föl őket s kifejlesztem bennük természetfölötti, tiszta, nemes életemet.

Kedves hívek ! A legnagyobb kegyelmeket Jézus a szentségekben közli a gyermekekkel ; megtisztítja s táplálja, erőssékké és széplelkűekké neveli őket. Teszi pedig ezt a gyónatatók közvetítésével, akik a gyermeknek a szó szoros értelmében lelki atyáivá lesznek s a szülőkkel s tanítókkal egyetemben a leglényegesebb szolgálatot teszik a gyermek nevelésének.

Fontoljuk meg először, mily hathatósan nyúl bele Jézus a bűnbánat szentségében a gyermek lelkébe s mily nagy segítségére van itt a jó nevelésnek.

A penitenciatartás szentsége a lelkiismeret ébresztésének s a lelkiismeret irányításának szentsége. Az a szentség, hol a zárkózott szívek is megnyílnak s a gyermekek, akikkel nem bír senki s akik bizonyos kérdésekben némák mint a sír, bizalomra gerjednek. A penitenciatartás szentsége egyszerűen a leghathatósabb egyéni eligazításnak eszköze, amire ugyancsak szüksége van a gyermeknek. Mert erkölcsi életét illetőleg mindenekelőtt szüksége van éber lelkiismeretre,

mely tudja mi a jó, mi a rossz s mely észreveszi a maga módja szerint a bűn s az erény útjait. Nem azt mondom én ezzel, hogy oly kérdéseket intézzünk hozzá, melyek megzavarják s ahelyett, hogy jól tájékoztatnák, inkább akadályozzák a jóban. Isten ments! Ehhez oly tapintat s tartózkodás kell, mely a lelkipásztorokban úgyis megvan. De másrészt bizonyos az is, hogy a gyermeket ki kell oktatni az erkölcsi törvényre s állapotbeli kötelességeire, s a helyes tájékozódást nem lehet e részben reá bízni. Azt nem neki kell kitalálnia, hanem azt kapja ő, mint kaptuk mi mindnyájan a kinyilatkoztatást közvetítő tekintélytől. Ez a tekintély nemcsak megismerteti velünk a jót, hanem rásegít arra, hogy azt szeressük is s így tesz a jó lelkiatya; az nemcsak lelkére köti a gyermeknek, hogy a törvényt meg kell tartania, mert azt az Isten parancsolta, aki a jókat jutalmazza s a gonoszakat bünteti; hanem az rásegíti a gyermeket, hogy a jót szeretetből tegye, mert azt Isten követeli, aki javunkat akarja s lelkünk szépségére féltékeny; rásegíti a gyermeket, hogy a törvénnyel s a kötelességgel szemben az legyen első gondolata: ez jó, mert ezt az Isten akarja; ez nekem is jó, mert ő mindig javamat akarja.

Lehetnek a gyermeknek rossz szokásai; lehetnek erköcs-telen tettei, melyeket nem ismer föl bűnöknek vagy legalább nincs fölkeltve azokkal szemben kellőleg lelkiismerete. Meg-esik ez főleg elhanyagolt gyermekekkel, kiket rossz pajtások tanítanak illetlenségekre. Mily fontos dolog már most e szívekbe behatolni, kísértéseiket, fölfogásukat, nehézségeiket megismerni! Nincs erre alkalmasabb mód, mint a szentségi kikérdezés, ahol az ember a gyermeket egyénileg kezeli s tanáccsal ellátja. E kikérdezésnek természetesen nagyon vigyázva kell megtörténnie s úgy kell azt folytatnunk, hogy a gyermek bizalmát megnyerjük s hogy a lelkének jó barátját lássa bennünk. Buzdítson erre mindnyájunkat a nagy földadat, hogy lelkekkel állunk szemben, kiket szorgosan kell kezelnünk s behatóan s okosan tanítanunk, hogy ezáltal öntudatra segítsük bennük a nemes érzést, s ők tudva, akarva forduljanak el a rossztól a jóhoz. De buzdítson egyszersmind az Úr Jézus szándéka s nagy szeretete, ki e szentségi erőket rendelkezésünkre bocsátotta s érezteti velünk, hogy gyermekeinkkel szemben is igaz, hogy «az Úr ereje ott vala azok meggyógyítására» (Luk. 5. 17).

Ez az erős, bízó lelkületünk ki fog sugározni a gyermekekre s megszállja őket lassanként az erő tudata, hogy Jézus kegyelmével minden rossznak ellenállhatnak. Nagy eredmény, ha a

gyermeknek hozzászoknak, hogy lelkiismeretük szavára hallgatnak ; ha kísértéseikben Istenhez fohászkodnak ; ha a jóért s lelkük tisztaságáért áldozatot tudnak hozni, azt hajtogatván : inkább meghalok, semhogy vétkezzem. Ime, az ilyen nemzedék az erős erkölcsi érzések útján jár Isten felé s az ilyen nemzedék nevelésének leghathatósabb eszköze a körültekintő, a lelkeket egyénileg kezelő gyóntatás.

De a legesleghathatósabb eszköz a gyermekek erkölcsének s egész lelki életének jó irányba való terelésére s kifejlesztésére a szentáldozás. S valóban, lelki életet kell adnunk ifjúságunknak; tiszta, erős nemzedékké kell azt nevelnünk ; honnan adjuk s hogyan közvetítsük az erőt s az életet, ha nem elsősorban a gyakrabbi szentáldozás révén? ! Amit az Úr Jézus a lelki élet kenyeréről mond, az egyaránt illik szentekre s gyermekekre : «aki eszi az én testemet s issza az én véretem, annak örök élete vagyon» (Ján. 6, 55). A gyermek lelki életét, ezt a csirában leledző örök életet, a szentáldozás által kell nevelnünk s fejlesztenünk. Csak hogy e nagy eredményeket elérjük, ahhoz az kell, hogy a gyermekeket az iskolában, a templomban jól előkészítsük a szentség vételére, s hogy ebben a szülők is segítsék a hitoktatót s a tanítót. Élesztenünk kell hitüket, hogy érezzék, hogy át legyenek hatva attól, hogy Krisztust magát fogadják ; föl kell ébresztenünk reményüket, hogy a jó Jézus, a Megváltó, a Segítő Krisztus jön hozzájuk s azért jön, hogy élje vigyék bajaikat, gyarlóságaikat, nehézségeiket s hogy megbeszéljék vele kísértéseiket. Föl kell élesztenünk szeretetüket, hogy vágyódva közeledjenek az Úrhoz s ragaszkodjanak hozzá gyermeki szívük bizalmával s hűségével. De ezt az előkészületet nem fogjuk tőlük oly mérvben megkívánni, hogy a nagy igényektől a gyermekek megijedjenek s az áldozástól elmaradjanak ; hanem inkább Jézus szavai szerint fogunk igazodni, aki az Oltáriszentségből is úgy beszél, mint ahogy régen szólt, mondván : «hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket». Úgy tetszik nekünk, mintha ez a forrás most bőségesebben áradoznék s mintha Szentséges Atyánk is föl akarná kelteni figyelmünket az Oltáriszentségre, mint az ifjúság nevelésének hatalmas eszközére. Mi fölpanaszoljuk sikertelenségeinket, fájlalva beszéljük el csalódásainkat gyermekeink s ifjúságunk körül ; Szentséges Atyánk pedig azt látszik mondani : gyermekeim, éheztek, szomjazztok, eltikkadtok ; de hát nem látjátok-e, hogy az Úr asztala meg van terítve s hogy szomjatozat az Üdvözítő forrásainál olthatjátok ; jöjjetek hát ide, gyermekek s meglett

emberek ; egyetek s erősödjetek. Ezt a buzditást különösen a gyermekekhez is intézi ; akarja, hogy korábban áldozzanak ; akarja, hogy többször áldozzanak ; akarja, hogy ifjú szívük Jézus számára kész és nyílt legyen. «*Crebris admonitionibus multoque studio*» írja a szentáldozásról szóló dekretumban, gyakori figyelmeztetéssel s nagy buzgósággal ösztönözzék a lelkészek s gyóntatók a gyakori szentáldozásra a népet ; értesék meg vele, hogy a szentáldozáshoz az kell, hogy halálos bűn nélkül s jó, áhítatos szándékkal járuljunk a szentséghez. Ezt kell megértetnünk gyermekeinkkel is, s nem a félelmet, hanem inkább a bizalmat s a vonzódást kell bennük fölbresztenünk s buzdítanunk őket, hogy a szentáldozáshoz többször járuljanak, kezdetben havonként s az ünnepnapokon, később hetenként is. Semmi sem segíti annyira a tiszta erkölcsre a gyermeket, mint épen a szentáldozás. Van annak a gyermeknek, annak az ifjú szívnek is sok küzdelme és sok kísértete. Lelkének fejletlensége, ébredező ösztönei, természetes állhatatlansága s fölületesége csupa akadály és nehézség, mellyel a nevelés küzd. A benyomások nem nagyon mélyek ; kedélyének változandósága nem veszi komolyba a figyelmeztető s óvó szótatot s a nevelés ugyancsak rászorul oly behatásokra, melyek mélyebben szántsák föl a gyermek lelkét s melyek megfogják s lefoglalják Isten számára. Már pedig a legmélyebb s a legmelegebb benyomásokat az ájtatos szentáldozás teszi : Jézus vonul itt be a szívbe s az ő jelenléte, mellyel lefoglal akaratot és hajlamot, eltölti a gyermek szívét s a jónak és szentnek tiszteletére s szeretetére viszi. Jézus lesz a lélek nevelője, Jézus lesz a gyermek eleven lelkiismerete, Jézus lesz az ő előljáró eszménye és vezére. S ezt a Jézust megszereti s ragaszkodik hozzá. A szentáldozásnak szentségi kegyelme úgyis az, hogy szeretetre gyulladunk s hogy szent vágy s nagy ragaszkodás fűzi Krisztushoz lelkünket.

Ime, K. H., a gyermeknevelés bölcsességét s áldásait Jézus az Oltáriszentségben gyülemlyítette föl számunkra s mi önkénytelenül is arra a belátásra jutunk, hogy az ifjúság minden bűnt elkerülhet s minden kísértést legyőzhet, ha buzgón s gyakran járul a szentáldozáshoz. Ha tehát most gyakoribb a panasz, hogy a nevelés csődöt mond ; ha szülők, tanítók, papok nagyobb nehézségekkel küzdenek most a gyermeknevelés terén ; ha a világias szellem élvhajhászatra sodorja az ifjúságot s az erkölcstelenség által akarja elszakítani Krisztustól ; mit kell most inkább sürgetnünk, mint azt, hogy egyesüljünk, kapcsolódjatok hát szorosabban Krisztushoz a gya-

kori s méltó szentáldozás által. Vannak bizonyára aggodalmaitok, k. szülők, s szíveteket összeszorítja az ifjúság vesztesége s romlása; bizonyára hallottatok egyetmást a gyermekek erkölcstelenségéről s vágyva vágyódtok valamiféle erős segély után: nézzétek, itt a ti erős segélytek, a gyakori szentáldozás. Akarjátok biztosítani gyermekeiteket a halálos bűn ellen; tiszta nemzedéket akartok nevelni, mely szíve tisztaságában titeket is tud szeretni s iránta is tud hálás lenni; meg akarjátok óvni gyermekeiteket a bukástól, megóvni rossz, gyalázatos szokásoktól: íme, működjétek közre lelkipásztoraitokkal, tanítóitokkal, a gyermekek hitoktatóival s mentetek ti is gyakran az Úr asztalához s vezessétek gyermekeiteket is oda.

Mily fölséges látvány az a vasárnapi szentáldozás, amikor férfiak, asszonyok, de főleg mikor szülők és gyermekek járulnak az Úr asztalához; mikor a szülő Krisztust véve szívébe imádkozik mellette térdelő gyermekéért, akinek szívébe szintén beszállt Krisztus, hogy a szülőnek imáját a tiszta erkölcs áldásaiban valósítsa meg a gyermek lelkében.

K. H. I Mi osztjuk összes gondjaitokat s aggodalmaitokat gyermekeitekkel szemben s osztjuk a meggyőződést, hogy az ifjúság nevelése a szülői ház, az iskola s az egyház földadata. Nekünk tehát kezét fogva kell Krisztus számára meghódítanunk az ifjúságot. Jog szerint az ifjúság Krisztusé; de övé-e tényleg is? S ha nem az övé, nem terhel-e ebben valami mulasztás s nem áll-e elénk a komoly kötelesség, hogy a gyermekek szívében Krisztus legyen az Úr s nem sürget-e félelem és szeretet egyaránt, hogy a jobb jövőt s az örök jövőt is Krisztus mellett biztosítsuk gyermekeinknek? I Krisztus is ezt akarja s felszerelt minden eszközzel s erővel s önmaga állt hozzánk segítőtársul, első munkásul, a gyermekvilág első nevelőjéül. Bizzunk benne s használjuk föl az eszközöket s állítsuk bele a nevelés munkájába az isteni erőket, hogy biztosíthassuk gyermekeinknek az Isten kegyelmét, a jó erkölcsöt, a tiszta szívet, melyben Jézus lakik. Ilyeneké a mennyország! A tiszta szív mennyországa miatt szeresse az Úr a mi gyermekeinket; szorítsa őket tiszta erkölcsaik miatt szent szívéhez s áldja meg úgy, hogy ne szakadjanak el tőle soha.

A magyar püspöki karnak Budapestén 1911. évi november hó 9. és 10-én megtartott tanácskozmányából.

Székesfehérvár, 1912. február 8.

Isten országa.

Kedves Híveim! Az Úr Jézus eljövételét közénk az evangélium úgy jelzi: Elközelgetett hozzátok az Isten országa, s ezzel nem csak azt mondja, hogy az Isten országa közeledik, hanem azt is, hogy az Úr Jézus lehozta közénk az Isten országát s lehozta úgy, hogy akarta, hogy az az isteni ország köztünk s bennünk legyen. Azért aztán ki nem fogy a tanításból s a buzditásból s sok példabeszédet mond, hogy mi is hát voltaképen az Isten országa s hogy mily érzés s mily lelkület kell belénk, hogy az Isten országába tartozzunk. Összehasonlítja az Isten országát a kincskeresővel, aki csak akkor emelheti ki az elásott kincset, ha mindenét odaadta érte, s ezzel azt jelzi, hogy az Isten országa oly kincse az embernek, mely mindennél többet ér s hogy csak az nyeri el azt, aki érte mindent odaadni kész; máshol ismét a mátkapárt váró nyoszolyólányokhoz hasonlítja az Isten országát, kik közül csak azok mennek be a jegyespárral a menyegzőházba, kik éberek s égő méccsel vagyis virrasztó, gondos szeretettel várják a jegyest, míg ellenben azok, kik hanyagok s kiknek nincs olajuk mécsükben s világító szeretetük szívükben, azok, kik nem törődnek azzal, hogy jön-e s mikor jön el az Úr, azok nem tartoznak az Isten országába. Összehasonlítja továbbá az Isten országát a vagyonát szolgálai közt felosztó nagy úrral, aki az egyiknek öt, a másiknak két, a harmadiknak egy talentumot ad s azt akarja jelezni, hogy aki az Isten országába akar tartozni, annak talentumait vagyis tehetségeit, Isten adta erőit s kegyelmeit jól fel kell használnia s egyetlenegyét sem szabad elásnia s elhanyagolnia, s csak akinek ilyen munkás, törekvő, lelkiismeretes, kötelességtudó érzülete van, csak az tartozik az Isten országába. Az Úr Jézus tehát mindenféleképen megmagyarázta nekünk, hogy az ő országába csak az tartozhatik igazán, aki, miután újjászületett vízből s Szentlélekből, ily tiszta, friss, törekvő, bízó, kötelességtudó, szerető, áldozatkész lelkületre tett szert; megmagyarázta nekünk, hogy

nem elég megkeresztelkednünk s az egyházba belépünk, hanem az Isten országát szívünkben, lelkünkben s érzésünkben kell hordoznunk s a világnak a Krisztus művét s kegyelmét a mi elváltozott, megnemesedett s Krisztushoz hasonult életünkben kimutatnunk. Erre a lelkeket elváltoztató Isten országára van szüksége a világnak is. Az is azon töri magát, hogy megalapítsa a gazdagság s boldogság országát, az elegendő kenyér és bor, a jó lakás s jó egészség, a szabadság, a testvériség országát; de ez ország körül sok a baj, sok a harc, s ha nagy eredményeket érünk is el, de minden iparkodásunkkal s haladásunkkal csak akkor közelítjük meg a boldog ember szintáját, ha az ember országát Isten országává emeljük. Itt is tehát megint csak az Isten országa áll előtérben s azon fordul meg minden, hogy azt magunkban minél jobban megalapítsuk s fejlesszük.

Azért elhatároztam, hogy Szent Pál nyomában megmagyarázom nektek, kedves híveim, e nagybőjt alkalmából azt a fontos kérdést, hogy miben áll voltaképen *bennünk az Isten országa* s ezáltal útmutatást adok nektek, hogy azt, amit Krisztus nekünk hozott, azt a legjobbat, amit adni akart, magatok számára lefoglaljátok s ugyanakkor megtapasztaljátok, hogy az olyan lelkületet s érzületet méltán hívhatja az evangélium s Szent Pál is *«Isten országának»*.

E célból fölveszem Szent Pálnak egy híres mondását a Rómaiakhoz írt leveléből: «Az Isten országa nem étel és ital, hanem *igazság, béke és öröm a Szentlélekben*» (14, 17). Szent Pál e szavakkal megmagyarázza nekünk, hogy mi az az Isten országa mibennünk, s azt *háromféle lelki tulajdonságba* fekteti, nevezetesen az *igazságba, a békébe s az örömbé*. Abban a mértékben, melyben ez a hármas lelkület s érzés uralkodik bennünkben, abban a mértékben lesz bennünk az Isten országa. Figyeljete hát jól, kedves híveim, magyarázó szavaimra, mert ha valami, hát bizonyára az Isten országa megérdemli, hogy azt jól megértsük s hogy megértvén jól, azután önmagunkban is megalapítani tudjuk.

I. Az Isten országának első jellege az igazság. Az igazság alatt a szentírás az embernek azt az állapotát érti, melyben Istennek tetszik s melynél fogva az Isten, ki nem látszat szerint ítél, hanem a szívbe lát s az embert lelke fenekéig ismeri, azt mondja az emberről, ez igaz ember vagyis igazi ember. Ahogy van igazi arany s van talmi arany, ahogy van igazi gyémánt s van cseh-gyémánt, ahogy van igazi gyöngy, mely a tenger mélyében született s van gyöngy, melyet

üvegábrájában csináltak: úgy van igazi ember, ki az Isten gondolatai szerint való s Istennek tetszik, s van talmi ember, Isten gondolataitól elütő, látszatos, nem igazi ember.

Az Isten országa csak az igazi emberekben van, s a szentírás néhány szóval megmondja nekünk, hogy kik azok az igazi emberek. Így azt mondja Szent Pál a Római levélben: «az igaz a hitből él» (Róm. I. 17), vagyis az igazi, Isten szíve szerinti embert először is nagy hit jellemzi, hit az Istenbe s örök szeretetébe, hit a Megváltóba s Üdvöztetőbe, hit a Szentlélekbe, a Segítőbe s Boldogítóba. Ez a hit az igaz ember lelki világának alapvető s irányító tartalma. Ezek az igazságok átjárják őt s adnak neki megnyugvást az élet s a világ értelme s célszerűsége iránt. Ez igazságok világosságában lát ő, s kinézi maga számára az élet útjait, meglátja az élet nagy céljait s észreveszi értékeit. E világosságban megnyugszik s megtalálja a maga helyét; szilárd talaj van a lábai alatt s úgy érzi magát, mint aki biztosan s jól egyensúlyozva áll. Aki, sötétben él s nincs tisztában a világ s az élet iránt, aki mindenről kételkedik és semmiben sem nyugszik meg, akit bizonytalanság környékeztet s egy általános rossz közérzés jellemez, az beteglelkű, szédelgő, tántorgó ember; az nem tudja, hol van a feje, merre felé tartson a szíve, s az őt környező bizonytalanságban kell, hogy az az érzete legyen, hogy nincs a maga elemében. Dehát az nem lehet igaz élet, ami nincs a maga elemében, akár virág, akár állat, akár ember legyen. Mily nagy jó az, ha a lélek a neki való bizonyosságban s világosságban él, — ha úgy él, mint a madár a virágzó fa gallyai közt, mint a pacsirta a májusi reggel kékségében, mint a pisztráng a hegyi patakban: így él az igaz ember is a hit világosságában s a hitből való érzések friss, mély, éltető áramában.

Képzeld el csak, kedves hívem, igazi élet lehet-e az, melynek nincs neki való világossága? Igazi élete van-e a fűnek a szénaboglya alatt, igazi élő hajtása van-e a burgonyának a veremben? Dehogy is van; bizony színtelen, gyöngé élet az s inkább rothadásnak, mint virágzásnak indul. Igazi élete van-e azoknak a lovaknak az angol köszénbányákban, melyek éveken át lent a mélységben, füstös olajlámpák mellett húzzák a szénnel megrakott kocsikat s ki nem jönnek a napvilágra? Igazi életük volt-e azoknak a középkori raboknak, kiket sötét tornyok fenekére dobtak, kenyéren és vízen tartottak, dohos szalmára fektettek, de kik napsugárt sohasem láttak? Bizony nem élet az, hanem haldoklás s enyészet!

S nem élet azért, mert nincs világossága a szemnek, nincs meg az élet első vigasza, a napsugár.

De valamint a pázsitnak, a vetésnek, az állatnak, embernek napsugár és világosság kell, hogy szép, erőteljes életük, egészségük legyen: úgy kell világosság a léleknek is, s ahogy nem igazi élet a sötétségben való tengődés s a füstös olajlámpák szomorú pislogása: úgy nem igazi élet a tépelődő, célt s utat nem látó lelki sötétség. Ha az ember az életbe csak úgy néz bele, mint a sötétségbe; ha nem néz ki maga számára értelmet s jelentést, ha az élet nem mond neki semmit, semmit: akkor hiába, ha él is, de nem igazi élet az, s az ilyen ember is nem az *igaz ember*. A semmiség sötétség, a kérdésre választ nem adó némaság sötétség; az ilyen lélek tépelődik, nyugtalan, bizonytalan, s az élet és tettvágy nagy hóbort és önámítás neki. Belefárad s kedvtelen lesz.

A világ telve van e sötétiséggel, tele sok ellentmondó nézettel és véleménnyel; az egyik azt mondja: van Isten, — a másik meg azt, hogy nincs Isten; ismét az egyik azt mondja, hogy van lélek s életcél s nem élünk hiába, — a másik meg azt, hogy nincs életcél s hiába küzdünk s nem érdemes becsületesnek lenni. — A legtöbb ember ettől az ellentmondó zűrzavartól egészen össze-vissza van kúsztálva, lelke egyszer erre, másszor arra tart. A sok nézet s vélekedés őserdejében egyáltalában utat veszít, s azt se tudja merre tartson. Úgy van, mint a forgács a hullámozó, sokféle áramoktól fölzaklatott vizen; körülcsobogjak, körülcsapkodják, fölemelik s lerántják, tart az árral s ott rothad, ahová a hullám kidobja.

Íme, az ilyen embereket a lélek sötétsége környékezi s nem tudják, mit gondoljanak, mit higgyenek, s attól aztán az életük is erőtlen és kilátástalan, szűk és keskeny lesz s nekik maguknak sem lendülni, sem lelkesülni, sem dolgozni, sem küzdeni nincs kedvük, de erejük sincs.

Ilyenkor aztán az emberek azt látják, hogy mégis csak kellene valami vallás, mely világosságot gyújtson a kételkedőnek, mely az elmúlás, az üresség és semmiség sötétségében utat mutasson. Szeretnének célt látni s értelmet e ránk kényszerített sok munkában, fáradozásban, ebben a kevés örömben és sok gondban. Nemcsak kereszteket és síremlékeket, nemcsak tört reményeket akarnának látni, hanem valami jobbat, ami értéket adna a munkának s szenvedésnek. De hát adnak-e a vallások világosságot? Annyi van azokból is, s az egyik ezt, a másik azt mondja. Valamennyi ugyan azt

kiáltja, hogy kell valami jobbnak lennie ennél a lelket hervasztó mulandóságnál, s valamennyi azt hirdeti, hogy rá kell akadnunk az isteni hatalomra, mely fohászkodó s sóhajtozó lelkünkön segítsen s azt bűnből s nyomorból kiemelje: de hát hol s merre van az?

Higgyétek el, kedves híveim, hogy valamint nem az ember tűzte az égbe a napot, hogy az világítson neki s melegítse őt: úgy a lélek nagy világosságát sem gyújthatjuk mi meg s hiába is bandukoltunk volna utána, ha az maga nem jön felénk s ha nem ragyog föl köztünk. Igen, neki kellett hozzánk jönnie; neki kellett magát nekünk megmutatnia s megmutatnia magát nem felhőben, mint Mózesnek s nem látomásban, mint a prófétáknak. Felhő s látomások nem csitították el az emberiség vágyát, mely folyton kitört az emberek lelkéből s azt imádkozta: mutasd meg arcodat! Téged magadat akarunk látni. A fényes felhő, a ragyogó látomás nem napvilág! Jöjj hát fel napkelet s ragyogj bele szemünkbe s lelkünkbe, hogy lássunk s soha többé ne kételkedjünk. S ez a napvilág tényleg ránk hasadt, s eljött Krisztus s nemcsak szóval mondta, hogy «én vagyok a világ világossága», hanem úgy mondta, ahogy a fény s világosság szokott beszélni: ragyog, s látunk s örülünk neki. Az Isten napvilágot gyújtott nekünk Krisztus lelkében, s e lélekből sugárzott a világ helyes meglátása, a nagy utak s célok meglátása, az élet, a munka, a kereszt értékeinek meglátása, a megpróbáltatásokban rejlő isteni célok meglátása, — világos lett s láttunk, láttunk s elemünkbe jutottunk.

Ime, ezek a látók Isten fiai s Krisztus testvérei! S ezek az *igazi emberek*, azok az *igaz emberek*, akik a hitből vagyis a világosságból élnek. Nemcsak akkor élnek belőle, ha megöregszenek, nemcsak akkor, ha rossz dolguk van és betegek; nemcsak akkor, ha félreértik s üldözik őket: hanem élnek belőle mindig s mindenütt s világossággal felelnek a kétség sötétségére s látással a nyugtalan s vágyódó öntudat sejtelméire s aggságaira, s ez az ő legnagyobb tettük.

De az az *igazság*, mely Szent Pál szerint az Isten országának első eleme, nemcsak világosság és látás, s az az *igazi ember*, ki Szent Pál szerint a hitből él, nemcsak a hit világosságában látó ember, hanem több ennél. Nem elég a *hit világosságában látni*, hanem a *hit világítása szerint tenni kell*, ahogy azt az Úr Jézus mondja: «Nem aki mondja nekem: Uram, Uram» s ugyancsak nem, aki látja, hogy az Úr mit akar s hová mutat, hanem aki Atyám akaratát cselekszi, az megyen be a meny-

nyek országába, s csak az leszen — tehetjük hozzá — igaz ember is.

S valóban a világosság a cselekvés miatt van. Nem igazi emberek azok a keresztények, kik csak hisznek, de a hit szerint nem élnek; sőt azt kell mondanunk, hogy a maguk részéről növelik a zűrzavart s megingatják az emberekben a keresztény világosság iránt a bizalmat is, ha azt szájjal vallják, de tettel megtagadják. Ellenben igaz emberek lesznek azok, akik a hit világosságát nemes, tiszta, kötelességtudó, okos, értelmes, meleg s munkás életben kiváltják. Ilyeneké, mondhatjuk, az Isten országa, abban az értelemben is, hogy ilyenekben megvan az Isten országa.

Tekintsd csak meg, kedves hívem, hogy hogyan dolgoznak ezek azon az Isten-országon s engedd meg, hogy sorba kimutassam neked, hogy a hit világossága hogyan változik el bennük eleven életté.

Kezdjük azon, hogy a hit világosságában látom, hogy Isten az én atyám, akihez ragaszkodnom s akit szeretnem kell: akkor ebből a hitből úgy indulok ki az élet útjaira, hogy azokon soha sem fogom magamat elhagyatottnak tartani. Lehetséges, hogy kis ember leszek a nagy világban, akire nem vetnek ügyet; de azért tudni fogom, hogy lelkem Isten szemében nagy érték, s hogy nekem mindig úgy van közöm hozzá, mint ahogy a gyermeknek köze van atyjához s akkor is van köze, ha különb testvérei vannak nálánál. Úgy-e az ilyen világosság bennem bizalom s öröm s megdobbán a szívem tőle. Továbbá, ha a hit világosságában látom, hogy Isten az én Atyám, s hogy nekem közöm van hozzá, akkor közvetlen, biztos érzéssé válik az a belátásom is, hogy gyarló, de bízó szívem fohásza eltalál hozzá, s hogy becsületes, tisztességes munkám nem kevesebb, mint az ő szolgálata. Lelkiismeretem szava az ő szava, s legközönségesebb cselekedeteimben is isteni szándékokat valósítok meg; tudom, hogy Isten mindent becsül s számon kér tőlem, amit neki tiszta, nemes szívvel adhatok. Ime, mily meleg öntudattá s önértézté változik el bennem ez a világosság s hogyan emel ki a köznapi élet apró-cseprő bajai fölé. Nem volna-e kislelkűség tőlem, ha e nagy hit s nagy indítások behatása alatt mégis kis kellemetlenségek s nehézségek cérnaszálaiba gabalyodnám bele,— ha csetlenék-botlanék s nem tudnék kilépni sikamlósabb s kövicesebb utakon is, mikor ily készséges, segítő kar nyúl hónom alá? Továbbá ha a hit világosságában látom, hogy Isten szeret engem s mindenféle segédeszközt bocsát rendel-

kezésemre, — ha látom, hogy sugallataival s lelkem s érzésem csodálatosan sokféle befolyásoltatásával igazgat s biztat s ugyanakkor akarati erőt is ad, akkor természetes az is, hogy dacára gyarláságaimnak nagy bizalomra ébredek iránta s természetem, indulataim, szenvedélyeim s hajlamaim idomításában s kísértéseim leküzdésében úgy támaszkodom rá, mint egy hűséges nevelőre s tapasztalt tanítóra. Ennek következtében nem válom kislelkűvé, nem kételkedővé, nem veszem el kedvemet, hanem folyton új lendületet veszek, mert Isten akarja s a kegyelem nőgat rá. Ime, a hit világossága bennem bátorságot, okulást, kitartást vált ki ; nemcsak látok a világosságban, hanem éledek tőle s élek benne. — Továbbá, ha azt látom a hit világosságában, hogy lelkem halhatatlan s hogy úgy van a testben, mint a csira a földben s hogy egyszer kivirágzik s csodálatos új életre ébred, ha ugyan jól fakad s a világ göröngyeibe nem szorul bele : akkor ez a világosság oly törekvéssé, tehát létté fog bennem kialakulni, hogy mindent megteszek, csakhogy le'kem kárt ne szenvedjen. Ha szemben találom magam testi vággyal lelkem rovására, akkor készséggel fogom azt magamban letörni s minél nagyobb érzékem lesz a belső tisztaság s szívnemesség iránt, annál elszántabb s ügyesebb leszek hajlamaim s szenvedélyeim nevelésében. — Végre, ha el is tévelyedem s hibázom s vétkezem, mivel hitem világosságában látom, hogy Isten nagyobb az ő kegyelmében, semhogy azt kimeríthetném s hogy ő akar is, képes is segíteni rajtam : ez a belátás ismét erős ösztönzés és lökés lelkemnek, hogy ne piszmogjak szemétdombokon, hanem emelkedjem föl a tisztas, nemes érzések magaslataira, ahol aztán nem merül ki életem lelkiismeretem szemrehányásaiban s öntudatom meddő tépelődéseiben.

S mit szóljak, ha a hit világosságában élek, Krisztushoz való viszonyomról, ki azért jött le hozzánk, hogy a világ világossága legyen s mi mindnyájan általa a szó szoros értelmében fölvilágosodottak legyünk ; de aki az ő küldetését azzal ki nem meríti, hanem akarja, hogy életünk legyen. «Azért jöttem — mondja ő maga, — hogy életük legyen s hogy bővebben, teljesebben legyen». Mindkét tekintetben teljes hűséggel s odaadással akarok iránta lenni s azt a legigazabb emberiséget akarom magamban Krisztuskegyelméből s példája szerint kialakítani, melyről Pál apostó írt Titusnak : megjelent a mi Üdvözítő Istenünknek emberisége» (3, 4), az a legigazibb emberiség, melyet utánozni s melyet átélni kell. «Krisztus szerint akarok igaz ember lenni s a mennyország»

is önmagamban a szerinte való igazságon fölépíteni. Ahogyan mondatik, hogy «az igaz hitből él», úgy én azt akarom valani, hogy az igaz Krisztusból él s Krisztussal egy életet él. Az ő világosságában akarok látni s az ő világosságából akarok élni; mindkettőt akarom; tudom, hogy akkor igaz ember leszek.

S ami azt illeti, hogy Krisztus világosságában akarok látni s nézni világot s életet, küzdelmet s keresztet, bátran mondhatom, hogy e világosságot szívből szeretem, szeretem úgy, mint a napsugárt, — mondhatom, hogy életemem s benne vagyok, élek, mozgok. Úgy el tudom nézni a világ sötétségében ezt a kedves mécsest, melyet Krisztus gyújtott nekünk; nézem s örülök neki, — örülök, hogy oly jól világít s hogy ki nem fogy olaja. Teljesen úgy teszek, mint ahogy Szent Péter írja e mécsesünkről, hogy éljünk világosságában s hogy igazodjunk szerinte «figyelmezvén rája, mint homályos helyen világító szövétnekre, míg a nap fölkel s a hajnali csillag feltűnik szívéünkben» (2 Pét. 1, 19). Néha belenézek a sötétségbe, de csak azért, hogy jobban megörüljek mécsesemnek s hogy a környező zűrzavaros éjszakából, mely a Krisztusban nem hívó világot jellemzi, hálás, lelkes szívvel térjek vissza szövétnekemhez. Ott a sötétben sokat okoskodnak, sokat vitatkoznak a világosságról, de tényleg sötétben ülnek s ugyancsak sokat kutatnak s beszélnek igazságról, de nagy kétség borul az elmékre; a mi mécsesünk pedig belevilágít lelkünkbe s megnyugtat, «hogy ne legyünk többé habozó kisdedek s ne hajtassunk ide s tova a tudomány minden szélétől» (Efez. 4, 14); azután meg a mi mécsesünk világít s mutat nekünk tisztán utat s irányt, hogy bizalommal mehessünk előre. Neki köszönhetjük, hogy jó úton s jó irányban megyünk, úgy ahogy azt az apostol akarja, mikor írja: «Kérve kérek az Úr előtt, hogy többé ne járjatok úgy, mint a pogányok járnak elméjük hiúságában, sötétséggel meghomályosított értelmük lévén, elidegenülvén az Isten életétől a tudatlanság által, mely bennük vagyon, szívük vaksága miatt» (4, 17, 18). Nálunk nincs vakság, nincs sötétség; Krisztus világít, s mi világosságában látók vagyunk.

De gondolhatjátok, kedves híveim, ha így látni akarok Krisztus világosságában s örülök a sötétben kigyújtott szövétneknek, hogy akkor élnem is kell belőle. Hiszen az élet ereje árad Krisztusból s az vonz, az megragad, az sodor engem. Aki látja őt, annak a lelkébe szűrődik képe s nem eresztí el többé, — aki érintkezik vele, annak szívébe bele-

szűrönközik az ő szelleme s mint az erjesztő erjedésbe hozza egész belső világát; a lélek seprejét, a bűnt kiveti s azután keleszti, alakítja s átformálja öntudatunkat. A szentségekben számunkra az erő s az élet forrásait nyitja s akarja, hogy azokból merítsünk erőt s üdvöt. Hiszen az igazi ember szomjas és iszik, — az igazi ember éhes és eszik, — az igazi ember kifárad és fölfrissül, — az igazi ember érzelmes s barátkozik; aki nem szomjas, nem éhes, akinek szíve kő, s munka után pihenni nem vágyik és nem tud, az nem igazi ember. Szomjas lelkem Krisztusból él s belőle merít, ahogy ő maga mondja: «aki szomjúhozik, jöjjön hozzám és igyék» (Ján. 7, 37). — Éhes vagyok, erőre van szükségem s azért őt veszem s őt eszem, örök életet eszem magamnak; áldozásaim nekem erő s élet. — Fáradt vagyok s az élet megvisel; útjain nemcsak a lábam, hanem a szívem lesz véres; s azért Krisztushoz megyek s bizalommal kitárom lelkem sebeit s enyhülést és gyógyulást merítek szentségében, a penitenciatartásban s így tovább, az egész Krisztus s hozzávaló viszonyom nekem élet s jobb élet s nemesebb, szeretőbb élet lesz. Így aztán megtapasztalom, kedves híveim, hogy mi az az igazság, mely az Isten országának első alkatrésze, s ugyanakkor megtapasztalom azt is, hogy mi az az Isten országa bennünk.

Kívánhatné-e nektek, kedves híveim, valami jobbat, mint ezt, *Krisztus világosságában látni s Krisztus világosságából élni s e szerint igazi embernek lenni?*

Mily óriási kegyelem ez a világosság s ez a látás, ez a biztos s minket mindig szebb, fölségesebb érzésekre s ére nyekre rászerző ítélet! Mily erő és öntudat az, ha ezt a mi törékeny életsajkánkat örök eszmények csillagai felé igazítjuk s ha nem törődünk hullámok csobogásával s «a kérdésekben és szóvitákban nyavalygó emberek» (1 Tim. 6, 4) locsogásával, hanem a nagy irányt nézzük s követjük szüntelen! S még ennél is nagyobb kincs és boldogság, ha azt a krisztusi világosságot s igazságot következetesen s végig átéljük s ha azon iparkodunk, hogy keresztyények s katolikusok legyünk ne csak anyakönyvek, ne csak általános elvek, hanem a meleg, tiszta, bensőséges élet szerint, hogy ne legyünk a mi keresztyénységünkkel úgy, mint az a bizonyos hindu fejedelem volt az almával. Indiában alma nincs, s mikor ez a fejedelem Európába készült utazni, hát többi közt nagyon földicsérték neki az almát, hogy mily jó gyümölcs az, mily ízes és zamatos. Amint aztán a fejedelem utazásai közben tényleg egy európai kertben a földicsért alma-

fák alá is került s látta a földön heverni a lehullott sok almát, fogta magát s kezdte kóstolgatni sorba, mert hiszen ez volt az a csodajó gyümölcs, melyről neki annyi szépet s jót mondtak. Hát bizony kóstolgatta is sorba egyikét a másik után; dehát az mind savanyú, keserű, fanyar, nyíves, vagy rothadt volt; el is dobta valamennyit s meg volt győződve, hogy az alma utálatos, rossz gyümölcs. Pedig úgy-e nem volt igaza, mert bizony a megérett alma jó gyümölcs, s csak az a jól megérett s a fáról le nem hullott alma mutatja a fa igazi jóságát. Így van ez a mi kereszténységünkkel is. Sokan mondják: a kereszténység nem az az élő igazság, mert íme, hány rossz ember, mennyi nemtelen rossz érzés terem meg rajta. Dehát az nem ott termett; ahogy a hernyó, a pete, a nyív sem az almafából való: úgy nem való a gyöngye hit, a bűnös érzés s a nemtelen élet sem a kereszténységből. A petéket, melyekből pondrók lesznek, mindenféle legyek vagy szépszárnyú pillangók rakták az almába; s épen úgy tolakodó, arcátlan tudakosság, vagy csábító, hízog ingerek s izgalmak rontották el a szépen induló keresztény lelkeket. Kár a lehullott almákért s kár a romlandó lelkekért! De az igazság nem a rothadás, hanem az igazság való, igaz, krisztusi élet, s örülünk, hogyha azt élhetjük s becsüljük úgy, mint kincset, hatalmat, mint erőt és szépséget, — azaz, hogy ez mind kevés, — hanem becsüljük ezt úgy, mint az Isten országát!

II. *Az Isten országának második jellege a békesség.* Krisztus Urunk övéinek békét ígér; valami sajátos, a világ fiai előtt ismeretlen békességet helyez kilátásba szeretetének legértékesebb ajándéka gyanánt. «Békességet hagyok nektek — mondja az evangéliumban — az én békességemet adom nektek; nem mint a világ adja, adom én nektek» (Ján. 14, 27). Tehát teljesen különálló, kiváló s félreismerhetetlen adománnyal akarja az Úr a maga híveit kitüntetni s boldogítani, mikor nekik az ő páratlan, a világban sehol föl nem található békességét adja, még pedig oly adománnyal, melyet csakis ő tud adni.

Első tekintetre úgy látszik, mintha az ember szívbéli, édes békességet ajándékol mástól nem is kaphatna, s annak a szívben kellene kialakulnia s az öntudat belső állapotából kisugározni, s ez a felfogás annyiban mindenesetre igaz, hogy a békesség végre is a helyesen elrendezett életnek öntudata; békesség ott van, ahol az ember lelkében s szívében s külső viszonyaiban is az érvényesülő rendnek öntudatára

jutott; békesség ott van, ahol azt mondhatjuk: rendben vagyok Istennel, rendben embertársaimmal s így aztán igazán magammal is! Nagy szó ez, kedves híveim, melyet csak az mondhat el igazán, aki az élet összes vonatkozásaiban megteszi kötelességét s minden körülmény között jól megállja a helyét. S még az is kell hozzá, hogy ezt necsak gondolja, hanem hogy önszeretettől el nem homályosult öntudattal lássa, azzal a tudattal, mely keményen fogja magát, mely józanul és szigorúan vizsgálja s ítéli meg magát s mely az Isten tisztaságának világosságával tud belevilágítani a lélek mélyeibe s a szív redői közé, hogy nyomára jusson hibáinak s szalítson minden önámítással, képzelődéssel s hiúsággal. Ha láttál kristálytiszta, mély vizeket, melyeket a napsugár világossággal telít, s a fenék köveit és kavicsait is fénykarikákba foglalja, akkor birod képét az Isten szerint való békességes léleknek, melynek egész lényén s tudatán az isteni akarat mint rend s az isteni tetszés mint fény és szépség van elöntve. Ez az átlátszóság és lelkiség s ugyan csak az azt kísérő s követő megnyugvás természetesen a lelket tölti ki, s ahogy a vizet nem lehet átlátszóvá tenni, ha maga nem tiszta, úgy nem lehet a lelket békességessé tenni, ha maga nem bírja a rend s a teljesített törvények tudatát.

De jóllehet a békességnek szívünkben kell honolnia s lelkünket kell eltöltenie, azért mégis csak igaz, hogy azt az Isten adja s hogy az a krisztusi békesség az Úr ajándéka. S ugyan hogyan? Hát úgy, hogy a békesség a bűnös emberben — s kicsoda nem az? — nemcsak rajta, hanem Istenen is fordul. Mi ugyanis mindnyájan a békéhez a békétlenségből, a megnyugváshoz a nyugtalanságból s a zavarból jutunk. A fiatalság ki nem forrt s szenvedélyektől izzó éveiben először is a békétlenség útjaira lépünk s csak keserű tapasztalatokon okulva jutunk el a bölcseséghez s csak az élet harcaiból s bűneinkből megtérve jutunk a békéhez. Ki az az ember, aki kora ifjúságától fogva mindenben Isten akaratához szabta magát s akinek lelkén, ha később meg is tért s jó, derék keresztény vált is belőle, ne borongnának a bűn s a hűtlenség emlékfoslányai? Kik azok, kik kezdet óta s végig az életben az Úr törvényeiben jártak s jobbik magukhoz s szívük tisztetreméltó igényeihez mindig hívek voltak? Az Írás nagy hévvel dicséri őket, mondván: «Boldogok, kiknek útjuk feddhetetlen, kik az Úr törvényeiben járnak» (Zsolt. 118, 1). De feddhetlenségből kevés van a világon. E helyett az ember saját szenvedélyeinek sugallataira hallgat s azzal

a szabadossággal kacérkodik, mely fájdalmat s halált okoz. A helyett, hogy elismerjük urunknak az élő Istent s hogy törvényei szerint igazítsuk gondolatainkat s hajlamainkat, inkább azokra hallgatunk, kik a szenvedélyek oktalan föl-szabadításáról s a vágyak esztelen korlátlanságáról s új értékekről beszélnek, melyek csak veszteségeket jelentenek. Az Isten akaratát kelletlen korlátnak s a törvényt nemtelen igának nézzük s jóllehet tudomány s tapasztalat egyaránt azt hirdeti, hogy mindenben, még hajunk s körmeink növése-ben is törvény alatt állunk, mégis a legfontosabb világban, az öntudat világában a törvényt s az Urat elismerni nem akarjuk s saját nézeteink s kényünk szerint hozunk magunk-nak törvényeket. Ha nem is estünk valami nagyobb bűnbe s ha nem is merültünk bele az Isten-tagadás s a szabadosság lápjába, azért van rajtunk bűn s hűtlenség elég, s nem hiszem, hogy találkoznék egykönnyen ember, ki életére visszanézve, állítaná, hogy úgy folyt le, ahogy azt törvény s lelkiismeret eléje szabta s hogy nincs rajta kivetni való. Ellenkezőleg, minél tisztultabb s higgadtabb belátással s minél őszintébb s igazabb érzéssel tekintünk vissza életünkre, annál inkább be fogjuk ismerni, hogy bizony mi magunk rontottunk azon legtöbbet. Mi leszünk így önmagunknak vádlói s bírái, kik békéltető s megnyugtató ítélet helyett éles, lesújtó ítéletet hozunk önmagunk ellen s édes békesség helyett sajtó, fájós, megségyenítő érzéssel telítjük lelkünket. A próféta találon írta le több mint harmadfél évezred előtt az ember e békétlen utait s életét: «A ti gonoszságtok választ el titeket Istenetektől s bűneitek rejtik el az ő orcáját előletek, hogy meg ne hallgasson. Kezeitek megfertőztettek vérrrel s ujjai-tok gonoszsággal; ajkaitok hazugságot szólnak és nyelve-tek gonoszságot beszél. Nincs, aki igazságra hivatkozzék, sem aki igazán ítéljen; hanem a semmiben bíznak és hiú-ságokat szólnak; bajt fogannak és gonoszságot szülnek. Az áspis-kígyó tojásait költik ki. Az ő pókhálójukból nem lesz ruházat és szövésükből nem lesz takaró; munkájuk haszontalan munka és a gonoszság cselekedete az ő kezeikben» (Izai. 59, 2—6). Ezek a próféta kemény szavai, melyekből azután méltán hozza le a következtetést, mely minket most érdekel, hogy éppen mert ilyenek az emberek, azért «a békes-ség útját nem ismerik és nincsenek igaz járatban; ösvényeik tekervényesek, aki azokon jár, nem tud a békességről» (59, 8). Vagyis a bűnnek alapján nincs békesség s az emberi szív éppen a bűn miatt a békességet átlag nem élvez

De hát mit kellene nekünk, szegény, békétlenkedő embereknek tennünk, hogy békességünk legyen s honnan vehetnők a rendbejutás s a megnyugvás fölségesen édes tudatát? Őszintén felelek: úgy látom, hogy erre önmagunkból képesek nem vagyunk, hanem hogy azt annak kellene megadnia, aki a borút szétoszlatná s aki egy sokban elrontott, elsötétített s elgyöngített életnek önvádjaitól megszabadítani s sötét emlékeiből lelkünket kiemelni tudná, — más szóval, édes békességre csak az segíthet rá minket, aki a mi életünk nagy gondját s sötét foltját, a bűnt leveszi rólunk.

De hát azt felelitek ti tán erre: Minek erről tépelődni? Bánja meg ki-ki bűnét, tegyen eleget vétkeiért, főleg pedig éljen tisztességesen. Feledjük el mindazt, ami nemtelen, alacsony, hideg, durva érzésekből megfordult szívünkben; feledjük, ami baj, igazságtalanság, tisztátlanság, kegyetlenség fakadt lelkünkéből; feledjünk s javuljunk s ez úton megnyihülünk s a békesség tér majd lelkünkbe.

Azonban ez a fölfogás ki nem elégít s ha szerinte indulunk el, békességet bizony nem találunk, még pedig azért, mert bűneinkhez s azoknak eltörlesztéséhez annak a fölséges, de bűneinkkel megsértett Istennek is volna szava. Hiszen őt bántottuk meg a bűnnel. Mikor magunkkal meghasonlottunk, meghasonlottunk övele is, mikor magunkat lealacsonyítottuk, őt bántottuk meg, s saját sérelmeink s keserveink fenekek az ő haragjának sepreje gyülemlett fel, s vétkeinkben nem a saját lefokozódásunk, hanem az isteni Fölség lábbal taposása a legkínzóbb s a legnagyobb baj. Már pedig a kibékülés kettőn fordul; egy fél hiába békül, főleg ha az az a fél, ki csak jót vett a másiktól s csak rosszat adott, — ha az az a fél, aki végtelen kicsiny s igénytelen a végtelen nagy Fölséggel szemben. S ugyancsak mit használ, ha én felejttem el bűneimet s alávalóságomat, — ha én altatom el lelkiismeretemet, s ugyanakkor a végtelen, nagy Isten, az én Uram és Birám nem felejt el bűneimet?! Megmondom én, hogy mi kellene nekünk. Az kellene, kedves híveim, hogy az Úr bocsásson meg nekem, hogy az Úr felejtse el s törölje el bűneimet. Kellene belém az a biztos értesülés, kellene belém az a rendületlen megbizonyosodás, hogy ő megbocsátott s mindent felejtett, — hogy elfelejtette «fjúságom vétkeit s tudatlanságait» (Zsolt. 24, 7), — hogy elfelejtette, amit gyalróságból s könnyelműségből s ismét dőlyfből s gonosz-ságból vékeztem. De hát elfelejtette-e ezt már? Ime, az én imám: «Ne memineris, ne memineris, — ne emlékezzél,

Uram, ne emlékezzél! Felejts, Uram, Te, ki mindent tudsz, felejtsd el lelkem torzulását, felejtsd el vérem lázadását, felejtsd el árulásomat, felejtsd el szégyenemet s felséged sérelmeit felejtsd el!» Ez volt mindazoknak, kik legjobbak lettek, de nem mindig voltak jók, gondja, — ez volt a próféta is aggodalma s ez aggodalomból fakadt imája, az az ima, mikor így kiált föl lelke: «Ne haragudjál, Uram, oly igen s ne emlékezzél meg többé gonoszságainkról; Ime, tekints ránk, mi mindnyájan a te néped vagyunk» (Iz. 64, 9). Ez a gond sugalmazta Baruk próféta imáját is, mely mindnyájunk érzéseinek visszhangja: «És most, mindenható Isten — mondja a próféta — a szükségben levő szorongatott lélek hozzád kiált. Hallgasd meg, Uram és könyörülj, mert irgalmas vagy és könyörülj rajtunk, mert vétkeztünk előtted. Hallgasd meg most Izrael halottainak, — azoknak, kik végső inségük által a halottakhoz hasonlítanak — és azok fiainak imádságát, kik vétkeztek előtted és nem hallgatták az ő Uruk Istenük szavát. Ne emlékezzél meg atyáink gonoszságairól, hanem emlékezzél meg a te kezedről és nevedről ez időben; mert te vagy a mi Urunk s Istenünk, és dicsérni fogunk téged Uram!» (Bar. 3, 1—6).

Ime neki kell tehát felejtenie, neki kell megbocsátania, neki kell törölnie! Értjük-e már, hogy a szívet kicsoda békíti s ki adhatja neki páratlan s egyetlen ajándékképen azt a békességet, melyet sem az ember, sem a világ nem adhat? Értjük-e, hogy ki felejthet vétket s bűnt úgy, hogy igazán feledve legyen s ki törölhet le lélekről Kain-nyomokat, ki oszthat el öntudatról örök gondokat, ki emelhet ki a bűn sírköve alól lelkeket? Értjük-e, hogy ki meríthet el bűnt, kínt úgy, hogy a mélység nyelje el azokat, — ki moshat le a lélekről vért és szennyet úgy, hogy nyoma se legyen s a lélek megint tündöklő legyen, amilyen volt ifjúságának érintetlenségében? Értjük-e, hogy ki frissíthet fel lelket úgy, hogy ne látszassék rajta kimerültség s ne rója az élet útjait úgy mint a járatlan, terhes utak megviselt vándora?

Azt az Isten teszi s csakis ő teheti; de hát örüljünk neki, hogy megteszi, s hogy teremtő kedvvel s üdvözítő szeretettel fog e munkájához. Halljuk csak, hogy mit tesz? «Én vagyok, én magam vagyok, ki eltörlöm gonoszságodat enmagamért és nem emlékszem meg bűneidről» (Iz. 43, 25). Ime, a bűn aggasztó s megalázó vádjai helyett az engesztalódás szózata s a béke éneke csendül meg lelkemben: «Én, én feledék enmagamért»; ezek a fogadkozó, készséges felejtőnek szavai!

S ismét: «Elenyésztetem, mint a felhőt, a te gonoszságodat és mint a ködöt bűneidet; térj hozzám, mert megváltottalak téged» (Iz. 44, 22). Ne kételkedjünk, ne bizalmatlankodjunk benne azért, hogy talán mégis csak túl nagy a mi hűtlenségünk s égbekiáltó a vétünk; mert erre is van szava s ő mondja: «Ha bűneitek leendenek mint a karmazsin, mint a hó megfehérednek és ha pirosak leendenek is mint a bíbor, lesznek mint a fehér gyapjú» (Iz. 1, 18). Biztosít, «hogy háta mögé veti minden bűnömet» (Iz. 38, 17), «amely messze van napkelet napnyugattól, annyira távolítja el tőlünk gonoszságainkat» (Zsolt. 102, 12). Biztosít, hogy eljön s «hozzánk tér és könyörül rajtunk s a tenger mélységébe veti bűneinket» (Mik. 7, 19). S ezt mind mondta régen s mondta s ígérte sokszor, azután pedig tényleg eljött s «eltörülván — mint Szent Pál mondja — az ellenünk szóló végzés kéziratát, mely ellenünk bizonyított és elvévén azt, fölszegezte a keresztre» (Kol. 2, 14). Ime, eljött s tengerbe dobta s messze, napnyugatnyi messzeségbe dobta s vérébe fojtotta bele bűneinket, hogy ingadozások s aggódások fölött el a biztonság s a rendületlen megnyugvás legyen részem, — hogy romlás, zűllés, tévelygés, aggodalom s kedvetlenség helyett a lelki épség, erő s egészség foglaljon bennem tért, — hogy lelkemben a zsoltár szava szerint elcsattanjon az igazságosság s a békeség csókja» (Zsolt. 84, 11).

Istenem, kicsiny mindig az ember; amikor vétkezik, törpének bizonyul; amikor pedig megtérni szeretne, akkor megint kétségeitől s aggódásaitól szontyorodik el. De Te, Uram, Te nagy vagy mindig; nagy vagy, mikor megbántunk s nagy vagy, mikor bánkódunk; «Te nem veted meg soha kezéd alkotmányit» (Zsolt. 137, 8). S így kell ennek lennie; Neked nagynek s fölségesnek kell lenned s nagyobbaknak mint gondoltam, s nekem alacsonyabbnak s tehetetleneknek kell lennem, alacsonyabbnak mint képzeltem! Neked kellett jónak lenned, végtelenül jónak, hogy a rosszat jóval legyőzzed, — Neked kellett újra teremtőnek s hatalmasnak lenned, hogy romból, süllyedésből, halálból varázsolj új életet. Ah, Uram, hogyan köszönjem azt meg neked, hogy mindezt így akartad, hogy győzni így akartál, hogy engem csodálatra, ámulatra ragadni így akartál, hogy aggodalmaimat örök szereteted vallomásába s bűneimet véredbe fojtani akartad! Azért vagy hát Te oly nagy s én oly kicsiny; Te nagyobb a véteknél s én «csekélyebb minden irgalmadnál» (Gen. 32, 10). Én tudok rontani, Te pedig tudsz terem-

teni s boldogítani s hegyibe még «megkoronázni — az elbukottat is — irgalmassággal és könyörülettel» (Zsolt. 102, 4). Azért vagy te a «békesség fejedelme» s adsz békességet, amilyet a világ nem adhat. Ezt adod s ezt kapom én is tőled!

Kedves Ilikeim! Ime, ha ezt a békességet bírom, akkor bennem van az Isten országa. Ha ily győzelmes örömben s ily édes tudatban nyugszik meg lelkem, — ha e minden képzeletet meghaladó «békességnek gondolataival» (Jer. 29, 11) telik meg szívem, — ha elborít aggodalmat s elfojt kételyt a «békesség folyama» (Iz. 66, 12), ah, akkor bizony megéreztem azt is, hogy ő maga jött el hozzám s hamisítatlan valóságában s utánozhatatlan eredetiségében mutatkozott be nekem. Eljött s elhozta azt, amit ígért, «békességet a jóakarató embereknek».

Legyen hát lelkünk fenekéig jóakarát bennünk, kedves híveim; legyen őszinte, igaz bűnbánatunk, hogy szívből szakítsunk a rosszal s hogy kivessük lelkünkéből a bűnt töredelmes bánat s gyónás által. De a gyónásról beszéltek nektek már sokszor, azért arra most ki nem térek, hanem inkább csak azt hangoztatom, hogy miután már megtértetek s bűneitek bocsánatát véván Istennel kibékültetek, hát tapasztaljátok azt meg s éljétek át úgy, hogy megnyugodjatok benne s örüljétek neki. Főleg pedig két irányban szeretném, ha beleélnétek magatokat. *Először* azáltal, hogy véglegesen s változhatatlanul állást foglaltok Isten mellett s leszámoltok bűnnel s világgal s nem ismertek sem kincset, sem csábót, sem szenvedést, sem kényszert, amiért Istentől elszakadnátok. Istenhez szegődtetek; uratoknak, királytoknak őt választottátok; ez irányban többé nem inogtok, nem haboztok, s ép azért a szív békességét többé el nem veszítetek. — *Másodszor* pedig azt szeretném, hogy az Úrral, a békességnek Szentlelkével öntudatos kapcsolatban legyetek, magatokat hozzá közel éreztétek, a békesség gondolatait tőle vegyétetek, kételyeitekben őt kérdeztétek, lelketek ösztönös mocnánsait az ő sugallataival ellenőriztétek s szívből örüljétek a békesség bennetek lakozó Istenének, aki minket is úgy üdvözöl, hogy «béke veletek» s aki lelkünket folytonos vigasszal árasztja el a szerint, amint a prófétánál mondta: «Ime rád teritem a békességet, mint a folyóvizet» (Iz. 66, 12). Mikor ezt érzem, akkor értem meg csak igazán Szent Pálnak azt a szavát, hogy az Isten országa békesség. Valóban az ember, kiben isteni béke lakik, az az Isten országa!

III. Az Isten országának harmadik jellege az öröm, mert

lehetetlenség, hogy ne örvendjünk, ha Istent bírjuk s Istenéi vagyunk. Az öröm nem egyéb, mint az erős, meleg élet érzete, — nem egyéb mint átértett s megtapasztalt erő. Ha testben egészséges és friss, vagyis erős vagyok, — ha pezsdül a vérem s ellüktet minden sejtbe s minden hajszálerecskébe, — ha rendben s lendületben érzem magam, — ha munkámban boldogulok s törekvéseimmel célt érek, — ha helyzetemben boldogulni s érvényesülni tudok s polgártársaim becsülését és elismerését ki tudtam magamnak vívni, — ha állapotomnak s hivatásomnak megfelelő otthont tudtam teremteni, ahol megértést, meleget s pihenőt találok, — ha testi fáradalmak s lelki küzdelmek közepette úgy érzem magam, mint aki ezt mind bírja s győzi, — ha nemes öntudat sugalmazza tetteimet s életem tiszta szívből fakad, mint ahogy tiszta forrásból fakad a hegyi patak vagy a réten kigyózó ér: íme, ez mind erő, mely, mikor megtapasztalom s melegen átérzem, örömezzetté válik bennem.

De a természet ez erőin túl vannak az emberben még más erők is, s az egészség, a munka, a becsület jótékony érzésein kívül vannak még más élettartalmak, vannak még más öntudati kincsek s azért aztán *mélyebb, lelkesítőbb s boldogtatóbb örömök is*, s ezekről kell elmondanunk azt, hogy az *Isten országának alkotórészei*. Ez örömök annál becsesebbek s értékesebbek minden más földi örömnél, amennyivel fölötte áll az Isten országa a testi egészség, a földi dicsőség, a becsület s vagyonosság országainak. Ezek a *földi ember országai*, — az a másik öröm, melyről itt szó esik az *isteni ember országa*. Mennyivel jobbnak kell lennie ez örömnek, mely istenivé teszi az embert, minden egyéb élvezetnél! S valóban, kedves híveim, ha jó egészségben s friss erőben érzem magam, akkor a testi erő s épség országa van bennem, s az jó nekem s örülök neki, s ez földi ország; épen úgy, ha sikereim vannak s boldogulok gazdaságomban; ha jól érvényesülök mesterségben vagy művészetben, akkor az ügyesség s vagyonosság országa van bennem s körülöttem, s az is jó nekem s örülök neki, s ez is földi ország; de ha öntudatom világában Istent bírom s érzem, hogy enyém s nem szakít el senki tőle, — ha érzem, hogy sugal és világít és vezet s istenivé változtatja el igénytelen életemet, — ha úgy érzem, hogy nemcsak életem útjain világít, hanem halál után is az örök élet útjaira állít, — ha úgy érzem, hogy testvérem is, mesterem is s megváltóm is, ki el nem hagy, hanem velem jön; ha látom, hogy örök hittel s halhatatlan reménnyel annak nyomaiban járok, ki útjaimat

megtapossa s keresztemet hordozni segít, akkor lelkemet diadalmas, győzelmes érzetek, öröm és boldogság telítik s szívemben egy más ország, az Isten országa foglal tért.

Az Isten országának öröme tehát az, hogy Krisztushoz tértünk s az ő szeretetében élünk, — hogy ő a mienk s az üdvösség is a mienk, — hogy az ő ereje, fénye s tüze árad el rajtunk, s ha ér is szenvedés és kereszt, de a vele való kapcsolat el nem szakad soha s az örök életre való kilátást nem veszi el tőlünk semmi.

E világosságtól s e biztos tudattól van örömünk s e világosságból s e tudatból kellene örömet merítenie az egész emberiségnek s elsősorban nekünk, kik Krisztust valljuk s Krisztus nyomában járni akarunk. Van-e hát, kedves híveim, részünk ez örömben, — kérdezzük ezt komolyan magunktól.

Ha szegények s szenvedők közt járok, mindenütt szomorú arcokkal, bánatos, szinte haragos tekintettel találkozom. Dehát azt értem; hiszen annyi baj s igazságtalanság nyomorgatja őket. De ha nagy városok utcáin járok is, ott a pompa s a gazdagság vásárján is mindenfelé a szomorúság árnyékait látom. Ime a szegények is szomorúak, a gazdagok is szomorúak; pedig nem is pogányok, hanem keresztények. Keresztények, kik a keresztségben ugyan újjászülettek vízből s Szentlélekből, de akik nem vetették lelkük gondjait s vágyát Krisztusra s nem találtak benne végleges biztosságot és megnyugvást. Keresztények, akiknek van ugyan hitük, de akik még nincsenek igazán tisztában önmagukkal s Istennel; keresztények, akik bűneiket is megbánják, de a szív gondjait s aggodalmait illetőleg még meg nem nyugodtak. Az ilyeneknek igazi, mély, szívbeli örömük nem lehet.

Pedig Szent Pál mindnyájunknak mondja: «Örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljete» s megmondja az okát is, mert «az Úr közel van» (Fil. 4, 4). S ez alatt, hogy az «Úr közel van», nemcsak azt érti, hogy úgy van közel, hogy nemsokára eljön értem s elszólít innen; hanem azt is, hogy közel van hozzám, közel a lelkemhez s hogy bűneimet leveszi, küzdelmeimben megsegít s szomorúságomban megvigasztal, — közel van hozzám úgy, hogy én az élet minden körülményeiben övé lehetek s ő az enyém. Ezért örvend az apostol s ezért kell nekünk örvendenünk s úgy kellene, hogy ezt a szent örömet senki se vehesse el tőlünk. Tőle ugyan el nem vette semmi, s erre példa ez a Filippiekhez írt levél is, melyben éppen buzdít arra, hogy «Örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljete»; mert mit gondolsz, hon-

nan írta Szent Pál e bátor és lelkes fölszólítást, talán kedves, baráti körből, talán valami meghitt bethániai magányból, talán a császár palotájából vagy a római helytartó házából? Dehogy is onnan, hanem a börtönből, a római Via Lata börtönének egy zárkájából; onnan kiáltotta világgá az Isten országának lelkületét, mely hivatva van a világ baját és szomorúságát legyőzni. Börtönére s láncaira mutatva hozzá tehette volna: örvendjeteK úgy, mint ahogy én örvendek, börtön s lánc, szenvedés s gyalázat dacára örvendjeteK, ha tiszta a szívetek s ha Krisztus a ti éltetek. Ez örömet nem veszi el tőletek senki, kín, halál, ördög, pokol sem.

Értsük meg jól, kedves híveim, Szent Pál e szavát; ért-sük meg jól, hogy honnan vette ő s honnan vegyűK mi is az Isten országának ez örömet. Ő is, mi is ezt az örömet nem jó egészségből, lakomákból, szórakozásból, sikerekből, nyereségből, becsülésből, gazdagodásból eredeztetjűK, hanem abból, hogy közel az Űr, bennűK az Űr, hogy szerinte s érte élűK, hogy bűneink bocsánatát tőle bizton várjuk s összes gondjainkkal s aggodalmainkkal benne megpihenűK. Ime, kedves híveim, azokban lesz az Isten országa, kikben ily végleges megnyugvás s győzelmes öröm van!

Zárjuk szívűKbe ez örömet s vigyűK ezt mindenűt magunkkal. Világítson ez nekűK úgy, hogy mindig nap-sugár legyen a lelkűKben. Utanozzuk ebben a mi szentjei-nket, dicsőséges testvéreinket, akiknek szent örömet semmi sem vehette el s kik nagy megpróbáltatások éjében is világoskodtak. «Mea nox obscurum non habet» — mondotta Szent Lőrinc vértanú; az én éjtszakám, kegyetlen szenvedésem éjtszakája nem sötét; ha borul is rám sok bú és baj, de nem alszik el lelkem világossága s e világosságból van béke s öröm bennem.

Vagy emlékezzűK vissza, — mert gondolom, mindenki ismer ilyeneket — emlékezzűK oly betegek-re, kik nagy betegségeket is türelmesen szenvedtek át s Isten akaratán való megnyugvással viselték el bajaikat. Az ilyen türelmes emberek emléke úgy világít felénk, mint csillag szokott fényleni az éjben s nem zárkozhataunk el jótékony, emelő benyomásaitól. Az is igaz, hogy az ilyen szenvedőknek betegágyáról különös áldás áramlik szerteséjjel s lelkűKnek fölénye s békéje megnyugvást és békét áraszt szét. Ime, az ilyen szenvedőknek lelke mélyén nagy kincs van, Krisztus öröme lakik benne.

Amilyen tisztelettel nézűK az ily betegek-re, kik a szen-

vedések sötéttségében is világítanak s lelküket s ezzel tehát vigaszukat s örömrüket a bajokban sem veszítik el, époly komoly őszinte vággyal törekedjünk mi is arra, hogy ne csak napsugaras, jó kedv idejére, hanem a megpróbáltatások keserű óráira is biztosítsuk szívünk örömet. Betegség és szenvedés ne legyen akadály abban, hogy az Istenben megnyugvó szívnek vigaszait s krisztusi örömeit ne élvezzük. Ne gondolkozzunk csak a fölületes embernek ötleteivel s ne vessük ellent azt, hogy mikép legyen szó örömről ott, hol csak baj van s hogyan egyeztethessük meg a szenvedést az örömmel, a könnyet a mosollyal, mikor azok egymást kizárják. Erre nézve azt mondom, hogy a krisztusi öröm nem az a kacagó jó kedv s az a tomboló dévajság és tánc, hanem minket kitöltő, bensőséges érzés, mely mélyebben rejlik a lélek öntudatában, mint a mily mélyre hat le a baj, mely szomorít, s a veszteség, mely egyes csapásokban éri az embert. Lehetnek mélységek alatt is még mélységek s szenvedések alatt is még örömek, — a veszteségek hulló lombja alatt lehet a reménynek örök tavasza, — a könnyek mögött lelki béke rejtőzhetik, mint ahogy a felhők mögött is napsugár ragyog, — a megalázás s a gyalázat alacsonyosságában fölényes lélek lappanghat, melyet a győzelem bízó öntudata tölt el, mint ahogy koporsó mögött is a fájós szeretet gyászát a halhatatlanság s a viszontlátás örök reménye járhatja át. Valamint hamu alatt lappang a parázs s a téli erdő fakó takarója alatt pihen millió csirája a szépségnek s kellemnek : úgy rejtőzhetik a lélek bánata, veszteségei, szenvedései alatt vigasz s öröm, s ott várja feltámadását a szebb s mélyebb élet. S ez az öröm, mely mélyebb a bánatnál s ez a mosoly, mely a könnyeken is átszáll, az kell nekünk. Lesz gondunk és bánatunk elég ; bajból, küzdelemből ki nem fogyunk, de ezek dacára s ezek alá is örömet, szent derűt akarok a lelkekbe. Úgy akarom az örömet a lélek bajai s fájdalmai közé, mint ahogy szívesen látom lengeni a kalászt s a búzavirágot a barázdák göröngyei fölött. Göröngy is van, búzavirág is van ; sőt nem volna búzavirág, ha nem volna omló göröngy. Ha a virágot s a búzakalászt szeretem s dicsérem, azzal cseppet sem mondom, hogy a földet s az esőben omló, sáros göröngyöt megvetem. Sőt nagyon is jól tudom, hogy nincs virág föld s nyirok nélkül. Úgy vagyok lelkem virágával, az örömmel is ; dicsérem is, élvezem is, de tudom azt is, hogy küzdelem és gyarlóság, elsötétülés, könny s keserv környezik. Sebaj, a virág göröngyök közt is, — a lélek szenvedések közt is tud

fakadni, tud fakadni Istenben megnyugvó akarattá, csendes s mély örömmé. Ez a lélek virága.

Ez öröme nekünk azért is van szükségünk, mert nélküle nem fejlődhetik szerencsésen lelkünk. Öröm, megnyugvás, biztonság nélkül úgy vagyunk lelki világunkkal, mint a mesebeli schildai polgárok a község házával. Történt ugyanis, hogy Schildában községházát építettek, szépet, nagyot, amilyen nem volt a hetedik faluban; — magas volt, rangos volt, ékes is volt, de nem volt rajta ablak. Mikor pedig a ház készen volt s belül egészen sötét volt, akkor meg azon tanakodtak, hogy hogyan hozzanak napvilágot a házba s úgy akartak segíteni az ablakhiányon, hogy ládafiókokba s zsákokba fogták a napsugárt s úgy vitték be. Hát bizony így a ház csak sötét odú maradt.

Bizony ezek a mesebeli polgárok ugyancsak együgyűek voltak; de — kérdem — nem vagyunk-e mi is együgyűek, mikor lelkünk házát föl akarjuk építeni s az ablakokról s a világosságról megfeledkezünk? Pedig a lélek házának világossága az öröm, s e nélkül sötét lesz ott bent s nem az Isten lakik az emberben. De még az embernek magának sincs kedve sötét önmagához, nincs kedve a sötét, kelletlen öntudathoz, s nem csoda, hogy otthonát nem leli magában. Ha sötétben s örömtelenségben tengődik lelkünk, akkor nem lesz kedve s lendülete arra a folytonos s hűséges szolgálatra, melyet Isten tőlünk kíván, — arra a sok, bár apró önmegtagadásra, arra a folytonos önkijavításra és fegyelmezésre, mely nélkül a keresztény tökéletességnek valamelyes fokára nem érhetünk. Mily soká kell a gyermeket nevelni, míg jól nevelt fiú vagy leány válik belőle s ugyancsak mennyi próbálgatásra, erőlködésre s kikezdésre van szükség, hogy jó emberekké alakuljunk. Már most, hogy a gyermeknek az Isten biztosítsa azt a nagy nevelési munkát, édesanyát adott melléje s az édesanyának szívébe szeretetet oltott, mely világítson neki hosszú munkájánál s vigasztalja meg őt, ha néha kifárad. De mire, vagy kire bízta az Isten a belső ember nevelését? Azt is kedvre s öröme bízta, nem pedig sötétségre s kedvetlenségre. Amely gyermeknek nem világít a szeretet, abból nehezen válik ember s ha válik is néha-néha, még akkor is megérzik rajta, hogy szeretetben szegény s örömtelen volt ifjúsága; megérzik rajta, hogy úgy nevelődött, mintha azon a szülői házon ablak nem lett volna, mintha keveset mosolyogtak volna rá barátságos emberek. S úgy vagyunk lelkünk nevelésével is; akinek közülünk nem vilá-

gít az Isten szeretetének napsugara, akinek közülünk sok a keserősége és gondja s nincs lelki öröme és kedve, annak fejlődésében fennakadások, eltolódások, eltorzulások lesznek; azon is megérzik a sötétség s meglátszik a satnyaság. Viszont lélekben, jellemben s tökéletességben azok az emberek fejlődnek legjobban, kiknek magához a küzdelemhez, a munkához s fegyelemhez s az önmegtagadáshoz kedvük van, kik abból örömet tudnak meríteni, mert Isten akaratát s lelkük ideális szépségét látták meg a küzdelmekben is. Az ilyen embereknek sok örömük van; nem nagy, világgraszoló, tomboló örömet értek itt, hanem apró, csendes örömöket; kis dolgoknak is tudnak örülni; apró, közönséges eseményekből is tudnak örömet meríteni, mert érzékük van hozzá s mert a tiszta s harmonikus lélekben a kis dolgok is örömök forrásává lesznek. Tudnak örülni a kicsinynek s az egyszerűnek, azért aztán sok is az örömük. Lám, négy hegedűhúrból mily fölséges zenét tud kicsalni a hozzáértő kéz; nem kell neki száz húr, elég neki négy, de kéz kell hozzá. A lélek is s az az egyszerű, köznapi, hitből való élet is olyan mint a hangszer; nincs rajta sok húr; de ha az Isten maga hangolja a húrokat s meghúzza azokat az ő parancsai s törvényei mértékében; ha ő adja a motívumokat s a sugallatokat kegyelmeiben, akkor azokból a közönséges élethúrokból is fölséges harmóniát, a hitnek énekét, az énekek-énekét lehet kicsalni s az ember örülni tud!

Becsüljük meg s élvezzük örömeinket. Kínálkozik öröm mindenfelé. A jóindulatnak, a jóakaratnak s az emberszeretnek ezer alkalmja környékez. — Ha sok embertársamra csak gondolok is, abból is örömöm lehet, ha azt jóakarattal s igazsággal teszem; viszont magamat keserítem s bosszantom, ha gyanakodva, elítélőleg, keserűen és mérgesen gondolok rájuk. — Ha másokkal találkozom, az az emberséges indulat, amellyel mint testvér nézek rájuk, örömet vált ki bennem. Azok az alkalmak, melyekben egy-két barátságos szót válthatok vagy valakit úgy köszönthetek, hogy érzem is, hogy jót kívánok neki, a jóindulat s szimpatia melegét, tehát életet s örömet fakasztanak bennem. — Ezekkel az apró s egyszerű örömökkel, melyekkel életem útjain lépten-nyomon találkozom, úgy vagyok mint az útszéli virágokkal. Ezekből sem csurog ki a méz, de mindegyikben van egy-egy csepp, s méhecskének kell lenni, mely megérzi a mézet s ért a virágkehely kezeléséhez, ért a méz megízléséhez s fölszívja azt. Mi is, kedves hiveim, az Isten szép világában élünk, ahol

sok a küzdés s a keserv is ; de ne feledjük el azt a töméntelen sok jót, ami környékez minket. Apró, cseppnyi jóságok, olyanok, mint a réti virágok : nem észbontók, nem kéjesek, nem mámorosak, hanem egyszerűek és vonzók ; harmat öntözi azokat, s nem pezsgő, nem pálinka ; az édes méz nem csurog ki belőlük ; ha kicsurogna, letörnő őket ; de van bennük annyi, hogy az isteni szépség s az isteni öröm érzékével megáldott lelkeket vonzza s ingerli. Van körülöttünk annyi szépség, mint amennyi virág van a réten s annyi jóság, mint amennyi méz van a virágkelyhekben ; de szem kell hozzá, mely a szépséget meglássa, s érzék kell a jóságra, mely az isteni szeretet mézét megérezni s ízlelni s élvezni tudja.

Kár a tengernyi örömért, melyet az ember ki nem emel s melyet lelki életébe édes mézcseppek gyanánt be nem állt ; kár azért a sok szunnyadó s álmodó örömért körülöttünk, mely lélekről álmodik s embert vár, aki hozzáérjen s nevén szólítsa s fölébressze s mosolyra gyúlassza. Aki Istent szívből szereti s lelkét szent akarata szerint berendezte, az érti ezt a nyelvet, az ismeri a tiszta egyszerű örömök neveit, az tudja őket szólítani, ébresztetni és élvezni. Az ösztönös, a szenvedélyes, s bűnös ember pedig mindehhez nem ért. Szomjas ő is öröme ; éhesen száguld élvezetek után, de elfelejti, hogy az örömökhöz szem kell és érzék s hogy ez az érzék csak a tiszta s szép lelkekben nyílik ; épít magának mulatóhelyeket s palotákat, épít házakat, de ezek mind házak ablakok nélkül, s akik azokban laknak, nem élvezik az igazi s tiszta örömök napvilágát. Ők az ingereket fokozzák, izgalomból izgalomba lépnek, kéjbe s mámorba merülnek. A vidék népe is örömt s élvezetet kerget s azért csődül a nagy városokba. A falu unalmas neki ; egyhangú utcái sárosak ; nincsenek aszfalttal burkolva ; ember kevés jár rajtuk s az sem cifrán, hogy muto-gassa magát ; éjjel sötétség borong mindenfelé, gáz- és villany-lámpák izzó lángfoltjai nem izgatják a szemet. Este az anyagi köszöntés harangja hazahívja pihenőre a fáradt embert s éji mulatóhelyek lármája s zenéje nem veri fel a csendet. Másképp van ez a nagy városokban ; ott az utca is mily különös csábba s izgalommal hat a járókelő emberáradatra ; amit lát, amit hall, ingerli s szórakoztatja a lelket. Tény azonban az is, hogy a nagyvárosok élete megőrli az emberiséget s hogy a harmadik nemzedék elcsenevészedik, s kipusztulna a városok lakossága, ha nem újulna meg a falu népességéből. Az a nagyvárosi élet jár tehát sok izgalommal s szórakozással, de nem lehet róla elmondani, hogy nézzétek, ez az igazi, embernek

való élet; még pedig ezért nem lehet ezt elmondani róla, mert elgyengülésbe s halálba vezet. Az igazi öröm s a jó, embernek való életmód nem fonnyaszt, hanem fejleszt életet; egyrészt munkára képesíti, másrészt kedvet önt bele tisztességre s becsületre. A tisztátalan, szabados, mértéktelen élet pedig mind ennek ellenkezőjét teszi; tehát az igazi örömhöz el nem vezet. Még egyszer mondom, higgyétek el nekem, kedves híveim: mézcseppekből áll a teli kaptár s apró, kis örömhöz a lélek Isten országa. A méhecske a mézes kaptárban lakik, mézben lakik, mézet eszik, mézet léleklizik; de e mézes élet titka végre is az, hogy érzéke van a virágkelyhekben rejlő mézcsepp iránt; mert azokból kerül a mézzel teli kaptár is. Nekünk is akkor van hivatásunk az Isten országának nagy örömére, ha a *tiszta szívek kis örömei* iránt van érzékünk.

Adja Isten, hogy legyen! Akiben ez megvan, annak más az érzése, más még a tekintete s a társalgása is. Ez a szent öröm jóindulatúvá s barátságossá tesz minket s megéretteti a vadabb s durvább emberekkel, hogy jót akarunk nekik s hogy jól tennék, ha ránk hallgatnának s szerintünk igazodnának. De nekünk magunknak is megkönnyíti s megédesíti az életet s otthonunkba s életútjainkra s más emberekhez való viszonyainkba, főleg pedig családi körünkbe napsugárt lop bele, s erre oly szükség van ott, mint a mindennapi kenyérre.

Szeretném nektek ez örvendezni tudó, napsugaras lelki-letnek kihatását más emberekre s a családi körre egy-egy példában bemutatni.

Kínának nyugoti, a tengertől messze elfekvő vad hegyvidéken él egy néptörzs, mely teljesen elszigetelődött a kereszténységtől s az odavetődött hithirdetők számára igazán köves, terméketlen talajnak bizonyult. Évekkel ezelőtt történt, hogy megint elvetődött azokra a tájakra egy hithirdető s angol ember lévén, mikor déli pihenőt tartott, előszedte az ő pléh dobozait s azokból vaját és szilvaízt kengetett kenyérre, s az volt ebédje. Mialatt falatozott, észrevette, hogy egy kínai bennszülött érdeklődve nézi őt, de még inkább a jó, lekváros kenyeret s éhes tekintetekkel kíséri falatozását. A hithirdetőnek érzéke volt a kis örömhöz, intett az embernek, hogy jöjjön hozzá s barátságos ábrázattal nyújtott neki oda egy darabot a megsóhajtott s megkívánt lekváros kenyérből. A kínai el is fogadta, jóízűen el is fogyasztotta; azután elsietett s hatodmagával tért vissza, kik mind látni akarták a barátságos fehér embert, no, meg a lekvárját is meg akarták ízlelni. A vége az lett, hogy megnyerte bizalmukat s most

már azon a vidéken virágzó missziótelep van, melynek kikezdése végre is a vajás s lekváros kenyér volt. Csak egy karaj vajaskenyér, meg az a jó, barátságos lelkület, az nyerte meg az embereket. Kis örömökkal lelkeket nyerhetünk meg, ha oly lélekkel szerezzük, melyben az Isten országa, az igazság, a béke s az öröm lakik.

De hagyjuk Kínát, az messze van s térjünk otthonunkba s családi körünkbe s nézzük meg, van-e azon a mi otthonunkon ablak, lakik-e a mi családukban barátság s szívesség s fontoljuk meg, hogy mi másképp volna minden, ha lelkünkben hordoznók az Isten országát s ha barátságosak és derültek volnánk, s a feleség a férjének s a férj a feleségnek, a szülő a gyermeknek s a gyermek a szülőnek napsugara volna?!

Hazajön például a szántóvető vagy napszámos ember a mezőről, haza jön a kézműves a műhelyből s a munkás a gyárból s belép a konyhába, ahol az asszony forgolódik; de az ember is fáradt, meg rosszkedvű, az asszony is kelletlen és bosszús, hát nincs «jóestét», nincs «Isten hozott»; hanem az asszony azt morogja legfőljebb, hogy «hát hazajöttél?» s föl se néz a munkája mellől, s a férfi is morog valamit, aminek körülbelül az az értelme, hogy «hát ez is kérdés, ez is fogadtatás?» Aztán nincs több szó, több beszéd; hanem az ember is tesz-vesz a szobában; az asszony is jár ki-be bosszús arccal; végre meghozza a levest s azt mondja: «hát nem ülnél le?» A férfiből már majdnem kitör a bosszúság; de türtőzteti magát; leülnek, esznek s egy szót se szólnak. Azután a férfi mégis csak megszakítja a csendet: «Van valami bajod, asszony?» — kérdi. «Nincs semmi», erre a száraz válasz. Az estebéd hamar el van költve; a férfi feláll s ablakhoz lép s néz ki a sötét utcára; az asszony meg azalatt kedvetlenül s hallgatagon leszedi az asztalt s kimegy a konyhába edényt mosni. S így múlik el a nap; így kezdenének bele másnap reggel megint az életbe. Ime, mennyi örömtelenség s vigasztalanság; úgy-e, hogy ez nem az Isten országa? Már most mit tett egyszer egy ilyen elkeseredett férj? Úgy történt, hogy az ily kedvetlen hangulatban elővett egy hetilapot, mely ott feküdt a polcon s melyben az első cikknek a címe az volt: «Dicsérd az asszonyt». No, gondolta magában, dicsérje, akinek kedve van hozzá; én ugyan nem dicsérhetem; de mégis belefogott az olvasásába s azt olvasta, hogy próbáld meg, dicsérd meg néha feleségedet, ki egész nap szintén töri magát és fárad; hiszen tartozol neki vele. S mikor ezt elolvasta, úgy látszott neki, hogy valami igaz van ebben; de

azután megint azzal állt elő, hogy hogyan dicsérje meg ő a feleségét, mikor az iránta oly durcás s barátságtalan. S ebben is volt valami igazság; de azután tovább olvasott s azt olvasta, ha az asszony mindent megtesz, amit a háziasszonynak tennie kell, ha rendben tart szobát s konyhát, ha gondozza a baromfit s a malacot, ha mos az urára s főz neki ínyére, akkor az embernek éreztetnie kell az asszonnyal, hogy becsüli a munkáját s hogy hálás neki érte; mert hisz tényleg fáradságos az a munka, a házra meg nagy áldás. S mikor a férfi ezt olvasta, megint úgy érezte, hogy bizony ez is igaz, s mintha megmozdult volna lelkiismerete s be kezdené látni, hogy e részben bizony ő se tett így, sőt rosszul tett, mert durva, goromba, szeretetlen volt. — Nemsokára azután bejött az asszony. A konyhában elvégezte a dolgát s odaült az asztalhoz s a férje ünnepelőjét s gallérjait kezdte javíthatni s akkor odaszól az asszonynak a férfi: «Jól csinálod te ezt Mari, kevesen értenek ehhez oly jól mint te». «Gondolod?» kérdi meglepetve, de azért szomorúan a feleség s folytatja munkáját. «Igen, igen — kezdi megint a férj, — ezt komolyan mondom; bizony csak neked köszönhetem, hogy rendesen s nem rongyosan s tisztán léphetek naponként az utcára». — Jól esett ez az elismerés az asszonynak s mintha abban a gyéren világított, petróleumlámpás szobában is világosabb lett volna egyszerre s napsugár osont volna bele. «Bizony — folytatja a férfi — néha még azt is mondják, ej de derék feleséged lehet neked». Az asszony most már mosolygott; «no, — szólt mégis szerénykedve — nem mondják ők azt komolyan». «Pedig elhihetik» — mondja megint a férj s neje fölé hajolva, csókot nyomott homlokára. «Bár beszéltél volna velem így már azelőtt is — suttogetta most hálásan az asszony — mily jól esett volna az nekem» s fölállt s fáradt fejét férje vállára hajtotta. «Oly jó vagy, oly hű vagy hozzám, kedves feleségem — válaszolt megindultan a férfi. Tudod, hogy nagyra becsüllek; de én is vidámnak s barátságosnak szeretnék látni, s ha az leszel, akkor otthonunk a legkedvesebb hely lesz nekem a földön». S azóta úgy is volt s több napsugár szűrölközött a muskátlis ablakon át a munkásemler otthonába. S így lesz a mi otthonunkban, így lesz a mi lelkünkben is, ha az apostol szavát megértjük, hogy «örvendjete az Úrban», «örvendjete mindig», vagyis legyen szemetek s érzéketek az élet mezőin nyíló, sok kis öröm iránt s adjatok belőlük másnak is szereteteket, barátságokat, jóságos indulatokat, hűségtek és segítségtek által.

Igy gondoltam el magamnak az Isten országát, melyről az apostol mondja, hogy az nem étel és ital, hanem, *igazság, béke és öröm* a Szentlélekben. Valóban isteni ország, isteni ajándék, isteni alkotás az ilyen érzület s boldog ember, ki ez Isten-országát lelkében hordozza. Ha nincs meg bennünk, szerezzük azt meg, szerezzük meg azáltal, hogy szívvel-lélekkel átadjuk magunkat Krisztusnak. Ha pedig megvan, akkor zárjuk szívünkbe s tapasztaljuk meg, hogy az Úr édes is, erős is, igazságos is, kegyelmes is. Tapasztaljuk meg, hogy sokat ad, — hogy többet ad, mint ha mindegyikünket gazdaggá s tudóssá, lángésszé s művésszé tenne.

Hiszen egész országát, az Isten országát adja, mikor arra képesít, hogy *igazság szerint éljünk*, — az ő *békességét bírjuk* s az ő *örömeit élvezzük*. Ezt az országot kívánom nektek, kedves híveim ; jobbat nem kívánhatok, mert Isten sem adhat jobbat. Amen !

Székesfehérvár, 1913 január 15.

Az egyház.

Krisztusban Kedves Híveim! Tavaly ültük meg az egyház felszabadulásának s jogfosztottságból való felemelkedésének 1600-ik évfordulóját, s úgy ültük azt, mint lelkünk hazájának s kedves, családi otthonának édes ünnepét. Minden ország, minden család meg szokta ülni nagy emléknapijait; ez az érzés vezetett minket is, azért ünnepeltünk. Hiszen az egyház a mi hazánk, az az ország, melyet Krisztus Urunk alapított, s melynek mi vagyunk polgárai; az egyház az az ország, melyben nevelkedünk, s melyből az örök hazába megy át majd a lelkünk, abba az országba, mely fönnmarad s akkor is fönn lesz, mikor Európa térképe már rég elváltozott, — mikor már nemcsak poraink vegyültek el a földdel, hanem magát ezt a hazai földet is elsöpörte az idők árja. Már csak természetes, hogy szeretjük s becsüljük ez örök hazának tornácát, az anyaszentegyházat! Továbbá az egyház az Isten háza, hol az Isten gyermekei otthon vannak, tehát a mi házunk. Ezt a házat Krisztus tervezte s építette az ő ízlése szerint; falai erősek, kapui bevehetetlenek; berendezésén látni, hogy ez régi, nemesi ház. Minden szolid és értékes benne s bevált már sok évszázadon át. A ház termeiben a család nagy férfiainak s leányainak képei lógnak a falon; oltári szent kövek, mécsesei a szentek példái; mindenütt régi emlékekkel találkozunk, mintha nagy ősök lovagtermeiben járnánk, s bármily gyöngék s gyarlók legyünk, azt kell mondanunk, hogy itt otthon vagyunk. Jól tettük tehát, hogy a lelkek hazájának s az Isten gyermekei otthonának jubileumát ültük; magunkat becsültük meg azzal.

S én ez érzésekből kiindulva szeretném fokozni bennetek az anyaszentegyház nagyrabecsülését, szeretném nevelni a hozzá való ragaszkodást, hogy élénk érzéstek legyen arról, hogy mi az egyház, s hogy mit ad Isten az egyház által nekünk, s hogy mennyire kell hozzá húznunk s benne mint szívünk-lelkünk otthonában békénket s nyugalmunkat

meglelnünk. S erre nem az egyház történelmi nagyságával s világtörténelmi szereplésének bemutatásával szeretnék rávezetni; még azokat a nagy szolgálatokat sem akarom felsorolni, melyeket az egyház az emberiségnek tett, mikor a durva erkölcsöket szelídítette, a családot, a házasságot, a gyengét s beteget tisztelettel körítette s a szociális viszonyokat javította; ez mindig igaz s halhatatlan érdeme az anyaszentegyháznak; de én az egyházat most nem erről az oldalról mutatom be nektek, hanem arról, hogy azt nézzétek s értsétek meg, hogy minden történelemtől s társadalmi s politikai szereptől eltekintve, mi az egyház nekem, az én vallásos lelkemnek, — mit ad az egyház nekem, az én vergődő s megnyugvást szomjazó szívemnek, — melyek azok a páratlan jótétemények, melyeket csak nála lelek, s melyek nélkül a világgal s összes haladásával be nem érem. Azt szeretném öntudatotokra hozni, hogy mennyire nyugtatja s csitítja el a küzködő s Istent s békét kereső lelket az anyaszentegyház, s hogy mily kimondhatatlanul segíti meg s érezteti meg az emberrel, hogy «íme, én értelek, anyád vagyok, én hozom s én adom azt neked, mit senki más adni nem tud, s ami nélkül magad élni sem bírsz».

S mi legyen már most az, mit az ember lelke megnyugtatóására elsősorban keres, s amit sehol másutt nem talál, csak az anyaszentegyházban? Meglehet, hogy azt mondjátok, hogy hit kell az emberbe s tiszta szív, s hogy az Isten kegyelme s áldása kell az életre s becsületesség és munkakedv a boldogulásra, s hogy ezt kell keresnünk Krisztus egyházában is s hogy ezt adja meg nekünk elsősorban az anyaszentegyház. S én nemcsak hogy nem tagadom, hanem nagyon erősítem és sürgetem, hogy az emberbe elsősorban hit és tisztesség kell, s hogy azt kell keresnie az egyházban is; de ha arról a páratlan s egyetlen jótéteményről van szó, melyet ép az egyházban lelek, s amely miatt az úgy a lelkemhez nőtt, s én a keblén úgy érzem magamat, mint a csecsemő édesanyja keblén, akkor azt kell mondanom, hogy az nem a hit s nem a tiszta szív, — nem az Isten áldása s a becsületesség, hanem az ezek megszerzésére szükséges kapcsolatom Urammal Istennemel. Az a különösen nagy jótétemény, melyben az egyház által részesülök, abban áll, hogy az egyház által jutok legközelebb Istenhez, — hogy nekem az anyaszentegyházban külön, Krisztustól rendelt kapcsolataim vannak az Istennel, — hogy én ott vele titokzatosan érintkezem, — hogy én ott megletem azokat az érintkezési pontokat, melyeken Istent s az ő szent kegyelmeit, —

mondjuk — az ő érintéseit megtapasztalom, s hogy ezekben a kapcsolatokban s ezekben az érintkezési pontokon megtaláljuk azt, amire Szent Pál buzdítja az embereket, mikor mondja, *hogy keressék az Istent, ha talán tapasztalás által megtalálndk ű* (Act. 17, 27).

Ime, ez kell az emberi szívnek, s az Úr Jézus tudta, hogy ez kell nekünk; tudta azt is, hogy ezt az igényt csakis ő tudja kielégíteni s akarta is azt kielégíteni az által, hogy maga közt s a hívő ember közt az anyaszentegyházban oly kapcsolatokat rendelt, amilyenek sehol sincsenek, sem a csillagos égbolton, sem a virágos réten, sem az imádkozó emberi lélekben. Igaz, hogy a csillagos égbolt s a virágos rét s az imádkozó érzés is Istenhez kapcsol minket; de Jézus ezeken kívül akart számunkra biztos s objektív kapcsolatokat adni, s ezeket az anyaszentegyházba tette le. Hogy melyek ezek a jézusi kapcsolatok közte s a hívő közt, azt mindjárt megmondom; előbb azonban rá akarok mutatni arra, hogy mennyire igényli az emberi lélek ezt a kapcsolódást Istenhez s a túlvilághoz. Jézus ismerte az emberi szív ösztönét s vonzódását a titkos, láthatatlan világ iránt; tudta, hogy kíváncsiak vagyunk a láthatatlan világra s szeretnők annak fátyolát föllebbenteni s vele valamiképen érintkezésbe lépni. Jézus látta az emberek törekvésének számtalan megnyilatkozását, azt t. i. hogy ők nemcsak következtetni akarnak a világ fölséges műveiből az Isten létére, s hogy nemcsak hinni akarnak benne, hanem hogy érintkezni is akarnak vele. Látta, hogy régen és most szellemeket idéznek s hívják a lelkeket, hogy közéjük lépjenek s velük beszéljenek; — látta, hogy úgynevezett titkos tudományokon (okkultizmus) törik az eszüket s útmutatásokat keresnek a túlvilággal való érintkezésre; — látta, hogy az emberek régen is és most is be akarnak avatni szent titkokba, úgynevezett misztériumokba, s azokban akarnak fölvilágosíttatni, megtisztulni, újjászülni. akarják az Isten erejét megérezni. Sok tévely, sok babona nőtt ki e talajon; de azért az a talaj mégis csak a lélek talaja, s ami ott nőtt, az végre is a léleknek mélységes igényeiből s szükségleteiből nőtt ki. Igaz, hogy a babona s a sokféle szellemidézés kinövés volt; de azért mégis az életnek, bár félreértett megnyilatkozása volt, mely a tévelyben is azt hirdette, hogy szükségünk van ilyesmire. Úgy voltunk e balhittel, mint a gazzal, mely jó földben is megterem, sőt ott még jobban terem meg, mint a rossz földben; annak pedig, hogy ott terem, nem a föld az oka, hanem a föld gondozója,

ki a parajt nőni hagyja s a föld termékenységét jóra föl nem használja.

Szóval az Úr Jézus ismerte az emberi természetnek az Istenbe s az isteni, titkos világba való odahajlását s tudta azt, hogy nekünk nemcsak hit kell arra nézve, hogy Isten van s hogy jó s irgalmas irántunk, hanem hogy nekünk tett kell, nekünk valamiféle kapcsolat kell, mely által Istennel érintkezünk. Ugyancsak az Úr Jézus tudta, hogy nekünk nemcsak evangélium vagyis jó hír kell arról, hogy hajdanában ő itt járt a földön, s hogy így meg úgy cselekedett, hanem, hogy mi manapság is szeretnénk azzal a Krisztussal érintkezni, szeretnők valahogy a szavát venni, szeretnénk tőle lelkünk sebeire írt kapni, szeretnénk általa személyesen s közvetlenül megnyihülni s benne megpihenni. Így tettek az emberek Jézussal, mikor a földön járt. Zachaeus be nem érte azzal, amit Krisztusról tudott, hanem látni akarta ezt a fölséges Isten-embert s azért mászott fel a vadfügefára, s Mária Magdolna hasonlóképen nem érte be azzal, amit Krisztusról hallott, hogy irgalmas és kegyelmes és hogy szereti a megtérő bűnösöket; neki nem volt elég ez a «jó hír», ez az evangélium; hanem úgy érezte, hogy oda kell mennie s lábaihoz borulnia s lábait könnyeivel öntöznie, hogy azután meghallja azt a szót, mely neki szól, amelytől megnyihül s megkönnyebbül. Elment, leborult és sírt, de azután meg is hallotta, amit voltaképp hallani akart: «Asszony, megbocsáttatnak a te bűneid».

Hát kedves híveim, nekem is, nektek is ez kell. Mi be nem érzük azzal, hogy halljuk vagy olvassuk a szentírásban, hogy az Isten irgalmas, s hogy szeret minket, s hogy kegyelmet ad és bocsánatot. Azt érezzük ugyanis ilyenkor, hogy hiszen hírnek igazán jó hír ez s szívesen fogadjuk, de mi nem akarunk e kegyelemről s irgalomról csak hírt venni, hanem mi azt az irgalmat s kegyelmet önmagunkon akarjuk megtapasztalni; mi is úgy akarjuk valahogyan Krisztust megközelíteni, mint ahogyan megközelítették őt Magdolna, kinek bűneit megbocsátja, s az apostolok, kiknek az utolsó vacsorán Krisztus önmagát adja. Mi nemcsak régi szent hír alapján, hanem személyesen akarunk vele érintkezni; akarjuk nekünk szóló szavát venni s azzal a csak hírül hozott szóval, legyen az még oly szent és jó és biztató hír, be nem érzük. Hiszen, hogy Isten van s irgalmas, azt a próféták is hirdették, s hogy megbocsátani tud, s hogy kegyelemben fogad vissza, azt az evangélium gyönyörű példabeszéde a tékozló fiúról ugyancsak lelkünkre köti, de hát úgy-e mi mindnyájan, ti is, k. h., s én is, mind-

ezek hegyibe a nekünk szóló ígét, a lelkünket fölszabadító s Istentől nekünk, épen nekünk juttatott bocsánatot keressük. S erre nézve mondom én, hogy jól tesszük, mert a szívünk érzését s lelkünk természetes ösztönét követjük.

Most már az a kérdés, hogy hogyan elégítette ki az Úr Jézus lelkünknek ez ösztönét s szívünknek e természetes vágyát; az a kérdés, hogy rendelt-e ily jelenvaló kapcsolatokat közénk s maga közé, melyek által ő külön-külön hasson mindnyájunkra, s hogy mindnyájan, még pedig mindegyik külön, én is, ti is, vegyék lelkének érintéseit? S erre a kérdésre azt feleli keresztény katolikus hitünk, hogy igen, hogy épen ebben az erős hitben, melyet Krisztus hozott a földre, s melynek az anyaszentegyházban szervezetet adott, találjuk meg az Istent kereső s vele kapcsolódni kívánó emberi lélek igényeinek kielégítését; ő maga rendelte e kapcsolatokat, s e kapcsolatokban vesszük mi is, vesszük itt és most mindazt, amiben az Úr Jézus földön jártakor részesítette a hozzá közeledő lelkeket.

Hét ilyen kapcsolat van, ez a hét szentség, a jelenvaló s velünk titokzatosan közlekedő Úr Jézusnak hét érintése, melyekben épúgy hat lelkekre, mint ahogy hatott földön jártakor tanítványaira. Azért is a szentségek fölvételekor nem a papot kell nézni, hanem a ténykedést, az úgynevezett »opus operatum«-ot s e ténykedésben kell fogadni a jelenvaló Krisztusnak titokzatos érintését, mellyel lelkekre hat.

Igy pl. mikor a keresztség szentségét fölveszem, akkor gondolhatok ugyan arra, hogy hogyan keresztelkedtek régen zsidók és pogányok, s hogy mit mondott hajdanában Krisztus Nikodémusnak a lék újjászületéséről vízből és Szentlélekből; de ha csak ezt gondolom, akkor a multnál időzöm, melyet legfőllebb megsóhajthatok, de föl nem támaszthatok. Nem, k. híveim, ez mind kevés volna, s nem ezt akarta Krisztus nekünk adni; ő nem emléket adott, ő nemcsak hírmondást rendelt, hanem folytonos valóságot rendelt s a keresztség is nem Nikodémus, nem Szent Pál keresztségének emléke, hanem itt és most újjászületése a megkereszteltnek. Mikor én keresztelkedem, akkor én születek újjá s az új élet forrása fakad föl lelkemben. Itt és most fakad az az új élet, mert Krisztus most érinti szentségében a lelket. A hitnek e világosságában tekintsünk a keresztkútra templomainkban s gondoljunk a jótétéményre, melyben az Úr keresztelésünkben részesített; a hitnek e világosságában vigyék a keresztszülők a templomba a keresztelendő gyermekeket s ugyancsak e hit-

től fölvilágosult lélekkel fogadják otthonukba az édesapa, az édesanya a megkereszteit csecsemőt; gondolják el azt, hogy felóra előtt ez a csecsemő még pogány volt, de azután Krisztussal találkozott, aki a keresztségben kegyelmét öntötte lelkébe s ezáltal eltörülte eredeti hűnét s Isten gyermekévé avatta őt.

Igy kell gondolkoznunk a többi szentségről is.

Ha a bérmlás szentségében a *Szentlelket* veszem, az nem annyit jelent, hogy elgondolom, hogy hogyan jött le hajdanában, s hogy felbuzdulok rajta, mint föl-buzdulni szoktam más-kor is, ha szép, lelkesítő történeteket olvasok vagy hallok; nem, kedves híveim, ez nagyon kevés volna, hanem akkor azt kell hinnem, hogy Krisztus tényleg pünkösdi kegyelmet s erőt önt belém, s hogy elküldi nekem is a Lelket, mint ahogy elküldte régen tanítványaira. Nekem ugyanis nem a történet kell; nem az kell, hogy elmondják, hogy volt hajdanában egyszer valamikor pünkösöd is a földön, hanem nekem a valóság kell, — nekem az kell, hogy nekem is pünkösödöm legyen, — hogy én is a Szentlelket vegyem! Nos, k. híveim, ahogyan nekünk ez a valóságos pünkösdi Lélek kell, úgy akarta Krisztus Urunk is azt a valóságos, pünkösdi lelket nekünk adni, s ezt adja itt és most, amikor t. i. a bérmlás szentségét föl vesszük.

Hasonlóképen áll a dolog a *penitenciatartás szentségével* s a többi szentséggel is.

Mikor ugyanis gyónni megyek, akkor nemcsak gondolok arra az irgalmas s könyörületes jó szívre, melyből a tékozló fiúról szóló példabeszéd fakadt; s nemcsak azt a jó Jézust állítom szemeim elé, aki hajdanában Jákob-kútjánál ülve várta a férjeket mint kendőket váltogató samariiai asszonyt, hogy jobb belátásra hozza s fölszabadítsa bűneitől; mert hiszen szép és jó ez az emlékezés s bizalomra is indít, de én nemcsak bizalomra szeretnék ébredni, hanem az én saját bűneimtől szeretnék épúgy szabadulni, mint ahogy ő szabadult, s úgy szeretném azt megtudni, mint ahogy ő tudta meg — mert Krisztustól magától hallotta, — hogy megbocsáttatnak bűneim. Igen, csak hogy ehhez az kellene, hogy én is oly személyes érintkezésbe lépjek Jézussal, mint ahogy ő lépett s hogy én is úgy mondhassam el hűtlenségemet, mint ahogy ő mondta azt el, hogy aztán bűnbocsátó szavát is oly közvetlenül s oly bizonyossággal vegyem, mint ahogy ő vette. Ime, ezt a kapcsolatot teremti meg számunkra az Úr Jézus a szentgyónásban: ott én neki vallom meg bűneimet s ugyan-

csak ott a pap feloldó szavaival ő maga adja meg nekem közvetlenül és személyesen bűneim bocsánatát. S ez az a nagy különbség, melyet mindenki megérez a közt, ha csak magában, bár őszintén és igazán bánja meg bűneit vagy ha megtörődve járul a szentgyónáshoz s ott meghallja: «én téged föloldozlak bűneidtől az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében». Értsük meg magunkat s aggódó szívünket s legyünk hálások Jézusnak, ki nekünk a szentségeket rendelte, melyekben édes, imádandó személyével kapcsolódunk.

Épügy, mikor a *jegyese* az *oltár*hoz lépnek s egymásnak hűséget és szeretetet ígérnek, vagy amikor a *fölszentelendő kispap* *pappá akar szenteltetni*, s Krisztustól hatalmat kapni az áldozat bemutatására és küldetést a lelkek fölvilágosítására és gyógyítására; akkor az a jegyesi fogadás s az a papszentelés nemcsak emlékezés és ceremónia, hanem nagy valóság. Akkor ugyanis a jegyesek lelke köré Krisztus kegyelmének gyűrűje pántolódik, s a fölszentelt papra maga Krisztus lehel rá, mondván: vedd el a Szentlelket, akinek bűneit megbocsátod, meg lesznek bocsátva, s akinek megtartod, meg lesznek tartva, s ez mind itt és most történik, sorba végig minden házasságkötésnél s minden papszentelésnél. Gondoljanak a jegyesek s a fölszentelendő kispapok e jelenvaló, nagy s édes valóságra. A ti menyegzőtök, kedves jegyesek, nem megy ugyan végbe Kánában, hanem Fehérváron vagy Móron vagy Adonyban vagy Dunabogdányban vagy bármely más helyen, de Krisztus ott van, ahol házasságot kötök s áldását adja rátok s kegyelmét adja az élet nehézségeinek s egymásnak elviselésére; higgyétek ezt erősen s induljon minden jegyespár e hittal az esküvőre, az oltár elé s lépjen így oda Krisztus elé! Ugyancsak a kispapok nem a Genezáreti tó mellől valók s apostolokká nem avattatnak Jeruzsálemben; de bárhonnan jönnek s bárhol szentelik föl őket, ők ott Krisztussal kapcsolódnak s beléje nőnek, hogy szellemében s erejében tovább dolgozzanak.

S ugyanezt szeretném hangoztatni az *utolsó kenetről* s figyelemetekbe ajánlani Krisztusnak kegyes, szerető gondosságát, mely őt e szentség rendelésében vezette. Istenem! mikor az ember beteg s az Úr Jézusra gondol, tudom, hogy megsóhajtja azokat a régi betegeket, kiket Krisztushoz vittek s kiket az Úr megenyhített. Álmatlan éjszakáink sötét-ségében meglevenednek azok a régi, szent jelenetek, melyekben az Úr elé iparkodtak mindazok, kik «terheltek és fáradtak» voltak.

De hát úgy-e, az régen volt; én pedig itt nyomom a betegágyat, itt vergődöm s érzem életem hervadását s erőim tűnését. Mi vigasztalhat meg engem? Hál' Istennek, hogy maga Krisztus gondolt rám s figyelmeztet az apostol által: «Beteg valaki közületek? hívassa el az egyházi szolgákat és ezek imádkozzanak fölötte, megkenvén őt olajjal az Úr nevében és a hitből jött imádság megszabadítja a beteget és megkönnyebbíti őt az Úr, és ha még bűnökben vagyok, megbocsáttatnak neki» (Jak. 5, 14). Megfogadom ezek hallatára a krisztusi szót s elhivatom a lelkiatyát, s mikor ő az utolsó kenet szentségében részesít, akkor az én hívó lelkem már nemcsak azokon a régi jeleneteken vigasztalódik s emlékezetem nemcsak az 1900 év előtti betegeket gyógyító Krisztuson függ, hanem úgy veszem, hogy ő maga ken meg, ő enyhít, ő biztat engem; én az ő keze érintését veszem.

Ime, k. hűveim, így kell a szentségekben lelkünknek jelen kapcsolódásait a jelenvaló Krisztushoz meglátnunk, melyeket ő rendelt el s épen azért rendelte, mert ismerte lelkünk ösztönét s mert tudta, hogy nekem reá ilyen *jelenvaló igényem* van, s hogy neki hozzám ilyen *jelenvaló küldetése* van. Én őreá s nemcsak az emlékére szorulok, nekem nemcsak régi, szent történet kell, hanem szükségem van az ő személyes, édes erős kezelésére, melyet ő meg is akar nekem adni. Jól tudta az Úr Jézus, hogy az ember nemcsak tanokat keres, hanem elsősorban erőt s kegyelmet keres, amely kegyelem által összeköttetésbe jut az erős, élő Istennel s fölszabadul s megenyhül. Nemcsak tanban s hitben akarja az élő Istent megfogni, hanem érintését, erejét akarja megtapasztalni. Ezt a kapcsolatot — ismétlem — adta meg nekünk az Úr Jézus a hét szentségben. Bennük tapasztaljuk meg legjobban azt is, amit az Úr Jézus a hívekkel való kapcsolatáról általánosságban mondott, mikor azt mondta: «Én vagyok a szólótó, ti a szőlővesszők; aki én bennem marad és én őbenne, az sok gyümölcsöt terem» (Ján. 15, 5). Nem mondotta Krisztus, hogy «én vagyok a szentkönyv, melyből kiolvashatjátok, hogy mit higgyetek s mit tegyetek», — azt sem mondta, hogy «én vagyok az eszmény, a műremek s ti vagytok bámulóim», — azt sem mondta, hogy «én vagyok a mintaember, akin eligazodhattok», — azt sem mondta, hogy «én vagyok a nap, ti meg a bolygóim»; ezt mind nem mondta, mert keveset mondott volna vele; hanem igen megmondta azt az isteni valóságot, melyben hívó s Krisztus érintkeznek, s azért hangzik az oly páratlanul, hogy én vagyok a szólótó, az a nedvet szi-

várogtató s életet lüktető gyökér, s belőlem való az a titokzatos életerő, mely a lélekben a hajtást hajtja, a lombot fakasztja s a gyümölcsöt meghozza s melynek nyomában lelki valóság lesz abból az igéretből, hogy «aki én bennem marad és én őbenne, az sok gyümölcsöt terem».

De a hét szentség között még nem említettem föl az *Oltáriszentséget*, még pedig azért nem, mert azt külön kellett s külön akartam kiemelni s figyelmetekbe ajánlani. Ha ugyanis Jézus s a hívek közti kapcsolódásról s az emberi szívnek arról az igényéről van szó, hogy Istent mi nemcsak hinni s nemcsak imádni, hanem bírni is akarjuk, ezt a kapcsolatot sehol sem teremtetten meg az Úr úgy s ezt az igényt sehol sem elégítette ki úgy, mint az Oltáriszentségben, ahol a köztünk jelenlevő s minket tápláló Krisztussal életközösségben, «communio»-ban állunk. Nincs oly szentség, mint az Oltáriszentség, — egy szentségben sincs meg az a páratlan kapcsolódás Krisztussal, mint az Oltáriszentségben; ezt akarja kifejezni a magyar ének is, mely szerint:

Ez nagy szentség valóban, ezt imádjuk legjobban,
Melyet Jézus nekünk rendelt testamentumban.
Jelen van itt test és vér, mely minden kincssel fölér,
Bűneinket ha megbánjuk, minden jót igér.

Kapcsolódott az Isten az emberrel az ő leereszkedő irgalmában valamiképen már az őszövétségben is. Tudjuk, hogy Jeruzsálemben volt temploma, hol az Írás szava szerint az Isten különös módon volt jelen; itt állt a frigyszekrény Mózes kőtábláival, itt fogadta az Úr a törvényes áldozatot, itt ígért a hozzá folyamodó zsidóságnak meghallgatást s segítséget. Nem mintha nem lehetett s nem kellett volna imádkozni máshol is, még pedig mindenütt, ahol élt s küzdött az ember; de tényleg a jeruzsálemi templom valami különös módon volt szenthelye az Isten titokzatos jelenlétének. S ez vonzotta föl a szenthegyre, az Isten templomába a zsidó népet; az emberek ott is, akkor is azt akarták, amit mi akarunk, meg akarták közelíteni az Urat, meg akarták tenni, amit Szent Pál írt róluk, «hogy keressék Istent, ha talán tapasztalás által megtalálnák őt» (Ap. Cs. 17, 27). Azért csendült meg a zoltárokban oly igaz, szívbeli hangon az Isten-keresésnek s az ember- és Isten-kapcsolódásnak minden indulata, megcsendült a vágy, a buzgóság, megszólalt a lélek s készülődött. e kapcsolat megtapasztalására tisztaságban, alázatban, szent elfogódottságban s érdemtelenségének mély átérzésében; mikor pedig már teljesült kívánsága s feljutott a szenthegyre,

az Isten oltára elé, akkor kitörttek belőle az imádás, az öröm, az odaadás, az édes megnyugvás gerjedelmei ; kitörttek belőle mint a mélység örvényes vizei s dagadtak s emelték s vitték a lelket boldog önfeladottságában.

Az Istennel való egyesülésnek e sugalmazott érzelmeiben, az Isten után forrón vágyódó s vele szorosan egyesülő léleknek imáiban kell magunkat gyakorolnunk, midőn a szentáldozáshoz járulunk. Hiszen itt e szentségben kapcsolódunk igazán Istennel, itt kapcsolódunk Krisztussal úgy, mint soha és sehol másutt. Ó, mi értjük e zsoltárokat, e forró imádságokat, a lélek e lendületes énekeit ; sőt azt mondanám, mi jobban értjük meg, mint azok, kiknek szívéből fakadtak, amennyiben ezek a zsoltárok is proféciák voltak, melyek a jobb jövőről szóltak, a léleknek arról a jövőendő, boldog állapotáról, mikor Urával, Üdvözítőjével már itt e földön egyesül kimondhatatlanul édes s végtelenül megtisztelő szoros kapcsolódásban. Ők előzenekelték nekünk azt, amit mi nemcsak mint dalos sejtelmet, hanem mint tényleges harmóniát élvezünk. Azt szeretném már most igazán, ha a régi zsoltárok e profétai imáival s énekeivel fejeznők ki mi is szentáldozásunk alkalmával szívünknek vágyát, imádsát, háláját s örömét s ha a Szentlélektől sugalmazott zsoltárok hangján fakadna föl szívünkben az Isten-keresésnek s Istenben való megnyugvásnak gerjedelme, mely ma épen olyan szükséglete lelkünknek, amilyen volt a 3000 év előtti Isten-kereső embernek.

Csendüljön meg mindenekelőtt az áldozáshoz készülő lélekben a vágy Isten s Krisztus után s mondjuk mi is a vágyódó zsoltárossal: «Mily kellemesek a te hajlékaid, erők Ura ! Kivánczik s eped lelkem az Úr tornácai után. Szívem és testem örvendeznek az élő Istenben. Mert a veréb talál magának házat és a gerlice fészket, hová fiait elhelyezze, — én a te oltáraidat keresem, erők Ura, királyom és Istenem» (Zsolt. 83. 1—4). Oda, oda, hozzád vágyom ; te oltottad szívembe e vágyat, te vonasz, te húasz magadhoz ; én csak követem a lelkembe oltott vágyat. Mily csodálatos ösztönök vezetik a madarakat, hogy hová, mely fára, mely ágra rakják fészkeiket, s ha a veréb s a tengelice s a gerlice nem csalatkozik ösztönszerű sejtelmében, miért csalatkoznám én, mikor érzem, hogy te vonasz engem mikor feléd tartok. Igen, kell nekem feléd mennem Uram, ép azért, mert te vonasz engem ! S mily erős e vonzalom ! A lelkemből beszél megint a zsoltár, mikor mondja : «Amint kívánczik a szarvas a vízforrásokhoz, úgy kívánczik lelkem tehozzád, Isten ! Szomjúhozik

lelkem az erős, élő Istenhez; mikor jutok el s jelenek meg az Isten színe előtt? Az én könyhullatásom kenyerem nekem éjjel s nappal, midőn naponként mondják nekem: «Hol vagyon a te Istened?» (Zsolt. 41, 1—4). Én is vágyódom az eleven vizek forrása után, hol lelkem szomját olthatnám. Engem is úz sok láthatatlan ellensége a lelki békének, mint ahogy a szarvast úzik üldözői; én is szomjazom s fonnyadok; én is vágyódom lelkem epedésével az erős, élő Isten után, ki magamagával táplál, — ki az erősek kenyerét adja nekem, s aki mint áradózó forrás önti el lelkemet, mikor megvigasztal s megerősít s lecsitít. S oly jól esik nekem, ha meggondolom, hogy magát ezt a vágyat is az Úr oltotta belém; ő hozza öntudatomra, hogy mit kívánjak s mi után vágyódom; ő sugalmaz, hogy életet kérjek, tisztább, nemesebb, bízóbb életet s hogy ezt a vele való egyesülés által tökéletesebben birjam is.

Lehetséges azonban, hogy néha talán maga ez az Istenkereső vágy is merészségnek látszik nekem, mikor bűneimre s érdemteleniségemre gondolok, s azért jó lesz, ha a zsoltáros nyomában e vágyammal összekötöm érdemteleniségem mély érzetét. Ez szállta meg a zsoltáros lelkét is, mikor mondja: «Ki megy föl az Úr hegyére, vagy ki fog állani az ő szent helyén? Az ártatlan kezű s tiszta szívű, ki lelkét nem adta hiúságra, sem álnoksággal nem esküdött felebarátjának; az veszen áldást az Úrtól és irgalmat az őt szabadító Istenétől» (Zsolt. 23. 3). Valóban, ha önlelkünk gyarlóságaira s bűneire gondolunk, ki lesz az, aki dacára a forró váagnak, közeledni merne az Úr oltárához s járulni merészelne asztalához? Azt csak az teheti, akinek tiszta a keze, tiszta a szíve, aki nem veszi hiába az életet, hanem jól fölhasználja Isten ajándékait. Az ilyenhez jön az Isten s ő megy feléje; csak az ilyenben száll meg az Úr, nála lakik s megérinteti vele szeretetét, vigaszait. Azért támad föl az én lelkemben is a vágy, hogy «moss meg engem mindinkább gonoszságomból s bűnömtől tisztíts meg engem», «hints meg engem izsóppal és megtisztulok; moss meg engem és a hónál fehérebb leszek» (Zsolt. 50, 4, 9). Nagy-nagy lelki tisztaságra akarok szert tenni, mert tudom, hogy e nélkül nem közelíthetem meg Uramat s Isteneimet; nemcsak a nagy bűnöktől akarok tisztulni, hanem más kisebb hibáktól is, ha öntudatomra jutnak: «Megmosom kezeimet az ártatlanokkal s körülveszem Uram, a te oltárodát» (Zsolt. 25, 6). «Könyörülj rajtam Uram, mert erőtlén vagyok, gyógyíts meg engem, Uram, mert reszketnek csontjaim!

Fordulj meg, Uram és mentsd ki lelkemet; szabadíts meg engem a te irgalmasságodért! Elfáradtam fohászkodásomban, megáztatom fekvőhelyemet könyhullatásaimmal» (Zsolt. 6. 7). S miután ez az érzés is mélyen átjárt engem, akkor megpihenek s hallgatom, hogy mit szól bennem az Úr s mondom megint a zsoltárossal: «Meghallom, mit szól az Úr Isten; mert békességet szól az ő népének és szenteinek és azoknak, kik szívükbe térnek» (Zsolt. 84. 9). Magamba térve s összeszedve lelkem összes erőit s érdeklődését, Krisztusra irányítom figyelmemet, kit magamhoz vettem s várom, hogy mit szól, mit mond nekem. Az ő szava ugyan nem hang, nem emberi beszéd; hanem azért mégis nagyon érthető szó, mellyel lelkemre hat s közli magát velem. Megértem én ugyanis szent áldozásaimban teljes világossággal, hogy itt ő magamagát adja nekem, magát, valóságát, a kegyelmek s erők forrását, a kenyér színével letakart istenséget s emberséget, s hogy őt itt kétféleképen kell megfognom s magam számára lefoglalom, először mély s alázatos hittel, mely a sötétben is hozzá ragaszkodik, — azután pedig azzal a gyakorlati meggyőződéssel, hogy én ez egyesülés által mindenre rá képesítettem, mit tőlem Isten s a hivatás vár. Mit várnék még, mit akarnék, hogy Isten adjon nekem? Akinek Krisztus önmagát adta, annak erőt s kegyelmet is adott; annak mindazt adta, amire szüksége lehet. Ha nem is éreznék semmi különös felbuzdulást szentáldozásomban, azt az egyet tudom s átérzem, hogy Krisztus lett az enyém, s hogy következőleg erő és lélek lakik bennem s azért mondom megint a zsoltárossal: «Én pedig a te erősségedet éneklek és fölmagasztalom irgalmadat reggel; mert oltalmam lettél és menedékem az én szorongásom napján. Én segítőm, neked énekelek, mert oltalmazó Istenem vagy!» (Zsolt. 53. 17). Te vagy az s te bennem vagy! Te segítsz meg az alázat, a szelidség, a türelem megpróbáltatásaiban; te fékezesz s tartsz vissza a szenvedélyek s veszteségek indulataiban, hogy el ne ragadjanak, s hogy megtartsam uralmamat gondolataim, szavaim, cselekedeteim fölött. Veled való egyesülésemben megőrzöm kedélyem nyugalma, szívem békéjét; tőled veszem eligazodásomat bajban, veszélyben, betegségben, üldözésben, életben-halálban. Hogyne vigasztalódnám hát s hogyne osztanám a zsoltáros érzelmeit, mikor másutt ismét így kiált föl: «Magasztaljátok a mi Urunkat, Istenünket és boruljatok le lábai zsámolya előtt, mert ő szent» (Zsolt. 98. 5). Igen, ti, kik ismeritek őt a hit fényében, s kik hiszitek őt a kenyér színében, magasztaljátok nevét! Kiáltjátok vi-

lágga ragaszkodó szeretetetek s imádó tiszteletetek nyelvén : nagy az Úr s mégis közel van hozzánk ; végtelen az Úr, s mégis adja magát nekünk. Ez a szent titok s a kenyér színe az Úr fátyola, fátyol, melyet gyöngeségünk végett ölt magára ; de a fátyol mögött egész valóságával s erejével van jelen s így adja magát nekünk «és megtelünk reggel irlalmasságával és örvendezünk és gyönyörködünk minden napjainkban» (Zsolt. 89, 14).

Az ilyen szentáldozás azután kitágítja szívünket s buzgó közbenjárásra s forró imára hangol testvéreinkért is s mi szívesen befoglaljuk ilyenkor imádkozó szívünkbe mindazokat, kiket szeretünk s kikért imádkozni tartozunk. «Tekints Uram — mondjuk megint a zsoltárossal (89, 16) — a te szolgálidra és alkotmányidra», lássák szolgálid a te művedet és a nemzedékek a te dicsőségedet ! Nézz le. Uram, kegyesen híveidre s összes intézményeikre, családainkra, városainkra, falvainkra, országunkra. Vezérelj a hatóságot s oltalmazd meg a föld népét. Add, hogy mi, kik egyházadhoz tartozunk s asztalodnál étkezünk, egymás iránt a szeretet s a kölcsönös megértés, vagy legalább az elviselés közösségében éljünk ! Egyesülök a szenvedő s a diadalmaskodó egyházzal, a szenvedő lelkékért imádkozom, a boldogultaknak meg érdemeit terjesztem eléd. Akkor azután úgy tetszik, mintha megtalálnám hódolatom s szeretetem testvériségében helyemet s mintha hallanám az öröm titokzatos zsibongását, mely eget s földet betölt s a szegény halandót is belevonja az Isten meghitt barátságába, hová nem jutott volna, ha Krisztus nem vonja őt be szent titkai s elsősorban az Oltáriszentség által fölséges titokzatos életének közösségébe.

Végezzük így, k. híveim, a mi szentáldozásainkat s kapcsolódjunk Krisztussal szentségeinkben a hitnek szellemében s Istent kereső lelkünk ösztöneinek friss közvetlenségével. Megtapasztaljuk akkor, hogy mennyire igaz ebben a vonatkozásban is Szent Pál szava : «Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma és mindörökké» (Zsid. 13, 3), s hogy nemcsak ugyanaz, aki volt régen, hanem, hogy velünk is úgy kapcsolódik, mint kapcsolódott a régiekkel. Ő úgy hat reánk, mint hatott régen szentjeire ; ő újjászül s erősít, ő tisztít s enyhít ; ő fakasztja az élet erőit, most úgy, mint régen. Fakadtak az erők régen a keze érintésétől, — most pedig fakadnak ugyanez erők a vele való szentségi érintkezéstől. S ami a fő, az, hogy ez mind bennem, bennem megy végbe s ismétlődik meg folyton. Ha ugyanis csak azzal érném be, ami jót s irlalmat Krisztus má-

sokkal tett, — ha csak arról tudnék, ami erőt s kegyelmet másoknak adott, akkor oly emberhez hasonlítanék, kinek tengerekről, tavakról s folyókról mesélnek, — akinek elmondják, hogy máshol messze-messze mily források fakadnak, mily folyamok lejtnek, mily tengeráramok járnak ; de aki maga tengert soha sem látott, a folyóban nem úszott s a forrásból nem merített. Tudja tehát, hogy ilyesmi is van, de az végre is messze van s szinte nem az ő számára van. Nekem Krisztus, a hit, a szentségek s az azokból fakadó kegyelmek nem ilyen távoli folyók és források, melyeket csak betűkből s hallomás után ismerek ; hanem nekem ezek mind meleg, közeli valóságok ! Mikor ugyanis én Krisztushoz járulok nagy hittel s alázattal, s mikor szentségeiben vele kapcsolódom, akkor a szívem rezdül s mozdul meg, s akkor bennem, a lelkemben fakadnak források. Az az eleven víz, az életnek vize, nekem már nem mese, nem hallomás többé, hanem valóság, mert bennem csörgedezik, s ha nem is tenger s nem is folyó, sebah ; de forrás, mely üdit, frissít s boldogít.

Ime, így él örök jelenben köztünk Krisztus s így megyünk el mellette mi mindnyájan az élet útján ! Lépünk hozzá bizalommal s mondjuk neki : Úr Jézus el ne hagyj, mert Üdvöztőnk vagy ! Ne hagyj el, hanem nevelj, táplálj, s erősíts ! Szavadnak hinni akarunk s téged magadat kezelnél fogunk meg, mikor szentségeidhez járulunk. Vezess így tovább a több, az örök élet felé, Istennek boldogító látása s bírása felé ; vezess országodba ! Amen !

Székesfehérvár, 1914. január 15.

Az egyházmegye fölajánlása Jézus Szívének.

A bécsi bíbornok érsek értesítése szerint az osztrák püspökök *ünnepélyesen az Úr Jézus szentséges Szívének ajánlják egyházmegyéikets* szent szövetségben egyesítik vele híveiket, hogy ezekben a nehéz időkben megvédelmezze a vérző nemzetet s győzelemhez és tartós békéhez segítse.

A magyar püspöki kar szintén csatlakozott e mozgalomhoz s ennek következtében én is elrendelem, hogy *e felajánlás 1915. jan. 1-én történjék*, még pedig a délutáni Isten-tisztelet keretében a legméltóságosabb Oltáriszentség előtt. A t. lelkészek a délelőtti Isten-tisztelet alatt oktassák ki a népet a felajánlás jelentőségéről s e célra olvassák fel az alább közölt pástorlevelet, vagy az ott közölt gondolatok alapján tartsák meg buzdító beszédjüket. — A délutáni ájtatosságon mondják el Jézus Szíve litániáját s azután a következő felajánló imádságot :

Üdvözlünk Téged Jézus legszentebb Szíve, az örök élet élő és életető forrása s a megváltó szeretetnek tűzhelye ! Tekints reánk, kik oltárod előtt leborulunk. Te szereted lelkünket, s anyaszentegyházadba vezettél s hazát adtál nekünk. Ezt a hazát most erőszak fenyegeti s ellenségeink hatalma kemény védelmi harcra szorítja. E kemény küzdelemben meg akarjuk állni helyünket, tied s egyszersmind a magyar hazának hű gyermekei akarunk lenni. E célból fölajánljuk neked magunkat, családainkat, községünket s hazánkat ! Segítsd meg a királyt s adj neki erős hadsereget, hogy népének tisztas békét és boldogulást biztosítson ! Légy királya e haza polgárainak s véd meg igazainkat, hogy mindnyájan a Te országodon s a közjólét előmozdításán dolgozhassunk. Fordítsd irgalmadat küzdő harcosainkra, oltalmazd meg őket a veszedelmekben, vigasztald meg bajaikban, enyhítsd meg keserveiket s ha sebesülten vagy halálra váltan elesnek, fogd fel őket szerető karjaidba s éreztesd meg velük irgalmadat. Ne vess meg minket, esengő gyermekeidet, kik szívüket s lel-

küket, szolgálatukat s életüket, ajánlják föl neked. Igaz, hogy megfogyatkoztunk sokszor fiúi kegyeletünkben s hűtlenek voltunk hozzád, de Te végtelenül jobb vagy nálunk ; ne szüntél hát meg szeretni minket. Add meg nekünk s a nemzeteknek a rend nyugalmát, a hit s szeretet, a becsületesség s munkás-ság, a tisztesség s testvériség krisztusi kegyelmeit ; add, hogy széles e hazában minden lélek visszhangozza : dicséret legyen az isteni Szívnek, mely által nekünk üdvösség szereztetett ; dicsőség és hála, imádás és tisztelet Neki mindörökké ! Amen.

K. h. ! Midőn egész Magyarország élethalál-harcot vív hitért, hazáért s szabadságért, s fiai kint a harctereken a lélek végleges erőmegfeszítésével küzdenek — midőn az egész nemzet gondban s aggodalomban él s sok-sok édes szülő, hitves és gyermek, bár könnybe lábbadt szemmel, de hősiecs lélekkel viseli el keresztjét s hozza meg áldozatait, — midőn a pusztító harcok nyomában szeretettel s részvétellel megdobannak a szívek s a jószág és könyörület szolgálatában árasztják ki irgalmukat sebesültekre, betegek, özvegyekre s árvákra : akkor mélységesen megindul a mi hívő s vallásos lelkünk is, kivillan belőle a legmélyebb s legizzóbb áhitatnak tüze s ami van benne legjobb, azt adni, ami legáldásosabbat tenni tudna, azt tenni, s ami áldást s irgalmat Istentől kiérdemelni bírna, azt mind, mind szenvedő testvéreire kiárasztani akarja !

Az áhitatnak e felbuzdulásában vetődött föl az a gondolat is, hogy ha már annyi bajban vagyunk s annyi kegyelemre szorulunk, ostromoljuk hát meg az Úr Jézus Szívét, s ha annyi veszedelem környékez s nagy segítségre szorulunk, *ajánljuk hát fel akkor magunkat, családjainkat s közseégeinket, ajánljuk fel magunkat s mindenünket az Úr Jézus szentséges Szívének*, egyesítsük szent törhetetlen szövetségben e szentséges Szívvel híveinket, hogy hathatósan kiérdemeljük a Szentséges Szív védelmét küzdő, vérző nemzetünknek s hogy az ő segítségével vezessen győzelemhez s tartós békéhez minket.

S e tekintetben a király öfelsége előljárt s példát mutatott népeinek, mert f. év. dec. 8-án, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén följánlotta magát s házát Jézus szentséges Szíve különös oltalmába. S e példát követi most Magyarország püspöki kara s fölszenteli az egész országot az isteni Szívnek s e célból úgy intézkedik, hogy 1915 január 1-én a délutáni Isten-tisztelet keretében minden székesegyházban s minden plébánia-temp-lomban történjék meg ez ünnepélyes följánlás.

Ez az alkalom vezet engem tehát ma ismét hozzátok, k. h., hogy fölkeltssem bennetek azokat az érzéseket, melyek-

kel a följajánlást végezzétek s hogy fölgyujtsam szívetekben a hit, a bizalom s buzgalom ama lángját, mely százezrek szívéből fölcsapván az égre, Jézus Szíve érzelmeivel egyesülten kieszközölje számunkra a győzelem, a megnyugvás, a vigasz s a tisztos béke áldását.

Első teendők Jézus Szívéhez való följajánlásunkban a közös imádság hódolata, melyet neki mindnyájan bemutatunk. Éreztük a háború keservei s áldozatai közt, hogy lelkünk azt súgta nekünk : térj vissza a te Urad Istenedhez ; vissza hozzá ! Közelebb hozzá ! Ha valamikor, hát most *imádkozni tanultunk meg*. Rátanított erre a nagy nehéz idő s a sokféle szenvedés, s ezt a tanítómestert maga az Úr küldte el hozzánk. A komoly, nagy idő felébresztett minket földies gondolkodásunkból s világias érzésünkől, melynél fogva oly könnyen megfélemedtünk Istenről s csak jólétünkre s kényességünkre gondoltunk ; de mikor megszólalt a harcba hívó trombita, mikor fejünk fölött suhogott a harci zászló, melynek redői közt ott villogott a halál kaszája is : akkor oly alázatosak s megtörődöttek lettünk, mert éreztük, hogy az élet tele van halállal, s hogy amerre a harcok járnak, arra voltaképen a világítóelet jár, mely nem kímél senkit, hanem a világbíró elé idéz ezeket, hogy számoljanak le életéről s feleljenek neki. Az ilyen ítéletnap i időben bizony sokan tanultak meg imádkozni ; járt köztük az Isten lelke, ki a szíveket érinti s az ajkakat nyitogatja s kinek illetésére nincs az a kőszív sem, mely ki nem nyílnék, s nincs az a száraz, néma ajak sem, mely ne suddogná : Istenem, Uram, irgalmazz nekem ! Sok elfordult, megrögzött ember megint szóba állt Istenével s beszédes, imádkozó lelkülete lett. Láttuk, hogy katonáink hogyan járultak a szentségekhez ; nyakukba akasztották olvasóikat s szentérmeiket ; láttuk a vasúti kocsikon Jézus Szíve képét, hogy a király zászlajával s Jézus Szíve képével élükön vonuljanak harcba ! S az áhítatnak ez a mély indulata nemcsak a hadbamenőket járta át, hanem átjárta az otthonmaradtakat is, s azért október egy vasárnapján ünnepélyes szentségimádást tartottunk az egész országban s leborultunk a népek s országok királya és a seregek Ura előtt, hogy kegyelmét s áldását kikérjük. Egyszerre megéreztük mindnyájan, hogy Istenhez kell fordulnunk s ösztönszerűleg is megtaláltuk hozzá az utat.

De, k. h., mikor oly nagy a veszedelem s oly égető a szükség, mi valahogyan még többet szeretnénk tenni, — nagyobb tüzet akarnánk szítani, több lelket akarnánk lehelni imáinkba ; lendületesebben akarnánk emelkedni ég felé s föl-

tartóztathatlanabbul akarnók megostromolni az eget. *Szeretnők, ha volna köztünk oly Imádkozó, kit az Atya biztosan meghallgat, — szeretnők, ha oly ima szakadna ki az anyaszentegyházból, mely eget nyit s irgalmaival talál.* Nos, k. h. nyugodjunk meg s vigasztalódjunk ; hiszen tényleg van köztünk ily hatalmas Imádkozó, az a mi Urunk Jézus Krisztus ! Ő tud imádkozni, ő tudja az Istent imádni, ő szívébe zárja összes aggodalmainkat, ő szeretetével foglalja minden szándékunkat : Kérjük meg hát szépen s mondjuk neki : Szólj Őr Jézus, beszélj Te helyettünk, hiszen Te mondtad : «Atyám, . . . tudtam, hogy mindenkor meghallgatsz engem» (Ján. II, 42). *Azért akarunk Szentséges Szívvel egyesülve imádkozni, veled együtt akarunk kiáltani, mert ha veled kiáltunk s ha nevedben imádkozunk, akkor biztos meghallgatásra találunk.* «Bármit kértek az Atyától az én nevemben, — mondottad magad — megadja nektek».

Mikor tehát Jézus szentséges Szívének ajánljuk föl magunkat, családjainkat s hazánkat, akkor azzal először is azt akarjuk, hogy neki hódolunk, azután pedig vele egyesülve, az ő szentséges Szíve szándékaival, az ő lelke áhítatával egybeforrva imádjuk az Istent ; így sikerrel száll majd égbe imánk, s biztosak lehetünk, hogy meghallgatást nyerünk.

Második érzésünk ez ünnepélyes odaadásunkban az legyen, hogy *ajánljuk föl magunkat s mindenünket Jézus engesztelő, szent Szívének.* K. h. ! Nekünk Istennel szemben nagy engesztelésre van szükségünk ! Fölösleges volna felsorolnom, hogy mennyire bűnös a világ s hogy mi mindennel hívta ki maga ellen az Isten haragját ; a vallásos ember bizonyára érzi, hogy ez a háború az Isten ostora, s hogyha most annyi ember vérzik, ha annyi nyomor sanyargat, ha a drágaság növekszik s ipar és kereskedelem pang, ha sorvad a társadalom s milliókat veszít, miket keserves munkával gyűjtött, bizony az mind büntetés számba jön. S valóban, k. h., mennyire sötétül el az ember lelke, ha arra a hitelenségre, arra az Istentagadásra s folytonos Isten-káromlásra gondol, mely a nyilvánosság előtt is kérédek, ha mindarra a pizsokra s förtelenre gondol, mely a színpadokon, a regényekben s újságokban mételyezi a lelkeket ! Mily ijesztő ellentétben mutatja be magát ez a frivol, kiélt s tehetetlen lelkület az őserős, fegyelmezett, életfriss s életvidám erényességgel szemben, melyet az Őr az ő híveitől vár ! Ezt a szomorú képet nem kell tovább ecsetelnem ; e helyett jobb lesz, ha mindenki a mellére üt s mondja : én vétkem, én vétkem, én legnagyobb vétkem ;

jobb lesz, ha mindenki, ki e rossz környezetben él — s mindnyájan abban élünk — lelkiismeretvizsgálatot tart s kérdezi magát: hű voltam-e jómagam Uramhoz, Istenemhez? Szolgáltam-e neki? Megvallottam-e őt az emberek előtt jellemes hittel s kötelességtudó étellel? Kérdezze magát az egész társadalom, az egész nemzet: jártam-e az Isten útjain? Nem követtem-e inkább lidércfényeket? S lássuk be mindnyájan, hogy bizony messze, nagyon messze estünk el azoktól az eszményektől, melyek lelkünkben égnek! Csoda-e hát, ha az Úr tűzzel-vassal pusztítja a bűn s a mételey fészkeit s ha kiégeti az erkölcstelenség rothadó sebeit? Csoda-e, ha végigszánt a szenvedések s a büntetések szélvészével rajtunk, hogy észbe kapjon a fejevesztett s szívében s érzéseiben megmérgezett ember? !

S ha már most e nagy teherrel szívünkön szénézünk a világon s keressük módját annak, hogy hogyan engeszteljük is meg az Urat bűneinkért: hát oda fordul figyelmünk Jézus szentséges Szíve felé. Ah, hiszen ez a Szív, mely szeret, mely épen a bűnös embert szereti. Ez az a Szív, mely az embert magát az engesztelés útjára tereli, s buzdítja a híveket, hogy iparkodjanak jóvátenni azt a sok bántalmat és tiszteletlenséget, azt a sok bűnt s hálátlanságot, mellyel az isteni szeretetet illetik! *De a főengesztelő maga az Úr Jézus; az engesztelés oltára is, meg áldozata is, az ő szent Szíve!* Ő végzi kezdet óta a nagy engesztelést, hiszen róla mondja az Irás: «Az Úr óréa tette mindnyájunk gonoszságát... Ő pedig megsebesítettett a mi gonoszságainkért s megroncsoltatott bűneinkért; a mi békességünkért van rajta a fenyíték és az ő kékségével gyógyultunk meg» (Zs. 53, 5). Ő «az Isten báránya, ki elveszi a világ bűneit». S az az engesztelő Úr Jézus magához hív minket, hogy vele együtt, szentséges Szíve érzelmeivel egyesülve engeszteljük meg Istent! Fogadjuk meg tehát, k. h., az engesztelő Jézus szavát s egyesüljünk vele; ajánljuk föl magunkat, családainkat közseégeinket ünnepélyesen s nyilvánosan a Szentséges Szívnek; szeressük őt viszont s engeszteljük meg őt magát. Foglaljuk le magunk számára mindazt az áldást, melyet Jézus az ő szentséges Szíve tiszteletéhez s engeszteléséhez kötött: akkor bizonyára elfordul tőlünk az Isten haragja s hozzánk fordul kegyelme s mi megtapasztaljuk azt, amit boldog Alacoque Margitnak mondott az Úr Jézus, hogy megadja nekünk az állapotunkhoz szükséges kegyelmeket s a bűnösök az ő Szívében az irgalom forrására, sőt végtelen tengerére találnak. Ő Uram, nyiss forrást, melyből tikkadó lel-

künk igyék, s vezess tengerre, hol a világ terhét s bűnét elmeríthessük ! Ez a forrás, ez a tenger a Te Szíved !

Van azonban még más nagy érdekünk ! Mi nemcsak imádni s engesztelni akarjuk Istent, hanem szegény, szenvedő emberek lévén, szükségünket akarjuk eléje tárni s azokra trt, segílyt s enyhülést kérni. Mi szenvedő, inséges emberek vagyunk ; alig van széles Magyarországon család, melynek ne volna gyásza s melynek ege ne volna beborulva számtalan aggodalom s gondnak felhőitől. Sok asszony már özvegy és fájdalmas anya, sok gyermek már árva s amellet még környékez a bizonytalan jövő s a harcterek veszedelmein s tömegsírokon át vezet el messze idegenben kalandozó lelkünk útja. Ah, Istenem, kihez menjünk, kihez forduljunk, hogy vigaszt s erőt nyerjünk bajaink, keresztjeink elviselésére ? ! S mikor ezt kislelkűen kérdezem, akkor fülemben cseng az evangélium hírmondása Jézus irgalmáról, szánakozó s résztvevő s vigasztaló szeretetéről. Eszembe jut, hogy ő is a fájdalom embere volt, ki a keresztviselés útjára állt ki, mert tudta, hogy az a mi utunk ; ő akarta azt számunkra megtaposni s csak miután megtaposta, akkor mondta : «aki utánam akar jönni, vegye föl keresztjét s kövessen engem». Átment ő minden s Szíve az élet keserveiben saját tapasztalatából tanulta meg a részvétet. Átment minden bajon s fölvitte keresztjét a Golgotára s a kereszten lefűggve lemondott még arról is, kit legjobban szeretett, édes anyjáról s ezt is tanítványának adta s árva lett s árván tért ki e világból. Kinek volna hát könnyöretesebb s résztvevőbb szíve, ha nem neki ? ! Ezt a kereszténység mindig érezte, ezt vallotta, s azért akarjuk mi is az ő résztvevő, minket megértő s rajtunk sajnálkozó szeretetébe ajánlani bajainkat, — szívébe zárni magunkat s családjainkat s bízni akarunk benne rendületlenül, hogy majd csak megsegít s megvigasztal minket !

Azért tehát tegyük meg e felajánlásunkat Jézus szentséges Szívének, — tegyük meg azt mély hittel, szívünk melegével, — végezzük azt áhítattal s Isten akaratán való nagy megadással ! Ostromoljuk imáinkkal Jézus szentséges Szívét s kössünk vele szövetséget ! Mondjuk meg neki s váltsuk ki életünkkel, hogy «*tiéd vagyunk s tiéd leszünk s Tőled soha el nem szakadunk* !» Akkor e szentséges Szívből majd az erő s áldás patakja fakad, s mi belőle iszunk s új hitre, reményre s szeretetre gerjedünk. Jézus szíve van velünk, mi meg Vele ! Ő megsegít s mi reá támaszkodva küzdünk, szeretünk s szenvedünk, hogy azután végre is türelem s kitartás által győzünk. Amen ! Székesfehérvár, 1914. december 18.

Az ember a viharban.

Krisztusban k. h. ! Európának már negyven év óta nem volt háborúja, s már csak öreg emberek tudtak borzalmairól beszélni ; a többi meg csak úgy könyvekből olvasott s hallomásból tudott róla. Küzdelem, harc, szenvedés van ugyan békében is elég s az ember életét még akkor is, ha nincs háború, beárnyékolja sokféle sötétség ; de azt a tengernyi kínt s bajt, amit a háború hoz, csak most tapasztaltuk meg. Keservesen megéreztük, hogy mennyi gondot s aggodalmat jelent a háború millióknak, kiknek apjuk, fivérük, fiuk harc-tereken, ezer veszedelemben küzd s harcol királyért s hazáért. Úgy éreztük, hogy nem találtuk a helyünket mi sem, kik otthon maradtunk. Itthon voltunk ugyan, de azért a szívünk, a lelkünk másfelé járt, arrafelé, hol azok vívnak, küzdenek s szenvednek, kiket szeretünk s kikért aggódunk. Ők harcban, mi meg aggodalomban, — ők küzdelemben, mi meg bizonytalanságban élünk s vergődünk s nem nyugszunk meg előbb, míg a béke áldását s kegyelmét nem hozza ránk a gondviselés. De hát ki is szokhatná meg az elgyötört lelkiállapotot? Fölrebbent a lelkünk mint az ijedt madár, mikor úgy ránk ütött a veszedelem s azóta is reszket bele s nem bír megnyugodni. El-elgondoljuk csendes óráinkban most is, hogy hogyan vonultak ki faluból, városból derék katonáink s eltették a hazát, a királyt, de azért bizony a szívek mélyén ott hangzott az a másik ének is, hogy «szülőföldem szép határa, meglátlak-e valahára, — ahol járok, ahol megyek, — mindenütt csak feléd nézek». S mikor még a városba is elkísérték hozzátartozóik a katonákat s úgy jártak az utcákon, hogy a katona karján vitte a gyermeket s mellette ballagott a felesége, — mikor sorba álltak s dobszó vagy trombitaszó mellett megindultak, s még akkor is kísérték asszonyok, gyerekek a nehéz szívvel lépdelő katonákat, — mikor aztán fölszálltak a virágos, bokréta vonatokra s senki sem merte kimondani azt, amit mindenki tudott s érzett, hogy «tán utoljára látlak» : bizony

akkor nehéz lett a szívünk s sok asszony úgy érezte, mintha máris özvegy, s sok gyermek, mintha árva volna! S azóta is mi minden történt már, hány családra borult gyász, hányan ülnek úgy együtt s nem szólnak, de megérzik rajtuk, hogy hiányzik valakijük! Mintha csak földrengés járta volna a magyar hazát, úgy borult föl sok otthon s úgy domborult föl sok-sok új sír, csupa oly sír, melynek a természet rendes folyamában még nem kellett volna nyílnia!

Azonban k. h., a háború nemcsak mint vészmadár repült el fölöttünk, hanem mint tűzláng is, mely kitört lelkünkéből, hogy hazáért s nemzetünkért lelkesülve megálljuk helyünket s végső erőinket is megfeszítsük a ránk szakadó bajok s ellenségek ellen. Küzdöttünk nemcsak ágyú, kard s szurony ellen, hanem bajok, inség, betegségek ellen. Vitézeink küzdöttek ember ember ellen; mikor pedig megsebesültek, akkor a gyógyító szeretet, az ápoló könyörület küzdött sebek s halál ellen, hogy azokat szerezzé meg az életnek, kik meghalni nem féltek. Mondhatom, hogy a könyörület s a felebaráti szeretet épúgy mozdult meg milliók szívében, mint ahogy a lelkesülés izzított milliókat a harcok tüzeiben.

Igy váltakozott hát jó és rossz fölöttünk; a rossznak nyomában mindenütt járt a jó, — ellenség nyomában bátorság és hazaszeretet, — sebek s szenvedés nyomában pedig könyörület és irgalom! Miután azonban az Isten nehéz látogatása még nem vonult el tőlünk s a nehéz idők gondja s keserve s az élet megnehezült harca most is környékeznak, fel kell ébresztenünk magunkban a hit nagy gondolatait s a mindent leküzdő Isten-szeretet érzéseit, hogy legyen erőnk az élethez, s hogy úgy állhassuk meg az élet küzdelmeit, ahogy megállják a fiak s férjek s apák a harcok tüztét, — hogy hősök lehessünk Krisztus nyomában, amint ők hősök voltak a haza s a király zászlaja alatt. *Kérdés tehát, hogy mily érzésekkel teljünk el s mily lelkületre tegyünk szert gondjaink, bajaink s nehézségeink közepette?*

Tekintsünk mindent a hitnek fényében s világosságában; állítsuk bele önmagunkat s világunkat, keresztségeinket s küzdelmeinket a nagy hit s a nagy szeretet napvilágába. Hit és szeretet világít nekünk; hit és szeretet a mi napsugarunk, mely akkor is világít, ha felhő borítja, vagyis ha bánat és aggodalom jár fölöttünk. Ebben a világosságban járunk mi úgy békében, mint háborúban, s tudjuk, hogy így utat nem tévesztünk. Ez a világosság esik siron-inneni s siron-túli éle-

tünkre, s mi ezt a kettőt nem választjuk el egymástól, hanem egymásután vesszük, s tudjuk, hogy célt érünk. Ez a világosság nem emel el a földről, nem óv meg harctól s kereszt-től, de igenis megerősíti a földön álló, a harcot vívó s a keresztet vívó embert. Ez a világosság nem hozza le a földre a mennyországot, hanem igenis a földön élőknek mutatja az utat a mennyországba. Ahogyan a földet, a göröngyöt, a sarat nem tagadja az, ki azokat napsugárban látja, abban a napsugárban, mely végtelen távolságból, az ég mélységéből sugárzik le hozzánk: úgy nem tagadja a földet, nem tagadja az életet s annak küzdelmeit az, ki azokat Istenben, mondjuk a hit s a szeretet napvilágában látja és szemléli. «Deus lux est», mondja az Irás, Isten az igazi világosság, s aki e világosságban látja a földi életet s küzdelmeit, az bizonyára jól lát, sőt csakis az látja ezeket úgy, amint igazán vannak s amint azokat szemlélni kell.

Nekem tehát a háborút s az azzal járó bajokat s szenvedéseket is a hit világosságában kell szemlélnem, s ha így szemlélem, akkor azt látom, hogy a háború, jóllehet nagy baj, de azért Isten céljait s szándékait szolgálja; mint ahogy a földön minden, legyen az rossz vagy jó, az Isten terveibe van beállítva. Őt szolgálja a napsugár s a villám, — őt a virág s a penész, — őt az öröm s a fájdalom, — őt az élet s a halál. Mi hisszük, hogy neki napsugaras és virágos öltözetű, de épúgy gyászruhás és zsákba öltözött szolgálai vannak. Mi nemcsak nagy jóban, hanem nagy rosszban is hiszünk. Mi hisszük, hogy dacára a jó Istennek, van örök halál s kárhozat is, s épúgy hisszük, hogy a földi nagy bajok, döghalál, inség és háború nem ellenkeznek a gondviselő s minket szerető Istennel! Mi hisszük, hogy az Isten bünteti a népeket, s hogy a bűnért büntetés jár nemcsak a másik világban, de már a földön is.

Mi hisszük, hogy az Isten a rosszat, a szenvedést s a keresztet a lélek ébresztésére s az erények kifejlesztésére használja; mi hisszük, hogy valamint a természetben tél és nyár jár s fagy és meleg váltakozik a világ fölött: úgy jár fölöttünk is jólét s balsors, s hogy kötelességünk mindkettőben kitartanunk s Istent híven szolgálnunk; s a hitnek e sokféle világító gondolata közül először is azt emelem ki s szívlelem meg, hogy e csapásban bűnösségemre, erkölcsi fogyatkozásaimra s gyarlóságaimra s Istennel szemben való nagy adósságomra gondolok, s következőleg, hogy a háborúban mindenekelőtt Isten büntetését látom bűneimért, azután

pedig megalázom magamat bűnösségem s nagy rovásom öntudatában s buzgón iparkodom a bajt s szenvedést is hasznomra fordítani.

A világiasan gondolkozó ember erre nagyon könnyen ezt fogja mondani: «Istenem, mily keménynek s kegyetlennek gondolnak téged ezek a vallásos lelkek, kik a háborúban is mindjárt csak büntetést látnak, s kik a sanyargó embert még bajában is nemhogy vigasztalnák, hanem még megkeserítik s bűnuel s büntetéssel rémítik». Erre azt felelem, hogy mindenesetre lehet a büntetést s a bűnhődést keserűen is felfogni, s lehet azt a büntető Istent mint sötét, lángoló haragot nézni, mitől az ember csak borzad és rémül, s akkor ugyancsak elsötétíti s elkeseríti vele a lelkét, — de lehet a lélek terhére s Istennel szemben való tartozására a lelkiismeret finom érzékenységgel s a nemes önszeretet éber aggodalmával is visszahatni, s nem a haragvó Istenből, hanem a renyhe, önző, alacsony emberből kiindulni s komolyan meggondolni, hogy mily jó s kegyes az Úr, s mily hálátlan és lelketlen teremtmény vagyok én neki; s e tudatomban okvetlenül meg lehet érezni azt is, hogy nincs velem megelégedve s hogy méltán büntet is engem. Mily tiszteletreméltó erkölcsi magatartása ez a léleknek! Mily finom erkölcsi érzékenységre s mily lelkeségre mutat az, hogy mikor baj is környékezik, mikor szenvedés is járul ránk, akkor is először az erkölcsi érzés sikolt fel bennünk, s ezen a mi leggyöngébb, de hál' Istennek, érzékeny oldalunkon érezzük meg azt, ami bánt, de azt is, amit a bajjal s szenvedéssel szemben tűrünk, amit róla gondolunk, ahogyan azt nézünk s elviselnünk kell. Igen, a háború csapásával s szenvedéseivel az Úr Isten engem büntet bűneimért s elégtételre buzdít.

A szentírás tele van az erre vonatkozó intelmekkel, s figyelmeztet minket, hogy bármily ellenséges hatalom alakjában s képében szakadjon ránk a rossz, annak a hatalomnak kezével s vasvesszejével voltaképen maga Isten sujt minket. Így olvassuk például Jeremiás prófétánál: «Dávid háza! Ezeket mondja az Úr: Gyorsan tegyetek ítéletet és mentsétek meg az erővel elnyomottat a nyomorgató kezéből; nehogy kilobbanjon mint a tűz, az én haragom és fölgerjedjen és ne legyen, ki azt kioltsa a ti törekvéseitek gonosz-sága miatt. Ime, én rád török, erős és sík völgy lakossága, kik mondjátok: Ki ver meg minket és ki jön házainkba? És meglátogatlak titeket a ti törekvéstek gyümölcse szerint, úgymond az Úr, és tüzet gyujtok a ti berkeitekben, mely

megemészt mindent köröskörül» (Jer. 21, 12). Ugyanerre figyelmeztet a Zsoltár: «Örökké megtartom neki irgalmaságomat és szövetségemet híven öneki. De ha fiai elhagyják törvényemet és nem járnak ítéleteimben, ha rendeléseimet megfertőztetik és parancsaimat meg nem tartják: meglátogatom vesszővel gonoszságaikat és vereségekkel bűneiket» (88, 29). Meglehet, hogy egyik-másik e kijelentések hallatára kétkedve rázza fejét s nem bírja megérteni, hogy a háború is Isten büntetése legyen, s talán azt sem, hogy az Isten miért büntet éppen minket; de ha az események folyását megfigyeljük, akkor tűnedezik ez a kétségünk, s szinte megnyugtatólag hat ránk a hit, mely a háborúban is Isten büntető kezét látja s alázattal megvonul alája.

S valóban ki érti mindezt, ami itt körülöttünk folyik? Ki érti azt, hogy a műveltség e magas fokán, amelyen a mai világ áll, ily véres háborúba keverednek a nemzetek? Ki érti ezt az élettípust, ezt az erőpazarlást, ezt a vagyonpusztítást? Panaszkodnak, hogy rengeteg kint s szenvedést hoz a népekre a háború veszedelme, s hogy nincs hatalom, mely annak parancsoljon. Panaszkodnak, hogy érthetetlen elkeseredés egyrészt, a halált megvető bátorság és hősiesség másrészt, viszi ütközetbe a százazreket, s hogy eszély, technika, haladás és tudomány egyaránt segíti pusztítani az embert. Panaszkodnak, okoskodnak, de nem értik. Hát ezzel szemben mondom én: hatolj a mélybe, s megérted; tekintsd a dolgokat a hit világosságában, s bizonyára többet értesz majd belőlük. Isten az Úr, az ég és föld ura, de ugyancsak ő a világ s a történelem Szentlelke, aki mindent intéz, s ki a jót s rosszat, még a bűnt is s annak bűnhődését céljainak szolgálatába állítja. Hozzá imádkozunk a szentírás szavaival: «Uram, Uram, mindenható Király, mindenek a te birodalmadban vannak helyezve és nincs, aki akaratom ellen állhasson... Mindenek ura vagy s nincs, aki ellenálljon Fölségednek» (Eszk. 13, 9). A világalom s a történelem intézése van e mindenható Fölségnél, s jogart tart kezében, mely azonban néha vaspálcává válik. Jogart tart kezében, ha hitben, engedelmisségben, szeretetben szolgálunk neki s ha az ő országát, mely «igazság, béke s öröm», a földön megszilárdítani s kiterjeszteni törekszünk; de a jogarból vasvessző lesz, ha a nemzetek agyarkodnak — mint a zsoltár mondja — s a népek hiúságokat gondolnak, ha el akarják szagatni az Úr kötelekeit s lerázni magukról igáját, az

ilyeneket azután «vasvesszővel kormányozza az Úr s mint a cserépedényt törí össze őket» (2, 1—9).

Ez nem azt jelenti, hogy az Isten akarja, s hogy elren delte mindazt a kegyetlenséget s borzalmat, mit a háború szenvedélye kivált, s még kevésbbé azt, hogy gyönyörködik s kedvét leli szenvedéseinkben; Isten ments, hiszen mi tudjuk, hogy a Bölcsesség könyve szerint «Isten a halált nem szerezte és nem örül az élők veszedelmén; mivel mindent azért teremtett, hogy legyen, s épségre alkotta a földkerekség nemzetségeit és nincs azokban vészthozó szer, sem pokol országa a földön» (1, 13—14); vagyis minden, amit Isten teremtett, az jó volt s a bűn által jött a tulajdonképeni rossz, a «pokol országa» a földre. Tudjuk azonban azt is, hogy az Isten úr a «pokol országa» fölött is, s hogy magát ezt a keserves országot s annak hatalmát a lelkek tisztulására, az Isten országának kialakítására, a nemzetek ébresztésére s a világ haladására s fejlesztésére használja. Ha van bennünk valami az Isten nagy gondolataiból, s ha az Isten nagy szándékaihoz alkalmazkodni tudunk, akkor nekünk is a bajt s szenvedést nem a lélek letörésére, nem reményeink leszállítására s erélyünknek gyöngítésére, hanem ellenkezőleg, buzgóságunk élesztésére s üdvösségünk biztosítására kell fölhasználnunk. Nem szabad tompán szenvednünk, mint ahogyan fojtott öntudata mellett az állat szenved; nem szabad szenvednünk értelmetlenül, mint ahogyan a hitetlen ember, sem elkeseredetten, mint ahogyan a kislelkű s gyorsan kétségbeeső lelkek szoktak szenvedni; hanem viseljük el a bajt a több-lélekért, a sok rosszat a jobb-lélekért; legyen ez a sok baj s kín, mely most ránk háramlik, a mi nagy penitenciánk, a világnak nagyhete, melyből megtisztultan emelkedünk föl Urunkhoz Istenünkhöz, hogy lelki megújulásban ülhessük az erős hitnek győzedelmes hűsvétjét.

Második, hitből való gondolat az, hogy a háború bajai s aggodalmai, testi s lelki szenvedései által ne csak tisztulni akarjunk bűneinktől, hanem hogy jobb s erőnyesebb emberekké, nemesebb s finomabb lelkekké akarjunk válni. Az bizonyos, hogy az isteni gondviselésnek megvan ez az irgalmas szándéka, hogy ki akar minket emelni a belénk avult lelketlenségből, a hitetlenségből s önzésből, s több hitre, több szeretetre, józan s erkölcsös s fegyelmezett életre akar rásegíteni. Sajnos, az emberiség nagyon is rászorul ez ösztökére. Olyan a lelke, mint a tűzre tett fazék víz; míg a tűzön van s a lángok nyaldossák oldalait, addig a víz is forr, buzog, addig

kavarodik s dagad s ki is szalad ; de ha a tűzről elhúzzuk, hamar túlاد a melegen ; nem gyöngyözik, nem hullámszik többé, sőt tespedő, állott tömeg lesz.

Csoda-e hát, hogy az Isten néha-néha alágyujt nemcsak az egyesek apró kis bögréi, hanem a nemzetek nagy üstjei alá is? Csoda-e, hogy végigsuhint e hájas lelketlenségen, mely csak földön terpeszkedik, földre éhes s földet eszik; hogy végigsuhint rajta s fölébreszti a testben a szellemet, hogy fölkelte a testi emberben a lelki embert, ki nemcsak a földre, hanem az égre is nézzen s necsak földet foglaljon, hanem az örök életre is gondoljon? ! Csoda-e, hogy a harcok ekéjével is beleszánt a muzsikáló tücskök s a mezei egerek önelégült birodalmába s új, felsőbbrendű s jobb világot akar s megforgatja a világ hantját az erkölcsi újjászületésnek új tavasza alá? ! Ah, az ember, a tücsök-ember oly hamar elkészül a maga kis világával, mellyel azért mégis oly nagyra van, bizakodik kultúrája erejében s áldásaiban, csak a kellemet s az élvezetet hajhássza, a könnyű életet áhitozza, élvezni s léhaskodni kíván, s ugyanakkor mindent felejt, ami benne nagy s értékes s a munkát, a küzdelmet, az önmegtágadást és fegyelmet kerüli s azt szinte nem tartja magához méltónak. Igen, az emberiség lelke olyan, mint a víz, mely a tűzön melegszik és forr, mihelyt pedig elhúzzuk a tűzről, siet túladni a lelki erőmegfeszítéseken s petyhüdt, lusta s érzéki lesz.

Ezt a mámoros, hitetlen, öntelt, másrészt meg kislelkű, önző s szeretetlen világot ébresztgeti s villanyozza az Úr-isten a maga módja szerint — nemcsak prófétaí, tüzes szö-
zatokkal, hanem világtörténelmi nagy eseményekkel. Föl-
fölébreszti annak tudatára, hogy a világ s az emberi élet
értelme nem a szép lakás, a szép város, a szép ruha, a jó
élet, a gazdagság, az élvezet, a kényelem, nem a tudás s a
technika s a lázas, pénzszerző munka, hanem az élet értelme
s értéke a szép lélek, a nemes lelkület, a nagy hit s a szere-
tet, a hűség s a hősiesség s mind ennek a szépnak s jónak s
nagyinak folytatása a végtelenbe ! Az Isten az ilyen nagy,
világtörténelmi katasztrófákban meg akarja velünk értetni,
hogy úgy vagyunk a világgal s mindazzal, ami odatartozik,
tehát tudással, műveltséggel, gazdagsággal is, mint a hajós
van hajójával. Mily csodás hajókat építenek ma, sok emelet-
tel, szobákkal, termekkel, fürdőekkel, szalonokkal, kony-
hákkal, villanyvilágítással, fűtéssel, szikratávírókkal, való-
ságos úszó kis városokat több ezer emberrel rajtuk ! Mennyi

öntudat, mily bizalom ez emberekben! Senki sem kételkedik, hogy e hajó partot ér s mindenki teljes biztonságban érzi magát rajt, s íme éjjel azután nekivágódik egy jéghegy, s a hajó mindenestől a sötét, jéghideg mélységbe száll. A mi kultúrvilágunk is hajó; mi alkottuk meg ezt a mi világunkat, ezt a mi kultúránkat, s azon hajózunk mélységek fölött. Tele vagyunk a világ dicséretével s bámulatával; megcsodáljuk eszünket s műveinket; de azután belefuródik ebbe a mi hajónkba is váratlanul egy jéghegy a világháború, dőghalál s éhinség alakjában, s a hajó a mélybe száll. Nem jut-e ilyenkor világosan öntudatunkra, hogy a hajós nincs a hajó miatt, vagyis, hogy az ember nincs a világ miatt, hanem megfordítva? Nem látjuk-e be, nem érezzük-e át mélyen, hogy az embernek nem szabad a világhoz tapadnia, mert az ki nem elégíti, bármily csodálatos mű legyen is az? Nem jut-e öntudatunkra ilyenkor, hogy az embernek más, nagyobb igényei is vannak, s hogy nem azért él elsősorban, hogy hajót, akarom mondani, kultúrvilágot alkosson, hanem azért, hogy ami benne világnál, kultúránál, műveltségnél s tudománynál nagyobb, azt öntudatosan kiemelje, ezt a mindennél nagyobbat, *a lelket művelje s nemesítse*, s reá a hajózáson, akarom mondani, a földi vándorláson mindig gondja legyen!

Íme, ily világháborúban, ilyen világégésben magába tér az ember s fölfödözi ott önmagát, fölfödözi lelkét, melynek a világégésen túl is meg kell maradnia, amelynek a halálon túl is van élete, van világa! Az ember feje fölött ég s elhamvad a világ; minden reng, pusztul s kifordul, s mikor az ember oly szegény lett, hogy mindene tönkrement, akkor ébred valahogy igazi javainak s végtelen értékeinek öntudatára. Míg kultúrvilága megvolt, addig a szeme mámoros s pókhálós volt s nem látott; de mikor kultúrvilága tüzet fogott s égett, ennek a tüze lett az ő világossága, s minden földi javának tüze fényénél meglátta tulajdonképen önmagát, meglátta a lelkét, Istenét s örök életét; a világégés világitott neki a végtelen valóságba, sőt az örök célokhoz s le az örök veszedelmekbe! Ilyenkor érzi meg a lélek az Isten vonzását is; megérzi, hogy kibe kapaszkodjék, mikor az enyészet kihúzza lábai alól a gyékényt. Fölijedünk ilyenkor s átérezzük azt, amit az Apostol mond, hogy «nincs itt maradandó városunk, hanem a jövődőt keressük»... Íme a jövődő város ki-kibontakozik a mámoros szem előtt s int a vándorlónak.

Ilymódon éleszti föl tehát az ilyen világháború a hitet s szinte megtapasztaltatja velünk egy más világnak, egy világon túl levő világnak létét, mely felé hajózásunk, akármom mondani, vándorlásunk el van igazítva. Boldog ember, ki a törékeny kultúrvilágban egy más, végtelen világ hitével jár s kinek keblét nemcsak földi feladatoknak, hanem az örök világ polgárságának tudata feszíti! Az ilyen tudja, hogy miért él; tudja, hogy azért él, hogy örökké éljen. Aki ezt nem tudja, az semmit sem tud, ami hozzá érdemes volna!

De a világhatasztrófa még más nemes érzésnek is a forrása. Mikor ugyanis így letörik az ember világa, akkor önteltsége is kiürül, s észreveszi, hogy ereje nagyon is korlátolt s hatalma más nagyobb erők játéklabdája. *Ilyenkor aztán világosan fölismeri, hogy van fölötte egy más, mindent intéző hatalom, a hatalmak hatalma, s hogy e hatalomnak hódolnia, azt tisztelnie s imádnia kell, s azt felednie vagy épen káromolnia nem szabad!* Már pedig erre a megérzésre az embernek nagy szüksége van. A sikerek s vívmányok ugyanis hamar fejébe szállnak neki s könnyen beleszédül saját nagyságába, s ha nem is épen Istennek, de legalább olyasvalakinek képzeletét magát, aki fölött nincs más úr, nincs más hatalom, más akarat. Az a régi «non serviam», nem szolgálok, az zúg a fülében; ez a lázadó szózat búg gépeinek kerekeiben; ez hangzik tanszékein; ez kísért újságainak hasábjain, s nincs tudós, nincs mű, nincs prédikátor, sem próféta, aki ezt kiverne fejéből s őt a tisztelet fegyelmére kinevelni tudná. De mikor a világháború pocskéká töri a földi erőt s a kultúr nagyságot, mikor a fagyos, sötét enyészet eljön ítéletet tartani s kérdőre vonja az embert, hogy van-e ócska vasnál, rozsdás gépnél, rothadó fánál, szakadó szálnál, fakuló szövetnél, rongyos gobelin-nél, hervadó szépségnél még egybe is; mikor kérdőre vonja, hogy vannak-e életképességei, melyeket számológépek golyósorai vagy képletek x-ei s y-jai ki nem elégítenek, hogy vannak-e tartozásai s követeléseai, melyek a nagy üzleti könyvek piros és kék tartozik és követel rovataiba be nem vezethetők, hogy vannak-e énekei, melyek halálhörgésbe nem fűlnak, s tud-e győzni még ott is lélekkel, ahol innal, izommal s vérrel már nem tud: akkor azután fölsír az emberben a lélek, s öntudatára ébred annak, hogy neki Ura s Istene is van, hogy neki, a rövid lélekzetű, földi teremtménynek köze van az «idők halhatatlan királyához», sőt, hogy vérrokona, akármom mondani, lélekrokona, sőt, hogy fia, gyermeke, s hogy neki az Úrhoz, Istenhez s Atyához a lét metafizikájával s

az élet ösztöneivel s a vágyak hatalmával s az akarat odaadásával s a szeretet boldogságával ragaszkodnia, Őt tisztelnie s imádnia s Neki hévvel s tűzzel szolgálnia kell! Mily szükséges s mily boldogító tanulság s mily vigasztaló megtapasztalás az!

Vannak azután a háborúnak még más, erkölcsnemesítő benyomásai is. A harcosok nélkülözései és szenvedései, a lemondás s rettenthetetlenség példái, a küzdő jelek áldozatkészsége s halálmegvetése néma szemrehányással mutatnak rá az elpuhultságra, a kényelemre s élvezetszomjra, melybe belelörpül s belebelegszik a mai kor embere. Látjuk ezt a hitvány, könnyelmű nemzedéket, hogyan töri magát, hogyan üget az élvezet lepkeszárnyú, festett arcú istennője nyomában! Élvezetet szomjaz, élvezetért dolgozik, élvezettel vigasztalja s kárpótolja magát; életének sava-borsa, azaz, hogy inkább ingere s emésztő láza az élvezet. Csak minél többet belőle; mert különben nem tudja, minek él! Az élvezetvágy izgalmaiban eltékozza életét, elvesztegeti erejét, megfertőzteti ifjúságát, s a vége az, hogy minél többet élvez, annál éheesebb, s minél többet úzi, annál fáradtabb; végre pedig semmiséggé s unalomná foszlik szét élvezet és mámor, s legvégül maga az élet.

Mily kár az ilyen nemzedékért, melynek nem veszi hasznát sem haza, sem társadalom, sem az Isten országa, — mily kár ezekért a lelkekért, melyekből tespedő testek lettek! Van azonban ezeknek is orvosszerük, melytől élednek, van ezek számára is keserű gyógyfű, melytől tisztulnak, s ne vegyük rossz néven, hogy ez a háború. Ilyenkor ugyanis ezekbe az üres, kiégett lelkekbe is beleloccsan az áldozat véres hulláma, mely az erény s a fegyelem szolgálatában adja ki erejét, s ha még van annyi vére az élvezet szibaritájának, hogy pirulni tudjon, hát az az utolsó csepp vére is a véres áldozatok ez érintésétől arcába szalad, s a nyomorult ember szégyenkezni kezd. Ez a szégyen az ő gyógyulása és szabadulása. Ez a szégyen az élet, a becsület, a tisztesség pislogó szikrájának kitüzesedése, — reakciója a léleknek a test, a kötelességnek a naplopás, a fegyelemnek a gyávaság, az erőnek az elpuhulás, az önérzetnek az önfeledés ellen. Megborzadva nézik a semmiséget, melyet kergettek, mikor az erkölcstelenség útjain haladva élvezetért s bűnért áldozták fel erejüket s vérüket. Léha, kicsapongó életükkel már eddig is nem az életet, hanem a halált szolgálták; elhívták közénk régen a fekete-halált, terjesztették sokáig birodal-

mát a fehér-halálnak (a tüdővésznek); most pedig hivatlanul megjelent a vérpiros halál s ráütött kardjával az alélt nemzedékre s fölébresztette azt, fölébresztette saját nyomorúságának átérzésére s rászorította a küzdelmes, fegyelmeztet s áldozatos élet kötelességének beismerésére. Ezt a háború teszi.

Istenem, hát így nevelsz, így ébresztesz népeket! Hát ily rettenetes népnevelőid vannak, akiket szétküldesz, hogy fegyelmezzék a népeket s parancsoljanak a néphaldoklás, a divat, az öngyilkosság s erkölcstelenség szellemeinek!

Gondolom azonban, hogy *a legtisztább erkölcsiségre, az áldozatos szeretetre leginkább hőseink önfeláldozása, vitézsége s halálmegvetése buzdíthat*. E világégésben nemcsak falvak, hanem lelkek égnek égre csapó lángokkal. Mily hősök ezek az egyszerű emberek, akik nem okoskodnak s nem kérdik, hogy miért kell annyit szenvedniök, mikor a nélkül is meglehetnének; nem kérdik, hogy mi hasznuk lesz belőle, s még azzal sem törődnek, lesz-e hálás a jövő nemzedék mind ezért. Ők egyáltalában nem okoskodnak, mert itt nem okoskodni, nem nagyokat mondani, hanem nagyot tenni kell, s ahhoz ők értenek; értenek azért, mert az Isten lelke, a hazaszeretet s kötelesség-hűség viszi őket. Sok bölcs ember bizony, aki jól tud gondolkozni, de gyáva s a bőrét félti, elszaladna s árulóvá lenne; azonban ezek a mi hőseink más agyagból gyúrvák; az ő egyszerű, istenfélő s hazaszerető szívük eltalálja azt, aminél nagyobbbat sem gondolni, sem akarni, sem tenni nem lehet: ők mindenüket odaadják, vérüket s életüket is testvéreikért.

Odaadni magát másért, oda a hazáért s nemzetért, — föláldozni életét a hazáért s a nemzet szabadságáért, — menni a halálba, hogy mások éljenek, hiszen ez az a nagy szeretet, melyről az Úr Jézus mondotta: «nagyobb szeretete senkinek sincs ennél, mint ha életét adja barátaiért» (Ján. 15, 13). Ezek a mi hőseink valóságos vértanúk, ha nem is a szónak abban az értelmében, melyben szent vértanúinkról szólunk, kik a hitért áldozták fel életüket; de minden esetben vértanúk abban az értelemben, hogy vérükkel tanuskodnak a kötelesség, a becsület, a hűség s a hazaszeretet mellett. Tanuskodnak arról, hogy ezek a javak nagyobbak az életnél, s hogy talán vért is s életet is oda kell adnunk értük!

Mindezekből a benyomásokból, miket a nagy világ-háborúból vettünk, *két nagy tanulságot vonjunk le s két nagy*

kötelességre következtessünk, melyet a nagy idő nagy emlékeinek hatalmával, könnyeinkkel s szenvedéseinkkel írjunk lelkünkbe: Az egyik az, hogy a háború rásegíti az embert, hogy világ, kultúra, élet fölött el, az örök jókhoz ragaszkodjék s tudománytól s műveltségnél többre becsülje magában a hitet, a szeretetet s az erényes életet. — A másik tanulság pedig az, hogy a háború megint föléleszti bennünk az önzéstől s a gazdasági harctól elhomályosított tudatot, hogy mi mindnyájan testvérek vagyunk, kiknek egymásért meg is kell halniok: mennyivel inkább kell tehát egymásért élniök, egymást segíteniök s gyámoltítaniok. A háború tehát közelebb hoz egymáshoz s egybeolvasztja a szenvedés s az áldozatok tüzeiben az erkölcsileg megtisztult nemzetet.

A világnak s minden haladásnak e két tanulságnak életben való kiváltására van szüksége. Szüksége van az elsőre, vagyis arra, hogy lelke minden erejével belekapcsolódjék Istenbe s onnan merítsen világosságot s értelmet, onnan erőt és világfölényt. Világmegújulást és embermegújodást csak az Istennel való új kapcsolatból vehetünk; új élet s új tavasz csak akkor lesz bennünk, ha az Isten lelke új kiáradásban termékenyít meg s éleszt föl minket.

Sokat írnak mostanában a világ megújulásáról, a közszellem tisztulásáról, az eszményiségnek új kikeletéről, melyet a háborúnak kellene meghoznia. Elismerem, hogy van is a háborúnak sok jó hatása az életre s az emberek gondolkodására s érzéseire; de annyi bizonyos, hogy az emberiség új lelket s új kiindulást csakis akkor vehet, ha a lelket, ha az isteni s örökkévaló értékeket emeli ki az életből, s azokat állítja előtérbe. Nem kellene semmit sem elhanyagolnia mindabból, amit szelleme s szorgalma a világba állított, de ezt az egész sürgő-forgó világot s egész életét az isteninek s a lelkinék behatásai alá kellene állítania s mindent az Isten Szentlelkével, aki egyszersmind a fejlődés s haladás lelke, áthatnia. Meg kellene történnie annak, amit annyiszor kérünk, hogy: «küldd ki Lelkedet s mindent újjá alkotsz s megújítod a föld színét». Meg kellene történnie annak, hogy ne a föld, a göröngy, a gép vigye a főszerepet az ember életében, hanem a lélek s az Isten országa, — ne a test kultusza, hanem a lélek kultúrája, — ne az érzékiség s az élvezetvágy, hanem a kötelesség s az erény, — ne a pénz s a gazdagság, hanem a munka s a beérés. Ne legyen ellentét a síron-inneni s a síron-túli élet közt; használjuk fel amazt, s higgyük s készítsük elő emezt, s szeressük mindkettőt. Az volna az a meg-

újhodott emberiség, amelynek így volna eligazítva a lelke, s mely ily igazságok s ily indítókok szerint alakítaná önmagát s világát. Ime, ez az Úr Jézus s az anyaszentegyház törekvése; ebbe az irányba terel minket az Isten kegyelme, s nekünk nem kell egyebet tennünk, hogy megújuljunk s mindig az «élet újságában» járjunk, mint Istenből s Krisztusból élünk. Ragaszkodjunk az Úrhoz, hódoljunk neki s tegyük magunkévá teljes bizalommal s kételkedés nélkül az ő gondolatait s érzéseit. Tegyük e részben úgy, mint ahogy már 3000 évvel ezelőtt a Zsoltáros tett, mikor írja: «Gondolkodom a régi napokról s az örök esztendők vannak eszemben, elmélkedem éjjel és megvizsgálom lelkemet. Vajjon az Isten örökre elvetend-e? Vagy mindvégig megszünteti-e irgalmasságát? És mondom: most felfogtam! Ez a változás a Fölséges jobbja által vagyon. Isten, a te utad szentség; kicsoda oly nagy, mint a mi Istenünk? Te vagy az Isten, ki csodákat művelsz; megismertetted erődöt a népekkel» (76, 6, 15). Mondjuk mi is mélységes hittel: igen, most felfogtuk mi is azt, hogy a változás, a világelváltozás a Fölséges jobbja által leszen. Legyen Isten az úr testünkön, lelkünkön, munkánkön, törekvéseinken, akkor lesz új világ a földön; másképp nem lesz. Főleg pedig egyet mondok, s azt véremmel is kész volnék kiírni: míg a pénz ördöge a világ ura, s neki szolgál minden, addig nem lesz új világmegújulás s nem lesz új világ!

De meg akarjuk valósítani a második tanulságot is: tudniillik *fokozni s szítani akarjuk a szeretetet s siettetni az embernek emberhez való közeledését.* A háború öntudatunkra hozta azt, hogy mily közel állunk egymáshoz, s az a régi igazság, hogy testvérek vagyunk, új meglátásban s új ki nyilatkoztatásban lépett lelkünk elé. Mennyi szeretet áramlott ki a szívekből, mily közérzés, mily kölcsönösség s közös-ség foglalt mindenütt tért! Hogyan indult meg s tartott lépést a közös gonddal, kinnal s búval az áldozatkészség, a fölbuzdulás, a fölkarolás és segítkezés! Azt szeretném már most, hogy fogjuk meg s foglaljuk le ezt a nagy szeretetet s testvériséget magunk számára, mint egy nagy kincset, melyet a háború rettenetes pörölyei kalapáltak ki számunkra a haszonlesés s a szociális érzéketlenség sziklakeményiségéből, s mint színaranyat, melyet kiolvasztott a háború s a szenvedés tüze. Érezzük át, hogy egymás adósai vagyunk, — hogy ezer szállal, a munka, a közreműködés, az élet szálai-val vagyunk egymáshoz fűzve. Mindnyájan nagy harcot

vívunk az életért, a jobb életért, a boldogulásért s ebben a harcban nagy összetartásra s együttműködésre van szükségünk. Főleg pedig most van sok százezer egymást megértő szívre s kétszerannyi egybefogódzó kézre szükség. Hányan vonultak el s nem jöttek vissza! Isten nyugosztalja valamennyit, kik értünk harcoltak s véreztek; mi bizonyára nem feledkezünk meg róluk s szívünkbe vésvé őrizzük meg emléküket; de tudjuk azt is, hogy a népboldogulás nagy harcát, melyet ők a csatatéren vívtak, mi vívjuk itt tovább munkában s becsületben. Mindenki iparkodjék; ne érezze meg szántóföld, szőlő, kert, udvar, istálló, hogy elment a gazda; ne gyászolja ugarban, parajjal a telek, a jóság azt, hogy magára maradt. Aki igazán magára maradt, segítsék azt jó szomszédok, ismerősök, rokonok. Aki mezőn s kertben nem termelhet semmit, az otthon dolgozzék s kézimunkázzék; aki jólétben van, az segítse a szegényt s ápoljon sebesültet s beteget.

Mutassuk meg, hogy nehéz időben is helyén van eszünk s szívünk s el nem ernyed kezünk. Bizonyos, hogy erről a korról mondhatjuk, hogy «nagy szorongatás ez, amilyen aligha volt a világ kezdetétől»; de éppen az ilyen nehéz időben kell kimutatnunk, hogy méltók vagyunk az Isten áldására. Meg akarjuk állni helyünket, megtenni kötelességünket, hogy a béke kegyelme, mely után milliók epednek, legyen jutalmunk. S a maradandó békéért, a lelkünk megvigasztalásáért s kedves elesetteink örök nyugalmaért mondjunk följajánló imát: Isten, seregek Ura, Te, az igaz ügynek védelmezője, szent Fiad nevében kérünk, segítsd meg küzdő hadseregeinket, világosítsd föl hadvezéreinket s légy oltalma s pajzsa fiainknak, kik a harcok tüzeiben s veszedelmeiben állnak; légy gyámoluk nélkülözéseikben, vigaszuk csüggedéseikben; légy sebeikre ír s enyhítsd meg s könnyítsd meg elcsigázott lelküket. Kísérje őket vigaszod és kegyelmed, s ha elesnek s mi nem zárhatjuk le szereiket, fogadd Uram annál kegyesebben Te őket. Találjanak nálad otthont, kik az otthonért s a hazáért elvéreztek s fizess meg nekik Te azért a szeretetért, melyről Magad mondtad: «nagyobb szeretete senkinek sincs, mint aki életét adja testvéreiért». Ők odaadták életüket testvéreikért, fogadd hát Uram, atyai, boldogító szeretettel őket! De a tömegsírok előtt állva nagy alázattal porba hullva arra is kérünk: Uram, enyhülj meg s ne haragudjál ránk! Sokat vétkeztünk szent Főlséged ellen, de hát most bánattal szívünkben mélyen megalázódunk

kezed súlya alatt ! Kérünk, nyisd ki szemeinket, űzd el a bűn mámorát lelkünkéről, s add, hogy Isten-félelemben s Reád vetett bizalmunkban megerősödve, újult lélekkel szolgáljunk Neked, szeressük embertársainkat s emeljük föl sokat szenvedett nemzetünket és hazánkat. Mindenható Isten, béke és vigasz Istene, térdenállva kérünk, kurtítsd meg a harcoknak, s hozd ránk a békességnek áldott napjait ! Add, hogy annyi szenvedés, annyi vér és életáldozat ne vesszen füstbe, hanem áldás fakadjon belőlük, áldás a királyra, áldás a hazára, s a te küzködő, de benned bízó népedre ! Uram, benned bízunk, ne szégyenüljünk meg mindörökké !

Székesfehérvár, 1915. február 14.

Lelkipásztori munka.

A nagy szenvedések s küzdelmek évei mindenkit arra indítanak, hogy tegyen meg mindent, ami tőle telik; — a sok kín és baj ilyenkor még a tompább érzésű embert is arra készíti, hogy lépjen ki résztvevő s tette kész lélekkel szegény, szenvedő embertársai közé s adja azt, ami legjobbat adhat s tegye azt, ami legnemesebbet tehet.

Mindenekelőtt pedig azokat indítja meg, kik a szeretet, az irgalom s a lelki üdv szolgálatában állnak, — azokat, kiknek hivatásuk, hogy Krisztus nyomában járjanak a lelkeket gondozni, a tört szíveket gyógyítani, a veszélyeztetetteket menteni s egyeseknek s a nagy világnak Krisztus békéjét meghozni. Ezeknek ez az idő a föllekesülésnek, a föllendülésnek a kitüzesedésnek ideje, — ezeknek ez a buzdulás tavasza s igazi újéve, vagyis új korszaka a munkának s tevékenységnek.

Rólunk van szó, Krisztus szolgáliról, a lelkek pásztorairól, s ép azért magunknak, mindnyájunknak kívánom, hogy járjon át minket mélyen hivatásunk nagyságának s időszerűségének érzete, — hogy lássuk be, mennyire van szüksége a világnak mindarra a jóra, amit tőlünk s általunk vehet s hogy annak következtében váljék nagy, krisztusi gondná s lelkipásztori gondviseléssé minden gondolatunk s törekvésünk, — szálljon meg minket újév napján a mindent újjáteremtő Istennek lelke, aki készséget s jó kedvet adjon a munkára s finomítsa érzékünket teendőink felismerésére s jó betöltésére.

Ez az én jókíváнатom s imám ez újév napján a lelkek üdvét gondozó összes testvéreimmel s fiaimmal szemben!

Ez érzésekkel kapcsolatban főleg egy gondolatot szeretnék jól öntudatunkra hozni s a jövő évi munkásság irányító elvéül magunk elé tűzni, s ez az, hogy az anyaszentegyháznak a legeslegtulajdonképenibb feladata s munkája a lelkipásztorkodás, s hogy azt sohasem szabad semmiféle más foglalkozásért s hivatáskörért háttérbe szorítanunk. Csak az az igazi pap, akinek a lelkek iránt s azok üdvé iránt érzéke van, — csak

az, aki szeret gyóntatni, prédikálni, tanítani, az emberek lelkével bíbelődni, s mondhatom, hogy az egész anyaszentegyház abban a mértékben éri el tökéletesebb formáját s abban a mértékben fejleszti ki sajátosságait, amely mértékben tökéletesíti s magasabb fokra emeli s az után azon a magasabb fokon lehetőleg általánossá teszi a lelkipásztorkodás minél behatóbb s minél finomabb gyakorlatát.

Ezt nem nehéz bebizonyítani. Valamely testület vagy szervezet tökéletessége ugyanis nem egyes nagy erőpróbáktól, nem is egyes tagoknak kiválóságától függ, hanem azt az egésznek célszerű s beváló működése dönti el. Nem attól függ egy testületnek kitűnősége, hogy mi nagyot tett néha elvétele egyik-másik tagja, hanem attól, hogy milyen szellem él az egészben s milyen munka folyik benne. Annál is inkább igaz ez, mert sokszor egyeseknek buzgalma ép a környezet sívárságán gyullad ki visszahatásként s némelyek annál fényesebben mutatkozhatnak be, minél szürkébb s sötétebb a háttérük s a környezetük.

Ezt a mértéket alkalmazva az egyházra azt kell mondanom, hogy az újkori egyház a maga lelkipásztori funkciójában sokkal tökéletesebb mint a középkori, s egy percre sem volnék kétségben az iránt, vajjon kívánatos-e becserélnünk a mai állapotot a III. Ince pápa korabeli egyház lelkipásztorkodásáért. Az anyaszentegyház mint a lelkek gondozásának intézménye az új korban határozottan az egészséges fejlődés ismérveit tünteti föl önmagán. Voltak az egyháznak azelőtt is mindig nagy szentjei, voltak apostolai és lelkipásztorai, de a papságnak szintája nem volt oly magas, mint most, s a lelkipásztori munkát nem folytatták oly jól szervezve az egész vonalon, mint ma. Voltak azelőtt is Borromei sz. Károlyaink, kik a lelkipásztori munkát tökéletesítették, kik a papság kiképzésének, tiszta életének s tisztességének szent ügyét lelkükön hordozták; de mennyire jobbak ép e tekintetben a mi állapotaink, — mily egységes s rendezett s átnézhető a munkaprogram, — mennyivel melegebb s jobb a testületi szellem, — mily szervezett az iskoláknak s mily kimagasló a hitoktatásnak s a katechezisnek ügye! Mit kellett tennie a XVI., XVII. században a plébánosnak, ha a gyermekeket hitoktatásban akarta részesíteni, kik szétszórta laktak, iskolákba nem jártak, s ugyan hányat taníthatott s oktathatott a legjobb akarat mellett, ha járt is utánuk? Most az iskolaügy rendezve van s átlag minden gyermek részesülhet hitoktatásban. Elismerem, hogy az élet egyéb terein sok veszély-

lyel s nehézséggel állunk szemben, — sok mindenféle förtelmes új baj jelentkezik a hit s az erkölcs világában, de az is igaz, hogy az új bajokkal szemben vannak új segédeszközünk is s hogy a kultúra, mely a mérget teremti, egyszermind az ellenmérgeket is szolgáltatja. — A lelkipásztorok műveltségének s lelki életének sokkal magasabb a szintája, mint volt régen, — mikor még alig voltak szemináriumok, s azok is, melyek voltak, sok kívánnivalót hagytak hátra, — épen azért a szentbeszédek s a katechézisek sokkal többet nyújtanak átlag most, mint azelőtt. Rendezettebb a szentségek kiszolgáltatásának ügye; már csak az a körülmény is, hogy a nem épen buzgó pap is bizonyos időben, szombaton este vagy vasárnap reggel a gyóntatószékben ül, bizonyára nagyban megkönnyíti a szentségekhez való járulást, sőt vonzó erővel van a késedelmeskedőkre nézve is. — A templomokban most sokkal több az áhítatgyakorlat, az ájtatos társulatok iránt nagyobb az érdeklődés s a legtöbb lelkipásztornak érzéke van a templomok tisztasága s az Isten-tisztelet méltósága s fénye iránt. Az esti ájtatossági gyakorlatok nagy vonzóerőt gyakorolnak a népre, s ha a kántor helyénvaló s értelmes ember, a gyermekek s a hívek énekoktatása által rendkívül emelkedik az Isten-tisztelet szépsége s bensősége. A hitéletet, a lelki életet, a nevelést gondozó s az irgalom cselekedeteit gyakorló társulatokba a nép mindenütt szívesen belép, ha azok valamit nyújtani tudnak neki; az egyletek keretében a gyakori szentáldozás gyakorlata is virágzik s azt tapasztaljuk, hogy az egyletek közös szentáldozásában olyanok is vesznek részt, kik azt különben elhanyagolnák. — E mellett a plébániák a mi egyházmegyénkben hál' Istennek nem nagyok; a lelkipásztor minden hívét ismerheti s meglátogathatja, érdeklődhetik ügyes-bajos dolgai iránt, találkozáskor szótátheti, hogy jár-e misére s a szentségekhez, hogy jól neveli-e gyermekeit, szóval igazi gondozója lehet híveinek, — pásztor lehet, kit a lelkek gondjának krisztusi komolysága s ihlete környékeztet, — ki ez érdekeket külön is s egybefoglalva is imáiba zárja, — ki minden bajt s botrányt, minden nehézséget és kellemetlenséget a szentmisében az oltárhoz visz magával s fölajánlja Krisztus áldozatával saját fáradozásait s gondjait s Jézus szívébe zárja összes híveit.

E pontnál azonban egyházmegyénk sajátos gazdasági viszonyai miatt el nem mulaszthatom, hogy külön ne ajánljam a nt. papság figyelmébe a mi pusztai lakóinkat s azok lelki s kulturális érdekeit. A magyar nép legelhanyagoltabb rétege

a béres nép, ez a hazátlan, nomád vándortömeg, mely ide-stova húz, gyermekeit elhanyagolja s néhol még a lakásviszonyok miatt is alacsony moralításra van szorítva. Érdeklődjünk ezen igazán szegény s elhanyagolt emberek iránt s hassunk oda — amennyire azt a körülmények kívánatossá teszik, — hogy ne költözködjének sokat, miután dolgozniok mindenütt kell s nagyobb kitartásuk mellett teremtsenek maguknak s gyermekeiknek kedvesebb otthont s jobb családi életet. A pusztai gyermekek iskoláztatását is fontos lelkipásztori gondunknak tekintsük s nézzünk körül, hogy van-e gyermek — főleg ha beteg és gyöngé, — aki sem iskoláztatásban s épen azért hitoktatásban sem részesül. — A betegeket külön nem is kell lelkipásztoraink szeretetébe s buzgalmába ajánlanom, mert az a gond annál közelebb fekszik a szívünkhöz, minél közelebb állnak ők is az Isten ítéletéhez.

Ebben a közönséges, igénytelen s közvetlen pasztorációban fekszik az anyaszentegyház súlypontja. Ez a papságnak legfontosabb munkája, s mint nagy kegyelmet kívánom, hogy *erről mindnyájan meggyőződjünk s hogy ezt a munkát Krisztusért szívesen gyakoroljuk*. E gyakorlati munkából s a lelkekkel való közvetlen érintkezésből fakad a lelkipásztor számára is sok kegyelem, sok meglátás és megérzés, sok épülés és nekihévülés, mely ellensúlyozza az élet keserveit s a sikertelenség s hálátlanság tövisszúrásait. Legyünk e munkánkban kitartók s ha nem érünk is el nem tudom miféle nagy eredményeket, de tisztességes keresztény népünk lesz, tartsuk ezt nagy eredménynek, melyet Isten jutalmaz s melyért az egyház s a társadalom hálijára méltók leszünk. Tudom, hogy egy lelkipásztor nagyon elsomorodott sokféle sikertelenség s visszaélés miatt, melyet tapasztalnia kellett; most a frontról jövet meglátogatta őt egy tábori lelkész s elmondta neki, hogy hívei mint katonák a harc vonal mögötti faluban voltak vele együtt elszállásolva, hogy esténként eljártak a rózsafüzérre a templomba, — hogy az idegenajkú plébános megengedte nekik, hogy saját nyelvükön énekeljenek s mivel a faluból kevesen jártak az olvasóra, hogy a katonák anyanyelvén mondassék az olvasó is. Elmondta, hogy meggyóntak s közösen járultak az oltáriszentséghez, s mikor a faluból távoztak, a lakosság mind kint állt a kapuk s ajtók előtt s szívélyesen búcsút vett tőlük, annyira megszerették őket tisztességükért! Ime, mily nagyszerű eredmény ez! De mily nagy lelkipásztori munka is van az ily népbe fektetve, hosszú lelkipásztorkodásnak kitartó, okos s nemesítő munkája!

Az ilyen lelkipásztori munka mellett nem zülленek majd a családok s gyermekek, s nem lesznek botrányok, s elhanyagolt lelkek, mert az ilyen tevékenység, ha nem is mindjárt, de idővel a köztisztességet teszi uralkodóvá, fölébreszti a közlelkiismeretet, mely nem tűri az alávalóságot, mely észreveszi s magáévé teszi a köznek baját, hogy kezét fogva egyházzal, iskolával, lelkipásztorral, tanítóval s közigazgatással segítsen rajta.

Ily szellemet kívánok a nt. papságnak az újévre. Ez gyógyítja majd hazánk sebeit oly papok által, kik «Krisztus helyett követségben járnak» (2 Kor. 5, 20).

Székesfehérvár, 1916 január 1.

A békevárás napjaiban.

Krisztusban kedves híveim! Egy nagy, békéért esdő, Isten irgalmát s kegyelmét kieszközlő áhitatgyakorlatra akarom buzgóságtokat fölhívni, melyet a Karácsony szent napja, a békességnek e nemzetközi ünnepe előtt akarunk megtartani. Ez áhitatgyakorlatban akarjuk az eget megostromolni s az Isten áldását e vérviharos földre kiesdeni.

Többen mondlák, hogy miért nem tartunk engesztelő ájtatosságokat s miért nem rendezünk körmeneteket? Hát, k. híveim, Ime itt az alkalom, tartsuk meg most az engesztelés napjait, mikor az anyaszentegyház kiáltja: «Egek, harmatozzatok onnan felől és a föllegek csöpögjék az Igazat, nyilatkozzék meg a föld és teremje az Üdvözítőt» (Iz. 45, 8). Jertek, gyérünk, meneteljünk, tartsuk meg most azt az engesztelő körmenetet, melyet maga a próféta irányít, mikor mondja: «Jertek, menjünk föl az Úr hegyére és Jákob Istene házához és ő megtanít minket utaira és ösvényein fogunk járni... és kardjaikból szántóvasakat és dárdáikból sarlókat csinálnak, nemzet nem emel kardot nemzet ellen és nem gyakoroltatnak többé hadakozásra» (Iz. 2, 3).

Ime, itt vannak az advent napjai, az esdeklés, engesztelés, a békevárás napjai, melyekben az egész anyaszentegyház a megváltó s üdvözítő Isten után vágyik és kiált. Ime, harmadszor csendülnek meg e világháborúban a mi mélabús adventi énekeink s vágyódó szívvel kiáltjuk: «Harmatozzatok égi magasok! Téged vár epedve az emberek lelke. Jöjj el édes Üdvözítőnk!» Ha valamikor, hát megint ebben az adventben lesz hangossá a világ nagy vágya az Isten országa, a békesség uralma után, most hangzik s visszhangzik, most zsong és zúg szívek mélyében s templomok boltjai alatt az ének folyton megismétlődő végszava: «Jöjj el, jöjj el, édes Üdvözítőnk».

Ah mennyire a lelkünkben s annak is a mélységcs mélyéből fakad az a szent vágy, — mint lesz belőle ima és hő epedés ajkainkon ily nehéz időkben, midőn az Úr keze rajtunk, midőn annyi szomorúság s baj ér minket s lelkünk is elborul a sok-sok gyászfátyoltól. Érezzük elhagyatottságunkat, mintha csak megint beteljesedett volna rajtunk Izaiás pró-

féta szava: «Földetek pusztá, városaitok tűzzel égettek, tartományokat szemetek láttára idegenek emésztik föl... sir és elbágyad a föld és megerőtlenedik; elbágyad a föld-kerekessége és megerőtlenedik a föld népének magassága» (Iz. 1, 7; 24, 4).

Igen, ez így van, érezzük mi ezt bánatosan, nyögjük és siratjuk, s ha kérdezzük, hogy ugyan miért jött ez mind ránk, hát rámutatnak sok mindenféle okára a háborúnak, — magyarázzák, hogy hatalmi s politikai szükségességek s gazdasági érdekek hozták azt ránk; de mi úgy látjuk, hogy valamennyi ok és érdek fenekén a harcok s háborgások igazi oka Jakab apostol szavai szerint a mértéktelen s telhetetlen rossz kívánságokban rejlik, ezekről lesz beteg és bűnös az egyeseknek lelke s ezekről vész el a nemzeteknek egymásközt való egyensúlya s ezzel a világ békéje. A rossz miatt, a bűn miatt nincs béke s egyensúly s ezért van rajtunk az Isten látogatása, az a csapás, melyről az Irás mondja: «És meglátogatom a világ gonoszságait és az istentelenek hamisságait és megszüntetem kevelységüket s megalázom az erősök felfuvalkodottságát» (Iz. 13, 11).

De hát meddig lesz rajtunk e csapás, s mikor lesz majd részünk az Isten békéjében? K. h. Az Isten békéje a szívben s a nemzetek egyensúlya a világtörténelemben oly nagy kegyelem, hogy azt porba hullva kell kiesdenünk s magunkat az Isten e nagy vigaszára komolyan előkészítenünk. Ezt a föltételt maga az Úr tűzi eléink, mikor mondja: «Mosdjatok meg, legyetek tiszták, vegyétek el gondolataitok gonoszságát színeim elől; szűnjetek meg gonoszul cselekedni; keressétek az igazat, segítsétek az elnyomottat, tegyetek ítéletet az árvának, oltalmazzatok az özvegyet» (Iz. 1, 16).

a) *Első dolgunk tehát e szent, bús adventben is az, hogy tartunk penitenciát, tisztuljunk meg bűneinktől s engeszteljünk meg az Isten haragját.* Igen, tegyük meg ezt, tegyük ezt most; keljünk fel jókor s induljunk istenfélő s epekedő szívvel mindjárt korán reggel az Isten házába. Ne tartson vissza zord idő, — sem az, hogy most az Isten házára is mintha gyász borulna, mert bizony ott is sötét van: nincs sok gyertyánk, kevés az olajunk, nem égnek lámpáink. Egy-két gyertya ég csak az oltáron s úgy húzzuk meg magunkat a templomban, mint az őskeresztények a katakombákban. De ha nincs is kivilágítva a templom, azért mégis világít ott nagy hit, az a hit, mely Krisztusra, a Megváltóra mutat, akinél megtaláljuk lelkünk békéjét s szívünk bánatára a balzsamot s az írt.

Csak az Isten hozhatja, csak ő adhatja nekünk e nagy kegyelmeket; tehát tőle kell ezeket kérnünk! De kérnünk kell nagyon, kérnünk kell hevesen s égő, lángoló lélekkel! Mondogassa kiki magában az adventi szent homályban a szentírás szavát: «Az én lelkem kíván téged éjjel, de szellemmel is már reggel hozzád ébredék» (Iz. 26, 9) s keressük az Urat s tárjuk ki karjainkat feléje s tapogatódzunk el hozzá a világ sötétségében.

b) Érzem azonban azt is, hogy még ezzel az Istenbe vetett hittel is egymagam a világot le nem győzhetem s megszáll az az érzés is, mintha Istentől távol esném s szükségem volna, hogy valaki hozzá segítsen. Gondolom, ezt sokan érzik. De hát ki legyen az az Isten-meglátó, ki legyen az a világ-eligazító? Az, k. h., csak az Úr Jézus lehet s azért mondom magamban az adventi vágy erős s bús hangján: «Küldd el, Uram, a bárányt, a föld urát» (Iz. 16, 1). S ép ezért, ezért a mi elpalástolhatatlan rászorulásunkért mutatjuk be rorátéinken adventi vágyaktól s imáktól kísérve a szentmise-áldozatot, bemutatjuk az Istennek magát az Úr Jézust, az ő imádó, engesztelő, kérő s esdő áldozatát. Úgy vagyunk ezzel, mint a gyermekek, mikor idegenekkel szemben, kikről nem tudják, hogy mi jót rosszat hoznak s azért édesanyjukba fogódznak. Ha valamikor, hát most érezzük, hogy valakibe, aki erősebb s igazabb, kell kapaszkodnunk, — hogy ily világpusztulásban valakire, aki hatalmasabb s szentebb, kell támaszkodnunk, s így az ő segítségével kitaláljunk a nemzetsírok útvesztőiből s eltaláljunk az Isten irgalmas szívéhez. Mikor pedig ezt úgy nagyon megérezzük, akkor az anyaszentegyház minket az Oltáriszentségben köztünk élő Krisztushoz s a szentmiseáldozathoz utasít s azt mondja: *itt megtalálod azt az erős, azt az igaz s szent közbenjárót, — azt az irgalmas s kegyelmes eligazítót. Itt megtalálod azt, aki leveszi rólad az élet terhét s elvezet az Isten országába. Nekünk a velünk imádkozó, a bűneinkért közbenjáró, az Istent értünk megengesztelő Krisztusra van szükségünk, akit pedig itt az oltáron, a szentmisében találunk meg. Itt ő imádkozik velünk, — itt ő ajánlja föl testét-vérét értünk, — itt ő engeszteli az Istent. Ő s mi övele! Itt érzem aztán mélyen, amit a szentírás mond: «Mert erőssége lettél a szegénynek, erőssége szűkölködésében a nyomorultnak, menedék a forgószelel ellen, árnyék a hőség ellen» (Iz. 25, 4).*

S itt megemlítem azt is, amit e szabadító Krisztussal szemben érzek, mikor holtjaimra gondolok. Sokszor ugyanis elfog az érzés, hogy ugyan hol vannak, merre járnak az én

édes elköltözöttéim, — hol találom meg s eléri-e imám s szeretetem őket? Ilyenkor aztán megint arra a hatalmas közbenjáróra gondolok s felajánlom a titokzatos, mélyértelmű, csillagokon s tisztító tüzeken túlérő szentmiseáldozatot értük. Tudom, hogy Krisztus keze, az az áldott, simogató s gyógyító kéz elér oda is! Mily nagy kegyelme ez a hívőnek!

c) Hasonlóképen az adventben jobban akarom szívemre venni az Úr ígését s ezért meghallgatom a tanítást, melyet a lelkipásztorok most az adventben adnak *s melyre nézve kedves papjaimat ez alkalomból jőleg arra kérem, hogy azt most a legvigasztalóbb áldozatról, a szentmiséről tartsák, miután ép mikor gyengeségünket érezzük s segínyt s vigaszt keresünk, akkor ép erre az Isten-imádó s Isten-engesztelő nagyhatalomra van szükségünk. Mutassák ki, mint jár itt közben Krisztus értünk az alázat, hódolat s engesztelés érzelmeivel, mint tesz eleget értünk az a bárány, kiről a próféta mondja: «Küldd el, Uram, a te bárányodat, a királyt», vagyis azt, ki páratlan s fölséges s ugyanakkor áldozat is; küldd el őt! Hát, ime eljön ez a «bárány és király» s látjuk bemutatkozását a kenyér s bor színe alatt s halljuk a szót: «Ime, az Isten báránya, ime, ki elveszi a világ bűneit».*

Ha tehát így jön s köztünk van s velünk van, akkor mi is vele akarunk imádkozni, vele Istent engesztelni s őt a mi engesztelésünkre Istennek bemutatni. Krisztussal egyesülve — nem magamra maradván — akarok kegyelmet s békét kérni. Krisztus legyen az első, ő járjon előttem; ő imádkozzék s engeszteljen s azután természetesen én is, én is vele. A szentmisét azzal a gondolattal kell hallgatnunk, hogy itt Krisztus áll előtérben, a mi szószólónk, s amit magunk erejéből nem bírnánk, azt általa s vele érzük el.

d) Végül pedig kérlek, ájtatos híveim, végezzétek el karácsonyi gyónástokat s tisztuljatok meg a «bárány» vérében, hogy mikor a világbékéért imádkozunk, először is mi magunkban, tiszta szívünkben hordozzuk az Isten békéjét.

Ily adventi előkészülettel megyünk a szent karácsony ünnepe felé s remélhetőleg a jobb újév felé, melynek első napján — azt ezennel elrendelem — ismételjük meg templomainkban azt a felajánlást, mellyel két év előtt magunkat s hazánkat Jézus szent szíve oltalmába ajánltuk.

Legyen e szent Szív áldása a búcsúzó régi s a közeledő újéven. Amen!

Székesfehérvár, 1916. november 23.

A világháború sebei.

Krisztusban kedves hűveim! Sohasem szorultunk annyira vígaszra s lelki erősítésre, mint a nagy halál e hősie, de keserves éveiben. Mert került ugyan gondból s bánatból más-kor is; megvolt máskor is minden napnak a maga terhe s minden évnek a maga keresztje; máskor is foszlott szét sok remény s elvesztettünk drága lelkeket, kik után sokáig sírt szívünk: de mi ez mind ez éveknél veszteségeivel, aggodalmaival s áldozataival szemben? Azok csak keserű cseppek voltak, míg ezek mély keservek tengereiként szakadtak ránk, — azoktól fölsóhajtott lelkünk, míg ezek a fájdalom vihar-ját keltik föl bennünk. Hányan hagytak itt s mentek el ez idén a halálba, kiknek nem kellett volna meghalniok, — hány sír hantolódott fel idejekorán, melynek nem kellett volna megnyílnia?! Az öldöklő angyal végig ment városon, falun, tanyán s alig került el egy-egy házat, melynek az áldozat véres pecsétjével meg nem jelölte volna kapufáját s nyomában azután e vérpiros angyalnak elmentek s kiszakadtak milliók s maradtunk hátra mi, sötétséggel lelkünkben s keserőséggel szívünkben. Ha magunk elé nézünk, látjuk a gondok s küzdelmek útját, mely szintén elmúlásba s végbe, vagyis abba a közös örvénybe visz, melyen át nincsen híd; ha pedig magunk körül nézünk szét, akkor egy letarolt, esztelen s kegyetlen világon ütközik végig tekintünk, hol szívek tépődnek, hol ellentmondás az élet, hazugság a sok szép szó s az igazi nagy valóság pedig a nagy nyomorúság. Itt ebben a mi világunkban azt mondogatták nekünk, hogy az ember a teremtés virága; mi pedig inkább azt tapasztaljuk, hogy nem a virága, hanem inkább a tövise, — azt is mondták, hogy az ember a teremtés koronája; nekünk pedig inkább úgy látszik, hogy nem koronája, hanem inkább öntudatra ébredt szégyene! Mondták azt is, hogy a haladás s finomodás útjain jár; mi pedig azt láttuk, hogy barbár, barbár tetőtől talpig, utolsó porcikájáig; azt is mond-

ták, hogy egyenlőség, szabadság s testvériség az új törvénye, mi pedig azt látjuk, hogy veszett állat nem pusztít úgy akár fajbeliei, akár idegenek közt, mint az ember, az állítólagos testvériség hordozója s hogy nemcsak hogy nem felejtett el ölni és gyilkolni, hanem ellenkezőleg jobban megtanulta ez ördögi mesterséget.

Sőt úgy vagyunk vele, hogy nemcsak a világ ellen lázad érzésünk, hanem nehéz a szívünk az isteni gondviselésre is, s ha nem is lázadunk, de igazán nem értjük mindezt, ami körülöttünk folyik. — nem értjük azt, hogy miért mindez a sok baj, — ez a sok veszteség és kín, — ez a sok nyomorúság és gyász? Így aztán a világ mint rémes rejtély áll elénk, melynek rögzítésétől megmerevül lelkünk; a halál pedig mint végtelenbe elnyúló kérdőjel, mely karóba húz szívet és érzést. Ah, igen, k. h., máskor karóba húztak embereket s az nagy kegyetlenség volt, melyből szerencsénkre már kiemelkedtünk; de a szívek s lelkek most is karóba húzatnak! Hány szülő, hány hitves, hány özvegy és árva szíve szenved így?!

«Vigasztalásért esdek — írja az egyik, — háború-sújtotta vagyok én is, egy a milliók közül, s mégis úgy érzem, hogy nincs hozzám hasonló sorsú, nincs oly szerencsétlen egy sem. Férjemet, két kis gyermekem atyját vesztettem el néhány évi házasság után. Most már négy hónapja elmúlt, hogy tudom, hogy elveszett, s mégis egyre keservesebb s nehezebb lesz az életem, mert nincs egy vigasztaló pont, hol megpihenhetnék legalább egy pillanatra. Tele volt ez a néhány év betegséggel, gonddal s aggodalommal, de mindent szívesen elviselnék, csak együtt lehetnénk. Mit nem tennék, mit nem túrnék ezért? Most tudnám szorgalommal, megértéssel s türelemmel paradicsommá átváltoztatni életünket, — most, mikor már nem lehet. Szívszagató érzés vesz erőt rajtam, valahányszor két gyermekemre tekintek, mert ilyenkor tudom és érzem azt, amit jó apjuk érzett, mikor itt hagyta őket örökre, s érzem azt is, hogy kit s mit vesztek el a gyermekek. Szépen fejlődnek, de azért mondhatom, hogy gyermekeimben valahogyan époly nagy a bánatom, mint örömöm, mikor elgondolom, hogy édes atyjuk nincs, kinek örömére válhatnának. Nem tudok, nem bírok belenyugodni; erre a legrosszabbra még sem készültem el. Mindig csak reméltem, hogy visszajön, ha félábbal, félkarral, egy szemmel is, de hogy csak visszajön. De hát nem jön az már vissza! Megérteni ezt sose fogom, de imádkozzék értem,

hogy éltesse a remény, hogy a másik világon megint összekerülünk s a feltámadás után megkapjuk azt a boldogságot, amelytől most megfosztattunk, — lehet, hogy azért, hogy azt jobban megérdemeljük».

Egy másik szegény özvegy így ír: «Összetört szívvel s hitében megrendült lélekkel futok s keresek valakit, aki engem Istenhez visszavezessen. Sehol a világon fájdalom és bú nem tört meg anyát úgy, mint engem. Ezelőtt három évvel elvesztettem 19 éves szép leányomat. Meghalt s feketére festette be előttem halálával az egész világot. Egy éve, hogy meghalt az uram s özvegyen maradtam. Volt azonban még akkor, ami föntartotta bennem a hitet s a reményt s a nehéz életet, az volt az én egyetlen fiam, ki e veszteségeimet szeretettel pótolta. Azonban ezt is megirigyelte tőlem a kegyetlen sors s a harctérre vitte ki, ahol elpusztították húsz éves fiamat, az én édes gyermekemet. Csak roncsolt testét kaptam vissza. A lelke elment. Mit vétett, hogy el kellett mennie s mit vétettem én, a szerencsétlen anya? S minek éljek én, kinek kitépték a szívét — s jaj — megrendítették hitét? ! Ha gyónni megyek, akkor is csak azt mondom, hogy ezt nem érdemeltem, — hogy olyat nem vétettem, — hogy egész életemben vallásos s Isten-szerető voltam, miért bűnhődöm tehát ennyire? ! Vigasztalja hát meg szomorú lelkemet s csak azt az egyet értesse meg velem, hogy hát van-e ott túl viszontlátás, — él-e a fiam s találkozom-e majd vele?»

Igy írnak s így sírnak, s azok is, kik nem írnak s kik már nem sírnak, mert kiapadt a könnyeik forrása, azok is mind így szenvednek. Mindnyájan erőt s enyhülést keresnek, — mindnyájan világosság után néznek a nagy feketeségben, — vigaszt várnak keserveik kiédesítésére s lendülő lökést s bízó lelket kérnek elcsigázott, elgyötört életüknek.

Mennyire értem, k. h., e keservet s tisztelem a fájdalmat ; azért mégis azt hiszem, hogy a sötétség nem teljes, hanem hogy abban is fények járnak s hogy a keserűség nem a halál keserve, hanem abban is a hívő, bízó lélek számára a vigasztalás tej- és méz-cseppjei rejlenek ; csak akadjunk rájuk. E célból szükséges, hogy ne legyünk egyoldalúak s ne nézzük a dolgokat elfogult szemmel. Aki elfogult, legyen bár a legnemesebb fájdalomtól is az, az nem láthat tisztán, az nem látja az igazságot s valóságot. Pedig csak ami igaz, az érdemli meg érdeklődésünket, — ami pedig nem igaz, ami csak látzat és káprázat, azt ki kell dörgölnünk eszünkéből, mint ahogy kidörgöljük szemünkéből a pókhálósálat. Így kell el-

járnom fájdalmamban s szomorúságomban is. Mikor ugyanis az élet nagy megpróbáltatásai érnek, akkor necsak azt kérdezzem, hogy mikép is engedhette rám mindezt az Isten s hogy miért vette el tőlem azt, aki a legédeesebb volt nekem, s hogy miért oltotta ki a szemem fényét s lelkem örömeinek mécsét, vagyis necsak azt kérdezzem, hogy miért tette ő ezt; hanem keservemben is az isteni Fölség elé állva, kérdezzem Szent Pállal: «Uram mit akarsz, hogy én tegyek?» Ő is megrendítve, lováról a porba sujtva s megvakulva kérdezte ezt; én is ezt kérdezem. Mit akarsz tőlem, szegény hitvestől, kit özvegygé tettél, — mit akarsz tőlem, vénhedő szülőtől, kit fiától megfosztottál, mit akarsz a gyámoltalan árvától, a búsuló apától, anyától, testvértől, rokontól? Mit akarsz? Te fiat, férjet adtál nekem s szent kötelességeket oltottál vele szemben szívembe, s én iparkodtam azokat teljesíteni s parancsod szerint szeretetben s békében élni; de ugyancsak te megint elvetted fiamat, férjemet, gyámolítómat, — kioltottad napvilágomat s porba sujtottál, mit akarsz hát most tőlem Uram? Ezt most épúgy kell tőled kérdeznem mintahogy azt kérdeztem, mikor boldog voltam. Mert én ugyan most feldúlt s boldogtalan vagyok, de Te most is Uram vagy! De mennyire vagy az, élet és halál Ura! Tied az élet s tied a lélek mindig, a halálban is! Tudom, hogy az apostol szerint «közülünk senki sem él magamagának és senki sem hal meg magamagának: mivel ha élünk, az Urnak élünk, ha pedig meghalunk, az Urnak halunk meg; tehát akár élünk, akár halunk, az Uréi vagyunk» (Rom. 14, 7). Igen, ezt tudom; tudom, hogy neked élek én is, fiam is, férjem is s neked is halok én s hálnak ők, neked, neked s csak azután s másodszorban nekem, magamnak. Tied vagyok magam s csak azután az enyéim, s tieid a fiam s a férjem, anyám és atyám, s csak azután a maguké s végre enyéim is. Az enyéim úgy, ahogy akarod s addig, míg akarod s megengeded, de a tiéid ők mindenütt s mindig, s úgy örülök annak, hogy a tiéid ők s egy percig sem akarnám, hogy úgy legyenek az enyéim, hogy tiéidnek lenni megszűnjenek.

Ha tehát Te vagy az Úr, az a nagy Úr, vajjon pörre szálljak-e veled? S ha igazán a tiéd ők, vajjon óvást emeljek-e s kivegyem a kezedből őket! Isten ments, ezt nem akarom! Tehát sem pörbe nem szállok, sem óvást nem emelek, de a sötétben leülök, kezeimet térdeimen összekulcsolom s azt mondom magamnak: ez a sötétség is az Úrtól van, ezt a keserűséget is szeretete nyújtja! Ülök csendben s imádko-

zom s nézem a sötétséget s addig nézem, míg a sötétségből egy végtelen nagy fekete szemet nem nézek ki magamnak, melyből azonban szeretet néz reám. Szeretet... fekete, sötét szemből? Miért nem? Hisz fekete szemből is szeretet nézhet ki, — a fekete szem mögött is atyai lélek rejtőzhetik s én biztosan tudom, hogy az rejtőzik ott! S ez a fekete, atyai szem rajtam függ s várja tőlem, hogy én a sötétségben is hű legyek hozzá s hogy nehézségek közt is megtegyem kötelességemet. A kötelesség pedig most az, hogy ne legyek kislelkű s ne bizalmatlan, — hogy ne legyek házsártos és zsémbes, — hogy ne legyek rongyos, koldus lélek, aki folyton csak a markát nyújtja s kapni akar, hanem hogy legyek lélek, aki adni is tud. S ugyan mit adjak én szegény, megviselt ember? Mit adjak, ki oly gyöngének s oly ágrólszakadtnak érzem magam? ! Adjam oda a nagy Urnak az akaratomat, a készségemet, a lelkemet; élesszem föl magamban azt az érzületet, mellyel elmondhassam, hogy «az Úr adta, az Úr elvette; legyen áldott az ő neve!»

Aki így érez, az fölényesen s fölségesen él és érez, úgy érez, ahogyan azt Krisztus akarja tőlünk. Aki így érez, annak eszményiséggel telik meg a lelke, s ha könny gyúlik is szemébe, de az érzelme gyöngy. Aki így érez, az oly magasra emelkedett, hogy nincs a világon trón és polc, nincs méltóság s kitűnőség, melyet összehasonlítani lehetne vele, s ha maga köré néz, Krisztust látja oldalánál állni s látja széles körben megnyitni maga előtt a szellemi világ hegyvidékét, a szentek millióit. Aki így érez, az meleg, való életet adott a legragyogóbb eszményeknek s annak a lelke a sötétségből kimered étheri fényekbe.

De hát, k. h., minderre rá kell eszmélnünk s torlódo érzelmek fenekére kell hatolnunk s ott mélyen lent, a feneken rá fogunk akadni kincses voltunkra, a magát megadó s Isten szent akaratán megnyugvó léleknek páratlan értékére. Az embert ugyanis nagyhamar elborítja egy-egy gyászos érzés s olyankor aztán nem lát, nem hall s nem veszi észre azt, ami az ő tulajdonképeni értéke és kincse, s mindegy neki, akár jó, akár rossz érzés, akár öröm, akár gyász váltakozzék fölötte. Mikor úgy átvetődik rajtunk az élet óceánjának egy-egy keserű s erőszakos hulláma, szinte beletántorodunk s úgy látszik nekünk, hogy elmosta a világunkat, hitünket is, reményünket is mindenestül; de azután azt látjuk, hogy a hullám bizony csak hullám, mely jön s megy, mely elsiklik fölöttünk, mint a patak vize a fenék síma kövein. Elfolyik.

fölöttünk is a fájdalom s a gyász keserű özöne s nem mossa el sem a lélek fenekét, sem a partjait, még kevésbbé mossa el az eget fölöttünk. — Az én fenékalapom, az én partom s sziklaváram, az én fölséges mennyországom ő, az én Uram s Istenem s hozzá ragaszkodom s tőle el nem szakadok s nem szakadok el most sem, mert bár fekete a szeme, de atyai a tekintete, s bár keserű az élet hulláma, de gyorsan elsiet fölöttem, el az elmúlásba ; mialatt a szívem erős, bátor, hívó s bízó s azt suttogja egyre : «Veled, Uram, állok, veled megyek s küzdök, veled sírok s örülök, s ha a világ le is foszlik rólam, de Te el nem hagyysz és én nem hagylok el Téged». Hogyan is mondta Szent Pál? «Ki szakaszt el tehát minket Krisztus szeretetétől? Háborúság-e? Szorongatás, éhség, mezítelenség-e? Veszedelem, üldözés, fegyver-e? Mindezekben győzedelmeskedünk az által, ki szeretett minket. Mert bizonyos vagyok, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövődőségek, sem magasság, sem mélység el nem szakaszthat minket az Isten szeretetétől, mely a mi Urunk Jézus Krisztusban vagyon» (Rom. 8, 35).

Ezt mondogatom magamban én is s megfogom az Isten kezét s el nem eresztem azt többé. A sötétben is, lelkem nagy, mély gyászában is Uramhoz állok s tudom, hogy itt van a helyem. Itt a helyem a nagy hitben, a hervadhatatlan reményben s a föltétlen kötelességteljesítésben éltem utolsó pillanatáig! *Ezen az úton akarok járni, már csak azért is, mert hiszen a nagy, áldozatos szeretetnek s a föltétlen kötelességteljesítésnek útján ment el az is tőlem, akit úgy siratok és úgy megsóhajlok.* Ezen az úton ment jó fiam, jó férjem, ezen ment barátom s testvérem ; ezen mentek ezek akkor, mikor életüket adták értünk, népükért s hazájukért. Ezen mentek, mikor hívek voltak Istenükhöz s zászlójukhoz mindhalálig. Ha kivonták volna magukat e nagy, tiszteletreméltó kötelességek alól, — ha gyáván megfutottak volna, akkor most még élnének ; de élnének titkos szégyenérzettel lelkükben ; enyéim volnának, de magam sem becsülhetném úgy őket, mint ahogy szeretném. Hál' Istennek, nem így tettek ; becsületükön sebet nem ejtettek, csak szerető szívemen ! Isten akaratára ellen nem tettek, — bár reám keservet hoztak. De hát ezt el kell viselnem s nekem is az ő útjukra, a hősie odaadás s megadás útjára lépnem. Ők meghozták nagy áldozatukat ; csak akkor mehetek utánuk, ha én is meghozom az én áldozatomat. Illenék-e az, hogy az apa, a férj, a fiú hősi halált szenved, mialatt otthon a szülő, a feleség elhagyja magát,

elátkozza a napot, melyen született, — el a hazát, a létet s káromkodásra s zugolódásra fakad? Ah, Istenem, mily győzelem volna az ott, melyet elesett férjem vagy fiam vívott ki s mily szegyeinteljes vereség volna az itthon, ha zugolódva s elsötételve roskadnék össze! Azok, akiket úgy siratunk, a dicsőség tűzoszlopait gyujtották ki, mi meg kioltanók a bizalom fényeit? Ők úgy küzdöttek, hogy győztek, mi meg úgy töpörödnénk össze, hogy végleg letörnénk? Ah, nem, nem lesz az így; hanem úgy lesz, hogy együtt megyünk s egymáséi leszünk ezentúl is, tehát egymáshoz érdemesekké is!

Ilyen-e a ti lelkületek k. h.? Érzitek-e, hogy azoké vagytok, kik hősök? Érzitek-e, hogy hozzájuk méltó a fájdalomatok, a gyászotok? Elesett hőskökhöz csak hősies gyászolók illenek! Emeljétek hát föl szemeiteket s nézzetek el esett férjete, elesett fiatalok lelkének szemébe! Ő rátok néz, — azt nézi, hogy milyen a lelkületek, — azt nézi, hogy kislelkűek vagy nemesek s áldozatkészek vagytok-e? Azt nézi, hogy milyen a lelketek, vajjon torz és sötét, vagy ha bánatos is, de megnyugodott és szelíd? S ha azt látja, hogy fájdalomatokban eltorzultatok és elsötétültetek, — ha azt látja, hogy Istennel pörbe szálltatok s kétségbeestetek, — ha látja, hogy csúnya, mérges s gyűlölséges a tekintetetek s földült a lelki ábrázatotok: akkor elszomorodik, mintha azt mondaná: »Hát édesanyám, édes feleségem s árvám, hát ily szegényes s nyomorúságos emléket őriztek ti számomra? Hát ily csúnya lelkület keretébe foglaljátok képemet, s nevemet káromkodással, zugolódással s keserű kifakadással elegyítitek? Ime, én meghaltam kötelességet teljesítve, s lelkemnek szárnya nőtt, ti pedig mintha csak vakondokokká lettetek volna, földet, sarat túrtok! Nekem a nagy szeretet hevétől fölragyogott a szemem, nektek pedig a mulandóság porától gyulladós s vérrel előntött a szemetek; hát így tekintetek föl hozzám?!»

Ime, k. h., élénken érezzük kedves halottjaink szemrehányását, mely akkor érne minket, ha csak világias érzésekkel gondolnánk rájuk s nem a hit és szeretet szárnyán emelkednénk föl hozzájuk. Azonban távol legyen tőlünk minden ily kislelkű gondolat és érzés! Ellenkezőleg azt mondom, hogy becsületére s igaz örömére akarunk válni elesettjeinknek gyászunkkal s bánkódó szeretetünkkel is. — Az elesett katonára, ha jó fiú volt, hát örömére is szolgált édes anyjának, s az elesett férj, ha illet a nejehez, feleségének élettársa s vigasza volt. Mikor erre gondolunk, sok anyának s özvegy-

nek kicsordul a könnye s el-elmereng régi boldogságán, melyben része volt, az anyának délceg fiában, az özvegynek derék férjében. Azonban megfordítva is legyen s kell lennie! Kell, hogy az elesett fiú, férj vagy apa lelkének is öröme s vigasza legyen bánkódó anyjában, feleségében vagy gyermekében. Ez az örömük pedig nem lesz, ha mód nélkül, *ha remény nélkül siratjuk s gyászoljuk őket*, — *ha csak jajveszkelünk, ahelyett, hogy áldozatos valójukhoz emelkednénk!* Ők most már egy más világban, fénynél s világosságnál finomabb elemekben, Istenben élnek; ők már kikerültek a gyöngé érzések sekélyes vizeiből s sártavaiból; ők már az érzés s indulat lelki stílusához szoktak s azokban a nagy kilengésekben élnek, melyek alatt föld és csillagok, mint porszemek úsznak s ütköznek: de éppen azért ők rajtunk is a krisztusi érzés fölényes vonásait szeretnék látni, — azt szeretnék, ha mi is hitben látnók meg a világot, az életet s a halált, — azt szeretnék, ha mi is úgy szeretnénk, mint ahogy ők szeretnek, s ha úgy imádnók az isteni végzést, mint ahogy ők nyugosznak meg benne! Igen, k. h., próbáljuk ezt meg; nyugodjunk meg velük! Kérdezzétek magatoktól: Mit akar a férjem, «a lelkem», most tőlem? Mit akar a fiam, «a lelkem», most tőlem? Mit akar édesapám, «a lelkem», most tőlem? Meglehet, hogy itt a földön néha nem is értettük egymást úgy, mint ahogy szeretttük volna; meglehet, hogy nem egyeztek jól természetünk s szétágaztak nézeteink, úgy hogy bizony kölcsönösen sokat rontottunk is életünkön, de most már elváltoztak ők is s megtisztult a mi életnézetünk is s nem terhére, hanem örömeire szeretnénk egymásnak válni. Azért hát kérdezze minden egyes közülünk, hogy mit is akar hát «a lelkem» tőlem? S a felelet az lesz, hogy jót akar tőlem. Ha édesanyja s édesapja vagyok, azt akarja tőlem, hogy legyek jó neki ezentúl is s gondozzam szeretettel lelkét, hogy imádkozzam érte, mutassam be a szentmiseáldozatot érte, s hogy ami földi jót nem tehetek már vele, azt tegyem meg másokkal, kiket a szeretet fűz hozzám. — Ha felesége vagyok s gyermekeim vannak, akkor bizonyára azt akarja tőlem, hogy jól neveljem azokat s örüljek nekik. Elgondolom, hogy hiszen nem maradtam én voltaképp egyedül s gyermekeimben bírom édesapjukat, férjemet. Föl akarom tehát nevelni őket; akarom, hogy fiaimból apjuk méltó utódjai, jó keresztények, jó hazafiak s leányaimból derék jó leányok s keresztény nők legyenek. Ha gyermekeimre tekintek, valamilyen édesatyjukat látom bennük; ők azok, kik első nehéz,

magányos éveimbe a szeretet meleg varázsát viszik bele vigaszul. Napjaim csak most oly feketék, később nem lesznek olyanok; sőt, gondolom, hogy később minden új nap új örömet jelent nekem, mikor majd jobban fejlik a gyermek, s mikor szeretete színesebb s ragaszkodása és hűsége szorgalmában, iskolai iparkodásában gyakorlatibb s viszonzóbb lesz!

Keveset nyújthat az élet már annak, aki boldogsága szép világát elvesztette, de a komoly munka gyermekeik nevelése s családja fönntartása körül fakaszt még itt-ott egy kedves örömet az ilyennek is, fakaszt virágot a feldúlt élet mezején. S ezt akarjuk mi tenni, — mi élni s dolgozni akarunk; élni s dolgozni úgy, mint ahogy éltek s dolgoztak azok, kiket gyászolunk, t. i. áldozatosan. Férjeikért dolgozzanak az özvegyek édes gyermekeik boldogítása által, — hazájukért hozzanak áldozatot a nők elárvult családjuk gondozása körül meghozott áldozataikban. Dolgozzanak s találjanak a munkában valamiféle kárpótlást a kipótolhatatlanért, találjanak valamiféle értékes tartalmat magányos, elhervadt életük számára. Érezzék át — s ez vigasztalja meg őket, — hogy szüksége van rájuk családnak s hazának egyaránt; így azután nem haldoklás, de élet s elevenítés lesz sorsuk. Ha pedig tényleg egészen magamra maradtam, férj s gyermek nélkül, akkor is fel-felvetem a kérdést, hogy mit akar tőlem ő, ő, «a lelkem»? Bizonyára azt akarja, hogy még így is, ahogy vagyok, kétségbe ne essem s el ne keseredjem. Gondolok arra, hogy mit adott nekem benne az Isten s hálás vagyok érte. Hálás vagyok minden évért, minden napért, mit vele együtt élhettem, minden percért, amikor őt magaménak mondhattam. Jó lett volna, ha még életben marad s ha nálam marad; de ha elment s Isten útjain ment, oda is imám kíséri s én nem hívom őt vissza. Enyém lesz ő ott is, mert a szeretet örök s kapcsolai nem szakadnak szét soha; enyém lesz ő ott is s egyszer majd megint találkozunk s ismét együtt leszünk s el nem szakadunk többé soha.

S ez az, ami mindnyájunkat, bárkik legyünk s bármennyit is veszítettünk, a legjobban megvigasztal: *van örök élet s a lelkek élnek, — van boldog örök élet azok számára, kik Isten kegyelmében haltak meg, s én remélem, hogy az én drága elköltözöttem is kegyelemben halt meg s így tért Istenéhez.* Ez az, amiről a szentírás mondja, hogy azok számára, kik Isten-félelemmel haltak meg, nagy kegyelem van eltéve» (2. Makk. 12, 45).

Ez a nagy kegyelem az örök élet! Nagy kegyelem az nekem is, ha hiszem s ha erősen hiszem, hogy az, akit siratok, az voltaképen él! «Él», . . . mily bűvös szó ez nekem, mily isteni hír, — a legédesebb evangélium, melytől lázasan fölsikolt az elgyötört szív s nem tud vele betelni s azért ismételteti: «él, él . . . meghalt, de él».

Pedig ezt a nagy vigaszt nyújtja nekünk a hit, melynek cgyáltalában nincs értelme halhatatlan lélek s örök élet nélkül. A szentírás mondja: «az igazak lelkei Isten kezében vannak s nem éri őket a halál gyötrelme» (Bölcs. 3, 1). Tehát Isten kezében; abban a kézben, mely elhat a földtől az égig, s életen-halálon át a végtelenségbe. Ez a kéz kaszál itt a földön a halál kaszájával, de ez a kéz marokszedő is, mely csűrbe gyűjti az élet magvait, — ez a kéz olt földi életet, de ad örök életet. Ez a kéz teremtette meg ezt a világot, de előkészítette a jövődőség számára azt a másikat is; ez a kéz hozott ide rínket s visz majd el innen; szóval ez a kéz folytatja a maga művét az élet határain túl is. Azért aztán a szent író így folytatja: «az esztelenek szemeiben meghalni látszanak, . . . ők pedig békességben vannak s reményük halhatatlansággal teljes» (Bölcs. 3, 2), vagyis a halál is látszat, hol nem minden úgy van, mint ahogy látszik; mert végnek látszik, de folytatása van benne az életnek.

Tehát az én holtjaim élnek, élnek . . . mondja ezt minden gyászoló sokszor magának. Ezt azért kell folyton ismételnünk, mert mi inkább úgy érezzük, hogy csak az él igazán, aki itt miköztünk él, hogy tehát ez a földi, napsugaras élet az igazi élet. Érzéseink szerint ugyanis mi pogányok vagyunk s azokhoz a régi görögökhöz hasonlítunk, kik azt gondolták, hogy a lelkek csak árnyak s hogy a valóságos élet csak itt a földön van. A szentírás ezzel szemben árnyékvilágnak hívja ezt a földi életet, mely tünékeny s mulandó, s melyet bár nagyra kell becsülnünk, de ha igazán a szó teljes értelmében emberek s keresztények vagyunk, akkor tudnunk kell azt nagylelkűen odaadni, tudnunk kell arról nagyobb célokért bármikor lemondani. A földi élet nem végleges érték, azt oda kell tudni adni magasabb s felsőbb célokért. Ezt az odaadást kívánja a lélek s annak örök, eszményi érdeke. Ez az érdek isteni és örök s a lélek is halhatatlan és örök; tehát egymáshoz valók. Így mondhatjuk el azután magunkról mind a kettőt, azt is, *hogy por, hamu, semmi vagyunk s azt is: lélek, élet s örök érték vagyunk*. Por, sár az ember, de a lélek gyémántszilánkja villog benne; — hamu, ki-

alvó láng az ember, de a hamu alatt a szellem isteni szikrája izzik ; — semmiség, szürkesség s gyöngesség vagyunk, de egy végtelen lekötött érték lappang az emberi lét igénytelenségében, az örök élet. Minden ember lélek s isteni érték ; nem a földi élete az, az csak fű a kasza alatt, de a földöntúli élete. Ez a halhatatlan lélek sejt, vágyik, feszül, küzd s imádkozik bennünk s keresi a helyét. S ugyan mi az ő helye s hol találja azt föl? Az ő helye a jóság, az a több s nagyobb jó, az a folyton jobb, az a végtelen jó ! — Keresi a helyét ! Mi az ő helye s hol találja azt föl? Az ő helye a több igazság, a több-világosság, a minden-világosság, az Isten-látás ! Keresi a helyét, a maga városát, s hol legyen ez a város? Az apostol mondja : «nincs itt maradandó városunk, hanem a jövődőt keressük» (Zsid. 13, 14). Ez a mostani városunk csak sátor, nem pedig maradandó város. Az igazi, maradandó város az az Isten városa, melybe a halál után bevonulni kívánkozunk.

Mikor érzem mindezt jobban, szinte azt mondanám, megdöbrentőbben, mint épen most, mikor minden pusztul s vész körülöttem, mikor a fiatal életek milliósámmra vesznek s az élet hiúságán végigvillámlik a belátás, hogy nincs itt maradandó városunk s hogy következőleg eszményeim-mel, értékeimmel, igényeim-mel más partok felé kell hajóznom? Most, mikor úgy pusztul az élet, mállik szét a remény s hervad a szépség, — most, mikor nyílt tömegsírok fölött a halál fagyában meggémberedett nemzedékek ülnek s vesztett reményeik s kincseik öntudata mint kín és fájdalom tölti el lelküket, — most érzem csak igazán, hogy ez a földrengéses világ nem az én hazám s hogy mikor annak száműzött-jévé leszek, akkor igaz otthonom felé tartok. — Most, mikor lépten-nyomon tapasztalom, hogy mint szakadnak szét ideiglenes köteleink, melyeket vér, rokonság s földi érdekek fűznek, — mikor látom, hogy a legpuhább fészket is, melyet mátkapárok első szerelme rakott, mint szedi szét a halál szele : akkor villámlik át lelkemen a belátás, hogy nekem egy más világra trónkövetelő igényeim vannak, — hogy nekem e pusztulással s elmulással szemben egy más világgal érintkezéseim s kapcsolataim vannak s hogy arra felé tart sejtelmem s meglátásom, arra hitem s vágyam s imám !

A mi bennünk a legjobb, ami legértékesebb s legédesebb, ami világfölnyire s nagyságra nevel, az mind oda túlra utal. Nem tehetünk róla ; *így vagyunk megfogalmazva, így megrajzolva és kiépttve*. S ettől van, hogy valami elpusztíthatlan

fölényesség lakik bennünk; az a fölényesség, hogy pusztuljon el bár körülöttünk minden, haljon el bár mindenki, azért még sem érezzük magunkat úgy, mint az égett ember, aki üszkös, kormos otthonának romjai alatt kuporog; hanem ha igazi emberek vagyunk, akkor a környező pusztulásból is, bár sajtó szívvel kiegyenesedünk s azt mondjuk: igen sokat vesztettem, de ez csak valami, ez nem minden; van nekem még egy más városom, van más világom, isteni világom, örök életem!

Erről az örök életről mondja az apostol, hogy «*apprehende vitam aeternam*» (1. Tim. 6, 12), fogd meg az örök életet, fogd meg s foglald le, mert a tied; igényed az s nagy szükségességed. — Az ember ugyanis az a teremtmény, melyben két világ kapcsolódik, az anyagi s a szellemi, ő az, aki mindkét világhoz tartozik. Érzései szerint szereti ezt a földi életet, ezt az ő első világát, melybe beleszületett s melyet mégis csak valahogyan ismer s azért hozzá ragaszkodik; de ugyanakkor azt is látja világosan, hogy ez a földi lét tele van sejtelmekkel s igényekkel, — tele van szellemi s erkölcsi szükségletekkel, melyek a folytatást s egy más életet sürgetnek. Ezen más, szellemi, örök élet nélkül a földi életnek nincs értelme; e nélkül az csupa kérdés, melyre nincs felelet; e nélkül az egy szfinx tágranyitott szemmel, de nem közből, hanem test és vérből a mulandóság pusztájának közepén. Ki alkotta azt meg s minek állította oda? Bizonyára nem a pusztasáért, sem az elmulásért.

«Fogd meg s foglald le tehát azt az örök életet», mondom magamnak s mondja kiki magának, — foglald le s ne félj tőle, hisz nem idegen világ, hanem a te világod! Gondold el, hányan mentek oda te előtted, — mindazok, akiket szerettél s akikkel szívesen együtt volnál. Ők már ott vannak a mi közös «városunkban». Igaz, hogy ezt a «várost» nem ismerem s megborzosongok néha a «másik világtól», mintha idegen világ s nem az én világom volna. A szentírás ezt tudja s azért valahányszor eléje állít vagy valamiképp kapcsolatba hoz vele, mindannyiszor úgy kezdi, hogy «ne féljetek». «Ne féljetek azoktól — mondja az evangélium — kik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik» (Mát. 10, 28); mintha csak biztatna, hogy ne féljetek a haláltól s még kevésbé a halhatatlanságtól; ne féljetek saját titokzatos s csak később megnyilatkozó nagyságtoktól. Ne féljetek, mert «a tökéletes szeretet kizárja a félelmet» (1. Ján. 4, 18) s bátrakká tesz a halálnak s a tulsó életnek titkaival s titokzatosságával

szemben. Ne félj attól a folytatástól ; az jár neked s ott majd kifejlik s kibontakozik titokzatos lényednek szellemi, vagyis napsugaras oldala. Ne félj a haláltól s a sötétségtől s ne nézz vágyódva vissza mulandó életed évtizedes útjaira. Mi lesz ez utakból s az azokat szegélyező életből s szokásokból száz év múlva, — milyen idegen világ lesz az akkor s mint idegenkednének tőled is mindazok, kik közt akkor élni szeretnél s kiknek azt mondanád : «helyet nekem is, hiszen ez az én világom». Azt felelnék ugyanis neked : «ez nem a te világod, az már elmúlt». Az ember világa csak egy darabig tart, aztán idegen lesz ő itt e földön ; menjen hát tovább s keresse föl a maga «városát». Ime, ez az, amit az apostol mond, hogy «fogd meg az örök életet» ; az a te városod.

Nos, és ebben az örök városban, abban a tulsó örök világban vannak ők is, — ők, akiket szerettem s szeretek most is ; ott vannak, ahová a sejtelmem s a gondolatom húz, ahová a hit s az eszmények vezetnek ; ott vannak ahonnan az élet érthetősége való — ott, ahol értelmünk nyugtot, erkölcsiségünk támpontot s kedélyvilágunk egyensúlyt nyer. S oda jövünk s arra tartunk mi is. Azért a szívünknek, ha néha fölzokog, azt kell mondanunk : csitt szívem, ha fájsz is, de legyen vigaszod. Feléje tartasz, kit szeretsz s holnap közelebb leszel hozzá ! Csitt lelkem, ne zokogj ; ha vesztettél is sokat, de amit vesztettél, azt megint megtalálod, mert nem vesztett el az végleg, hanem megvan s ott is a tied s az marad örökké.

Mindebből pedig egy nagy gyakorlati következtetést vonok le s arra kérlek, hogy *szeressétek hát azokat igazán, akikkel úgy sirattok s tegyelek velük jót, akikért, úgy érzitek, hogy mindent odaadnátok*. Megdöbbenve néztek rám e szóra, mint akik nem értik, hogy minek buzdítalak szeretetre, mikor úgyis aggódó vágygal van tele szívetek s könnybe lábbadt szemetekből a hűséges szeretet világít felém. S mégis, k. h., ismételtén arra kérlek, hogy szeressétek elköltözöttéiteket, szeressétek elesetteiteket, s szeressétek őket necsak világias érzés-tek s ösztöneitek szerint, hanem az ő lélekbeli igényeik s szükségleteik szerint, melyeket a hit világosságánál ismerünk meg. — Vessétek fel magatoknak erre nézve a kérdést, hogy hogyan is élnek hát azok az elköltözött lelkek, örvendenek-e vagy szenvednek, — elérték-e a célt, melyért teremtettek, — elérték-e már a világosság s a béke országát, vagy talán még úton vannak s nélkülöznek vigaszt s epekednek enyhülés és segítség után?

A szentírás mondja, hogy «boldogok, a halottak, kik az Úrban haltak meg, . . . nyugodjanak meg munkáiktól, mert cselekedeteik követik őket» (Jel. 14, 13). Vagyis boldogok azok, kik hitben s szeretetben haltak meg, kik jól elkészülve, bűneiktől megtisztulva léptek oda az Úr elé; — boldogok, kiknek jó cselekedeteik vannak s kik jó cselekedeteiktől kísérve jönnek az Isten ítélőszéke elé. De hát úgy haltak-e meg a mieink? Ime a szeretet aggodalmas kérdése s egyszerűsmind buzgólkodásának indító oka. Aggodalma azért, mert bűn, gyarlóság, világiasság, emberi tekintet s mulasztás túlságosan sok is tapad a lélekhez, s az «Úrban meghalni» ugyancsak nagy dolog; — buzgólkodása pedig azért, mert hiszi s tudja, hogy a lélek e terhén segíthet, hogy sokat tehet érte s könnyíthet rajta. — Így akarunk gondolkozni s feladatunkat így akarjuk felfogni annál is inkább, mert látjuk, hogy *a legtöbb ember annak, akil szeret, nem annyira a lelkét, hanem inkább csak az emléket szereti.* Nem arra gondol, ami most is van, hanem arra, ami volt; nem gondol a lélekre, mely most is valóság és élet, hanem gondol a multra, mely nincs, s melynek ő most már csak az emléket őrzi. Ez a kurta tekintetű szeretet voltaképen nem a lelket szereti, hanem a földi létet; ezt gondozta már akkor is, mikor elköltözöttéi még a földön éltek, s lelkükre, hitükre s Istenhez való viszonyukra bizony akkor sem volt igen gondja. Mikor betegek lettek vagy a harcba mentek, nem intette őket, hogy hozzák rendbe lelküket s hogy ne induljanak az örökkévalóság útjaira a szentségek fölvétele nélkül. Istenem, mily rövidlátó s kegyetlen szeretet ez! Szeretet, mely kímél, de voltaképen árt, — szeretet, mely embert gondoz, de lelket elhanyagol! Ilyen lévén a világias gondolkozás, nem méltó-e s ugyancsak nem fontos-e tehát kérelmem, hogy szeressetek, szeressetek jobban, szeressetek úgy, hogy szeretetetek hevét s áldását a túlvilág is megérezze?!

Ez igaz szeretettől indítatva kérdezzétek: Mit tehetek értük *s ki lehet e részben segítségemre?* Hol van a kar s a kéz, mely oda is átnyúlik? Mily kiáltás lesz majd az, mely oda is elhat s kívül kell üzennem szeretetet s üdvözetet, hogy azt a szférák végtelen csendje el ne nyelje, hanem hozzájuk érjen s szívükben visszhangozzék?! S erre a feleletem: Magam gyöngé vagyok s messzire nem érek, de a Krisztus keze átér a síron is, átnyúlik az örökkévalóságba is. Magam keveset tehetek, de Krisztus van velem, — velem az ő ereje, az ő áldozata s enyéim érdemei. *Sohasem érzem azt úgy, hogy mi*

nekem a szentmiséldozat s hogy mily vigasz s segítség Krisztus nekem, mint mikor az örökkévalóság fekele portája előtt állok s a szenvedő s tisztuló lelkekre gondolok. Örülök ilyenkor, hogy van áldozatom, engesztelő áldozatom a szentmisében, melyet értük bemutathatok. Magamnak nem tulajdonítom, hogy a másik világban valamit elérek, de Krisztus áldozatában bízom; annak ereje és értéke ott is teljes. — A szentmisén kívül van azután *mindenféle jócselekedelem*, amit értük végezhetek. Jót tehetek szenvedő embertársaimmal, jót özvegyekkel s árvákkal, jót betegekkel s éhezőkkel, s azt ajánlom föl kedves elhunytjaimért. Gondolom, hogy e jóval, amit a lelkek üdvéért másokkal teszek, úgy járok majd mint Szent Márton, ki, mikor annak a sokrétű nagy palástnak, melyet római szokás szerint a vállára vetve viselt, a felét a szegénynek adta, a rákövetkező éjjel Krisztust látta álmában, vállain a szegénynek adott öltönnyel; én is azt gondolom, hogy amit most a szegényekkel teszek, az az elhaltaknak esik jól; miután mindezt mintegy Krisztus kezébe teszem le, amely kéz a jócselekedet érdemét eljuttatja a szenvedő lelkekhez.

Hasonlóképen, ha kérdek, hogy mily kiáltás ér át oda, azt hallom, hogy az a kiáltás, *mely a mélységből való.* A zsol-tárossal kiáltok az Úrhoz, mondván: «A mélységekből kiáltok, Uram, hozzád! Uram, hallgasd meg az én szómat... Ha a vétkeket figyelembe veszed, Uram, Uram, ki állhat meg előtted? De nálad van a kegyelem, és a te törvényedért reménylek benned» (Zsolt. 129. 1). Az *ilyen alázatos s a szív mélységeiből fakadó imádság* bizonyára Istenhez ér s irgalmat s kegyelmet esd ki a szenvedő lelkek számára. E kiáltásoktól, a szív e szerető röpimáitól folyton visszhangozhatik a lelkem: ahol járok, ahol kelek, kiáltok; kiáltok, mert szeretek s meg-enyhülök magam is, mert tudom, hogy e kiáltásokról mondja az Irás: «Szent és üdvösséges gondolat a halottakért imádkozni, hogy bűneiktől feloldoztassanak» (2. Mak. 12, 46).

Ime, így akarok érezni halottjaimmal szemben, így szomorkodni s vigasztalódni, így szeretni s jót tenni. A hit s erős szeretet ez érzéseivel akarok töltekezni; ezektől eláll a panasz s elcsitul a szív fájdalma. Úgy érzem, hogy az ilyen krisztusi lelkülettől magam is lelkibb leszek, mint valaki, aki szíve s lelke nemesebb érzéseivel úgyis a világ fölé emelkedik s lelkének örök igényeivel úgyis egy másik világba ér. Ezek az érzések kimondhatatlanul közel hoznak engem az elköl-tözött lelkekhez, s úgy vagyok velük, mint akit folyton kör-nyékez láthatatlan jelenlétük s mint akit lépten-nyomon

kísérnek. Hát csak így legyenek körülöttem, hogy annál jobban szerethessem őket ; szerethessem azzal a szeretettel, mely, ha a hit s remény meg is szűnik, maga az meg nem szűnik, s segíthessem őket a szentek közösségének hitével s buzgalmával. Kapcsolatban vagyok velük s e kapcsolatból ki nem szakít engem semmi. Kapcsolatban élek velük, mely kapcsolat napról-napra nemhogy lazább, hanem inkább szorosabb lesz, szorosabb azért, mert egyre közelebb jutok hozzájuk, szorosabb azért, mert egyre rövidebb elválásunk időtartama. Ó bár találnám meg őket Istennél, kinél «a holtak is élnek», hogy együtt mondhassuk s énekelhessük a dicsőültek énekét : «A királyi széken ülőnek áldás és tisztelet, dicsőség és hatalom mindörökkön örökké» (Jel. 5, 13). Amen.

Székesfehérvár, 1916. február.

Háború és béke.

Krisztusban kedves hűeim ! A hívőknek ily nehéz időben sok lehangoltsággal s szomorúsággal kell megküzdenniök. Egyrészt égnék a vágytól, hogy Krisztus legyen a népnek világossága s hogy terjedjen el szerteszéjjel a világon a békeségnek Isten-országa, másrészt látják, hogy a világháborúban öldöklő népek s nemzetek állnak szemben egymással, s hogy észszel, kézzel s géppel pusztítják egymást azok, akik különben mind édesanyától lettek s tőle tanulták s esténként most is azt imádkozzák, hogy «Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod».

Sokat szenvednek s áldoznak e nehéz időben vitéz katonáink, kik lövészárkokban állják az ellenség pergő tűzét s a zord, rideg időjárás minden esélyét; elképzelem, hogy magányos őrjárataikon vagy strázsahegyeiken a szívükből fakad az az imádkozó panasz : «Látod, Uram, posztton állok És három árvámhoz szállok, Haza szállok ; — Kezem véres, szívem véres, Bizony, Uram, szenvedés ez, Szenvadás ez ! Tövises út, amit járok . . Hát te, Uram, mit csinálsz most? Mit csinálsz most? Krisztus Urunk semmit se szól, Bánatosan feléd hajol, Felé hajol. S mint a baka felé fordul, Két szeméből könnye csordul, Könnye csordul». Így mondja ezt el egy szívhez szóló vers, amely nem is költemény, hanem élmény, sok százazrek édes-keserű megtapasztalása !

De van szenvedés nemcsak a fronton, hanem front mögött is elég ; van szenvedés otthon is s némely esetben azt mondanám, hogy többet szenvednek az itthon maradtak, mint ott a fronton derék harcosaink. Itt ugyan nem bömblönek az ágyúk s nem csattognak a gránátok, hanem mély sebeket ejt a veszteség s a fájdalom az érző s szerető szíveken ; — itt a front mögött nincsenek tömegsirok, de azért mélységes, feketegyászba borulnak s szállnak le milliók. Itt sötétlik minden ház oldalában sötét gond s aggság ; itt repkednek s kóvályognak, mintha csak nagy varjúcsapatok

volnának, tanyák, falvak, városok felett szomorú hírek. Katonáinknak élete ott a harctereken nemcsak a harc s az öldöklés, hanem sok nemes s finom érzés. A veszedelem közelsége, az élet-halál esélye, a bajtársi szeretet nemesbíti s melegíti őket; a nehéz helyzet Istenhez utasítja aggódó lelküket s az ösztönös s vad ember erőszakos természete fölé emeli ki őket. Szinte érzik, hogy a véres mérkőzés nem lehet célja a küzdelemnek, hanem hogy az csak eszköz, mely a közjót, a békét szolgálja. Mi itthon búsulók nagyon is hamar panaszra fakadunk s azt hajtogatjuk, hogy ugyan mirevaló mindez a vérontás s elszörnyűködünk, hogy íme, ilyen vadállat az ember; ellenben ott a harctéren a küzdő, nemes katona lelkét megkönyékezi az az érzés is, hogy «ne félj, — nézz föl a magasba; füstgomolyok felett is ott jár a nap az égen, — az árasztja fényét bölcsőre s koporsóra, vásártérre s temetőre, ágyútalpra s a tulipános ágyra egyaránt! Nézz föl az égre, nyisd meg lelkedet a napnak, az jár fölöttünk s annak fénytengeréből néz le ránk s sötétségeinkre az Isten szeme! Lásd meg te is őt s higgy s bízzál!»

Azért tehát az itthon maradt népnek époly szüksége van, hogy a lelkét ápoljuk, — hogy Istenbe vetett hitét a kétség borzalmaiból kiemeljük, mint a hadseregek fegyveres népének. S ebben a járatban vagyok én most s ezt a nagy jót, a hívő s bizó lelkületet szeretném bennetek, k. h., *jölelészteni s titeket háború s sírok s szenvedések dacára, sőt azt mondanám, hogy ép ezért, mert háború, str és szenvedés környékez, Istenhez közelebb hozni.* Ez volna a lelki irgalmasságnak legidőszzerűbb gyakorlata — mert valamint irgalmat gyakorlunk, ha az éhezőknek ételt s a szomjúzóknak italt adunk, — ha a szegényt segítjük s a beteget ápoljuk: úgy gyakorlunk irgalmat akkor is, ha a háború nyomában ránk szakadt bajok terhén könnyitünk, — ha a lelket istápoljuk s a szív sebeit gyógyítjuk.

I. E célból azt gondolom, hogy először is nektek mindnyájatoknak arra a belátásra kell szert tennetek: Istenünkön, Urunkon soha, semmiféle körülmények közt, még az ilyen féktelen s észbontó világban sem szabad kétségbe esnünk s hogyha le is szakadna körülöttünk a világ, bennünk akkor sem szabadna megrendülnie, még kevésbbé kivesznie az Istenországának. Környékezzon meg bármily kétségbeesés, sötétség vagy elkeseredés, Krisztus szavának akkor is kell beigazulnia rólunk, mely szerint: «az Isten-országa bennetek van» (Luk. 17. 21). Ha Krisztus Urunk e szavára gondolok,

szinte villámszerűen cikázik át rajtam a fölismerés, hogy mennyire is igaz az, hogy az Isten-országát magamban kell bírnom s hordoznom s épen az ily világban úgy érzem át e szónak mélységes értelmét, mint eddig soha. Mert ugyan beláthattam-e azt valamikor úgy, mint ahogy azt most belátom, hogy békeességemet s megnyugvásomat nem szabad a világtól függővé tennem s hogy Istenemet önmagamban kell hordoznom? ! Mikor égett úgy bele a lelkembe az Irásnak az a szava, hogy «elmúlik a világnak ez alakja» (1. Kor. 7, 31) s mikor érezhettem át mélyebb alázattal azt, hogy «nincs másban senkiben üdvösség s nem is adatott más név az ég alatt az embereknek, melyben üdvözülnünk kellene?» (Ap. Cs. 4, 12). Ha valamikor, hát épen most látjuk be azt, hogy megnyugvást, szeretetet s vigaszt semmi és senki más nem adhat, mint az Isten, s hogy ép azért, ha valamikor, hát most kell hozzá fordulnunk, most kell hozzá tapadnunk s a próféta szavaival hozzá epekednünk: «Uram, könyörülj rajtunk, mert téged várunk, légy a mi karunk és szabadulásunk a szorongatás idején!» (Iz. 33. 2).

Ezt a megnyugvást s vigaszt nem adhatja meg nekem sem az a világ, melyet természetnek hltnak, sem pedig az emberiség világa, a történelem.

Nem meríthetem azt először is a világból, mert jóllehet a világba tartozom, de igazi, mély öntudatom azt mondja nekem, hogy én itt idegen vagyok. Különös, de igaz! Az ember itt születik, itt ébred öntudatra, itt rak magának fészket s kiépíti a maga különálló kis világát; itt művel földet, nevel virágot s farag bútort; itt él s küzd s lelke emlékeivel s tapasztalataival, ezekkel a sötét s fényes árnyékokkal szövi át az életét. Itt választ pályát s készül rá s sok édes reménnyel biztatja s ámitja magát; eltékozol sok erőt, elveszteget sok napot, — halad s félrelép s a szerint szenved s bűnhődik is, s e nagy tarkaságban úgy tesz, mintha ez a világ övé volna. De ez voltaképen csak oly nyárspolgári s üres nézet, mert ha elgondolja, hogy ez a föld végre is csak annyira az övé, amennyiben küzd s kapargál rajta, de ő annak nem igazi ura s nem eligazítója; — ha elgondolja, hogy ez a föld is csak olyan, mint az a többi csillag, mely végtelen pályákon nyargal évszázad s évezredszámba; — ha elgondolja, hogy a végtelen űrben üstökösök kóvályognak s ha azokkal összeütköznének, hat föld, hegyek s tengerek úgy fellobbanának, mint a tűzbe került pehely; — ha elgondolja, hogy a föld rángatózásaitól városok s falvak romhalmazokká lesznek s az ember úgy

összetalapulhat alattuk, mint mázsás kő alatt a béka : bizony akkor hideg borzongás járja át az embert, aki ilyen végtelen világok elemi erői közt lézeng mint véges gyöngesség, s gondolatai, vágyai, művei, szerelme s boldogsága csak pásztor-tűznek tetszik előtte, melyet elolt a zápor.

Igy eszmélődve, nagyon is érzem, hogy az ilyen nagy világban nemcsak kicsiny s mulékony vagyok, hanem főleg azt, hogy idegen vagyok, — érzem azt, hogy erő, kitartás, hosszú lét tekintetében igazán eltűnő parány vagyok a napok s csillagok millió-éves naptárában, — érzem azt, hogy azokhoz a mérhetetlen pályákhoz képest, melyeken a föld s a csillagok járnak, az én utam csak olyan csigabiga-út ; érzem azt, hogy a becsületemet nem a hegyek, a tűzhányók, az örvények s a csillagok glóbusai s nem a végtelen világűr számíthatlan kilométerei közt kell keresnem ; még ha nem is ér itt baj, s csendesesen, akár egy üveg házi cserépvirágnak, folyna le életem ; hanem a becsületemet s értékeimet attól kell vennem, ami bennem van, — attól, amit öntudatomban hordok ; más szóval ez annyit tesz, hogy az egész világ, hegyek, tengerek, nap és csillagok csak arra valók, hogy legyenek, de nem arra, hogy tőlük vegyem értékeimet s rajtuk mérjem a becsületemet, hanem megfordítva, én építem föl ezeken a nagy alapépületeken az én világomat, — ebbe a nagy házba, bármily tarka s csillagos s virágos legyen, én hozok hozományt, hozományt, vagyis igazi életértékeket s hogy a világ értéke s a világ értelme bennem van, amit az evangélium így fejez ki : bennetek van az Isten országa ! A csillagok s világok országa kívületek van, — a virágok s fények s drágakövek országa kívületek van, a tengerek s folyók s vizesések s patakok országa kívületek van, — a szép vidékek, termőföldek, a nagy városok s gyárak s gépek országa kívületek van, — az arany, ezüst, a bankók s gazdagság országa kívületek van ; — de az Isten országa bennetek van. S ti csak abban az országban értek valamit, amely bennetek van ; a kívületek való országokban kismiskák, színészek, számok, látszatok s végre por-hamu — semmi vagytok.

Istenem, akkor tehát jól kell tájékozódnom s nem szabad másfelé, nem szabad kifelé, hanem csak befelé vonzódnom, oda kell gravitálnom, mert különben igazi méltóságomra, azután nekem való egyensúlyra, tehát békére s boldogságra nem találok ! Ha a lét súlypontja a lélekben s nem rajta kívül van, akkor arra kell iparkodnom, hogy miután mégis csak benne vagyok a világ forgatagában, ki kell abból emelnem azt, ami

által jobb, nemesebb s erényesebb leszek s ami által azt a belső Isten-országot magamban kiépítem s gazdagítom, nehogy az élet végén azon vegyem magamat észre, hogy szaladtam cél nélkül s gyűjtöttem lyukas zsákokba s így éltem vége keserűség s sorsom kudarc legyen. Azért hát én mindig ez öntudatot keltem fel magamban, hogy környékezzem bármilyen világ, éljek bár az emberiség bármely korszakában, vegyen körül bár vadság vagy finomság, én az én értékeimet nem teszem függővé a külvilágtól s azokat oly magas polcra helyezem el, hová sem hegycsúcs, sem hullám, sem repülőgép, sem villám, sem granát és srapel, de még a világháború zaja sem ér!

Ez a magaslat az én hívó s Istenbe elhelyezkedett lelkem, s ez érzésemben megtalálom megnyugvásomat s vigaszomat!

De gondolhatnánk még más lehetőségre is, melynek révén az ember magának nagy értékeket s öntudatának tartalmat s boldogságot szerezhetne, arra t. i., hogy az ember, bár a nagy fizikai világgal szemben csöppség, de abban az emberi világban, melyet társadalomnak, kultúrának s világtörténelemnek hívnak, megfelelőleg érvényesülhet, még pedig úgy, hogy egyre jobban tökéletesíti, azt szebbé s tartalmasabbá, azt gazdagabbá s igazságosabbá teszi s abban azután az egyes is s vele együtt milliók boldog életet élhetnek s azt mondhatnák, no, hát ez az élet tartalma s értelme, s így most már mindnyájunknak öntudata tele van napsugárral s boldogsággal.

Azonban, k. h., hogy mint állunk e részben kilátásainkkal s reményeinkkel, azon soha sem igazodhatnánk el jobban, mint épen most, mikor e nagy világháború nemcsak mint bűnhődés szakad a nyakunkba, hanem mint fekete égből leszakadó hároméves villámlás megvilágítja nekünk azt, hogy mily cérnaszálakon lóg a világbéke, s mily ösztönök s érdekek játszanak milliók életével s anyák fájdalomával s árvák könnyeivel. E szörnyű kinyilatkoztatás világosságában megrendíthet szívünk legmélyéig a szentírásnak egyszerű s mesterkéletlen szava: «a halandók gondolatai félénkek, s bizonytalan a mi gondoskodásunk» (Bölcs. 9, 14). Gyöngének mondja a szentírás az ember ügyekezését, hogy ezt az ő emberei világát biztos alapokra helyezze s hogy a világtörténelemben lappangó s időnként érvényesülő sötét hatalmokat megfékezze. No, ebben ugyancsak igaza van, mert ész, tudomány, haladás s finomítás dacára épen a rossz indulattal,

kapzsisággal s hatalmi vággyal szemben kimondhatatlanul gyöngé lett az ember. Abban reménykedtünk, hogy az ember testvér, hogy a nemzetek jó szomszédok s ha van is köztük indulati s vérmérsékleti különbség s ebből kifolyólag feszülés, de azt már csak nem hittük, hogy a pénz szeretete borítja majd lángba a világot s hogy a politikát a bankok s a nyerészkedés intézi s az irányítja a világ folyását. De ebben ugyan-csak csalatkoztunk s szégyenletesen «bizonytalannak» bizonyult a «mi gondoskodásunk»! Nincs biztonságunk: a szenvedély az úr a világon s az poklot csinál belőle. A nemzetek tülekednek, hogy piacokat foglaljanak le, még pedig kizárólag mindegyik épen magának, — el akarnak foglalni új területeket, hogy azokból azután minél több pénzt szerezzenek. Angol, német, orosz, francia folyton féltékenykedik egymásra s nem a szabadságot s egyenjogúságot, hanem a kiváltságot s a gazdagságot szolgálja. Mi minden kavarog e rettenetesen fortyogó európai üstben, emberi kevelység, dölly, gyűlölet, pénzvág, álnokság, fortély, hazugság s — kimondhatatlan kegyetlenség, mely milliók életével játszik? ! Ó mint rémülhet el méltán ember az embertől, mint rémülhet el a vezetőknek felelősségi terhétől, e rettenetes s a maga nemében páratlan vérvádtól, mely itt embereket terhel, kik ha embert nem is öltek, de egy tollvonással vagy állásfoglalással, rossz szenvedélyektől s a sötétség hatalmaitól üzve úgy gondolkoztak, úgy rendelkeztek s határoztak, hogy ily rengeteg vérfürdő gyalázza meg a huszadik század emberiségét. Ah — azt kiáltom ilyenkor — nem félek már a hegyektől, hogy rám esnek, hanem a pénzsákoktól, melyek összezúznak országokat, s nemzeteket ! — nem félek a tenger örvényeitől, hanem a szívtelenség s lelkiismeretlenség feneketlen mélységeitől ; — nem félek az oroszlan- s a medve-barlangoktól, hanem reszketve s szinte lábújjhegyen megyek el azon lefüggönyözött paloták előtt, hol azok laknak, kik a kultúrát, a civilizációt s az embert kiszolgáltatják alávaló irányzatoknak s Szent Jakab apostol szavait morzsolgatom magamban : «Honnét vannak a háborúk és versengések köztetek? Nem a ti rossz hajlamaitoktól s szenvedélyeitektől?» (Jak. 4, 1). Igen, igen, tudom én, hogy ki az úr a világon ; megmondta azt már ugyanaz az Írás : «Mert mind, ami e világon van, a test kívánsága, a szemek kívánsága s az élet kevelése, mi nem az Atyától, hanem e világtól vagy» (1. Ján. 2, 14).

Azt mondják erre sokan, hogy igaz, hogy ezidőszent még igazán a pénz s a hatalom az úr a világon, de hogy annak

meg kell változnia s hogy a haladás e bitorlót majd megfosztja trónjától. Adja Isten, hogy úgy legyen valamikor, de hogy úgy lesz-e, azt nem tudom; amit azonban tudok, az, hogy nekem itt és most kell bizó, fölényes s megnyugodott öntudat s nem százezer év múlva, s ép arról van szó, hogy hol legyen ez öntudatomnak alapja s támasza. S ha ezt keresem, napnál világosabb előttem, hogy azt ugyancsak nem meríthetem az engem környékező történelemből s nem az emberiségből. Nem, azt nem tehetem. Az ember még nem testvér, hanem a hatalom megbűvöltje, s ha emberekre lennék utalva, hogy tőlük merítsek bizalmat s békét, csak úgy érezném magamat, mint ki az állatsereglet szabadon bocsátott vadállatai közt jár, melyeknek ösztönei már kissé szelídültek, de azért egy percig sem vagyok biztos abban, hogy nem csap-e rám s nem végez-e velem valamelyik? ! Azért mondom hát magamban: ily világtól, mely a törvényszerűséget vallja s a jogot hirdeti, de adott alkalommal, mikor érdekei kívánják, mindennel szakítani tud, ugyancsak ne várj békét s becsületet; ily világnál, mely hazudik s alakoskodik s míg ruhája fényes s tele van érdemkeresztekkel s csillagokkal, addig a lelke fekete és szurtos, ne keress érdemeket s magad számára értékeket. Azokat máshonnan kell vened! Úgy érzem, hogy igen, — hogy ez a sugallat igaz s hogy e részben már nem is hiszek, hanem látok, — látok világosan s ép azért bár a világban állok s élek, bár benne dolgozom és küzdök, fáradok s szeretek, de a forrás, melyből táplálkozom s a fény, mely világít nekem s a talaj, melyen állok s a támasz, melyre támaszkodom, nem körülöttem, hanem bennem s nem az emberiségben s annak kutúrájában, hanem az én Uramban s Istenemben van, benne, az igaz, végtelen s hamisíthatatlan jóban! Ennek a belső világnak kiépítésére buzdítva titeket, k. h., mondhatom azt is, hogy nézzetek jól szemébe a világnak, — nézzétek meg azt, hogy mi van kint s mi játszódik le körülöttem, s meg fogjátok látni, hogy azért igazán élni nem érdemes. Nézzétek s lássátok be mindannak, amit világnak, haladásnak s kultúrának mondanak, szégyenletes fölületességét s veszesületett nyomorúságát, s mint villám járja át lelketeket a kinyilatkoztatás fénye, hogy azért nem élhettek. Hát hogyan is élhetnénk e szemfényvesztő, hivalkodó sokféle hazugságért? Mily kevés az ember s mily csekélység s szinte porszem és semmi mindabban, mit történelemnek s kultúrának hívnak! Mint ahogy rakoncátlan fiúk széthányják a hangyabolyt s összeviszza ütnek s törnek mindent, mit hangya-

szorgalom gyűjtött s hangya-öszön épített: épügy belevág a háború fúriája, az emberi vadság s rossz világiasság mindabba, amit az emberiség, ez a nagy emberboly teremt s mivel annyira nagyra vagyunk. Mi is hangyaszigorlalommal dolgozunk, — ápoljuk s neveljük keservesen gyermekeinket, — építünk városokat s rakunk magunknak sokemeletű házakat — egészen úgy, mint a hangyák a maguk nemében; azután pedig belénk botlik a gonoszság lelke s pusztul város, ház, vagyon s ember, egészen úgy, mint ahogyan azt Jeremiás próféta írja: «Elesik az ember holtteste, mint a ganéj a föld színén és mint a széna a kaszás háta mögött és nincs, aki föl-szedje» (Jer. 9, 22). Hová lesz minden világi érték, amilyen a család, az iparkodás, a verejték, a szorgalom, a becsület, az érvényesülés? Hát bizony azt széttapossák mint a hangyabolyt, a hangyákat s tojásaikat!

Ezzel szemben pedig mi más a hitnek világa s a hívő embernek az öntudata?! Itt az Írás azt mondja, hogy földnél s minden világnál többet ér az ember, mert lelke van, — azt mondja, hogy mindez, amit életnek s fejlődésnek s kultúrának hívnak, csak «pillanatnyi és rövidlélekzetű», «momentaneum et breve» azokkal az örökkévalóságokkal szemben, melyeket az ember önmagában hordoz. Külsőleg ugyan test, tehát por s hamu az ember, de belsőleg csodaérték s egy új világ kikezdése.

Az Úr Jézus mindig ezt hirdeti; hirdeti, hogy az Istenországa van az emberben, — hogy a lelke elásott kincs és drága gyöngy, — hirdeti, hogy az utolsó kis gyermek is tiszteletreméltó s hogy azt angyalok őrzik. Ezt kell nekünk hinnünk s e szerint éreznünk, — főleg most az ellentmondásoknak s botránkozásoknak világában. Mert érzem én azt, hogy az ember könnyen kárt szenvedhet lelkében, ha egyoldalúan szemléli a világot, ezt a mai világot, melyben nehezen találhatja meg célját s önértetének, önmegbecsülésének alapját. Könnyen azt mondhatná ugyanis, hogy hát mit is becsüljek én meg ez átkozott világon s mit becsüljek meg magamon? Mit becsüljek, mikor azt látom, hogy az ember a legkegyetlenebb vadállat s hogy úgy lődözik mint a verebet? Ezer- s millió-számra döntik sírba! Ez ugyancsak nem isteni, hanem ördögi színjáték, — ez nem az Isten képmásának világa, hanem a pokol színtere, — nos és e színjátékban s e színtéren játszanak királyok, miniszterek, hadvezérek, művelt emberek... csupa ember; hát mi akkor embernek az ember?!

Lehet, k. h., így keseregni és dühöngni, de ezzel nincs megoldva az élet s az ember mivoltának s hivatásának értelme, sőt ép ez a kegyetlenség igazít el minket igazán arra felé, ahol az emberi élet értelmét s értékét keressük. Világos lesz ugyanis előttünk, hogy valamint azt a világban, az erőszakban s tülekedésben föl nem lelhetjük, úgy természetesen azt más-hol kell keresnünk, s rájutunk annak a mély szent igazságnak belátására, hogy az ember értéke s becsülete nem körülötte, hanem benne, — nem másokban, hanem magában, — nem a világban, hanem saját lelkében lehet csak. Csakis ott s más-hol, tehát a külvilágban is csak annyiban, amennyiben ez a külvilág elváltozhatik tőle jobbra s nemesebbé!

Ez a nagy evangéliumi igazság, melyet most a világháború hoz öntudatunkra! Ne higgyük tehát, hogy az ember semmi, hanem higgyük, hogy örök érték, — ne higgyük, hogy az élet komédia, hanem higgyük, hogy isteni feladatok megoldásában való eljárás, — de keressük ezt az örök értéket önmagunkban s az istenit saját öntudatunkban.

Igen ott, ott a lelkemben keresem értékemet s méltóságomat s örök hivatásomat; ott keresem Istennel való kapcsolatomat! Ott keresem mindazt, aminek igazán becsé van s azért arra iparkodom, hogy lelkem tiszta s érzésem nemes legyen.

Isten kegyelmével iparkodom, hogy a nagy csapásokat türelemmel elszenvedjem s a keresztet úgy viseljem, mint ahogy azt Krisztus hordozta. Nem akarok megütközni azon, hogy miért kell épen nekem ennyit szenvednem, hanem magamra veszem azt, amit a keresztút nyolcadik állomásánál mond az Úr Jeruzsálem asszonyainak: «Jeruzsálem leányai, ne sírjatok rajtam, hanem sírjatok magatokon és fiaitokon . . . mert ha a zöldelő fán ezt mívelik, mi fog történni a szárazzal?» (Luk. 23, 28). A zöldelő fa a szenvedő Krisztus volt, a száraz fa pedig én is, meg ti is volnánk! Hogy milesz a száraz fával, azt most látom, mikor a háborúban Isten büntetését veszem s súlyos kezét érzem.

Az ilyen nagy csapások által is az Úr a mi lelki nemesbülésünket s Krisztus szerint való alakulásunkat akarja elérni. Nem mintha a háborút az Isten akarná. Az Isten ép oly kevésbé akarja a háborút, mint ahogy nem akarja az emberölést s a fosztogatást s azt, hogy az emberek egymást meggyalázzák s a testvériséget megtagadják. De a háború úgy követi a népek bűneit, mint árnyék a tétet. Ha tehát a háborúban, meg a nyomában járó rettenetes szenvedésekben is

meg akarjuk óvni lelkünk békéjét, akkor először is térjünk magunkba s teremtsük meg az embernek mostani külső alacsony helyzetében is a hozzá méltó s őt vigasztaló öntudatot, mely «igazság, békesség s öröm», vagyis, mely az apostol szerint az Isten országa!

II. De mikor azt teljes meggyőződéssel vallom, hogy az ember önmagában keresse értékeit, Istenét és nyugalját, azért úgy érzem, hogy azt a gonosz világot még sem hagyhatom magára s nem mondhatom azt, hogy hát legyen az ördögé, ha rossz! Valahogy úgy érzem, hogy közöm van hozzá s hogy az Isten nem azért teremtette azt meg, hogy véres küzdelmeknek s az erőszaknak föltúrt porondja legyen, hanem azért, hogy az ember hazája legyen, melyben születik, ahol teste majd porlad, de mely fölött az örök boldogság mennyországába boltozódik. Így gondolta azt el az Isten; de ha így gondolta — kérdezem — miért nincs hát úgy? Miért harcmező az ember hazája, miért erőszak s ármány színtere s tömegsíroknak rettenetes temetője? Miért? Miért? Miért nincs béke a földön? Hát, k. h., ezek a gyötrelmes kérdések is arra vezetnek engem vissza, amiről e levelemben épen szó van, t. i., hogy az embernek, még pedig mindegyiknek s azután az egész emberiségnek a békét, a szeretetet, a lelki fölmagasztosulást magamagában kell megteremtenie, s míg az ilyenfajta emberekből kevés lesz, addig természetesen a világ is ilyen lesz. Mert, jegyezzétek azt meg jól magatoknak, hogy az Isten a maga képére s hasonlatosságára teremtette meg az embert, az ember pedig megint a maga képére s hasonlatosságára rutítja, csúfítja s dúlja fel a világot. Ő teszi erkölcstelenné, alacsonnyá, erőszakossá, kapzsvá s gyilkossá a világot! Nem az Isten, hanem az ember! S míg ki nem alakul a krisztusi ember s a krisztusi emberség, nemcsak *erkölcsben s a lelki életben, hanem a társadalmi s gazdasági világban is, addig nem lesz béke, hanem újra meg újra föléledő harc, erőszakoskodás és tömegöldöklés!*

Ha tehát akarunk békét s jobb világot a társadalomban s a nemzetek közt, akkor ott is első helyen azon kell lennünk, hogy *belülről erkölcsösek, tiszták s igazságosak legyünk, s ezt az erkölcsösséget s igazságot azután a külvilágba is átüllessük s a szerint alakítsuk át a társadalmat.*

Ezt jól kell szem előtt tartanunk a világbéke kérdésében is. Én nagyon épülök azokon, kik világbékét akarnak — ki ne akarná? — s kik azt hirdetik s ígérik. Jól teszik, hiszen a régi próféták nyomaiban járnak, kik szintén az örök békéről

énekeltek ; de tanulják meg tőlük azt is, hogy az örök békének az első kelléke a szeretet, mely az embertársban felebarátot s testvért lát s úgy is bánik vele. Ma azonban nem a szeretet, hanem a hatalom s a siker vezet, s ezek megszerzésére minden eszközt jónak tartanak. Manapság az olasz Macchiavelli elvei, vagyis gazdaságai érvényesülnek az államban, a politikában, a diplomáciában, aki azt írja: «Én felhagytam minden gondolattal nagy s eszményi dolgokra... bátran merem kimondani — írja «Del principe» című művében, — hogy nagyon is hátrányos, ha az ember mindig becsületes, de azért viszont Isten-félőnek, hűnek, emberségesnek s becsületesnek *látszani*, az nagyon is hasznos». Tehát tisztességesnek lenni nem hasznos, sőt káros is ; de *tisztességesnek látszani* gazdaság s hazugság mellett is, az nagyon is jó és hasznos s következésképp az az okos ember, aki így tesz. S tényleg így is tesznek ; de meg is van a gyümölcse, mert az általános hazugság, csalás, önzés s erőszak folytonos háborúba kergeti a népeket. Ez aztán az okos dolog !

Némelyek azt mondják, hogy azért van háború, mert az emberiség fajokra s nemzetekre van osztva s hogy a soknyelvűség, melyről a szentírás a bábéli torony építésénél beszél, még így is meghosszúlja magát. — Mások azt mondják, hogy túlsok az ember a világon s hogy meg kell ritkítani a számukat, mert így egyik a másiknak kiragadj a kenyeret a szájából. Nem úgy van ; ha egy nyelvet is beszélnének, akkor is lehetnének s okvetlenül volnának ütköző érdekeink az országok s világrészek sajátossága szerint, akkor is az egyiknek nem volna kőszene, a másiknak volna, — s nem volna búza-földje, hanem sok hegysége, — az egyiknek volna szőleje, de nem volna hozzá kénpóra s rézgálica, — az egyiknek volna sok hegyi folyója, de nem volna vasérc s gyapotja, — volna sok-sok áldott földje, de nem volna tengere, — volnának folyói, de azok például kelet felé s nem nyugat felé folynának s így műveltségét nem úgy szolgálnák, mint kívánatos volna. Így azután törhetnének egymás ellen s háborúban pusztíthatnák egymást, dacára az egynyelvűségnek, ha mindegyik külön-külön hatalomról s nem testvériségről s egyetértésről álmodozik. Ami pedig azt illeti, hogy túlsok az ember a világon, arra csak azt mondom, hogy Magyarországon megélhetne még négyszer annyi, mint amennyi van, ha a föld jól volna elosztva, ha azt úgy művelnék, mint kellene s ha a földművelést iparral párosítanák.

Tehát nem a soknyelvűség, s nem a túlnépesedés miatt

van a háború, hanem egészen másért. Háború azért van, mert alacsony s alávaló az ember. Háború azért van, mert a gazdasági hatalom utáni vágy tüzei az államokat, — s mivel az állam csak intézmény s abban s a mögött mindig csak emberek állanak, — még pedig telhetetlen, pénzsóvár emberek, feneketlen pénzsákok. Az egyes országok nagy tőkéi s akik a tőkéik tulajdonosai, új gazdasági területeket akarnak szerezni, hogy termelésüknek új piacokat s nyereségüknek új forrásokat nyissanak. A pénzhatalomtól függnek a kormányok, — a pénzhatalom sugalmazza a diplomátákat, s ezeknek az ellentétes érdekeknek ütközése hozza ránk a háborút.

Míg a nemzetek ily gazdasági harcban állnak, addig lesz háború is. A gazdasági harc előbb-utóbb, de elkerülhetetlenül magával hozza a háborút. Aki tehát a háborút meg akarja szüntetni most s a jövőre nézve ki akarja zárni, az működjék közre abban, hogy a gazdasági harc megszűnjék. Tudom, hogy ez nem függ az egyestől, de kell, hogy minden egyes ezt megértse s hogy azután a sok egyes ember párttá, hatalommá tömörödjék, mely más viszonyokat teremtsen a világba! Mindenekelőtt pedig ne okolja senki a háború miatt az Istent s ne szenvedjen ezért hitében kárt! Tartsa mindenki szemei előtt az apostol szavát: honnét vannak a háborúk s versengések köztetek? Nem a ti rossz hajlamaitoktól s szenvedélyeitektől-e? (Jak. 4, 1.), s győződjék meg annál inkább a szentírás szavahihetőségéről, mely Szent János apostol által rámutat a háborúnak, az Istentől elfordult világnak gyökeres bajára, a «szemek kívánságára». A bírvágy, a gazdagodás szenvedélye, a kereteiből kicsapó önzés hatalma az első rossz a világon. A gazdagodási vágyat nem szabad összetéveszteni a munkával. A gazdasági vágy aranyat akar, sok aranyat s azt minden úton-módon. A gazdagodási vágnak mindegy, vajjon munka által vagy munka nélkül, vajjon igazságosan vagy zsarolással jut bálványához, az aranyborjúhoz.

Ilyen most a világ folyása s azért van a háború, s ezt a világfolyást kell megváltoztatni, hogy a bűnnek s erőszaknak átka megszűnjék s távozzon tőlünk!

Továbbá azért van háború, mert az emberek épen a gazdasági érdekek összeütközései miatt ellenségek s nem testvérek. A magyar sohasem szidta volna a németet azért, mert németül beszél s nem magyarul, hanem azért, mert elnyomta; — a népfajok nem azért ellenségek, mert az egyik sárga, a másik meg fehér vagy rézvörös, hanem azért, mert a fehér

kipusztította a rézvöröst a pénz miatt s hatalmaskodott a sárgán megint csak a pénz miatt s a sárga talán még visszaadja a kölcsönt maga s a rézvörös indián s a fekete hindu helyett a fehérnek, — de mindez a pénz miatt, a több pénz miatt történik. Az angol, mint óriási vámpír ül a népek nyakán a pénz miatt s az orosz a népek tarka, rengeteg tömegével ráfekszik Ázsiára a hatalom, a pénz miatt! Istenem, hát ezért teremtette Isten a fajokat, a nemzeteket? Ezért különítette el őket vérben s nyelvben s érzésben? Ezért tette változatossá kultúrájukat zónák s klímák szerint, hogy egymást pusztítsák s nem azért, hogy először mint családok és törzsek, azután mint nemzetek s népek éljenek s alakuljanak s hogy vesződség s félreértés, sok veszekedés és háború után rájussanak arra az öntudatra, hogy nem szabad megmaradniok az elszigeteltség ezen fokán sem, hanem, hogy keresniök kell egy más nemzetközi formát, mely egy felsőbb egységet állítson a világba?

Ez lesz a nemzetek s népek jövődő, igazán «szent» szövetsége s erre alkalmaznám Izaiás próféta szavát: «Szélesítsd ki sátorod helyét» nemzet, haza! nem úgy, hogy megszűnjél nemzet lenni s ne legyen hazád, hanem úgy, hogy dobd ki sátorodból a modern nemzeteknek bálványát, a hatalom és pénzvágy aranyborját, mely ellenséges érzületekre indít a többi nemzet iránt s folytonos fegyverkezésre készlet. Természetesen ezt nem teheti meg csak az egyik, hanem ezt valamennyinek kell megtennie, s a kereskedést, ipart s az egész termelést az egész nagy emberiségnek javára nemzetközileg kellene rendeznie. Kellene, hogy ne az aranyborjú, hanem az igazság s a szeretet Istene uralkodjék az emberiség fölött s hogy az igazság s a szeretet rendezze viszonyainkat s építse föl társadalmunkat.

Tudom, hogy ettől még messze vagyunk, de azt is már nagy nyereségnek kell néznem, hogy ezt az irányt fölismerik most az igazán művelt nemzetek egyedül célravezetőnek. Adja Isten, hogy minél gyorsabb fejlődéssel közeledjünk a béke s egyetértés ez országa felé nemzeti s állami fejlődésünkben, hogy így aztán ne csak a léleknek legyen békéje Istenével, hanem békéje legyen az embernek az emberrel s az állammal az állammal.

Addig is pedig óvjuk meg s biztosítsuk tőlünk telhetőleg lelkünk békéjét; érezzük át, hogy bennünk van az az Isten-ország, melyért élni, küzdeni, szenvedni érdemes s melyet az evangélium gyöngyhöz hasonlít, gyöngyhöz, mely

lehet arany foglalatban, — ami akkor lenne, ha az államok, nemzetek nem a pénz s a hatalom, hanem a közemberiség java szerint rendezkednének, — de mely lehet sárba s vérbe tiporva is, ami sajnos, most történik. Bármint legyen is, a gyöngyöt becsüljük, lelkünket szeressük s várjuk a jobb világot, melyet Isten majd ránk hoz — ránk a más világon, s utódainkra egyszer majd ezen a világon is !

Székesfehérvár, 1917 január 14.

A világháború romjain.

Krisztusban kedves híveim! Szent Péter apostol az ő második levelében az utolsó világégésről tesz említést, melyből majd új föld s új egek támadnak, — támad majd új világ, melyben az igazság lakik (2. Pét. 3, 13). A szent író nem is sajnálja a régi rossz világot, hogy a lángokban elég, hiszen szerinte az igazságtalan, rossz világ romlásából egy új világ támad, még pedig olyan, melyben az igazság lakik. Mi is k. h. nagy világégés korában élünk s mi is várjuk, hogy e világégésből jobb világ bontakozzék ki, — világ több igazságossággal és több boldogsággal. Ég most a világ a világháborúban, elég sok élet és sok-sok remény a szenvedés és fájdalom tüzeiben, — elhamvad sok otthon, sok családi szentély; ó, bár pusztulhatna el hát e tűzben a bűn s az igazságtalanság is, mely mindnyájunknak csak terhe s kínja volt! Szenvedésekben s áldozatokban adtuk meg árát bűneinknek; mérhetetlen sok kínban s bánatban kellett jóvátennünk, amit vétkeztünk. Az Úr Isten tüzet bocsátott a gazba s fölshántotta a harcok ekéjével új vetés alá a világ mezejét. Mélyen shántott, országok határköveit shántotta ki; fölborított trónokat s ami fönt volt, azt lefordította. Könnyező szemmel állunk e shántás barázdáján mi megmaradtok, nem tehetünk róla s Isten sem veszi zokon tőlünk, ha sírunk s siratunk! Azután azonban a nagy shántó Istenről a magvető Istenre gondolunk s mélyen megindulva az emberiség szenvedéseitől mi is egy új s boldogabb élet kisarjadásában reménykedünk. A feldúlt otthonok romjain s az elgyötört nemzedéknek veszteségein, a sok elesett hősnek véréen, a töméntelen sok szomorú ember bánatán elérzékenyülve lelkesedni akarunk, hogy hát ne legyen már soha többé úgy, mint ahogyan most volt, s el vagyunk shánva, hogy a multnál egy szebb s jobb jövődőt biztosítsunk gyermekeinknek.

Ha ily lelkülettel tekintünk végig a világon, megértjük, hogy óriási munka vár reánk. Óriási munka, mert föl kell

építenünk azokat a romokat, melyek a lelki s a társadalmi s gazdasági világban éktelenkednek, — ki kell pótolnunk a károkat, melyeket minden téren számokban ki sem fejezhető mérvekben szenvedtünk, — enyhítenünk kell a sebeket, melyek egyeseknek s összeségnek, családoknak s társadalomnak testén-lelkén sajognak, s bele kell állnunk a világmegújítódás nagy folyamatába készséggel s minden bajt megértő s azt orvosolni akaró buzgósággal.

Először is a lelki világ romjain akad meg szemünk. A háború sok sebet vágott testen-lelken egyaránt s romba döntött nemcsak dómokat, szentélyeket s otthonokat, hanem lelkeket is. S nekem úgy tetszik, hogy a lelki károkat kell elsősorban helyrehoznunk, mert új világot csak új, friss lelkület s nem rokkant lélek építhet.

Sok ember megrendült hitében s nem tudta fölértetni s még kevésbé elviselni azt az égszakadást, mely a világra borult. Nem bírta megérteni, hogy hogyan történhetik meg mindaz a szörnyűség, mikor egy jó Istenben hiszünk, mi Atyánkban, ki a mennyekben van. Föllázadt sokak lelke s azt gondolták, hogy nem bennük, hanem az Istenben van a hiba, sőt hogy mivel pokol van a földön, nincs Isten az égben. Így aztán a világháború kalapácsa nemcsak trónokat s országokat, nemcsak hadseregeket s millió fiatal életet, hanem hitet s eszményeket is összetört, s így azután azok, kik a hitben gyöngék voltak, a világrengéstől elvesztették lelkük egyensúlyát s eszükön a kétely s kedélyükön az útálat és borzalom lett úrrá.

Ezeknek szól elsősorban buzdításom : félre a lelki romokkal, építsünk, — el a lelki rokkantsággal, gyógyítsunk !

E lelki rokkantaknak először is azáltal kell gyógyulniuk, hogy ötleteik s nézeteik zavarából kiemelkedve a világok Urához, a minden földrengésnél s égszakadásnál hatalmasabb Istenhez fordulnak. Tudom, hogy az ember mindig saját vágyai s igényei szerint alakítja a maga Istenét s azt várja tőle, hogy e vágyakat s igényeket teljesítse s őt minden bajból kiszabadítsa. Mindazonáltal ez elképzelt Istennel ép akkor nem boldogul, mikor az egész világ bomlik, s mikor mindaz törik s romlik, amit képzelet, ész és kéz alkotott. Ilyenkor azután a képzelet isteneit el kell hagynunk, s ahhoz az Istenhez kell járulnunk, akit nem a képzelet s a hangulat, hanem a kinyilatkoztatás állít élénk. Ez az Isten a «Deus verus et vivus», az igaz, élő Isten. Járjon át minket az igaz s élő Istenbe vetett hit, s emelkedjünk föl ahhoz a kifürkészhetetlen,

kemény, de mindig jó isteni akarathoz! Mondogassuk magunkban az ószövetségi bölccsel: «Ki tudhatja az emberek közül az Isten tanácsát, vagy ki gondolhatja el, hogy mit akar az Isten? A halandók gondolatai félénkek (nem biztosak) és bizonytalan az ő gondolkodásuk» (Bölcs. 9. 13). Értsük meg, hogy az ember világa csak tünemény, samit látunk s ismerünk, az mind csak kép és rejtély. Ezt mondta Szent Pál apostol; ezt hirdette a középkor Doctor universalis-a e latin versekben: *Omnis mundi creatura — Quasi liber et pictura — Nobis est et speculum, — Nostrae vitae, nostrae mortis, — Nostri status, nostrae sortis — Fidele signaculum*; vagyis a világ nagy képeskönyv, melyben lapozgatunk s a valóságnak majd piros, vérpiros, majd szürke és fekete képeit nézegetjük. Minél tovább forgatjuk e képeskönyv lapjait, vagyis minél tovább élünk s többet tapasztalunk, annál mélyebben győződünk meg arról, hogy mi a világból édes-keveset értünk s hogy legjobban tesszünk akkor, ha kötelességeinket híven teljesítve, mindenen keresztül, legyen az akár édes, akár keserves, Isten felé iparkodunk. Így lesz számunkra Isten a világ világossága, s ez a világosság ki nem alszik soha. Igaz, hogy a szemünk néha elborul s olyankor az Istent nem találjuk meg egykönnyen, de mindez olyan, mint a rossz varázslat, melyből szabadulni akar az épeszű ember. Tudja, érzi ő azt, hogy az Isten sohasem rossz s hogy a világháborúban is nem az Isten volt a rossz, hanem mi voltunk rosszak. Nem az Isten üzente meg a háborúkat, nem ő fegyverezte föl a nemzeteket, nem ő pusztított el száz-ezer életet; az isonzói s flandriai poklokat nem ő gyújtotta meg s a gránáttölcséreket nem ő töltötte ki borzalommal s gyűlölettel; az ágyúknál nem az ő szava dörgött; ő hallgatott s «a mennyből nézett az ember fiaira, hogy lássa, van-e értelmes vagy Istent kereső». S mit látott? Látott népeket; «nyílt sír volt az ő torkuk, aspisok mérge volt ajkaik alatt. Szájuk tele volt átokkal és keserőséggel; lábaik gyorsak a vérontásra és a békesség útját nem ismerik» (Zsolt. 13, 2). Ime tehát a mi sötétségünk nyelte el az ő világosságát s a mi sötétségünkötől lett nagy szenvedés s nagy halál a földön. Ismerjük el tehát a rosszat, amit tettünk, s verjük mellünket s mondjuk: ez mind tőlünk van! Nem a pokol, nem az ördög s a kárhozat szellemei jártak itt, hanem mi jártunk s romboltunk; mi árasztottuk a gyűlöletet. Ha pedig tőlünk való mindez a rossz, akkor bennünk van a bajoknak s szenvedéseknek oka s gyökere is, s ezt azért kell kitépni, hogy magunk elváltozzunk, hogy az igazságot

szomjazzuk s annak érvényesülését magunk körül is úgy a községi, mint az állami, nemkülönben a gazdasági s a társadalmi életben előmozdítjuk. Kísérje mindig s mindenütt lelkünket a nagy vágy, gyötörje a nagy szomj a jóság s az igazság után, s ne mi ítéljük meg az Istent, hanem aláódjunk meg hatalmas keze alatt, hogy úgy jólétben, mint szenvedésben teljesíthessük az ő szent akaratát.

Látok a lelki világban még egy más romlást is. A nagy szenvedésekben ugyanis, melyek jókat-rosszakat egyaránt értek, sokan *megzavarodtak erkölcsi érzésükben* s azt gondolták, hogy egyre megy, vajjon tisztességes vagy gonosz az ember. Azt látták mindenütt, hogy az igazságtalanság s a gazság merészen emeli föl a fejét, — látták, hogy az alávalóság győz s a gonoszság boldogul s azért megrendült a jóban s az igazban való hitük, megrendült erkölcsi érzékük s úgy gondolták, hogy emberek közt is a legfőbb törvény az: aki bírja, marja. Ime egy másik végzetes leromlás! Nem hisznek a jóban, — nem hisznek a jó s rossz közti különbségben, — nem hisznek abban, hogy a jó győzni fog, s hogy a zűrzavaron keresztül is az Isten lelke jóra vezeti a világot.

Mit mondjunk ez elkeseredett lelkek enyhítésére s hogyan építsük fel az erkölcsi világnak, a jó érzésnek s a bizalomnak e rombadőlt szentélyét?

Mindenekelőtt tudatára kell ébrednünk a nagy harcnak, mely a rossz és jó közt, az Isten kegyelme s az emberi ösztönös bűnösség közt folyik, amely harcba mi is bele vagyunk állítva s dicsőségünkre válik, ha a zűrzavarban mindig az isteni jónak s a kegyelemnek zászlai alatt állunk. Nem áltatjuk magunkat; tudjuk Kempis Tamással, «hogy mindenkor voltak jó és rossz, hívó és hitetlen, istenes és ösztönös, kegyes és gonosz, lelki és testi emberek; a jók türelmük által napról-napra előhaladtak az erényben, a rosszak pedig indulataik hevében mint a füst a levegőben, lassan elenyésztek» (Serm. I. part. 5).

Az a körülmény, hogy a rossz nagyhatalom a földön s hogy sok párthíve van, semmit sem bizonyít, legkevesébbé pedig bizonyítja azt, hogy mi szívvel-lélekkel jók s igazak lenni ne akarjunk s az igazságot ne szomjazzuk. Ellenkezőleg, az igazán nemes ember megtiszteltetésnek veszi s isteni küldetésnek, ha a jóság, igazság s erény mellett végleg tanúságot tehet. Krisztus ily lelkeket keres. Ő azért jött, hogy tanúságot tegyen az igazságról s a Szentlélekről is azt mondja: «Mikor pedig eljövend a Vigasztaló, az igazság Lelke, bizonyosá-

got tesz felölem» (Ján. 15, 26). Apostolaitól pedig ugyanazt várja: «Ti is bizonysgot tesztek, mert kezdettől velem vagytok» (Ján. 15, 27). Tartsuk tehát isteni küldetésnek, ha a jó mellett bizonysgot tehetünk. A jó s igaz mellett tanúskodni, ha vérbe kerül is, valóságos isteni küldetés; sőt minél többbe kerül az nekünk, annál dicsőségesebb reánk nézve.

E küldetésben jó lelkiismerettel meg kell állnunk s nem szabad magunk számára sem csodákat, sem kivételeket várnunk. Ha el is bukunk s a gonoszság győz egyidőre fölötünk, azzal a tudattal kell a mélybe szállnunk, hogy Isten az ő ügyét mégis diadalra vezeti. Így tett a három babiloni ifjú, kik midőn Nabukodonozor király a bálványok imádására akarta hajlítani őket s azzal ijesztette, hogy hétszeresen felgyújtott kemencébe dobhatja s szeretné látni, vajjon Istenük kiszabadíthatja-e őket, azt válaszolták: «A mi Istenünk, akit tisztelünk, megmenthet minket az égő, tüzes kemencéből, *de ha ezt nem akarná is*, tudtadra legyen, király, hogy isteneidet nem tiszteljük s az arany képszobrot, melyet emeltél, nem imádjuk» (Dan. 3, 18). Ime, a babiloni ifjak csodát nem vártak a gonoszság elleni harcukban; nem azt mondták: dehogy is nem szabadít meg minket az Isten; bizonyára megszabadít; hiszen mi a jó mellett foglalunk állást s ő nem hagyja el híveit.

Nem ezt mondták, hanem azt, hogy tegyen Isten, ahogy akar; mi pedig megtesszük azt, amit ő tőlünk vár; ha el is égünk, akkor is megdicsőülünk s megdicsőítjük hamvainkban is az igazság s jóság Urát.

Az Úr Jézus is ily tanúkat keres a jó és szent ügynek!

A Szentlélek erejében meg kell állnunk helyünket s tanúskodnunk kell a hit, a jóság, a szentség, a kötelesség mellett rendületlenül! Ami rossz és bectelen, azt meg kell vetnünk s azzal sohasem szabad kibékülnünk. Már a pogány Aeschylus azt mondja a rosszról, hogy az valami leköpní váló, amivel nem szabad enyelegnünk, bármily szép s csábos alakban közeledik is felénk! Ily elszántság kell belénk a rosszal s a bűnnel szemben, ha az igazságot magunkhoz méltóan szolgálni akarjuk. Ha gyöngék s gyarlók is vagyunk s ha mélységesen is érezzük, hogy Isten kegyelme nélkül meg nem állunk: de azért tele vagyunk nemes érzéssel, bátorsággal és fölényvel mindazzal szemben, ami bűn s alávalóság. Ez a tudat, mint égi fény jár előttünk s igazítja ítéletünket és lépteinket. A jóság, az erény s az Isten parancsolatai úgy világítanak nekünk, mint az ég csillagai sáros utakon, sötét

éjjeleken. Tisztelettel nézünk fel hozzájuk s tőlük vesszük a magunkbaterésnek s minden jóra buzdulásnak indításait.

Az eszmények fölöttünk ragyognak s mi nem vonjuk kétségbe érvényüket. Inkább elítéljük s megvetjük az emberi világ alacsonyosságát, semhogy a magasságok hatalmát s hozzánk való jogát letagadjuk. Nagy hanyatlás az már, mikor a nemzedék nemcsak maga romlik el, hanem a vallás és erkölcs parancsoló fölényét is letagadja, s mikor elvei sem jobbak mint tettei.

E rossz és hitetlen nemzedékkel szemben Krisztus Urunk azt akarja tőlünk, hogy különbek legyünk nála, — akarja, hogy tisztábban tükröztessük magunkon a tisztalelkűség és lelki szépség fényeit, mint ahogy azt azok tehetik, kik nem az ő útjain járnak, — akarja, hogy több igazságot, nagyobb hűséget s balsorsban is kipróbáltabb állhatatosságot vigyünk be életünkbe. Rothadó alom s száradó kórók közt így lesz virág a lelkünk, s kötömbök s faragatlan szikladarabok közt így leszünk az Isten remekei! Ez az a szebb s nemesebb lét! Nos, lehet-e érdemesebb más valamiért élni? S lehetnek-e az igazi emberi nagyságnak méltóbb képviselői? Hál' Istennek, hogy ilyenek mindig voltak s hogy a történelem nem egynek örökítette meg emlékét, ugyanakkor pedig mindenki közülünk ismerhet olyanokat, kik becsületben öszültek meg s az élet kísértéseit megállták. A történelem nem tud róluk, de az Isten szeme szeretettel pihen rajtuk s ő elmondja róluk: ti is tanúságot tettetek felőlem; nagy dolgot cselekedtetek; megfizetem nektek!

Még egy lelki veszedelemre kell figyelmeztetnem titeket!

A háború után bizonyára egy új, jobb világ vágya szállja majd meg az emberiséget, elkeseredetten fogják *kritizálni a főnálló intézményeket*, melyek mellett annyi baj s átok szakadt reánk s mindent meg akarnak majd reformálni. Az ilyen újítási vágy gyakran veszedelmes túlzásokra ragadja az embereket, mert nem különböztet eléggé a jó és rossz közt s könnyen rossznak tart mindent, ami eddig főnállt. Lesznek a világmegújítók közt olyanok, akik a családot, a házasságot is eltörölni akarják s kik egyház és állam körül is mindent megújítani, vagyis felforgatni kívánnak.

K. H., csak egyet akarok e radikális irányzattal szemben figyelmeitekbe ajánlani! Nézetek magatok köré s vegyétek fontolóra, nem újítunk-e már száz év óta mindent, ami csak főnáll, s van-e a sok újításból igazán hasznunk, van-e több örömünk s nagyobb boldogságunk? Szívesen elismerem, hogy

az iskola, a gazdasági élet, s a munkásvédelem s az egészségügy terén több hasznos és kívánatos intézkedés történt, de nem nélkülözzük-e mindezek dacára mindenütt azt a szellemet s erőt, mely a lelkeket megnyugtassa, a jellemet acélozza s az egységet szilárdítsa? Nem lesz-e ez a nélkülözés kinná s gyötrelemmé oly korban, mikor körülöttünk minden bomlik és romlik s mikor úgy kiábrándultunk a kultúrából? Ilyenkor tudjuk megbecsülni a sziklaszilárd alapot, melyen megállni s a zűrzavarok fölött álló felsőbb elvet, melyen eligazodni lehessen. Nohát, a világ forgatagában s az önzés és brutalitás bűnhullámai közt egy intézmény áll rendületlenül s biztatóan, s ez az *anyaszentegyház!*

Szükségem van rá, mert magamra maradvá meg nem állhatok! Hiába akarok támaszkodni a nemzeti géniuszra, a kultúrára vagy az emberi természetre; hiába mondják, hogy keressem az Istent, az eszményt magamban; mert az ilyen világkavarodásban, mikor minden forrong s nemcsak hadseregek, de nézetek, meggyőzések s rajongások is ütköznek, — mikor az egyéni hitnek fényszálai megszakadnak az éj sötétjében, nem elég az ember magának s nem segít rajta az egész emberiség sem. Ilyenkor tapasztaljuk meg, hogy mi nekünk az anyaszentegyház: nem emberi, de isteni intézmény! Ilyenkor érezzük, hogy mily szükségünk van rá, — hogy mily szükségünk van egy világfőlényes intézményre, mely nem rendül meg, — melytől tájékozást nyerünk minden fontos elvi kétségünkben, s mely erőforrásokat nyit nekünk akkor, mikor minden elerőtlenedik. Mily jól esik ily nehéz időkben olvasnunk Szent Pálnál, hogy mint hű katolikusok voltaképpen az Isten házában lakunk, «mely az élő Isten anyaszentegyháza, az igazság oszlopa és erőssége» (I Tim. 3, 15). Itt kapcsolódunk Krisztussal; itt nyerjük az ő világosságát s igazságát, itt az ő erejét és kegyelmét. Mindezt itt nyújtja ő nekünk meleg közvetlenséggel, mert emberi valóságban lép eléink az egyházi élő tekintélyben. Nekem nem az 1900 év előtt élt Jézus Krisztushoz van csak közöm, hanem elsősorban közöm van a Krisztushoz, ki köztünk él, az anyaszentegyházban s ki minket itt és most tanít s engedelmességre int, azt mondván apostolairól s azok utódjairól: «Aki titeket hallgat engem hallgat s a ki titeket megvet, engem vet meg; aki pedig engem megvet, azt veti meg, aki engem küldött» (Luk. 10, 16).

Mily más ez mint az egyéni ötletekben s hangulatokban való bizakodás, vagy a titkos társulatok politikával s gazda-

sági érdekekkel tarkított filantrópiája vagy a szektárius gyűlölködés üzelmei! Mily emberi alapok és szakadó partok ezek; test és vér vetette meg ez alapokat, de az is borítja fel azokat!

Tartsunk hát ki az anyaszentegyház mellett s legyünk benne egyek! Ne pártoljunk oly törekvéseket, melyek az egyházat s befolyását gyöngítik s azt háttérbe szorítják, hanem ellenkezőleg, lelkesüljünk lelkünk ez apai házáért, a «mi házunkért» s legyünk annak hívei s ne ostromlói!

Nevezetesen ne zárjuk ki az egyházat sem az államból, sem az iskolából. Mi bizonyára nem szeretnénk lakni oly városban, ahol a sok ház közt nincs Istennek egy háza sem, — hol az utcák zsiivaja, a villanyos vasút s a kocsik dübörgése fölött sohasem jár harangszó, — hol az emberek teljesen érzéketlenek mindaz iránt, ami nekünk szent és drága, s hol az Úr Jézus nevét oly egykedvűen mondják ki, mint ahogy olvassák az üzletek cégtábláit. Az ilyen város bizonyára nem volna a keresztények városa, s az ilyen város műveltségében s lakóinak életében Krisztusnak s a kereszténységnek nem volna semmi része!

Már most lehet ilyen város és állam valahol másutt, de a mi államunk bizonyára nem ilyen. A mi egész kultúránk keresztény alapon áll; életfelfogásainkat, erkölcsünket, szokásainkat, intézményeinket, a mi egész civilizációnkat az egyház alapozta meg. Az egyház az első s az ősi ház, mely itt állt; benne nevelődtek a nemzetek, ott ringott az európai államok bölcsője. Miért szakadnánk hát el tőle nyilvános életünkben s miért választanók el az államot az egyháztól? S ugyan hová akarnánk állni, ha tőle elszakadunk, s mily elvek szerint akarunk berendezkedni állami életünkben, ha az államot az egyháztól elválasztjuk? Ezt csak a kereszténység s az egyház ellenségei akarhatják, kik az elválasztás által az egyházat gyöngíteni, az állam segítségétől megfosztani s azt jogon s birtokon kívülnek nyilvánítani akarják. Az ilyen törekvések által az egyház ugyan gyöngül, de az állam is tönkre megy s féktelen, hóbortos, gyűlölködő embereknek prédájává válik!

Ezzel összefügg a hitetlenségnek az az irányzata is, mely az egyházat s a hitvallásos nevelést akarja az iskolákból kizárni. Nincs kegyetlenebb merénylet a szülők lelkiismerete s a gyermekek lelki üdve ellen, mint ez; ugyanakkor pedig nincs nagyobb sértés, melyet a keresztény társadalom ellen elkövetni lehetne. Elég e förtelem jellemzésére rámutatni ez

irányzat képviselőire, akik szabadkőművesek, Krisztus-gyűlölők, s akiknek legnagyobb részük nincs megkeresztelve. Ezek Franciaországban s Olaszországban mutatják be e nemzetek szégyenére a nevelést, mely Krisztust kizárja s a lelkekbe az Isten országa helyett, mely «igazság, béke és öröm», a tehetetlen becsület árnyék-királyságát állítja fel, mely csal, lop s ha külre mutató is, de belül csupa romlás, verbaj és ösztönösség!

E hóhortos s gyűlölködő irányzatok ugyancsak nem építik föl az új világot, hanem kiélesítik a szellemek harcát s folytatják a világháború rombolását. E világrombolás ellen akarunk frontot csinálni, — akarunk *katholikus egyleteinkben s a népszövetségben tömörülni*, — *sűrgetjük s megteremtjük a katolikus autonómiát*, melyről reméljük, hogy bástyája lesz az egyháznak s a kereszténységnek s nemcsak a papságot, hanem a híveket is hű s bátor bajnokaivá avatja a szent ügynek.

Ime, k. h., rajtunk fordul, hogy lelki világunk romba ne dőljön s hogy a mi rom és romlás éktelenkedik köztünk, azt eltávolítsuk. Milliók vére folyt egy jobb világért! Vágyódjunk hát utána, küzdjünk érte s dolgozzunk rajta!

Építsük fel nagy hittel s romlatlan erkölcsi érzéssel ezt a mi új világunkat s bizzunk benne, hogy az Isten megsegít s a krisztusi szó rajtunk is teljesül: «Boldogok, kik éheznek és szomjazzák az igazságot, — az új világot — mert ők kielégítetnek» (Mát. 5, 6), s amit az Úr a próféta által ígér: «A magas halmokon folyóvizet fakasztok és a mező közepett kutakat; a pusztaságot víztavakká teszem és az út nélküli földet vízpatakká; a pusztában cédrust és kőkenyit, mirtust és olajfát nevelek; a kietlenben jegenyefát, szilfát és puszpángot; hadd lássák és tudják meg, hogy az Úr keze cselekedte ezt» (Iz. 41, 18).

Másodszor, óriási munka vár reánk a társadalom, a gazdaság s jólékonyság terén, hogy ott is kipótoljuk valamiképen a károkat s enyhítsük a bajokat mindent megértő s legalább enyhíteni akaró szeretettel.

A bajból mindig elég van a világon, de néha annyi van, mintha el akarna nyelni. Ilyen időket élünk: mi most s élni fogunk még soká, mindaddig, míg a háború rettenetes következményeit az idő s a szeretet s az emberi iparkodás el nem simította. — Ettől manapság nagyon messze tartunk s amit látunk, az mind a bajok s a küzdelmek kellő közepébe állít bele. Mert igaz, hogy elgyötört, szomorú, terhelt emberek

máskor is vonultak el hosszú sorban a világ útjain, — volt szegénység, betegség, nyomorúság máskor is, s az emberek millióira különben is ránehezedett úgy saját gyarlóságuk, mint mások kegyetlensége s az élet igazságtalansága. Máskor is volt éhség, inség s drágaság, s a megélhetés gondjai keserítették a föld népét; sok áldozata volt az önzésnek s zsarolásnak s számtalan hajótöröttje az élet tengerének. Máskor is találkoztunk szomorú özvegyekkel, elhagyatott árvákkal s elfásult szenvedőkkel, a testi erőnek s a szív reményeinek rokkantjaival. Máskor is kényszerültünk szenvedő testvéreink testi-lelki terhét hordozni s Krisztus törvényét ekképen teljesíteni; de mily özöne a bajnak szakadt reánk a legvéresebb, legöldöklőbb s legkegyetlenebb világháborúban, mikor milliók számára nyíltak meg idő előtt a sírok, mikor száz-ezer megrokknva tértek vissza a harcterekről, mikor száz-ezer gyermek lett apátlan, s anyáik özvegyek, mikor annyi kincs, annyi otthon, iskola, templom, annyi műemlék s milliárdnyi értékek pusztultak el, mikor elborult a műveltségben s testvériségben bizakodó világ ege, s mint keserűség s bánat patakzott szívekből s szemekből a könnyek árja.

Mindezt a veszteséget pótolni, mindezt a bajt végleg eltüntetni s a könnyeket fölszárítani nem lehet, de szent s elengedhetetlen kötelességünknek kell felismernünk azt, hogy e bajokat tőlünk telhetőleg enyhítsük. Össze kell fog-nunk s térdénállva Isten előtt meg kell fogadnunk, hogy e nagy s nehéz időkben kicsinyek s törpék lenni nem akarunk, hanem ellenkezőleg friss s bátor s bizó lélekkel, nagy energiával s készséggel hozzá akarunk fogni a bajokat enyhítő s a terheket megosztó munkához. Mindenkre szükség lesz, — értitek-e? — mindenkre! Nincs e részben agg, nincs gyermek, férfi vagy nő, akire ne háromolna valami kötelesség. Aki hol áll és él és dolgozik, az ott mind jót is tehet, segíthet is, enyhíthet is. Segíthet itt a gyermek s a felnőtt, segíthet az asszony, szegény s gazdag egyaránt.

Lássuk hát hogyan?

Először is *nagyobb szorgalommal s több megértéssel kell a gazdasági s ipari élet terén dolgoznunk s a föld s az ipar hozadékát emelnünk.* Mert ugyan hány millió kéznek kellene dolgoznia, hogy kipótolja azt, ami tönkrement s hogy az előteremtett árucikkkel csökkentse a drágaságot s az adósságot? Hány aranykalászt kell a földből kicsálnunk s hány fűrtöt a tőkéken éreltetnünk, hogy a magyar föld gazdagsága kisegítse a népet s az államot a szegénységből.

Mint kell szorgalmatoskodnia ekének, kapának, kalapácsnak, gyalunak, tűnek, kaszának s minden dolgos kéznek, míg az inséget legyőzzük? Hány kender- és len-szálat kell termelnünk s tilóznunk, hány gyapjúfonalat fonnunk s szőnünk, míg meztelenségünket betakarjuk? ! Mily óriási feladatok várnak reánk az ipar s kereskedelem, az észszerű gazdaságkodás s háztartás terén, míg terheinktől csak kicsit is föl szabadulhatunk? Mindezt akkor is kellene vállalnunk, ha annyian volnánk, amennyien voltunk ; de hát nem vagyunk annyian. Milliók veszttek el, a munkás kezek java hanyatlott le, s akik visszajöttek, azok közül sok-sok ezernek munkateljesítő ereje fogyatkozott meg. Azért itt most az a szabály s az a kötelesség, hogy mindegyikünk tegyen, ami tőle telik ; álljon ki a gátra s ha sokan a harctéren meghaltak a hazáért. viszonozzuk azt nekik azzal, hogy mi viszont az élet s a munka terén dolgozunk s fáradunk a hazáért, s tegyük ezt oly tudattal, hogy azzal Istent szolgáljuk.

Megértő s készséges szeretetre lesz az egész vonalon először rokkantjainkkal szemben szükségünk. Azt mondanám, hogy a közérzésnek s az egész életnek finomabbnak kell lennie, mikor a csaták élő áldozatait, a rokkantakat veszi fel magába. Új lélekre kell az egész közönségnek szert tennie, mikor annyi fájó és megviselt ember tér meg körébe, hogy ott úgy elhelyezkedjék, ahogyan azt megérdemli. Mélyen megrendülök, ha rokkantjainknak testi-lelki bajára gondolok, melyen segíteni, vagy melyet legalább enyhíteni kellene. Sok-sok ezernek ezek közül el van keseredve a lelke mindattól, amit látott s tapasztalt. Nincsenek kibékülve az élet egyenlőtlenségével s a sorsnak különféle mértékeivel. Nagyon is megtapasztalták, hogy nincs igazság a földön s hogy az események folyama némelyiktől mindent elragad, másokat meg alig érint. Hányan nem vettek részt a háborúnak vérkeresztségében, hányan vonták ki magukat alóla igaztalan úton, mialatt mások ugyancsak kegyetlenül lettek áldozataivá ! Elfogódik a lelkünk s mélyen megrendülünk, ha azokra a százezrekre gondolunk, kik hazajöttek ugyan, de megrokknva és megtörve ; ezeknek a háború az egész életüket elrontotta s most talán majd évtizedeken át viselik keresztyüket s járnak köztünk mint néma, szomorú emlékeztetők ! Ők a jövő béke áldásait élvező világot figyelmeztetni fogják önkénytelenül is a nagy áldozatokra, de a küzdelmek kegyetlen terhét egyoldalúlag önmaguknak tartják fön. Nekik a küzdelemből érdem és teher a részük, nekünk pedig csak az emlékezés azokra.

S mindez esetleg sok éven, egy egész életen át. Ők viszik a terhet a fiatalabb nemzedékért, melynek semmi baja, — viszik azt az egykorúakért, kiket a háború kegyetlensége megkímélt, s viszik azt csendben, legtöbbször magányosan s átlag nem sok tisztelettől s figyelmes szeretettől környezve. Mert hiába így szokott az lenni. A háború alatt a közfigyelem s a részvét természetsszerűleg a sebesültek, betegek, az özvegyek és árvák felé fordul; de a háború után a világ is fordul, s az új viszonyok s a lázas munka körében a szegény rokkantak s az özvegyek és árvák családjaik körében húzzák meg magukat s örülhetnek, ha keresztjüket csendben és sok baj nélkül viselhetik.

Mennyi jót tehetünk e tekintetben a családi s társadalmi körökben előzékenységünk, figyelmünk, részvétünk s szolgálatkészségünk által. A megértő s áldozatkész szeretetre főleg a családban lesz szükség, ott, ahová visszatért az apa, a fiú, a testvér fellábbal, félkézzel, félszeggel, bénultan, nyomorékképpen s nagy dicsősége lesz annak a családnak, ahová az ily áldozattal a krisztusi szeretetnek s irgalomnak lelke is beköltözött. Nehéz a rokkant sorsa; érzi ő, hogy teher másnak; de sokszorosan s keservesen érzi azt, ha szeretet helyett szívtelen türelmetlenséggel s durvasággal találkozik.

Isten ments, hogy rosszul bánjunk rokkantjainkkal s betegeinkkel! Hiszen mi az ő adásaik vagyunk s szégyelnők magunkat, ha nehéz életüket megkönnyíteni nem iparkodnánk. Nemtelenek s alávalók volnánk, ha nem tudnánk velük együttérezni, helyzetükbe magunkat beletalálni, — ha nem tennénk meg mindent, hogy ne boruljon el lelkük s hogy ne érezzék magukat csak túrt alakoknak, kiknek a kuckóban van helyük. Gondoljuk meg, hogy a rokkant vitéz elég teher magamagának; ne tegyük hát nehezebbé életét. Sőt az egész nemzetet egy új kötelességtudásnak, egy új kultusznak kell átjárnia, annak a kötelességérzetnek, hogy mivel tartozik rokkantjainak. Kell belénk valami abból, amiről a próféta azt mondja: «cultus justitiae in silentio» (Iz. 32, 17), az igazság csendes tisztelete. Csendben is, ha ajkunk néma, sőt ha nem is gondolunk rá, tehát önkénytelenül is, tisztelni akarjuk azokat, kiknek sokkal tartozunk. Éljen ez a tisztelet a köztudatban, — látszassék meg a magatartáson, az érintkezésen, a bánásmódon; ne tüntessen, de mindenütt érvényesüljön. Környezze tisztelet, szeretet s jóindulat a harcok s veszteségek élő áldozatait, melegen, de ne feltűnően!

A méltányos viszonzás ez érzületét, az «igazságos viszonz-

zás e néma kultuszát» ajánlom nagyon figyelmetekbe, k. h. I Semmi sem enyhíti meg annyira az ilyen magányos embereknek lelkét, mint az igénytelen, nem tűntető tisztelet s nagyrabecsülés. Ez napsugár az ő útjaikra. Legyen ez a tisztelet s nagyrabecsülés és szeretet az a körlevegő, melyben a társadalom a nagy háború után él és lélekliz; legyen ez általános érzés az erkölcsi javulásnak egyik eleme és hordozója. Szolgáljon a rokkantaknak köztünk való csendes megadó élete példaképül, s lássa meg s értse föl a társadalom e példában is az élet komolyságát s a nagy áldozatok meghozásának szükségességét s értékét. Lássá meg, hogy minden, ami nagy s eszményi, esetleg nagy áldozatokba kerül, melyek az egész életre terjednek ki, s hogy a nemes lelkeknek, kik ez áldozatokat meghozták, nem illik azokat megsajnálniok. Ez a fölértés jó lecke lesz a mai kor élvezetsóvár életdivatjának, mely az élet értékét — úgy látszik — csak a mulatozásban látja. Hát lássa be, hogy a létfenntartó, hazát s nemzetet felmagasztaló élet esetleg nélkülözi a csapodár, mulatós jókedv időtöltéseit, de ezáltal bizonyára nem lesz sem kisebbé, sem értéktelenebbé, sőt ellenkezőleg értékben, öntudatban s tiszteletben növekszik Isten s emberek szemében s nagy súllyal esik az örökkévalóságnak s a történelemnek mérlegébe!

Éljen ez az öntudat a mi kedves s tisztelt rokkantjainknak lelkében is! Hozzák meg — kérem — mindennap áldozatukat s ajánlják azt föl Istennek embertársaikért, hazájukért, mint ahogy azt a haretéren hozták s tartás távol maguktól a kislelkűség s a kedvetlenség kísértéseit. Nckik nem szabad elszontyorodniok, nem szabad elkedvetlenedniök a békében sem. Tartsa fönn őket s emelje őket mindig a hősiesség öntudata. Szent Pál az ő római fogságában láncaira mutat s mondja: «Izrael reménységéért vétettem körül e láncsal» (Act. 28, 20): elevenítsék föl a mi rokkantjaink sokszor e gondolatot s mondogassák főleg a csüggedés óráiban: hazám reménységeért, az otthon, a család, a nemzedék reménységéért hordozom e sebhelyeket, viszem rokkantságom keresztjét. Nagy eszmények s nagy szeretet szolgálatában lettem rokkanttá. Amit adtam és áldoztam, azt nagy javakért, a nemzet életéért adtam oda a világ s a történelem színe előtt, — odaadtam azt szenvedélyes hazaszeretetem hevében. Ezekből az érzésektől lettem hőssé, — lettem emberré, aki átérezte nemzetének küzdelmeit és szenvedéseit: ép azért akkori magamnál kisebb lenni nem akarok. Szívem a küszködő milliók szeretetétől s aggodalmaitól lett meleg: nem akarom,

hogy e szent láng kialudjék bennem s hogy megsajnáljam az áldozatot, melyet szeretetből hoztam.

Ime, kedves rokkant hőseink, ezek a ti érzéseitek, maradjatok meg ezekben, hogy mindig nemes önérzettel nézhessünk föl hozzátok! Világítson nektek mindig a nagy s áldozatos szeretetnek napja s szórjatok sugaraiból minél többet a mi önző, kufár s élvezetsóvár világunkra. Így szolgálatot tesztek mindnyájunknak s «nem hoztok szégyent dicsőségtekre» (1. Mak. 9, 10).

Van azonban még egy fontos tekintet, melyet nem mulaszthatok el rokkant vitézeink figyelmébe ajánlani, s ez az, hogy használják fel áldozatos életüket arra, hogy bensőségebben kapcsolódjanak Istennel. Használják fel a nehéz élet keresztjét s az áldozatos élet fájdalmas érintéseit arra, hogy fejlődjék ki bennük a hit, az áhítat s a Krisztussal való szorosabb kapcsolat édes erős tudata. Nekem úgy látszik, hogy aki nem szerencsétlenségből, hanem eszményi kötelességek teljesítéséből rokkant meg, annak nagyobb köze van Krisztushoz s az hasonlóbb lehet hozzá. Aki tehát lábát, kezét, szemét, egészségét vesztette el a harctéren, az emlékezzék meg, hogy azt szeretetből sokakért vesztette el s hogy ez az ő lelki kiválóságát képezi. Iparkodjék ez által is Istent megközelíteni s Krisztushoz hasonulni. Aki úgy nézett a halál szemébe, mint a katona a harctéren, az azokon a fekete szemgödörökön át meglátta az ember semmisségét s a világ hiúságát is. E meglátásnak megmaradtak nyomai a lelkén. Azért mondták, főleg a háború kezdetén, hogy észre lehet venni a katonák arcán, hogy ki nézett közülök a halál szemébe, mert hogy az ilyenek arckifejezése keményebb, s hogy úgy néznek, mintha mindig valami más láthatatlant is látnának.

Legyen az hát tényleg így! Lássák a mi rokkantjaink más igazabb világításban az életet; fogják azt föl, mint eszközt a célhoz, mint utat az igazi hazába s örüljenek azon, hogy az áldozatos szeretet révén ők már is ez úton haladnak s hogy áldozatos rokkantságuk miatt Istenhez közelebb állnak.

Isten segítse mindnyájukat, szeretetünk pedig környezze s vigasztalja meg őket. Ha pedig néha elborul kedélyük s szomorúság fogja el őket, hallgassanak vigasztaló Istenük szavára, aki mondja: «Én, én magam vigasztallak meg titeket» (Iz. 51, 12), «Mint akit anyja vigasztal, úgy vigasztallak én titeket» (Iz. 66, 13), «Könyörülő és irgalmas az Úr, hosszantűrő és kegyes. Nem tart haragot örökké, sem örökké nem

fenyeget. Nem bűneink szerint cselekszik velünk és nem gonoszságaink szerint fizet nekünk. Mint az atya könyörül fiain, úgy könyörül az Úr az őt félőkön. Megemlékezik, hogy mi por vagyunk» (Zsolt. 102, 8).

Vannak a háborúnak más áldozatai is. Hosszú sorokban látom felvonulni az *özvegyeket és árvákat*, kik méltán emelnek szeretetünkre sokszoros igényt. Ők mindnyájan nagyon sokat vesztek s most támasz nélkül állnak. Lehetséges-e, hogy veszteségeiket pótoljuk s szívük sebéit hegesszük? Istenem, arra képtelenek vagyunk; azt ők is tudják s mi is érezzük, hogy keresztjüket vállaikról le nem vehetjük s könnyeiket ki nem apaszthatjuk; de segítségre méltán számíthatnak tőlünk.

E segítséget várják először az özvegyek. Államnak, községnek s társadalomnak nagy kötelességeik vannak velük szemben, s nagyon kívánatos, hogy e kötelességeket a kellő hadisegély s nyugdíj formájában teljesítsék. Mi is úgy érzünk, hogy amiben segítségükre s szolgálatjukra lehetünk, azt szívesen meg kell tennünk. Az apostol a természetes érzés finomságával figyelmeztet, hogy tiszteljük az özvegyeket: «Az özvegyeket tiszteljed, kik igazán özvegyek», írja Timotheusnak (I 5, 3), azaz kik elhagytak. A tisztelet itt gyámolítást s segélyezést is jelent. Mennyivel inkább kell e tiszteletben s segélyezésben részesítenünk a hadiözvegyeket, azokat, akiknek özvegyi fátyola az egész ország gyásza, hiszen mindnyájunkért borult az ép az ő fejükre.

Azonban nekik is erős asszonyoknak kell lenniök, kik nem meddő bánkódásban s búsulásban, hanem hozzájuk illő tevékenységben iparkodnak méltók lenni férjeikhez. Az élet ugyancsak megpróbálta őket s kemény s kegyetlen iskolában volt részük: mutassák hát meg, hogy ez iskolában a legnehezebbet s a legjobbat tanulták meg, azt t. i., hogy mint kell megállni az életben s mint kell hasznot húzni az élet keserveiből lelki tökélyesbülésükre nézve. Az Isten nagyot fordított éltük folyásán s sok másképp lett, mint ahogyan azt néhány év előtt gondolták; de használják föl azt az előnyt, melyet az elváltozott élet nehézsége s keserve nyújt nekik. Mi az az előny? Az a tapasztalat, hogy a földi kötelékek előreláthatatlanul s néha nagyhamar lazulnak, a földi boldogság állhatatlan s a gyengéd női szív támaszától megfosztva maga kényszerül az élet keménységét viselni. Otthona pusztá s üres lett s a boldogság álmai elköltöztek belőle. S e keserves tapasztalatot mégis előnynek mondom a lelki életre nézve,

amennyiben a nélkül, hogy gyöngíténé szeretetüket elvesztett férjeik iránt, mégis az igazi, állandó s örök szeretetre irányítja figyelmüket, melyben a biztos boldogságot s azokat is megtalálják, kiket most fájdalommal megsóhajtanak. A kötelék, mely szívüket a földhöz fűzte, elszakadt s az égbe kapcsolódott.

Éljenek szereteteik iránt való hűségben s vágyódjanak utánuk. Ez a hűség és vágy éleszti képességüket a lelki életre, az elmélyedésre, a fölülemelkedésre, úgy hogy Istenhez is közelebb érzik magukat s a földi élet feladataira is több erőt s lendületet nyernek. Ismét Szent Pál szavait idézem: «Aki pedig igazán özvegy és elhagyatott, bízzék Istenben és foglalja el magát könyörgésekben és imádságokban éjjel-nappal» (1 Tim. 5, 5). Éljen mindegyik hadiözvegyeink közül úgy, hogy megérdemelje Szent Pál dicséretét, legyen olyan, «akinek jócselekedeteiről bizonyosága vagyón, hogy fiakat nevelt, a nyomorúságban a szenvedőknek segítségükre volt, minden jócselekedetre törekedett» (1 Tim. 5, 10).

Egy igen fontos s megbecsülhetetlen szolgálatra pedig külön is akarom föl hívni figyelmüket, melynél jobbat nem is tehetnek, s ez az, hogy *szeressék férjeikkel gyermekeikben s hogy jól neveljék azokat*. E munkában mindnyájan segítségükre akarunk lenni. Férjeik vérüket ontották s kiérdemelték ezzel azt, hogy úgy feleségeik mint az egész ország megbecsülje áldozatukat s vérüket. Nem azt a kiontott vért értém, mely elszivárgott, hanem azt a még most is lüktető vért, mely gyermekeikben él. Ez az ő vérük! Régen a vértanúk vérént üvegcsékben őrizték meg: a mi vértanúink vérént nem üvegcsékben, hanem sokszor üvegcséknél is törékenyebb, szegény csecsemő- és gyermek-szervezetekben bírjuk; tiszteljük meg, becsüljük meg s óvjuk meg azt a vért! Ne sanyarogjanak árvaink, ne nélkülözzék azt a munkás kart, azt a gondozó kezét, mely akkor hanyatlott le, mikor minket védett.

De nemcsak a viszonzás miatt legyen gondunk árvaink nevelésére, hanem az egész haza javára s mindnyájunk érdekére való tekintetből. Az apák úgy-e egy jobb világért, jobb társadalmi s gazdasági állapotokért s bizonyára családjuk s hozzátartozóik boldogságáért is szenvedtek; de ha fiaikból elhanyagolt s neveletlen emberck s naplopók lesznek, akkor ép ezek rontják le azt, amit apáik építettek s visszalökik a világot oda, honnan azt apáik kiemelni akarták. — Sokat beszélünk jobb világról s úgy reméljük, hogy ez a sok harc és szenvedés mégis csak egy jobb világot hoz reánk; de hát azt a jobb világot is végre jobb emberek alkothatják

meg, jobb emberek, akik egy jobb nevelésből jutnak előnyösebb helyzetekbe. Ime, ez figyelmeztet minket a nagy kötelességre s a legégetőbb közérdekre, hogy fordítsunk nagy gondot úgy az árváknak mint az egész ifjúságnak nevelésére!

Nagyon kérem a szülőket épúgy mint a t. lelkészeket és tanítókat, hogy legyenek apostolai az Úr Jézusnak az által, hogy épen a hadigyermekek vallásos és erkölcsös nevelését úgy otthon, mint az iskolában meleg s fáradhatatlan szívvel felkarolják. Mily apostolkodást fejthetnek ki szülők s édesanyák, ha gyermekeiket jól nevelik, ha intik s tanítják, ha figyelmeztetik s dorgálják s ki nem fogynak a reájuk pazarolt szeretetből és türelemből! — Ugyanily apostolkodást végeznek a t. tanítók és lelkészek, ha a tanítást s főleg a katechetizálást jól végzik s oktatás és vallástanítás által a gyermekek lelkét nemesítik.

Amely gyermek jó családi nevelésben s alapos vallás-oktatásban részesült, az megkapta a tisztas életnek s az örök boldogságnak egyik fontos biztosítékát. Amely gyermeknek jó tanítója s buzgó katechétája volt, annak az Isten egy második órangyalt adott. Nincs is az egyháznak oly fontos teendője s nincs az apostoloskodásnak oly alapvető munkája mint a hitoktatás. É szerint azáltal tesszük a legfontosabb szolgálatot a gyermeknek, kinek üdvösségét gondoljuk, s másrészt az egyháznak s a társadalomnak is, ha a gyermekeket az iskolában sok szeretettel rátanítjuk a hitre s a krisztusi életre. Látom, hogy az apostoli lelkipásztorok s tanítók, nemkülönben a gondos szülők mind így gondolkoznak; látom, hogy a buzgó papoknak époly érzékük van az iskola s a hitoktatás iránt, mint van a templom, az Oltáriszentség, a szószék s a gyóntatószék iránt: hiszen épen az iskolában folyik a lelkipásztori igehirdetésnek, a tanításnak s erkölcsi nemesítésnek legfontosabb munkája a még romlatlan, bár neveletlen gyermekekkel s gyermekszívek körül.

Azonban a legtöbbet a földön az ember mégis szüleinek köszön, a legjobbat s a legeleltrevalóbbat mégis csak tőlük kell a gyermeknek kapnia. Senkitől úgy, mint tőlük, s ha tőlük nem kapja, akkor csak bajjal s sok keserves tapasztalattal szerezheti meg azt. A szülői szeretetnek kell a gyermekben a lelket keltenie, mint ahogy a tavaszi napsugár bont bimbót s rügyet. Ha a szülők nem simogatták belénk s nem csókolták belénk a tudatot, hogy övéik s kincseik vagyunk; ha nem sugározták belénk példájukat s keresztény életük által a hitet s nem oltották belénk egész valójukkal s lényükkel az

Istenhez való ragaszkodást s hűséget: akkor kipótolhatunk ugyan az életben még egyet-mást, de hányan vannak, kik a mostoha viszonyok miatt sohasem fognak felemelkedni az egészséges érzékű, a jó s nemes életnek szintájára s örökétig megsínylik, hogy nem volt igazi szülejük.

Az iskolának s a szülői háznak megértő s kitartó összműködésére sohasem volt oly szükség mint most a háborúban s a háború után. Az bizonyos, hogy a hosszú háború alatt durvultak s lazultak az erkölcsök s hogy a gyermekek nagy részének féktelensége s rakoncátlankodása nehéz feladatok elé állítja az iskolát s a szülői házat. Főleg, ha a szülői házban hiányzik az erős apai kéz fegyelme s ha ennek következtében a megrendült anyai tekintély nehezen boldogul.

A családi nevelés e hiányát pótolni van most hivatva az iskola. A tanítóknak s tanítónőknek, nemkülönben más társadalmi vagy állami intézményeinknek, milyenek a fiatalokúak felügyelő hatósága, patronázs, a gyermekvédők köre, ki kell pótolniok a hiányzó szigort, meg kell érteniök az anyák panaszait s ellenőrzést kell gyakorolniok a gyermekek viselkedésére az iskolán kívül is. Sok édesanya agyon van most gyötörve a kenyérkereső gondoktól, nyígi az élet fárasztó igáját s nem ér rá gyermekeivel foglalkozni; így azonban a baj csak nagyobb lesz s épen életének reménysége, a gyermek válik bánatának s keserűségének forrásává. Ezt mindenáron meg kell akadályozni, s családnak és iskolának és társadalomnak közre kell munkálnia, hogy biztosítsák a gyermekek jó nevelését s ezáltal nemcsak az anyának, hanem annak a köztünk megsóhajtott, jobb világnak is reménységét.

Bármily nehéz legyen is ez a feladat s bármily keserű tapasztalataink legyenek is törekvéseink meddősége s sikertelensége körül, azért a munkából s a folytonos igyekezetből mitsem engedhetünk. Sürget erre a lelkek szeretete, — sürget annyi derék katonánknek vére, — sürget a szenvedő világ kínja, melyen csak úgy segíthetünk, ha mi is jók s holtig kötelességtudók leszünk s ha gyermekeink jobbak lesznek mint mi. Hogy pedig a nevelő s javító munkakedvből ki ne fogyjunk, vegyük indító okainkat s buzdulásunkat a hitből. Nevezetesen neveljünk magunkban finom érzéket a gyermek lelke és életsorsa iránt; tekintsünk gyakran mélázó s imádkozó szemmel a gyermekekre s gondoljuk el: ki tudja, mi lesz belőle, — ki tudja, mily lélekké s lelkületté durvul vagy finomul, — ki tudja, mily szenvedésekké nőnek ki szenvedélyei; de Uram rajtunk ne múlják! — Azután éljen a

szülőkből élénk felelősségérzet, melynél fogva tudják, hogy a gyermek tőlük való, — hogy a vérük, a lelkük van benne. — benne van jó és rossz tulajdonaival; de azért azt a fiatal életet ők még megnevelhetik s jobbá nevelhetik, mint amilyenre őket magukat nevelték. Imádkozunk sokat a gyermekekért! Aki imádkozik, annak az Isten is segít, de azonkívül az ilyennek finom érzéke van minden iránt, ébred a figyelme s érzi a jó Lélek sürgetését, hogy tegyen meg mindent, amit tehet. — Végül pedig biztosítsunk magunknak kifogyhatatlan türelmet és kitartást, hogy megküzdjünk a nehézségekkel s hogy megóvjuk gyermekeinket mindattól ami rossz, ami bűn, — hogy megóvjuk őket az utcától, a kóborlástól, a csavargástól, — hogy szemmel tartjuk, kikkel társalognak, kikkel játszanak, s a rossz pajtásokat távol tartjuk tőlük. Istené legyen a gyermek s az Isten kegyelme lakozzék benne s azt ne veszítse el soha. Ez a keresztény szülőnek epekedése! A gyermek lelki épségét épügy szívén hordja mint a testit, s ahogyan nem szeretné látni a gyermeket félszeműnek vagy törtlábúnak, úgy nem akarja látni bűnösnek, tisztatlannak, alávalónak. Szülőket akarok, kik reszketnek gyermekeik ártatlanságáért s kiknek szemüfénye a gyermek!

Mit gondoltok, k. h., nem boldogulunk-e majd a jövő nemzedék sorsának biztosítása s ezáltal annak a megsóhajtott jobb világnak megalapozása körül is s nem készítünk-e így egyszersmind igazán méltó fogadtatást és ünneplést hazatérő hőseinknek, ha őket egy rendezett otthonba, egy meleg családi fészekbe, hálás gyermekeik körébe vesszük fel?

Igen, otthont, meleg otthont a hősöknek, erre iparkodjék a család, az édesanya s a gyermekek, — ezt sürgesse a község, az állam, — erre legyen gondja az egyháznak s minden szociális munkának s törekvésnek. Nem adhatunk nekik jobbat, mint ha meleg otthont adunk nekik, mint ha nem az utcai diadalkapukra, hanem a kis családi házak portájára írjuk fel azt, hogy «Isten hozott».

Ők, a harcosok tudják azt mélyen átérezni, hogy mi az otthon, — ők érzik a költővel, hogy «áll egy kis ház a nagy Duna mentében, milyen drága ez a kis ház nekem», — ők tudják, hogy az ember végre is azért küzd a nagy harctereken épügy, mint az élet harcmezéjén, hogy legyen otthona, — legyen háza s egy kis darab földje, mely az övé. Az «én házam», az nemcsak gazdasági s jogi tartalom, hanem egy egész kis világ, melynek a ház inkább csak külső formája és kifejezése. Akinék rendben van ez a kis világ, annak van gyökeres élete,

van gyökeres öntudata s erkölcsé, — gyökeres azért, mert földben, hazában, otthonban gyökerezik. Akinek pedig nincs otthona, az mint a földből kitépott fa, melynek az ár alámosta partját s most tört gallyakkal sodródik hullámaiban. Már a háború előtt sirattuk ezt az édes otthont nélkülöző, nagyvárosokba tóduló, ott piszokban s lebujokban szorongó népet, mely talált ott ugyan foglalkozást, szerzett pénzt, de nem tartozott sehová, — nem volt gyökere sem a faluban, melyből kiszakadt, — sem a nagyvárosban, melyben talpalatnyi földje sem volt; s így ha volt is pénze, de nem volt otthona, nem volt csendes, családi öröme, — nem volt igazi önérzete s boldogító tudata. Mert hiába úgy van, hogy amely mértékben az ember igazán <embernek> érzi magát, érzi egyediségét s önállóságát, abban a mértékben akar egy magánakvaló, különálló otthont, — lábai alá egy darab földet, mely az övé legyen.

E részben is vár reánk egy nagy kötelesség, kötelesség, melyet már nem rokkantakkal, özvegyekkel, árvákkal, a honnmaradt feleségekkel s gyermekeikkel csak, hanem melyet magukkal hőseinkkel szemben kell teljesítenünk s azt legfontosabb szociális feladatunknak ismernünk: ez a kötelesség s feladat az, hogy akik a hazáért küzdöttek, azoknak házuk s kik az országért szenvedtek, azoknak az országból egy kis darabjuk legyen, hogy ezáltal a hazában s az országban igazán otthon legyenek.

Sokféle törekvés indult meg ez irányban nálunk is s visszhangra talált a gondolat az állam, a városok, községek hatóságainál, az egyházi s világi nagybirtokosoknál, hogy alkalmas módon biztosítsunk a haza hőseinek otthont és földet. Az egyház e nagy szociális feladatból kiveszi a maga részét s öröme lesz, ha templomai körül több kis-ház, több családi tűzhely, több sokgyermekű otthon támad, melyben a hős apák küzdelmeiknek fádalmait kipihenhetik s az új, erős Magyarországnak nemzedékét nevelik.

Ime, k. h., mindez a mi dolgunk, a mi kötelességünk. Így akarjuk a szellemi s gazdasági romokból az új világot fölépíteni, — így akarjuk rokkantjainkat, özvegyeinket, árváinkat gondozni s hőseink iránt hálánknak kifejezést adni.

Ha így érzünk s buzdulunk, akkor kétségtől szerettük az Istent, ugyanakkor pedig emeljük a világot s valóra váltjuk az Úr Jézus szándékát: «Tűzet jöttem bocsátani a földre s mit akarok mást, mint hogy égjen» (Luk. 12, 49). Mi égjen? A tűz vagy a föld? Ah, a tűz, melyet Krisztus hozott, már

csak ki nem alszik, hanem nagyon is lehetséges, hogy a föld, a világ nem fog tüzet tőle : pedig Krisztus azt kívánja, hogy tüzetől tüzet fogjon a föld, tüzet fogjanak a lelkek s azok tüzesítsenek át s lobbantsanak lángra másokat. Ha valamikor, hát most jött el e krisztusi tűzben való világégésnek ideje. Világégés volt a háború ; elégtünk Isten haragjának tüzeiben : égjenek hát most a lelkek a krisztusi szeretet s buzgóság tüzeiben s alakuljon ki az a jobb világ, melyben több igazság lakozik. — Ahogyan felelősek voltunk a múltért, úgy felelősek vagyunk a jelenért s a jövőért. Dolgozzunk azért a jobb világon, melyben ne zsaroljon kevesek önzése milliókat s ne keserítse meg a tömegek életét a kegyetlen társadalmi berendezkedés. E nagy célért folyt a sok vér, annak szolt imánk, annak legyen szentelve munkánk !

Székesfehérvár, 1918 január 6.

A kommunizmus bukása után.

Üdvözlöm egyházmegyéim lekipásztorait és híveit ez alkalommal, midőn a legutóbbi társadalmi s gazdasági zavarok lecsillapultával most először intézhetem szavamat hozzájuk. Többször akartam, amint kötelességem is lett volna, fölszólalni; de első körleveletem Velinszky László, tanító, akarta kijavítani, amit természetesen meg nem engedhettem. s így azután inkább levelek útján adtam tudtul a tudnivalókat; később ezt a szabadságunkat is megnyirbálta az ötletes önkény s azontúl már csak nyílt levelekben érintkezhettünk. Hál' Istennek, hogy ez ostoba önkénykedésnek s a gondolat- és vallás-szabadság e kigúnyolásának végre valahára vége szakadt.

A világháborút elvesztettük, de ez még hagyján, lett azonban azontúl mérhetetlen szenvedésekben s szűgyenekben részünk, melyek nem egy, hanem több csatavesztéssel fölérték s nemzetünket, alkotmányos, társadalmi s gazdasági életünket az örvény szélére juttatták. Lelkiismeretlen emberek játszottak étellel, vérrel, koronával, országgal, nemzeti kultúrával s vagyonnal s tönkre tenni iparkodtak teljes gőzzel zsvány, rabló csapatok garázdálkodásával s egy önfeledett, *kényért minden szolgálatra kapható intelligencia* segítségével mindent, mit ezer év munkája, küzdelve, szeretete és áhítata, szorgalma és kegyelele létbe hívott, ápolt és szerzett. Ez a közkereseti s közpusztító társaság likvidált, szocializált, kommunizált, vagyis magyarul szólva rabolt, fosztogatott, lopott; eltékozolta a községek s az állam pénzeit, milliőkat kidobott és zsebrevágott, milliárdokkal növelte az államadóságot, a nemzetet nemzetgazdaságilag tönkretette, ipart s minden munkát visszavetett: úgyhogy minden ország s nép közt mi vagyunk a legrongyosabbak s a legszegényebbek.

S ugyan kinek volt e tengerbaj reánk zúdításában a legbűnösebb szerepe? Ki tehet róla, hogy ez ért? S ki tehetett volna egymaga valamit, hogy ne is érjen, vagy, ha már

sorsunk s bűnhődésünk volt a lerongyolódás, az ne oly meg-szégyenítő s a magyarságot az egész világ előtt megbecstele-nítő mérvben érjen? Mi ugyan nem voltunk ennek oka, hanem mások, kik fát-füvet ígértek, a népek haladásáról, boldogságról regéltek, ahelyett aztán rémületet, fosztogatást s szégyent hoztak. De ne szellőztessük tovább is e szomorú emlékeket, ne hányjuk egymás szemére a mulasztásokat s bűnöket, hanem bánjuk-szánjuk nyomorúságunkat s szomorú letörésünket; világosítsuk fel a népet nem képtelen rögesz-mékkal s orosz-zsidó elméletek hirdetésével, hanem józan, igaz fejlődési s emberszerető tanokkal s fogjunk kezét mind-nyáján, hogy az igazság s a keresztény Magyarország alap-ján kifejthessük a népjólét s a szabad s művelt élet áldásait.

Mit tegyünk hát? Először is biztosítsuk *munkás-testvé-reinket*, hogy mikor a bolsevizmus s annak tatárjárása ellen küzdünk, az nem annyit jelent, hogy a munkásosztálynak bármilyen, még a legkisebb elnyomására is gondolnánk. Az ellenkezés s az ellentállás, melyet az ostoba butítások ellen mindnyáján s a munkások is kifejtteni hivatva vagyunk, ugyancsak nem irányul a szociális haladás, a munkások jogai, azok szervezkedése s társadalmi s gazdasági térfoglalása ellen! Ne akarjon itt letörni senki munkást, senki szegényt és proletárt! Én vagyok az első, s remélem, velem tart e részben minden a kor szükségleteit s a haladás irányát meg-látó ember, aki *minden reakciót*, mely elnyomást, megtorlást, jogfosztást jelent, elítélek s *a pokol fenekére*, ahová való, kívánok. Ellenkezőleg azt hiszem és vallom, hogy ha a ma-gyar társadalomnak s a vallásos élet megújódásának új forrásai után nézünk s ha égő s vágyó szemmel tartunk szem-lét *a magyarság jövőjének valamit ígérő tényezői fölött*: akkor ezeket *elsősorban a munkásrétegekben, az ipari munkás- s a földműves-osztályban reméljük föltalálhatni*. Ezeknek az osz-tályoknak tehát emelkedését s jogéleti s gazdasági jóléti tér-foglalását örömmel üdvözöljük s azt minden erővel előmoz-dítjuk. Itt a kezünk a baráti s testvéri kézszorításra!

Második kötelességünk csillapítani s *enyhíteni a szenvedélyeket* s ezáltal gyökerestől kitépni a gyűlölség s a testvér-harc dudváját. Most tényleg úgy van, hogy az egyik párt legyőzte a másikat, s akárhány munkás ember tán úgy érzi, hogy őket győzték le. Megmondtam már, hogy ez tévedés; *nem győzték itt le s nem is akarták legyőzni a munkásságot*; kinek is jutna az eszébe, aki népet s hazáját, no meg az emberi-séget szereti? Itt csak a túlzó elemek garázdálkodásának

vetettek véget s az, gondolom, mindnyájunknak érdeke. De mivel a szenvedélyek nem igen szoktak mértéket tartani s összeviSSzacsapongnak s zavarnak eszméket s érzéseket, azért hangoztatni akarom, hogy ennek a bolsevizmust legyőző magyar nemzeti iránynak mindenképen tartózkodnia kell erőszaktól, durvaságtól s elnyomástól. Mi zsványokat s *haramiákat nem ulánozhatunk*, azok példáját nem követhetjük. Az igazságszolgáltatásnak természetesen nem vágjuk útját, vegye el mindenki, amit megérdemelt; de ismétlem, *igazságot s nem népdühöt akarunk!* Mi szemet szemért, fogat fogért nem követelünk; mi kínzókamrákat föl nem állítunk senki kedvéért s akasztófát akasztófaért bolsevista stílusban nem plántálunk. Ne emlegesse föl nekünk senki, hogy mit csinált Pogány-Pollák, Szamuelli, meg a többi alávaló, kényszerzubbonyba való őrült; ilyen példák után már csak nem igazodhatnak senki! Nekünk zsidó Lenin-fiúk helyett nem kellene katholikus Lenin-fiúk, hanem nekünk elszánt, jellemes, *keresztény magyar társadalom kell*, mely az ilyen el-fajulást lehetetlenné teszi s az ilyen fajta embert örökre száműzi kebeléből.

Harmadik feladatunkat a *szervezkedés* teszi, hogy keresztény magyar nemzeti alapon szervezzük meg az érdekképviselőket. A társadalmat sokféle réteg, sokféle hivatás, osztály és érdek alkotja. Legyen mindegyiknek erős képviselője, hogy érdekeit védhesse, de úgy, hogy senki jogát le ne törje, hanem mások jogával a maga jogait megegyeztesse s összhangot teremtsen a sokadalomba. Ezt a szervezkedést keresztény s nemzeti alapon kell végrehajtani, természetesen minden felekezeti szűkkeblőség s nacionalista sovinizmus nélkül.

Itt azonban el nem mulaszthatom, hogy az úgynevezett intelligenciának felelősségtudatára s lelkiismeretére ne apelláljak s hogy ne kérjem, *karolja fel a magyar népet*, annak érdekeit s szervezkedését, *de nem mint uralkodó osztály*, hanem mint művelt tagja a nagy nemzettestnek. Uralkodó osztályokból nem kérünk, azoknak végük van s legyen is, de *vezelő osztályokat* ezentúl is tisztelünk s igénylünk. Töltődjék ki lassanként épen a szociális érzés s korrupció nyomában az a *százados örvény*, a köztünk folyton lappangó rendi szellemnek maradéka, mely «uralkodó osztályok» s a nép közt tátongott. *Törődjünk a néppel s segítsük törekvéseit* és karoljuk fel érdekeinek szolgálatát. Ezt ugyan a népnek magának kell megtennie, mert minden osztály csak saját belső energiájával

érvényesül, de neveljük s képezünk rá erre. Éljen bennük a mérséklet szelleme, népben, osztályokban, intelligenciában egyaránt, hogy egyik a másiknak ne elnyomója sem viszont zsarolója ne legyen. Ha az intelligencia a népet nem tiszteli, — bűnös, de ha a falusi ember egy pár csirkéért száz koronát kér, az is bűnös s egymást keserítik és gyötrik. Méltányosság, mérséklet, jóindulat, igazságosság, ez az erkölcsi szellem és levegő, mely, ha hiányzik, megfúl élet, ember s nemzet egyaránt.

Ezzel kapcsolatban negyedik kötelességünk *iskoláink védelme s a keresztény valláserkölcsi alap biztosítása a nevelésben, oktatásban*. Megjártuk már a keserves tapasztalatok iskoláját; saját bőrünkön megérezte, hogy mily kegyetlenül s mily szívtelenül tudnak elbánni a frázishősök az emboriség legszentebb hagyományaival.

Szégyenünkre kidobtak ezek a durva népek az iskolából vallást, papot és keresztet; nem kérdeztek sem szülőt, sem nemzetet, hanem csak kényüket s szegletes koponyájuk ötleteit. No, hát válaszoljon ez elvakult s vakmerő — s tagadhatatlanul rossznevelésű — embereknek a magyar nép; mondja ki, hogy neki vallás, Krisztus s kereszténység keli! Akinek az nem kell, az menjen odább; de itt ne zavarja a vizet s ne rontsa a vért!

Rendkívül szomorú tapasztalatot tettünk katolikus tanítóinkkal! A legtöbb — tisztelet, becsület a kivételeknek — behódolt az új iránynak, sőt *apostola*, azaz, *hogy harangozója lett*. Voltak, kik pénzért, képtelen fizetésekért eladták Krisztust, — ceremónia nélkül leakasztották a keresztet s átküldték a papnak, hogy csináljon vele, ami tetszik neki. Isten bocsássa meg e hitehagyott sokadalomnak a bűneit! De volt tanító — nem mondom meg nevét, de imáimba foglalom — aki a keresztet leakasztotta, azt az asztalra helyezte s azután ő s utána a gyerekek mind megcsókolták s processzióban vitték a templomba. S voltak gyerekek, kik visszakövetelték s visszahozták az iskolába a keresztet. Fölhívom a t. papságot, hogy *rendezzenek ünnepélyeket* falvaikban s vigyék vissza a keresztet az iskolába s tegyenek népükkel szent fogadást, hogy az iskolából Krisztust semmiféle filozóf, doktrínér elméletért kizárni nem engedik s csak oly képviselőket választanak, kik ezt megígérik. Ezidőszert a magyar nép keresztény, viselje hát magát így, álljon ki meg, győződése mellett s *lessékelje ki köréből* azokat az elemeket, melyek istenkáromló merényleteiket hite s vallása ellen meg-

megújítják. Mi majd figyeljük ezeket, hogy megjön-e az eszük, de szívükre kötjük, hogy ne játsszanak a tűzzel!

Végül kérem a *lelkipásztorokat* — s ezt tartom legégetőbb szükségnek, — legyenek igazi pásztorai népünknek, neveljék, tanítsák, szervezzék, vezessék! Érintkezzenek vele úgy, hogy minden hívüket ismerjék, s látogassák s az élet minden körülményei közt lelki s társadalmi, s gazdasági tekintetben irányítsák. Lelkipásztorkodásunkat azon primitív elv szerint kell megreformálnunk, melyet Krisztus hirdetett, de melyet elfelejtettünk s mindenféle kibúvóval elhomályosítottunk; azt a krisztusi szót értem, mely a jó pásztort festi, mikor elmondja, hogy a «juhok az ő szavára hallgatnak és tulajdon juhait névszerint hívja és kivezeti azokat és előttük megyen és a juhok őt követik, mert ismerik a szavát. Idegent pedig nem követnek, hanem futnak tőle, mert nem ismerik az idegennak szavát» (Ján. 10, 3, 4). Ime, itt van a jó pásztor képe és programja. Amely pap ezt nem teljesíti, az nem lelkipásztor; de rá is illik aztán a szentírás folytatólagos megjegyzése: «e példabeszédet mondá nekik Jézus, ők pedig nem érték, amint szóla nekik» (10, 6). De ez egyszersmind a legnagyobb szegénységi s hivatáshiányi bizonyítvány! Reformálja meg magát kiki e nehéz s nagy munkát igénylő időkben. Vegye a jó pásztor jellegét sorba, s követelje magától azoknak saját lelkén való kidomborítását, hogy a kép, az eszmény rajta mint valóságon tükrözzék.

Az egyházi javadalmakra nézve megemlítem még, hogy a köztulajdonba vételre vonatkozólag a tanácskormány rendelkezései hatályon kívül helyezettek s így a javadalmas rendelkezik azokról.

Imádkozzunk, tegyünk, szeressünk, dolgozzunk s jobb világ lesz a letört világ helyén.

Székesfehérvár, 1919 augusztus 17.

Gyakorlati kereszténység.

Krisztusban kedves híveink! A világháborúnak sok éves kínjai s gyötrelmei közt várva-vártuk azt az időt, amikor Szent Pál szava szerint «a békesség Ura békességet ad nekünk minden helyen» (2. Thess. 3, 16), s imádkoztunk azért az édes vigaszért, mely «fölülhalad minden értelmet» (Fil. 4, 7); de mikor a békesség ez áldott angyala felénk közeledett, úgy láttuk, hogy száz sebből vérzik, s mi, kik annyi keserves áldozatot hoztunk, új megpróbáltatásokba s veszteségekbe sodortattunk, s az öt éves háború rémségeit a társadalmi s gazdasági rend felforgatása, szégyen s inség, testvérharc s gyűlölség tetézte. Ah, akit a békesség angyalának tartottunk, az az apokaliptikus hét harsonás angyal egyikének bizonyult s adja Isten, hogy ne kelljen fölsóhajtanunk még ezentúl is a szent könyvvel: «Jaj, jaj, jaj a földön lakóknak a hátralevő szöszatok, vagyis szenvedések miatt» (Jel. 8, 13), hanem inkább legyen végrelegesen részünk a karácsonyi áldásban, abban, hogy «békesség a földön a jóakarató embereknek» (Luk. 2, 14).

Nem kell külön szemlét tartanunk kegyetlen megpróbáltatásaink fölött. Erőszakos elemek magukhoz ragadták a hatalmat s rögeszmék megvalósítására adták fejüket; képtelen elméleteket s csillogó jelszavakat készpénznek véve, máról holnapra paradicsommá akarták elváltoztatni a siralom völgyét; felforgatták a társadalmi s a gazdasági rendet, lelkiismeretlenül pazarolták a község s az állam pénzét, ezáltal milliárdokkal szaporították az államadósságot, a munkátlan-ságot pedig nem hogy meg nem szüntették, hanem oktanuln növelték, az inséget fokozták, kenyeret nem adtak, hanem fehér-pénzt nyomtattak s osztogattak nyalábszámmra; a társadalom minden más osztályát jogaiból s vagyonából kiforgatták, embert ember ellen izgattak, s terrorral, börtönnel, akasztófavál, golyóval rémitettek, számtalanokat szégyen-teljesen kínoztak s kegyetlenül megölték: a hosszú harcokban kimerült s ellentálló erejében meggyengült polgárság

pedig szinte alélтан s tehetetlenül nézte, s szenvedte e tatár-jarást, fegyvertelenül állván képtelen volt szembeszállni a nép hóhéraival s leszegényedve s elerőtlenedve vánszorgott keserves utakon a végleges csőd s letörés felé. «Ah, hogy az Isten nem elégelte meg kínjainkat — sóhajtottunk fel száz ezren — ah, hogy elfordította könyörületét s irgalmát tőlünk — panaszoltuk föl szívünk alázatos keservében, s ezen a keserű fohászon kezdjük mi is e főpásztori szózatunkat, hogy mindjárt hozzátehezzük a szent íróval: s ugyan miért jött ránk mindez a szenvedés és szegény? S kin is múlt mindez a kín és könny? Istenen-e vagy rajtunk? Ő hagyott-e el minket, vagy talán előbb mi őt? Az ő útjain-e, a hit, szeretet, igazság, jóindulat, munkásság, fegyelem, önmegtagadás, beérés nap-sütéses ösvényein vagy a világ hadi útjain, a szemek kívánsága, testnek kívánsága, élet kevélysége kemény s embercsontoktól fehérülő útjain jött-e ránk háború, gyűlölködés, testvérharc? Nem, nem; nem Isten bocsátott ránk kénkőves esőt, — nem ő nyitotta meg az ég zsilipjeit, hogy özönvízzel borítsa a földet: hanem magából a társadalomból, a köztünk felgyülemlett szeretetlenségéből, igazságtalanságból s elkeseredésből fakadt mindez a förtelem. Nem a pokol nyílt meg s nem az küldte ránk vörös ördögeit, hanem a vakbuzgóság, a lelkiismeretlenség s a kegyetlenség átka szakadt ránk, s több-igazság, egyenlőség és szabadság örve alatt minden igazságból, szeretetből s érzésből kivetkőzött emberek gyilkoltak s fosztogattak itt köztünk. Ime, az Isten az embert bűneiért épen bűnei által bünteti. Nem ver kézzel, hanem veri az embert saját elvakultságával, gögjével s kegyetlenségével. Ez a nagy büntetés mind belőlünk való s tőlünk került, — ez a testvérgyűlölet, alávalóság bennünk lappangott s most csak megnyilatkozott; úgy hogy midőn Istent kérjük, hogy vegye el rólunk büntető ostorait s forduljon kegyelmével hozzánk, voltaképen azt kell kérnünk s arra kell törekednünk, hogy mi mindnyájan megtérjünk s szívből megjavuljunk. Jobb emberekre, világosan látó s szólamok által meg nem téveszthető népre van szükségünk, — hithű intelligenciára —, a gazdasági érdekeket hitetlenséggel s Krisztus-tagadással össze nem keverő munkásságra, — kereszténységre, mely a hittel s Isten kegyelmével a szociális haladás igényeit párosítja, hogy ez a vérözön többé meg ne ismétlődjék s a magyar nép szegényének sötét s véres színeiben játszó szívárványa is szétfoszolják fejünk felett!

S ugyan mit kellene tennünk, hogy ez irányban elindulva magunk számára a jobb jövőt biztosítsuk?

I. Aki e rettenetes időket átélte, az közvetlenül meggyőződhetett arról, hogy *mindenekelőtt a hitet s a hitből fakadó erkölcsöt mint minden élet- és rendnek alapját kell megvédenünk.*

Láttátok szemeitekkel s kézzel foghattátok, hogy mi lesz a világból, ha a kereszténység alapjairól lesiklik ; — meg tapasztaltátok, hogy az nem emberi társadalom többé, hanem vadállatok tanyája. Láthattátok, hogy a vallás tagadásával kétségessé lesz minden, ami az embernek értékes és drága, hogy romba dől társadalom, gazdasági rend, közbiztonság, család, otthon, haza, tűzhely, élestar s hazátlanul, kenyértelenül s meztelenül mehetünk világgá. Akik Istent tagadják, azok az erőszak, a gyűlölet, a kegyetlenség hamis isteneinek áldoznak, — akik Krisztust gyalázzák, azok a hazugság szellemének szolgálatába állnak, — akik az evangéliumot megvetik, azok minden szabadságot az önkény s hatalmaskodás prédájára bocsátanak, — akik a mennyországot tagadják, a hazát is elvesztik, — akik a hazafias s a nemzeti érzést, ezt a darab természetet gúnyolják, azok az embert egyebekben is természetéből kivetköztetik s rend, fegyelem s közbiztonság helyébe zűrzavart, aggodalmat, inséget s átkot teremtenek. Az emberből vérszomjas állat lesz !

Ez a pokol a földön s nem az Isten világa ; de az ilyen világ nem embernek való s borzalommal fordulunk el tőle. De ne csak borzadjunk, hanem keljünk fel mint egy ember, keljen fel az egész nép a kereszténységnek védelmére ! *Védjük meg a hitet, az erkölcsöt, az igazságot, a tisztességet s ezáltal az emberi szabadságokat, a munkát épen úgy, mint az igazságos magántulajdont!*

Értsék ezt meg mindenekelőtt szocialista testvéreink, hogy mikor a kereszténységet, a vallást s az egyházat védeni akarjuk, nem politikai s gazdasági kiváltságoknak, nem az uralkodó osztályok érdekeinek vagy a nagybirtoknak védelméről van szó, hanem hitről, vallásról, vallásszabadságról, melyet a legújabb tévtanok, a történelmi materializmus s a szocialista túlzók támadnak. Emlékezzenek vissza e félev történetére, nem-e a legszégyenteljesebb erőszak tombolása volt-e ez? Erőszak a gondolat, a lelkiismeret, a vallás, a tisztesség, a gyermek, a család ellen ! Szabadságokról biztosítottak a papiroson, de első dolguk volt a vallást az iskolából kizárni, Krisztus, Isten nevét onnan száműzni, a gyermekeket,

úgy mondták, hogy felvilágosítani, voltaképen szülőik ellen tiszteletlenségre, dactra s ostoba akaratosságra ingerelni. Az apácákat a kórházakból kitiltották, a papokat s szerzeteseket mindenféle fortéllyal s erőszakoskodással fogadalmak s hitük megtagadására csábították ; a tanítóságot s a szegény közép- osztályt minden szabadság arculütésével meggyőződésük megtagadására felhajtották. Még az imakönyveket, a szentírást, a keresztény irányú műveket is ezerpéldányszámra elpusztították. A házasság intézményét ledér törvényekkel megszenteltelenítették s azt a kicsapongó s könnyelmű életnek prédájára engedték. Mondják meg, ez-e a munkások gazdasági harca a kenyérért, a több igazságért, vagy nem-e inkább a legádázabb vallásgyűlölet s a kereszténység üldözése? El kell-e nyomni a vallást, kell-e üldözni a papot s szerzetest, kell-e lehetetlenné tenni a vallásoktatást, hogy a szociális haladás akadálytalanul tért foglaljon? Krisztus Urunk s az ő kegyelme talán a munkások jogait s szervezkedését csorbítja-e?

Láthatjátok, k. h., hogy itt nem a szegénység s a proletárság emeléséről, hanem más érdekekről, főleg pedig a kereszténység gyűlöletéről van szó. Lehetne-e különben azt érteni, hogy az új magyar köztársaság volt közoktatásügyi népbiztos, aki hozzá még nem is keresztény, arra használta fel állását, hogy beutazta az országot s mindenütt beszédeket tartott a kereszténység s az egyház ellen s oktanul felelőssé tette azt a királyok s kormányok minden tetteiért.

A vallásüldözés s az önkénykedés e szégyenteljes bemutatkozásával szemben méltán felhívhatjuk a munkásságot, hogy vívja ki bátran, ami neki jár, s biztosítsa a munka igazságos részesedését ; de ne álljon kötélnek oly irányzatok előmozdításában, melyek Istent s Krisztust tagadnak s a népet kereszténységétől megfosztani akarják.

Ezzel kapcsolatban kérünk s buzdítunk titeket, k. h., *védjétek meg a gyermekek vallásos oktatását s nevelését s ne engedjétek meg, hogy néhány hitellenért a keresztény Magyarországbán Krisztusról s az evangéliumról az iskolában szó ne essék.* Aki nem akarja hittanra oktatni gyermekét, az rosszul cselekszik s vétkezik a gyermek lelke ellen ; de hogy néhány ily önfelédett szülő miatt minden keresztény gyermek az utcára tétesék ki katekizmusával, az talán sem egyenlőség, sem nem szabadság? ! A magyar nép egy elbódított kisebbség kivételével vallásos iskolákat kíván, — akarja, hogy gyermekét az iskola úgy nevelje, mint ahogy azt ő otthon teszi, — akarja,

hogy Istent imádni, hitet vallani, hitből fakadó erkölcsöt élni megtanuljon s hogy az iskola ne rontsa, hanem nevelje a gyermeket, hogy egy hitre s ne két hitre, erkölcsre s ne szabadosságra szoktassa. Nem volna-e szégyen a magyar keresztény népre, ha iskolája hitetlen s vallástalan volna, melyben Istent nem ismerő erkölcsant tanítanának? De aki Istent nem ismerő erkölcsant hirdet, az voltaképen istentelenséget s hitetlenséget tanít. S ugyan kinek nevében? Nemde az államéban? S ugyan van-e joga az államnak a népet Istentől s Krisztustól elvonni? Van-e joga a gyermekektől követelni, hogy higgyenek a porban s az anyagban, de Istent s lelket ne ismerjenek s hogy kötelességteljesítésüket s erkölcsüket Istenre ne vonatkoztassák? Ez barbár erőszak a lelkiismeretek ellen, — ez a pogány római császárok kegyetlenkedése a vallás s az Istenbe vetett hit ellen; épen ezért ez nemcsak nem haladás, hanem visszaesés barbárságba és zsarnokságba, akármilyen szép szóval takargassák is azt.

De hát végre is tőlünk függ, hogy minden ily kegyetlenkedésnek lélek és lelkiismeret ellen véget vessünk s magunk szabjuk meg törvényhozásunk s társadalmi életünk irányát. Ébredjünk hát öntudatára a hamis játéknak, melyet legnagyobb kincseinkkel üznek, — tudatára a közveszélynek, mely fenyeget, ha az Isten-tagadás s az erkölcsi züllés sikamlós lejtőjére lépünk. Valljuk be, hogy nem vettük eléggé komolyba a kereszténységet s hogy szép szavakért engedményeket tettünk oly irányoknak, melyek szabadságról beszéltek, de elvtelenségre s hitközönyre vittek. Ami visszaélés, bűn és átok beszívárgott a keresztény társadalomba, az nem a kereszténységből, hanem annak megtagadásából való. *Hát álljunk ellent a rossznak s fogadjuk meg, hogy csak oly képviselőjelöltekre adjuk szavazatunkat, kik a keresztény hit alapján állnak, kik a hitvallásos iskolának hívei, kik a keresztény elveket az élet egész vonalán érvényesíteni akarják; mert az a meggyőződésünk, hogy Isten, lélek, vallás s erkölcs nélkül mindenünk romba dől s mert az a tapasztalatunk, hogy e rombadőlésnél azok szaladnak el elsőeknek, kik az alapok aláadásából a leglelkiismerellenebbul vették ki részüket.* Segítsünk tehát önmagunkon s ne higgyünk azoknak, kik rontani igen, de építeni sehogysem tudnak.

II. Vannak azonban más kötelességeink is, kötelességeink a társadalmi s gazdasági kialakulásra nézve s ezeknek épen úgy meg akarunk felelni, mint kötelességeinknek Isten s

lelkünk iránt. — *Most van ideje a társadalmi eszmélésnek, — ideje a lelkiismeretvizsgáltnak, melyet ki kell terjesztenünk gazdasági s polgári életünkre, hogy fölismerjük a bajokat s az élet kegyellenségeit, melyeket enyhíteni s megszüntetni, a mulasztásokat, melyeket kipótolni, az óriási egyenlőtlenségeket, melyeket kiegyenlíteni kötelességünk.* Hiszen oly keservesen szenvedtünk, oly sokat tapasztaltunk, s akik így megérték a küzdelem s szenvedés iskoláját, azok bizonyára alkalmasabbak lesznek a megértésre, buzgóbbak a szenvedések enyhítésére s készségesek a megbocsátásra és engesztelődésre.

Erre nézve főpásztori intelmünk az, hogy *vezessük be az igazi, a gyakorlati kereszténységet mint társadalmi igazságot, mint testvériséget s méltányosságot a társadalmi osztályok érdekeinek s egymáshozí viszonyának rendezésébe.* Az európai civilizációnak legegésőbb kérdése s legfontosabb érdeke most a munka jogainak igazságosabb rendezése. Ebben mindnyájan részt akarunk venni, mert megértjük az Isten szándékait, aki nemcsak az égbolt napját kelti föl igazak s bűnösök fölött, hanem a jólét napját is föl akarja keltetni gazdagok és szegények fölött s a munka és haladás áldásaiban is akarja őket részesíteni: fölkelte tehát a testvéri érzés s a társadalmi belátás napját lelkünkben s indít s buzdít arra, hogy mindenkinek — emberhez méltó lakása, eltartása, háztartása, élete s műveltsége legyen. Hiszen emberek, testvérek, sőt Krisztusban Isten gyermekei s a közös, örök boldogság részesei vagyunk. Legyünk hát részesei a földi boldogulásnak is s ne sokaljuk ezért a fáradalmat s a munkát, mert ha az örök boldogságban való részesedés munkába s küzdelembe kerül, ne sajnáljuk a munkát s a küzdelmet a földi boldogulásért sem, hogy az életet a földön is igazság s jószág intezze az egésznek s minden társadalmi osztálynak s rétegnek javára!

Ezzel elsősorban munkátestvéreinkhez fordulunk. Ők sokszor fölpanaszolják, hogy kihasználják s ígéretekkal, szép szóval félrevezetik őket, hogy ezek után ők már senkinek sem hisznek, hanem önmaguk veszik kézbe boldogulásuk intézését. Jól teszik, ha a szociális igazság talaján érdekeiket ők maguk óvják, de biztosítjuk őket, hogy igazságos követelményeiket magunkévá tesszük mindnyájan s hogy oda akarunk hatni, hogy a társadalom ne az osztályharc gyűlölségétől kényszerítve, hanem a fejlődés isteni gondolatait fölértve, méltányolja a munka jogait. De nemcsak a kézi munkának, hanem a szellemi munkások, a vállalkozók munkájának méltó részesedését is kell követelnünk. Legyen a gazdasági élet, az

üzem, melybe a munkás beleviszi verejtékét, nyílt könyv — tanulja meg értékelni s megbecsülni annak minden tényezőjét; jusson tisztába annak esélyei, veszteségei s nyereségei iránt, hogy követeléseiben igazságos lehessen s hogy a készséges közreműködés szelleme nemesítse meg a vállalatok sok rendbeli munkásainak egymáshozí viszonyát.

De vezessük be a gyakorlati kereszténységet mint megértést s jogtisztelést, mint jó viszonyt s összetartást a nemzet összes társadalmi osztályaiba s tiszteljük meg egymást a felebaráti érzések s az emberi jogok, a társulás és szervezkedés szabadságának elismerésével. Álljon tőlünk távol minden bosszúvágy, megtorlás, — álljon ez távol egyesektől s osztályoktól. Itt nem győzött le, nem tepert le osztály osztályt, nem győzte le senki a munkásosztályt, hanem a gazdasági s társadalmi rend gonosztevőit törték le. Nem lehet tehát köztünk arról sem szó, hogy a középosztály most már megint uralkodhatik a munkásosztály fölött; nem lehet szó reakcióról, sem elnyomásról. Senkiét el nem venni, mindenkinek a magáét megadni, — ez a jövő Magyarország boldogulásának föltétele. Reakcióról tehát, mely elnyomást, véres viszonzást s üldözést jelent, — mely kínzó kamrákért kínzó kamrákkal, vörös terror helyett fehér terrorral fenyeget, köztünk még szó se essék. A proletárdiktatúra emberségből kivetkőzött gonosztevőinek dicsőségére köztünk senki sem áhítozhatik!

Pártoljuk lelkesen mindazokat az irányzatokat, melyek szociális, testvéries érzéseket s ily emberséges szándékokat osztanak, melyek nem osztályuralmat, hanem a közérdeket szolgálják s hasznára akarnak lenni nem kiváltságos osztályoknak, hanem az egész nemzeti társadalomnak. Nem is volnának a közéleti tényezők hivatásuk magaslatán, ha érdekeket egyoldalúan szolgálának s ha nem helyezkednének az erkölcs s a kötelességteljesítés szempontjára, melyen csak a szociális igazság lehet eligazítójuk. E nehéz viszonyok közt kötelességünk mindenkit e népszerűsítő s a kibontakozást kereső törekvéseiben segítenünk s résztvennünk megrendített közügyeink rendezésére s a társadalmi béke helyreállítására irányuló munkájában!

Keresztény hívek, testvérek, férfiak! Soha komolyabb s komorabb időben nem szólunk hozzátok! Magyarország válságban van, sirja szélére jutott, de a népek millióinak, kik sirját körülállják, szemében gyászkönny nem ül. Nekünk kell hazánkat, nemzetünket, önmagunkat megsajnálunk s nem temetnünk, de mentenünk! Megtehetjük, ha akarjuk! Ke-

vesen voltunk azelőtt is s a világháborúban még kevesebben lettünk; múltjék hát el a megfogyatkozott magyar népben a testvérharc, s ha már nemcsak megfogyva, de megtörve is állunk egymás mellett, legalább ne álljunk gyűlölködve, ne hidegen, hanem fogjunk kezét melegen s nézzünk egymás szemébe mint testvérek! Szeressük, segítsük egymást! Érezzék meg hangunkon s tekintetünkön, hogy vértanúi, most haldokló, de föléledni akaró nemzetnek fiai vagyunk! Három vértanúi nemzetről szólt Montalembert a múlt század 40-es éveiben: Írországról, Lengyelországról, Magyarországról; de a két előbbi felvirágzik; csak Magyarország pusztul s vérzik! Ez Európának s a világnak legmegviseltebb népe, s ha ezelőtt is sokszor felpanaszoltuk, sohasem panaszolhatjuk azt föl oly keservesen, hogy «*recrudescunt vulnera Hungariae*», mint most; vérzik az egész nemzet, egy seb lett az ország! Ki lesz e sebek gyógyítója? Kicsoda, ha nem mi, Isten után?! Ki szeressen minket, ha magunkat nem szeretjük? S ki tiszteljen, ha ennyi szenvedés s csapás után e vért tisztelni, azt kímélni s azt egy szebb s boldogabb magyar jövőnek erőforrásul beállítani meg nem tanultuk?! De hát remélhetünk-e még jobb jövőt s éledést? Kell remélnünk, hisz vért s életet is a nemzet életéért adtunk s megfogadtuk a latin mondást: «*si vis vitam, da sanguinem*», — ha életet akarsz, adj vért. Nos, hát vért adtunk, saját vérünket ontottuk, áldozatokat százezerszám hoztak. Adjon hát Isten életet, jobb, bizóbb s biztatóbb jövőt nekünk s hazánknak! Álljunk ellent a rossznak, a régi magyar átoknak, a visszavonásnak, pártoskodásnak s gyűlölködésnek, s valósuljon rajtunk az apostol szava: «*a békeesség Istene tiporja össze a sátánt lábaitok alatt s a mi Urunk Jézus Krisztus malasztja legyen veletek*» (Rom. 16, 20). Amen!

Budapesten, 1919. augusztus 22-én tartott püspökkari konferenciából.

A katolikus élet megszervezéséről.

Krisztusban kedves híveim! Szívből kívánom Magyarország e kikeletében, az 1920. évi nagybőjt elején a t. papságnak s kedves híveimnek azt, ami milliók szívében mint hő óhaj él s mint epedő imádság emelkedik ég felé, — kívánom, hogy jöjjön el közénk az Isten országa, az az ország, mely igazság, béke és öröm a Szentlélekben. Várjuk s kérjük lelkünk s szegény hazánk számára a béke nagy vigaszát, azt, mely az apostol szerint «fölülhalad minden értelmet» (Filip, 4, 8), mely «megoltalmazza szívünket» s bizalmat s erőt ad lelkivilágunk s romba dőlt hazánk fölépítésére.

Erre a munkás s készséges lélekre nagy szükségünk van nekünk, lelkipásztoroknak, kik látjuk, hogy mennyi a dolgunk, hogy mi mindent kell újjáteremtenünk, mi mindent kipótolnunk úgy a lelki s erkölcsi, mint a társadalmi életben, — kik megtapasztaljuk, hogy a háború ugyancsak nem az erkölcs nevelője, hanem ellenkezőleg züllés, romlás s bomlás jár nyomában. Megtapasztaljuk, hogy mennyire igaz a prófétának szava, mely szerint «nincs a szélvészben az Úr», a népek szélvészében, s «nincs a földrengésben», az országok s trónok rengésében az Úr, s nincs «a tűzben», a vörösök rémes s ostoba uralmában az Úr; hanem igenis a «lágy szellő fuvalmában», vagyis az eszmélődésben, az imában s lelki megnyugvásban, a megtérésben s a javulásban, ott van az Úr, ott megtaláljuk őt (3. Kir. 19, 11). Ez a véres szélvész s ez a fekete tűz végigszáldott rajtunk s ez a föld- és lélekrengés megrendített minket s rengeteg kárt tett a lelkekben, a hitéletben s köz-erkölcsben, a családokban s az egész nemzedékben. Az egész világ hangos e panaszoktól; de ugyancsak mindnyájan érezzük kötelességünket s mindnyájan égünk a vágytól, hogy a károkat s veszteségeket tőlünk telhetőleg kipótoljuk, hogy a hitéletet fölvirágoztassuk, hogy az erkölcsöket megjavítsuk s a szenvedéseket megnyihítsuk. Erre a munkára vagyunk hivatva első sorban mi, Krisztusnak hívei, — mi, papok s hívek egyaránt, s nagyon szeretném, ha ez érzést, e buzgó, építeni akaró

vágyat mindnyájatokban fölkelhetném s ha rámutathatnék arra a gyakorlati munkára, melybe mindnyájunknak bele kell állanunk s melyből mindenkinek, lelkésznek épen úgy mint a hívőnek, egyaránt ki kell vennie részét.

Mi lesz tehát a mi teendőnk ?

Manapság a magyarok mind keresztényeknek vallják magukat s még a politikai pártok is egybe fogták a magyarságot s a kereszténységet s csak ez alapon reméljük, hogy felépíthetjük a boldogabb Magyarországot. De hogy ez a kereszténység ne csak szép szó, hanem tett és erő és élet legyen, azt nemcsak ajkon hordozni, hanem életben megvallani kell, vagyis a magyaroknak hitből kell élniök s a vallásosságnak betömött vagy elhagyott s eliszaposodott forrásait újra eleven, áradó életforrásokká kell fakasztanunk.

K. H., a kereszténységet magunkon kell kezdenünk. A hitet s az Isten-félelmet, az erkölcsöt s a tisztességet, a jószágot s a felebaráti szeretetet saját lelkünkben kell hordoznunk s azt abból kisugároztatnunk. Ahogyan a gyertya világít a sötétben, úgy világít az ember hite, s ahogyan a megrakott tűzhely melegít, úgy melegít jósága és szeretete. Ezt értette az Úr Jézus, mikor mondá : «Ti vagytok a világ világossága, ti vagytok a föld sava» (Máté 5, 13, 14). Ezek a világító lelkek imádják Istent s szolgálnak neki s szerinte alakítják életüket. Résztvesznek Krisztus áldozatában, a szentmisében ; megtisztulnak az élet mocskától a szentségekben ; megtartják az Isten s az anyaszentegyház parancsolatait, s ha valaki kérdezi tőlük, hogy járnak-e templomba, járnak-e győnni s áldozni, nem azt felelik, hogy nem, mert hogy ők ennek nem érzik szükségét ; hanem azt mondják, hogy igen, mert ők a kötelességeket nem érzécek szerint mérik, hanem az érzéseket a kötelességek szerint igazítják, Isten s az egyház tekintélye szerint, akik mondják : ezt tedd, azt hadd !

De honnan vegyük s ki nevelje az ily hithű, többől fakadt keresztényeket ? Ki neveljen ily elszánt, krisztusi nemzedéket ?

Erre azt felelem : nevelje azt a család, az iskola s a hitközség. Először is a család s az iskola. A gyermek életét ez a kettő idomítja, s épen ezért mind a keltőnek őszintén s igazán vallásosnak kell lennie. A gyermeknek azt, amit az iskolában tanul, a családban kell megvalósítva látnia. Azért elsősorban a szülőket kérem : legyenek az Úr Jézus apostolai, adjanak jó példát s neveljék meleg, bensőséges, vallásos szellemben gyermekeinket. Mindnyájan tudjuk magunkról, hogy a földön a legtöbbet szülőinknek köszönhetünk, s a legjobbat s a leg-

életrevalóbbat az élet útjain tőlük kaptuk s a családi körből hoztuk. Ami jót tőlük nem kaptunk, azt csak búval s bajjal s sok keserű tapasztalattal szereztük meg, sőt lehetséges, hogy a legtöbb ember a legnemesebb érzésekre sohasem tesz szert, ha azokat a gyermekszobában — mint a német mondja, «in der guten Kinderstube» — el nem sajátította. Így például megérzik az ember egész életén, ha szülőitől szeretetet nem kapott; olyan az mint a virág, mely árnyékban bontakozott; meglátszik rajta, hogy nem volt napsugara. — Vagy akibe a szülő nem símogatta s nem csókolta bele a tudatot, hogy ő az édesanya s az édesanya szemefénye, az sohasem érzi meg, hogy ő maga s élete valakinek becses s hogy azt mint kincset kell néznie s kezelnie. Hasonlóképen ha a szülők nem sugározták belénk példájukkal s keresztény életükkel a hitet, — ha nem oltották belénk egész valójukkal s lényükkel az Istenhez való ragaszkodást s hűséget, — ha nem finomították ösztöneinket a bennünk megnyilatkozó szebb emberség bűbájával: akkor kipótolhatunk ugyan e részben is egyet-mást s az élet ökle belénk verhet valamit, amit az édesanya simogató kezéből nem vettünk; de hányan lesznek, kiknél az életnek még ez a kegyetlen, bár célszerű utánpótlása is elmarad, s kik annak következtében sohasem emelkednek majd föl az igazán jó s keresztényérsésű életnek szintájára s örökétig megsínylik, hogy nem volt vallásos, édes szülejük.

Epen ezért nagyon kérem a szülőket, hogy tartsák meg mindenben az Isten s az egyház parancsolatait s ne engedjék kiveszni családjukból a vallásos élet szokásait s gyakorlatait.

Hasonlóképen kérem a hitoktatók, a tanítók s a lelkészek buzgó közreműködését a gyermeknevelésben. Ébredjünk mindnyájan tudatára e nagy kötelességnek s rendüljünk meg ez óriási felelősségtől, hogy a gyermekek vallásos s erkölcsös nevelését úgy a családban mint az iskolában, nemkülönben másutt is, bárhol érzük, buzgó, meleg szívvel felkaroljuk. Istenem, mily apostolkodást fejthetnek ki szülők, édesapák s anyák, tanítók s lelkészek, ha a gyermekeket jól nevelik, ha intik, tanítják, ha figyelmeztetik s dorgálják s ha ki nem fogynak a reájuk pazarolt szeretetből s türelemből. Nagyon kérem a t. lelkészeket s tanítókat, hogy a tanítást s főleg a katechizálást végezzék el jól s úgy a vallástanításban, mint az oktatás minden más ágában nemesítsék a gyermekek lelkét. De kérem a szülőket is, hogy buzdítsák gyermekeiket a tanulásra s amikor lehet, kérdezzék ki őket főleg a katekizmusból s a bibliatörténetből.

Amely gyermek alapos *vallásoktatásban részesült*, az megkapta a tisztes életnek s az örök boldogságnak egyik legfontosabb biztosítékát. *Amely gyermeknek jó tanítója s katechétaja volt, annak az Isten egy második árangyalt adott.* Nincs az egyháznak oly fontos teendője s nincs az apostolkodásnak oly alapvető munkája, mint a jó hitoktatás. Eszerint a legfontosabb szolgálatot akkor tesszük egyrészt a gyermekeknek, kiknek örök üdvösségét gondoljuk, másrészt az anyaszentegyháznak, ha az iskolában a gyermekeket jól s szeretettel oktatjuk hitre s krisztusi életre. Látom, hogy az apostoli lelkipásztorok s tanítók, nemkülönben a gondos szülők mind így gondolkoznak; látom, hogy a buzgó papoknak ép oly érzékük van a templom, az oltáriszentség, a szószék s gyóntatószék iránt, mint amilyen van az iskola s a hitoktatás iránt; hiszen épen az iskolában folyik a lelkipásztori igehirdetésnek, a tanításnak s erkölcsi nemesítésnek legfontosabb munkája a még romlatlan, bár neveletlen gyermeklelkek s gyermekszívek körül, melyet azután a szülők jó példájukkal s keresztény életükkel az otthonban megerősítenek.

Tűzzük tehát ezt az elvet legfontosabb mintafeladataink élére, hogy az apostolkodásnak s az igehirdetésnek leggyakorlatibb s ép azért legszükségesebb alakja s módja a gyermekek nevelése, oktatása és katechetizálása, s ezt hirdesse minden családi ház faláról Szűz Máriának s a gyermek Jézusnak képe. Higgyétek el, hogy így terjed majd s mélyül ki az Isten országa!

De nemcsak a családnak s az iskolának kell beleállania az apostoli munkába, hanem a hitközségnek is.

A proletárdiktatura alatt megindult a hitközségi szervezkedés, sok helyen megalakították a hitközségeket s nagyon kívánatos volna, hogy ez a buzgalom ne lankadjon, hanem mindenütt tető alá hozza a hitközségi szervezetet. Hallgassatok k. h. püspökök szavára s alakítsátok meg mindenütt a hitközségeket! Nem arról van itt szó, hogy többet fizessetek, hanem arról, hogy a vallásos életet s a közerkölcsiséget a hitközségi szervezet által is felkaroljátok s annak apostolai legyetek. Több apostol kell a mai világnak! Azt szeretném, ha a hitközség tagjai nagyobb érdeklődést s buzgólkodást, több törődést s apostolkodást tanusítanának a hitélet, a vallás, az erkölcs, a köztisztesség s a jótékonyság művei iránt! Azt mondják, hogy az Úr Jézusnak csak tizenkét apostola volt; hát igen, kiket ott Galileában kiválasztott, az csak tizenkettő volt; de hány apostola lett neki később? Nem voltak-e

apostolok azok a férfiak s nők, kiket Szent Pál emleget, hogy a császár házában s a társadalom minden rétegében segítik egymást? ! Nem voltak-e apostolok azok a Fabiolák, Sebestyének, azok a 12 éves Pongrácok, kik az oltáriszentséget a börtönökbe vitték, mert mások nem tehették, azok a Perpetuák s Ágnesek, kiknek mindenütt ott volt a szemük s a kezük, kik mindent észrevettek, amin segíteni s amit enyhíteni s eligazítani kellett s azt tőlük telhetőleg meg is tették? ! Nekünk a mai világban még több apostolra volna szükségünk s ezzel kapcsolatban azt szeretném, ha a t. lelkészeknek a városokban s a nagyobb helyiségekben az egyes utcákban volna megbízottjuk ; itt is, ott is volna egy-egy jó, buzgó asszony, derék hithű férfi, csupa apostol, kiknek gondjuk volna a lelki ügyekre, a hitéletre, a köztisztességre, a nevelésre, a lelki érdekerekre, s kik a maguk körzetét valahogy összetartanák s lelkiileg szolgálnák !

Mi másképp festene ez, mint a mostani helyzet, ahol a pap, a tanító magára hagyatva áll a községben s hol százan s ezeren nézik s vállukat vonogatva mondják : «ez nem a mi dolgunk».

Jaj, ne mondjanak ilyet ! Dehogy is nem az ő dolguk ! Ellenkezőleg, bizony a pusztuló hit és erkölcs, a veszni készülő tisztesség, a hitetlenség s a züllés, a gyermekek neveletlensége s az ifjú nemzedék romlása, biz az mindnyájunknak a dolga, — Istennek s Krisztusnak is a dolga, az egyháznak s a nemzetnek is dolga, a papnak s a szülőknek a dolga, mindnyájunké, mert közös boldogulásunkat fenyegeti s veszтүnket jelenti. S épen mert mindnyájunk dolga, azért mindnyájunknak ki kell abból venni a részünket, — mindnyájunknak nemcsak híveknek, de apostoloknak is kell lennünk.

Nagy örömömre szolgál, hogy már is rámutathatok az ilyen szervezkedésre, mely egészen új és nagyon időszerű. Így Budapest egyik új plébániáján azokban a nagy házakban, hol sok katolikus család lakik, van a plébániának egy-egy megbízottja, a kisebb házakat véve pedig, több háznak van egy-egy ilyen megbízottja, aki mintha csak Krisztus Urunk 72 tanítványa közül való lenne, mindenre felügyel, a betegeket, a vesztélyben forgókat, a rosszul élő családokat, az elhanyagolt gyermekeket számon tartja, azokat maga is felkarolja s a plébánián bejelenti ; a kötelességüket nem teljesítő, misére s szentségekhez nem járuló híveket kéri s inti, jó szóval s példával buzdítja a rossz újságok terjedését akadályozza, a botrányokat megszüntetni iparkodik, — a híveket a hitközségi életben való részvételre buzdítja.

A lelkipásztor így nemcsak élénk kapcsolatban él híveivel, hanem utána jár az ügyes-bajos dolgoknak s buzgó segítő-társai révén mindenhová elér, ahová egymaga soha nem férkőznék! Gondoljátok, k. h., hogy mily más élet árad s ömlik el végig a hitközségen, családokon s intézményeken, mikor így megsokszorosodnak az evangéliumi munkások, — mikor a lelkipásztor nemcsak maga eljár mindenfelé, hanem sok buzgó s derék tanítványa félti, őrzi s gondozza az Úr szántó-földjét.

A házi megbízottak mellett a lelkipásztor sorba látogatja a családokat, sőt azokban a házakban, hol sok katolikus család lakik, a házi megbízottak kérésére, az első keresztények példájára, az esti órákban külön még összejöveleteket tart, ilyenkor a ház lakói valamely nagyobb lakásban összejönnek s ott a híveket érdeklő vallási, erkölcsi s egyházközségi dolgait beszéli meg.

Igy van ez mondom, Budapestnek egyik, a proletárdiktatura alatt alakult plébániáján. Ezt azért hoztam fel, hogy lássuk, mit tesz a buzgalom, a lelkipásztori gondosság, a mások üdvét szíven viselő szeretet! Kisebb városainkon s a falukon *ily házi megbízottakra* nincs szükség, de nagy szükség van itt is arra, hogy a lelkipásztor ismerje híveit, hogy ellátogasson hozzájuk, hogy érdeklődjék családi életük, gyermekeik nevelése iránt, hogy ismerje bajaikat s lakásviszonyaikat s ugyancsak szükség van arra, hogy sok *megbízható híve* legyen, akik vele együtt dolgoznak, akik a népben ébren tartásáért a vallás, a hitélet, az erkölcsiség s tisztesség érdekeit. Mennyit tehetnek az ilyen buzgólkodók az Isten-tisztelet, a szentségekhez való járulás, a templom tisztántartása s díszítése, a népének, a betegek ellátása, a temetések épületes rendezése, az ünnepek megtartása, az ifjúsági s másféle egyletek alakítása körül! Mennyi tennivaló van minden irányban, de mennyien találkoznának is, kik szívesen dolgoznának, mert a Szentlélek mindenütt ébreszt s nevel magának lelkeket, kik tenni s a szent ügynek szolgálni kívánnak.

Jobb lelkipásztorkodást s törődést sürget az Isten lelke tőlünk, — nem hivatalos órákat, nem irodai munkát, hanem hivatásos életet, utánjárást, érdeklődést s gondozást vár tőlünk! Eszméljünk, imádkozzunk s tegyünk e szerint! Tegyük főleg arról, hogy legyen a hívek közt sok segítő-társunk! Hiszen érezzük, hogy egymagunk, még ha mindegyikünk Pál apostol is volna, a munkát nem győzzük s épen ezért szükségünk van gondjaink megosztóira, kik minden házban s

családban s az élet tarka szövvényeiben segítőtársaink legyenek. S bízunk abban, hogy mindenütt fognak találkozni erre alkalmas hívek, kik megértik, hogy az Isten országát mindnyájunknak kell terjesztenünk, ahogyan mindnyájan imádkozzuk: jöjjön el a te országod! Csak azt ajánlanám, hogy ne csináljunk ebből hivatalokat, ne adjunk senkinek címeteket, hanem ahogyan a Szentlélek hozza elénk a megértő lelkeket, úgy állítsuk be azokat s neveljük ki őket lelkipásztori lelkünk gondjai s aggodalmai szerint.

Szervezzük meg így a hitközséget, kapcsolódjunk buzgó híveinkkel, kiket a Szentlélek nevel s kiken az a tűz érzik meg, melyről az Úr mondta: «Tűzet jöttem bocsátani a földre, s mit akarok mást, mint hogy felgyulladjon» (Luk. 12, 49). Higgyük el, hogy most is ég az a tűz, melyet Krisztus hozott. Néhol azonban már csak hamurakásnak látszik; de még a hamuban is ott izznak a tüzes üszkök, lelkek, hívek, kik a hit s a szeretet tüzes paraszai. Kotorjuk fel a hamut s gyűjtjük egybe a paraszakat, s megint lángot s lobbot vet az, ami, ha szétszóródva marad, lassanként elhamvad.

K. H., férfiak és nők, családapák és édesanyák, lelkészek és tanítók, ti mindnyájan, kik Krisztust szeretitek s ügyét s mondhatom, ezzel együtt családaitok boldogulását s a magyarság nagy érdekét szíveteken hordozzátok, ti vagytok a szétszórt parázs a kiégett világ nagy hamurakásában; ne hamvadjatok el amúgy szétszórva, hanem álljatok össze, szervezkedjétek, alkossátok meg a hitközségeket, a hitközségekben osszátok fel magatok közt a hitélet érdekeit! Legyetek igazi keresztények, kiknek hite életben virágozik ki s kik másokat is a hit s a szeretet áldásaiban részesítenek, akkor lesz igazi örömtők s vigaszotok, melyet senki el nem vehet tőletek s akkor lesznek a mi hitközségeink is nem a kivénült kereszténységnek száraz ágai, hanem az ősi, apostoli egyház örökéletű friss fakadásai. Az ilyen kereszténységből fölvirágoznék aztán Magyarország is. Isten adja! Ahol nincs hitközség, ott szervezzétek meg, s ahol van, ott vigyetek belé oly életet s oly tevékenységet, mint amilyenről e levelemben szóltam.

Isten áldása legyen veletek s az Isten szent Lelke éljen bennetek!

Székesfehérvár, 1920 január 23.

Élő hit, gyakorlati szeretet, Istenben való megnyugvás.

A megpróbáltatás napjaiban van szükségünk a bátorító s biztató szóra, s mikor a szenvedés s a csüggedés nyomja le a lelkeket, akkor van ideje a vigasznak, annak az isteni vigasznak, melyet a nemzetek apostola is megkívánt, a Szentlélek vigaszának.

Ezt a vigaszt szeretnők nektek megadni szerencsétlen hazánk, s a szomorú világ e napjaiban. Nehéz időket élünk; földarabolt hazánk számtalan sebtől vérzik s mi magunk megtörve s elszegényedve tengetjük életünket. Amikor templomtornyaink harangjai megkondulnak, úgy érezzük, mintha nem is ünnepet harangoznának, hanem mint félrevert harangok zúgnák öntudatunkba siralmas helyzetünket s Magyarország veszedelmét. Hét nehéz és szomorú év után ugyancsak szomorú és fáradt a lelkünk, s bár tudjuk, hogy a nehéz időkben annál nagyobbak kötelességeink is s hogy annál nagyobb elszántsággal kell a győzelmes rossz ellen föllépnünk, azért mégis megkörményez a kishitűség s a reménytelenség is. Szeretnők, ha életterhünk megkönnyebbülne, ha gondjainktól megszabadulnánk s ha a megélhetés keresztje nem nyomna le annyira a földre. Ah, igen, szeretnők, ha felejtani, s enyhülni, ha megint bízni s végleg kitartani tudnánk!

A bizalom, az enyhülés s a kitartás e forrásaihoz akarunk titeket vezetni, k. h., melyek a hitben, lelkünknek Istennel való kapcsolatában s a kegyelmi életben nyílnak. Az élet s erő ez örök forrásaihoz vezetünk s biztatunk titeket, hogy merítsetek bizalommal az Üdvözítő forrásaiból s hogy higgyétek el, amit Szent Péter apostol mond, hogy ti az ilyen sötét és gonosz világban is, amilyen ez a mostani, mint «megváltott nép» hirdethetitek «annak erejét, ki titeket a sötétségből az ő csodálatos világosságába hívott» s nemcsak hívott, hanem arra rásegített, hogy tengernyi keserűség közt is, mint ő

mondja : «az Isten tisztelete, dicsősége és ereje megnyugodjék rajtatok». Ezt élő hit, gyakorlati szeretet s Istenben való megnyugvás által érzük el s e három nagy erényre szeretnénk e pásztorlevelünkkel felbuzdítani titeket.

I. Ami az elsőt, az élő hitet illeti, jó lesz gyakran megszívlelnünk Szent Pál apostol szavát : «oportet credere», hinnünk kell. Akár boldogságban úszunk, akár tengernyi kínok közt élünk, az első s a fődolog, hogy Urunk s Istenünk mellett kitartsunk s szeretetben iránta meg ne fogyatkozzunk. Érezzük át, hogy vele kapcsolatban vagyunk s tőle el nem szakadhatunk. Hiszen ő utal rá e benső kapcsolatra, mikor mondja : «Én vagyok a szőlőtő, ti pedig a szőlővesszők, aki én bennem marad és én ő benne, az sok gyümölcsöt terem». Isten a világ ura és semmi sem történik, amiről ő ne tudna. Semmi sem történik, amit Isten öröktől fogva előre nem látott, amit ha az jó, nem akart, s amit, ha az bűn és átok, végzése szerint reánk jönni meg ne engedett volna. S mily biztatóan hangzik felénk az evangélium szava : «Nemde két verebet egy filléren adnak? és azokból egy sem esik a földre a ti Atyátok nélkül. Sőt a ti fejetek hajszálai is mind meg vannak számolva». De hát a vértanúknak nemcsak a hajszálai, hanem a feje is lehulltak, fogjátok mondani, hát ezt is az Isten akarta? Erre a felelet az, hogy Isten a bűnt, a zsarnokságot, az igazságtalanságot sohasem akarja, de azt igen, hogy az ember, bármilyen bűnös is vele s körülötte, az igaz úton maradjon s higgye, hogy ha az az út sötét is és véres is, mégis dicsőségre vezet. Ez volt a vértanúknak s ez minden szenvedőnek útja.

Ilyenek ezek a mi útjaink is a mostani önző, pénzsóvár, szeretetlen s kegyetlen világban. Ezeket az utakat nem az Úr Isten rakta, s épen úgy nem az ő akarata szerint való a nemzeteknek most dúló gyűlölködése, hatalomvágya és önzése. Ahogyan nem az Úr Isten akarta a háború enyészését, mely vaspatákon száguldott végig mindenben, amit becsültünk és szerettünk : úgy nem az Úr Istentől való a drágaság, a kín s a gond. Ezek ellenkezőleg az emberi rosszakarattól, az önzéstől s az aranyborjú imádásától vannak ; de Isten megengedi, hogy e nagy szenvedések ránk jöjjenek, részben büntetésül a förtelmesen káromkodó nemzet bűneiért, azután megokulásul s eligazításul egy jobb jövőnek megteremtésére.

Tehát egy felsőbb akarat uralkodik s intézkedik a hívó ember gondoljai s küzdelmei fölött, amely akarat nem rossz, hanem jó s amely a rosszat s a szenvedést is javunkra fordítja. Ez a nagy hit a mi erőnk s a mi pajzsunk ; mert mindent

kitart az s nem panaszkodik, aki a szentírással mondhatja : «Mi jöhet rád a Fölséges akaratán kívül?» Ha tehát nehéz az életünk és sok a gondunk, — ha csüggedten meredünk a sötét jövőbe, mondogassuk magunknak a bölcsnek intelmét : «Fiam alázd meg szívedet s túrd el Isten látogatásait : ragaszkodjál Istenhez . . . fogadj el mindent, amit rád bocsát és megaláztatásodban békével szenvedj, mert tűzben próbáltatik meg az arany, a kedves emberek pedig a megaláztatás kemencéjében». Boldog emberek s igaz keresztények azok, kik bármi történjék, Isten akaratán megnyugodva, a jót s a rosszat egyaránt Isten kezéből veszik : — igazán boldog emberek, kik ha a pusztító fergeteg elvonult s az ágon egy mádárka csicsereg s kik, ha az árvíz elvonult s ismét új virág fakad, elfelejtenek bút és bajt, s megint gyermekdeden bíznak a látogató Isten örök jóakarataiban.

II. A második lelki kellék, melyet a nehéz élet elviselésére figyelemetekbe ajánlani akarunk, a *gyakorlati szeretet*, mely embert emberhez közelebb hozzon s testvért a testvérhoz melegebben fűzzön. A kegyetlen s szívtelen önzés, a pénz-hajhászás s kincsszomj máskor is volt a világ sötét oldala, de most ezek erőszakosan tolakodnak az emberi érdeklődés homlokterébe annyira, hogy háttérbe szorítják a hitet, elhalványítják az Úr Jézus s a szentek példáit, s «pénz, pénz s minél több pénz» a jelszavuk. A középosztály oly gondokkal küzd, hogy minden érdeklődése a megélhetésre irányul ; a gazdasági viszonyok a falut szembehelyezik a várossal s egy új osztályharcot teremtenek s bár vannak, akik meggazdagodnak, de az egész nemzet mégis oly leromlott, hogy koldusbottal kezében s keserőséggel szívében vigasztalanul s fáradtan kocog nehéz sorsának kietlen útján. Lesz-e hát ereje e nehéz útat járni s lesz-e kedve a hit s a tisztesség mellett kitartani, ha gazdasági nyomorúsága még továbbra fokozódik?

E nagy veszedelemben nem sürgethetünk semmit annyira, mint a szeretetet, az irgalmat s könyörületet, az igazságot s az irgalmasság testi-lelki cselekedeteinek gyakorlását. Ébredjen minden hitközség arra a tudatra, hogy mindegyik a Krisztus családja, s legyen gondja, hogy ne legyen abban a családban senki, aki éhezik, mialatt mások lakmároznak, — senki, aki mezítelen, mialatt másnak fölös ruhája vagy lábbelije van. Közelebb kell jutnunk egymáshoz, közelebb ! Meg kell éreznünk mások baját, úgy hogy abból mi is szenvedjünk, s mások gondját úgy, hogy ezt mint a magunkét

eloszlatni törekedjünk. Ah, k. h. a fájdalom, a szenvedés, a köznyomor ugyancsak fölszántotta a földet, s törésföld, durva szántás lett ez az egész Magyarország: de ha már az, ne legyen úgy, hogy az isteni Magvető, ki a megújulás s a föltámadás magvait hinti, fagyos szívek göröngyei közé hullassa azokat! Ne legyen úgy, hogy az irgalomra s könyörületre intő igék, melyeket hozzánk intéz, süket fülekre találjanak s hogy az a tűz, a buzgóság s szeretet tüze, mellyel fölggyújtani akarta a világot, önző lelkek kiégetett pernyéje közt kialudjék!

Tehát az evangéliumi szeretetnek s testvériségnek e lelkét kell magunkban felkeltenünk. Ha ez fölébred, akkor vész majd a kishitűség a szegényekben, enyhül a gond a családokban s a nagy kietlen magyar télben megint a reménység s a bizalom lesz úrrá a csüggedő s szenvedő milliók fölött! Isten is szerető emberek által segít. Legyen szeretetünk, akkor Istentől valók vagyunk s akkor általunk lesz tűrhetőbb a világ sora!

III. A harmadik lelki kellék, amelyet nyomorúságunk enyhítéseül figyelmetekbe ajánlunk, a *megnyugvás s a békeség* szellemének ápolása.

Nagyon fontos dolog, hogy ily zaklatott időben s a minket környékező nagy idegenségben a közös szenvedés közelebb hozzon minket egymáshoz. A külső ellenség sokat ártott nekünk s szétszede hazánkat; de a belső pártviszály még jobban megnehezíti az életet s bizonytalanságot s aggodalmas lelkületet hoz reánk. Az egyik erre, a másik arra hűz oly időben, mikor mindnyájunknak egybe kellene forradnunk, hogy vállvetve támogassuk meg a megrendült hazát s könnyítsünk a megélhetés nehézségein. Ehhez megértés s jóindulat, bizalom és összetartás kell. Kellett az máskor is, de kell főleg manapság, mikor sok kínos kérdés feszíti kínpadra a magyarságot. Aggódva nézünk Magyarországhatáraitra, aggódva a magyar széthúzásra s államiságunk megsértett függetlenségére, aggódva a szembeállított falura s városra, a politikai pártviszályra és felekezeti érzékenykedésre.

Átkot hoz a magyarságra, ki annyi vész és baj után még most is csak pártviszályokba s gyűlölködésbe kergeti. Minden széthúzással szemben föl kell ébresztenünk magunkban az elszánt s törhetlen akarást, hogy a pártviszálynak s meg hasonlásoknak minden üszkét összetapossuk s mindent megteszünk, hogy a békeséget s a megértést köztünk előmozdítsuk. Ha polgári életünkben alkotmányunkhoz híven ragasz-

kodunk s törekvéseink útjaira ezeréves történelmünk fényével s nagyjaink példáival rávilágítunk, akkor nincs semmi ok az aggodalomra, hogy vitás kérdéseinket ezentúl is az igazság s jog szellemében s alkotmányos törvényeink értelmében oldjuk meg.

Szent István birodalma és a szent korona lesz ezentúl is a mi alkotmányos életünk alapja s további fejlődésünk vezéreszméje és csillaga. Tisztelettel tekintünk fel szent királyaink dicsó alakjaira, Szent Istvánra, a szent korona s a királyság szerzőjére, Szent Lászlóra, ki e korona fényét egész Nyugat-európára kisugározta, — lelkesedéssel ápoljuk magunkban Szent Imre s Szent Erzsébet, az érintetlen erős ifjúság s a női eszményiség képviselőinek emlékét s tiszteletét. E szentek fénye nekünk világosság s az a körülmény, hogy az Árpád-házból nyúltak föl az égig, kedvesebbé teszi nekünk magyarságuk által is az erényt s közelebb hozza azt hozzánk. Szeresük hazánkat úgy, mint ők szerették, álljunk a törvény s igazság alapján úgy, mint ők álltak, szolgáljuk e vörös forradalmak által megrendült hazát is úgy, mint ők szolgálták azt a történelem zivatarjaiban, s lássuk, s tiszteljük a sok nehézséggel visszaállított mostani rendben is Isten gondviselését.

Ugyanezt kell mondanunk katolikus egyházi életünk mozgalmairól s érdekeink védelméről is. Most, mikor az ország össze van törve s az egész világ beteg, első kötelességünk, hogy fölélesszük magunkban a katolikus összetartást s ezzel az összetartásból merített erkölcsi erővel s krisztusi szeretettel lássunk hozzá e nagy romlásban az újjáépítéshez s e nagy kórházban a gyógyításhoz. Szellem és lélek kell ehhez. Ezt akarjuk szítani, ezt nevelni magunkban; de senkinek le-törésére, senkinek kárára, aki jót akar! Minden egyházi buz-dításunk ezt célozza; minden katolikus megmozdulásunk ezt jelenti. Mi nem lázítani, nem izgatni, nem széthúzni akarunk, hanem a hitből való életet kívánjuk fejleszteni. Párt-viszály s felekezeti villongás helyett mást kíván most tőlünk az egyház s a haza. A kereszténységet ellenséges áramlatok csapkodják s azért mindenkivel kezét fogunk, ki ez alapokat védi; ugyanakkor pedig föl akarjuk léptetni magunkban a legnagyobb védő s hódító erőt, az igazi keresztény életet, melyet Szent Pál dicsér thesszalonikai híveiben mondván: «Mi az evangéliumot nálatok nem egyedül beszéddel, hanem erővel s Szentlélekkel is hirdettük . . . s ti követőink lettetek: elfogadván az ígét sok háborúság között, úgy hogy például lettetek minden hívőknek». Ilyen kereszténységet akarunk,

példás, szent életet! Ha az meglesz bennünk, akkor gyözhetszünk. Ne lássunk tehát rémeket s veszedelmeket ott, ahol azok nincsenek, hanem erősödjünk meg hitünkben s egyesüljünk az egyház s haza szeretetében és szolgálatában.

Mindenekelőtt pedig nyugtassuk meg lelkünket e szomorú napokban. Találjuk meg a vigaszt a köztünk élő Jézusnál s a vele való életközösségben. Ez a Jézus köztünk van, velünk van s bennünk van; lehetünk-e hát kicsinyhitűek?!

A jeruzsálemi templomról mondja az Úr: «megszenteltem e házat, hogy nevemet odahelyezzem és ott lesznek szemeim és szívem mindenkoron». Akivel van az Isten neve, a szemei és a szíve, annak nem lehet aggódnia, s bármi történik vele, meg kell találnia magát. Már most gondoljunk templomainkra s a köztünk élő, az Oltáriszentségben minket szerető Úr Jézusra! Ő van velünk, — a szemei rajtunk, — a szíve bennünk! Az Úr neve fölség és hatalom; velünk van tehát segítő kegyelme! Az Úr szemei rajtunk; tehát gondunkat viseli s el nem felejt minket! Az Úr szíve bennünk; tehát az ő életét éljük! Tudta, hogy sanyargatott s szenvedő híveinek az lesz mindig szívük vágya, hogy ő köztük s hogy közel hozzájuk legyen. E vágyukat teljesítette, mert mikor azt mondta: ez az én testem, azzal azt is mondta, hogy itt van a szívem, s mikor azt mondta: vegyétek s egyétek, azzal azt is mondta, hogy az ő szíve legyen a mienk s élete s ereje s bizalma is a mienk. Bizalmatlankodhatunk-e, csüggedhetünk-e ezek után? Kialhatik-e szeretetünk egymás — s könyörületünk szegény felebarátaink iránt? Kétségbeeshetünk-e jövőnk s hazánk sorsa iránt? S ha mégis megkórnyékezne valamiféle ily érzés: itt a segítség; itt van Jézus: imádjuk, vegyük, együk, pihentessük fáradt fejünket szent szíven s megkapjuk tőle az erőt a kitartásra s a békecsókot a megnyugvásra.

Végezetül mi is megismételjük a kereszténység legnagyobb költőjének szavát: «Ő boldog Magyarország, ha nem hagyja magát többé félrevezetni!» Magyarország most nem boldog; nehéz, kegyetlen utakon jár; de ha a nagy idők szavát megérti; ha hitében meg nem inog s szeretetét visszakapja: akkor majd rátalál a békeesség s boldogulás útjára. Vezess minket Uram oda, hogy akkor majd boldogabban s hívebben szolgálhassunk Neked!

Székesfehérvár, 1921 december 13.

A fegyelem Szentlelke.

Krisztusban kedves hiveim! Nehéz idők, számtalan baj és szenvedés, drágaság és gond borultak hazánkra; a háború ugyan befejeződött már, de az emberek lelke még tele van háborúsággal s háborgással. Ellenségeinkkel a békét már megkötöttük; de a békét magunkban még meg nem találtuk; beteg még a lelkünk. Tele van az élet gonddal s keserőséggel; az emberek kegyetlenek s önzők, vadak s durvák lettek. A háború vadsága s a forradalmak eszeveszettsége még forr a vérben; az ifjúság szilaj s a gyermekek neveletlenek; az erkölcsi nézetek gyengültek s a kötelességtudás elhomályosult s nagy hitre s türelemre, áldozatkész szeretetre s hosszú, fáradságos munkára van szükség, hogy az emberiség lelke enyhüljön s hogy bevonuljon a szívekbe az igazi, az isteni béke.

A léleknek ez enyhülésére, az igazi, belső megnyugvásra s megbékülésre van szükségünk s erre akar rásegíteni minket a mostani nagybőjtben is az anyaszentegyház. Áldott s kegyelemteljes idő ez mindenkinek, aki követi az Úr hívását s aki lelki erővel akarja gyógyítani saját fájós szívének s a megalázott emberiségnek sebeit. S azért üdvözöllek titeket e nagybőjt elején az apostol szavaival s mondom: «Kegyelem nektek és békesség!» (1. Thess. 1, 1). Üdvözlöm azokat, kik a megpróbáltatás napjaiban igazán hiveknek bizonyultak, «kik elfogadták az igét» s «példái lettek a hívőknek!» Üdvözlöm azokat, kik küzdve bízva megállták helyüket s nem keseredtek el, hanem kötelességüket teljesítették s jót tettek, akikkel csak tehettek! Üdvözlöm a szülőket, kik gyermekeiket ezekben a nehéz időkben is jól nevelni iparkodtak s őket Isten-félelemre, fegyelemre, tisztességre s jó viseletre oktatták! Üdvözlöm mindazokat, kik a háború alatt elvadult embereket a régi tisztességre rásegíteni törekedtek s kik a durvaságot s a neveltlenséget, a gyűlölködést s féktelenséget, a lopást és árdrágítást jó példájukkal, szeretettel s

bátran visszaszorítani törekedtek; de nem mellőzöm azokat sem, kik a forradalmakban megtántorodtak s elvakítva a csillogó, de hamis s kivihetetlen eszmény liderctüzétől, vallás, egyház és állam ellen fordultak. Adjon Isten ezeknek is kegyelmet s békeséget s segítse rá őket, hogy bűnbánóan magukba térve, befogadhassák az igazságnak, a fegyelemnek s a rendnek Szentlelkét s e Lélekben bírassák az igazi békét.

Ha pedig arra gondolok, hogy a mi megrendült társadalmunknak s a mi megzavart s sok tekintetben elkeseredett lelkünknek mire volna leginkább szüksége, hogy igazán megkönnyebbüljön s hogy a rendnek s a belső megszilárdulásnak útjaira térjen, azt találom, hogy *nekünk leginkább a tiszteletnek s a fegyelemnek Szentlelkét kell Istentől kérnünk*. Utánoznunk kell a bölcs férfiút, kit a szentírás mutat be, aki mikor látja a világban a fölfordulást s azt a zűrzavart, melybe a lázadás szelleme kergeti az embereket, azt kéri az Istentől, hogy óvja meg őt a *tiszteletlenség lelkétől* (Eccli. 23, 6). Nekünk is ezt kell kérnünk: Uram, ments meg minket «a tiszteletlen s bárgyú lélektől», melynek szemében semmi sem nagy, semmi sem szent, még az Isten szent fölsége sem, mely megvet szülőt s nem tűr nevelőt, mely megvet egyházat és hazát; — óv meg, Uram, minket ettől s taníts tiszteletre, hogy lássuk a nagyot, taníts hódolatra az iránt, ami szent és örök, — taníts kegyeletre azok iránt, kiknek létünket s fölneveltetésünket köszönjük, — taníts összefogásra, egymásnak megbecsülésére s ragaszkodásra egyház és haza iránt. Csak úgy állhat fönn család, ország, egyház, s az ember is csak akkor ember igazán, ha a tiszteletnek s kegyeletnek ez crös Szentlelke lakik benne. Lássuk tehát, hogy mire tanít s mire nógat minket a «fegyelemnek ez a Szentlelke» (Bölcs. 1, 5.)?

I. *Mindenekelőlt mélységes tiszteletre, hódolatra s imádásra* tanít Istennel szemben. A szentírás tele van a tisztelet szellemével Isten iránt. Neki az az Isten-félelem, mely csupa tisztelet s imádás, a bölcsesség kezdete. «Az Istent féljed s tartsd meg az ő parancsolatait, mert ez az egész ember» (Pred. 12, 13), — mondja az Irás, mintha csak azt mondaná, aki tisztelni nem tudja a Fölségest, az nem is ember, vagy ha mégis van emberi formája, hát olyan elvadult, állati ember, «animalis homo», állati ember, mondja Szent Pál.

Az Isten iránti tiszteletnek legelső megnyilatkozása az, hogy hiszünk benne, a második az, hogy imádjuk őt s meglesszük szent akaratát.

A tisztelet *első alapvető módja tehát a hit*. Aki hisz, az meghajtja fejét a kinyilatkoztatott igazság előtt, az tiszteli az Istent; aki pedig nem hisz, az megveti az Istent. Dehát az ilyen csak maga vesz rajta, mert ezáltal elfordul az isteni világosságtól s el az Isten segítő s vigasztaló kegyelmétől. Aki a napsugárt megveti s pincébe vagy barlangba megy lakni, az a napsugár e megvetésétől maga fog szenvedni, s örömtelen s beteges életnek megy eléje: épen úgy, aki megveti a világ világosságát s hitetlenkedik, az önmagát fosztja meg végtelen sok áldástól s nem fog boldogulni. Szegény, eltévelyedett ember! Mi kellene neki? A tisztelet Szentlelke kellene neki, amely hitre segíti az embert. K. H., alázódjunk tehát meg Isten előtt s hajtsuk meg fejünket alázatos s boldogító hitvallással előtte; ez lesz tiszteletünknek első megnyilatkozása.

A második az imádás! Mi imádjuk az Istent mint végtelen s örökkévalót. Ezt a Fölséget mélyen s bensőségesen át akarjuk érezni, azért térdre borulunk, összekulcsoljuk kezeinket vagy kitárjuk karjainkat; a lelkünk beszél, az kiált a mélységből hozzá, hogy alázatos s tiszteletteljes imával áttörje a felhőket s elérjen hozzá. «Uram, mi Urunk — rebegi a zsoltárossal — mily csodálatos a te neved az egész földön, mert felmagasztaltatott a te dicsőséged az egek fölött» (8, 2). Mily csodálatosan nagy vagy Te s mily kicsinyek vagyunk mi! Te örök vagy, mi pedig mulandók. Életünk olyan mint a folyó vize, mely elsiet. Olyanok vagyunk, mint a nagy síkságoknak szántóvetői, kik vetik a magot az őszi barázdába; a síkság határtalan s a barázda elnyúlik a végtelenségbe; a szántóvető ballag tovább, egyre tovább rajta, mindig kisebbnek látszik, míg végre eltűnik az esti ködben. Ilyen az ember s ilyen az élete! De nem ilyen az Isten, ki előtt a tisztavirág épen úgy, mint az ember, csak egy darabig pislálgató kis mécs. Mily tisztelettel s hódolattal kell tehát leborulnunk «a századok e halhatatlan királya» előtt? (I. Tim. 1, 17.)

Gondoljuk meg továbbá, hogy az ember kis körben él, tanul, dolgozik, végzi dolgát, eszi kenyerét; míg az Isten végtelen nagy s mindenütt van s mindent fönntart. Ott van a tengerek mélységeiben, ott van a föld méhében, a hegyek ormain s az északi sarkvidék rettenetes, sötét némaságában; ott van a temető koporsóiban s a tenger fenekére lesüllyedt hajók gépei körül s ott van mindenütt, ahol vagyunk s ahol járunk, ugyanaz a nagy, mérhetetlen s fölséges Isten. Istenem,

Istenem, mily nagy vagy Te — azt suttogom s leborulok előtted s örülök, hogy így tisztelhetlek s imádhatlak Téged.

Aki ezt átérzi, annak szemében rettenetes bűn a nagy Istennek minden megsértése, de főleg a *káromkodás, a tiszteletlenségnek e bárgyú s rémületes kibuggyanása!* Magyar szokás, de csak ördög taníthatta rá az elhanyagolt, szegény

magyar népet. A szentírás másra tanít; már négyezer év előtt így írja le a káromkodó ember sorsát: «És íme, kimenvén egy izraeli asszony fia, összeveszett a táborban egy másikkal. És mikor káromolta az Isten nevét és szidalmazta azt, Mózes-hez viteték és tömlöcbe veték őt, míg megtudják, mit fog parancsolni az Úr. Ki szóla Mózesnek: Vidd ki a káromlót a táborból és mindnyájan, kik hallották, tegyék fejére kezeiket és kövezze meg őt az egész nép és szólj: amely ember Istenét szidalmazza, halállal haljon meg; kövezze meg őt az egész sokaság, akár polgár legyen, akár jövevény» (Levit. 24, 10). Mit gondoltok, k. h., volna-e köztetek Isten-káromló, ha mindenkit, aki Istent s a szenteket szidalmazza, megköveznének? Hát igaz, a régi büntetést most nem hajtják végre, de a régi parancsolat azért most is érvényben van, mely mondja: Isten nevét hiába ne vegyed, még kevésbbé káromold. Ne piszkítsd be káromló ajakkal, ami tiszta és szent; ne öntsд ki saját lelked tiszteletlenségét s undokságát s ne húzd le azt, ami végtelenül fölséges, káromló gondolataid pocsolyájába! Hallgass a szellemi világ dicsőítő énekére: «Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene, telve az ég s a föld az ő dicsőségével» s visszhangozzék a te szívedben is ez az ének, az Isten-tisztelet s az Isten-imádás e himnusa, engesztelésül az éktelen sok káromkodás ellen, mely a magyar földet piszkítja s az Isten büntetését ránk vonja.

II. *Másodszor, tisztelettel kell viseltelnünk szenthelyeink, templomaink, kápolnáink, temetőink iránt, tiszteelnünk kell a szentkeresztet s a szentek szobraiát és képeit.* A templom a leg-szentebb hely, ahol Jézus az Oltáriszentségben jelen van s a szentmisében áldozata bemutatatik. Isten ugyan mindenütt jelen van, de az Istentől rendelt Isten-tisztelet s Isten-szolgálat mégis csak a templomban folyik, s beigazul az újszövetségben is a szentírás szava: «e helyet áldozat házául választottam ki magamnak» (II. Par. 7, 12). Ez tehát az Isten háza, ahol ő kiválasztott módon jelen van s ahol az ő színe előtt megjelenünk, mint akik őt tisztelni s imádni akarjuk. Ezért akarta azt is, hogy a templomok szépek, díszesek s ha lehet,

művészileg pompásak legyenek, hogy a külső dísz is emelje áhítatunkat s megihlessen minket a tisztelet lelke.

A templom ezenkívül az áldozat szent helye, a legfölségsőbb s legáldottabb áldozaté, a szentmise áldozatáé, melyben az Úr Jézus önmagát mutatja be az Atyának. Mi minden ez az áldozat nekünk? Isten-imádás, melyben Krisztus imád, — Isten-engesztelés, olyan, amilyen a keresztfán folyt, — erő s vigaszforrás, melyből folyton meríthetünk, — Isten-közelség, hol az Úrral kimondhatatlanul érintkezhetünk. Akarnátok, k. h., szenthelyekre, Rómába, Jeruzsálembe, Lourdesba, Betlehembe elzarándokolni? Értem s helyeslem ezt a vágyatokat; de higgyétek el, az a hely, hol Krisztus az Oltáriszentségben jelen van, van olyan szent hely, mint az Olajfák kertje s a Kálvária, Betlehem s a pusztta, az Úr bőjtölésének, virrasztásainak, imáinak, áldozatának áldott szenthelyei s tanui. Itt, templomainkban van jelen az Úr Jézus szentségileg s titokzatosan; innen is száll föl imája, mint szállt fel a hegyek tetejéről s a pusztából s az átvirrasztott éji csendből; itt kiált az égre bocsánatért, mint kiáltott az Olajfák kertjében s itt nyílik meg fölötte az ég, mint ahogy kinyílt keresztelesekor a Jordán partjain. Ah, ha úgy látnók lelki szemeinkkel, amit az angyalok látnak, mikor szentségi oltárainkra néznek! Ha látnók az itt imádkozó Krisztust s azt az égbetörő imatömjénfüstöt, mely innen gomolyog ég felé! Ha látnók minden templomunk fölött a nyitott eget s az isteni tetszésnek napsugarát, mely a nyitott égből az oltárszekrényre vetődik! Ha látnók a föl s leszálló angyalokat s hallanók éneküket, azt a «Tibi laus Christe Redemptor», dicséret Neked Üdvözítő Krisztus: nem szállna-e meg minket is az imádás s az Isten-tiszteletnek szent borzalma s nem hajtánók-e meg térdünket mélyen, egész a földig, nem takarnók-e be kezeinkkel arcunkat, hogy csendben suddoghassuk: «imádunk Téged, Krisztus s áldunk Téged, mert szent kereszted által megváltottad a világot!»

Tartsuk ily szentnek a templomot s ha látjuk távolból is a templomtornyot, gondoljunk arra, hogy ott lakik a szentségben az Úr Jézus, hogy ott imádkozik, hogy ott fölötte nyílt az ég s ott föl-le járnak az Isten angyalai. Tartsuk szentnek a templomot s emeljük díszét s környezzük azt mindig mélységes tisztelettel. Mi lenne velünk, ha ezt a szent helyet is megszenteltségtelenítenők s ha nem áradna onnan ránk az Isten áldása? Mert az utca ugyan piszkos s az élet nem mocskotalan; a bűn szabadon jár s korcsmák, színházak, de még

sok rossz kereszténynek otthona sem vonják le ránk az Isten áldását : de legalább a templom legyen szent, legyen az a tiszteletnek, hódolatnak s engesztelésnek szeplőtelen helye, hogy mikor Isten e világra néz s mindent bepiszkítva lát, városokat, falvakat, erdőt-mezőt, földet, tengert, tekintete megengesztelődve megpihenjen a templomokon. Ah, hiszen az nekünk jó ; akkor az a torony az Isten haragjának villám-hárítója s az az oltárkő a kegyelemnek forrása lesz !

Viseljük tehát magunkat a templomokban úgy, mint kik az imádkozó s áldozatát bemutató Krisztus előtt térdelünk. Ismételten intlek titeket, k. h., tartsátok tiszteletben a templomot, hajtsátok térdet a szentségi oltár előtt, szedjétek össze magatokat a szentmisében s imádkozzatok, akkor majd szól hozzánk az Úr ! Tanítsátok erre gyermekeiteket, főleg jó példaadástok által, hogy a templombajárás s főleg a szentmise hallgatása nemcsak áhítat, de igazi Isten-tisztelet legyen.

Hasonlóképen kérlek s buzdítlak, tartsátok tiszteletben a többi szenthelyet, a kápolnákat, a temetőt s a ti sírjaitokat. Ha a temető mellett elmentek, nézzetek arra úgy, mint az Isten szántóföldjére, s a sírokra úgy, mint barázda-sorokra, melyekben az Isten őszi vetése pihen s várja a föltámadás tavaszát. Ültessetek virágot sírjaitokra, bízzátok meg leányaitokat, hogy azokat rendben tartsák s a virágot öntözzék. Legyen minden temető necsak sírkert, de virágos kert, mert azt gondolom, hogy aki virágot ültet kedves sírjaira, az gondol imáiban azokra is, kik a virágos terítő alatt pihennek.

Tiszteljétek az útmenti keresztet s emeljétek kalapot előttük : ez a kalapemelés vagy keresztvetés a nagy tisztelet jele, melyet Krisztus Urunk ugyancsak megérdemel tőlünk. — Ha a harangszót halljátok, imádkozzatok ; szól az reggel, délben s este imára, szól a szentmisére, de szól az élőknek a holtakról s az egészségeseknek a haldoklókról. Ha szól, értsük meg szavát s imádkozzunk reggel, délben, este Urangyalát vagy imádkozzunk a haldoklókért, ha csenditenek rájuk, nemkülönben a holtakért s mondjuk : Adj, Uram, örök nyugalmat nekik !

III. *Harmadszor, tiszteletre intelek titeket, k. h., minden hatóság iránt, akár egyházi, akár világi legyen az ; mert a hatóságban mi az Istentől felállított rendet s a tekintélyt látjuk, melyet tisztelnünk kell. Nem az embert tiszteljük mi ilyenkor, hanem az Istent ; épen úgy, amikor engedelmeskedünk a hatóságnak, nem az ember miatt, hanem Isten miatt tesszük*

azt, mert Szent Pál írja a rómaiaknak : «Minden lélek engedelmeskedjék a felsőbb hatalmasságoknak ; mert nincs hatalmasság, hanem csak Istentől, amelyek pedig vannak, Istentől rendeltettek» (13, 1). A hatóság a rend miatt van ; a rend pedig nekünk jó s rend nélkül nem boldogulnánk. Gondolatok a bolsevista időkre, ahol összevisszament minden s haramia vörös csapatok s szaladgáló zsidók gyötörték a népet. Szentigaz, hogy a rend s a béke Isten rendelése ; de akkor a hatóság is az, mert az tartja fenn a rendet. Tiszteljük tehát a világi hatóságot, a kormányzót, a kormányt, a megyei s a falusi hatóságot ; szeressük a nemzeti hadsereget, s ha néha áldozatunkba kerül is az engedelmesség, gondoljuk meg akkor, hogy az nem oly nehéz, mint az a töméntelen szenvedés, aggság és félelem, melyben leledzenénk, ha hatóság, törvény s rend nem volna.

Viseltesetek, k. h., épen úgy tisztelettel s szeretettel az anyaszentegyház, lelkünk ez édes anyja s papjaitok, lelkiatyáitok, lelkipásztoraitok iránt ! Ismeritek úgy-e az Úr szavát, aki mondja : «Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket» (Ján. 20, 21). Krisztus papsága Krisztus helyett küldetésben jár köztünk. «Krisztus helyett járunk követségben» (2. Kor. 5, 20), mondja Szent Pál ; ami annyit tesz, hogy mi, lelkipásztorok, Krisztus helyett hirdetjük az evangéliumot, Krisztus helyett tanítjuk hitre s erkölcsös életre a híveket s kátéra a gyermekeket, hogy Krisztus helyett szolgáltatjuk ki a szentségeket s megtesszük mindazt, ami az emberek lelki üdvét előmozdítja.

Aki ezt mind elgondolja, annak szíve okvetlenül tiszteletre gerjed az Isten kegyelmeinek e közvetítői, a lelkipásztorok iránt. Tisztelettel gondolok arra a lelkiatyára, ki engem megkeresztelt, s szívesen csókolnék neki kezét s mivel már meghalt, imádkozom érte. Tisztelettel s hálával gondolok szívem megkönnyebbülésére bűneim terhe alól s természetesen tisztelem azokat is, kik által Isten nekem ezt a kegyelmet adta. Elfogódottan gondolok utolsó órámról s kérem Istent, hogy gyónhassam meg jól s magamhoz vehén az Oltáriszentséget, induljak utolsó, Istenhez vezető utamra ; de ugyanakkor tisztelettel s szeretettel gondolok az Istennek arra a szolgájára is, ki engem feloldoz s nekem az Úr szent testét utoljára nyújtja. Igen, k. h., hit és papság, Isten-tisztelet és papság, lelki élet és papság, Krisztus és papság, jóhalál és papság, örök remény és papság valamiképen egybe van kötve ; azért hát tiszteljük papjainkat s ne higgyünk azok-

nak az embereknek szellemében, kik a papokat megvetik, minden tettüket kifogásolják, őket rágalmazták és szidalmazták. Tudom, hogy a papok is emberek, s hogy az Isten szentélyébe is kerül az emberi gyarlóságból; de úgy-e a szülők is emberek, a jótevők is emberek, s ha a szülő vétkes is, azért az Isten mégis csak megkülönböztetés nélkül mondotta: tiszteld atyádat és anyádat. Épen úgy tiszteljük a lelkiatyákat is, lelkipásztorainkat, mert Isten nem tett minket az ő bíráikká, hanem híveikké s azt mondta róluk: «Aki titeket megvet, engem vet meg» (Luk. 10, 16). Isten ments, hogy az Úr Jézustól eltávolodjunk akármily úton s módon, legkevésbé pedig azáltal, hogy lelkipásztorainkat ne becsüljük vagy ellenük tiszteletleneknek s hálátlanoknak bizonyuljunk.

Végül oltsuk be a gyermekekbe a tiszteletnek e szellemét! Tudjuk mi azt jól, hogy az ifjú nemzedéktől függ a jövő s hogy ők a családnak, nemkülönben az országnak s az anyaszentegyháznak reménysége; épen azért a gyermekek jó nevelése mindnyájunknak szent kötelessége. Már pedig nincs nevelés tisztelet tudás nélkül. Mindenki nevetlen, aki Istent, szülőt, egyházat, hazát, papságot s hatóságot tisztelni nem tud. Azért szent kötelességünk ezt a tiszteletet a serdülő nemzedékbe beoltani s borzasztó ítélet várna ránk, ha ebben hanyagok s hűtelenek volnánk. De taníthatja-e tiszteletre a szülő gyermekét, ha az apa káromkodik s részeges, ha a templomba nem jár s a húsvéti gyónást elmulasztja? Taníthatja-e tiszteletre leányát az anya, ha önmaga veszekedő, pletykás s rendetlen?

Azok, kiknek jó szüleik voltak, tudják, hogy a legnagyobb Isten-áldás az emberre a jó szülő; de azok azt is tudják, hogy a jó nevelést nemcsak annak köszönhetik, amit a szülőktől intelmet hallottak, hanem főleg annak, amit rajtuk s életükben s jó példaadásukban láttak. Az élet, a jó példa az a leghathatósabb jó nevelő. Azért kérem a szülőket, kedves híveimet, hogy adjanak jó példát gyermekeiknek nevezetesen abban is, hogy mily tisztelettel beszélnek Istenről, Krisztusról s az anyaszentegyházról, a papságról s előljáróságról s adjanak jó példát abban is, hogy megtartják az Isten s az egyház parancsolatait s teljesítik az apostol szavát: «Engedelmeskedjete elöljáróitoknak — az egyháziaknak s a világiaknak — és hódoljatok nekik, mert ők őröknek, mint akik számot fognak adni lelkeitekért» (Zsid. 13, 17). Védjük meg gyermekeinket, hogy rossz példát ne lássanak, hogy hideg, vallástalan, közönyös otthonban ne nevelődjenek,

hogy káromkodást, szitkozódást ne halljanak, hanem hogy lássák szüleiket imádkozni, lássák őket a templomba s a szentségekhez járulni, lássák őket Krisztus Urunk szellemében élni. Ez a legjobb gyermeknevelés s gyermekvédelem.

Erre leginkább most, a háború után van szükség, amikor sok otthonba nemcsak a gond költözött, hanem az erkölcsök lazultságával a neveletlenség s a durvaság is. Az apák sokáig elvoltak a harcban, az édesanyák pedig nem bírtak a serdülő ifjakkal, s így a szabadoság dudvája verte föl az otthonok tájkát. De a háború után is sokféle mótely kezd ki a szülőket s gyermekeket egyaránt, s sokáig kell dolgoznunk s jól kell összetartanunk, míg a tisztelet s szeretet lelke tölt el otthon s hazát, hogy fölsegítsen minket megint oda, ahol állnunk kell, Isten közelébe!

Tudom, hogy Isten megsegít minket, ha alázattal kérjük tőle a tisztelet s a fegyelem Szentlelkét s ha e lélek indításainak s buzdításainak engedünk. Valljuk meg, hogy mi is sokszor vétkeztünk e Szentlélek ellen, hogy intő s óvó szavait kevésbe vettük, ígéreteire s fenyegetéseire nem ügyeltünk. A jóságos Isten azért háborúval s betegséggel, sok szenvedéssel s drágasággal látogatott meg; de akkor is, mikor ostromozott, atyai keblére hívott vissza, hogy áldásaiban részesítsen. Térjünk vissza hozzá, hódoljunk s imádjuk őt, szolgáljunk neki a tisztelet s fegyelem szellemében, s teljesedik rajtunk a szentírás szava: «a tiszteletadásért nagy kedvességet találso» (Eccli. 32, 9). Úgy legyen!

Székesfehérvár, 1921 január 31.

Az Oltáriszentség.

K. H. ! Anyaszentegyházunknak s mindnyájunknak közös a vigaszunk, hogy az Úr Jézus valósággal s lényegesen, mondjuk személyesen jelen van az oltáriszentségben. Jelen van, közöttünk van s közel van, mint ahogy az egyház elragadtatással éneklí : «Egekből eredett angyali kenyér, Melyben elrejtezett az élő test és vér ! Csodáknak csodája, szeretet munkája ! Ó nagy Istenség !» Vigaszunk is, dicsőségünk is, hogy az Úr Jézus folyton velünk van, s hogy a templom nemcsak általában az Isten háza, hanem Jézus Krisztus személyes jelenlétének szent otthona, ahol őt imádjuk, őt dicsérjük s neki hálát mondunk, ahol Isten-tiszteletünket az Oltáriszentség ünnepélyes kitétele mellett tartjuk, s ahonnan körmeneteink mint a szentségi Jézus diadalmenetei kiindulnak, hogy a krisztusi jelenlét áldásait mindenfelé kivigyük.

Ez a jelenlét folytonos. Az Úr Jézus nemcsak a szentmisében van jelen, mikor magát feláldozza, nemcsak a szentáldozásban, mikor őt magunkhoz vesszük, nemcsak az Oltáriszentség kitételekor, mikor neki imádással hódolunk, hanem mindig itt van közöttünk, éjjel-nappal, valósággal nálunk van.

Ez a jelenlét úgy szól nekünk, ennek a mi templomunknak, mintha csakis itt volna s másutt nem is volna ; mert az, hogy sok helyen van, nem akadályozza őt meg abban, hogy itt egészen s úgy mint otthon legyen ; mint ahogy mikor nekem szól s hozzám szól, azt úgy teszi, mintha a világon csakis nekem szólna s mikor hozzám jön, azt úgy teszi, mintha az egész világon csak engem boldogítana. Így teljesül, amit az Írás mond : «Ime az Isten hajléka az emberekkel és velük fog lakni és ők az ő népe lesznek és az Isten velük az ő Istennük lesz» (Jel. 21, 3). Az Úr Istennek ez emberséges s barátságos kijelentése már első hallásra is oly vigasztaló s bátorító, mintha a legszívélyesebb meghívás volna : ugyanakkor azonban figyelmeztet minket nagy kötelességünkre, mellyel neki tartozunk. Ugyanis az Úr Jézusnak ez a leereszkedő szeretete

s köztünk való kedves tartózkodása a legmélyebb tiszteletet s őszinte, lelkes szeretetünket követeli meg. Nem állhatunk meg érzéketlenül s bambán e nagy titok előtt, hanem imádó hódolattal s kitörő szeretettel kell e hitet vallani, hogy Jézus itt van s mi vele szemben állunk s főleg két nagy kötelességünknek kell öntudatára ébrednünk:

az egyik az, hogy mily tisztelettel kell az Oltáriszentségben jelenlevő Úr Jézussal szemben viselkednünk,

a másik az, hogy ha igazán hatásosan imádkozni akarunk, akkor végezzük imáinkat, imáadásunkat esedezésünkkel, epekedésünkkel a szentségi Krisztussal egyesülve.

Először is nagy tisztelettel kell lennünk az Oltáriszentség, sőt az oltár s a templom iránt is, hol Krisztus Urunk jelen van, mert a legeslegszentebb a földön mégis csak az Oltáriszentség. A legszentebb hely a földön az, hol az Úr Jézus most van jelen. Jelen volt a betlehemi barlangban, jelen volt Jeruzsálemben, az Olajfák-kertjében s a Golgotán, de az régen volt, most pedig ott van jelen, hol az Oltáriszentség van.

A hívó embernek sok minden szent és drága a földön s mélyen megilletődik, ha szent helyeken megfordul vagy szent ereklyéket tisztelhet. Bizonyára nagy tisztelettel s elfogódva nézzük a szent keresztfa darabjait s a tisztelet s hódolat csókjaival illetjük elgondolván, hogy ez az a fa, melyen Krisztus Urunk vére csurgott a világ megváltásáért s hogy minden léleknek, mely üdvözül, köze van e szent fához. — Ugyanígy tisztelettel nézzük Rómában azt a márványkövet, melyen Szent Lőrinc rostélya állt, akit azon elevenen megsütöttek; megrendülve nézzük a sötétvörös foltokat, melyek lecsepegő véréből valók. — Szent hely nekünk a betlehemi barlang, hol az Úr Jézus jászola állt s melyen az első szent karácsonyjéj bűvös titokzatossága ömlik el. — Szent hely a kálvária, hol az Úr Jézus szent keresztje állt s a szent sír, ahol Krisztus Urunk elgyötört szent teste pihent s várta az első húsvétreggelen a halhatatlan életnek sírból való kikelését. — Hát bizony sok szent helyünk s ereklyénk van, de mindennél drágább s szentebb az Oltáriszentség! Drágább mint a keresztfa s megrendítőbb mint Szent Lőrinc vérfoltos márványköve. Ahol az Oltáriszentség van, az a hely, legyen az márványtemplom vagy falusi kis templom, szentebb, mint Betlehem és Jeruzsálem, szentebb, mint Róma, Loretto vagy Lourdes, szentebb, mint bármely vértanúnak sírja.

De ha annyira szent az Oltáriszentség s szent az Oltáriszentség miatt a templom s az oltár is, mily tisztelettel kell

akkor viseltetnünk az Oltáriszentséggel szemben ! Mily összedettséggel kell belépnünk a templomba s mily épületes magatartással kell azt vallanunk, hogy Urunk s Istenünk színe előtt állunk ! Bűnös emberek lévén, beléptünkkel azzal a szentelt vízzel is úgy hintjük meg magunkat, mint akik tisztulni kívánnak, mielőtt a legholyabb helyre lépnek ; azután mély hódolattal térdet hajtunk, mint ahogy azt a betlehemi barlangban s Krisztus Urunk sírjánál tennők ; egész ott tartózkodásunk alatt, akár szentmise legyen, akár litánia, sőt, ha egymagunk is vagyunk a templomban, úgy akarunk viselkedni, hogy egész lényünk s magatartásunk a tiszteletnek s hódolatnak érzéseit sugároztassa szerteszéjjel.

Szenteljük meg templomainkat, oltárainkat s minden Isten-tiszteletünket áhitattal, szép énekkel, lelket emelő orgonaszóval s a szentmisének Istenhez méltó bemutatásával. Buzgólkodjék a szentmisét mondó pap, az orgonáló kántor, az éneklő gyermek s hívő sereg s az egész nép vállvetve a jelenvaló Úr Jézus imáadásában. Látszassék meg rajtunk Jákob patriárka meghatottsága, ki mikor álmából, melyben az égbe érő létrát látta, fölébredt, mondá : Isten van itt jelen s én nem tudtam.

Igen, mi tudjuk, hogy Isten van itt jelen ; tudjuk, hogy a templom az Úr háza. Jézus van itt jelen személyesen s a templom nem az ő szállója, hol csak átmenetileg van valaki, hanem az ő valóságos háza, ahol ő lakik. Úgy nézek tehát a templomra mint az én édes Uram házára s örülök neki, hogy itt van s mi köztünk van ; hallgatózom, mikor harangoznak, a szép csengésű harangszóra, mely azt zsongja a lelkembe, hogy annak a szent háznak tornyáról száll szerte-széjjel, ahol az Úr Jézus lakik. Már csak természetes, hogy az ilyen köszöntésre mi is azzal válaszolunk, hogy «áldassék örökké és dicsőítessek a legfölségesebb Oltáriszentség». S ha a templom előtt elmegyünk s kalapot emelünk, önkéntelenül is kifakad szívünkben az imáadás üdvözlése ; hiszen ott megyünk el, ahol az lakik, ki legközelebb áll hozzánk az egész világon, a mi Jézusunk s mindenünk.

Ez a katolikus egyház legnagyobb dicsősége s vigasza, hogy a megszentelt ostyában magát az Urat, az ő testét s vérért bírja. Mily szívesen imádja s dicséri őt, s mond neki hálát, — mily fénnel s pompával üli meg az Oltáriszentség kitételét, mikor a lelkek jegyesének, az Úr Jézusnak lábaihoz gyűjti híveit, s valóságos diadalmeneteket rendez neki környezetiben.

Ez egyszersmind a hívek öröme s kincse, hogy oly Isten-

házaik vannak, melyek szentségéhez a földön mitsem hasonlíthatunk: Jézus lakik templomainkban! Tartsuk ezt szem előtt s legyünk azon, hogy a világiasság, az utca lelke, a szórakozottság s a templomban való hiú és léha viselet el ne homályosítsa bennünk ezt a nagy hitet. Tiszteljük meg ájtatos viseletünkkel a templomot is az ott jelenlevő Úr Jézus miatt. Gondoljuk meg, hogy az Oltáriszentség iránti mély tisztelet szenteli meg voltaképen magát a templomot. A templomfalak s az oltárkövek föl vannak ugyan kenve szent olajjal s meg vannak locsolva szentelt vízzel, át vannak járattva tömjénfüsttel, föl vannak ékesítve művészi szépségekkel: de az igazi megszentelést templom is, oltár is nem annyira az olajtól s a szentelt víztől, nem is a tömjénfüsttől veszik, hanem lelkünk hitétől, szívünk áhítatától, az imádás tömjénétől, nemkülönbben a miséző papnak s a jelenlevő népnek ájtatóságától. Az imádás s a szeretet lelke szenteli meg Istennek tetszően a templomot. — Azért van az, hogy a templomokról s az Isten-tiszteletről lehet megítélni a katolikus hitéletet. Ha a templom szép és ékes, ha a nép az Isten-tiszteleten nagy áhítattal van jelen: akkor az igazán katolikus nép, melynek Krisztusa közte él s az osztja ki az Isten-tiszteletben áldásait. Adjuk meg, k. h., az Úr Jézusnak e tiszteletet, tartsuk magunkat méltóan az ő jelenlétében, akkor teljesítjük azt az első kötelességet, melyre itt buzdítlak, s kimondhatatlan nagy áldásban lesz ezért részünk.

A másik kötelességünk, melyre buzdítani akarlak, az, hogy miután az Úr Jézus van velünk, azért imáinkat, esedezéseinket, hálaadásunkat s engeszteléseinket vele való egyesülésben kell végeznünk. Nem mi magunk állunk egymagunkban Istennel szemben, hanem velünk van szent Fia, aki közbenjár s esedezik értünk s imádkozik velünk.

Ezt megértjük, ha elgondoljuk, hogy az Úr Jézus semmi-
ben sem akart minket magunkra hagyni, legkevésbé pedig Isten felé vezető utainkon. Ő az oltáriszentségben az anyaszentegyháznak *imádságos feje* s mindnyájunknak Istennél közbenjárója. Ez jusson eszünkbe, mikor az Oltáriszentség előtt térdelünk, gondoljuk el ilyenkor, hogy itt imádkozik Krisztus értünk, itt ad hálát, itt engeszteli meg Istent bűneinkért. Ezt a hitet hirdeti az anyaszentegyháznak az a szokása is, melynél fogva minden imáját így végzi: a mi Urunk Jézus Krisztus által.

De főleg a szentmisében az Úrfelmutatás utáni imákban ad e hitének kifejezést, mikor a pap térdet hajtva őt keresz-

tet csinál kehely s a szent ostya fölött s ezeket mondja : «Ő általa, Ő vele és Ő benne nyered te, Istenünk, mindenható Atyánk a Szentlélekkel egyetemben legfőbb tiszteletedet és dicsőségedet mindörökkön örökké!» Nagyszerű hitvallás ez arról, hogy kicsoda Krisztus nekünk, s hitvallás a maga helyén, az Oltáriszentségben jelenlevő s magát a szentmisében felajánló Úr Jézussal szemben, mert szent igaz, hogy csakis általa és vele és benne lehet kapcsolatunk a végtelen Istennel ; míg ellenben nélküle s csak saját erőnkre támaszkodva Istennél bizony latba nem esünk.

Mily nagy kincs s édes vigasz lesz így az Oltáriszentség ! Mily páratlan szent kő így az oltár köve s ugyancsak mily igazán szent hely a templom ! Hová mennénk máshová, ha imádkozni akarunk s ha Istenhez a mélységből kiáltani kívánunk, kivel mással kiáltunk hozzá, ha nem Krisztussal, aki az Oltáriszentségben megérzi nyomorúságaink s bűneink mélységeit s velünk kiált irgalomért s kegyelemért Istenhez ? Igen, nekünk is *általa, vele és benne* kell a végtelen Istent megközelítenünk !

Vegyük ezeket egyenként.

a) *Először is, a mi Urunk Jézus Krisztus által kiáltunk az Istenhez*, magunk ugyanis ezt nem győzzük. Mi is az ember az Istennel, az Isten végtelenségével, örökkévalóságával s hatalmával szemben ? Összehasonlíthatjuk-e ezt a kettőt a nélkül, hogy meg ne rettenjünk az örvény láttára, mely az Isten fölsége s az ember semmisége közt nyílik ? Magát ezt az örvényt azonban még áthidalhatlanná teszi a bűn, mely az embert messze elvetette Istentől, úgy hogy szédül bele a képzelet is, ha a bűn örvényéből szemeit az Isten trónjához emeli. Van-e hát számunkra mégis mód, hogy Istent megközelítsük, van-e út, melyen hozzá juthatunk ? Halld erre nézve az apostol szavát : «Jézus örökre üdvözítheti azokat, kik *általa* járulnak Istenhez» (Zsid. 7, 25). Így megértjük a miseimádság szövegét is : «*általa* nyered te, Istenünk legfőbb tiszteletedet». Biztató, nagy szó ez, hogy általa lépjük át az örvényt, — általa szólunk Istenhez úgy, hogy megért minket, — általa kérjük Isten irgalmát úgy, hogy azt el is nyerjük. K. H., értsétek meg az anyaszentegyház hitét s érzületét az Oltáriszentségben jelenlevő s magát a szentmisében föláldozó Krisztusról ; ez a nagy hit azt tartja, hogy általa, a mi édes Üdvözítőnk s egyetlen áldozati bárányunk által juthatnak csak el imáink Istenhez s hogy ha általa szólunk Istenhez, akkor tetszik neki hangunk, tetszik imánk s meghallgattatunk.

b) Ehhez a biztató s lelkünket fénnel elárasztó szóhoz, hogy *«állala»* fűzi a pap a másikat, azt, hogy *«vele»*, vagyis Jézussal. Ez a szó kedves meghittséget s bizalmas közelséget jelent, azt jelenti, hogy ketten vagyunk: ő meg én, ő meg mi, kik Istenhez kiáltunk. Tehát vele, a mi édes Jézusunkkal megyünk Isten felé, vele lépünk trónja elé; nem mi magunk, de ő meg mi. Neki, az Isten Fiának bizonyára van joga ehhez, — joga van Istenhez lépni, de ha én vele vagyok, — ha hozzá tartozom, akkor nekem is lesz Istenhez férközésem. Jézus odalép az Atyához, mert természet szerint, öröktől fogva az Atyától való; én pedig s mindenki, ki Jézussal tart, azért lépek s jutok Istenhez, mert Jézussal megyek . . . vele, vele! Jézus mondja: «Atyám» s mi is mondjuk: «Atyánk, Miatyánk». Azért mondhatjuk ezt, mert Jézussal vagyunk s ő van velünk. Erre nézve írja Szent Pál (1. Kor. 9): «Hűséges az Isten, ki hívott titeket az ő Fiának, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak társaságába». Mi mindnyájan Jézus társaságában vagyunk s úgy járulunk Jézussal Istenhez, mint két testvér közös édes-atyjukhoz.

Örvendjünk, k. h., az együttlétnék, élvezzük e társaságot, izleljük e meghitt, édes barátságot. Vele vagyunk; vele lakunk egy faluban, egy városban; vele imádkozunk s vele esedezünk egy templomban. Mikor a pap a szent ostyával azokat a kereszteket veti, méltán mondhatja, hogy így, Jézus által és vele van az isteni Fölségnek legnagyobb dicsérete és tisztelete. Tudjuk, hogy az isteni Fölséget a hozza méltó imádságban s tiszteletben részesítjük, mikor nem mi egyedül vagyunk itt, kik imádkozunk s áldozunk, hanem *velünk* van a mi Urunk Jézus Krisztus. Ő vele imádkozunk s esedezünk, kinek imádása s hódolata végtelen értékű. Ő én tehetetlen, szegény ember, mi volna belőlem s mire mehetnék, ha magamra maradvá kellene Istent dicsérnem s őt dicsőítenem? Vajjon teljesíthetném-e kötelességemet? De vele, az Úr Jézussal, másképp alakul ki sorsom. Vele minden imám, hálaadásom s engeszteléselem Isten szívéhez ér s elragadtatva e nagy kegyelemtől fölkiáltok: hála neked Isten, e nagy adományért, azért, hogy nekünk Fiadat, az Úr Jézust adtad, ki által «gazdagok lettünk minden igében s minden tudományban» (1. Kor. 4). De hála neked is, Úr Jézus, ki amint jöttél 1900 év előtt, úgy el nem mentél végleg, hanem nálunk maradtál az Oltáriszentségben, hogy Istenhez *veled* érjünk, hogy hozzá *veled* kiáltunk, hogy őt *veled* engeszteljük s fiai sorába *veled* álljunk!

c) De még nem vagyok végén az örömnök, melyben részünk lett abból kifolyólag, hogy az Úr Jézus velünk van az Oltáriszentségben.

A miséző pap a harmadik kereszttetésnél azt mondja, hogy *«benne»*, vagyis Jézusban van az Istennek legnagyobb imádása s dicsősége. Mit jelentsen ez? Erre a feleletet maga az Úr adta Szent János evangéliumában: *«Maradjatok én bennem s én ti bennetek. Ha én bennem maradtok és az én igéim tibennetek maradnak, amit akartok, kérjétek s meglesz nektek»* (Ján. 15, 4 6). Mintha azt mondta volna: végre is minden azt sürgeti, hogy benne, vagyis Jézus Krisztusban legyen a mi életünk, a lelkünk s boldog végünk. Benne éljünk s ne legyen tőle különvált életünk! *Benne* éljünk s belőle, evangéliumából, kegyelmeiből, szeretetéből! *Benne* éljünk s benne maradjunk szándékainkkal, jócselekedeteink összes érdemével. *Benne* éljünk, ahogy az apostol mondja: *«Élek én, már nem én, hanem Krisztus él bennem»* (Gal. 2, 20). Igen, *benne*, a mi Urunkban, mutatjuk be neked, mindenható Isten, dicséretünket, dicsőítésünket, hódolatunkat, engesztelésünket, azt a dicséretet s imádást, mely egyedül méltó hozzád!

Ó áldozó pap, vedd kezébe a szent ostyát s a kelyhet, s emeld bizalommal ég felé a mi Urunk testét s vérét! Ez a végtelen áldozat az Isten színe elé fog jutni s azzal a mi imádásunk, hálánk s esdeklésünk, mert itt Krisztus által s Krisztussal s Krisztusban közeledünk az irgalom atyjához. Nincs tömjénfüst s nincs illatfelhő, mely oly kellemesen s bódítóan emelkednék az ég felé, mint a Krisztus imája s általa s vele s benne a mi imánk. Ah, mily tisztelettel s önérzettel kell tehát föltekintenünk az Oltáriszentségre s mily bizalommal s vágygál kell jelen lennünk a szentmisén, mint akik ott Krisztussal mutatják be azt, ami az Istennek egyedül tetszik széles e világon, az Isten Fiát.

Halljátok hát meg k. h., a püspök kiáltását: Krisztus van itt, — itt köztünk; ő van itt, valósággal. Itt az Oltáriszentségben imádkozik, ad hálát, engesztel; itt a szentmisében áldozza föl magát! K. H., halljátok? Krisztus van itt! Talán elfelejtettétek? Talán megszoktátok? Föl, rázzátok föl magatokat aléltágtokból! Krisztus van itt; ő segíthet rajtatok! Hisz a szenvedést s a nyomorúságot érzitek, hát a segítőt felejtethnétek el? Ti kegyetlenül s keservesen megtapasztaljátok, hogy mi az élet, mi a kinja s a gondja. Úgy-e ezt megérezitek? Úgy vagyunk, hogy bűnösségünk öntudatá-

ban alig mernők felemelni az égre szemünket s hogy hiába keresnénk vizet, lúgot s szappant, hogy lelkünket tisztára mossuk. Igen, ezt mélyen átérezzük ; nos és kihez fordulunk akkor máshoz, mint a mi édes Megváltónkhoz, ki ránk vár az Oltáriszentségben, hogy velünk bánkódjék s velünk sirjon? Azt is látjuk, hogy sokan számúzik szívükből a Szentlelket s hogy lelkük már nem az Isten temploma, hanem feldőlt szentély, — hasonló a rombadőlt templomhoz, melynek keresztkútja fel van döntve, evangéliumos könyve össze van tépve, a szent olajok kiszáradtak s a gyertyák tövig égtek. Ki legyen ez élő templomok felépítője, ki a Szentléleknek osztogatója, ki keresztteljen itt tűzzel s lélekkel, ki más, mint az Úr Jézus? S hol van ő? Itt van, köztünk van ; csak hozzá kell fordulni. — S mi lesz e hazával, e széttépett országgal, hol nem is emberek, hanem marakodó kígyók s az önzés s kegyetlenség s a széthúzás eleven ördögei járnak? Ki építse fel a hazát s ki szóljon úgy a lelkekhez, hogy megértsék s megtérjenek?

K. H., ti, kik ezt a sok bajt mind érzitek s szíveteken hordozzátok, vigasztalódjatok meg ; itt van az Úr köztünk, hogy segítsen rajtunk. Ha a keresztények fölhasználják azokat a kegyelmeket, melyeket a szentségi Jézus nekik ad ; ha a katolikus hitéletet a szentmisének öntudatos hallgatása s a szentáldozás gyakori vétele s a lelki életnek az Oltáriszentségben jelenlevő Jézus életével való kapcsolata által magukban kifejlesztik ; ha a templom nekik igazán Isten háza, ha a szentmise nekik a keresztáldozat megújítása lesz, akkor nem félek, nem aggódom ; mert általa, vele s benne legyőzzük a nehézségeket s úgy alakul ki majd életünk, hogy meglátszik rajta, hogy Krisztussal s Krisztusból élünk.

Tegyünk róla k. h., hogy az Úr Jézus hajléka ékes s az áhítatunk szent helye, — hogy a szentmise látogatott s igazi Isten-tisztelet legyen s hogy a katolikusok ragaszkodó községe az Úr Jézusnak oly kedvessé varázsolja szentségi jelenlétét, hogy igazán elmondhassa : «Gyönyörűségem az emberek fiaival lenni» (Példabesz. 8, 31). Jézus az Oltáriszentségben a mi gyönyörűségünk ; legyünk hát mi az ő gyönyörűsége. Amen !

Székesfehérvár, 1922 június 7.

A szent tisztaságról.

Krisztusban kedves híveim! Mikor a forradalmak szele végigsöpör a világon, akkor az emberek rendesen nemcsak országokat s alkotmányjogokat változtatnak meg, hanem azt gondolják, hogy tán az erkölcsi törvény s az ősi erény is idejét múlta, s hogy annak helyébe más törvényt s más erkölcsöt kellene állítaniok. A proletárdiktatúrában mi is megtapasztaltunk ily hóbortokat, mikor a gyermekeket az iskolában rosszra tanították, mikor az ifjúságot úgynevezett fölvilágosítással elrontották, mikor a fiúk s leányok természetes szeméremérzetét megzavarták, mikor a házasságokat derűre-borúra köttették s fölbontották, — szóval, mikor az életnek keresztény, komoly és nemes fölfogása helyett könnyelmű s céda s oktan tanokat s nézeteket terjesztettek.

Ekkor is két dolgot lehetett észrevenni, először azt, hogy mikor erkölcsről beszéltek, minden érdeklődésük s figyelmük a nemi életre irányult, mintha erkölcs s erkölcselenség csakis a hatodik parancsra vonatkoznék; — a második az volt, hogy azok az új erkölcsi szabályok, az a sok esztelen s vakmerő nézet sohasem akarta a szenvedélyeket megkötni s a szabadosságot fékezni, hanem ellenkezőleg csak azt célozta, hogy szabad folyást engedjen minden ösztönnek, vágynak és gerjedelemnek. Az ösztönök kielégítése körül forgott minden igyekezetük, — e körül lihegtek s loholtak, itt e ponton üvöltött föl az állati ember a krisztusi fölség és törvény ellen, mintha életük összes tartalmát csak a nemiség képeznék, s mintha minden vágyuk, éhségük és szomjuk csak a nemi élet-ösztönök kielégítésére irányulna.

Az állati ember e forradalmával szemben fölséges nyugalomban s rendíthetlen fölénnyben áll az evangélium, mely azt hirdeti, hogy az emberben ne a test, hanem a lélek legyen az úr, — hogy az ember Isten kegyelmének segítségével parancsoljon ösztöneinek, aki biztosít róla, hogy az ember a kegyelem segítségével minden kísértést legyőzhet, de hogy ezt tehesse, bizza magát az anyaszentegyház vezető kezére,

mely erkölcsstanával s nevelési tudományával s szentségeinek használatával híveit önuralomra neveli s arra segíti, hogy az Isten országa nehézségek s küzdelmek dacára is kialakuljon bennük. Az Isten parancsait teljesítenünk kell, tehát a tisztaságot is meg kell tartanunk, mindenkinek saját maga állapota szerint. S én csak azt mondhatom, hogy boldog ember, aki a nemi ösztönök csalárd s bizonytalan világában nem keres új utakat, — mert aki ott új utakat keres, az mind a test felszabadításának irányában tapogatózik, s képzelhetitek, hogy hová jut! Boldog ember, ki fiatal kora óta követi az Isten parancsolatainak fényességeit s nem fordul a test és vér kívánságainak piszkos s sötét útjaira, — mert aki oda fordul, az teste számára ideig-óráig ugyan élvezetet, de lelkének gyötrelmet s önérzetének szégyent s lefokozást talál!

Ezért szándékom e szózatomban, titeket k. híveim, kioktatni arról, hogy a szent tisztaság tekintetében mi az Isten akarata és parancsa; másodszer pedig föl akarlak világosítani arra nézve, hogy mint tartsuk s mint neveljük magunkat s másokat ösztöneink s nemi hajlamaink megfékezésének irányában.

Az elsőre nézve tudnunk kell, hogy a nemi ösztön épen úgy, mint minden más természeti erő, Istentől adatott nekünk, s hogy azt ő fektette belénk. Az Isten szent Fölségének ezzel nagy céljai vannak, mert biztosítani akarja az emberi nem fönmaradását. Amilyen fontos ez a cél, oly erős az az ösztön; de ugyancsak a cél fontosságából s az ösztön erőszakos voltából hárul ránk az a nagy és szent kötelesség, hogy ezt az erőt a maga erkölcsi korlátai közt megtartsuk s azzal mértéktelenül, célszerűtlenül s rendetlenül vissza ne éljünk.

Már most azt a rendet és mértéket, melyet a nemi ösztönben meg kell tartanunk, az Úr Isten szabta meg, mikor a házasság intézményét s később szentségét rendelte. Csak a házasságban van megengedve a nemi ösztön kielégítése. Azonkívül soha és sehogy. Amely népek ehhez ragaszkodnak, ott erőteljes nemzedékek váltakoznak s viszik előre a haladás s a népboldogulás zászlaját; míg ellenben, ahol a tisztaságot meg nem tartották s a házasság intézményét egykével befertőzik vagy csélcsep elválásokkal lazítják, ott romlás s hanyatlás jelzi a népek történeti útját, mely lefelé lejt a vér-baj mocsarába s szibarita vázak vagy haldokló nemzetek erkölcsi nihilizmusába.

Aki nem nő, annak nemi ösztöneit féken kell tartania s egészen tisztán kell élnie, ami abban áll, hogy készakarva s gyönyörködve parázna gondolatoknál nem szabad tartózkodnunk, — az ilyen vágyakba nem szabad beleegyeznünk; — ilyen cselekedetet akár önmagunkon, akár másokon ne végezzünk, — ilyenekről mulatozva ne beszéljünk, ilyeneket ne nézzünk s ne olvassunk.

Gondolata s vágya mindenkinek támadhat s az apostol is panaszkodik, hogy érzi a test fulánkját; de nem azon fordul a tisztaság, hogy valakinek ilyen gondolata vagy vágya ne legyen, hanem azon, hogy abba tudva s akarva bele ne egyezzék. Uralkodnunk kell tehát magunkon s arra kell törekednünk, hogy mi magunk, jó lelkünk s tudatunk tartás kezében a gyeplőt s ne hagyjuk magunkat a test lázadó indulataitól elsodorni. Senki se legyen testi ösztöneinek rabja, hanem bár küzdve s ellenkezések közt is, tartsa meg szabadságát. Aki nem áll ez alapon, az már meg van verve, s csak azt kívánhatom neki, hogy térjen észre s iparkodjék arra a szabadságra szert tenni, melyre Krisztus szabadít föl minket.

A másokkal való paráznaságtól főleg az ifjúságot s a férfiakat kell óvnom s figyelmeztetem őket, hogy mily durva s önlealacsonyító cselekedet az, ha nőkkel egyesülnek, kik erkölcsi érzésükből s nőiességükből kivetkőzve önmagukat s testüket dobják oda prédául. Nem érzik az utálatot s az önlealacsonyítást, mely ez ocsmány cselekedetben van? Aeschines, a görög szónok azt mondja egyik beszédében Timarchusról, aki erkölcstelen üzemekbe keveredett; hogy «ugyan mit nem adna s nem árulna el az olyan ember, aki testének megbecstelését bocsátotta áruba? S kit fog kímélni az olyan, ki magát s legtermészetesebb érzékét, szemérmét nem kíméli?» Alkalmazták magatokra e szavakat s azokra, akikkel vétkeztek, ti keresztény férfiak és ifjak, s mondjátok meg nekem, hogy ki rongyabb, az-e, akit rongyról nevezett el a magyar, vagy ti, kik a rongyokkal egyesültök?!

Még nagyobb becsstelenség bélyegzi azokat, kik asszonyoknak vagy leányoknak becsületét s tisztaságát is készek lerontani, kik készek másokat elcsábítani, csakhogy csörtető s loholó vágyaikat kielégítsék. Az ilyen férfi vagy ifjú becsstelenségnek tartaná a lopást s talán párbajra hívná ki azt, ki őt lopással meggyanúsítaná; de hát nem tolvaj-e az, s nem követ-e el a lopásnál nagyobb alávalóságot, aki másnak ártatlanságát vagy becsületét vagy éppen élete boldogságát elrabolja? Fején találta a szeget az, aki az ilyen szomorú ala-

kokról azt írja: «A mi századunk ugyancsak nem az igazi becsületnek százada, mert látnivaló, hogy a mi férfaink a női becsületet oly könnyelműen kezelik, mint amily oktanul kezelik azok a vademberek a gyümölcsfát, akik azt kívágják, hogy mosolygós, aranyos gyümölcséhez férközzenek».

Akik nőkkel vétkeznek s azokat ösztöneik kielégítésére használják, akik ártatlan leányokat elcsábítanak s szerencsétlenné tesznek, azok, ha van becsületük, jegyezzék meg maguknak, hogy a női becsület lábbal taposása épen olyan bűn, mint a férfi becsület megsértése, s hogy nincs nagyobb család s nincs a jóhiszeműséggel nagyobb s kegyetlenebb visszaélés, mint a csábítás. «Ki tudja megszámolni a könnyeket, melyeket a férfiak galád szenvedélye préselt ki a nők szeméből? Ne olvasd a sóhajt s ne akard megmérni a kint, mely a haldokló kéjnök lelkét gyötri, s melyen a becsutlen férfiak s a gyönyörszomjas léhák csak annyiban akadnak fönn, hogy a halálos ágytól megint más ágy felé tartanak. Jaj a férfiúnak, ki a nőben csak a kéj s a gyönyör eszközét látja, s átkozott legyen Isten s emberek előtt, ki egy ártatlan s hiszékeny teremtetést megejt s azután csalódásban s szégyenben magára hagy» (Jean Paul, Müllernél «Keuschheitsideen» 149. 1.).

Ezek tiszteletreméltó érzések s mindnyájunknak el kell velük telnünk s közlelkiismeretté kell válnia annak a hitnek, hogy ami szemérmetlen, az szemtelen, s ami szemtelen, az becsutlen.

Külön akarom figyelmeztetni a szülőket, hitoktatókat s tanítókat, s az ifjúság összes barátait, hogy vigyázzanak főleg a fiúk tisztaságára, nevezetesen arra, hogy önfertőzők ne legyenek. A legkiválóbb orvosok és nevelők, kik a nemi ösztönök pusztításairól írnak, óva intik az ifjúságot s mindazokat, kik reá befolyással bírnak, hogy a «néma bűnnek» — így hívják az önfertőzést — mindenáron s módon álljanak ellen; mert ez a bűn nemcsak pusztít, de végtromlásba visz. Ez a bűn kimeríti a testi s a lelki erőket, beteggé teszi az erkölcsi épséget, megsemmisíti az élet energiáit, a munkas s a tanulás-kedvet. A néma bűn a népek degenerációjának vétkes gyökere, s ez a gyökér szétágazódik a szülői házban, a katolikus gimnáziumokban, a nevelő intézetekben s rendkívül gyöngíti a nemzet s a keresztény társadalom életét. — Ennek a bűnnek, hogy ezt mindjárt itt említsem, nincs hatásabb ellenszere, mint a gyakori szentgyónás és áldozás s az a nevelés, mely a Mária-kongregációban s a jól vezetett cserkészmozgalomban folyik. Mily siralmas nyöszörgések

ezzel szemben Payot s a «morale laïque», vagyis a vallástalan erkölcsstan mondókái.

De a tisztaságot annak módja szerint a házasságban is meg kell tartani s ezt állapotbeli tisztaságnak hívjuk.

A házasság tulajdonképen nemi viszony, mely nem lehet mély, igaz barátság nélkül, de sajátossága mégis az, hogy magában foglalja a nemi ösztön kielégítésének jogosultságát. A házasság a legbensőségebb viszony. «Ezért az ember — mondja Szent Pál — elhagyja atyját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, és ketten egy testté lesznek» (Efez. 5, 31), vagyis azért hagyják el családjaikat, hogy egy új, benső és meghitt életközösségbe lépjenek, melynek következtében szinte egy testté válnak. Ez föltételezi, hogy előzőleg a szeretet által már egy lélekké váltak. Erről a szeretetről is gyönyörűen ír Szent Pál az efezusi levélben : «Férfiak, szeressétek feleségeket, mint Krisztus is szerette az anyaszentegyházt és magát adta érte . . . Úgy kell a férfiaknak is szeretniök feleségüket, mint önmagukat. Aki feleségét szereti, önmagát szereti» (5, 25). A házas életközösség tehát csupa szeretet és tiszteltet és jóindulat és önzetlen készség, s ez a kölcsönös lelkelet a nemi életet is úgy szabályozza, ahogyan azt a közös jó, a házasság célja s az egymás iránti szeretet s kímélet kívánja. «A szeretet nem sokall fáradságot s áldozatot — mondja Szent Ágoston — s ahol az egyik vagy a másik útjába akad, ott azt elviseli, illetőleg meghozza». — Így kell a hitvestársaknak is érezniök ; egymást kölcsönösen kímélniök, egymás finom érzéseire tekintettel lenniök — ez főleg a férjekre illik feleségeikkel szemben ; de másrészt a nőknek a nemi életet is, mint az Isten gondolatát, természetesen kell venniök s azt sem illetlenségnek, még kevésbbé bűnnek tartaniök.

Ezt tudnia kell minden leánynak s oktalan s istentelen — mert Isten gondolatától távoli — oly nevelés, mely ezeket a legtermészetesebb dolgokat mint titkokat és bűnöket rejtegeti az eladó leányok előtt, amelyekről még az édesanyák sem szólnak s nem világosítják föl házasulandó leányaiakat. Ez a «nemi fölvilágosítás» kötelesség a szülők s szükségesség a házasulandó ifjúság részére. Mi oktalanságnak s nevelési balfogásnak tartjuk azt a nemi fölvilágosítást, melyet némely doktrinér s az emberi természetet felhőkölő néző nevelők az iskolára akartak bízni ; de a főntemlített fölvilágosítást igazán elmaradhatatlannak tartjuk s az édesanyák kötelességévé tesszük.

Sokan kérdezik, hogy mi az, ami a nemi életet illetőleg

a házasságban szabad s mi az, ami nem szabad? Erre azt felelem : minden szabad, ami a házasság céljának megfelel, s amit a természetesség a tisztelet s szeretet keretében megenged.

Tisztelet nélkül nincs szeretet, s szeretet s tisztelet nélkül nincs nemi élet sem. Már most kérdezzük, hogy a legbensőségesebb nemi viszonyban is mit kíván és vár a férj a nejétől, s azt fogjuk találni, hogy minden férfi, még az érzéki is, a nőben tisztaságot keres, s ahol azt megtalálja, ott tiszteletre gerjed, ahol pedig azt meg nem találja, ott utálatot s undort érez. Sehol sem jut kifejezésre annyi undor és utálat, férfiak és nők részéről egyaránt, mint a házassági pörökben. Ott látni, hogy mi lesz a szeretetből, ha nem a tisztelet s a szemérem áll a házaselek mellett őrt.

A tisztelet s a szemérem a nőt láthatatlan fölségbe öltözteti s gyönyörű hajéket fűz homlokára, mellyel folyton hat férjére. Erről a befolyásról a nőnek talán nincs is tudata, de azért az mégis megvan, s azt megérezik rajta s róla mások is, kik hozzá közelednek. Az ő jelenlétében a durva ember finomodik, a szenvedélyes lelohad, a piszkos szájúnak a szó torkára forr s mindenki érzi, hogy itt hatalommal áll szemben, melytől jobbra lesz. Tehát a nő a nemi viszonyban is szemérmes, tiszta s tiszteletet parancsoló legyen s vigyázzon, hogy tartózkodását s szemérmét s az illemet soha el ne dobja. Aki eldobta, az hatalmát s fölényét dobta el s rászolgált Jeremiásmondására : «Te parázna arcúvá lettél s nem akartál pirulni» (3, 3).

Ily tiszteletre s becsülésre viszont a férjnek is rá kell szolgálnia, hogy neje igazán becsben tarthassa őt s szeretetben egyesülhessen vele. Erre nézve azt mondom, hogy a nőnek nem tetszhetik a férfiban az állat, — főleg pedig nagyon visszatetszik az a mohóság, az a loholó szenvedélyesség, az a csörtető kíméletlenség, mellyel mindjárt a házasság megkötése után neje után vágyik. Sok finomabb érzésű nőt ez nagyon visszataszít és sok elhidegülést s kijózanodást s ideálfosztást épen ez állati mohóságra s az abból fakadó undorra kell visszavezetni. Férfiak, ez-e az igazi szeretet, mely lélekből való s lelket keres? Be rosszul ismeritek a nőt, ha azt gondoljátok, hogy ő nem vár többet s különbet tőletek; nevezetesen azt, hogy inkább a lelkét, mint saját kéjeteiket keressétek s szeressétek. A teste a szerződés szerint úgy is a tietek, de a lelkét szeretet, finomság s megértés szerezheli meg s tarthatja meg nektek. Mit vár továbbá s mit becsül meg a nő férjében? Nagyra tarthatja sok jeles tulajdonát, melyek őt hatalmas s befolyásos emberré avatják, de ez az embernek s nem a férjnek,

az ő férjének becsülete. Az ő férjének az lesz a becsülete, ha igazán szereti őt s igazán akkor szereti, ha hű hozzá. Ismét idézek egy híres orvost: «Becsülheti-e a nő férjét, ha tudja róla, hogy megcsalja, s hogy olyan valaki, aki még fizet is azért, hogy egy jött-ment cafatnak karjai közé boruljon?» Nincs szeretet hűség nélkül, s ezt a hűséget semmiféle ösztönösségnek megtörnie nem szabad. Ezt a hűséget s ezt az erkölcsi kvalifikációt minden leánynak s minden feleségnek követelnie kell választottjától. Egy harmadiknak itt nincs mit keresnie. A férj a feleségé s a feleség a férjéé. Szent Pál mondja: «Az asszonynak nincs saját testén hatalma, hanem a férfiúnak, hasonlóképen a férfiúnak nincs tulajdon testén hatalma, hanem az asszonynak. Ne vonakodjatok egymástól, hanem ha egyenlő akaratból ideiglen, hogy imádságban foglalkozzatok; azután ismét keljetek össze, hogy ne kísértsen titeket a sátán, ha meg nem tartózkodhatnátok» (1. Kor. 7, 4). Ha pedig a férj nemcsak a feleségéé, hanem másé is, vagy ha a feleség nemcsak a férjéé, akkor az ily házasságban sem hűség, sem szeretet, sem tisztelet, sem szemérem nincs; hanem a férj csörtető állat-ember, az asszony pedig parázna teremtes.

Különben pedig az állapotbeli tisztaság még a legboldogabb s a legkölcsonősebb odaadású házasságokban is — sőt épen ezekben — bizonyos önmegtartóztatást parancsol, oly időben t. i., mikor a nemi élet lehetetlen, például egy-két hónapig a szülés után, néhány hónapig a szülés előtt, az egyik félnek testi vagy lelki rosszullete alatt, vagy amikor az egyesülésből bármily kára vagy szenvedése támadhatna. Aki ilyenkor nem tartóztatja meg magát, az jogtalan igényekkel lép föl s belegázol a másiknak lelkébe s nem hogy szeretetet, hanem undort s gyűlöletet ébreszt maga ellen. Így történik, hogy finomabb nők kimondhatatlanul szenvednek férjeik vad állatiasságától s tönkremennek idegzetükben s ezáltal testben s kedélyükben. Boldog nők, kiket férjeik tisztelete, szeretete, hűsége s megértő, finom kímélete környez, az ilyenek férjeikkel teljes odaadásban élnek. Az ilyenek házassága fölött a hűség s az állapotbeli tisztaság angyala virraszt s az ilyenek távol, hogy kárt tegyenek egymás testében vagy lelkében, leginkább biztosítják egy egészséges s erőteljes nemzedék sarjadását.

Mindebből világos, hogy alig van fontosabb erkölcsi érdeke az emberiségnek, mint a tisztaság, s következőleg, hogy mi sem szükségesebb, mint a tisztaságra, az önfegyelmezésre s a megtartóztatásra való nevelés.

Előadom most, hogy e célból mi mindentől kell óvakodnunk s ugyancsak, hogy mire kell ügyelnünk s miket igénybe vennünk, hogy e célt elérhessük.

Először is óvakodnunk kell minden fölösleges ingertől, mely az ügyis erőszakos nemi ösztönt még izgassa s annak erejét növelje. — Óvakodjunk hát a piszkos beszédű társaságoktól s legyünk arra oly rátartósak, mint becsületünkre; érezzük át, hogy aki piszkos beszédeket folytat jelenlétünkben, az minket sért s ne hagyjuk magunkat sérteni. Óvjuk főleg gyermekeinket s az ifjúságot a rossz pajtásoktól, akik az érzékiség üszkét fölkotorják s piszkos beszédeik s ingerlő elbeszéléseikkel lángra szítják a még pihenő érzékiséget. Egy rossz fiú egész osztályt ronthat el.

Ne szítsuk s ne növeljük magunkban az érzékiség tüzét szemérmetlen tekintetek s nézések, érzékies olvasmányok s tisztátalan képzelgés által; ne menjünk piszkos színdarabokba, érzéki mozielőadásokra. Manzoni, az olasz regényíró, arra a kérdésre, hogy miért nem írt soha érzéki regényt vagy elbeszélést, azt felelte: «Tele van a világ érzékiséggel, tele erkölcsi mocsarakkal, minek szaporítsam én e mótelyt». Igazán bölcs válasz a fölvetett kérdésre; de ugyanezt a bölcs magatartást kell követnünk nekünk is s azt gondolnunk, hogy elég erős s erőszakos a nemi ösztön, minek azt fölkotorni s ingerelni s mértéktelenül fölfokozni? Nem kellene inkább a szemérmet, a fegyelmet, a kitartást s a szépséget művelni? Minden ösztön egy darab természet, s épen mert természet, azért azt finomítani, beoltani s nemesíteni kell; így teszünk a vadkörtevel s a vackorral, így a csipkerózsával, mikor azokat beoltjuk; így teszünk a kődarabbal, mikor azt faragjuk, így a folyóval, mikor töltések közé szorítjuk. Nos és mást akarnánk-e tenni azzal a termés-természettel, mely bennünk s mely, hogy másról ne szóljunk, nemi ösztöneinkben jelentkezik? Ezt is fékezni, idomítani, nemesíteni kell. S ezzel megadtam a feleletet azoknak, kik, hogy szabadosan élhessenek, folyton a természetre hivatkoznak s mondják, hogy a nemi életet mindenkinek szabadon kell s lehet élnie, mert az természetes ösztön. Miért tanul hát, hisz a tudatlanság is természet-adta, s miért öltözködik, hisz meztelenül született? De minek tanul akár beszélni is, hisz a természet csak a hangot adta s nem a beszédet? Csak a művelés által leszünk emberek s csak az erkölcs, tehát az ösztönök fékezése s nevelése által tisztességes emberek.

Isten legyen hát irgalmas mindazoknak, kik a helyett,

hogy az emberiséget kiemelnék a mocsárból, egyre mélyebbre buktatják azt abba bele! Isten legyen irgalmas mindama mocskos firkásznak s annak a förtelmes, úgynevezett művésznak, ki mást sem tesz, mint hogy folyton az emberiség nemiségét babrálja s sertécsordaként az élet szent forrásait föl-kotorja! — Óvakodjanak ezektől a mételyektől mindnyájan, a színházba járók, a regényolvasók, az újságot járatók, a táncolók, — vigyázzon mindenki magára s saját könnyen tüzet fogó lelkére!

Ne túrjáték a rossz színdarabokat! Egy zsidó színház-igazgató — aki illetékes, mert jól ismeri a színházat — a következőket írja: «Vannak színpadok, melyek kívül is, belül is, rosszabbak, mint a bordélyházak, amennyiben kétféle mérget is mérnek: a színpadon szemtelenségükkel megmételvezik a nézőközönséget, — a színpad mögött pedig a prostitúció karjaiba segítik a színésznőket» (Jakobsohn, Bühne u. Welt). A tisztességes közönség nagyon türelmes az ördög e cimboráival; miért tűri azokat? Fűtyüljön ki minden darabot, mely a szemérmet sérti!

Megemlítem azt is, hogy az erkölcsi érzéket sérti a férfiak és nők, a fiúk s leányok közös fürdőzése, — mert jóllehet a finom érzésű embernek az ilyen közös fürdőzés inkább kínos, mint csábos, amikor látja azt a sok éktelen, potrohos, dagályos testet; azért a nemileg ingerlékenyek mégis kárt szenvednek s az ifjúság az ilyen fürdés után piszkosabb, mint volt, s a fölкотort érzékiség pocsolyaszaga van rajta.

További nagy bajt jelentenek az erkölcsiségre nézve a szomorú lakásviszonyok. Szülők és gyermekek, fiatal emberek és leányok kis szobákba gyömöszölve egymás mellett hevernek s épen azért szinte lehetetlenség, hogy illedelmesen és szemérmesen viselkedjenek. Az ily élet kezdetben — gondolom — kínos lehet bárkire nézve is; kivált a jóérzésűekre; idővel azonban okvetlenül durvít. Kérem az édesanyákat, hogy legyen szemük s gondjuk mindezekre a dolgokra s tegyenek meg mindent, hogy mai szerencsétlen állapotainkban is az otthon az erkölcsi tisztaság szentélye legyen.

Ezek után áttérek azoknak a módoknak s eszközöknek ismertetésére, melyek megsegítsenek a szent tisztaságra s amennyiben megvan, megerősítsenek benne.

Első helyre teszem a szemérem ápolását mindenkiben, legyen az gyermek vagy ifjú, házas férfi vagy nő. A szemérem-érzetnek nagy földadata van. Az Isten, ki a nemi ösztönt belénk teremtette, gondoskodott annak ellensúlyozásáról is s

ezt elsősorban a szeméremérzetben adta meg nekünk. A szeméremérzet a léleknek az a finom érzékenysége, mely ellenkezik mindazzal s visszahat mindarra, ami a természetet lealacsonyítja, s mint ilyen, kitűnő védőműve magának a természetnek éppen a nemi ösztön féltelen s szertelen megmoccanásai ellen. — Ez az érzet mindenkiben megvan, de vigyázni kell már a gyermeknél, hogy ez el ne durvuljon s még inkább a serdülő s a későbbi korban, hogy azt magatartásunk, meztelenkedésünk, tekintet s érintés által ne tompítsuk. Ez nem prűdéria, vagyis negédecesség és túlzás, hanem finomság. Hiszen a látásunkat vagy hallásunkat sem akarjuk tompítani, hát miért tompítanók más finom érzékünket, amilyen a szeméremérzet, mikor ezt is az Isten adta s egy nagy cél szolgálatába állította?!

A másik nagy segítség az állati ösztönök ellen az ember, az öntudatos ember nemes önérzete. Becsületre buzdítanak mindenfelől s azt hirdetik, hogy becsület nélkül élni sem érdemes; jól van; becsüljük hát meg elsősorban mi magunk önmagunkat, — becsüljük meg testünket s lelkünket egyaránt, mint ahogy ezt Isten várja tőlünk. Buzdít-e valaki e becsületre, ez önbecsülésre jobban, mint Szent Pál, aki azt akarja, hogy mindenki közülünk a Szentlélek templomának tartsa magát, hogy mindenki Krisztus titokzatos teste tagjának érezze magát, melyet az Úr szentségi szent testével s vérével táplál? Lhet-e valami rémségesebbet gondolni, mint egy ilyen testet s lelket megszenteltetni? A paráznák fölött szörnyűködik Szent Pál az első korinthusi levélben, mikor írja: «Nem tudjátok-e, hogy a ti testetek a Krisztus tagja? Elszakasztván tehát Krisztus tagjait, parázna személy tagjaivá tegyem-e? Nem tudjátok-e, hogy aki paráznához ragaszkodik, vagyis azzal egyesül, egy testté lesz vele? . . . Fussatok a paráznaságtól . . . Aki paráználkodik, tulajdon teste ellen vétkezik. Nem tudjátok-e, hogy a ti tagjaitok a Szentlélek temploma?... Nagy áron vagytok megvéve. Dicsőítsétek s hordozzátok Istent a ti testetekben» (6, 15—20). Ezek a becsületnek s az önbecsülésnek hatalmas indító okai, s nincs hívő, ki ezekből legalább azt az elszántságot ne meritse, melyet a latin író is jelez, mikor mondja: *malo mori, quam foedari*, inkább haljak meg, sem hogy mocskos, piszkos ember legyek.

Gyakorolnunk kell továbbá magunkat érzékeink fékezésében s a mértékletességben, az eszem-iszom s főleg a szeszes italok élvezetében. Óvakodnunk kell mindattól, ami elkényeztet, ami puhává s azáltal a lelki küzdelmekre nézve pulyává

tesz. Ismét az apostol jusson eszünkbe, aki önmagáról írja : «Én tehát úgy futok, nem mint bizonytalanba ; úgy vívok, nem mint ki a levegőt verdesi ; hanem sanyargatom testemet és szolgálat alá vetem, nehogy, midőn másokat tanítok, magam elvesztsem» (1. Kor. 9, 26, 27). Keresztény férfiak, halljátok az Úr «választott edényét», a nemzetek apostolát, hogy mikép fogja magát —! Nem mondja, hogy nem bírok, — nem mondja, hogy nincs erőm ; hanem kettőt érez ; először azt, hogy gyönges a gyarló ő is ; de másodszor azt, hogy aki gyönges, az köteles keményen fogni magát, hogy győzze és győzzön.

S ez az önmegfogás s önmagunknak gyepőlön tartása a mi szigorú kötelességünk ; mert az Isten az embert összes tehetségeivel s ösztöneivel, jó és rossz tulajdonságaival, céljaival és veszedelmeivel önmagára, a belátására és az akaratára bízta. Ő felel önmagáért s magatartásáért ; felel azért, hogy hű volt-e, bajnok s küzdő ember volt-e vagy gyáva, pulya áruló volt-e, aki csak azt nyávogja : nem bírok, nem bírok az ösztöneimmel, a testem kívánságaival ! Jegyezzük meg magunknak, hogy ezt mindenki bírja, még pedig azért, mert bírnia kell ; ezt mindenki bírja, mert ez az Isten szent akarata, de tegye is meg mindenki azt, ami szükséges ahhoz, hogy bírja. Telítse magát azzal a tudattal s fokozza a tudatot acélos meggyőződéssé, hogy Isten nem kíván lehetetlent, s ha nehéz is a küzdelem, de Isten kegyelme rendelkezésünkre áll s azzal biztos a győzelem. Aki azt mondja, hogy tisztán élni nem lehet, az nemcsak gyáva féreg, ki akarni nem akar, hanem hittagadó is ; — tagadja ugyanis az erkölcsi törvényt s az isteni akaratnak észszerűségét s helyes, célszerű voltát. — K. híveim ! Mi nem akkor fogunk győzni, ha a gyávakkal, a szibarita vázakkal s a hittagadókkal állunk egy frontba ; hanem ha azok példáját követjük, akik mondták Szent Pállal : «mindent megtehetek az által, ki engem megerősít» (Fil. 4, 13), s akik azt ki is mutatták, hogy igenis megtették s tisztán éltek.

Ne hallgassatok azokra sem, akármily orvosok legyenek is, akik mondják, hogy a tiszta élet egészségtelen, hogy ha tisztán éltek, a guta üt meg titeket. Vannak, kik ilyeneket mondanak a fiatalembereknek, de ezek inkább kerítők s lelkiismeretlen nemzetrontók, mint tudósok. Nem a tudomány mondatja ezt velük, hanem épen a tudatlanság s az elfoglaltság, vagy ami még rosszabb, talán saját erkölcstelen életük módja s ösztöne.

Ezekkel szemben hivatkozom a christianiai orvosi fakul-

tás nyilatkozatára, mely biztosít arról, hogy soha sem adódott elő a tanárok praxisában betegségi eset, mely az önmegettartoztatásból származott volna, de számtalan olyan, mely a nemi kicsapongásból volt való. — Forel tanár írja : «Normális fiatalemberre nézve, aki szellemileg s testileg is igazán dolgozik s aki a mesterséges ingerektől, melyek az akaratot s a józanságot bénítják, nevezetesen az alkoholtól tartózkodik, az önmegettartoztatás mindenképen kivihető» (Die sexuelle Frage 456). Egy másik híres orvos írja : «A fiatalember a nemi betegségekől csak teljes önmegettartoztatás révén óvható meg. Az a kifogás, hogy hiszen a nemi ösztön természetes s hogy az a szerint való élet a természet útbaigazítása szerinti magatartás, mit sem bizonyít a házasságon kívüli tisztaság ellen. — Az a másik ellenvetés pedig, hogy az önmegettartoztatásból mindenféle bajok erednek, csak fölületes emberek fecsegése. Betegségeket, melyek csak az ösztön ki nem elégítettségéből erednének, még egy orvos sem észlet. Nincs lelkiismeretes orvos, aki azt állítaná, hogy az egészséges embernek egészségének fönntartására a nemi élet szükséges. Azok a nedves kiválások, melyek tisztaéletű férfiaknál időnként, kivált álomban jelentkeznek, s melyeket a hozzá nem értők beteges tüneteknek tartanak, épen nem beteges tünetek, hanem természetes lefolyások» (Paul, Halte deine Jugend rein. 63. l.).

Ez az igazság ! Álljunk mindnyájan e hitnek, az Isten törvényének s a nemes természetességnek alapján ! Tartsuk s neveljük magunkat e törvény követelményei s a keresztény neveléstudomány eligazításai szerint. Használjuk föl az anyaszentegyháznak erőforrásait. Térdeljen le minden fiatalember minden reggel s este s imádkozzék s mondja magában : «Szent Szűz segíts ! Inkább meghalok, semhogy vétkezzem» s az meg fogja tapasztalni, hogy megállja a helyét. Járuljunk a szentségekhez s egyesüljünk gyakran Krisztussal. Szenteljük meg ösztönös testünket s vérünket az ő szent testével, s angyaloknak méltó látványt szolgáltatunk. Tiszta fiatalság, szeplőtelen ifjúság, boldog házasságok, férfiak s nők, kik egymást meg nem csalják, hirdetik majd az Isten kegyelmeinek nagy hatalmát. Ezek Krisztus dicsőségei s örömei ! Aki így él, az, ha nem is lesz híres író, festő vagy szobrász, az, ha nem is fog írni, festeni vagy faragni remekeket ; de önmaga, az ő egyénisége s élete lesz az Isten kegyelmének s az ő jóakarátának nagy műve, — lesz az Isten öröme. Bár az lenne mindenki közlünk ! Amen.

Székesfehérvár, 1923 január 16.

A házassági elválások ellen.

K. H. ! Ami áldást az Úr Jézus hozott, azt nemcsak a lelki világra, hanem az egész életre, egyesekre, családokra s nemzetekre árasztotta ki. Ezen életet s világot megújító áldások közé tartozik az, hogy a házasságot megszentelte, s azt nemcsak ősi tisztaságában állította vissza, hanem szentséggé rendelte s az anyaszentegyház hét szakramentumának sorába helyezte. Szent Pál mondása szerint «nagy titokul».

Az Úr Jézusnak ez imádandó rendelkezése nemcsak nem ellenkezik az emberiség közérzésével, hanem ellenkezőleg, nagyon is megfelel neki ; hiszen a népek mind, kivétel nélkül öntudatlanul is valami sejtelmes tisztelettel viseltettek az élet s az életeredés titka iránt, a család s a gyermekáldás s az egybekelő férfi és nő életsorsa iránt. Megérezték a házasság fontosságát, megsejtették a Teremtő Isten szándékait s azért azt sejtelmessé, valamiképen áhítatossá tenni s vallási szertartásokhoz kötni akarták. Ők, kik a forrásokat tisztelték, az emberélet fakadása iránt is tisztelettel viseltettek s azt valami-képen szentnek nézték.

Ezzel szemben korunk erkölcsi megfogyatkozásának egyik nagyon is siralmas jele éppen a házasság intézményének megrendülése. Az emberekben elhomályosult az a látás, mely az apostolnak a házasságban nagy szentséget mutatott, megfogyatkozott a hit a házasságnak szent s szentségi volta, felbonthatlansága s a holtomiglan-holtodiglan való kötés szét-szakíthatlansága iránt. A világias érzés, az önző érdek s a vad érzékiség, a lelkiség s igazi barátság hiánya, azután pedig a gazdasági élet nehézségei, a lakásviszonyok életet s közösséget bontó kegyetlensége, a drágaság s a sokféle gond nagyon megrendítették a házasság alapjait s sok piszkos hullámot keverték az élet s a tiszta érzések folyásába.

Rendkívül nagy s vészthozó társadalmi baj volt az is, hogy az állami törvényhozások, hódolva a szabadsági eszmék túlzásainak, leléptek a keresztény tanok s elvek alapjáról s a szentségi házasság helyébe, mely katolikusok közt egyedül

érvényes házasság, a polgári házasságot állították s azáltal annak a fölületes, világi s nem-komoly gondolkodásnak nyitottak tért, mely a házasságban csak szerződést, még pedig felbontható szerződést lát. A kereszténységnek ez a törvényekben kifejezett megtagadása megrendítette s meggyöngítette az erkölcsi érzéket s lazította a legerősebb társadalmi kapcsot és pántot. A házasság szakramentuma ugyanis a legerősebb pántja a társadalmi életnek, melyet ha leütünk, maguktól esnek szét a társadalom dongái. Bizonyára onnan is van a mai házasságok züllése és bomlása, onnan a szeretet és hűség megfogyatkozása, onnan a könnyűvérség, a felelősség s kötelességérzet hiánya s az az erkölcsi frivolság, mely már a polgári házassággal sem éri be, hanem házasság helyett szabad szerelmet hirdet s így az európai kultúrát minden barbárságnál alacsonyabb szintjára szorítja. Ennyire jut a XX. század, ha az isteni kinyilatkoztatástól elfordul s házasságáról a szentségi jelleget letörli. A házasságok száma, dacára e szertelenségeknek, nem csökkent, de igenis csökkent a születések száma s félelmetesen felszökött a házassági elválások száma.

A házassági elválások szégyenletes felszaporodása komoly veszedelmet jelent minden nemzetre s az egész társadalomra nézve. Az egyház aggódva nézi e baj elharapózását, s jöllehet minden tényezőnek, minden államnak, családnak s polgárnak is kötelessége volna e nagy romlás ellen küzdeni, de elsősorban az egyházé ez a gond s kötelesség, mint akinek kezeire az Úr a házasság szentségét bízta s mint akinek oltalma alá állította a családot, a gyermeket s az otthont. Az egyház úgy is érzi, hogy a házassági elválások eszeveszett s istentelen divatja támadás oltár s tűzhely ellen egyaránt, szentségtörő erőszak a keresztény hit s erkölcs ellen, támadás a társadalmi rend s az örök törvény ellen. E bűnös szertelenségben siratja az értelmetlenség s ösztönösség felülkerekedését s azt az oktalanságot, mellyel a legszentebb törvényeket, a társadalmi lét föltételeit s az ősök élet-kipróbált bölcsességét nagyképű törvényrontók s éretlen emberek ötleteinek s szélyeinek dobják oda. Ezek a nagy társadalmi s emberségi érdekeket alárendelik az egyéni sorsnak s csalódásoknak, előtérbe állítják s döntő súlyt tulajdonítanak az egyéni jó vagy rossz érzésnek, mely azután bont, köt s ha kell, megint bont s megint köt házasságokat s ügyet sem vet a közjóra s arra, hogy minden emberélet, ha lehetséges, boldogan, de ha kell, akkor áldozatosan is, hódoljon a törvénynek.

E pusztító árral s e mótelyező, erkölcstelen gondolkozással s gyakorlattal szemben köteleességünknek ismerjük, titeket k. h. e veszedelemre, a házassági elválások bűnös s végzetes járványára figyelmeztetni, titeket a házasságról való katholicus hitre s gondolkodásra ráképesíteni s ugyanakkor belevilágítani abba a sok hiányba s mulasztásba, abba a helytelen felfogásba s magatartásba, mely a házasságkötésnél mutatkozik s mely azután oka a sok szerencsétlen házasságnak s annak következtében a házassági elválásoknak.

K. H! A házassági elválások fő okát a házasság szentségéről való nagy hit elhomályosodásában, s ami ebből következik, a házasságkötésnél szükséges erkölcsi komolyságnak s lelkiismeretességnek megfogyatkozásában látjuk.

A házasság nem kísérlet, nem játék, nem kaland, nem üzlet, hanem «nagy szentség». Azzá lett az Úrtól, mert fontos és végzetes lépés, mert az emberi társasélet ősi s nélkülözhetetlen formája, mert az élet forrása, új meg új nemzedékek gyűrűzése. A házasság két életnek egybeolvadása, hogy egy földi boldogságból két örök üdvösség támadjon; a házasság legmeghittebb közösség s a legnagyobb felelősség egymásért s a gyermekekért; mint a római jog mondja: consortium totius vitae, az egész életnek, a lelkinak és testinek, az egyéninek és társadalminak, a szelleminek és gazdaságának közössége, melynek tartalma szeretet, megértés, hűség, barátság, lelkiség, gyermek, küzdelem és megnyugvás, segítség és vigasz, megosztott fájdalom s fokozott öröm. Mindezt a házaspár adja s ők teremtik meg.

De éppen azért, mert ez «nagy szentség» és szent földadat, azért a házasságot arra való, arra ráérlelődött s egymásnak való két félnek kell megkötnie, akik ismerik egymást s örök szeretetet s hűséget fogadva, tudják, hogy kinek fogadják, akik kiválasztják egymást sokak közül, tehát kell, hogy tájékozódjanak aziránt, hogy valók-e egymásnak s van-e kilátásuk a szent barátságra s az élet- s a lélekközösség megteremtésére. Tudni, ismerni kell a házassági köteleességeket s a kölcsönös támogatás s boldogítás feladatát, ismerni s vállalni a felelőséget magukért s ezért a választott másikért.

Aki mindezt átérzi, az mélységesen megérti, hogy az Úr Jézus ily nagy s szent feladatra külön felavatást, megszentelést s megerősítést rendelt, s ez a házasság szakramentuma, melyben az Úr Jézus maga köti egybe a jegyeseket, ő fogja össze kezeiket s ő áldja meg őket. Nem látni őt; de a szakramentumnak ép ez a lényege, hogy a külső szertartásban, melyet vég-

zünk, az örök főpap, az Úr Jézus cselekszik. Így tehát ő köti s ő áldja meg a köteléket. Ahogyan ő szentel föl papokat az egyházi rendben, úgy ő avat s szentel föl házasségeket s valamint az egyházi rendben küldetést ad a papoknak az apostoli, tiszta életre : úgy ad küldetést a házasságban a házasságfeleknek a házasság, a családi, az otthoni együttélésre, a boldogító s egymást támogató szeretetre, a gyermekek nemzésére s Isten gyermekeivé való fölnevelésére. A házasság szentsége által a férfinak s nőnek szerelme s barátsága és frigye, családja s otthona «szent föld» lesz, a szentírási szó szerint : «a hely, ahol állsz, szentföld» ; ezen a szentföldön azután az ösztönök s szenvedélyek tövises csipkebokrába a szent szeretet tüze száll s megszenteli a test és vér szerinti életet.

Mennyire más érzések, más levegő s más szellem környékezik azokat, kik így hisznek s gondolkoznak ! Ezek a házasságba lelkiismeretességet, tiszteletet, komolyságot s kötelességtudást, kíméletet és szeretetet visznek be, s az a tudat él bennük : minket a házasságban Isten fűzött egymáshoz ; mi esküt tettünk s azt álljuk, hogy szeretünk s szeretni fogunk s hogy együtt élünk-halunk, bármily sors legyen részünk ! Az ilyen hűséges, szentségi szeretet bizonyára győzi, de meg is könnyíti az életet.

Mily más ezzel szemben a bomló és szétváló házasságok lelki világa ! Ahol a házasságot csak polgári szerződésnek nézik, melyre idővel rá lehet unni, s azt a szerint aztán föl is bontani, ott vész az igazi hűségről, a lelki egységről, a családról alkotott nagy fogalom s ott rombadőlnek azok a tűzhelyek, melyek az erőteljes nemzeteknek az oltárok mellett a legerősebb bástyaik s fönntmaradásuknak biztosítékai. A fölbontathatlan házasság megveti alapját az erőteljes társadalmaknak, míg a házassági elválások magasra szökő számaiból bátran következtethetünk a nemzetek bomlási folyamatára.

Aki szegény nemzetünket meg akarja óvni az erkölcsi bomlástól, az higgyen a házasság szentségében s higgyen az érvényesen megkötött házasság felbonthatatlanságában !

A házasság felbonthatatlansága ellen a mai kurtalélezetű erkölcsi felfogásnak sok kifogása szokott lenni ; azért azokra külön is kitérünk.

A házasság felbonthatatlanságát többi közt igazságtalanságnak s kegyetlenségnek mondják, mert szerintük kiszámíthatatlan s esetleg elviselhetetlen az élethossziglanra kötött életközösség, melynek a legkényesebb dolgokra is ki kell terjeszkednie, s az élet változó viszonyai közt képtelenségekre

vezethet. Erre feleletül viszont azt kérdezzük : de hát igazságtalan-e valamikor az Úr s tud-e kegyetlen lenni az Úr Jézus ? A házasság szentségét s felbonthatatlanságát nem az egyház rendelte, hanem az Úr Jézus, aki kegyetlenségeket nem űz, hanem áldozatokat igenis kíván. Kívánja néha vérünket és életünket, mint a vértanúktól s kíván néha szenvedést szerencsétlen házassultaktól. Kívánja, hogy inkább a halált szenvedjük el, semhogy bünt elkövessünk s hogy inkább minden szenvedést elviseljünk, semhogy a hitet megtagadjuk. Ime, ide tartozik a nem-boldog házasság esete is. Isten az ilyen házassoktól azt kívánja, hogy inkább kelletlen igában éljenek, vagy asztaltól s ágytól igen, de úgy el ne váljanak, hogy új házasságot kötni merjenek. Ezeket az áldozatokat az Úr nem kényekedve szerint, hanem az emberiség javára kívánja.

Az elégedetlenkedők ugyan erre azt szokták felelni : mit nekem a társadalom java s az emberiség üdve, én magamnak élek, másért szenvedni nem akarok ; de hát nem látjuk-e, hogy mit kell lépten-nyomon az egyes embernek másokért áldozatot hozni ? Az orvostól elvárjuk, hogy a ragályos beteget is meglátogassa, s a lelkipásztortól, hogy azt ellássa ; a katonától elvárjuk, hogy a poszton megálljon s ha kell, minden veszedelemnek szemébe nézzen ; s mit gondolnak ezek után a házasselek, nem kívánhat-e tőlük is az Úristen áldozatokat, nükör szó van az erkölcsi rendről, a társadalom szilárdságáról, a családi élet tisztességéről s a jöendő nemzedékek ideiglenes s örök javáról ! ?

Ha nehéz is ez a követelmény, de az Úr, ki azt emeli, gondoskodik róla, hogy teljesítését megkönnyítse. Ő ugyanis a házasságot szentséggé emelte, tehát kegyelmeket fűzött e kötéshez, melyek által megerősíti a feleket jó és rossz sorsban s megerősíti arra is, ha jóakaratóak, hogy az épen nem boldog házasságokat megértéssel s türelemmel elviseljék s magukat azokban föltalálni iparkodjanak. Keresse mindenki a hibát először magában s ne a másokban ; mert szent igaz, hogy minden szerencsétlenségben nagy része van a bűnösségnek is s nagyon megszívlelendő az a bölcs tanács, mely mondja : üssük le minden bajunkban azt a részt, melyet bűneinknek — ez esetben megfontolatlanságunknak, könnyelműségünknek — köszönhetünk, a többit pedig viseljük el türelemmel.

Fontoljuk meg továbbá a házassági elválásokról XIII. Leó pápa szavait «Az egyház s a házasság» c. enciklikájából : «Szinte fölöslegesnek látszik — írja a pápa — felsorolnunk azokat a bajokat s hátrányokat, melyek a házassági válásokból

származnak. E révén bizonytalanná s szétszakíthatóvá lesz maga a kötelék, a kölcsönös szeretet bizalmatlankodik s gyengül, a hűtlenségnek kaput tárunk, a gyermek nevelése és el látása kárt vall, szaporodnak az alkalmak a széthúzásra, a veszekedésre, az asszony veszít méltóságából, s az a veszedelem fenyegeti, hogy egy ideig a férfi gyönyörének bábja, majd kidobott áldozata legyen. Ez az erkölcsök romlását jelenti, melyben a családok tönkremennek s a társadalom alapjai széthullanak s mindezt nagyban elősegíti a házassági válás . . . A bajok óriási méreteit azonban csak akkor fogjuk igazán megkésérülni, ha a házassági elválások elszaporodnak s a könnyelműség túlteszi magát a tisztesség korlátjain. Mert nagy a rossz példa hatalma, kivált ha azt a szenvedély is fűti. Az ösztönösségtől s érzékiségtől csiklandozott s az életet nem komolyan, hanem léhán néző társadalomban máris nagyon terjed az elválás, akárcsak járvány volna . . . Figyeljünk a történelem intő szavára : ahol oklatan törvényhozások utat nyitottak a házassági elválásokra, mindenütt elharapózott a házastársak közt a féltékenykedés, a házi perpatvar, a bizalmatlanság, az önkényes elhagyás, úgyhogy e gyarló törvények megalkotói maguk is megbánták, amit tettek s itt-ott ellenkező törvényekkel iparkodnak gátat emelni az erkölcsöt s társadalmat romboló árnak».

Fontoljuk meg jól a nagy pápa szavát : a házasság felbonthatatlansága oly természetes, mint az igazi szeretet felbonthatatlansága. Szeretet felmondásra nincs. Akik jól házassodtak, azoknak eszébe sem jut, hogy a házasság fölbontható legyen s így azok a fölbonthatatlan házasságban élnek-halnak ; de éppen úgy hasznára van a fölbonthatatlanság hite azok nagy számának, akik éppen hogy tűrhető házasságban élnek. Ezeket a tűrhető házasságokat ugyanis a válási szabadság könnyen szétrebbentené ; míg ellenben ha erre kilátás nincs, sorsukkal kibékülnek. Ez esetben ugyanis a lelkiismeretlenebbek sem foglalkoznak a házasság fölbonthatóságának gondolatával s a gyengébbek sem játszanak a bűnnel. Nem hallani a családokban a fenyegetéseket, hogy «elválok, itthagylak», melyeket gyakran, még gyermekek előtt is hangoztatnak s melyek természetesen átlag a lelkiismeretes s szeretőbb fél rovására esnek. Mily hatalmas gátja ennek a szertelen s csapongó féktelenkedésnek a házasság fölbonthatatlansága, melynek javára kell írunk azt is, hogy sok-sok frivol házasságnak megkötését is megakadályozza.

De emlékezzünk meg a gyermekekről is, hogy mily sors

vár rájuk . házassági elválásokban, hogy ebből is jobban belássuk az elválások bűnös és átkos voltát.

Az elvált felek gyermekei szinte tanácstalanul és megzavarodva állnak, fiatal szívük majd atyjuk, majd anyjuk felé hajlik, mintha nem tudnák, hogy tiszteletükkel s szeretetükkel hová forduljanak. A családi békesség s egyetértés jótékony benyomásait nélkülözik s ezért aztán az erkölcsi megzavarodás és széthúzás csiráját veszik föl lelkükbe. Az a körülmény, hogy csak hírből ismerik a szülők egyetértő szeretetét, azt eredményezi, hogy valamikép megzavarodik kedélyi életük, melyet az atyai s anyai szeretet egyensúlya öntudatlanul is kedvezően befolyásol. A szülők szeretete, melyet épen kiegészített kedélyviláguk sugároz, mint édes harmónia folyja körül a gyermekek fiatal lelkét s beléjük lopja az egymás s az emberek iránti szeretetet s az egyetértésre s békülékenységre való hajlamot. Míg a szülők szétválása esetén, mikor a gyermekek atyjuknál vagy anyjuknál maradnak, bennük van az érzés, hogy bizony ők félárva. Csoda-e, ha az ilyen szegény gyermekekben vész az érzék a háziasság s családiasság iránt s hogy a szülők megszenstelenített házassága néha végzete lesz a gyermekek boldogságának is? Vajha meggondolnák ezt a válni készülő felek, s ha már az önmagukra vetett tekintet nem tartja vissza őket a válástól, ijessze vissza őket a gyermekek veszélyeztetett boldogsága a szentségtöréstől!

Mi mindent, mennyi bűnt és bajt láthatnak az emberek a könnyelműen kötött s aztán bűnösen oldott s ismét kötött házasságok nyomában! Láthatnak testvérgyilkos gyűlöletet az első s a második házasságból született gyermekek közt; láthatnak szülőket, kiket gyermekeik ítélnek el, — atyákat, kiken fiaik botránkoznak; anyákat, kiknek szomorú sorsát leányaik siratják s kívánják elkerülni! Láthatnának elkeseredett harcokat mostoha fiak s leányok s mostoha apák s anyák közt; — hallhatnának utálatos veszekedést az első férj s az elvált asszony közt gyermekük halálos ágyánál, — hallhatnának a rászédett s házasságba sodort nők átkait, s hűtlen férjek s leánygyermekek lázadó kifakadását méltatlan, elvált anyák ellen!

De ki sorolja föl mindazokat a bajokat, melyek a természet megzavart rendje s a megszenstelenített házasság szentségtöréséből erednek? Azt a nagy erkölcsi tanulástot bizonyára mindnyájan le fogjuk vonni, hogy amily szent s nagy titok az apostol szerint a házasság, úgy tegyünk meg

mindent, nevezetesen a házasságot kötni szándékozók, a férfiak és leányok, a szülők s elsősorban az anyák, kik leányaiknak e részben órangyalai s tanácsadói, hogy a házasságok Isten akaratja szerint köttessenek, azután ha megkötöttek, oly erényes s érdemdús magaviselettel párosuljanak, hogy távollességük tőlük a szétválás kísértése s veszedelne.

S itt néhány pontra különösen föl kell hívunk figyelmeteket. Aki házasodni akar, az, akár férfi, akár nő, mindenekelőtt kérdezze magától: alkalmas vagyok-e én, úgy testileg mint lelkileg, hogy házasságra lépjek? Testileg szervezetemet s egészségemet tekintve, lelkileg pedig, hogy épen ezzel a valakivel éljem át életemet. Testi gyöngeség, nemi betegség, vérszegénység, gyöngye tüdő, vagy épen tüdőbetegség, szívbaj s hasonlók már csak nem tanácsolják az egybekelést? Ne legyen a házasulók közt nagy korkülönbség. Öreg ember nem való fiatal nőnek; ugyanazt kell mondanunk az idősebb nőről, aki fiatalabb férjhez akarna szegődni. Ne akarjunk a természettel szembeszállni; hiszen az ősz nem lehet tavasz s az őszülő hajba nem illik a mirtuskoszorú.

Ha a házasodni készülőket ezt jól megfontolták, forduljanak szüleikhez vagy jóakaróikhoz s tapasztaltabb jóbarátaikhoz, mindenekelőtt pedig lelkiatyjukhoz s lelkipásztorukhoz s beszéljék meg velük a szándékbavett házasság kilátásait. Mily nagy baj az, ha a jegyesek az utolsó pillanatban fordulnak a plébániára s oda már mint bevégzett ügygel toppannak be. A jegyesek oktatásában a jó lelkipásztor külön-külön beszél meg a házasulandókkal azt a nagy és fontos lépést, melyet tenni akarnak, — figyelmezteti őket arra, hogy azt szívük sugallatára s a körülmények jó megfontolása után tegyék, — kiveszi belőlük, vajjon igazán szabad elhatározásból s nem kényszer behatása alatt cselekszenek. E nagy lelkipásztori szolgálatot eléggé megbecsülni nem lehet, s lehetséges, hogy egész életen át megkeserüljön, aki azt elmulasztja.

Továbbá ne álljon előtérben, legalább ne döntő elemül a gazdagság, az előkelőség, a fényes állás, a társadalmi előny. Ezek nem pótolhatják a lelket, nem pótolhatják a szeretetet. A gazdasági életlehetőséget természetesen kell biztosítani s oktanul cselekszenek, kik csak szerelmükre s szívük szavára hallgatva házasságot kötnek s szegény, lakástalan, inséges s gondteli életnek vágnak neki; de ezeket az ember még aggodva tisztelheti; azoktól azonban, kik szeretet nélkül, szív és lélek nélkül s csak pénzt s mint mondják, jó partit keresve lépnek házasságra, méltán megundorodunk. A jó házaselet-

hez, a családalapításhoz kell gazdasági alap s az erre való tekintet is komoly, erkölcsi kötelesség, de elsősorban kell hozzá szív és lélek, kellene ketten, kik a szó igaz s teljes értelmében szeretik egymást.

Mikor azonban azt az igazi szeretetet emlegetjük, nagyon ki kell emelnünk, hogy ez a szeretet nem a vak szerelem, mely nem lát, nem hall, hanem az a szeretet, mely értelmes, mely tudja, hogy kiről s miről van szó s mely boldogságát nem múlt érzésekre, hanem igazságra s valóságra építi. Az igazi szeretet először is azt nézze, hogy neki való-e s érdemes-e az az illető a teljes odaadásra, akivel egybekelni akar. S ezt meg kell tennie a férfinak s a nőnek egyaránt. Már most, k. h., kérdezzük: választhat-e igazában az a leány, aki azt se tudja, hogy miről van szó, — az a leány, kit üvegbura alatt tartanak, tehát oktanul nevelnek s kit édesanyja még föl sem világosít a házaseletről? Vagy mikép válasszon az az ifjú, kinek szemei kápráznak s ki a nőt hibáival s előnyeivel együtt nem ismeri, ki azt csak szépen kiöltözve tánctermekekből, zsúrokból vagy színházból ismeri?

Átlag kétféle nőt lehet megkülönböztetni: az egyik az, ki csak a férfit keresi a férjben s ha házasságban élhet, elvisel keményebb bánásmódot is. Az ilyen asszony lelket nem hoz s inkább az apostolnak csak ezt a szavát követi: «Az asszonyok engedelmeskedjenek férjeiknek, mint az Úrnak» (Efez. 5, 22). Az engedelmesség azonban ezeknél inkább csendes, lelketlen megadás. Ily lelketlen házasságokba belekerülnek gyakran jobbérzésű asszonyok is, kik lassanként elvesztik saját akarataikat s inkább szolgálói, mint társnői férjeiknek. — A másik nő-típus a lelkiileg műveltebb s öntudatosabb nők osztálya, kiknek lelki igényeik is vannak, kik férjeikkel lelki közösségben is élni akarnak, — kiket férjeikhez egy hit, közös nézetek s érzések s törekvések világa fűz. Ők a szentírás szerint «segítőtársaik» a férjeknek s teljes mérvben akarják az apostol szavainak kiváltását: «Férfiak, szeressétek feleségeiteket s ne legyetek hozzájuk keserűek» (Kol. 3, 19). S ismét: «Férfiak, szeressétek feleségeiteket, mint Krisztus is szerette az Anyaszentegyházat és önmagát adta érte» (Efez. 5, 25).

Hasonlóképen a férfiakat is házasság szempontjából két osztályba sorozhatjuk: vannak, kik az életet komolyan veszik s testi s lelki életük kiegészítésére s földi boldogságuk megalapítására keresnek élettársat s kik ha forrón szeretnek is, osztják a híres német mondást: *Das Beste an der Ehe ist die Freundschaft*, csak az a jó házasság, hol férj és feleség igazán

jó barátok... Vallásos, becsületes, tisztességes, áldozatos, hü barátok. Az ilyen barátságot a férfi épen úgy, mint a nő, már mint jegyes is megérzi. Míg ellenben bízhatik-e a leány a férfiak azon osztályában, kik leányokra vadásznak s hódításaikkal dicsekszenek, kik már sok nőt mondtak magukénak s ellenállhatatlannak érzik magukat, vagy akik szerint a testi ösztön egymaga is elegendő tartalma a házasságnak? Lehet-e az ilyen házasságokban megértés, hűség, lelkeség? Az igazi nőlelkéhez nem a nemiség, hanem a tiszta szeretet s odaadás vezet.

Buzdítanunk kell titeket, k. h., arra is, hogy épen a házaselet szent s mély lelki harmóniájára való tekintetből tartózkodjatok a vegyes házasságoktól, melyek, bármint magyarázzuk is azokat, többé-kevésbé hitközönyre, a vallásos gyakorlatok elhanyagolására s a hitből való élet megfogyatkozására vezetnek. Pedig ha valamiről, hát a legszentebb s előttünk legfontosabb kérdésekről ugyancsak egyet kell érteniök s érezniök azoknak, kik a teljes életközösségre vállalkoznak? E nélkül vagy a lelki közösség nem lesz igazán mély, vagy az Istennel való közösség szenved majd alatta.

Figyelmeztetnünk kell titeket arra is, hogy a katolikus pap előtt nem kötött vegyes házasságok érvénytelenek s hogy vegyes házasságok csak akkor köthetők érvényesen, ha reverzáissal biztosítatik a mindkét nembeli gyermekek katolikus nevelése. E nélkül érvényes házasságot katolikus felek nem köthetnek, s ez a meggyőződés kell, hogy a katolikusok öntudatába menjen át s ez irányítsa őket a vegyesvallású házasságok körül.

Végül még egy szót magáról a házaseletről. Aki jó házaseletet akar, annak necsak arra legyen gondja, hogy a házasságot jól megkösse, hanem arra is, hogy a jól megkötött házasságot el ne rontsa. A földön semmi sem kész, hanem azt ki kell fejteni; a házasságot a férjnek épen úgy, mint a nőnek, kedves, szép, Istennek tetsző együttéléssé, türelemmel, megértéssel, kölcsönös elnézéssel, sokféle önmegtadással ki kell fejteniök. Bármit mondanak is teljes odaadásról, egymásban való felolvadásról, azért az ember maradék nélkül másé nem lehet, hanem egyéniség azontúl is. Ne is akarja ezt senki, hanem törekedjék a természet korlátain belül, hogy a másikat megértse s neki igazán segítségére legyen. Így a nő a maga finom érzésével iparkodjék megérteni férjét, aki férfi s nem nő, — legyen iránta türelmes, gondos, áldozatos s engedelmes mindabban, ami Isten törvénye ellen nincs s női méltóságát le nem fokozza. A férfi viszont értse meg nejét, értse meg igényeit,

járjon el kedvében, segítse, vigasztalja s uralkodjék a nemi élet ösztönösségében, úgyhogy azzal neje finom érzését meg ne sértse.

A fiatal nő lelke megrendül az ösztönös vágyak iramától, megzavarodik erkölcsi érzéseiben s gyötrő lelkitusákba kerül, ha azt látja, hogy a házaseletnek főtartalma a nemi élet. Elvész a tisztelete s szeretete férje iránt, ha férjében a szenvedély állati emberét látja ; elvész tisztelete a házasság iránt, melyben azt várják tőle, amit inkább szégyel, — főleg ha azután a természet rendje s az Isten akarata ellen visszaélnék vele. Lehet-e emberségesség, hát még kereszténység oly összeköttetésekben, melyeknek tartalma az egyik félre nézve ösztön és élvezet, a másikra nézve kényszer és szolgaság?

Ha igazán el akarjuk kerülni a házasságok bomlását, óvjuk meg azokat a belső romlástól ; tegyük azokat természetessékké, tisztákká, mértékletesekké. Ne térjenek a házasságlelek a nemi kihágások, az egyke, az élvezet útjára, — ne térjen arra a férfi, s ha az rá is tér, ne kövesse őt ezen a nő. A házasság s benne minden két akaraton, két készségen s két szereteten fordul, — azt a nemakarótól kikényszeríteni nem szabad, mert igazán nem is lehet.

Erény, mérséklet, okosság kell azután a nő részéről a háztartásba, az igények, az öltözködés, a mulatságok megszorításába is. A nők, kik a divat rabszolgái, igényeket támasztanak, melyeknek kielégítése gondot s gyötrelmet okoz férjeiknek. Ez a fölületesség megront sok házasságot, épen úgy, mint a háziasságnak s az otthont teremtő és azt szépítő érzéknek hiánya. Ez az érzék teremt otthont s a kedves otthon köti le a férjet. Van azután még egy nagy, Isten terveiben is páratlanul álló hatalom a férj s a feleség lelkének egybekapcsolására s az otthonnak szeretettel s nap-sugárral való telítésére, s ez az anyaság. Az anyaság nagy méltóság, mely mély lelki elváltozást jelent a nőnek lelkében s melynek kihatásai a férjre, a gyermekekre, az otthonra s a nemzetre kiszámíthatatlanok. Az anyaságban mutatkozik be a nőnek nagysága s méltósága.

Legyen minden anyának ez az öntudata ; értse meg, hogy a bölcsőben nemcsak gyermekét, hanem nemzetének jobb vagy rosszabb sorsát ringatja. E méltóságra tisztelettel néz föl a férj, s annak szemléletében öntudatára jut az, hogy a házasság valóban nagy és szent titok. Az édesanya pedig nem hivalkodik e méltóságával, hanem hálás az ég iránt s hallgatagon árasztja szét a családra a szeretet áldásait.

A mai élet léhaságában s a szaporodó házassági elválások járványában ezeket akartuk a házasság oltalmára s ennek a Krisztus Urunktól megszentelt életszövetségnek megjelöltetésére mondani. Az idők folyása mutatja, hogy mily pusztítást végez a házasság felbonthatósága a lelkiismeretekben, a hűségben, a jellemekben, a vallásosságban s a családiasságban, — mutatja, mint lazítja a társadalmi kapcsolatokat s mint mozdítja elő a szellemek durvaságát s azzal együtt a nemzet romlását; — valóságos hullafolt az, melyről leolvashatjuk a társadalom föloszlását. Aki szereti nemzetét, az tartsa távol a házasságoktól e mótelyt. Tanuljunk a minden jónak ellenségétől, aki úgy látszik a házaselet föloszlásában s a házassági elválásokban ismerte föl a keresztény nemzetek tönkretételének legjobb eszközét. Minél inkább dolgozik tehát ő, hogy a házasság lelkét elrontsa s a házasság szentségét egyszerű, polgári kötés sorába szorítsa, annál inkább kötelességünk nekünk, hogy világosan lássuk, hogy a szentségi házasság tagadásával s a felbonthatóság kimondásával a keresztény kultúra alapköveit szedik ki s csak idők kérdése annak teljes lerontása.

Beccsüljük meg annál inkább az Anyaszentegyházat, mely szembeszáll az idők lelketlen s istentelen áramával s nem törődve ellenségeinek fölényes magatartásával, kik azt gondolják, hogy jobban tudják, hogy mi kell a világnak, — nem törődve önfiai botor lázadásával, kik az egyházat keménynek s elmaradottnak gondolják s túlteszik magukat parancsain, — nem törődve a törvényhozások hitehagyásával, magasan lobogtatja a fölbonthatlan, szentségi házasság krisztusi zászlaját. E zászlótól el lehet pártolni s a romlás útjára térni, de az emberiség üdve s a keresztény nemzetek boldogulása e zászlóhoz van fűzve s azok győznek, kik a régi latin mondást: «pro aris et focis», a felbonthatlan szentségi házasságért vívott küzdelemben érvényesítik.

Tartozunk mi is mindnyájan ezek közé!

Úgy legyen!

Budapest, 1923. évi október 10-én tartott püspökkari konferenciából.

A katolikus missziók.

K. h. l Alighogy megszületik a gyermek Jézus, mindjárt valóra akarja váltani azt, amit később evangéliumában mond: «Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradoztok s terhelve vagytok» (Mat. 11, 28). «Jöjjetek hozzám», ti pásztorok, s azokat angyalai által hívja; «jöjjetek hozzám», ti napkeleti bölcsek, ti a napkelet megszámlíthatatlan népeinek képviselői, s ezeket csillaga által hívja. Jöjjetek hozzám mindnyájan, pásztorok és királyok, tudatlanok és bölcsek, — «jöjjetek hozzám mindnyájan», akár barmokat gondoztok s marhacsapáson jártok, akár a csillagok útjait vizsgáljátok; mindnyájan jöjjetek, mert mindnyájan rám szorultok.

Rendkívül érdekes, színes és csillogó s szinte mesébe illő kép a napkeleti bölcsek felvonulása. Izaiás próféta is látta ezt látomásban s ámul rajta, bár 800 évnek köde és homálya fekszik közte s a három szent király fölvonulása közt, örvend lélekben s lelkesül, mikor látja, mint jönnek tevéken s dromedárokon a távol napkeletről, kik a Messiást keresik. Mennek, mennek; a csillag világít s vezet. Bevonulnak Jeruzsálembe. Talpon a város. Mi ez? — kérdezik az emberek. Küldöttség a messze keletről. S mit akar? Hallatlant A hatalmas állatok, a csillingelő szerszámok, a drága takarók nem ébresztenek annyi csodálkozást, mint kérdés-ködsük: «hol van, ki most született, a zsidók királya». A kelet, a sivatagok s Eufrát áldott földjei, a pogányok ébrednek; behatolnak Jeruzsálembe s fölriasztják Heródest s a papi fejedelmeket s kérdik: hol a Messiás? Ők a Messiás első apostolai.

Az anyaszentegyház is gyönyörködik e képben; amúgy igazában a maga ünnepének nézi, melyben világosan kifejezésre jut, hogy az Isten mindenkit akar üdvözíteni s hogy az Úr Jézus mindnyájunkhoz s mindnyájunkért jött, akár zsidók, akár pogányok voltunk légyen. Kifejezésre jut benne az egyház katholicitása, mint akire rábízta az Úr Jézus a

maga küldetését s hivatását, hogy tanítson, kereszteljen, oktasson és neveljen, árassza ki az Úr lelkét s iparkodjék arra, hogy az egész emberiség egy nagy, szent testületté, — egy titokzatos testté legyen, melynek feje az Úr Jézus Krisztus. Így válnék majd az egyház igazán katolikussá, vagyis általánossá !

K. h., a pogányságnak a napkeleti bölcsekben Krisztushoz történt első fölvonulása óta 1900 év mult el s gondolhatnók, hogy azóta már nincs pogány a földön, hogy azóta a világ az evangélium fényében fürdik s örül az Isten kegyelmének ; de mit szóljunk, ha meghalljuk, hogy az 1500 millió ember közül még 1000 millió a pogány, s nem facsarodik-e össze a szívünk, ha látjuk, hogy a világ kétharmada még a halál árnyékában ül? !

Ah, itt bizonynyal valami nagy mulasztás forog fenn, — valami mámor, önfeladás ringatott el, — valami rossz szellem üzte játékát velünk, hogy ne lássunk s ne halljunk, s hogy az Úr Jézus s a lelkek iránt ne legyen megértő s megérző szívünk. Ezer millió ember van a világon a pogányság halál-árnyékában, s mi ezt tudjuk s tűrjük? Nem, nem, akinek hite s szeretete van, az e szomorú helyzetben fölkiált Szent Pállal : Uram, mit akarsz, hogy tegyek? S megkapja a feleletet : térj be a házba, az egyházba s ott megmondják majd neked, hogy mit kell tenned !

Nézd meg, hogy mit csinál az egyház s mily lélekkel s áldozatkészséggel áll bele a pogányok térítésébe.

Az anyaszentegyházat az Úr Jézus küldi a pogányok megtérítésére. «Mint engem küldött az Atya — mondja az Úr Jézus — úgy küldelek én is titeket», s az anyaszentegyház elindult e nagy misszióval a pogányság töretlen földjére. Ezerkilencszáz év óta dolgozik e földaton, változó sikerrel. Voltak s vannak szentjei, vértanúi, apostolai, kiknek lelkük nem talált nyugalmat, mert fülükben csegett folyton a szózat : Krisztus küld, aki akarja, hogy minden ember az igazság ismeretére jusson s üdvözljön. Az isteni Megváltó e küldetést rábízta Szent Péterre s Szent Pálra s a többi apostolokra ; azok átadták a II. és III. század vértanúinak ; ezek a IV. és V. század egyházatyáinak. Ezektől átment a küldetés a germán népek skót és írlandi misszionáriusaira. Később a XIII. században e sorba állnak Szent Ferenc és Szent Domonkos fiai ; később a trinitáriusok, kiknek 700 év alatt 7000 vértanújuk volt. Új lendületet vettek a missziók a «Jézus neve alatt vitézkedő társaság»(nak), a jezsuita rendnek,

Xavéri szent Ferencnek s a jezsuita missziónáriusoknak páratlan föltüntével, kikhez később Páli szent Vince és Liguori szent Alfonz fiai csatlakoztak. Újabb időben sok missziós társulat alakult, melyeknek lánglelkű tagjai fölkinálkoznak a prófétával: itt vagyok én, küldj ki engem, — én is, én is, mondja a másik s a harmadik és sok ezer más! S ezek mind mennek s dolgoznak s küzdenek, nemcsak papok, hanem kézművesek, orvosok, iskolanénék, betegápoló kedves nővérek. Ha e hosszú seregeket látom, méltán mondhatom, hogy nincs s nem volt a világtörténelemben mű, vállalat, ország vagy birodalom, mely annyi vérbe, küzdelembe, annyi verejtékbe s munkába került volna, mint a katolikus egyház. De ami a missziókért most történik, az felülmul minden eddigi akarást s megfeszülést. Bátran mondhatom, hogy a mai egyház missziós mozgalma oly mérveket ölt, melyek csodálatra ragadnak. Mintha valami új meglátásban részesültünk volna, melyben új világításban ismerjük föl kötelességeinket; mintha valami éles szemrehányás szántotta volna föl lelkünket, s hanyagságunk s nemtörődésünk tudata és szégyene ott égne szívünkön. A katolikus országok, a rendek s társulatok versenyre kelnek a missziókért való buzgalmukban. Elöljár Hollandia 2½ millió katolikusa, kiknek áldozatkészségéről azt mondják, hogy ha minden katolikus nép hasonló módon dolgoznék, az egyház belátható időn belül győzedelmeskednék minden ellensége fölött a pogány országokban.

Németország, dacára hogy a világháborúban elvesztette minden gyarmatát s dacára, hogy a győztesek által elfoglalt területekről a német származású missziónáriusoknak el kellett vonulniok, nem vesztette el lelkét s érdeklődését a missziók szent ügye iránt. A missziós szerzetesházak száma egyre növekszik. «A papok missziós egyesülete» egész Németországban elterjed. 1921-ben megalakult «a missziós orvosi segélynyújtás egyesülete», mely Würzburgban intézetet is alakított missziós orvosok kiképzésére. — Franciaország hű maradt nagy tradícióihoz, hiszen ez a lelkes katolikus nép tartotta fenn, úgyszólván egymaga, a múlt század több tizedén át a missziókat vérrel is, pénzzel is. Most, mikor 2300 francia pap esett el a világháborúban, mert ott a papoknak is fegyverbe kellett állniok, nem bír annyit tenni, mint tett eddig, de biztos igaz, hogy a vér ott vízzé nem válik s a francia lelkesedés tüze a missziók oltárán ki nem alszik. — Pénzzel most leginkább az Északamerikai Államok katolikusai segí-

tik a missziók ügyét, mialatt a többi szegényebb ország is, milyenek most Ausztria, Lengyelország, nem maradnak el, hogy kivegyék részüket a nagy munkából s a nagy áldozatból.

Ezekhez sorakozik most Magyarország is. Nem mondhatom, hogy mily vigaszomra szolgált az első missziós háznak megnyitása Budatétényben. A steyli missziós atyák telepedtek itt le s gimnáziummal kapcsolatban megkezdték magyar földön tevékenységüket. Ezt az intézetet, hol missziós magyar papok s kézművesek képeztetnek, kell nekünk most melegen felkarolnunk. S mikor e helyen is egyrészt köszönetet mondok a steyli atyáknak, hogy az intézetet itt megnyitották, másrészt a magyar katolikus hívekhez fordulok s kérem őket, segítsék e vállalatot; nézzenek arra úgy, mint amely a magyar katolikus egyházat közvetlenül beleállítja a missziós munkába; tekintsék mint nagy kegyelmet, mert itt közeli alkalom kínálkozik, hogy a magyar katolikus buzgóság s szeretet sok százados mulasztásért tegyen eleget!

Sokat beszélnek most nálunk turanizmusról s az alatt azt értik, hogy a magyar lépjen közelebb fajrokonaihoz, a törökhöz, mongolhoz, tatárhoz, a kínaihoz és japánhoz; ezáltal majd elvész elszigeteltsége s árvasága, s jobban megvédheti majd érdekeit. Erről a turanizmusról sok szó folyik, de ha a sok szép szó helyett e téren tettet akarunk, akkor arra igazán mi vagyunk hivatva. Karoljuk föl — mondom én is — a turanizmust, s közöljük azokkal a népekkel azt, ami legjobb bennünk, a hitet, az Úr kegyelmét, a katolikus egyház intézményét. Segítsünk rajtuk elsősorban úgy, ahogy azt az Úr Jézus mondta: «elmenvén tanítsatok... hirdessétek az evangéliumot». Segítsünk rajtuk úgy, mint ahogy azt Szent Pál mondja, hogy egy testté kereszteltesünk, akár törökök, akár kínaiak és japánok, s megittassunk egy lélekkel velük mi magyarok, az Isten-fiúság s a krisztusi testvériség lelkével.

Ime, néhány vonással a katolikus missziók munkája az évszázadokon át s a mi időnkben! Épüljünk azon s táguljon ki a szívünk a mi szegény pogány testvéreink felé! Bizonyuljunk, k. h., igazán katolikusoknak s emelkedjünk ki városaink s falvaink s kicsiny Csonka-Magyarországunk szűk határából, mint ahogy az az általános, nemzetfölötti s világrészfölötti egyház fiaihoz s leányaihoz illik s teljünk el buzgósággal, hogy a pogányok térítésén valamit mi is lendítsünk.

Erre buzdítanak az utolsó pápák apostoli felhívásai.

XV. Benedek pápa, a missziós gondolatnak igazi apos-

tola, már 1912 május 3-án kelt levelében írja : Szándékunk az összes misszióknak segítséget nyújtani a katolikus világ adakozásából, egyelőre úgy, hogy az összes adományok egy helyre gyűjtsenek s ezt a pénzösszeget a Propaganda kongregáció ossza szét a missziók közt, amily mértékben azok rászorulnak. — Részletesebben intézkedik azután XI. Pius pápa, aki mindenütt két missziós egyesületet akar fölállíttatni, — az egyikét a papok, a másikat a hívek részére. Mindkét egyesületnek célja a papságban s a hívekben a katolikus hit terjesztésének kötelességét és az erre szolgáló buzgóságot fölkelteni és ápolni.

A papok missziós egyletéről e levelemmel kapcsolatban külön szólok ; itt azonban a híveknek való «Hitterjesztési egyesület» emelem ki. Azt ezennel az egyházmegyében megalakítom s kérem kedves híveimet, hogy lépjenek abba be seregesen. A «Hitterjesztési egyesületnek» tagja lehet minden katolikus hívő 12 éves kortól kezdve ; aki nincs annyi, az a «Jézus szent gyermekége egyesületébe» léphet be, mely a gyermekek részére ugyanezt a célt szolgálja.

A tagsági díj havi 20 fillér volt, ami most több, mint 3000 koronát tenne ki. Ennyit nem kívánok, de kérem a tagokat, hogy havi 500—1000 koronáig fizessék be díjaikat. A tagsági kötelesség ezentúl még abban áll, hogy mindennap egy Miatyánkot s Üdvözlégy Máriát mondanak e fohással : Xavéri szent Ferenc, könyörögj érettünk !

Gondoljátok meg, k. h., hogy mi az, ami minket e részben buzgóságra indít.

Az első az, hogy a missziós ügy az Isten szent akarata. Szent Pál hirdeti, hogy Isten «akarja, hogy minden ember üdvözljön s az igazság ismeretére jusson ; mert egy az Isten s egy a közbenjáró is Isten s az emberek közt, az ember Krisztus Jézus» (I Tim. 2, 4). Halljátok? Isten akarja, az Úr Jézus kívánja, hogy az embereket hozzá tereljük. Ki tegye azt itt és most? Régen is szentek s apostolok tették ; most pedig azok tegyék, kik az Úr Jézus szándékát szívükre veszik. Hogy is mondja ő? «Tűzet jöttem bocsátani a földre, s mit akarok mást, mint hogy égjen». Az Úr Jézus tüze, evangéliuma s kegyelme a mi időnkben a mai anyaszentegyházra van hívva, tehát a mai hívekre, a mai papokra is ; azt a tüzet tehát nekünk kell szétszórniunk s az evangélium kegyelmeit nekünk kell szétvinnünk. Ah, boldog hívek s boldog papok, kik előállnak s mondják : itt vagyok én, — megteszem én ! Boldogok, kik Jézus szíve vágyát értik s azt teljesítik !

Azt mondja talán erre valaki: ah, mi nem születünk apostoloknak, nem vagyunk valóik vértanúknak; mi egy kis zűgország gyermekei vagyunk, beleágyazva sok bajba s kinba; elég ha ezt bírjuk. K. h., erre az a feleletem: bárkik s bárhol legyünk, ha szegények is vagyunk s nincs is tengerünk, ha nincsenek is gyarmataink, ha nem is járnak Kínába s a távoli szigetekre hajóink, azért mi azokkal a népekkel mégis összekötvő vagyunk, s a kötelék nem a tenger s nem a kereskedelem, nem az önzés, hanem egy isteni kötelék, a felebaráti szeretet. Mi is a felebaráti szeretet nagy parancsa alatt állunk s valljuk, hogy a második nagy parancsolat az, szeresd felebarátodat, mint önmagadat. S akkor aztán tovább kérдем, hogy a sok felebarát közül melyiket kell szeretnünk jobban s áldozatosabban, nemde azt, ki az üdvösség elvesztésének nagyobb veszedelmében van? Kinek hozzuk a legnagyobb kincset, az evangélium világosságát, ha nem annak, ki a halál árnyában ül? Kin essék meg leginkább a szívünk, ha nem azokon, kik a legnagyobb ínségben senyvednek? Ezek a pogány népek s ezek közt megint Afrika s a távoli szigetek állatsorban s zsarnokságban élő néptörzsei! Ah, mily mély fájdalommal beszélt erről a szentéletű jezsuita, P. Zimmermann, ki Zambezi vidékén volt hittérítő s itt járt köztünk s irgalomra s buzgalomra hangolta lelkünket. Mint peregetek le könnyei hatalmas, szép szakállán, mikor a négermissziók szegénységéről szólt. De hát neki voltak könnyei, mert ő sokat látott; ő látta a veszendő népeket, — ő megtapasztalta azt, hogy mit jelent az ördög rabságában élni s a sötétségben s tévelyben, a babonában s istentelenségben vergődni, — ő látta s azért sírva szólt, — sírva kért, hogy segítsünk s szeressünk mi is.

S e szeretet s segítő könyörület fölkeltésére talán megsegít minket az is, ha multunkba nézünk. Kilencszáz év előtt, k. h., mi is pogányok voltunk, s hogy azok nem vagyunk most is még, azon fordult, hogy jöttek hozzánk akkor mások, idegenek, érdek s haszon nélkül dolgozó, sőt nagy áldozatokat hozó férfiak, hithirdetők, akik szerették lelkeinket. Azok merészkedtek a szilaj magyarok közé, kik úgy szerettek, hogy meghalni nem félték. Azok dolgoztak itt s terjesztették az evangélium fényét, kik Krisztust s a lelkeket szerették. Mi közülük volt hozzánk? Szerettek! Miért nem maradtak otthon? Szerettek. Miért adták oda a lelkekért mindenüket s hegyibe életüket? Mert szerettek. Aki szereti a lelkeket, az meg akarja menteni őket; aki látja az örök kárhoza-

veszedelmében forogni őket, az önmagát is odaveti akadályul, horgonyul, mentségül.

Nézzétek, mint terjesztik ki felétek karjaikat a pogányság lápjaiiban fuldokló lelkek, — mint néznek a halál árnyából felétek s várják, hogy a hit világosságával az élet útjaira tereljék őket! K. h., segítsük őket; tegyünk értük valamit; közünk van hozzájuk, ők is várják Krisztust. Közünk van hozzájuk; tán hívatta vagyunk arra, hogy éppen ezekre a pogányokra, kik most élnek, fordíthatjuk rá viszonzásképen azt a buzgóságot, szeretetet s áldozatot, mit Szent István király, Szent Adalbert s Szent Gellért s a többi névtelen szent pazarolt miránk!

De van aztán az Úr Jézussal együttérző lelkeknek még külön egy nagy kínjuk, mikor a pogányságra gondolnak; van nekik egy szenvedélyes vágyuk, mely feltör bennük, akár csak a lelkük szakadna ki, mikor a világ térképére tekintenek. S mi ez a kín s ez a vágy? Ők elképzelik az Úr Jézust, amint a mai világ fölött függ a keresztfán s nézi könnyes, bánatos szemekkel a népeket s az országokat s látja, hogy a világnak még kétharmad része pogány, s hogy az 1500 millió emberből, ki a világon él, még most is 1000 millió várja a krisztusi szó beteljesülését: «elmenvén az egész világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek». S mikor azt a bánatos Krisztust nézik, úgy érzik, hogy ez a helyzet nemcsak kín, hanem szégyen is. Úgy érzik, hogy a hitetlenség magát ezt a helyzetet szemére vetheti a kereszténységnek, mondván: hát ez a Krisztus üdvöztető hatalma? Ez az evangélium kovászának ereje s annak a pünkösdi tűznek mindent megolvasztó heve, hogy 1900 év múlva is 1000 millió pogány éljen távol Krisztustól?!

Rettenetes kétely és vád és gáncs ez, mely az Úr Jézus küldetése s az evangélium isteni ereje ellen támad. Pedig ez a vád és gáncs helytelenül irányul az Úr Jézus s az ő üdvöztető küldetése ellen! Más itt a bűnös, más valaki az evangélium erejének bénítója s a pünkösdi tüzek kioltója! Nem az Úr, nem az anyaszentegyház, hanem mi; az a vád és gáncs csak minket érhet. Minket, mert az Úr ránk bízta talentumait s mondotta: sáfarkodjatok, míg eljövök. Ránk bízta szeretetét, mondván: maradjatok meg szeretetemben s szeressetek, mint ahogy én szerettelek titeket. Ránk bízta a szent tüzet, mondván: tüzet hoztam a világra s mit akarok mást, mint hogy égjen s hogy ti vigyétek szét zsarátnokait. Megtettétek? Miért van még 1000 millió pogány a világon? Krisztus

miatt-e? Az apostolok s a vértanúk miatt-e? Szent Pál és Szent Lőrinc, Assisi szent Ferenc s Xaveri szent Ferenc miatt-e? Azok miatt-e, kik mindent, mindent odaadtak s hegyibe életüket, vagy azok miatt-e, kik semmit sem adtak s három tojás árát sokalják adni a lelkekért s az Úr becsületéért?

K. h., figyeljete, miért van sötétség a világon s miért áll a pogányság, mint jéghegy az Úr Jézus keresztségével szemben? Miattunk, csak miattunk, — lelketlenségünk, hitetlenségünk, szeretetlenségünk, béna, léha kedélyünk, hideglakatos bárgyúságunk miatt! Mondjuk azért itt mindnyájan: én vétkem, én vétkem, én legnagyobb vétkem! Ah, aki ezt úgy átérzi Isten igazában, az bizony mélyen megrendülve, megcségyenülve néz föl a keresztre, mintha mondaná: Uram, szánlak, hogy ily híveid, ily szolgálid, ily apostolaid vannak, mint én, mint mi s hogy oly kevesen vannak, kik méltók hozzád! Érezzük át, hogy azért van még annyi pogány a világon, mert a missziókkal nem törődöttünk, a pogányok üdvét szívünkön nem viseltük, értük nem imádkoztunk s a legkisebb áldozatot sem hoztuk. Pálinkára, borra, mozira, táncra az utolsó kis faluban nem egy, de sok száz millió koronát költöttünk, de a legtöbb helyen a missziókra, azokon a vízkereszt ünnepén a templomi perselybe dobott koronákon kívül semmit sem adtunk.

Ne legyen ez továbbra is így. Aki e levelemet hallja vagy olvassa, tegye föl magában, megteszem kötelességemet a missziókkal szemben is! Imádkozom, belépek a «Hitterjesztés egyesületébe», följánlok havonként 500—600 koronát a szent célra. Ne muljék rajtam az Úr Jézus dicsőségének s a lelkek üdvének biztosítása! Legyünk az egyháznak méltó fiai, mely nagy akarással küzd folyton az evangélium terjesztéséért s nem kimél munkát, embert, életet, vért! Nézzük, mint ostromolja folyton a pogányság hatalmát, — mint állnak szentjei lángoszlopokként a tévely, a babona éjtszakájába! Nézzük, mint akar előnyomulni s minden talpalatnyi földet Krisztus számára elfoglalni, — mint küldi ki hittérítőit a világ elrejtettebb zugába is, Afrika vadonjaiba, Oceánia szigeteinek őserdejébe. Nézzük e nagy missziós egyház katolicitásának fölséges bemutatkozását s ne maradjunk el tőle! Szentjeinek lángoszlopairól pattanjon egy-két szikra a mi lelkünkre s Jézus Szíve szeretetének lánghevéből vetődjék át valami meleg érzés a mi szívünkbe.

Szeressük s munkáljuk Jézus dicsőségét s az evangélium sikerét a missziók fölkarolása s támogatása által. Amen.

Székesfehérvár, 1925. február 12.

Krisztus királysága.

Krisztusban Kedves Hlveim! Hajdanában Pilátus előtt a zsidók azt kiabálták: «Nincs királyunk, hanem csak császáruk». Ennek az ellenkezőjét kiáltotta sokszor a magyar nép, elnyomatása idején, — azt, hogy nincs császáruk, hanem csak királyunk. Ezek fölött pedig hangzik s mennydörög a kereszténység szava: «Van királyunk, ki az egész emberiség feje, — király, kit Isten kent föl s ültetett trónra, — király, kinek nincs elődje, utódja, — király, ki lényegileg az, s akit nem választás vagy koronázás tett azzá, — király, kinek országa s dicsősége s hatalma örök!

Ilyen király a mi Urunk Jézus Krisztus; király mint Isten, de király mint ember is, mert benne lakozik az istenség teljessége, ő az Istenségember. Ha még hozzáteszem, hogy ennek a királynak nemcsak hatalma páratlan, hanem a szíve, a lelke, a kedélye, a jóakarata s indulata is királyi s olyan vonzó és nekünk való, akkor méltán mondhatom el azt is, hogy ez a király amily imádandó Fölség, oly édes s boldogító gyönyörűség is s hogy ahogy uralkodni hivatott, úgy küldetett minket boldogítani is, ahogy azt Alacoque Szent Margitnak kinyilatkoztatta: «Uralkodni akarok — mondja, — szeretetem országát akarom az emberek szívében fölépíteni». Tehát az Úr Jézus a mi királyunk, ki szíveinket akarja meghódítani, ki trónját szívünkben akarja fölláttatni; ki arra vágyik, hogy mi ne kényszerűségből, hanem szeretetből hódoljunk neki.

Igazán páratlan, fölséges s megigézó király ez...

E királyságról tavaly már szözlöttünk; most pedig a módokról szeretnék hozzátok, k. h., szölni, melyeken e királyságot magunkban is megerősíteni s magunk körül is, testvéreink lelkében s az életben s a társadalomban kiterjeszteni lehetne. Hiszen annyszor imádkozzuk, hogy jöjjön el a te országod, illő tehát, hogy mi is közreműködünk, hogy ez az ország közénk jusson s hogy itt meggyökeresedjék.

Mi volna hát annak a módja? Néhányat ezekből föl akarok sorolni.

Az első az volna, hogy mikor én apostola akarok lenni, azt ne akarjam szóval s tannal s intésekkel s panaszokkal tenni, hanem az Úr Jézusnak bennem fakadó életével. Élni, szeretni, jót akarni, tűrni, kitartani, bízni s meleg embernek lenni, ez ennek a módja. Az ilyen ember sugárzik, s megérzik rajta a Krisztus. Tudom, hogy sok függ e részben attól, hogy milyen természete s arca van az embernek, de ha a lénye nem is vonzó, a krisztusi életnek mégis meg kell rajta érződni s ez vonz s bizalommal tölt el.

Az ilyen embernek lelke, a szíve s még a szeme is tele van Krisztussal. S az Úr hozzá oly közel áll, hogy gondolatai s szándékai s egész élete szerinte igazodnak. Szerinte a lélek s az üdvösség dolgában csak Krisztusnak van igaza; csak neki. Csak az ő tana az igaz tan; csak az ő törvényei állják meg helyüket; csak az ő kegyelmei adnak erőt s csak az ő forrásaiból lehet meríteni lelket, békét és örömet. Krisztus nélkül nincs tekintély, mert a tekintélynek isteni sugárzata van, s ez csak Jézus nevétől való; ha Úr Jézus nélkül! Isten-távolban vagyunk, ott fölfordul aztán minden intézmény, a család, az állam is, s lesz a földön új pogányság, vagyis a féktelen, kegyetlen s ostoba embernek világa. Így gondolkozik s így érez az apostoli ember, s ezt mind oly közvetlenül s oly önkénytelenül, mint ahogy az izzó parázs meleget sugároz.

Hogyan néz föl az ilyen ember az Úr Jézusra, lelkének s meggyőződésének királyára, akinek mindenestül, amije van, érdemével s akaratával is hódol? Hogyan néz föl az anyaszentegyházra, mint Krisztus országára? Az ilyen nem állítja Krisztus Urunkat Mózessel, Mohameddel s a görög bölcsekkel egy sorba. Hol állnak azok az Isten Fiának trónusától? Nem állítja az egyházat egy sorba a felekezetekkel, a szektákkal; hanem egyetlennek, szentnek, páratlannak nézi, mint ahogy azt Pál apostol nézte. Ő az egyházat egynek s egyetlennek, szentnek s apostolinak nézi s minden tanítását mély hódolattal s készséggel fogadja. Nem az esik nála latba, hogy ezek vagy azok mit mondanak; nem az, hogy baptisták, nazarénusok, Üdv-hadserege mit hirdetnek, hanem nála az dönt, hogy mit mond az anyaszentegyház. Az ilyen embernek az élet őserdejében is biztos útja van s a rossz világ éjtszakájában is bátran meglóbalgatja lámpáját s utat mutat azoknak, kik útmutatóra szorulnak, s kik tévovázva álldogálnak, azoknak azt kiáltja: Gyertek erre; ez az út vezet Krisztus felé.

Minden hithű s tiszta életű keresztény ember éjtszakában járó fénysugár, ahogy az Úr mondja: «Ti vagytok a világ

világossága». Mindenki, aki az evangélium szerint él, feltartóztatja a világ rothadását s beigazolja azt, amit az Úr tovább mond: «Ti vagytok a föld sava». Nem lehet fénynek lenni s világosságot nem terjeszteni; nem lehet parázsna lenni s nem melegíteni; épen úgy nem lehet igazi kereszténynek lenni a nélkül, hogy Krisztust ne sugározzuk, hogy világosságát szét ne vigyük s hogy a világra erkölcsös s tisztító befolyást ne gyakoroljunk. Épen ezért én ezt a gyökeres s töről metszett apostolkodást ajánlom figyelmetekbe; tegyetek róla, hogy ilyenek legyetek, akkor mindenütt fényt, tisztaságot, erőt, jó példát, épülést állítotok a világba, — tehát az Úr Jézus apostolai lesztek.

A második módját az apostolságnak abba helyezném, hogy az ember, ki Krisztus szerint él s ki az Úr országát terjeszteni akarja, külön buzgólkodjék abban, hogy a maga körében az emberekben a jót szolgálja s a bűnt elfojtsa.

Ilyen apostoli érzélemmel legyen a szülő gyermekeivel, az uraság cselédeivel, a gazda alkalmazottaival, az iparos tanoncaival és segédeivel, a gyáros munkásaival, a hivatalfőnök alantásaival, az ezredes tisztjeivel s katonáival szemben. Aki valamiképen fönt áll s előljáró, annak gondja legyen alantasainak necsak munkateljesítményeire, hanem erkölcsére is s az segítse őket arra, hogy a jót gyakorolják s a rossztól óvakodjanak.

Hogy csak egy-két megjegyzést tegyek ezekre, ugyan végezhet-e valaki apostolibb s Krisztus dicsőségét jobban szolgáló munkát, mint a szülő, aki erényes, erkölcsös s életrevaló fiakat s leányokat nevel? Hitetlen, vallástalan, káromkodó s veszekedő családból bizony ritkán kerül ki jó fiú és jó leány. Aki ilyeneket nevelni akar, az bizony maga is jó legyen, mert nevelni nem annyira szóval, mint inkább tettel s példával kell. Figyelmeztetni, meg-meginteni azt a káromkodó s iszákos atya, azt a csélcsap s pletyka anyja is érti; de hát nem az fog a gyereken, amit hall, hanem az, amit lát. «A rossz fa — mondja az Úr Jézus — jó gyümölcsöt nem teremhet», s «vajjon szednek-e a tövisokról szőlőt vagy a kőkenyőről fügét?» (Mát. 7, 16). Tudom, hogy sokszor a legjobb szülőnek rossz fia vagy lenge lánya lehet, s ez nagy kín és keserv; de milyen óriási felelősség, ha a szülő a saját maga életével rendíti meg gyermekeinek erkölcsi érzékét s nem Krisztus, hanem a pokol felé mutatja az utat!

Hallottam apostoli, derék iparosokról, akik tanoncaikat keményen, de megértően is fogják, akik szorítják tisztességre

s erkölcsös magatartásra. Hallottam állami hivatalfőnökökről, akik szemmel tartják főleg a fiatal hivatalnokokat, óvják őket szeretkezésektől, tivornyáktól, adósságcsinálástól; tanítják őket, hogy vizsgáikat jól letehessék s ember legyen belőlük. Mily szép s nemes apostolság ez, melyért hálások lehetnek nemcsak azok, kik az ilyen vezetésnek hasznát közvetlenül érzik, hanem az egyház, a társadalom, az állam, a nemzet is, mert az ilyen jó befolyások széles kihatnak mindenfelé s mindnyájunk életére. Áldás fakad a hatóságoknak keresztény intézkedéseiből, a korcsmák, a mulatozások, a tivornyák, a színházak, a nyilvános erkölcstelenség körül, s rengeteg bűnt akadályozhatnak meg bölcs és elszánt rendszabályaikkal s segítségére lehetnek számtalan léleknek.

Tehát ily apostolkodás után nézzünk szét mindenütt mi, kik nemcsak az Istent s a lelkeket szeretjük, hanem akik épen azért, mert ezeket szeretjük, családainknak s társadalmunknak s végső elemzésben hazánknak is szolgálatára kívánunk lenni. Nem szeretheti a nemzetet s a közeletet sem jól, aki azt Krisztus érdekeinek elhanyagolásával s a tiszta erkölcs előmozdítása nélkül akarja szeretni. Aki fiaiért s leányaiért, az ifjúságért s a jobb jövőért lángol, aki nemzetéért lelkesül, az lángoljon elsősorban az Úr Jézus érdekeiért a lelkekben. Aki föl akarja emelni a magyar családot, a magyar falut, a magyar várost s a magyar nemzetet, az legyen elsősorban apostola az Úr Jézusnak, az terjessze családban, községben s nemzetben, iskolában s ifjúságban a vallásos s erkölcsös életet, — az segítse diadalra a hitet s szorítsa vissza a hitetlenséget, — az mozdítsa elő a tisztesség uralmát s szálljon szembe minden erkölcstelen próbálkozással; mert igazán szentigaz amit a zsoltáros mond, hogy «boldog az a nép, melynek ura az ő Istene», másszóval boldog az a nép, melyben a hatóságok, a főnökök, a tanítók, a szülők azon vannak, hogy az ő hatáskörükben ne a bűn, ne a garázda szellem, ne a könnyelműség legyen az úr, hanem a mi Urunk Jézus Krisztus.

Ebben az apostolkodásban mindenesetre az egyháznak s a lelkipásztoroknak kell vezetniök, mert kiben legyen inkább az apostoli szellem, ha nem egyháziakban s abban az egyházban, melyről mondjuk: hiszek egy szent, katolikus apostoli anyaszentegyházat. Ugyanakkor azonban sajnálom s fájdalom, hogy annyi ember kívül van azokon a jó befolyásokon, melyeket az egyháztól vehetne s távol van az Úr Jézus rendelte segítő eszközöktől, kegyelmi alkalmaitól és forrásaitól.

Ilyen akadály először a távolság templomtól, iskolától, lelkipásztortól. Magára hagyottan él a puszták népe, a szőlő-hegyi lakosok, távol minden művelő befolyástól a réteken s hegyeken szétszórt házak kicsinyei és nagyja. Jó újság, pl. a Szív vagy egy jó kalendárium is, itt már nagy áldást jelentene s meleg szívű apostolok helyett az ólombetűk lelkes apostolságának nyílnék itt nagy tere. De ha mindebből az ilyen helyre semmi sem jut s ha azok az emberek maguk is kevés vallásosságot örökölték szüleiktől, ez a lelki szegénység párosulva a lelketlen elhagyatottsággal ugyancsak szomorú s épen nem keresztény életnek lehet az oka.

Hogy itt mily örvények s poklok nyílnak, arra néhány hónap előtt rámutatott az a szomorú eset, mikor egy ilyen távoli szőlőhegyi lakos itt Székesfehérvár vidékén, miután lerészegedett, baltával agyonverte a feleségét s négy gyermekét. Ezek a véres fejek, mint rémületes látvány pokoli tüzek fényében s a keresztény társadalom szégyenpirjában villognak szemeim előtt. Ki tehet az ily rémületes történetekről? Ki segíthet azon, hogy az ember vadállattá ne legyen, s ha egyik-másik lett is azzá, akkor gyűlöletét s vadságát szegény feleségén s ártatlan gyermekein ki ne töltse? Csak az segíthet, aki az állapotokon segít, aki tehát az embereket a Krisztus-távoltból, az Isten- és szeretet-távoltból közelebb hozza s az emberiség s testvériség szellemét megéretteti velük.

S e részben a térbeli távolság, azt mondanám, a kisebb baj; de van a lélekbeli távolság, az elidegenedés az Úr Jézustól, az evangéliumától és szentségeitől, melyet főleg városokban tapasztalunk. Itt van a műhelyek, a gyárak, a különféle vállalatok s alkalmazottak hencegő fiatalsága, mely szabadlábba eresztve éli világát s nélkülözi a rend és fegyelem áldását s a jó befolyásokat. Itt van a gazdasági s kulturális életnek őserdei szétágazásában lefoglalt sok ember, aki egyházzal s vallással kapcsolatban nem él s aki a nagy és szent érdekek iránt semmi érzékkel nem bír. De lehet, hogy bírna, ha ez érdekkörökbe beleállíttatnék; így azonban, ahogyan elszigetelve él az egyháztól s az Úr Jézus szándékaitól, semmi érdeklődést nem mutat.

Ki járja be ezeknek lakásait? Ki közlekedjék velük? Ki gondoljon arra, hogy őket az Úrhoz közelebb hozza? Ki gondol lelkükre, ha betegek lesznek? Úgy-e — azt mondjátok — talán erre való a lelkipásztor, a plébános, erre valók a hitoktatók s az egész apostoli papság? Igen, de ne álljatok

itt meg, hanem folytassátok : úgy-e erre való az az egész nagy testvérület, melyet anyaszentegyháznak hívnak? Úgy-e erre valók a Krisztus testének tagjai, kik mi mindnyájan vagyunk? Úgy-e erre voltak valók a régi diákonusok, erre a diákonisszák, kiknek utódjai mi mindnyájan vagyunk, akik most lelkipásztoraink<nak>, az apostolok utódjainak segítségével lehetünk? Úgy-e erre valók mindazok, kikről az Úr mondja : «Ti vagytok a világ világossága», ti mindnyájan, bármik vagytok s Bennem hisztek s a lelket becsülitek s azt testvéreitekben is üdvözíteni akarjátok? Úgy-e «ti vagytok a föld sava» — ti, ti mindnyájan, kik a kárhozatból s a romlottságból kiemelkedtetek, s most testvéreiteket is a jó útra téríteni hivatva vagytok?

Igen, mindnyájan tagjai vagyunk az apostoli anyaszentegyháznak ; ha igen, akkor kell, hogy az apostoli szellem járjon át minket s hogy az apostoli buzgóság ne essék távol tőlünk.

S ezzel kapcsolatban külön meg akarom köszönni derék híveimnek, akik e részben igen sokat tesznek s Jézus gondoskodó szívének érzéseit osztják. Meg akarom köszönni a Mária-Kongregációknak, a Harmad-rendieknek, a Jótékony Nőegyletnek, a Keresztény Nők Szövetségének, a Fogházmisszióknak, s mindazoknak, kik ha nincsenek is bent az ilyen egyletekben — amit azonban nagyon ajánlok, hogy az apostoli munkálkodásban résztvesznek s a merre járnak s a meddig a kezük elér, a lelkeket Krisztushoz segíteni törekszenek. Ezek mind az apostoli buzgóság ihletében járnak.

S ha már e témánál tartok, rá akarok mutatni azokra, papságot és buzgó híveket egyaránt érdeklő nagy feladatokra, melyek a hitből való étellel s az erkölcsiséggel össze vannak kapcsolva, s melyeket az apostoli lelkületnek kikapcsolnia vagy elhanyagolnia semmiesetre sem szabad. S itt vonatkozom mindazokra a nagy érdekekre, melyeket gondoznunk kell, ha az embereket jobbra tenni s Krisztushoz közelebb hozni akarjuk s melyek nélkül hitbeli s erkölcsi élet lehetetlenség. Az embereket u. i. először emberré s azután keresztényekké kell tennünk. S ember csak úgy lesz felebarátunk, ha anyagi és egészségügyi és lakásügyi érdekei biztosítva vannak, illetőleg ha mi mindnyájan ez irányban is érdeklődünk s ha ezeknek okos és gyakorlati megtámasztásában dolgozunk. Ezt azért mondom, mert sokszor látom, hogy buzgó híveink vagy jó újságaink is nagy buzgóságot fejtenek ki.

hogy lelkeket a hitre térítsenek, hogy őket buzgó hitvallásra kellesítsék; de nincsen gondjuk azokra a rossz állapotokra, vagy bűnre való alkalmakra, melyekből a bűnözés való. Ők a lelket szem előtt tartják s ugyancsak a hitet s az erkölcsöt, de nem indítanak erélyes védekezést mindaz ellen, ami az embert embertelenné, elkeseredetté s rendetlen életűvé teszi, nem dolgoznak mindaz ellen, ami őt családjától elidegeníti a tisztességéből lassan kivetkőzteti.

Hogy mást ne mondjak, ilyen a korcsmázás, a mértéktelen ivás, amit *alkoholizmusnak* hívnak. A mértéktelenséget ugyan az egyház mindig kárhóztatta, de mi katolikusok eddig nem tettünk valami olyan nagy s kiható lépést, ami ennek a bajnak fontosságát s örvényszerűségét híveink öntudatára hozta volna.

A tüdővész ellen már hál' Istennek eredményesen küzdünk, de a másik rettenetes baj ellen, mely nemzedékeket pusztít, még nincs elég hathatós szavunk. E részben a kormány s a közigazgatás tehetne legtöbbet, ha a korcsmázást nem mondom, betiltaná, de legalább megszorítaná. Ha a fiatalságot a korcsmától távoltartaná s Isten-tiszteletek alatt a korcsmabezárást, mely már el is van rendelve, erélyesen keresztül vinné. Lehetetlenné kell tenni a munkás embernek, hogy keresetét eligya, — hogy szombat este késő éjjeli órákban testét-lelkét a gyilkos itallal tönkre tegye s nemcsak otthon éhező családjának a kenyerét igya meg, hanem születendő gyermekeire is mindenféle bajt hozzon. Ez volna egy nagy emberbaráti s felebaráti tett, ha a hatóságok a bűnözésre való alkalmat is megvonná s nemcsak intelmekkel s az emberek lelkére való beszéléssel, hanem az alkalmak megvonásával tennék lehetetlenné a bűnözést.

Segíteni a szegény elhagyatott s örömtelen életet élő embereket, a rosszra való alkalmakat eltávolítani s tisztességes szórakozást teremteni s ezáltal őket a tisztességes életre rásegíteni, — ez mind apostoli buzgólkodás s a mai időkbe való lelkipásztorkodó közreműködés.

Nagy örömmel hallottam egy fürdőhelynek villatulajdonosáról, hogy a nyáron általa használt rádiót, — készülék, melyen a villamosság által távoli zenét s éneket meg lehet hallani — a házmester szegény családjának otthagyta, hogy mulassanak vele otthon télen s így sem az apa a korcsnába ne menjen, sem a család pletykázni a szomszédokhoz szét ne szaladjon.

Íme, a rádió-készülék is, mely az utolsó kis tanyára is

elviszi a budapesti, bécsi vagy római zenét, gyönyöröd élvezetben részesítheti a pusztát, tanya vagy falu magányos család-jait. Mennyi örömet s élvezetet lehet ezzel szerteszéjjel vinni. Lehetetlen, hogy az iszákos s korcsmás embereket is ne fogná meg ez a modern csoda! Azt írja nekem valaki, hogy ha sok pénze volna, megpróbálná éppen az iszákos emberek otthonába bevezetni a rádiókészüléket faluhelyeken, tanyákon, ahol még az intelligens embernek is lelki s szellemi tápláléka a könyveken kívül alig van s ahol könnyű iszákossá vagy kártyássá válni.

Tudom, hogy az ily újításokon az emberek mosolyogni szoktak s nem fűznek nagy reménységet az ilyen próbálgatásokhoz; a későbbi tapasztalat azonban sokszor azoknak ad igazat, kik az ilyen megmosolygott s később jól bevált eszközökkel akartak az emberi kedélynek segítségére lenni, s ezáltal is az alkalmakat a bűnre csökkenteni vagy eltávolítani. Annyit mondhatok a fűdő papságnak, hogy a rádiókészülék az emberi elme egyik remek találmánya s hogy évezredek óta hozzá hasonló kulturális és szociális intézmény nem került föl az emberiség életébe s hogy végtelen sok jóra lehet az embereket általa tanítani, buzdítani, kedélyüket nemesíteni, jó dolgokat figyelmükbe ajánlani, amiből következik, hogy ezt az eszközt a lelkipásztorkodás keretébe is be kell állítani, s ha valahol ezzel is visszaélné az önzés s a testiség s az erkölcsi romlás, abból nem következik, hogy a dolog az ördögé, hanem csak az, hogy a rossznak ott is ellent kell állnunk, s hogy nem szabad engednünk, hogy éppen azzal, mi hordozója lehet minden jónak, a bűn visszaéljen.

Helyezkedjünk mindnyájan, papok és hívek arra az álláspontra, hogy az Úr Jézus szent ügyét győzelemre vigyük.

Készül pl. valahol egy házasság, mikor elvált ember akar egy leányt elvenni, vagy elvált asszony akar valakihez nőül menni, intsük meg akkor a feleket vagy azok szüleit, hogy így nem lehet a házasság szentségét fölvenni. Lehet ugyan polgári házasságot kötni, de az nem szentség s a katolikusoknak nem érvényes házasság, s aki így köt házasságot, az ki van közösítve az egyházból s azok közé sorozza magát, kikről az evangélium mondja: «ki az anyaszentegyházra nem hallgat, legyen neked mint a pogány s a publikánus», vagyis a bűnben élő vámos (Mát. 18, 17). Aki ilyen polgári házasságot köt, az nem gyónhatik, nem áldozhatik s ha halálos ágyán igaz, mély bűnbánattól hajtva meg is kapja a feloldozást, de mily szomorú élet az, ha valaki Krisztussal ellen-

kezve sok évi pogányságban élve, akar Krisztussal mint bírójával találkozni? Akarhatja-e s vállalhatja-e ezt keresztény ember?

Ugyanazt kell mondanom a vegyes házasságokról, melyek nem katolikus templomban, vagyis az úgynevezett reverzálisok nélkül kötöttek. Szülők, rokonok, jó buzgó ismerősök tegyék meg az egybekelni akaróknak ezt a szolgálatot, s ha tudnak ily szándékokról, járjanak el a lelki irgalmasság cselekedeteinek, az óvásnak, figyelmeztetésnek, jótanácsadásnak s buzdításnak gyakorlásában. Hányan mondják, akik így kötnek házasságot, hogy nem tudták, hogy így katolikus, tehát szentségi házasságot kötni nem lehet s hogy nem volt jó emberük, ki őket erre figyelmeztesse. Tudom ugyan, hogy az ilyen kifogás nem sokat ér, mert ugyancsak furcsa katolikus fél az, mely mikor házasságot kötni akar, oda sem néz a plébánoshoz, hogy ezt lelkipásztorával megbeszélje; de hát magát ezt a neveletlenséget is részesíthetjük jó tanácsban s buzdíthatunk ilyeneket is, hogy menjenek a plébániára, ha házasságot kötni szándékoznak.

Viselkedjünk így, k. h., minden másban is, ami a lelkek mentését s üdvösségét illeti, akár nagy betegekről s azok meggyógytatásáról, akár elhagyatottak segélyezéséről, verekedő házastársak kibékítéséről, züllő gyermekek nevelésének biztosításáról, cselédleányok kihelyezéséről s embertársaink testi-lelki bajainak enyhítéséről legyen is szó. Ilyenek mindenütt, a legkisebb faluban is találkoznak s így az apostoli lelkületnek mindenütt nyílik tere s az apostoli közreműködésnek mindenütt van sok alkalma. Aki az Úr Jézust szereti s országát kiterjeszteni akarja, az mindenütt meghallja azt a szavát: «Szánom a sereget» (Ján. 6), szánom az elhanyagolt, fáradt s fásult lelkeket, kiknek nincs pásztoruk vagy ha van is, de akivel a lelkek nincsenek kapcsolatban s saját fejük szerint akarják eligazítani életüket. Aki az Úr Jézus ügyét igazán szíven hordozza, az mindenütt látja a keresztre feszített Urat lebegni s hallja ajkán a szózatot: «Kiterjesztem karjaimat a hitetlen s velem ellenkező nép felé» (Izai. 65, 2) s bizonyára nagy vigasza s kielégülése lesz szívünknek, ha e részen az Úr Jézus szándékai szerint valamit tehetünk.

Tegyünk hát, k. h., tegyünk, amit tehetünk! Szeressétek az Úr Jézust s legyetek rajta, hogy az ő országa kiépüljön s uralma rajtunk megvalósuljon! Legyünk rajta, hogy ez az egyetlen, s páratlan Istenember lelkünknek s környezetünknek s embertársainknak igazán hatalmas s mondjuk,

koronás királya legyen, kinek fejéről szeretnők a töviskoszorút levenni s annak helyébe koronát tenni, koszorút, de nem pünkösdi, szirmaikat máról-holnapra hullató pünkösdi rózsákból, hanem igaz, Isten előtt érvényes, apostoli érzések és tettek virágaiból.

Örülök neki, hogy az Úr Jézusnak nemcsak magam hódolhatok — mondja ezt így mindenki magamagáról — hanem ha az ő boldogító s lelkeket s nemzeteket fölmagasztaló hatalmának mások szívében s a nyilvános életben, a községben s az országban utat nyithatok. Akkor nemcsak ajkamon hangzik, hanem testté válik a Miatyánknak az a fohásza, hogy jöjjön el a te országod, s lelkemet boldogító öntudat s édes érzés járja át, hogy az Úr Jézus országának polgára és harcosa és apostola lehetek. Amen.

Székesfehérvár, 1927 január 30.

A kiadó jegyzetei.

A *Pásztorlevelek* általában az egyházmegyei körlevelek szokásos módja szerint jelentek meg, többnyire gyakorlati jellegű közlések és rendelkezések előtt, olykor ilyenek nélkül. Ezek az egészen önálló elvi tartalmú körlevelek rendesen forgalomba is kerültek. — A sorszámok és *címek* a kiadótól valók.

31. lap. — 5. *A házasságról* megjelent a «Világosság a sötétségben, Budapest, 1913. Élet kiadása» c. gyűjteményben is 95. kk. ll.

56. lap. — 7. *Az igazi mély vallásosság* megjelent a «Világosság»-ban is 124. kk. ll.

101. lap. — 9. *A vallásos erkölcsről* megjelent a «Világosság»-ban is 195. kk. ll.

125. lap. — 10. *A gyermekek erkölcsi neveléséről*, mely mint a magyar püspökök közös pásztorlevele jelent meg, megjelent a «Világosság»-ban is 233. kk. ll.

138. lap. — 11. *Isten országa* megjelent a «Világosság»-ban is 255. kk. ll.

184. lap. — 14. *Az ember a viharban* megjelent «A háború lelke, Budapest, 1915. Élet kiadása» c. gyűjteményben is 120. kk. ll.

209. lap. — 17. *A világháború sebei* megjelent külön kis nyolcadrét füzetként is: Dr. Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök főpásztori szózata az 1916. évi nagybőjtre. Székesfehérvár, 1916. 48 lap.

262. lap. — 20. *A kommunizmus bukása után* megjelent a «Fejérmegyei Napló», 1919 aug. 17-i számában.

280. lap. — 23. *Élő hit, gyakorlati szeráf, Istenben való megnyugvás* megjelent a «Fejérmegyei Napló», 1921 dec. 13-i számában.